

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Siyaset Bilimi Bilim Dalı

**SOSYAL MEDYA VE SİYASET İLİŞKİSİNİN MÜZAKERECİ VE
AGONİSTİK DEMOKRASİ YAKLAŞIMLARI ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ:
TÜRKİYE'DE 2014 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMİ SÜRECİNDE
TWITTER KULLANIMI**

Kamil DEMİRHAN

Doktora Tezi

Ankara, 2015

SOSYAL MEDYA VE SİYASET İLİŞKİSİNİN MÜZAKERECİ VE AGONİSTİK
DEMOKRASİ YAKLAŞIMLARI ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ: TÜRKİYE'DE 2014
CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMİ SÜRECİNDE TWİTTER KULLANIMI

Kamil DEMİRHAN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Siyaset Bilimi Bilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2015

KABUL VE ONAY

Kamil Demirhan tarafından hazırlanan "Sosyal Medya ve Siyaset İlişkisinin Müzakereci ve Agonistik Demokrasi Yaklaşımları Çerçevesinde Analizi: Türkiye'de 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Sürecinde Twitter Kullanımı" başlıklı bu çalışma, 4 Haziran 2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali Çağlar (Başkan)

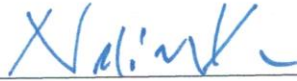
Doç. Dr. Hilal Onur İnce (Danışman)

Prof. Dr. Mete Yıldız

Doç. Dr. Filiz Kartal

Doç. Dr. Nedim Karakayalı

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Yusuf Çelik

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

04.06.2015

Kamil Demirhan

TEŞEKKÜR

“Sosyal Medya ve Siyaset İlişkisinin Müzakereci ve Agonistik Demokrasi Yaklaşımları Çerçevesinde Analizi: Türkiye’de 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Sürecinde Twitter Kullanımı” başlıklı bu çalışmayı hazırlarken tez çalışmam süresince bana her zaman güvenen ve destek olan hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Hilal Onur İnce’ye; görüş, eleştiri ve önerileriyle bana yol gösteren tez izleme komitemde yer alan hocalarım Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Ali Çağlar ve Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Nedim Karakayalı’ya teşekkür ederim. Tezimi değerlendiren ve görüşleriyle tezime katkıda bulunan TODAİE öğretim üyesi Doç. Dr. Filiz Kartal ve Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Mete Yıldız’a teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmam sırasında ziyaretçi araştırmacı olarak bulunduğum Danimarka’da Aarhus Üniversitesi Estetik ve İletişim Bölümü Medya Çalışmaları Araştırma Programında çalışmalarımı sürdürdüğüm süre boyunca benimle çalışmayı kabul eden, tezimle ilgili olarak fikirlerini benimle paylaşan, özellikle tezimin yöntem bölümüyle ilgili bana yol gösteren Doç. Dr. Jakob Linaa Jensen’a teşekkür ederim. Aynı bölümde öğretim üyesi olan, eleştiri, görüş ve önerileriyle tezime katkıda bulunan Doç. Dr. Anja Bechmann’a da teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu ziyaretim boyunca beni her zaman güler yüzle karşılayan öğretim üyelerine ve bana çalışma ortamı sağlayan Aarhus Üniversitesi Estetik ve İletişim Bölümü’ne teşekkür ederim.

Tezimin yöntem bölümüyle ilgili bilgi, görüş ve önerilerinden yararlandığım Hacettepe Üniversitesi İstatistik Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Haydar Demirhan’a teşekkür ederim.

Akademik dünyaya gözlerimi açtığım ve çalışma hayatına başladığım Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümüne, bu bölümde bilgisinden yararlandığım ve bana destek olan bütün hocalarıma ve çalışma arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim.

Tezim süresince bana güvenen ve desteklerini sunan aileme teşekkür ederim. Son olarak, tezimde hem görüş ve önerileriyle katkıları olan hem de tezimi yazdığım süre boyunca bana olan desteğini hiçbir zaman esirgemeyen hayat arkadaşım, sevgili eşim Derya Çakır Demirhan’a teşekkür ederim.

ÖZET

DEMİRHAN, Kamil. *Sosyal Medya ve Siyaset İlişkisinin Müzakereci ve Agonistik Demokrasi Yaklaşımları Çerçevesinde Analizi: Türkiye’de 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Sürecinde Twitter Kullanımı*, Doktora Tezi, Ankara, 2015.

Bu çalışmada sosyal medya ve siyaset ilişkisi, Twitter iletişim süreci üzerinden müzakereci ve agonistik demokrasi yaklaşımları çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmanın amacı bir sosyal medya platformu olan Twitter’ın iletişim ve etkileşim bakımından potansiyellerini müzakereci ve agonistik demokrasi yaklaşımları çerçevesinde değerlendirmek, bu potansiyellerin gerçekleşme durumunu ve bu süreçte etkili olan unsurları açıklamaktır. Çalışmanın temel iddiası Twitter’ın müzakereci ve agonistik yaklaşımlar çerçevesinde tanımlanan bir siyasal alan oluşturma potansiyeline sahip olmakla birlikte bu potansiyelin gerçekleşme düzeyinin sınırlı olduğudur. Araştırma 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanı seçim sürecine odaklanmıştır. Bu süreçte gerçekleştirilen Twitter iletişimi müzakereci ve agonistik yaklaşımlar çerçevesinde oluşturulan içerik kategorileri üzerinden içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmada Cumhurbaşkanı seçimiyle ilgili rastgele örneklem yoluyla seçilen 2298 tweet, içerikleri ve bu tweetleri paylaşan kullanıcılara ilişkin bilgiler doğrultusunda incelenmiştir. Araştırmanın bulguları Twitter’ın Cumhurbaşkanı seçim sürecinde iletişim amacıyla yoğun olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu iletişim süreci müzakereci demokrasinin öngördüğü ilkelere belirli düzeyde uygunluk gösterirken eşitlik, katılım, özgürlük, rasyonellik ve etkileşim bakımından sınırlılıklara sahiptir. Cinsiyet eşitsizlikleri, teknolojilere erişim sorunları, siyasal denetimden kaynaklanan sınırlar ve etkileşim sınırlılıklarını bu bağlamda ifade etmek mümkündür. Agonistik siyaset açısından Twitter’da yeni aktörlerin katılımının gerçekleştiği, iletişim sürecinde çeşitliliğin olduğu görülmüştür. Ancak alternatif söylemlerin, farklılaşmanın, karşı-hegemonya mücadelelerinin gelişme düzeyinin düşük olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca geleneksel siyasal aktörlerin Twitter’da güçlerini korurken, yeni aktörlerin bu alanı kendi söylemlerini geliştirme ve eşitlik mücadelelerini gerçekleştirme bakımından işlevsel şekilde kullanmadığını söylemek mümkündür. Bu bakımdan Twitter’ın müzakereci demokrasi gibi agonistik demokrasi çerçevesinde de sahip olduğu

potansiyelin gerçekleşme düzeyinin düşük olduğu görülmüştür. Bu alışma, Twitter'ın siyasal açıdan işlevlerini gösterirken, geleneksel siyasal elitlerin oluşturduğu siyasal söylem ve iletişim alanı dışında eleştirel veya alternatif bir siyasal alanın oluşması için yeni aktörlerin bu aracın olanaklarının farkında olması gerektiğini ve Twitter'da alternatif söylemlerin ve siyasal taleplerin ifade edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Sözcükler

Sosyal medya, siyaset, Twitter, müzakereci demokrasi, agonistik demokrasi, cumhurbaşkanı seçimi, içerik analizi, Türkiye

ABSTRACT

DEMİRHAN, Kamil. *The Analysis of the Relationship between Social Media and Politics in Terms of Deliberative and Agonistic Democracy Perspectives: The Use of Twitter During the 2014 Presidential Election Process in Turkey*, PhD. Thesis, Ankara, 2015.

This study analyzes the relationship between social media and politics. It evaluates Twitter communication in terms of deliberative and agonistic democracy perspectives. This study tries to evaluate the potentiality of Twitter in respects of communication and interaction within the scope of deliberative and agonistic democracy approaches, and aims at determining the possibility of this potentiality to come true while trying to find out the factors effective in this process. The main claim of this research is that Twitter may have some potentiality to contribute to create a new political space defined by deliberative and agonistic points of views but the realization level of this potentiality is limited. This study focuses on August 10, 2014 presidential election in Turkey. It uses content analysis technique to analyze Twitter communication in the process of election. Deliberative and agonistic democracy perspectives are main sources of content categories used in the analysis. 2298 tweets were studied related to the presidential election as a result of a random sampling. This study categorized tweets according to their contents and the information they give about the users. The findings of the study asserts the intense usage of Twitter for the purpose of communication during the election process. This communication process is compatible with the principles of deliberative democracy to some extent but it has limitations in terms of equality, engagement, freedom, rationality and interactivity. Gender inequalities, digital divide, and, the limitations caused by political surveillance and interaction gap present the main limitations of Twitter communication. For agonistic democracy, it is possible to talk about the new political actors in Twitter communication which is open to diversity. However, Twitter communication is limited in developing alternative discourses, increase differentiation between actors, and improve counter-hegemony struggles. Moreover, it is clear in the study that traditional political actors are the ones having power on Twitter while new actors cannot effectively use the functions of Twitter to develop their discourses. Considering these results, it can be claimed that there is a low level of realization for the potentiality of Twitter in deliberative and agonistic

democracy. This study reveals the functions of Twitter in politics and evaluates the arising possibility of a critical and alternative political space different from the traditional political one which is under the control of political elites. This possibility requires consciousness for new political actors about the potentiality of Twitter, the presence of alternative discourses and political demands.

Key Words

Social media, politics, Twitter, deliberative democracy, agonistic democracy, presidential election, content analysis, Turkey

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
TABLolar DİZİNİ	xiv
ŞEKİLLER DİZİNİ	xix
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: MÜZAKERECİ VE AGONİSTİK DEMOKRASİ: TEMEL KAVRAMLAR VE YAKLAŞIMLAR	6
1.1. MÜZAKERECİ DEMOKRASİ	6
1.1.1. Temsili Demokrasinin Eleştirisi ve Müzakereci Demokrasi	6
1.1.2. Müzakereci Demokrasi Modelinin Temel İlkeleri	11
1.1.3. İdeal Müzakerenin Usülleri	14
1.1.4. Müzakereci Demokrasi ve Kamusal Alan	21
1.1.5. Kamusal Alan, İletişim ve Medya	24
1.1.6. Kamusal Alanın Eleştirisi	27
1.1.7. Müzakereci Demokrasiye Yönelik Eleştiriler ve Alternatif Yaklaşımlar	30
1.2. AGONİSTİK DEMOKRASİ	37
1.2.1. Liberal ve Müzakereci Yaklaşımına İlişkin Eleştiriler	38
1.2.2. Agonistik Demokrasi Modelinin Yeri	39
1.2.3. Agonistik Demokrasi ve Siyasal Mücadele	42
1.2.4. Söylem	43

1.2.5. Özne Konumları	46
1.2.6. Hegemonya ve Güç	46
1.2.7. Çatışma ve Siyasal Mücadele	48
1.2.8. Çoğulculuk	50
1.2.9. Çatışmanın “Ehlileştirilmesi”	52
1.2.10. Rasyonelliğe Karşı Tutku, Duygu ve Kimlik	53
2. BÖLÜM: MEDYA, DEMOKRASİ VE İNTERNET	55
2.1. İLETİŞİM, MEDYA ve DEMOKRASİ.....	55
2.2. YENİ MEDYA OLARAK İNTERNET, İLETİŞİM VE DEMOKRASİ	66
3. BÖLÜM: MÜZAKERECİ VE AGONİSTİK DEMOKRASİ YAKLAŞIMLARI	
ÇERÇEVESİNDE ALTERNATİF MEDYA VE YENİ BİR SİYASAL ALAN OLARAK	
İNTERNET	75
3.1. MÜZAKERECİ DEMOKRASİ VE İNTERNET	75
3.1.1. İnternet ve Demokrasi Alanyazınında Müzakereci Modelin Etkisi.....	76
3.1.2. Müzakereci Demokrasi ve Alternatif Medya Olarak İnternetin İşlevleri	80
3.1.3. İnternet ve Müzakereci Demokrasi İlişkisinin Güçlü Yanları.....	82
3.1.4. Çevrimiçi Alanlar ve Müzakereci Yaklaşım Bağlamındaki Deneyimler	87
3.1.5. İnternet ve Müzakereci Demokrasi İlişkisinde Önemli Tartışma Konuları ..	94
3.1.6. İnternet ve Müzakereci Demokrasiye İlişkin Çalışmalarda Yöntem	102
3.2. AGONİSTİK DEMOKRASİ VE İNTERNET	105
3.2.1. Alternatif Medya Olarak İnternet	106
3.2.2. Alternatif Bir Siyasal Alan Olarak İnternet	107
3.2.3 Yeni Özne Konumları, Eklemlenme ve İnternet	108
3.2.4. Karşı-Söylem ve Karşı-Hegemonya Mücadelesinde İnternet	109
3.2.5. Agonistik Yaklaşımda İnternet ve İletişim Şekli	112
4. BÖLÜM: SOSYAL MEDYA VE DEMOKRASİ: YENİ BİR SİYASAL ALAN OLARAK	
TWİTTER	115
4.1. SOSYAL MEDYA ve DEMOKRASİ	115

4.1.1. Web 2.0.....	115
4.1.2. Sosyal Medya.....	118
4.1.3. Sosyal Medya ve Demokrasi.....	120
4.1.4. Sosyal Medya Platformları: Facebook, YouTube ve Twitter	125
4.2. TWİTTER	129
4.2.1. Twitter Terimleri	129
4.2.2. Twitter'da İletişim ve Etkileşim	132
4.3. TWİTTER VE SİYASET İLİŞKİSİ	138
4.3.1. İnteraktif Kamusal Alan ve Twitter.....	139
4.3.2. Siyasal Aktivizm ve Twitter.....	145
5. BÖLÜM: ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	154
5.1. TEMEL ARGÜMANLAR VE ARAŞTIRMA SORULARI	154
5.1.1. Müzakereci Demokrasi Bağlamında Geliştirilen Araştırma Soruları.....	155
5.1.2. Müzakereci Yaklaşım Çerçevesinde Araştırmaya İlişkin Varsayımlar.....	159
5.1.3. Agonistik Demokrasi Bağlamında Geliştirilen Araştırma Soruları	161
5.1.4. Agonistik Yaklaşım Çerçevesinde Araştırmaya İlişkin Varsayımlar.....	165
5.2. DURUM / OLAY (VÂKÂ) TESPİTİ: 10 AĞUSTOS 2014 CUMHURBAŞKANI SEÇİM SÜRECİNDE TWİTTER KULLANIMI	168
5.3. VERİ TOPLAMA VE ÖRNEKLEM	170
5.4. VERİ ANALİZİ	173
5.4.1. İçerik Analizi	173
5.4.2. İçerik Analizi İçin Kullanılan İçerik ve Bilgi Kaynakları	177
5.4.3. Müzakereci Demokrasi Bağlamında İçerik Kategorileri ve Kodlama Şeması	179
5.4.4. Agonistik Demokrasi Bağlamında İçerik Kategorileri ve Kodlama Şeması	185
5.5. İÇERİKLERİNE GÖRE KODLANAN VERİNİN ANALİZİ	192

6. BÖLÜM: CUMHURBAŞKANI SEÇİM SÜRECİNDE TWITTER İLETİŞİMİNİN ANALİZİ	195
6.1. MÜZAKERECİ DEMOKRASİ BAĞLAMINDA ARAŞTIRMA SORULARINA VE VARSAYIMLARINA İLİŞKİN BULGULAR	195
6.1.1. Araştırma Sorularına İlişkin Bulgular	195
6.1.2. Araştırma Varsayımlarına İlişkin Bulgular.....	204
6.2. AGONİSTİK DEMOKRASİ BAĞLAMINDA ARAŞTIRMA SORULARINA VE VARSAYIMLARINA İLİŞKİN BULGULAR	219
6.2.1. Araştırma Sorularına İlişkin Bulgular	219
6.2.2. Araştırma Varsayımlarına İlişkin Bulgular.....	229
7. BÖLÜM: TARTIŞMA NOKTALARI VE ARAŞTIRMANIN SONUÇLARI	249
7.1. TARTIŞMA NOKTALARI	249
7.1.1. Twitter’da Sosyal Açından Tanınabilirlik ve Anonimlik	249
7.1.2. Dijital Uçurum ve Erişim Bakımından Eşitsizlikler	251
7.1.3. Bilgi Elitleri ve Twitter’da Geleneksel Siyasal Aktörlerin Konumu	253
7.1.4. Sosyal Ağ Kapasitesi ve Etki Gücü	255
7.2. TWITTER VE MÜZAKERECİ DEMOKRASİ İLİŞKİSİ BAKIMINDAN ARAŞTIRMA SONUÇLARI	256
7.2.1. Twitter’da Eşitlik, Katılım ve Temsil.....	256
7.2.2. Twitter’da Eleştirel Rasyonel Tartışma.....	258
7.2.3. Twitter’da Etkileşim ve Karşılıklılık	260
7.2.4. Twitter ve Özgürlük	262
7.3. TWITTER VE AGONİSTİK DEMOKRASİ İLİŞKİSİ BAKIMINDAN ARAŞTIRMA SONUÇLARI	264
7.3.1. Twitter, Farklı Özne Konumları ve Eklemlenme	264
7.3.2. Twitter’da İletişim Biçimi ve İfade Biçiminde Çeşitlilik	267
7.3.3. Twitter’da Alternatif Söylem ve Çoğulculuk.....	269
7.3.4. Hegemonik Konumlar ve Güç İlişkileri	271

7.3.5. Twitter'da Farklılaşma/Ayrışma ve Siyasal Mücadeleler	272
7.3.6. Twitter İletişim Sürecinin Agonistik ve Müzakereci Demokrasi Çerçevesinde Değerlendirilmesi	276
7.4. SOSYAL MEDYA VE DEMOKRASİ BAKIMINDAN ARAŞTIRMA SONUÇLARI	277
7.4.1. Medya, Yeni Medya ve Siyaset İlişkisi	277
7.4.2. Twitter ve Kamusal Alan	279
7.4.3. Twiter ve Agonistik Siyaset	280
7.5. TÜRKİYE'DE SOSYAL MEDYA VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİNE YÖNELİK SONUÇLAR	282
7.6. YÖNTEME İLİŞKİN SONUÇLAR VE ÇALIŞMANIN SINIRLILIKLARI.....	285
7.6.1. Yönteme İlişkin Sonuçlar.....	285
7.6.2. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	287
SONUÇ	289
KAYNAKÇA	296
EK 1: Etik Kurul İzin Muafiyeti Formu.....	315
EK 2: Orjinallik Raporu	316

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ARPAnet	Amerikan Gelişmiş Savunma Araştırmaları Dairesi Ağı
BBC	Britanya Yayın Kuruluşu
G20	20 Maliye Bakanı ve Merkez Bankası Başkanı Grubu
ODTÜ	Ortadoğu Teknik Üniversitesi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
WEB	Dünya Çapında Ağ ("World Wide Web")
YSK	Yüksek Seçim Kurulu

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Veri Toplama Sürecine İlişkin Bilgiler	172
Tablo 2. İçerik ve Bilgi Kaynakları	178
Tablo 3. Bilgi Kaynakları Örneği	178
Tablo 4. Müzakereci Demokrasi İçerik Kategorileri Şeması (Çevrim-İçi Forumlar)	180
Tablo 5. Müzakereci Demokrasi Bağlamında Twitter Kullanımı İçerik Kategorileri Şeması	180
Tablo 6. Müzakereci Demokrasi Bağlamında İçerik Kategorilerin Açıklamaları	183
Tablo 7. Kodlama Şeması Görünümü	184
Tablo 8. Agonistik Demokrasi Bağlamında İçerik Kategorileri	187
Tablo 9. Agonistik Demokrasi Bağlamında İçerik Kategorilerinin Açıklamaları	189
Tablo 10. Kodlama Şeması Görünümü	191
Tablo 11 Cohen Kappa Değerleri Yorumları	194
Tablo 12. Cinsiyet Bakımından Tweet Paylaşım Sayısı	196
Tablo 13. Kullanıcıların Tanınma Kategorilerine Göre Dağılımı	197
Tablo 14. Tweetlerin Üslup Kategorilerine Göre Dağılımı	198
Tablo 15 Tweetlerin Dağılımı	199
Tablo 16. Paylaşılan Tweetlerin Savlama Kategorilerine Göre Dağılımı	200
Tablo 17. Paylaşılan Tweetlerin Gerekçeleştirme Kategorilerine Göre Dağılımı	201
Tablo 18. Tweetlerin Karşılıklılık Bakımından Dağılımı	202
Tablo 19. Twitter Kullanıcıları Sosyal Ağ Büyüklüğü Dağılımı.....	203
Tablo 20. Tweetlerin Savlama ve Karşılıklılık Bakımından Kesişimi	203
Tablo 21. Cinsiyet ve Savlama Bakımından Tweetlerin Dağılımı	205
Tablo 22. Cinsiyet ve Savlama Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar.....	205
Tablo 23. Cinsiyet ve Savlama Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar	205
Tablo 24. Cinsiyet ve Savlama Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranlar	205
Tablo 25. Cinsiyet ve Gerekçeleştirme.....	206
Tablo 26. Cinsiyet ve Gerekçeleştirme Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar ...	206
Tablo 27. Cinsiyet ve Gerekçeleştirme Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranları	206
Tablo 28. Cinsiyet ve Gerekçeleştirme Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranları	207
Tablo 29. Cinsiyet ve Üslup Düzeyi.....	207
Tablo 30. Cinsiyet ve Üslup Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar.....	207
Tablo 31. Cinsiyet ve Üslup Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar.....	208

Tablo 32. Cinsiyet ve Üslup Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranlar	208
Tablo 33. Tanınma ve Savlama	208
Tablo 34. Tanınma ve Savlama Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar	209
Tablo 35. Tanınma ve Savlama Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar	209
Tablo 36. Tanınma ve Savlama Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranlar....	209
Tablo 37. Tanınma ve Gerekçeleştirme	209
Tablo 38. Tanınma ve Gerekçeleştirme Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar ..	210
Tablo 39. Tanınma ve Gerekçeleştirme Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar	210
Tablo 40. Tanınma ve Gerekçeleştirme Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranları	210
Tablo 41. Üslup (Karşılıklı Saygı) ve Tanınabilirlik	210
Tablo 42. Üslup ve Tanınma Şekli Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar	211
Tablo 43. Üslup ve Tanınma Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar	211
Tablo 44. Üslup ve Tanınma Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranlar	211
Tablo 45. Sosyal Ağ ve Tanınabilirlik	211
Tablo 46. Sosyal Ağ ve Tanınma Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar	212
Tablo 47. Sosyal Ağ ve Tanınma Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranları ..	212
Tablo 48. Sosyal Ağ ve Tanınma Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranlar .	212
Tablo 49. Sosyal Ağ ve Karşılıklılık	213
Tablo 50. Sosyal Ağ ve Karşılıklılık Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar	213
Tablo 51. Sosyal Ağ ve Karşılıklılık Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar	213
Tablo 52. Sosyal Ağ ve Karşılıklılık Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranlar	213
Tablo 53. Savlama ve Karşılıklılık Dağılımı	214
Tablo 54. Savlama ve Karşılıklılık Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar	214
Tablo 55. Savlama ve Karşılıklılık Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar ..	214
Tablo 56. Savlama ve Karşılıklılık Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranlar	214
Tablo 57. Gerekçeleştirme ve Karşılıklılık Dağılımı.....	215
Tablo 58. Gerekçeleştirme ve Karşılıklılık Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar	215
Tablo 59. Gerekçeleştirme ve Karşılıklılık Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar	215
Tablo 60. Gerekçeleştirme ve Karşılıklılık Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranlar	215
Tablo 61. Özgün Tweetlerin Savlama Bakımından Dağılımı	216

Tablo 62. Savlama ve Tweet Şekli Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar	216
Tablo 63. Savlama ve Tweet Şekli Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar .	216
Tablo 64. Savlama ve Tweet Şekli Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranlar	216
Tablo 65. Tweet ve Retweetlerin Gerekçelendirme Bakımından Dağılımı	216
Tablo 66. Gerekçelendirme ve Tweet Şekli Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar	217
Tablo 67. Gerekçelendirme ve Tweet Şekli Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar	217
Tablo 68. Gerekçelendirme ve Tweet Şekli Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranlar	217
Tablo 69. Tweet Şekli ve Üslup Bakımından Dağılım	217
Tablo 70. Üslup ve Tweet Şekli Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar	218
Tablo 71. Üslup ve Tweet Şekli Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar.....	218
Tablo 72. Üslup ve Tweet Şekli Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranlar	218
Tablo 73 İletişim Sürecine Katılan Aktörler.....	219
Tablo 74. Farklı Sosyal Ağ Düzeylerindeki Aktör Sayıları	220
Tablo 75. Aktörlerin Tweet ve Retweet Paylaşım Sıklıkları	221
Tablo 76. Bilgi Kaynağı Olan ve Bilgiyi Yayan Aktörlerin Paylaşım Sıklıkları.....	222
Tablo 77. Bilgi ve Görüş Akışında Aktörlerin Rolü.....	222
Tablo 78. Retweet Yapılan Tweetlerin Kaynak Kullanıcılara Göre Dağılımı	224
Tablo 79. Retweet Yapılan Tweetleri Paylaşan Aktörlerin Yoğunluğ.....	224
Tablo 80. Retweet Yapılan Tweetlerin ve Bu Tweetleri Paylaşan Kaynakların Oranı	224
Tablo 81. Agonistik Bağlamda İletişim Kategorileri	225
Tablo 82. Alternatif Gündem Bulunan Tweetlerin Sayısı.....	226
Tablo 83. Farklılaşmaya Katkıda Bulunan Tweetlerin Sayısı	227
Tablo 84. Mücadelelere Göre Tweetlerin Dağılımı	228
Tablo 85. Hareket Biçimine Göre Aktör Sayılarının Dağılımı	229
Tablo 86. Aktör Kategorilerine Göre Farklılaşma Oranı	230
Tablo 87. Birleştirilen Aktör Kategorilerine Göre Sıklıklar.....	230
Tablo 88. Aktörler ve Farklılaşma Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar.....	231
Tablo 89. Aktörler ve Farklılaşma Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar...	231
Tablo 90. Aktörler ve Farklılaşma Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranlar .	231
Tablo 91. Özne Konumları ve Alternatif Gündem.....	232
Tablo 92. Düzey Birleştirme - Özne Konumları ve Alternatif Gündem	232
Tablo 93. Aktörler ve Farklı Gündem Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar	232

Tablo 94. Aktörler ve Farklı Gündem Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar	233
Tablo 95. Aktörler ve Farklı Gündem Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranlar	233
Tablo 96. Bilgiyi Yayanlar ve Bilgi Kaynakları	234
Tablo 97. Bilgiyi Yayanlar ve Bilgi Kaynakları Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar	234
Tablo 98. Bilgiyi Yayanlar ve Bilgi Kaynakları Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranları	234
Tablo 99. Bilgiyi Yayanlar ve Bilgi Kaynakları Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranları	235
Tablo 100. Aktörler ve Mücadeleler Tweet Sıklıkları	235
Tablo 101. Aktörler ve Mücadele Düzeyi.....	236
Tablo 102. Aktörler ve Mücadele Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar.....	236
Tablo 103. Aktörler ve Mücadele Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar....	236
Tablo 104. Aktörler ve Mücadele Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranlar..	236
Tablo 105. Mücadeleler ve Farklılaşma/Ayrışma Tweet Sayıları	237
Tablo 106. Mücadele ve Farklılaşma Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar	237
Tablo 107. Aktörler ve Farklılaşma Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar.	237
Tablo 108. Aktörler ve Farklılaşma Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranlar	238
Tablo 109. Retweet Yapılan Tweetler ve Alternatif Gündem.....	238
Tablo 110. Retweetler ve Alternatif Gündem Düzeyi Çaprazlaması Bileşik Oranlar ..	239
Tablo 111. Retweetler ve Alternatif Gündem Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar	239
Tablo 112. Retweetler ve Alternatif Gündem Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranlar	239
Tablo 113. İletişim Biçimi ve Farklılaşma	240
Tablo 114. İletişim ve Farklılaşma Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar.....	240
Tablo 115. İletişim ve Farklılaşma Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar..	240
Tablo 116. İletişim ve Farklılaşma Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranlar	241
Tablo 117. İletişim Biçimi ve Mücadeleler	241
Tablo 118. İletişim ve Mücadele Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar.....	241
Tablo 119. İletişim ve Mücadele Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar	242
Tablo 120. İletişim ve Mücadele Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranlar ...	242
Tablo 121. İletişim Biçimi ve Alternatif Gündem Sayıları.....	242
Tablo 122. İletişim Biçimi ve Gündem Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar	243

Tablo 123. İletişim Biçimi ve Alternatif Gündem Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar	243
Tablo 124. İletişim Biçimi ve Alternatif Gündem Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranlar	243
Tablo 125. Alternatif Gündem ve Mücadele	244
Tablo 126. Mücadele ve Gündem Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar	244
Tablo 127. Mücadele ve Gündem Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar ..	244
Tablo 128. Mücadele ve Gündem Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranlar	245
Tablo 129. Bireyler ve Mücadele Hareketlerine Katkı Sıklıkları.....	245
Tablo 130. Aktörler ve Mücadele Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar.....	245
Tablo 131. Aktörler ve Mücadele Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar....	246
Tablo 132. Aktörler ve Mücadele Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranlar..	246
Tablo 133. Sosyal Ağ Büyüklüğü ve Mücadele	246
Tablo 134. Sosyal Ağ ve Mücadele Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar.....	247
Tablo 135. Sosyal Ağ ve Mücadele Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar	247
Tablo 136. Sosyal Ağ ve Mücadele Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranlar	247
Tablo 137. İletişim Sürecine Dâhil Olan Tweetlerin Dağılımı	248
Tablo 138. Müzakereci Çerçeve İletişim Sürecinde Kapsanan Tweetlerin Dağılımı	248
Tablo 139. Cinsiyetlere Göre Bilgisayar ve İnternet Kullanım İstistikleri (%).....	252
Tablo 140. Rasyonel Eleştirel Müzakere İlkelerinin İlişkili Olduğu Değişkenler.....	259
Tablo 141. Aktörler Arasında İlişki ve Etkileşim Biçimleri	266
Tablo 142. Farklı Değişkenlerin Mücadelelerle İlişkisi.....	275

ŞEKİLLER DİZİNİ

Grafik 1. Kullanıcıların Cinsiyet Kategorilerine Göre Oransal Dağılımı	196
Grafik 2. Kullanıcıların Tanınma Kategorilerine Göre Oransal Dağılımı	197
Grafik 3. Tweetlerin Üslup Kategorilerine Göre Oransal Dağılımı	198
Grafik 4. Tweetlerin Oransal Dağılımı	199
Grafik 5. Paylaşılan Tweetlerin Savlama Kategorilerine Oransal Dağılımı.....	200
Grafik 6. Paylaşılan Tweetlerin Gerekçeleştirme Kategorilerine Oransal Dağılımı ...	201
Grafik 7. Tweetlerin Karşılıklılık Bakımından Oransal Dağılımı	202
Grafik 8. Twitter Kullanıcıları Sosyal Ağ Büyüklüğü Oransal Dağılımı	203
Grafik 9. Savlama ve Karşılıklılık Bulunan Tweetlerin Toplam İçerisindeki Oranı	204
Grafik 10. Aktörlerin Sosyal Ağ Büyüklükleri	220
Grafik 11. Bilgi ve Görüş Akışında Aktörlerin Rolü Oransal Dağılım	223
Grafik 12. Agonistik Bağlamda İletişim Kategorilerine İlişkin Oransal Dağılım	225
Grafik 13. Alternatif Gündem Bulunan Tweetlerin Oranı	226
Grafik 14. Farklılaşmaya Katkıda Bulunan Tweetlerin Oransal Dağılımı.....	227
Grafik 15. Mücadelelere Göre Tweetlerin Oransal Dağılımı	228
Grafik 16. Hareket Biçimlerine Göre Oransal Dağılım.....	229

GİRİŞ

Bu çalışmada sosyal medya ve siyaset ilişkisi çerçevesinde Twitter iletişim süreci müzakereci ve agonistik demokrasi yaklaşımları bağlamında incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı Twitter'ın etkileşime açık, katılımcı, eşitlikçi, özgür, rasyonel ve eleştirel bir iletişim sürecine olanak sağlayarak müzakereci bağlamda kamusal tartışmaya izin verip vermediğini ve agonistik bağlamda alternatif söylemler, yeni çatışma noktaları, karşı-mücadeleler, eşitlik ve özgürlük taleplerinin örgütlendiği alternatif bir medya ve yeni siyasal alan yaratma gücünü açıklamaktır. Bu çalışmanın temel iddiası Twitter iletişim sürecinde rasyonel ve eleştirel müzakere usullerinin gerçekleştiği yeni bir kamusal alan veya çatışmalara açık, farklı söylemlerin ve güç mücadelelerinin olduğu agonistik bir siyasal alanın oluşma potansiyelinin bulunduğu ancak bu potansiyelin gerçekleşme düzeyinin düşük olduğudur. Bu iddia çerçevesinde bu çalışmadaki bakış açısı ile Twitter'ın bir medya aracı olarak sahip olduğu teknolojik imkânlarla siyasal alanda doğrudan olumlu etkileri olduğuna dair belirlemci yaklaşımlar veya sosyal medyanın tarafsız bir alan olduğuna yönelik iyimser değerlendirmeler arasındaki mesafe de ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmanın bir medya aracı olarak doğrudan Twitter'ın özelliklerine odaklanmaktan ziyade, Twitter'ın iletişim sürecindeki yapısal özelliklerini de dikkate alarak bu alandaki iletişim sürecini siyasal açıdan değerlendirmeyi amaçladığının altını çizmekte yarar vardır. Bu araştırmada öne sürülen temel iddia incelenirken müzakereci ve agonistik demokrasi yaklaşımlarında yer alan kavram ve öğeler çerçevesinde Türkiye'de 10 Ağustos 2014 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanı seçimi sırasında Twitter'da gerçekleştirilen iletişim sürecine yoğunlaşılmaktadır. Çalışmanın kapsamı incelenen süreçle sınırlı olmakla birlikte, çalışmada alanyazın çerçevesinde farklı ülkelerde Twitter'ın siyasal iletişim sürecinde kullanımına ilişkin bulgulardan önemli ölçüde yararlanılmıştır. Çalışmada Twitter'da gerçekleştirilen bütün iletişim sürecinin açıklanması gibi bir amaç söz konusu değildir. Bununla birlikte, farklı ülkelerde Twitter'da gerçekleştirilen siyasal iletişim süreçlerine ilişkin deneyimler ve sonuçlar bu çalışmanın bulgularını değerlendirmek ve desteklemek bakımından önem taşımaktadır. Çalışmanın sonuçlarının genellenebilirlik bakımından taşıdığı sınırlara karşın bir sosyal medya platformu olarak yoğun şekilde kullanılan Twitter'daki siyasal iletişim sürecinden hareketle sosyal medya ve siyaset ilişkisine dair çikarsamalara da ulaşılması hedeflenmektedir. Sosyal medya platformları içerisinde Twitter'ın siyasal iletişim süreci bakımından önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu yerin en önemli unsuru Twitter'ın herkesin erişimine açık bir siyasal iletişim ortamı

sunuyor olmasıdır. Twitter'da siyasal bir konuyla ilgili iletişim sürecine ilişkin siyaset kuramı çerçevesinde geliştirilen bir yaklaşımla yapılan bu çalışmanın siyasetin internet forumları ve sosyal medyadaki biçimini görmek, sosyal medya ve siyaset ilişkisini farklı bağlamlarda değerlendirmek, yöntemsel açıdan Twitter iletişim sürecinin analizine ilişkin alanyazına katkı sağlamak ve daha özeldir Türkiye'de Twitter iletişim sürecini demokrasi yaklaşımları bağlamında değerlendirmek bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışma yedi bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde müzakereci demokrasi, agonistik demokrasi ve bu demokrasi yaklaşımlarının çağdaş demokrasi yaklaşımları bakımından sunduğu yenilikler üzerinde durulmakta ve kuramsal açıdan demokrasi ve siyasete ilişkin farklı perspektiflere yer verilmektedir. Bu yaklaşımlar temsili demokrasi karşısında siyasal katılımı ve demokratik açıdan çoğulculuk, eşitlik ve özgürlük ilkelerini öne çıkartmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak müzakereci demokrasi kapsamında siyaset ve kamusal iletişim üzerinde durulmaktadır. Müzakereci yaklaşımda eleştirel rasyonel tartışmanın, siyasal açıdan meşruiyet ve uzlaşının yeri incelenmektedir. İkinci olarak agonistik demokrasi bölümünde farklı özne konumları, söylem ve hegemonya mücadeleleri ile siyasal alanın çatışmacı bir perspektiften açıklanma biçimine yer verilmektedir. Bu bölümde müzakereci demokrasiye ilişkin eleştiriler ve agonistik demokrasi ile müzakereci demokrasi arasındaki çatışma noktaları üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın kuramsal çerçevesi, yöntem bölümünde veri analizi sürecinde kategorilerin belirlemesi aşamasında önemli bir rol oynamaktadır. İncelenen iletişim süreci bu yaklaşımlar çerçevesinde belirlenen kavramsal araçlardan yararlanılarak anlamlandırılmaya ve kavranmaya çalışılmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde medya, iletişim ve demokrasi ilişkisi incelenmektedir. İnternet yeni bir medya olarak değerlendirilmekte ve siyasal alandaki etkileri onun iletişim sürecindeki geleneksel medya karşısında sahip olduğu potansiyeller çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu açıdan sosyal medya ve siyaset ilişkisini değerlendirmek bakımından medya, iletişim ve siyaset ilişkisinin öncelikli olarak incelenmesi önem taşımaktadır. Bu bölümde medya ve iletişime ilişkin temel kavramlar, medya ve siyaset ilişkisinin tarihsel gelişimi ve bu alandaki farklı yaklaşımlar üzerinde durulmaktadır. Bu çerçevede yeni medya, interaktif ya da multi-medya olarak adlandırılan internetin medya, iletişim ve demokrasi ilişkisi içerisindeki yeri açıklanmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, internet ve demokrasi ilişkisi müzakereci ve agonistik demokrasi yaklaşımları çerçevesinde incelenmektedir. Bu bölümde üzerinde durulan konular sosyal medya ve demokrasi ilişkisini değerlendirmek bakımından öncü ve öncelikli bir yere sahiptir. Alanyazında internet ve demokrasi ilişkisinin büyük ölçüde müzakereci demokrasi yaklaşımı bağlamında incelendiği görülmektedir. Müzakereci demokrasi bağlamında internet forumlarındaki iletişim müzakereci usullere uygunluk bakımından eleştirelilik, rasyonellik ve karşılıklılık gibi müzakere ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu bölümde bu çalışmalarda kullanılan yöntemsel unsurlara da yer verilmektedir. İkinci olarak internet ve agonistik demokrasi çalışmalarında odaklanılan internetin siyasal aktivizm sürecindeki işlevlerine ilişkin açıklamalar üzerinde durulmaktadır. Agonistik demokrasi ve internet ilişkisi hakkında geliştirilen temel yaklaşımlar belirlenmektedir. Bu çalışmalarda agonistik yaklaşım çerçevesinde internetin rolünün yeni özne konumlarının oluşumu, karşı-söylem geliştirme ve karşı-hegemonya mücadeleleri çerçevesinde ele alındığı görülmektedir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde sosyal medya ve demokrasi ilişkisi ve yeni bir siyasal alan olarak Twitter'ın siyasal rolüne ilişkin farklı yaklaşımlara yer verilmektedir. Sosyal medya ve siyaset ilişkisi bağlamında Web 2.0 teknolojilerinin yeri açıklanmaktadır. Sosyal medyanın anlamı, farklı sosyal medya platformları ve sosyal medya ve siyaset ilişkisine dair yaklaşımlar irdelenmektedir. Devamında Twitter'a ilişkin temel bilgiler aktarılmakta ve Twitter'ın temel özelliklerine yer verilmektedir. Bu bölümde Twitter terimleri ve çeşitli kavramlar açıklanmaktadır. Twitter ve siyaset ilişkisine odaklanan alanyazın açıklanmakta ve bu alanyazın kapsamında Twitter ve siyaset ilişkisinin ele alındığı iki temel yaklaşım üzerinde durulmaktadır. Bunlardan ilkinin kamusal alan olarak Twitter, ikincisini ise siyasal aktivizm bağlamında Twitter iletişimi oluşturmaktadır.

Çalışmanın beşinci bölümünü araştırma yöntemi oluşturmaktadır. Bu bölümde çalışmanın araştırma soruları ve varsayımları açıklanmaktadır. Araştırma soruları ve varsayımlar müzakereci ve agonistik yaklaşım bağlamında ayrı ayrı maddeler halinde kapsamlarıyla birlikte ele alınmaktadır. Çalışmada incelenen olay (vaka) olarak 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanı seçimine ilişkin bilgilere ve inceleme konusu olarak bu olayın seçilme nedenlerine yer verilmektedir. Daha sonra veri toplama ve analiz süreci açıklanmaktadır. Bu bölümde içerik analizi yöntemi ve analiz süreci hakkında bilgi verilmektedir. Bu çalışmada, araştırmanın yöntem bölümü çalışmanın kuramsal bağlamının ardından ele alınmaktadır. Çalışmanın akışında bu şekilde bir sıra izlenmiş olmasının nedeni bu çalışmanın kuramsal bağlamının ön planda olması ve kuramsal bağlamın yöntem bölümünün oluşmasında önemli bir rol oynamasıdır. Yöntem

bölümünde açıklanan araştırma soruları, varsayımlar ve analiz tekniği çalışmanın kuramsal bağlamıyla bütünlük içerisindedir. Çalışmada yöntem bölümünün kuramsal bağlamla ilişkili olarak oluşturulmasının kuram ve yöntem arasındaki karşılıklı ilişkinin vurgulanması açısından da önem taşıdığı düşünülmektedir.

Çalışmanın altıncı bölümünde araştırma bulguları, Türkiye’de 2014 Cumhurbaşkanı seçim sürecinde Twitter kullanımına ilişkin temel sorular ve varsayımlar çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu bölümde araştırma bulguları müzakereci demokrasi ve Twitter iletişimi ve agonistik demokrasi ve Twitter iletişimi olarak ayrı başlıklar halinde açıklanmaktadır.

Çalışmanın yedinci ve son bölümünde araştırmanın bulguları değerlendirilmektedir. Bu bölüm beş kısımdan oluşmaktadır. Bunlardan ilki çalışmadaki tartışma soruları bağlamında sonuçların değerlendirilmesidir. Bu kısımda öncelikle demokrasi kuramları ve Twitter bağlamında alanyazına dayanılarak geliştirilen tartışma soruları üzerinde durulmaktadır. İkinci kısımda araştırma bulgularından hareketle müzakereci demokrasi ve agonistik demokrasi bağlamında elde edilen sonuçlara yer verilmektedir. Bunlar, müzakereci demokrasi ve Twitter iletişimine ilişkin araştırma sonuçları ve agonistik demokrasi ve Twitter iletişimine ilişkin araştırma sonuçlarından oluşmakta ve her biri ayrı başlıklarda aktarılmaktadır. Üçüncü kısımda medya, sosyal medya ve demokrasi ilişkisi bağlamında ulaşılan sonuçlara yer verilmektedir. Dördüncü olarak Türkiye’de sosyal medya ve siyasete ilişkin sonuçlar, farklı ülkelerdeki örneklerden yararlanılarak karşılaştırmalı olarak ve Türkiye’ye özgü sonuçlar olarak açıklanmaktadır. Son kısımda çalışmanın yöntemiyle ilgili sonuçlara yer verilmekte ve burada araştırmanın sınırlılıkları üzerinde de durulmaktadır.

Bu çalışmanın, sosyal medya ve siyaset ilişkisinin Twitter iletişimi üzerinden çağdaş ve eleştirel demokrasi yaklaşımları bağlamında nasıl anlamlandırılacağına ilişkin bir çerçeve sunması beklenmektedir. Siyasal alanda oldukça güncel olan sosyal medyanın iletişim süreçleri bakımından siyaset üzerindeki etkilerini değerlendirmek, bunun yanı sıra siyasal açıdan Twitter iletişim sürecini anlamlandırmak ve bu alandaki yaklaşımları geliştirmek bakımından çalışmanın bundan sonra üzerinde durulabilecek bilimsel çabalara bir katkı sunması hedeflenmektedir. Aynı zamanda çalışmanın sonuçlarının Twitter ve siyaset ilişkisinde Twitter’ın iletişim sürecindeki işlevleriyle siyasal alandaki potansiyelini ve bunun hayata geçme kapasitesini değerlendirmek bakımından önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu potansiyelin gerçekleşmesinde birbiriyle ilişkili olan etkenlerin açıklanması hedeflenmektedir. Çalışmanın müzakereci ve agonistik

demokrasi yaklaşımları ve sosyal medya, Türkiye’de siyasal açıdan sosyal medyanın kullanımı ve yöntem bakımından sonuçlarının sosyal medya ve demokrasi konusuna odaklanan alanyazına katkı sağlaması ve bu alandaki deneyimler için yol gösterici olması beklenmektedir.

1.BÖLÜM

MÜZAKERECİ VE AGONİSTİK DEMOKRASİ: TEMEL KAVRAMLAR VE YAKLAŞIMLAR

1.1. MÜZAKERECİ DEMOKRASİ

Müzakereci demokrasi, demokrasinin sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda derinleşmesini ve vatandaşların demokratik süreçlerdeki etkisinin artmasını amaçlayan bir demokrasi modeli olarak açıklanmaktadır (Held, 2006). Müzakereci demokrasi kavramı ilk olarak Joseph Bessette (1980) tarafından 20. yüzyılın sonunda kullanılmıştır. Müzakereci model, temsili demokrasinin aksine vatandaşların siyasete aktif katılımını gerektirmektedir (Dryzek, 1990; Held, 2006). Müzakereci yaklaşımda, temsili sistemin demokrasinin temel ilkeleriyle uyuşmadığı ve günümüz toplumlarının demokratik taleplerine yanıt vermekte güçlük çektiği ileri sürülmektedir. Bu nedenle müzakereci demokrasi siyasi kararların alınmasında temsil yerine aktif siyasal katılımı öne çıkartan alternatif bir model sunmaktadır. Bu model içerisinde siyasal kararların meşruiyeti kararların rasyonel-eleştirel müzakerecinin usullerine uygun olarak alınmasına bağlıdır. Ancak müzakereci yaklaşımın ilkelerine ve meşruiyet sağlayan usullere ilişkin belirli sınırlar da bulunmaktadır. Bu bölümde, müzakereci demokrasi modelini anlamak bakımından temsili demokrasi yaklaşımına yönelik eleştirilere, müzakereci demokrasinin dayandığı ilkelere, kamusal alan kavramına ve müzakereci demokrasiye ilişkin eleştirel ve alternatif yaklaşımlara yer verilmektedir.

1.1.1. Temsili Demokrasinin Eleştirisi ve Müzakereci Demokrasi

Temsili demokrasi siyasal kararların meşruiyet açısından sağlam temellere dayanmadığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Burada sorun temsili sistemde siyasal kararlar ile vatandaşların iradeleri arasındaki bağlantının zayıf olmasıdır. Bu durum demokrasinin meşruiyet krizi olarak da ifade edilmektedir (Thompson, 1995). Demokratik sistemlerde siyasal kararların vatandaşların iradesine dayanması gerekmektedir. Temsili demokratik sistemde iradenin yansıtılma biçimi olarak siyasal katılım eşit siyasal haklara sahip olan vatandaşların gizli oy ve açık sayım ilkelerine göre yapılan seçimlerde birbirleriyle yarışan farklı adaylar veya siyasi partiler arasında seçim yapması yoluyla gerçekleşmektedir (Şaylan, 2008). Temsil sisteminde siyasal irade seçimler yoluyla siyasal otoriteye dönüşürken, siyasal otorite anayasa, demokrasi

ve insan hakları aracılığıyla kontrol edilmektedir (Habermas, 1996; 2005; Köker, 2004; Şaylan, 2008; Berktaş, 2009). Bu noktada katılımcı siyasal yaklaşımlar vatandaşların katılımının belirli aralıklarla gerçekleştirilen seçimlere indirgenmesini demokratik açıdan sorunlu bulmaktadır. Barber (1995) temsili sistemin özgürlük, adalet ve eşitlikle bağdaşmadığını vurgulamaktadır. Temsil ile özgürlük, seçimlerin ardından siyasal iradenin bir başkasına devri ile iradenin gerçek sahibine yabancılaşmaktadır (Barber, 1995). Temsil yalnızca oy bakımından eşitlik sağlarken sosyal ve ekonomik açıdan eşitlik sağlamaz. Temsil adalet bakımından bireysel özerkliğe engel olur ve kamusal katılımı zayıflatır (Barber, 1995, s. 190). Karar yetkisinin temsilcilere uzun süreli olarak devredilmesi ve temsilciler ile vatandaşlar arasındaki etkileşimin sınırlı olması demokratik açıdan iradenin sahibi olan vatandaşlar ile temsilciler arasındaki bağı güçlendirecek yeni yolların bulunması ihtiyacını ortaya çıkartmaktadır.

Temsilciler ile vatandaşlar arasındaki siyasal bağı kopukluğu sorununun yanı sıra bireysel rasyonaliteye güven, özgürlükler, siyasal iktidarın tarafsızlığı varsayımı, çoğunlukçuluk, farklılıkların siyasal alanda temsili ve siyasi patronaj sorunu temsili sistemin krizde olduğunu düşündüren diğer nedenler arasında yer almaktadır (Şaylan, 2008, s. 210). Seçimler farklı görüşler arasında siyasal mücadele gerçekleştirme yolu olmasına rağmen temelde kamusal topluluğun akıl yürütmesine ve müzakereyle elde edilen kanaatlere dayanmamaktadır (Habermas, 2010, s. 351). Seçimle iş başına gelen siyasal iktidarlar karar alma sürecinden kamusal tartışmayı dışlamaktadır. Ayrıca siyasal otoritenin oluşumunda çoğunlukçuluk anlayışının egemen olması demokratik anlamda çoğulculuğun ortadan kalkması olarak yorumlanmaktadır. Temsil krizi bakımından bir diğer sorun da demokratik sistemde çoğulculuğun teminatı olan siyasi partilerin örgütsel açıdan merkezi ve hiyerarşik yapılar olmalarıdır (Şaylan, 2008). Siyasi partiler yönetim ve vatandaşlar arasında siyasal olarak aracı kurumlar olmalarına rağmen, "kamusal topluluğun elinde değil, parti aygıtını belirleyenlerin elinde" irade oluşturan araçlar haline gelerek karar alma sürecinde demokratik talebi karşılayamaz hale gelmektedir (Habermas, 2010, s. 340-343). Siyasal alanda kamusal topluluk ile parlamento arasında eleştirel bir işleve sahip olan partilerin kamuoyunu yansıtmaktan çok onu yönlendirme eğilimi partilerin kamusal topluluğun gücü olma rolünü kaybetmekte olduğunu göstermektedir.

Temsili sistemde partilerin demokratik olmayan yapıları kadar önemli bir diğer sorun da vatandaşların siyasal süreçlere katılımındaki düşüştür. Siyasal katılımın az olması yalnızca siyasal kuruluşlarla sınırlı değildir ve sivil toplum kuruluşları ya da yerel topluluklara katılım da giderek düşmektedir (Putnam, 2001). Temsili sistem seçimlere

katılım motivasyonu düşüklüğü ve vatandaşların siyasi kuruluşlara katılmama sorunuyla karşı karşıya bulunmaktadır (Thompson, 1995). Seçmenlerin ancak küçük bir bölümü parti üyeliği gibi aktif siyasetle ilgilenmekte ve siyasal katılım bilgili ve ilgili kişiler tarafından gerçekleştirilmektedir. Siyasi kuruluşlara katılımdaki düşüş 20. yüzyılın son çeyreğinde devam eden bir seyir izlemektedir (Whiteley, 2012). Bilgisizlik, yönlendirilmeye açık olma, seçmenlerin siyasal süreçlerden kopuk oluşu ve katılımın düşük olması temsili demokrasinin sınırlarını özetlemektedir (Fishkin, 1991).

Müzakereci demokrasi modeli temsili modelden farklı bir demokrasi modeli sunmaktadır ve bunu yaparken liberal ve cumhuriyetçi anlayışların eleştirisinden yararlanmaktadır. Bu eleştirel yaklaşım liberal ve cumhuriyetçi değerlerin reddi anlamına gelmemektedir. Müzakereci model bu iki yaklaşımın arasında yeni bir konum yaratmaktadır. Habermas'ın (1999) liberal ve cumhuriyetçi modelin siyaset, devlet ve toplum anlayışlarına ilişkin olarak yaptığı karşılaştırma bu yeni konumu anlamak bakımından önem taşımaktadır. Liberal demokratik yaklaşımda devlet ve toplum arasında bir ayırım öngörülmektedir. Liberal yaklaşımda devlet, "toplumdan ayrı ve toplumun denetimindeki siyasal güçtür". Devlet "kamu idaresi aygıtı", toplum ise "özel kişiler arasında piyasanın düzenlediği etkileşimler ağıdır" (Habermas, 1999, s. 37). Bireyler toplumsal alanda kendi çıkarları peşinden giden rasyonel varlıklar olarak değerlendirilmektedir. Devlet ise güvenlik ve adaletten sorumlu, toplumsal ve ekonomik ilişkilerin dışında tarafsız bir güç olarak açıklanmaktadır. Liberal yaklaşımda siyaset, siyasal gücü kullanan yönetime karşı kişisel çıkarları bir araya getirerek otoriteyi sınırlandırma işi olarak açıklanmaktadır (Habermas, 1999). Bu anlamıyla siyasetin birbirinden ayrı iki alan olarak devlet ve toplum arasında "arabuluculuk" işlevini gerçekleştirdiği belirtilmektedir. Liberal yaklaşımda siyasal süreç oy verme ve siyasi partiler arasındaki çekişmeye dayandırılmakta ve oylamayla ulaşılan karar piyasa tercihiyle eşdeğer görülmektedir. Cumhuriyetçi yaklaşımda ise devlet "toplumun siyasal örgütlenmesidir." Siyaset etik bir anlama sahiptir ve toplumu ortak yarar doğrultusunda bir araya getiren temel araçtır (Habermas, 1999). Cumhuriyetçi perspektifte bireyler toplumsal bütünü oluşturan parçalardır ve toplumsal çıkarın her zaman bireysel çıkarın üzerinde tutulması amaçlanmaktadır. Ortak yarar anlayışına dayanan siyaset toplumsal alanı düzenleyen ve yön veren yönetim süreciyle kesişmektedir. Vatandaşlar için ortak yarar doğrultusunda seçim yapmak bir erdem olarak görülmektedir. Cumhuriyetçi yaklaşımda kamusal iletişim ve diyalog öne çıkan unsurlardır (Habermas, 1999). Müzakereci demokrasi kamusal iletişim bakımından cumhuriyetçi modele yakinken,

sivil toplum ve devlet arasında gerçekleştirdiği ayrımla da liberal modele yakın durmaktadır.

Liberal ve cumhuriyetçi yaklaşımda siyaset, devlet ve toplum anlayışlarına paralel bir yurttaşlık anlayışı bulunmaktadır. Habermas (1999) cumhuriyetçi yaklaşımda yurttaşın toplumla özdeş, kolektif bir aktör olarak görüldüğünü ve yurttaşların toplumun geleceğini belirleyen siyasal kararlarda siyasal toplumun bir parçası oldukları için sorumluluk sahibi olduklarını açıklamaktadır. Liberal modelde ise yurttaşlığın temelinde bireysel çıkarların bulunduğu ve “özünde siyaset dışı bir ortak yararı güvence altına alacağı varsayılan bir ekonomik toplumun hukuksal kurumlaşmasının” olduğu belirtilmektedir (Habermas, 1999, s. 46). Müzakereci demokrasi, bu iki alan arasında tanımlanan “kamusal alan” kavramı ile liberal ve cumhuriyetçi yaklaşım arasında yeni bir denge kurmaktadır:

Söylem kuramı (müzakereci yaklaşım) her iki taraftan da öğeler alır ve bunları müzakere ve karar verme süreçleri için ideal bir usul kavramında bütünleştirir. ...demokratik usul, makul ya da adil sonuçların alınabileceği varsayımına temel oluşturur. Bu usulcü görüşe göre pratik akıl, evrensel insan haklarından ya da belirli bir topluluğun somut etik özünden ayrılarak söylem kurallarına ve tartışma biçimlerine dönüşür. Son tahlilde normatif içerik bizzat iletişimsel eylemlerin yapısından kaynaklanır. (Habermas, 1999, s. 44-45).

Müzakereci yaklaşımda liberal modelin, cumhuriyetçi modelin ve temsili demokrasinin günümüzdeki toplumsal ve siyasal talepleri karşılama gücüne sahip olmadığı savunulmaktadır. Yeni sosyal hareketler, kimlik ve farklılık politikaları, tanınma ve siyasal alanda varolma sorunu temsili demokratik sistemin çözemediği sorunlar olarak açıklanmaktadır (Benhabib, 1999a). Buna göre yeni siyaset ve siyasal katılım biçimleri siyaset, devlet, toplum ve yurttaşlık anlayışlarını yeniden düşünme ihtiyacını ortaya çıkartmaktadır. Benhabib (1999a) günümüzde siyasetin kürtaj, eşcinsel hakları, ekoloji, ırksal, dilsel ve etnik politikalara dair yeni toplumsal hareketler çerçevesinde geliştiğini belirtmektedir. Bu yeni toplumsal hareketler temsili demokratik sistemin siyasal işleyiş ve ilkelerinin ötesinde bir yaklaşım ve sistem sorunu tanımlama ve bu yeni problemlere çözüm yolları bulma ihtiyacına işaret etmektedir. Bu yeni siyasal hareket biçimleri ve yeni siyasal özneler “siyasal partiler yerine eylemci kadınların, beyaz ırktan olmayanların, eşcinsellerin ve ilgili yurttaşların oluşturduğu, daha esnek ve eylem siyasetine doğru bir yöneliş” gerçekleştirmektedir (Benhabib, 1999a, s.13). Temsili liberal demokrasinin birey temelinde kurduğu hukuki olarak eşitlik ilkesi ve evrensellik iddiası yeni siyasal yaklaşımların temel eleştiri noktalarından birini oluşturmaktadır. Buna göre, liberal eşitlik anlayışı mülkiyet, sınıf, din, cinsiyet, ırk, etnik aidiyet veya dil

ayrımlarını örtmekte ve toplumu homojenleştirerek toplumdan dışlanmış kesimlerin sorunlarına cevap verme konusunda yetersiz kalmaktadır (Benhabib, 1999a).

Bunlara ek olarak temsili sistem, demokrasiyi tehdit etmek ve onu sınırlandırmakla eleştirilmektedir. Wolin (1999) anayasal demokrasilerde anayasa ile demokrasi ve temsilciler ile halk arasındaki bağın kopuk olduğunu iddia etmektedir. Mevcut siyaset biçimi “temsili demokrasiden ziyade demokrasi temsillerinden oluşmaktadır” (Wolin, 1999, s. 55). Bu siyaset biçimi “siyasete sınırlar getirerek, toplumdaki egemen iktidar gruplarıyla bağdaşacak ve onları meşrulaştıracak” bir düzene olanak sağlamakta, vatandaşları siyasal karar süreçlerinden dışlamaktadır (Wolin, 1999, s. 56). Wolin (1999, s. 56) seçimleri “her dört yılda bir ‘halkın sesine’ bir başkan adayının adı yanına uygun bir işaret koymakla verilmiş ‘konuşma’ fırsatı” olarak ifade etmektedir. Bu durum siyasetin kısıtlanması, uysallaştırılması ve kontrol altına alınması olarak ifade edilmekte ve siyasetin temsili liberal demokrasinin dışında yeni ve alternatif demokratik anlayışlara ihtiyaç duyduğu belirtilmektedir. Dryzek (1990) liberal temsili demokrasinin sahip olduğu sorunların üstesinden gelmenin en temel yolunu modern toplumlara özgü kolektif sorunlara kolektif çözümler üretme potansiyeli taşıyan söylemsel ya da iletişimsel rasyonalitenin güçlendirilmesi olarak görmektedir. İletişimsel rasyonalite yalnızca katılım alanının genişletilmesi ya da katılımın artırılması olarak görülmemektedir. İletişimsel rasyonalitenin temelinde öznelerarası müzakereyle gelişen iletişimsel eylem anlayışı bulunmaktadır. İletişimsel rasyonalite birbiriyle rekabet halindeki aktörler arasında herhangi bir dış baskıdan ya da bireysel çıkarların güdümünden bağımsız, stratejik olmayan, karşılıklı, samimi ve eleştirel bir etkileşime dayandırılmaktadır (Dryzek, 1990, s. 14). Burada yalnızca katılım değil aynı zamanda kararların rasyonel bir iletişim sürecinden geçerek kolektif bir anlam ve demokratik meşruiyet kazandığı vurgulanmaktadır (Held, 2006). İletişimsel eylem, belirli bir amacı gerçekleştirmeye dönük “yönelimsel eylem”den farklı olarak özerk bireyler arasındaki dilsel anlaşmanın rasyonelleştirilmesi şeklinde izah edilmektedir (Habermas, 2001, s. 294-299)¹.

¹ İletişimsel eylem, İletişimsel eylem kuramında toplum yaşam ve sistem evreni olarak bölünmektedir. Yaşam evreni kültürel, toplumsal ve kişisel alanlardan oluşmaktadır. Sistem evreni ise ekonomi ve yönetim alanlarından oluşmaktadır (Habermas, 2001, s. 587). Yaşam evreni sosyal bütünleşme, etkileşim ve iletişimsel eyleme dayanırken, sistem evreni toplumsal bütünleşmeyi başarı ve iktidara ulaşmaya bağlı olan araçsal eyleme dayandırmaktadır. Habermas (2001), sistem evreni karşısında, yaşam evreninin rasyonelleştirilmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. Yaşam evreninin rasyonelleştirilmesi, anlaşmaya yönelmiş iletişimin yani müzakerenin korunması ve geliştirilmesi olarak ifade edilmektedir. Aksi durumda yaşam evreninin yönetim tarafından baskı altına alındığı, teknik bir evren haline gelmesi sonucunun ortaya çıkacağı ifade edilmektedir (Habermas, 2001, s. 618). Yaşam evreninin teknikleştirilmesi, toplumsal iletişim ve etkileşim kanallarının yönetim tarafından kontrol edilmesi ve onun iktidar tekelinde kalması iletişimsel

1.1.2. Müzakereci Demokrasi Modelinin Temel İlkeleri

Müzakereci demokrasi yaklaşımı siyasal kararların akıl yürütme ve kamusal tartışma yoluyla alınması anlayışına dayanmaktadır. Rasyonel müzakere ile alınan kararlar ve gerçekleştirilen eylemler belirli bir amacı gerçekleştirmek üzere alınan stratejik karar ve eylemlerden farklıdır (Habermas, 2010, s. 40). Kamusal iletişim eleştirel işlevleri ile kamusal topluluğun siyasal kararları etkilemek üzere sahip olduğu gücün kaynağıdır ve iletişimsel güç “diğer iki yönlendirici güç olan ekonomi ve yönetsel güce karşı kendini kabul ettirme” potansiyeline sahiptir (Habermas, 2010, s. 41). Siyasal meşruiyetin kaynağı “bireylerin önceden belirlenmiş iradeleri değil, daha ziyade bu iradenin oluşması, yani bizzat müzakere edilme sürecidir... Meşru bir karar genelin iradesini temsil etmez, ancak genelin müzakeresinden ortaya çıkan bir karardır” (Habermas, 2010, s. 43). Müzakereci yaklaşımda siyasal kararlara vatandaşların kamusal iletişimi yoluyla kazandırılan meşruiyet ile seçimlerden alınan oyla elde edilen iktidarın siyasal kararları dayandırdığı çoğunlukçu meşruiyet arasında bir ayrım bulunmaktadır (Gutmann ve Thompson, 2004, s. 3; Held, 2006). Dolayısıyla Habermas (2005, s. 386), meşru otoritenin ve demokratik yasanın ancak akılcı savlara dayanan müzakere ile kurumsallaşan demokratik bir süreçte elde edilebileceğini savunmaktadır.

Dryzek (2004) müzakereci modelin 1990’dan sonra pek çok demokrasi modeli arasından öne çıktığını ve popülerlik kazandığını belirtmektedir. Müzakereci demokrasi yaklaşımı içerisinde Habermas’ın kamusal tartışmaların siyasal işlevine ve iletişim araçlarının bu süreçteki rolüne ilişkin yaklaşımlarıyla önemli bir yere sahip olduğu kabul edilmektedir. Habermas (2010, s. 43) iletişim sürecine ait usullere dayanan bir normatif yaklaşım sunmakta ve bu yaklaşımın temelini “siyasal kamu” kavramıyla görüş ve iradesi müzakere yoluyla oluşan vatandaşların oluşturduğu kamusal topluluğu koymaktadır. Habermas (1999) söylem kuramı olarak da anılan (Bohman, 2004) müzakereci demokrasi modelini cumhuriyetçi ve liberal yaklaşımdan ayrı ancak bu iki yaklaşımın bazı özelliklerini içerisinde barındıran bir model olarak açıklamaktadır. Dolayısıyla söylem kuramı “demokratik süreci liberal modelinkinden daha güçlü ama cumhuriyetçi modelinkinden daha zayıf normatif çağrışımlarla donatır. Her iki taraftan da aldığı öğeleri yeni bir biçimde bir araya getirir...” (Habermas, 1999, s. 46). Müzakereci demokrasi modelinde demokratik meşruiyetin temelinde etik yurttaşlık

---

eylem açısından temel bir önem taşıyan basının işlevsizleşmesi anlamına gelmektedir. Bu durumda siyasal katılım ve uzlaşmaya bağlı etkileşim ve ilişkinin yerine, para ve siyasal iktidara yönelen araçsal ilişkilerin geçeceği belirtilmektedir.

anlayışı ya da bireysel tercihleri koruyan hukuk düzeni yerine, “daha iyi savların, çeşitli müzakere biçimleri olarak ortaya çıkmasına olanak veren iletişimsel ön kabuller ve adil pazarlık süreçlerini sağlayan usuller” bulunmaktadır. Bu model, devlet merkezli siyaset anlayışı yerine merkezsizleşmiş bir toplum anlayışını öngörmekte ve devlet, yönetim gücü üyelerinin gerçekleştirdiği kamusal müzakere sürecine dayanan siyasal birlik olarak açıklanmaktadır (Cohen, 1997). Bu bakış açısından hareketle siyasal iktidar merkezi bir güç ve merkezi bir siyasal alan ile sınırlandırılmak yerine kamusal müzakereye katılıma dayanan kapsayıcı bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bu sayede siyasal açıdan adalet ve eşitliğin güçlendirilmesi ve yasa yapım sürecinin çoğunlukçu bir anlayışa başvurmada gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır (Michelman, 1997).

Habermas (1999) merkezsiz toplumun unsurlarından biri olarak sivil toplumun öneminden söz etmektedir. Ancak sivil toplumu yalnızca ekonomik ilişkilerin gerçekleştiği alan olarak açıklamamaktadır. Sivil toplum “idari mekanizmadan olduğu kadar ekonomik sistemden de ayrı duran özerk kamusal alanların toplumsal temelini sağlamaktadır” (Habermas, 1999, s. 47). Sivil toplum “kliselerden, kültür derneklerinden ve akademilerden bağımsız medyaya, spor ve boş zaman derneklerine, tartışma kulüplerine, vatandaş forumlarına ve yurttaş inisiyatiflerinden meslek birliklerine, siyasal partilere, sendikalara ve alternatif kurumlara dek uzanan devlet dışı ve ekonomi dışı gönüllü birlikteliklerden” oluşmaktadır (Habermas, 2010, s. 52). Sivil toplum örgütleri yurttaşların kamusal topluluk oluşturabilecekleri alanlar olarak önemli bir işleve sahiptir. Sivil toplumun ekonomi ve idari güçten bağımsız bir alan olarak örgütlenmesi demokrasi için “para, idari güç ve dayanışmadan oluşan üç kaynak arasında yeni bir denge öngörmektedir” (Habermas, 1999, s. 47). Sivil toplum bu bakımdan özerk bireyler arasında bir dayanışma ve bütünleşme sağlamaktadır. Bu sayede sivil toplum özerk bir alan olarak müzakereci usullerle gelişmeye açık genişlemiş ve farklılaşmış kamusal alanların oluşumuna katkıda bulunmaktadır (Habermas, 1999).

Müzakereci model temsili demokrasinin seçimler, yasama, oy kullanma, yürütme ve yargı organları gibi temel siyasi yapı ve işleyişine ilişkin süreçlerde köklü bir değişiklikten söz etmemektedir. Ancak sorun parlamenter sistemdeki kurumları katılıma açık hale getirmek ve demokratik açıdan meşruiyet kazandırmak şeklinde açıklanmaktadır. Benhabib (1999b, s. 127) müzakereci demokrasiyi mevcut demokrasiyi değiştiren değil “uygulamalarının örtük ilkelerini ve mantığını aydınlatan” bir yaklaşım olarak değerlendirmektedir. Müzakereci demokrasi mevcut demokratik süreçler ve kurumlar ile yönetim hakkının gerçek sahibi vatandaşlar arasındaki bağı

yeniden kuran ve koruyan yeni usuller öne sürmektedir. Müzakere usulleri, rasyonel irade oluşumunu sağlayacak olan iletişimsel süreçlerin kurumsallaşmasını sağlamaktadır (Habermas, 1997). Habermas (1999, s. 47-48) söylem kuramında, demokratik sürecin kurumsallaşmış iletişimsel süreçler bakımından nasıl işlediğini şöyle açıklamaktadır:

Söylem kuramı hem parlamenter organlar, hem de kamusal alanının gayri resmi ağları aracılığıyla akan iletişim süreçlerinin daha yüksek düzeydeki öznelerarasılığı üzerinde durur. Bu öznesiz iletişim biçimleri, parlamenter yapının içinde ve dışında az çok rasyonel sayılabilecek görüş ve irade oluşumunun ortaya çıkabileceği sahaları oluşturur. ... Gayri resmi kamuoyu oluşumu 'etki' yaratır; etki siyasal seçimlerin oluşturduğu kanallarla 'iletişimsel güç'e; iletişimsel güç ise yasama yoluyla 'idari güç'e dönüşür... Demokratik usullerle iletişimsel güce dönüşen kamuoyu kendi başına yönetme erkine sahip değildir, ancak idari erkin belirli yönlerde kullanılmasına işaret edebilir (Habermas, 1999, s. 47-48).

Habermas'ın müzakereci demokrasi yaklaşımının temel öğeleri parlamenter organlar, kamusal alan, gayri resmi ağlar ve öznelerarası iletişim süreçleridir. Habermas (1997) meşruiyeti müzakereye dayanan "iletişimsel güç olarak kamuoyu"nun idare üzerinde yönlendirici bir güç kazanacağını öngörmektedir. Bu açıklamada siyasal kararların oluşum sürecinde meşruiyetin kaynağı siyasal iradenin çoğunluğa dayanan gücü değil kamusal müzakereci İrade oluşumuna ilişkin kurumsal yapılar ile belirli bir karara ulaşmak üzere programlanmamış iletişim süreçleri arasında etkileşimin gerçekleştiği gayri resmi ağlar kamusal alanı oluşturmaktadır. Kamusal alanda faaliyet gösteren gönüllü örgütler doğrudan olmasa da irade oluşumunun kurumsallaşmış göstergelerini, tutum ve değerleri değiştirerek dönüştürme gücüne sahiptir (Habermas, 1997). İletişim sürecine bağlı olarak oluşan iradenin meşruluğu bakımından kamusal alanın özerk olması önem taşımaktadır. Yalnızca özerk bir kamusal alanda iletişim usullerine uygun olarak oluşan güç demokratik kurumların kararlarını etkileme kapasitesine sahiptir ve kurumlara meşruiyet için zorunlu olan hesap verme sorumluluğunu yüklemektedir. Cohen (1997) müzakereci modelde ideal demokratik kurumların, demokratik sisteme ilişkin koşul ve hükümlerin vatandaşlar arasında kamusal tartışma ve muhakeme yoluyla meşruluk kazandığını belirtmektedir. Demokratik toplumların ekonomik refah ve kolektif kimlik duygusu gibi kamusal yararların yanı sıra, meşruiyet yararını da gerçekleştirmek zorunda olduklarını iddia eden Benhabib (1999b) demokratik kurumların meşruiyeti için geneli ilgilendiren konularda kamusal bir müzakerecinin kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir. Müzakereci demokrasi kuramındaki usuller siyasal kararların meşruiyetine ilişkin bir temel sunmaktadır (Habermas, 1999).

Benhabib (1999b, s. 103) meşruiyeti oluşturan müzakerecinin demokratik erk kullanımına ilişkin olduğunu belirtmekte ve meşruiyetin temelini "kolektivitinin refahını

ilerlemeyen bir tartışmadan çıkan kararlar meşruiyet açısından eksik görülmektedir. Burada birbirleriyle ilişkili olan eşitlik, özgürlük, katılım, rasyonellik, uzlaşma ilkelerinin açıklanması bu usuller sayesinde rasyonellik kazanan kamusal iletişim sürecini anlamak bakımından önem taşımaktadır.

Eşitlik müzakereci modelde biçimsel özellikleri çerçevesinde izah edilmektedir. Bunlar i. konuşma edimlerini başlatma, soru sorma, sorgulama ve tartışma açma bakımından herkesle aynı fırsatlara sahip olma (eşitlik ve simetri normu), ii. belirlenen konuşma konularını sorgulama hakkı, iii) dışlanan kişi ya da grup önerilen söz konusu normdan dolayı olumsuz etkilendiğini gerekçeli olarak gösterebildiği sürece baştan konuşmanın gündemini belirleme hakkı şeklinde açıklamaktadır (Benhabib, 1999b, s. 105). Adil bir müzakere için gerekli olan eşitlik koşullarını oluşturmak söz konusu düşünce için bir zorunluluktur. Müzakereye katılanların sosyo-ekonomik koşulları bakımından farklılıklar eşitlik kapsamında dikkate alınmamaktadır. Bu nedenle müzakereci bağlamda eşitlik “prosedürel eşitlik” olarak da ifade edilmektedir (Knight ve Johnson, 1997). Prosedürel ya da ilkesel anlamda eşitlik anlayışı tüm bireylerin sosyal, siyasal ve ekonomik konumları bakımından eşit oldukları varsayımına dayanmaktadır. Müzakereci anlamda eşitlik sınırlılığı ve soyutluğu nedeniyle müzakereci yaklaşımın en çok eleştirilen ilkelerden birini oluşturmaktadır. Müzakere sürecinde çoğulculuk da sınırlı bir kapsamda değerlendirilmektedir. Bu bağlamda eşit tanınma ve saygıyla ilgili çoğulculuk bakımından kabul edilebilir farklılıklar olarak fikirler, zevkler, tercihler ve tecrübelerden söz edilmektedir (Bohman, 1997). Sosyo-ekonomik koşullarla ilgili olan dokunulmazlık gibi sosyal koşullardaki eşitsizlik ya da kamusal iletişim gibi temel kamusal beceri ve yetenekler kabul edilemez farklılıklar olarak değerlendirilmektedir.

Özgürlük, müzakere sürecinde katılımcıların kendilerini tartışma sonuçları ve onun ön koşulları dışında herhangi bir bağa tâbi olarak görmemeleri anlamına gelmektedir. Müzakere görüş oluşumunun kaynağıdır. Görüş ve istek oluşumuna yönelik usuller, özgürlükleri herkese tanınan katılım ve iletişim hakkı aracılığıyla garanti altına almaktadır (Habermas, 1997). Dryzek (1990) söylem kuramında, bireylerin müzakere sürecine katılımında özerk olmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Bireyler devletin veya herhangi bir gücün temsilcileri olarak değil yurttaşlar olarak tartışmalara katılmalıdır (Dryzek, 1990, s. 43). Hiçbir ilgili birey tartışmadan dışlanmamalıdır ve ihtiyaç duyulduğunda bireylerin katılım koşullarını destekleyecek eğitici mekanizmalar geliştirilmelidir. Müzakerenin odak noktası, bireysel ve kolektif ihtiyaçları ve bireylerin çıkarlarını kapsamalı ancak bunlarla sınırlandırılmamalıdır. Katılımcılar söylem üretme, iddialarını özgürce dile getirme ve hiçbir sınırlama olmaksızın tartışmaya katılma

hakkına sahip olmalıdır. Söylemsel tasarım içinde hiyerarşi ya da resmi kurallar bulunmamaktadır. Ancak tartışma özgür konuşmanın resmi olmayan esaslarıyla yönetilmektedir. Burada otoritenin geçerli ve rasyonel argümanlardan oluşan en iyi savdan kaynaklandığı belirtilmektedir (Dryzek, 1990, s. 15).

Katılım, vatandaşların müzakereye katılımını ifade etmektedir. Kamusal tartışmada geniş ve aktif katılım olmadan tabandan gelen görüş oluşturma sürecinin işlemeyeceği ve ortak görüşlerin kamusal alanda etki yaratamayacağı düşünülmektedir. Katılım, müzakere sürecinde vatandaşların fikirlerinin tartışma ve kararlara dâhil edilmesi yanı sıra kararların meşruiyeti bakımından da önemli görülmektedir (Knight ve Johnson, 1997). Habermas (1997) da Katılım, eşitlik ve özgürlük ilkelerinin birbirleriyle yakından ilişkili olduğuna vurgu yapmaktadır. Katılımcılar toplumsal koşulları bakımından eşit ve özgür bireyler olarak değerlendirilmektedir. Katılma konusunda bireylerin hiçbir baskı ve yönlendirme altında olmadıkları varsayılmaktadır. Katılımın bir ögesi de yurttaşlık kültürü bağlamında vatandaşların gönüllü olarak siyasal katılım gerçekleştirmeleridir. Ancak gönüllü katılım fikri, katılımın bir sorumluluk olduğu ya da erdem olduğu görüşünden ayrılmaktadır. Katılımın yasamanın niteliğini, vatandaşlık ilkelerini ve becerilerini arttıracacağı, özgür ve eşit bireyler olarak müzakere sürecine katılan vatandaşlarda özerklik, ahlakilik ve rasyonellik gibi karakteristik özellikleri güçlendireceği belirtilmektedir (Christiano, 1997). Bu olumlu etkileri araçsal etkiler olarak açıklayan Christiano (1997), etik açıdan da katılımın bazı olumlu sonuçları olduğundan bahsetmektedir. Örneğin, müzakereye katılımın kendisi iyi yaşamın bir parçası olarak nitelendirilmektedir. Görüldüğü gibi, katılımın değeri müzakerenin sonuçlarından bağımsız olarak da ele alınmaktadır. Buna göre katılım adalet için talep edilen “vatandaşlar arasında karşılıklı saygı ve ilgi oluşumu” için bir gereklilik olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda katılımın pratik anlamının ötesinde ortak bir vatandaşlık kültürü oluşturma konusunda bir beklentiye de işaret ettiğini söylemek mümkün görünmektedir.

Katılım konusunda vatandaşların bilgi ve zaman bakımından eşit şartlara sahip olmadığı dikkate alındığında bireylere eşitlik ve özgürlük bakımından gerekli kaynakların sağlanması ve kurumsallaşma düşüncesi ve bu bağlamda müzakere için kamusal destek tartışması gündeme gelmektedir (Elster, 1997). Bu çerçevede eşitlik ve özgürlüklerin nasıl sağlanacağına dair farklı düşüncelere rastlamak mümkündür. Eşitlik ve özgürlükler için bireylerin ihtiyaçlarının kamusal olarak sağlanması, eşitliğin ve özgürlüğün daha geniş normlarla tanımlanması ve kamusal fon ayırmak gibi kurumsal düzenlemelerin yapılması önerilmektedir (Cohen, 1999). Bohman (1997) siyasal eşitlik

ve özgürlükler anlayışının prosedürel anlamda fırsatlar ve kaynaklara erişim anlayışından çok daha geniş siyasal hak ve özgürlükler sağlayacak bir şekilde oluşturulması gerektiğini belirtmektedir. Siyasal kaynakların kamusal fonlarla yeniden dağıtımı sayesinde çoklu kamusal alanların oluşabileceği düşünülmektedir. Bu sayede dezavantajlı grupların kamusal alanda yer alma imkânlarının artacağını vurgulanmaktadır. Ancak bu söylemde katılıma yönelik bütün vurguya rağmen katılımın kapsayıcılığının sınırlı olduğu düşünülmektedir. Bunun nedeni müzakere usullerinin sınırlayıcılığı ve siyasal aktivizm hareketlerinin rasyonel pazarlık süreçleri dışında tutularak demokratik katılımın dışında bırakılması şeklinde açıklanmaktadır (Knight ve Johnson, 1997).

Müzakereci demokrasinin bir diğer ögesi olan öznelerarasılık ya da karşılıklılık, bir kararın belirli bir öznenin etkisi altında değil farklı özneler arasında gerçekleşen bir müzakere ya da tartışma sonucunda alınmasını ifade etmektedir. Bu durum önermenin meşruiyetinin dışsal bir konum, statü ya da güç ilişkisine bağlı olmadığını ve önceden belirlenmiş olmadığını açıklamaktadır. Tartışma farklı önermelerin ileri sürülmesiyle ilerlemekte ve önermenin doğruluğu onun iletişim sürecinde rasyonelleştirilmesiyle ilişkili hale gelmektedir (Dryzek, 1990, s. 15). Diğer bir ifadeyle, önermenin gücünden üstün bir güç söz konusu değildir. Müzakerenin öznelerarasılığı tarafsızlık ilkesi bağlamında da düşünülmektedir. Buna göre, doğruluk ya da haklılık ancak farklı görüşlerin ya da iddiaların sınıf, cinsiyet, etnik temel ve milliyet unsurları gözetilmeksizin herkesin eşit katılımına dayanan bir tartışmada kabul edildiği takdirde geçerli olmaktadır (Held, 2006). Öznelerarasılık aynı zamanda müzakerece karşılıklılık anlayışını da ifade etmektedir. Karşılıklılık müzakereye katılanların görüşlerini karşılıklı olarak açıklaması ve tartışma sürecinde kendi görüşleri ve iddialarını rasyonel olarak temellendirmeleri anlamına gelmektedir (Gutmann ve Thompson, 2004). Görüşlerin karşılıklı olarak açıklanması aynı zamanda eşitlik, özgürlük ve aleniyet gibi ilkelerle ilişki içerisinde bulunmaktadır (Gutmann ve Thompson, 2004).

Uzlaşma tartışmaya katılanlar arasında ulaşılmak istenilen anlaşma durumuna vurgu yapmaktadır. Vatandaşların kamusal müzakere sayesinde ortak değerlerde buluşması beklenmektedir. Bu durum bazı ortak değerlerin genellenebilirliği ya da ilkelerin evrenselliği olarak da açıklanmaktadır (Dryzek, 1990, s.15). Gould (1999) müzakereci modelde uzlaşmanın ahlaki olarak genellenebilir bir çıkar oluşturmaya yönelik olduğunu vurgulamaktadır. Müzakere usulleri, “özgür ve eşit diyalog ortamında diğerlerinden daha iyi bir savın üstünlüğüne uyulması anlamında bir konsensüsü amaçlamaktadır” (Gould, 1999). Uzlaşma müzakere usullerine dayandığı için rasyonel bir sonuç olarak

görülmektedir. Gaus (1997) bu süreçte, uzlaşılan bir sonucun, örneğin bir politikanın, meşruiyet kazanabilmesi için gerekli olan ilkeleri biçimsel ilkelere referansla açıklamaktadır. Bunları tartışmacıların ortak sonuçlara ulaşma konusunda iyi niyetli olması, muhakeme etme ve bilgi sahibi olma şeklinde ifade etmektedir. Michelman (1997) ise müzakereye katılım sürecinde karşılıklılık ve samimiyet gibi ilkelerin gerekli olduğuna dikkat çekmektedir. Buna göre uzlaşma sürecinin ön kabulleri müzakerenin biçimsel ilkeleriyle örtüşmekte ve müzakerenin temel amacı uzlaşma olarak ortaya çıkmaktadır. Bir diğer ifadeyle uzlaşmayı müzakerenin son noktası olarak açıklamak mümkün görünmektedir. Bu durumda uzlaşmanın bir amaç olarak ortaya konulmasını müzakere süreci için bir sorun olarak görmek de mümkündür. Çünkü müzakereyi sonuca ulaştırmak amacıyla pratik bir şekilde çoğunluğun kararına başvurulmasının yolu açılmaktadır. Ayrıca böyle bir amaç, amaçsal olmadığı belirtilen iletişimsel eylem anlayışının özü bakımından da tutarsızlık yaratmaktadır. Christiano (1997) uzlaşmanın doğrudan değilse de bir bakıma çoğunluk kararı olduğunu ifade etmektedir. Ancak bu kararlarda çoğunlukçuluğun esas olmadığına altını çizerek aradaki sınırı müzakereci yaklaşımda çoğunluk kararlarının yeniden değerlendirilmeye her zaman açık olması bağlamında ele alınmaktadır (Benhabib, 1999b). Bir başka anlatımla, alınan kararlar sorgulanabilir ve geçerliliği kamusal olarak yeniden tartışmaya açılabilir niteliktedir. Ancak bu durum kamusal topluluğun tartışma konusunda istekli olması, bilgi sahibi olması ve ilgili olmasıyla da doğrudan ilişkili görünmektedir.

Müzakereci yaklaşımın temel ilkesi olan rasyonellik savlama, gerekçelendirme, iletişimde açıklık ve anlaşılabilirlik gibi ilkeleri kapsamaktadır. Müzakerenin en önemli özelliği Benhabib'e (1999b, s. 131) göre rasyonelliktir ve kamusal müzakere süreçlerinin rasyonellik iddiası taşıdığını belirtmektedir. Bunun birçok dayanağı bulunmaktadır. Örneğin müzakerenin bilgiyi arttırması ve bilgiyi erişilebilir hale getirmesi bu dayanaklardan biridir. Ancak rasyonelitenin en önemli unsuru müzakerede "görüşlerin ve inançların gözden geçirilmesi için gerekli savların dile getirilmesi... ve geçerli nedenlerle kamusal düzeyde karşı çıkılabilecek sonuçların oluşmasına vesile olmasıdır" (Benhabib, 1999b, s. 131). Müzakerenin rasyonel eleştirel savlara dayanması, siyasal kararların merkezi güç ve otoritelere bırakılmaması, kararların herhangi bir güç ve otoriteden bağımsız usullere göre yönetilmesi tartışmayı akıl yürütmeye açık kamusal bir tartışma haline getirmekte ve sonuçlara rasyonellik kazandırmaktadır. "Kolektif siyasal iktidarın kullanılması" eşitler arasındaki özgür bir kamusal akıl yürütme süresine dayandırılarak meşruiyet kazanmaktadır (Cohen, 1999, s.146).

Müzakerenin rasyonelliği müzakereye geçerlilik iddiası taşıyan savların geliştirilmesine bağlıdır (Habermas, 1990). Ayrıca geçerlilik iddiaları test edilebilir ve eleştirilebilir olmalıdır. Bu iddiaların sağlamlığı ileri sürülen savların ikna etme gücüne paralel olarak değerlendirilmektedir (Yükselbaba, 2012, s. 259). Müzekereci yaklaşımda savlama ve gerekçelendirmenin yanı sıra, tartışmanın kamusal bir nitelik ve rasyonellik kazanması için “konuşmacıyla dinleyicinin birbirini anlayabilmesi, konuşmacının anlaşılabilir ifadeler seçmesi; konuşmacının doğru bir önermenin içeriğini aktarma niyetinde olması; konuşmacının dinleyicinin onun sözüne inanabilmesi için niyetlerini dürüstçe ifade etmesi” gerektiği vurgulanmaktadır (Yükselbaba, 2012, s. 259). Burada belirtilmek istenen nokta konuşmanın ve dilin kamusal bir nitelik taşıdığıdır. Benhabib (1999b) müzakere sürecinde katılımcıların kendilerini ifade ederken kullanmak zorunda oldukları dilin idari alanda etki yaratmak için demokratik kurumların “müşterek ve benimsenmiş kamusal nedenlere başvuran söylemsel dili” ile uyumlu olması gerektiğini açıklamaktadır. Knight ve Johnson (1997) bu durumda konuşma süreçlerinde rasyonellik ilkesi doğrultusunda korku, espri, eğlence gibi duygu içeren ifadelerin müzakere dışında bırakılacağını belirtmektedir. Dolayısıyla, rasyonel kamusal tartışmanın dili idari gücün sahip olduğu dil ile benzer hale gelmektedir.

Biçimsel ilkeler ve usullere dayanan ideal bir müzakerenin demokrasiyi geliştireceği öngörülmektedir. Buna göre müzakere bilgi paylaşımı, etkileşim, çoğulculuk ve ortak toplumsal değerlerin ve ortak yararın geliştirilmesine katkı sağlamaktadır. Benhabib (1999b, s. 105) müzakerenin meşruiyet sağlama işlevinin yanı sıra bilgi paylaşımını artırdığını belirtmektedir. Bilgi paylaşımının hem tartışma konularının gelişmesine hem de katılımcıların tartışma becerilerinin gelişmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Müzakere sürecinde bireylerin farklı etik ve siyasal yaklaşımları algılama konusunda kendilerini geliştirecekleri, herkesi ilgilendiren konularda o konuyla ilgili karar vermek için gerek duyulan bilgi düzeyine ulaşma imkânına sahip olacakları vurgulanmaktadır (Benhabib, 1999b). Bilgi sahibi olan bireylerin verdiği kararların daha iyi kararlar olduğu varsayılmaktadır (Christiano, 1997).

Etkileşim müzakere sürecinde kişilerin görüşlerini gözden geçirmesiyle gerçekleşmektedir (Benhabib 1999b). Müzakerenin temel unsurlarından biri olan gerekçelendirme, etkileşimle bağlantılı olarak açıklamaktadır: “Kamu önünde iyi nedenler beyan etme şeklindeki bu süreç, bireyi müzakereye katılan öteki herkes için neyin iyi bir neden sayılacağı konusunda düşünmeye zorlar. Böylece insan görüş birliğini kazanmaya çalıştığı ilgili herkesin bakış açısından düşünmeye zorlanmaktadır” (Benhabib, 1999b, s.108). Bu yaklaşımda etkileşim kişilerin farklı iddialarını

gerekçeleriyle birlikte tartışması ve birbirlerinin fikirlerini etkileyerek ortak bir görüş geliştirmelerini ifade etmektedir. Gutmann ve Thompson (1996) iyi ya da geçerli nedenler sunmanın çok kolay olmadığını belirtmektedirler. Öznelerarasılık ilkesine bağlı olarak “iyi nedenlerden” ziyade “karşılıklı olarak kabul edilebilir nedenlerden” söz etmenin daha uygun olduğunu vurgulamaktadırlar. Gutmann ve Thompson’un (1996) açıklamaları müzakerecinin pragmatik açıdan öne çıkan özelliklerine ışık tutmakta ve bu yaklaşımın ahlaki açıdan bütün çatışmaları çözmeye dönük bir amaç taşımadığını vurgulamaktadır. Burada bütün çatışmalara ahlaki açıdan bir çözüm bulmak yerine uzlaşma ve anlaşma hedefine dayanan ortak çözümler üretme eğilimi ön plana çıkmaktadır.

Çoğulculuk bağlamında müzakereci demokrasinin toplumun farklı kesimlerinden gelen talepleri karşılamaya açık olduğu ileri sürülmektedir (Benhabib, 1999b). Buna göre müzakereci yaklaşımda görüş birliği temel inançlar düzeyinde değildir. Görüş birliği inançlara ulaşma ve onları gözden geçirmeye ilişkin usuller, süreçler ve uygulamalar düzeyindedir. Bu bağlamda amaç belirli bir değer üzerinde anlaşmak değil, değerler hakkında konuşma, eleştirme ve tartışma usulleri üzerinde anlaşmaktır. Benhabib (1999b, s. 110) müzakereci demokrasi usullerinin “çatışan çıkarları dile getirme, eleme ve tartma yöntemi olarak görülebileceğini” belirtmektedir. Benhabib çağdaş bir demokrasi modelinin, “özgür ve anlık iletişim süreçleri içinde birbirlerini etkileyen, gevşek dokulu olarak örgütlenmiş, çoğul görüş oluşturma ve yayma odakları içeren bir ortam modeli” olması gerektiğini vurgulamaktadır (1999b, s.111). Benhabib (1999b, s.119) müzakereci demokrasi modelinde çoğulculuğun gerçekleşme olanağını söylem etiği ile açıklamaktadır. Buna göre söylem modelinde, ahlaksal saygı ve karşılıklılık normlarının kapsamı müzakerecinin bir sonucu olarak görülmektedir. “Evrensel ahlaksal saygı ve eşitlikçi karşılıklılık normları” uzlaşılan kararların zorlayıcı bir hâl almasına engel olmakta ve yinelemeli onay ilkesi ile farklılıkların değerleri korunmakta, kamusal tartışmanın kurallarına ve gündemine karşı çıkma hakkı saklı kalmaktadır (Benhabib, 1999b, s. 119). Christiano (1997) her görüşün müzakere sürecinde yer alması ve farklı düşüncelerin eşit değer görmesi gerektiğini, bu sayede farklı çıkarlar arasında ortak yarar düşüncesinin ortaya çıkabileceğini belirtmektedir.

Son olarak, müzakereci yaklaşımda ortak yarar anlayışı demokrasinin amaçlarından biri olarak görülmektedir. Bunun nedeni siyasal kararların yalnızca bir kişiyi değil o kararla bağlı tüm yurttaşları ilgilendirmesidir (Elster, 1997). Elster (1997) siyasetin açık ve kamusal bir faaliyet olarak algılandığında siyasal tercihlerin kamusal ve rasyonel tartışma ortamında oluşmasının önem kazandığını belirtmektedir. Dryzek (1990, 55)

genellenebilir yarar anlayışının günümüz toplumsal ve ekonomik koşullarında daha fazla olanaklı hale geldiğini vurgulamaktadır. Bunun nedeni toplumsal, ekonomik ve ekolojik kaynaklar azaldıkça kamusal malların öneminin artmasıyla açıklamaktadır. Bu durumda kamusal tartışma sorunların merkezîyetçi ve baskıcı olmayan bir şekilde çözümünü gerçekleştirmek için daha fazla olanak sağlamaktadır. Bu çerçevede Benhabib (1999b, s. 130) örnek olarak, çevre hareketlerinin müzakere usullerine benzer bir tasarım içerisinde “uyum, bilinç yükseltme ve merkezîyetçi olmayan sorun çözümü” konusunda başarısını vurgulamaktadır. Müzakereci demokrasi kamusal alan kavramıyla oldukça ilişkilidir. Bu bakımdan müzakereci demokrasi ve kamusal alan ilişkisi önem taşımaktadır.

1.1.4. Müzakereci Demokrasi ve Kamusal Alan

Müzakereci demokrasi yaklaşımında müzakere alanları, kamusal iletişim sürecinin nasıl ve nerede gerçekleştirildiğini somutlaştırmak bakımından önem taşımaktadır. Müzakerenin müzakere havuzları, müzakereci kamuoyu yoklamaları, müzakere günleri, vatandaş jürileri ve kamusal fonlarla desteklenen vatandaş topluluklarından oluşan müzakere alanlarında gerçekleştiği belirtilmektedir (Held, 2006). Müzakere havuzları rastgele belirlenen grupların gerçekleştirdiği müzakereye dayanmaktadır (Fishkin, 1991, 81). Bu deneyimlerde müzakere öncesi katılımcıların görüşleri alınmaktadır. Müzakere sonrasında bu kişilerle tekrar görüşme yapılarak müzakerenin bilgi ve fikir paylaşımını gerçekleştirmek bakımından etkisi gözlemlenmektedir. Müzakere günleri seçim dönemlerinde rastgele seçilen kişilerle yapılan müzakere deneyimlerini ifade etmektedir. Vatandaş jürileri ise, müzakere havuzlarına oldukça benzer özelliklere sahiptir. Vatandaş jürilerinde müzakereci yollarla elde edilen görüşlerin siyasal kararlar üzerinde etki yaratmasına çalışılmaktadır. Vatandaş jürileri hükümetlere sosyal konularda, sağlık, kent, enerji, çevre ve tarım gibi alanlarda uygulanan politikalar hakkında tavsiye vermektedir (Held, 2006). Açıklanan bu kamusal iletişim mekanizmalarının yanı sıra karar organlarıyla vatandaşlar arasındaki iletişimi arttırmaya yönelik seçmen geribildirim, internet teknolojilerinden yararlanılarak vatandaş ve karar mercileri arasındaki iletişimin sağlanması ve çevrimiçi platformlardan söz edilmektedir (Beetham, 2005, s. 153).

Müzakere yalnızca bu müzakere mekanizmaları içerisinde gerçekleşmemektedir. Müzakere bunların da içinde bulunduğu daha geniş ve çok çeşitli alanlarda gerçekleşmektedir. Bu alanların tamamını kamusal alan olarak nitelendirmek

mümkündür. Benhabib (1999b, s. 131) müzakere sürecinin “birçok kamusal konuşmadan oluşan, çok unsurlu, anonim, heterojen” kamusal bir iletişim ağı içerisinde gerçekleştiğini ifade ederken iletişimin gerçekleşeceği hiyerarşik olmayan heterojen ağ olarak kamusal alana işaret etmektedir. Bu ağ yerel forumlar, siyasi partiler, ulusal ve uluslararası parlamentolar, ulus-üstü ağlar, özel veya gönüllü kuruluşlar, mahkemeler ve kamusal ve alt-kamusal alanlardan oluşmaktadır. Yatay ağlar içerisinde ilerleyen bir kamusal iletişim anlayışı kamusal alan kavramının müzakereci demokrasi içerisindeki önemini arttırmaktadır.

Kamusal alan kavramı, Habermas tarafından 1962’de yazılan “Kamusal alanın Yapısal Dönüşümü” ve 1964’te yazılan “kamusal alan” başlıklı ansiklopedi maddesi sonrasında siyasal açıdan önemli bir kavram haline gelmiştir (Özbek, 2004, s. 20). Bu yaklaşımın özel alan ve kamusal alan ayrımı, siyasal katılım, çoğulculuk, farklılık ve kimlik, küreselleşme ve demokrasi, temsili liberal demokrasinin eleştirisi, sınıf ve kamusal alan çerçevesinde siyasal tartışmalarda yer aldığı görülmektedir. Habermas (2010) kamusal alanı klasik anlamda birbiriyle ilişkili olan ve eşit bireylerin kamusal meseleler hakkında akıl yürüttükleri ve müzakere ettikleri, devletin veya her türlü ekonomik gücün etkisinden özerk bir alan olarak açıklamaktadır.

Siyasal işlevi olan kamusal alanın 18. yüzyılda İngiltere’de burjuva kamusu olarak doğduğunu belirten Habermas (2010), kamusal alanın toplumların ekonomik olarak üretim ve tüketim ilişkilerindeki, kitle iletişim teknolojilerindeki ve siyasal sistemdeki değişimden etkilendiğini açıklamaktadır. Habermas (2010, s. 98-104) siyasal kamunun temellerini 17. yüzyılda etkili olan yüksek burjuva tabakası ve şehirli soylulardan oluşan kesimin kahvehaneler ve salonlarda gerçekleştirdiği gizli sohbetlere dayandırmaktadır. Bu toplantıların gizli olmasının nedenini ise şu şekilde açıklamaktadır: “tahsilli insanların oluşturduğu kamusal bir topluluk çerçevesindeki rasyonel iletişim içinde bilincin kamusal kullanımıyla kendisini gerçekleştireceği varsayılan akıl, mevcut bütün egemenlik ilişkilerini tehdit ettiği için aleniyetten uzak durmak zorundadır.” (Habermas, 2010, s. 204). Bu açıklama kamusal tartışmanın rasyonellik, alenilik, eleştirelilik gibi temel unsurlarını vurgulamakta aynı zamanda kamusal tartışmanın siyasal otorite bakımından bir tehlike olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Kamusal topluluğa eleştirel işlevler kazandıran en önemli unsurlardan biri edebi kamunun ortaya çıkması olarak değerlendirilmektedir. Kültür ve sanatın gelişmesi ve yayılması kamusal topluluğa eleştirel bir işlev kazandırmaktadır.

Siyasal kamu mutlak otoriteye dayanan sarayın temsil gücünü kaybetmesi, burjuva toplumu ve onun kurumlarının gelişmesi ile ortaya çıkmıştır. Habermas (2010, s. 158) kamuyu, “parlamentar hükümet biçimini içeren burjuva hukuk devletinin örgütlenme ilkesi” olarak ifade etmektedir. Siyasal işlev gören kamunun tam anlamıyla bir güç haline gelmesi iktidarın halktan kaynaklandığına ilişkin hükmün anayasal olarak kabul edilmesiyle gerçekleşmiştir (Habermas, 2010, s. 173). Habermas (2010, s. 281) kamusal alanın dönüşümünde devletin özel alana müdahaleleri ve özel çıkarın kamusal bir unsur haline dönüşmesi sonrasında kamusal alanın eleştirel işlevini kaybettiğini belirtmektedir. Ekonomik ilişkilerin kamusal topluluğu ilgilendiren bir unsur olarak özel şahıslara ait alana girmesi ile düşünme faaliyetinin tüketim faaliyetine dönüşmeye başladığını ifade etmektedir. Habermas (2010, s. 286) bu durumu “edebi ve siyasal akıl yürütmenin” ortadan kalması, tartışmanın bizzat tüketim malı haline gelmesi şeklinde açıklamaktadır. 20. yüzyılda kamusal topluluğun piyasa değerlerinin manipülasyonuna açık olduğunu ve ticari kültür ürünlerinin etkisi altında kalan vatandaşların kültür tüketicilerine dönüştüğünü iddia etmektedir (Habermas, 2010, s. 301). Kamusal topluluğun tüketicilere dönüşmesiyle, “onun hakikat, aleniyet ve tartışmaya dayanan eleştirel işlevi” ortadan kalkmıştır. Buna bağlı olarak siyasal iktidar “özel şahısların seçim tercihlerine bağımlı oldukça” bu tercihlerin özel çıkarlar doğrultusunda yönlendirilmeye çalışılacağını belirterek, siyasetin oy verme üzerinden gerçekleşen temsil nedeniyle kamusal topluluğun eleştirel gücünden uzaklaştığını ifade etmektedir (Habermas, 2010, s. 303).

Habermas (2010, s. 307) kamusal topluluğun çöküşünü özel çıkarın kamuya nüfuz etmesiyle açıklamaktadır. Ancak kamusal alanın eski eleştirel işlevini kazanması konusunda umutsuz değildir. Bunun için gerekli olan koşulları “engelsiz bir iletişim ve kamusal akıl yürütme imkânlarının” sağlanması olarak açıklamaktadır (Habermas, 2010, s. 347). Habermas (2010, s. 349-50), demokratik bir kamusal alan için yalnızca seçimler ve oy verme faaliyetlerinin yeterli olmadığını vurgulamakta, akıl yürütme, aleniyet ve müzakerenin söz konusu olduğu bir kamusal iletişimin gelişmesi gerektiğinden söz etmektedir. Kamusal alan eşit ve özgür bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları birliklerden oluşmaktadır. Buna göre, çeşitli dernekler ve sivil toplum kuruluşları kamusal alanın içerisinde yer almakta ve bu alandaki iletişimsel ağı parçalarını oluşturmaktadır. Bu ağı oluşturan örgütlerin kolektif amaçlarla bir araya gelmiş bir halk anlayışını yeniden canlandırabileceği düşünülmektedir (Habermas, 1997). Kamusal alan siyasal kontrolün sağlanması işlevine sahiptir. Kamusal iletişim ve müzakere siyasal kararlarda vatandaşların katılımını sağlayarak hukuki meşruiyetin

yanı sıra vatandaşların katılımına dayanan bir denetim ve meşruiyet mekanizmasının gelişmesini sağlamaktadır (Habermas, 1996). Bu denetim mekanizması kamuoyunun idare üzerindeki etkisiyle gerçekleşmektedir. Kamuoyu siyasal meşruiyetin kaynağıdır. Ancak kamuoyunun oluşum süreci kamusal alanın dönüşümü içerisinde kamusal muhakeme yeteneğine sahip olan topluluğun “oluşturduğu kamuoyu”ndan, “yönlendirilen kamuoyuna” doğru kaymıştır (Habermas, 2010). Buna karşın kamuoyunun yeniden eleştirel bir güç olması onun yeniden kamusal topluluğun rasyonel müzakeresine dayanmasını gerektirmektedir. Habermas (2004, s. 95) kamusal alanda, yurttaşların kolektif bütün olarak hareket edebilmeleri için genel yararlar ilgili konularda ifade, örgütlenme ve görüşlerini yayma konusunda hiçbir kısıtlamaya maruz kalmadan tartışma haklarının garanti altında alınmış olması gerektiğini belirtmektedir. Kamuoyunun işleyişinde, kamusal bilgiye ulaşma yani alenilik ilkesi, yönetimin şeffaf ve hesap verebilir olması, kamusal alanın herkes tarafından erişilebilir olması temel gereklilikler olarak açıklanmaktadır. Bu noktada kamusal alan, müzakere ve iletişim araçları arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu nedenle kamusal alanın dönüşümünden başlayarak medya ve müzakereci demokrasi ilişkisi çalışmanın medya ve siyasete ilişkin tartışma noktaları bakımından önem taşımaktadır.

1.1.5. Kamusal Alan, İletişim ve Medya

Habermas kamusal iletişimin ve iletişim araçlarının kamusal alanın gelişmesinde, genişlemesinde ve kamusal tartışmanın yayılmasında önemli etkileri olduğunu belirtmektedir. Ancak bu etki yalnızca olumlu yönde değildir. Habermas (2010) bilgi ve haberin değerindeki artışı ticaret kapitalizminin gelişimiyle bilgi ve habere duyulan ihtiyacın artmasına paralel olarak değerlendirmektedir. Ticaretin gelişmesi ve uzak coğrafyalarda yeni pazarların oluşması ile posta sistemi gelişmiştir. Önceden sadece ticaret ve yönetim içerisine sınırlı kalan haber ve bilgi akışı giderek ticari bir ürün haline gelmiş ve bu durum bilginin toplumun geneli tarafından ulaşılabilir olmasına olanak sağlamıştır. Bilgi ve haberin satışıyla elde edilen kazancın artırılması ve bilginin aleniyet kazanma süreci eşzamanlı gerçekleşmektedir (Habermas, 2010, s. 84). Kamusal topluluğun bir işlevi olarak medyanın gelişiminde gazetenin kamusal tartışmaları yayınlaması ve aynı zamanda kamusal tartışmalara kaynak olması eleştirel kamunun gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Muhalefeti normalleştiren gazetecilik deneyimi 18. yüzyılda İngiltere’de siyasal kamuyla birlikte gelişmiştir. Basının giderek daha fazla muhalefet işlevi görmesi ile basın kamusal topluluğun eleştirel organı,

dördüncü kuvvet olarak görülmeye başlanmıştır (Habermas, 2010, s. 140). Basının gelişimi kamuoyunun siyasal konularda etkili bir güç olmasında rol oynamıştır. Kamuoyu, 19. yüzyılın başında siyasal kararların meşruiyet kaynağı olarak açıklanmaktadır. Habermas (2010, s. 148) kamuoyunun “eleştirel olmayan bir tarzda şahıslara yönelik naif veya plebisiter biçimde manipüle edilmiş onay veya oylama” şeklinde değil, “bir konuyla ilgili savlar etrafından yürütülen tartışma içinde sağduyu yoluyla” oluştuğunu belirtmektedir. Ancak kamuoyunun eleştirel olarak örgütlenmesiyle medya arasındaki ilişki her zaman için olumlu bağlamda değerlendirilmemektedir. Bu iletişim ve haberleşme sürecinin yani basının ticarileşmesi ile birlikte aktarılan bilginin içeriği giderek tüketime elverişli bir biçim almıştır.

Yeni medya olarak radyo, film ve televizyonun doğruluk ve akıl yürütme ilkeleri yerine tüketim yönünde rahatlatma ve eğlence amacı taşıdığı, okuma sayesinde gelişen akıl yürütme ve tartışmanın ortadan kalkarak mesajların aktarımındaki kesinlik nedeniyle tartışmanın yok olduğu belirtilmektedir (Habermas, 2010, s. 294-95). Habermas bu medya araçlarında iletişimin tek yönlü olduğunu, karşılıklı bir diyalog ortamının olmadığını vurgulamaktadır:

Yeni medyaların yayınları alıcı durumundaki muhatapların tepkilerini basılı anlatımlara kıyasla garip bir biçimde törpülüyorlar. Kamusal topluluğu dinleyen ve seyreden olarak büyülüyor ama aynı zamanda reşit olmanın gerektirdiği mesafeyi, yani konuşma ve karşı çıkma şansını ortadan kaldırıyorlar. Okurların oluşturduğu kamusal topluluğun akıl yürütme faaliyeti yerini eğilimsel olarak tüketicilerin zevk ve keyif alışverişine bırakıyor... (Habermas, 2010, s. 295).

Habermas bu çerçevede kamusal topluluğun gelişimine katkı sağlayan iletişim sürecinin eleştirel işlevlerini yitirdiğini ve kamusal topluluk için olumsuz bir etki yarattığını belirtmektedir. Habermas (2010) teknolojik gelişmeyle birlikte tekellerden meydana gelen haber endüstrisinin oluştuğunu ve bu endüstrinin farklı siyasal etkilere açık olduğunu belirtmektedir. 20. yüzyılda Avrupa’da medya resmi ve yarı-resmi kuruluşlar olarak örgütlenmiş ve idari ya da ekonomik gücün güdümünde kalmıştır. Bu dönemde ticari basının siyasi partilerin vatandaşları oy vermeye yönlendirmek için kullandığı bir propaganda aracı şeklinde açıklanmaktadır (Habermas, 2010, s. 340-42).

Siyasal kararların rasyonel müzakereye göre değil tercihlerin manipülasyonuna göre seçmenlerin oylarına dayanması kitle iletişimini seçmenlerin kararlarını etkilemek için kullanılan araçlar haline dönüştürmüştür. Bu süreçte reklamın özel bir yeri olduğu belirtilmektedir. Kamusal iletişimin kararlar üzerindeki etkisinin yerini kitle iletişim araçları ile aktarılan reklamlar almıştır. Bu nedenle partilerin seçmen tercihlerini “satın alma tercihleri üzerindeki reklam baskısına benzer şekilde” etkilemeye çalıştıkları

vurgulanmaktadır (Habermas, 2010, s. 357). Reklam ve siyasal pazarlamayla oluşturulan kanaatlerin kamusal içerikten yoksun olduğu şu şekilde açıklanmaktadır:

Bu biçimsel olmayan (informel) kanaatler, ne belirgin olaylara dair bilinçli tartışma içinde rasyonel biçimde oluşurlar (kamusal olarak sunulan simgelerin, birçok yönü bilinmeyen, mekanizmaları bireylerden saklı süreçlerle alış-verişi söz konusudur); ne de kamusal olarak yürütülen bir konuşmanın lehte-aleyhte kanıtlarıyla, tartışma içinde oluşurlar (verilen tepkiler, grup kanaatleriyle iletiseler bile akıl yürüten bir kamusal topluluk çerçevesinde düzeltmelere açık olmamaları anlamında özeldirler). Böylelikle bir kamusal topluluk olarak bütünlüğü ortadan kaldırılan vatandaşlar topluluğu yayın araçlarıyla öyle medyatize edilir ki, bir yandan siyasal uzlaşmaların meşrulaştırılması için kendisine hitap edilirken, diğer yandan etkili kararlara katılamaz veya hatta katılma yeteneğinden bile yoksundur (Habermas, 2010, s. 364-65).

Habermas'ın yaklaşımında kamusal alanın işlevlerini ortadan kaldıran iletişim süreciyle ilgili olarak öne çıkan iki temel varsayım bulunduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan ilki medyanın etkilerinin bu araçları elinde tutan toplumsal-ekonomik grubun özellikleri ve nasıl kullanıldığıyla ilişkili olduğu; ikincisi iletişimin tarafları arasında paylaşılan içeriklerin bireylerin görüşlerini belirleme bakımından oldukça etkili olduğudur.

Müzakereci demokrasi yaklaşımı çerçevesinde kamusal topluluğun belirli ortak değerler üzerinden yeniden oluşturulmaya çalışıldığı ve kamusal etkileşim ağının yeni iletişim araçları kullanılarak yeniden yaratma amacının söz konusu olduğu görülmektedir. Kamusal alan ve iletişim süreçleri müzakereyi gerçekleştiren ve kamusal topluluğa etki yaratma potansiyeli kazandıran unsurlar olarak söylem kuramının önemli parçalarını oluşturmaktadır. 21. yüzyılın sonunda hem kamusal alanın hem de müzakere pratiğinin çok daha geniş bir alanda gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir. Özellikle medya ve teknolojik yenilikler müzakere alanının küresel düzeyde yeniden biçimlenmesi, sivil toplum örgütleri ve ulus-aşırı kamusal alanların gelişmesi bakımından önemli görülmektedir (Bohman, 2004; Castells, 2008a). Kamusal alan kavramı küreselleşme bağlamında yeniden değerlendirilmektedir. Buna göre kamusal alan ulus-devletle sınırlı bir ilişki çerçevesinde değerlendirilmemekte yerel ve ulus-üstü düzeyde yeniden anlamlandırılmaktadır. Bu süreçte siyasal ve toplumsal aktörler arasında coğrafi sınırlara bağlı kalmadan ortak anlamlar yaratan ve bağlantılar sunan medya ve iletişim araçlarının rolü vurgulanmaktadır (Thompson, 1995, s. 236).

Habermas'ın kamusal alan, iletişim ve medyaya ilişkin açıklamaları kamusal topluluğu oluşturan kesimin siyasetle ilgili, aktif, bilgili, eğitilmiş tartışma becerilerine sahip ve rasyonel kararlar alabilen kişilerden oluştuğu, medya ve iletişim sürecinin başlangıçta bu topluluğun oluşumuna katkı sağlarken ticarileşmeyle birlikte kamusal topluluğun,

kararları yönlendirmeye açık tüketicilere dönüştüğü şeklindedir. Habermas'ın kamusal topluluğa ilişkin yaklaşımı önemli eleştirilerle karşılaşmaktadır. İletişim ve medya bakımından da izleyicilerin doğrudan tüketiciler haline geldiğine ilişkin yaklaşımın sınırlı olduğu kabul edilmektedir. Bu konu medya ve siyaset ilişkisi kapsamında ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı olarak değerlendirilmektedir. Bu kısımda ise kamusal alana ilişkin eleştiriler üzerinde durulmaktadır. Bu kapsamda kamusal alana yönelik eleştiriler, müzakereci demokrasiye ilişkin eleştirel yaklaşımlar ve sınırlar açıklanmaktadır.

1.1.6. Kamusal Alanın Eleştirisi

Kamusal alana yönelik eleştiriler eşitlik, çoğulculuk, kamusal alan özel alan ayrımı ve kamusal topluluğun tek-biçimliliği üzerine yoğunlaşmaktadır. Kamusal alana ilişkin eleştirilerin kapsamı oldukça geniştir (Özbek, 2004). Bu çalışmada temel olarak kamusal alanın eleştirisinde önemli bir yeri olan Nancy Fraser'ın yaklaşımlarına yer verilmektedir. Nancy Fraser (1990) kamusal alanın tek ve homojen bir alan olduğunu ve farklı kamusal alanların görmezden gelindiğini ileri sürmektedir. Fraser (2004) Habermasçı yaklaşımın kamusal alana atfedilen homojenlik niteliğini köklü bir şekilde eleştirmekte ve tek biçimli bir kamusal alan anlayışına karşı çıkarak karşıt-kamusal alanlar olduğunu savunmaktadır. Karşıt kamusal alanların (popüler köylü kamuları, seçkin kadın kamuları, işçi sınıfı kamuları gibi) tarihsel olarak 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyılda değil burjuva kamusunun oluşma sürecinin başından beri var olduğunu ileri sürmektedir². Fraser'ın "alt-karşı kamular" yaklaşımına yeni toplumsal talepler doğrultusunda kamusal alan ve özel alan arasındaki sınırların yeniden formüle edilmesi bakımından önem verilmektedir (Benhabib, 1999b, s. 125).

Fraser'ın (2004, s. 112) geleneksel kamusal alan yaklaşımına ilişkin yapmış olduğu eleştiriler eşitlik, çoğulculuk, kamusal ve özel alan ayrımı ve farklı kamulara

²Fraser'ın (2004, s. 110) kamusal alana ilişkin Habermasçı yorumla ilgili açıklaması: "...Habermasçı yorumun bütünüyle değerlendirememiş olduğu dikkate değer bir ironi bulunmakta: Serbestçe erişilebilirlik, rasyonalite ve statü hiyerarşilerinin askıya alınması özellikleriyle görücüye çıkan kamusal söyleminin kendisi, bir ayrıcalıklaştırma stratejisi olarak yerleşiyor." Fraser, Habermas'ın klasik kamusal alan anlayışının liberal kamusal alanı idealleştirirken aynı zamanda burjuva olmayan rakip kamusal alanların değerlendirilme dışında bırakıldığını ifade etmektedir. Farklı kamusal alanların toplumsal siyasal süreçlere etki etmeye ilişkin eylem ve stratejilerine ilişkin olarak Fraser (2004) Mary Ryan'a referansla, 19. yüzyıl Kuzey Amerika'sında, kadınların "resmi kamusal alan"dan dışlanırken siyasal alana katılmak için farklı yollar bulduklarını ve karşıt kamusal alanları oluşturduklarını açıklamaktadır. Buna göre burjuva kadın hareketleri, hayırseverlik ve ahlaki reform bağlamında oluşturulan sivil toplum örgütleri aracılığıyla, daha az avantaja sahip olan kadınlar işçi sınıfı protestolarında yer alarak, başka kadınların sokak protestolarına katılarak kamusal alanda yer aldıklarını ve "resmi kamusal alan"a karşıt kamusal alanlar oluşturduklarını belirtmektedir. Fraser (2004, s. 109), Rayn'nin çalışması hakkında, "seçme hakkı aracılığıyla formal politik içerilmenin olmadığı bir durumda bile, kamusal yaşama katılmanın çeşitli yollarının olduğunu ve bunun kamusal alanların çokluğunu" gösterdiğini ifade etmektedir.

odaklanmaktadır. Bu çerçevede ilk olarak eşitlik bağlamında serbest erişim, eşit katılım ve toplumsal eşitlik konularından söz etmek mümkündür. Fraser (2004) Habermas'ta kamusal alanın herkese açık ve erişilebilir olma iddiasını sorgulamaktadır. Burada eşitliğin ilkesel düzeyde kaldığını ve pratikte ayrımcılığın tarihsel olarak mülkiyet, ırk ve cinsiyet temelinde geliştiğini iddia etmektedir. Fraser (2004) kamusal alanda bireyler arasındaki statü ve zenginlik farklarını görmezden gelen eşitlik ve denklik varsayımına karşı çıkmaktadır. Statü eşitsizliklerinin "üslup ve konuşma protokolleri"yle yönetildiğini bu protokollerin biçimsel olmayan mülkiyet, cinsiyet ve ırksal eşitsizliklerin sürdürülmesine yaradığını vurgulamaktadır (Fraser, 2004, s. 113). Mevcut eşitsizliklerin yok sayılmasıyla katılım eşitliğinin zarar gördüğünü belirtmektedir. Fraser (2004) "toplumsal eşitliğin kamusal alanlara eşit katılım için gerekli bir koşul olmadığı varsayıldığı sürece, burjuva kamusal alan anlayışının yetersiz olduğunu" savunmaktadır.

Habermas'ın burjuva kamusal alan kavrayışına ilişkin yorumunda burjuva kamusal alanını tek/yegâne kamusal alan olarak vurgulandığı, ayrıca burjuva kamusundaki işleyişin ayrılıkçılığa neden olacağı gerekçesiyle farklılaşmalarla kapalı olduğu belirtilmektedir (Fraser, 2004, s. 116). Fraser (2004, s. 117) eşitsizliğin azaltılması için tek bir kamu anlayışı yerine çoğul kamular fikrini öne sürmektedir:

Toplumsal eşitsizliğin etkileri, yalnızca tek ve kapsayıcı bir kamusal alanın bulunduğu yerde şiddetlenecektir. Bu durumda, bağımlı grup üyelerinin kendi gereksinim, hedef ve stratejileri hakkında kendi aralarında müzakerede bulunabilecekleri herhangi bir alanları bulunmayacak, bu grupların egemenlerin denetimi altında olmayan bir iletişim sürecine girecekleri yerleri olmayacaktır.... Bağımlı olanların kendi çıkarlarını dile getirme ve savunma yetenekleri, kapsayıcı tek kamusal alan içinde azalacaktır (Fraser 2004, s. 117).

Fraser (2004) çoklu kamu ve karşıt kamular anlayışının ayrılıkçı olmadığını ve bu anlayışın "uzun vadede ayrılıkçılığa karşı bir tavır içerdiğini" belirtmektedir. Bunu karşıt kamusal alan anlayışının "kendi içinde kamusal bir yönelimin kabulünü taşıması" çerçevesinde açıklamaktadır:

Bunlar kamu olabildikleri sürece, tanımları gereği ayrı birer cep olarak kalmayacaklardır... Ne de olsa, ister madun ister başka türde olsun, bir kamunun üyesi olarak söylemsel etkileşimde bulunmak, kendi bireysel söylemini giderek genişleyen alanlara yaymak demektir. Habermas belirli bir zamanda bir kamunun kendi olgusal dışavurumu ne kadar sınırlı olursa olsun, üyelerinin kendilerini potansiyel olarak daha geniş bir kamunun parçası olarak algılayacağını belirtirken, kamusal alanın anlamındaki bu gizli boyutu çok iyi yakalamıştır. İşte, bu bellisiz, deneysel olarak olgulara dayanmayan nitelikteki gövdeyi, 'genel kamu' olarak adlandırıyoruz. Burada önemli olan nokta, tabakalı toplumlardaki madun karşıt kamuların ikili bir karaktere sahip olmalarıdır. Bunlar bir yandan geri çekilme ve yeniden gruplaşma alanları olarak işlev görürken, diğer yandan aynı anda, daha geniş kamulara yönelik ajitatif etkiler için bir üs ve eğitim zemini olma işlevini de üstlenmektedirler (Fraser, 2004, s. 117).

Fraser'ın bu açıklamalarında, kamusal alan farklı işlevleri olan farklı kamulardan oluşan geniş bir çerçevede değerlendirilmektedir. Bu yaklaşım burjuva kamusal topluluğunun en önemli sınırlarından biri olarak statü ve ekonomik farklılıklardan oluşan toplumsal tabakalaşmayı da dikkate almakta ve aynı zamanda bu farklı tabakaların genel bir kamu anlayışının oluşmasına engel oluşturmadığını, aksine olumlu işlevlere sahip olduğunu desteklemektedir. Fraser (2004) farklı kamusal alanların birbirinden yalıtılmış olmadığını ve bunlar arasında mücadele ve etkileşimin bulunduğunu vurgulamaktadır. Kamusal alanı yalnızca tarafsız söylemlerin üretildiği bir alan değil aynı zamanda toplumsal kimliklerin oluşum ve kendini gerçekleştirme alanı olarak kavramaktadır: "Katılım 'kendi sesinle' konuşabilmek, dolayısıyla da kendi kültürel kimliğini kendi deyiş ve üslubunu kullanarak aynı anda hem oluşturmak, hem de ifade etmek demektir" (Fraser, 2004, s. 120-121). Fraser (2004) kamusal alanın kültürel açıdan da tarafsız bir alan olmadığını ifade etmektedir. Bu durumda, "eşitlikçi, çok-kültürlü toplumdaki kamusal yaklaşımın sadece tekil ve kapsayıcı bir kamusal alandan ibaret olmayacağını", böyle bir durumda konuşma ve ifade normlarının tek ve kuşatıcı bir yaklaşımla kapsam dışı bırakılacağını belirtmektedir (Fraser, 2004, s. 121). Fraser (2004, s. 122) bu farklı kamularla genel anlamda kamu arasında bir ilişki olduğunu savunmaktadır:

Eşitlikçi ve çokkültürlü toplumumuz şüphesiz herkesi etkileyecek politikalar geliştirmek ve sorunların tartışılmasını desteklemek zorunda kalacaktır .... ancak bu kaçınılmaz olarak pek çok farklı kamuyu barındıran bir toplum olacak ve bu kamulardan en az bir tanesi de kamuların farklılıklarını ortak kesen çizgilerde eşitler olarak hepsini ilgilendiren siyasalar üzerinde müzakerede bulunacakları ortak bir kamu olacaktır (Fraser, 2004, s. 123).

Yazarın üzerinde durduğu bir diğer tartışma kamusal alan ve özel alan, kamusal yarar ve özel yarar ayrımlarıdır. Fraser (2004) madun karşı kamular ve hâkim kamular arasındaki çatışmaya ilişkin olarak bu mücadelenin en önemli hedeflerinden birinin kamusal ve özel olanın nasıl tespit edileceğine dair sınırların belirlenmesi olduğunu açıklamaktadır. Bu durumda ortak ilgi konusu, yani kamusal ya da genel bir mesele olarak kabul edilecek olan konu bir ideal olarak belirlenme imkânına sahip değildir. Bunun nedeninin ortak ilgi konusu olan meselenin tartışmacılar tarafından belirlenebilir olması vurgusunu yapan Fraser (2004), bir meselenin kamusal olup olmadığını belirleyen unsurun onun kamusal bir mesele olarak algılanması için verilen mücadele olduğunu savunmaktadır. Örneğin, eviçi şiddet özel bir mesele olarak algılanırken, feministlerin madun karşıt kamu oluşturduğunu, eviçi şiddetin ataerkillikten kaynaklandığını savunan söylemsel bir mücadele sonrasında bu konunun özel bir mesele olmaktan çıktığını ifade etmektedir. Buna göre bir konunun ortak kamusal

mesale olarak kabul edilip edilmeyeceği tam anlamıyla bu konuyla ilgili olarak verilen söylemsel mücadeleye dayanmaktadır (Fraser, 2004, s. 124). Fraser (2004, s. 125), bu yaklaşımıyla Habermasçı kamusal alan anlayışında yer alan ortak iyi ya da kamusal çıkar anlayışını eleştirmektedir.

Fraser (2004, s. 129) Habermasçı kamusal alan anlayışında sivil toplum ve devlet arasında bulunan ayrıma zayıf kamular ve güçlü kamular ayrımı çerçevesinde karşı çıkmaktadır. Devlet ve kamusal alan arasındaki net ayrım, zayıf kamuların oluşturduğu söylemlerin yönetsel süreçte ve karar verme sürecinde etki yaratmasına engel olmaktadır. Bunun nedeni, güçlü kamuların (egemen parlamento) söylemlerinin hem fikir oluşturma hem de karar verme sürecinde belirleyici olmasıdır. Parlamenter güçlü kamuları, zayıf kamulara karşı sorumlu kamular olarak ifade eden Fraser, bu sorumluluk ilişkisinin nasıl kurumsallaştırılacağını ise temel problem olarak açıklarken parlamentonun güçlü kamu olarak varolması gerektiğini savunmaktadır ancak güçlü kamu ile zayıf kamular arasındaki ilişkiyi kurumsallaştıracak mekanizmalara ihtiyaç olduğunu belirtmektedir (Fraser, 2004). Kamusal alana ilişkin eleştiriler içerisinde Fraser'ın görüşlerinin önemli bir yeri bulunmaktadır. Müzakereci demokrasi ve bu yaklaşımın sınırlılıkları da kamusal alan gibi oldukça tartışılan bir konudur. Bu eleştiriler ve müzakereci demokrasiye ilişkin alternatif yaklaşımlar müzakereci modelin daha iyi anlaşılması bakımından önem taşımaktadır.

1.1.7. Müzakereci Demokrasiye Yönelik Eleştiriler ve Alternatif Yaklaşımlar

Müzakereci demokrasinin temsili liberal demokrasinin krizlerini aşma konusunda yeterli olmadığına ve önemli sorunlar barındırdığına ilişkin eleştiriler bulunmaktadır. Bu eleştirilerde özellikle toplumsal farklılıkların temsili konusunda müzakereci demokrasinin yetersiz olduğu ve müzakere usullerinin ve usulcülüğün sağlam dayanaklarının bulunmadığı savunulmaktadır. Bu kapsamda ilk olarak, usulcülüğün eleştirisinden söz etmek mümkündür. Burada usulcülük ile müzakere usullerinden kaynaklanan meşruiyet ve usullerin sınırlılıkları üzerinde durulmaktadır. Usulcülüğe ilişkin eleştiriler iki temelde incelenmektedir. Bunlardan ilki usulcülük yaklaşımının normatif açıdan eleştirisi, ikincisi ise usulcü yaklaşımın belirlediği usuller ile somut koşullar arasında söz konusu olan tutarsızlıktır.

Usulcülük yönelik eleştiride kararlara meşruiyet kazandırmak bakımından usullerini yeterli olmadığı ileri sürülmektedir (Cohen, 1999). Belirli ilkelerin usuller nedeniyle değil

ahlaki olarak doğru olduğu için benimsenmesi gerektiği savunulmaktadır. Cohen (1999) örneğin eşitlik ve ifade özgürlüğü gibi ilkelerin pratik olarak tartışmaya katkısı nedeniyle savunulmasını eleştirmektedir. Bu ilkeleri kolektif kararlara eşit düzeyde katılma ve etkileme bakımından öze ilişkin normlar olarak değerlendirmektedir. Buna göre eşitlik ve ifade özgürlüğü yalnızca tartışmaya katkı sağlamak bakımından değil eşitliğin kendisinin ahlaki bir norm olması bakımından da önem taşımaktadır. Usulcülük ise eşitliğin bu normatif yapısını arka planda bırakmaktadır.

Aynı bağlamda bir diğer konu, müzakere sonucunda verilen kararların azınlık ve çoğunluk bakımından etkilerinin göz ardı edilmesinin ve meşruluğun usullere bağlanmış olmasının azınlık hakları bakımından sorunlu olmasıdır (Christiano,1997). Christiano (1997) bir müzakerenin sonuçlarının usullere uygun olduğu için meşruiyet yaratacağı fikrini eleştirmekte ve usullerin rasyonel olarak nitelendirilmesinde çoğunluk kararının etkili olduğunu vurgulamaktadır. Çoğunluk kararı meşruiyet kazandığında akılcılığın çoğunluğun akılcılık standartlarına göre belirlendiğini, dolayısıyla akılcılığın da tarafsız kriterlerden oluşmadığını belirtmektedir. Christiano (1997) modern demokratik toplumlarda fikir, kültür, erdem ve inançlar hakkında çok sayıda farklı anlayışlar bulunduğunu vurgulamakta ve akılcılaştırmaya dayanan meşruiyete ilişkin standartların meşruiyetin kaynağı olamayacağını savunmaktadır. Bu eleştirisinde müzakerede uzlaşma sürecinin çoğunlukçu öğelerine ilişkin eleştirilerinin de etkili olduğu görülmektedir. Christiano (1997) zorunluluk durumu olarak açıklanan “anlaşmazlığa rağmen karar alma mecburiyeti” durumlarında azınlığın çoğunluğun kararına uyması zorunluluğunun ne anlama geldiğine dair yeterli açıklama olmadığını, zorunluluğun mantıksal, psikolojik, ya da fiziksel mi olduğunun açık olmadığını belirtmektedir. Müzakerenin iyi sonuçlara yöneldiğini ancak iyi sonucun ne olduğu hakkında tam bir uzlaşmanın söz konusu olamayacağını ifade etmektedir.

Usulcülükle ilgili ikinci olarak müzakere usullerinin gerçekleşme potansiyeli tartışılmaktadır. Bohman (1997) müzakere usullerini koşullardan bağımsız ilkeler olarak açıklamakta ve anlaşmanın ideal koşullar altında kabul edilmesi durumunda dahi müzakereci idealin tam anlamıyla eşitliği sağlayamayacağını vurgulamaktadır. Bohman (1997) kamusal alanda vatandaşlar arasında kapasite farklılıklarının göz ardı edilmesiyle eşitlikçi usullerin eşitsizlikçi sonuçlar doğuracağını belirtmektedir. İlkesel (prosedürel) bir eşitlikten öte, mevcut ekonomik eşitsizliklerin dikkate alınması gerektiğini, ayrıca özgürlüğün müzakerede siyasal imkânların tam anlamıyla ve etkili şekilde kullanılması anlamına geldiğini açıklamaktadır. Bu eleştirilere göre, usulcülük mevcut eşitsizlikleri ortadan kaldırma konusunda pratik bir fayda göstermekten ziyade

bu eşitsizliklerin üzerinin örtülmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda meşruiyetin kaynağı olan ve karar sürecine rasyonellik kazandıran usullerin eleştirildiği görülmektedir. Bu eleştirileri uzlaşma ve ortak yarar idealinin eleştirisi, eşitlik, özgürlük ve katılımın eleştirisi ve rasyonelliğin eleştirisi şeklinde açıklamak mümkündür.

Uzlaşma ve ortak yarar idealinin eleştirisini çoğulculuğa ilişkin sınırlar bağlamında değerlendirmek mümkündür. Gould (1999) kamusal alanı devlet kurumlarının dışında kalan ve kamu normlarının tartışıldığı, farklılıkların katılımına açık bir forum olarak açıklamaktadır. Ancak bu alandaki iletişimin genelleştirilebilir ortak ilkelere ulaşma hedefini ve ortak ahlaki normlar üretme idealini çeşitlilik düşüncesiyle çatıştığı için eleştirmektedir. Gould (1999) müzakereci yaklaşımın farklılığın tanınması ve temsil edilmesi sorununu çözemediğini, çünkü temelde anlaşma ve farklılığın aşılmasının hedeflendiğini belirtmektedir. Uzlaşmanın bir amaç olarak belirlenmesi durumunda anlaşmazlıkların uzlaşma yönünde baskı altında kalabileceğini ve bu durumun farklı görüşleri ifade etme konusunda cesaret kırıcı olduğunu ifade etmektedir. Bu durumunun farklılıkların göz ardı edilmesi ya da sindirilmesiyle sonuçlanabileceğini vurgulamaktadır. Gould (1999, s. 258) farklılıkların temsiliyle ilgili olarak yeni bir adalet anlayışı öngörmektedir. Bu yeni anlayışa göre adaleti, “farklılaşmış bir temelde kendini geliştirme koşullarını sağlayacak eşit haklar” olarak görmek gerektiğini; adaletin “her ayrı kişi için aynı koşulları değil, farklılaşmış ihtiyaçların belirlediği denk koşulları gerektirdiğini” vurgulamaktadır (Gould, 1999, s. 258).

Eşitlik, özgürlük ve katılım müzakereci yaklaşımın oldukça çok eleştirilen unsurlarıdır. Gould (1999) uzlaşma ve meşruiyet bakımından eşit ve özgür bireyler normunun temelsiz olduğunu savunmaktadır. Eşitlik ve özgürlük varsayımını geçerli kılan koşullara ilişkin yeterli açıklama olmadığını belirtmektedir. Özgürlük kavramı eşitlik gibi sorunlu bir yerde durmaktadır. Buna göre, herkesin tartışmada eşit derecede fikir belirtme şansı olmadığını, toplumda “halk önünde konuşamayan, derdini iyi anlatamayan, alışkanlık veya baskı yüzünden kamu hayatına katılamayan kişiler” olduğu vurgulanmaktadır (Gould, 1999, s. 251). Bu kişilerin eşit haklara sahip olmak bakımından özgür olduklarını söylemek doğru değildir. Young (1999) müzakerenin gerçekleştirildiği kamusal alanların da eşitlik ve özgürlük bakımından tarafsız yerler olmadığını savunmaktadır. Young (1999) parlamento ve mahkemelerin herkesin kendisini ifade edebileceği özgür ve açık tartışma alanları olmadığını, bu kurumların tarafsız olmadığını ve tartışan taraflar arasında anlaşmadan ziyade tartışmayı kazanma isteğinin rol oynadığını belirtmektedir. Young (1999, s. 180-81) ayrıca müzakere

sürecine ilişkin olarak konuşma ve tartışma sürecindeki farklı eşitsizlik durumlarına da dikkat çekmektedir:

Bazıları kendinde daha fazla konuşma hakkı görür ve iddialarıyla etrafı bastırır. Genelde eğitilmiş, orta sınıf, beyaz kişilerin konuşmada güçlü olduğu görülmektedir. ... Müzakere normları resmi ve genel olan konuşmaya öncelik tanır. Önermeden sonuca doğru düzgün bir biçimde ilerleyip, çıkarsama yapısını açıkça ortaya koyan konuşma diğer konuşmadan daha iyidir. ... Düzgün anlatım kültürel bakımdan özgüldür ve bu üsluplar toplumsal ayrıcalık göstergesidir. ... Son olarak müzakere normları, duygusal parlamadan ve bedensel taşkınlıktan arınmış konuşmaya öncelik tanır. Bu normlar zihin ile beden, akıl ile duygu arasında bir karşıtlığı öngörme eğilimi taşır. Nesnellik yanlış bir biçimde serinkanlılıkla ve duygusal ifadeden yoksunlukla özdeşleştirilir. Böylece öfke, incinme ve ateşli ilgi ifadeleri, eşlik ettikleri iddiaların ve gerekçelerin değerini düşürür. Benzer biçimde konuşmaya bedenin katılımı –vurgulu jestler, sinirli hareketler, duygu belirten bedensel ifadeler- kişinin iddialarını geçersiz kılan veya kişinin nesnellikten ve denetimden yoksun olduğunu açığa vuran zayıflık işaretleridir. ... Bu konuşma biçimi beyaz orta sınıftan erkeklerin konuşma kültürü, önemli jestlerinden ve heyecan ifadelerinden yoksun, daha denetimli olma eğilimi gösterir. Buna karşılık kadınların ve ırksal azınlıkların konuşma kültürü daha heyecanlı olma ve bedensel hareketlere bürünme eğilimindedir Young (1999, s. 180-81).

Young'un bu görüşleri iletişim sürecinde eşitsizlik durumunun söz konusu olduğunu ve bunların toplumsal, ekonomik ve siyasal koşullardan bağımsız olmadığını göstermektedir. Eşitlik müzakereci yaklaşımının en çok eleştirilen ilkelerinden birini oluşturmaktadır. Bohman (1997, s. 327) müzakereci idealin tam anlamıyla amaçladığı eşitliği sağlayamayacağını vurgulamaktadır. Bunun nedenini yetersiz bir eşitlik anlayışı olan fırsat eşitliğine dayanmasına bağlamaktadır. Bohman (1997) eşit erişim ve sosyal tanınmaya bağlı erişimin verimli bir siyasal katılımın en alt düzeydeki gereklilikleri olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla ilkesel bir eşitlikten öte, mevcut ekonomik eşitsizliklerin dikkate alınması gerektiğini ayrıca özgürlüğün müzakereci siyasal imkânların tam anlamıyla ve etkili şekilde kullanılması anlamına geldiğini açıklamaktadır. Bohman (1997) özgürlük anlayışının, imkân eşitliği ile bağlantılı olduğunu ifade etmektedir. Vatandaşların özgür olabilmeleri için, müzakereye nasıl katılacakları, savlarını nasıl rasyonelleştirecekleri ve amaçlarına nasıl ulaşacakları konusunda yeterli kaynak ve beceriye sahip olmaları gerekmektedir. Toplumsal açıdan özgürlükler de katılım sürecinde etkili olmaktadır. Buna göre iş bölümü, belirlenemeyen kültürel önyargılar ve çıkarlar özgürlükleri tehlikeye sokmaktadır. Bazı kişiler güçsüz bazıları ise tartışma sonuçlarını belirleyecek güce sahiptir.

Son olarak müzakereci demokrasinin rasyonellik idealinin eleştirisi üzerinde durulmaktadır. Gaus (1997) uzlaşma için yalnızca rasyonelliğin yeterli olmadığını belirtmektedir. Meşruiyetin gerektirdiği kamusal tartışmada iyi muhakeme, iyi bilgilendirilmiş olma ve iyi niyet/ahlak ile hareket etme koşullarının mümkün olmadığını,

insanların genelde bilişsel kapasitelere ve bilgi kaynaklarına yeterli düzeyde sahip olmadan karar verdiğini, bu nedenle bireylerin hiçbir zaman gerçek bir uzlaşmaya ulaşamayacağını ifade etmektedir. Bunun yanı sıra, basitçe rasyonel kişiler rasyonel olmayan inançlara sahip olabilmektedir. Kişilerin rasyonel olmayan inançlarına rağmen, rasyonel önermeler ileri sürmeleri de söz konusudur. Biçimsel ilkelere uygun bir müzakerede siyasal olarak ileri sürülen savın, görüşün veya nedenin dayanağının usullere uygun olması durumunda, esas olarak inançlara dayanıyor olsa dahi rasyonel kabul edileceği belirtilmektedir (Gaus, 1997).

Müzakereci yaklaşıma ilişkin usulcülük ve usullere ilişkin eleştirilerin yanı sıra bu yaklaşımın dışında olmayan ancak müzakereci yaklaşımı yeniden yorumlayan alternatif yaklaşımlar da bulunmaktadır. Bu yaklaşımları iletişimsel demokrasi, eşitlikçi yaklaşım, kaşı-kamular ve çoklu kamusal alan yaklaşımları olarak açıklamak mümkündür. Bu yaklaşımlar müzakereci modele yakındır ancak onun belirli sorunsallarını açıklayarak ve eleştirel bir şekilde yorumlayarak demokratik katılım bakımından yeni yollar sunmaktadır.

Bu çerçevede ilk olarak iletişimsel demokrasi yaklaşımından söz etmek mümkündür. Young (1999) müzakereci demokrasinin yerine iletişimsel demokrasi modelini önermekte, müzakereci modelde farklılıkların ortadan kaldırılmaya çalışılma durumunu eleştirmektedir. Young (1999) "genişletilmiş bir demokratik iletişim kavrayışı" olarak ifade ettiği iletişimsel demokrasiyi bir alternatif olarak savunmaktadır. İletişimsel demokrasi anlayışı iletişim sürecinde farklılıkları göz önünde bulunduran, eşitsizlikleri paranteze almayan, iletişime selamlaşma, retorik ve öykü anlatımı süreçlerini de dâhil eden bir yaklaşım olarak açıklanmaktadır. İletişimsel demokrasi modelinin farklılığı dışlamadığını vurgulayan Young (1999) farklılıklar arasındaki iletişimin demokratik açıdan gelişme ve birlikte yaşama isteğine katkı sağlayacağını şu şekilde ifade etmektedir: "Farklı bakış açısı, çıkar ve kültür anlamlarıyla karşılaşma bana kendi bakış açımın kısmiliğini öğretip, kendi deneyiminin belirli bir bakış açısından yansıdığını açığa çıkartır." Young (1999) iletişimin bireyler üzerinde etkileşim sağladığını, fikir ve görüş değişikliğine neden olduğunu savunmaktadır. İletişimsel modelde rasyonel müzakere yerine, selamlaşma, retorik ve öykü anlatma biçimleri ön plana çıkmakta ve akıl-duygu, zihin-beden karşıtlığının aşılmasına çalışıldığı belirtilmektedir (Young, 1999). İletişimsel demokraside süreç daha samimi, duyguların ve davranışların görünür olduğu bir konuşma, hatta anlatı sürecini ifade etmektedir. Böylelikle, müzakereci yaklaşımda öne sürülen kamusal dil kullanma zorunluluğundan doğan sınırların aşılarak, iletişimin çeşitlilik ve katılıma açık hale geleceği ileri sürülmektedir.

Bir diğerk yaklaşım müzakere için eşitliğin geliştirilmesini savunan yaklaşımdır. Knight ve Johnson (1997) müzakereci yaklaşımda eşitlik bakımından eşit katılım haklarına sahip olma ilkesinin ötesinde bir takım gereksinimler olduğunu belirtmektedir. Eşitliği erişim ve etki kapsamında iki başlıkta değerlendirmektedir. Buna göre eşitlik hem kamusal alana ve müzakere ortamlarına erişme hem de bu alanda alınan kararları etkileme bakımından herkesle eşit imkânlarla sahip olma durumu olarak açıklanmaktadır (Knight ve Johnson, 1997). Buna göre eşitlik ilkesi belirli ön-koşulları gerektirmektedir. Bunlar kaynak eşitliği (siyasal ve ekonomik kaynaklar) ve kapasite eşitliği (kaynakları kullanabilmek için gerekli olan kapasiteler) olarak açıklanmaktadır. Kapasite eşitliği, tercih ve isteklerin formüle edilebilmesini, kültürel kaynakların verimli kullanımını ve temel bilişsel kapasite ve becerileri (kişinin taleplerini uygun şekilde açıklaması ve savunması) kapsamaktadır.

Knight ve Johnson (1997) fırsat eşitliğini geliştirecek mekanizmalardan söz etmektedir. Bunlardan ilki kaynak ve beceri gelişimine ilişkin olarak kamusal eğitim ve yoksulluğa karşı kamusal destek sağlanması olarak açıklanmaktadır. Her iki ögenin de demokratik müzakereye katılım için gerekli koşulları sağlamaya yardımcı olacağı öngörülmektedir. İkinci mekanizma ise sosyal temellere bağlı güç ve kaynak bakımından yaşanan eşitsizliklerin giderilmesidir. Burada çoğulculuk fikrinden ziyade eşitlik fikri üzerinden dezavantajlı gruplara belirli siyasal haklar tanınması ve düzenlemeler yapılması önerilmektedir. Knight ve Johnson (1997) müzakereci yaklaşımda çoğulculuk fikrinin makul çoğulculuk olarak değerlendirilmesini çoğulculuk ve farklılığa ilişkin bir engel olarak ifade etmektedir. Buna göre makul çoğulculuk fikrinin müzakereci demokrasi yaklaşımının önkoşulu olmaması gerektiğini, bunun aksine müzakere sürecinin sonucu veya çıktısı olabileceğini açıklamaktadır.

Bohman (1997) müzakereci kamusal aklın oluşması için herkesin iletişim ve bilişsel düzeyde gelişmiş kapasite ve becerilere sahip olması gerektirdiğini ifade etmektedir. Mevcut koşullarda, bazı kimseler ya da gruplar kapasite bakımından (özel beceriler, bilgiye ulaşma, eğitim ve sosyal pozisyon) diğerlerine göre daha avantajlıdır. Oysa demokratik müzakere imkân eşitliği gerektirmektedir. İmkân eşitliği aynı zamanda başka bir değer olan görüş ve anlayışlar bakımından çoğulculuk fikriyle ilişkilidir. Çünkü çatışma olasılığı bulunan farklılık ve eşitlik taleplerinin tartışma sürecine katılmasına imkân sağlamaktadır. Bohman (1997), Knight ve Johnson (1997) gibi kaynaklara sahip olmak ve onları kullanmak arasında bir fark olduğunu belirtmektedir. İmkân ve beceri eşitliği kavramı bu durumu açıklamaktadır. Bohman (1997), "asgari mallar" kapsamında kişilerin asgari düzeyde imkânlarla sahip olması gerektiği yaklaşımının eşitlik

bakımından yetersiz olduğunu belirtmektedir. Bohman'a göre (1997) asgari düzeyde mallara, gelire, güce ve otoriteye ulaşma örneğinin hasta ya da engelli bir kişi için asgari eşitlik ve özgürlük temelini sağlamayacaktır. Bu durumda sorunu, istenilen amaçlara ulaşmak için gerekli beceri ve yeterliliklere sahip olma şeklinde tanımlamaktadır. Bu süreçte eğitim kurumlarına işlev yüklemekte, eğitim kurumlarının rolünü bütün kuşaklar için demokratik hayata katılımı ve katılımın sürekliliğini sağlamak olarak açıklamaktadır.

Müzakereci yaklaşıma ilişkin bir diğer alternatif Fraser'ın (2004) kamusal alan bağlamında karşı kamular ve çoklu kamusal alan yaklaşımıdır. Fraser'ın müzakereci demokrasiye yönelik olarak eşitlik, özgürlük, erişim, çoğulculuk ve ortak yarar gibi müzakere süreçlerine ilişkin biçimsel protokollerden kaynaklanan sınırlar karşısında geliştirmiş olduğu çoklu-kamular ve karşı-kamular yaklaşımı müzakereci demokrasi için alternatif bir yaklaşım olarak görünmektedir. Kamusal alanı günümüz koşullarına uygun olarak yeniden düşünme çabası müzakereci demokrasi açısından, eşitsizlikleri göz ardı etmeyen, farklılıkları dikkate alan ancak bunları bir bütün içinde sentezleyen bir yaklaşım öngörmektedir. Fraser bu anlayışı şu şekilde açıklamaktadır:

Burjuva sonrası bir kavrayış, güçlü ve zayıf kamuları olduğu kadar, bunların çeşitli karma biçimlerini de düşünmemize olanak sağlayacaktır. Bunun yanı sıra, bu tür kamular arasındaki olası ilişki biçimlerini de kuramlaştırmamıza izin verecek ve böylece, gerçekte var olan demokrasilerin sınırları ötesine geçebilen demokratik imkânları tahayyül etme yeteneklerimizi genişletecektir (Fraser, 2004, s. 131).

Fraser (2004) tek ve yegâne bir kamusal alan yerine güç ilişkilerinin açığa çıktığı, eşitsizlikle karşılaşan kişilerin kendi taleplerini dile getirme ve örgütlenme konusunda imkânlarının olduğu, taleplerin ve tartışmaların hâkim dil ve ifade kalıplarının denetimden bağımsız olduğu, söylem üretme ve mücadele alanı açma imkânlarının söz konusu olduğu bir kamusal alan kavrayışına ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir.

Müzakereci demokrasiye yönelik bu eleştiri ve alternatif yaklaşımlar müzakereci yaklaşımı tam anlamıyla reddetmemekte ve onun belirli ilkeleriyle ya da genel anlamda demokratik açıdan yapmak istediği katkıyla ortak noktalarda buluşmaktadır. Eşitlik, rasyonellik, çoğulculukla ilgili eleştiriler, kamusal fonların kamusal alan ve müzakere süreçlerini geliştirmesi için kullanımı gibi alternatif yaklaşımlar müzakereci modelin kendisini yeniden biçimlendirmesinde etkili olmaktadır. Bu yaklaşımların dışında, müzakereci demokrasiye ilişkin en köklü eleştiri ve karşı çıkış agonistik demokrasi yaklaşımı çerçevesinde gelişmektedir. Agonistik demokrasi yaklaşımı çatışma ve farklılıkları öne çıkartma özelliğiyle, uzlaşma ve ortak yarar anlayışının karşısında yer almaktadır ve müzakereci yaklaşıma eleştirel bağlamda alternatif, karşıt ve farklı bir siyaset ve demokrasi modeli ortaya koymaktadır.

Çalışmada buraya kadar müzakereci demokrasi yaklaşımına odaklanılmakta ve bu modeli anlamak bakımından temsili demokrasi yaklaşımına yönelik eleştiriler, müzakereci demokrasinin dayandığı ilkeler ve çeşitli kavramlar, kamusal alan ve müzakereci demokrasiye ilişkin eleştiri ve farklı yaklaşımlar üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın devamında hem liberal temsili demokrasi anlayışına hem de müzakereci demokrasiye ilişkin eleştirel yaklaşan, farklı bir demokrasi ve siyaset anlayışını ön plana çıkartan agonistik demokrasi modeli incelenmektedir.

1.2. AGONİSTİK DEMOKRASİ

Literatürde, liberal temsili demokrasi yaklaşımı karşısında yer alan müzakereci ve agonistik demokrasi kuramları temelde siyasal katılıma ilişkin temsili sistemin sınırlarını sorgulamaları, daha gelişmiş bir katılım ve çoğulculuk anlayışını öngörmeleri bakımından radikal demokrasi kavramı altında bir arada ele almaktadır (Lloyd ve Little, 2009). Ancak, “radikal” ifadesi altında bu iki çatışan yaklaşımın bir arada ele alınması çeşitli sorunlara açık görünmektedir. Çünkü radikal demokratik siyaset anlayışı kendisini müzakereci yaklaşımdan ayırmakta hatta bu yaklaşımı siyaset için en az temsili liberal demokrasi yaklaşımı kadar tehlikeli görmektedir (Laclau ve Mouffe, 2012). Radikal demokrasi ve radikal demokratik siyaset anlayışı Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe’un 1985 yılında yazdıkları “Hegemonya ve Sosyalist Strateji – Radikal Demokratik bir Politikaya Doğru” başlıklı çalışmalarında yakından ilişkilendirilmişse de, aslında Chantal Mouffe’un 2000 yılında yazmış olduğu Demokratik Paradoks adlı çalışmasında daha belirgin şekilde açıklanmıştır (Lloyd ve Little, 2009). Mouffe’un 2001 yılında yazdığı “Siyasal Üzerine” adlı çalışmasının da radikal demokrasinin bağlamının ve özelliklerinin belirlenmesi sürecinde önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Kavram karmaşası yaratmamak için bu çalışmada radikal demokrasi kavramı yerine Mouffe’un (2010) ifadesiyle agonistik demokrasi kavramı kullanılmaktadır.

Agonistik demokrasi yaklaşımında siyaset “karşıt hegemonik mücadeleler arasında hiçbir zaman rasyonel biçimde çözülemeyecek bir mücadele” olarak ifade edilmiştir (Mouffe, 2010). Siyaseti bir sözleşme ve uzlaşma sürecinin yerine çatışma süreci olarak değerlendiren Mouffe (2010) liberal yaklaşımı ve uzlaşmacı siyaset anlayışını “anti-politik vizyon” olarak nitelendirmektedir. Mouffe’un çalışmalarında liberal ve müzakereci yaklaşıma ilişkin eleştirilerin önemli bir yer aldığı söylenebilir. Bu bakımdan müzakereci yaklaşım ve radikal demokrasi yaklaşımını karşıt kuramlar olarak

değerlendirmek mümkün görünmektedir. Ancak agonistik demokrasi yaklaşımının liberal temellere tam anlamıyla karşı olmadığını da unutmamak gerekmektedir. Bunun nedeni siyasetin çatışma üzerine kurulması ve agonistik çoğulculuk anlayışının çatışma sürecini çatışmayı bitirme ihtimali olan iki durum arasında konumlandırmasıdır. Bunlardan biri antagonizma yani çatışmanın yok edici bir duruma dönüşmesi; ikincisi ise uzlaşma yani çatışmanın görmezden gelinerek üzerinin örtülmesidir.

Çalışmanın bu bölümünde, ilk olarak angonistik demokrasi yaklaşımında liberal temsili demokrasi ve müzakereci demokrasiye ilişkin eleştirilere yer verilmektedir. İkinci olarak, agonistik demokrasi kuramının gelişimi açıklanmaktadır. Son olarak, bu kuramın siyasal katılım bakımından öne çıkan temel öğeleri ve özellikleri bir araya getirilmektedir. Bu sayede müzakereci yaklaşımdan sonra, agonistik yaklaşım da açıklanarak çalışmanın kuramsal ve kavramsal arka planı oluşturulmaktadır.

1.2.1. Liberal ve Müzakereci Yaklaşım İlişkin Eleştiriler

Mouffe (2010; 2005) liberal yaklaşımı kolektif kimlikleri görmezden gelen, rasyonalizmi ve bireyciliği ön plana çıkartan, çoğulculuğun rasyonel bir şekilde yapılacak tercihlerle sağlanabileceğini öne süren toplancı bir yaklaşım olarak açıklamaktadır. Liberal yaklaşımda bireysellik, rasyonel tercihler ve kâr güdüsü hâkimdir ve bireylere siyasal yaşamda araçsal bir rol yüklenmektedir (Mouffe, 2010, s. 17). Mouffe bu eğilimi şu şekilde eleştirmektedir: “Bu tür bir liberalizm, sosyal dünyanın çoğulcu doğasını ve bu çoğulculuğun içerdiği, rasyonel bir çözüme ulaşmaları hiçbir şekilde mümkün olmayan çatışmaları yeterince kavrama kabiliyetinden yoksundur” (Mouffe, 2010, s. 17). Mouffe’a göre, uyum ve çatışmasız bir birlikteliği hedefleyen liberal yaklaşım, siyasalın temeli olan çatışmaya dayanan antagonistik boyutu görmezden gelmektedir.

Mouffe (2010, s. 20) bireysel çıkar, rasyonelliğe güven ve araçsallık karşısında eleştirel bir yaklaşım olarak ortaya çıkan müzakereci demokrasi modelinin de siyasal bir çözüm sunmadığını belirtmektedir. Habermasçı anlamda rasyonel bir müzakere sürecinde uzlaşmaya varan kararlar ve onların evrenselci yapısı demokratik siyaset bakımından kötü sonuçlar doğurmaktadır. Müzakereci prosedürlere uygun olarak alınmış bir karar herkesin çıkarını karşılayamayacak ve temsil edemeyecektir (Mouffe, 2005). Uzlaşma ancak demokratik kurumların oluşumunda ve siyasal birliği kuran ahlaki ve siyasal değerlerin oluşumunda gereklidir. Ancak bu değerlerin anlamlarının belirlenmesi ve uygulanma metodu bakımından anlaşmazlıklar bulunmak zorundadır.

Mouffe (2005, s. 125) bu anlaşmazlıkları çoğulcu bir demokraside meşru ve kabul edilmesi gereken unsurlar olarak açıklamaktadır.

Müzakereci demokrasi modelini radikal yaklaşım kapsamında ele alan çalışmalar bulunmakla birlikte, bu iki model arasındaki çatışma ve karşıtlık ağır basmaktadır. Bu yaklaşımlar arasındaki temel farklılıklar önem taşımaktadır. Müzakereci yaklaşımda usullere dayanan müzakere ve rasyonel uzlaşma anlayışı belirginken; agonistik yaklaşımda temel öğeler anlaşmazlık, çatışma ve siyasetten ayrılması mümkün olmayan hegemonya mücadelesidir. Müzakereci model güç ilişkilerinden bağımsız bir kamusal aklı ve en iyi savın meşruiyetini öngörürken, agonistik yaklaşımda güç ilişkilerinden bağımsız bir demokratik süreç öngörülmemektedir (Lloyd ve Little, 2009, s. 3). Laclau ve Mouffe (2010; Mouffe, 2001) uzlaşmanın her zaman hegemonik bir anlam taşıdığını ve her uzlaşmada bir dışlamanın mutlaka bulunduğunu belirtmektedir. Agonistik yaklaşımda uzlaşma demokratik mücadeleyi sona erdirmesi bakımından ve çatışmaları nihai bir uzlaşıyla sonlandırması bakımından demokrasiyi tehlikeye atan bir durumdur (Laclau ve Mouffe, 2010). Mouffe (2001) meşru kabul edilen bir kararın meşruiyet durumunun, meşru ve meşru olmayan arasındaki sınırın siyasal bir bağlama sahip olduğunu ve bu nedenle her zaman karşı çıkılabilir olduğunu savunmaktadır.

1.2.2. Agonistik Demokrasi Modelinin Yeri

Agonistik demokrasi modeli liberal olarak örgütlenmiş siyasal ve toplumsal düzenin kökten reddini öngörmemektedir (Mouffe, 2010, s. 43). Aksine siyasal liberalizm çoğulcu bir demokrasi için gerekli görülmektedir (Lloyd ve Little, 2009, s. 5; Schaap, 2009, s. 52). Bu modelin amacı demokrasinin ve mevcut kurumların radikalleştirilmesi ve yeniden canlandırılması olarak açıklanmaktadır. Bu amacın gerçekleştirme sürecinde, eşitlik ve özgürlüğün toplumun bütün farklı kesimlerine yayılması gerektiği vurgulanmaktadır. Agonistik yaklaşımın radikal kuramdaki yerinin belirlenmesi ve yeni bir demokratik strateji olarak konumlandırılması temel olarak Laclau ve Mouffe'un (2010) Hegemonya ve Sosyalist Strateji adlı çalışmalarında gerçekleştirilmektedir. Radikal yaklaşım agonistik demokrasi bağlamında, Marksizm'den ayrılarak post-Marksizm veya post-yapısalcılık içerisinde açıklanmaktadır (Tonder ve Thomassen, 2005; Lloyd ve Little, 2009). Laclau ve Mouffe (2010) yaklaşımlarının temelini "teorik düşünüşümüzün asıl kaynağı post-yapısalcılığın zeminidir" şeklinde ifade etmektedir. Bu yaklaşım Marksizm'le ve sosyalizmle ilgili eleştiriler getirmekte ve hegemonya mücadelesini temel alan yeni bir sol mücadele biçimi öngörmektedir. Bu yaklaşımda

1980'lerde yeni sosyal hareketlerin otonom biçimde geleneksel soldan farklı olarak siyasal mücadele alanında yer almaya başladığı vurgulanmaktadır. Feministler, barış aktivistleri, çevreciler, lezbiyen ve gay aktivistler, renkli insanların hareketleri sol politika üzerinde etkili olmuştur (Smith, 1998). 1980 ve 90'lı yıllarda siyasal olarak yeni çatışma noktaları oluşmuştur. Bu yeni hareketler liberal, yeni muhafazakâr ve sosyalist perspektifle, çoğulculuk, siyasal aktivizm ve farklılık bakımından çatışan hareketler olmuştur (Smith, 1998). Laclau ve Mouffe (2010) Marksizm'e yönelik bazı eleştirilerde bulunmaktadır. Bunlar Marksizm'deki ekonomik belirlemecilik, siyasal hareketin emek merkezli açıklanması, tarihsel ve felsefi heterojenliğin ortadan kalkmasıdır. Düşünörlere göre, günümüzde kapitalizm farklı hegemonya biçimleri oluşturmaktadır. Laclau ve Mouffe (2010) kapitalist toplumda işçi sınıfının parçalandığını, devrim sürecinin mekanik bir şekilde açıklanamayacağını, özne konumlarının belirli bir merkezden kontrol edilemeyecek ve yönlendirilemeyecek derecede çeşitlendiğini ve bu özne konumlarının çoklu ve çelişkili olduğunu belirtmektedir (Laclau ve Mouffe, 2010, s. 77).

Laclau ve Mouffe (2010) Marksizm'de demokratik devrimin tarihsel bağlamını eleştirerek, devrimin tarihsel bir takım olaylara bağlı olmadığını vurgulamaktadır. Demokratik mücadele ekonomik temellerin belirleyiciliğinde değildir. Hegemonik mücadele de yalnızca işçi sınıfı ve kapitalist sınıf arasında gerçekleşmemektedir. Hegemonik mücadelenin temel düzeyi yalnızca ekonomik alan değildir (Laclau ve Mouffe, 118, 131). Bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

Bizim görüşümüzce, toplumsal antagonizmaların belirlenmesi yönünde adım atabilmek için, çeşitli ve genellikle çelişkili konumlar çoğulluğunu analiz etmek ve homojen bir fail fikrini bir yana bırakmak zorunludur. 'Gerçek' işçi sınıfını ve onun sınırlarını bulmaya çalışmak sahte bir sorunla uğraşmak demektir ve bu haliyle de konuyla teorik ya da politik herhangi bir ilgisi yoktur (Laclau ve Mouffe, 2010, s. 144).

Laclau ve Mouffe (2010, s. 145-148) farklı demokratik güçlerin eklemlenmesinin "hegemonik ve dışsal bir durum" olduğunu belirtmekte ve bu mücadelenin her zaman tarihsel olarak ileriye doğru olduğunun söylenemeyeceğini belirtmektedir. Hegemonik eklemlenmenin tek biçimli olarak değerlendirilemeyeceğini ve pek çok kopuş noktalarını ve antagonizmayı içerisinde barındırdığını vurgulamaktadır. Buna göre farklı özne konumlarının farklı biçimlerde eklemlenme ve ayrılma pratikleri gösterdiği belirtilmektedir (Laclau ve Mouffe, 2010, s. 145-148).

Laclau ve Mouffe (2010) demokratik mücadelenin sosyal direnişle bağlantılı olduğunu ve bu direnişin pek çok farklı şekilde ortaya çıktığını belirtmektedir. Siyasal direnişin

kaynağı söylemsel olarak oluşturulmaktadır (Smith, 1998). Çünkü sömürü ve baskının kendiliğinden bir direnişi gerçekleştiremeyeceği düşünülmektedir. Baskıdan kurtulma, demokratik söylemin yayılması, radikalleşmesi ve kurumsallaşma sürecini gerektirmektedir (Smith, 1998). Yazarların 1985 yılında kaleme aldıkları eserlerinde belirledikleri yaklaşımlarında baskı ve sömürü ilişkisi arasında bir ayırım yapıldığı görülmektedir. Bu ayırım onların bir devrim stratejisi oluşturmadıklarını açıklamaktadır. Bu ayırma göre, siyasal direnişin gerçekleşmesi sömürü ilişkisinin baskı ilişkisine dönüşeceği meşru zeminin oluşumuna ya da mevcudiyetine bağlıdır. Örneğin, kadınlar yüzyıllardır erkeklerin sömürülerine maruz kalmış ve pek çok direniş gerçekleştirmişlerdir. Ancak sömürü ilişkisinin baskı ilişkisine dönüşmesi liberal demokratik eşitlik talebine bağlı olan feminist hareketin gelişmesiyle söz konusu olmuştur (Laclau ve Mouffe, 2010, s. 246-9; Smith, 1998, s. 8). Burada siyasal söylemin oluşması için gerekli siyasal zeminin gerekliliğine ve bu zeminin eşitlik ve özgürlük bakımından liberal bağlamda sağlanabildiğine dikkat çekilmektedir. Ancak bu liberal demokratik bağlamın derinleştirilmesi ve sosyalist mücadeleyi de içerecek şekilde genişletilmesi gerektiği açıklanmaktadır (Laclau ve Mouffe, 2010, s. 270; Smith, 1998). Özgürlük kendini geliştirme kapasitesi olarak ele alındığında, özgürlük ve eşitliğin temel şartı maddi kaynaklara özgür ve eşit erişimin garanti altında olmasıdır. Ayrıca, özerklik ekonomik ilişkileri de kapsayan tüm sosyal faaliyetlerin kolektif belirlenim sürecinde bireylerin katılım hakkının bulunmasını gerektirmektedir. Laclau ve Mouffe (2010, s. 270), sol demokratik mücadelelerin alanını sivil toplum ve devlete doğru genişleterek hegemonik bir mücadele olanağını sürdürmeleri gerektiğini belirtmektedir.

Laclau ve Mouffe (2010) Marksist yaklaşımdaki sosyalist devrimle bütün antagonizmaların ortadan kalkacağı yaklaşımına karşı çıkmaktadır. Aynı zamanda bu yaklaşımda yer alan, devrimin öznesi olarak yalnızca işçi sınıfının görülmesini de eleştirmektedirler. Laclau ve Mouffe (2010) işçi sınıfı liderliğindeki sosyalist bir mücadelenin otoriteryanizmle sonuçlanmaya açık olduğunu belirtmektedir. Sömürü ve baskı ilişkilerinin dönüşümünde tek ve sınırları belirli bir özne konumuna karşı çıkmaktadır. Sosyalist mücadele bu düşünürlere göre, tek bir mücadele değil, kapitalist sömürü ve baskı ilişkileri bağlamında, oldukça karmaşık ve çatışan ilişkilere dayanmaktadır. Bu süreçte mücadele emperyalizmle mücadeleden, seksizm, ırkçılık, homofobi ve diğer baskı biçimleriyle mücadeleyi içeren bir sosyalist devrim sürecini içermesi gerekmektedir (Smith, 1998, s. 26). Bu mücadele sürecinde ekolojik mücadele, anti-kurumsalcılık, anti-otoriteryanizm, feminizm, anti-ırkçılık, etnik

mücadele, bölgesel ve cinsel azınlıkların mücadelelerinin yer aldığı yeni sosyal hareketlerin de içerilmesi gerektiği belirtilmektedir. Radikal demokratik bir çoğulculuğun yalnızca sınıf formasyonuna bağlı kalamayacağı vurgulanmaktadır.

Agonistik yaklaşımda kapitalizmle mücadelenin bu farklı alanların da dâhil olduğu bir süreçte gerçekleşebileceği düşünülmektedir. Kapitalist oluşumlar sınıf temelli olmayan baskı biçimleri de üretmektedir. Bunlar farklı biçimlerde meydana gelebilmektedir. Örneğin kadının eviçi emeği, ya da siyah bir kadınla beyaz bir kadın arasında temsil düzeyindeki farklılıklar baskı biçimlerindeki çeşitliliği ve farklılığı göstermektedir. Sınıf temelli açıklamalar bu farklı toplumsal konumların anlaşılmasına yetmemektedir. Lezbiyen ve eşcinsellerin oluşturduğu konum da bunlardan bir diğeridir. Bu kişiler, çalışma, ücret, iş dağılımı, sosyal güvenceler ve diğer pek çok alanda ayrımcılıkla karşılaşmaktadır (Smith, 1998).

1.2.3. Agonistik Demokrasi ve Siyasal Mücadele

Agonistik demokrasi yaklaşımı liberal ve müzakereci yaklaşımdan farklı olarak sosyal kimlikler ve siyasal konumlar arasında karşılıklı bir hegemonya mücadelesini yani çatışmayı öngörmektedir. Agonistik demokrasinin en basit şekliyle, müzakere ve uzlaşmanın aksine demokratik siyasal çatışmanın teori ve pratiği olarak tanımlandığı belirtilmektedir (Finlayson, 2009). Mouffe (2010) siyasal olanı kâr maksimizasyonu veya rasyonel uzlaşma bağlamında değil antagonizma yani çatışma bağlamında açıklamaktadır. Agonistik demokrasi kavramının temelinde antagonizma kavramı bulunmaktadır ve bu kavram ile her türlü nihai ve akılcı uzlaşma ve bütünüyle kapsayıcı bir biz olasılığı reddedilmektedir (Laclau ve Mouffe, 2010, s. 22). Mouffe (2010) antagonizma olarak siyaset ve siyasal olanı açıklarken, Carl Schmitt'in yaklaşımından yararlanarak siyasal olanı *dost-düşman* ayrımı bağlamında ele almıştır. Mouffe (2010, s. 21), Schmitt'in dost-düşman ayrımını modern toplumlarda çoğulculuk bakımından yaşanan siyasal tıkanmaya bir çözüm olarak görmektedir. Ancak, Schmitt'in siyasal topluluğu homojen bir şekilde ele alan ve çoğulculuğa yer vermeyen eğilimini kabul etmeyerek de ondan ayrılmaktadır (Mouffe, 2010, s. 22). Burada temel aldığı nokta siyasal olanı biz – onlar ayrımına bağlı olarak gelişen bir çatışma süreci olarak değerlendirmesidir. Agonistik yaklaşımda toplumsal kimlikler ve siyasal oluşumlar farklılıklar arasındaki özgürlük ve eşitlik talepleri bağlamında derin çatışmalara bağlı olarak gelişmektedir (Tonder ve Thomassen, 2005). Bu durumda, çatışmaların sonuçta çözümleneceği ve çatışmasız, akılcı bir uzlaşmanın gerçekleşmesi olanaksızdır ve aynı

zamanda böyle bir yaklaşım demokrasiyi de tehlikeye atmaktadır çünkü her uzlaşa aynı zamanda hegemonik bir eklemlenmenin sonucu olarak ifade edilmektedir (Laclau ve Mouffe, 2010).

Agonistik yaklaşım demokrasinin öznesi olarak homojen bir halk anlayışını ve halk egemenliğini tartışmaya açmaktadır. Çünkü halkın homojen bir bütün olarak tek politik özne olamayacağı savunulmaktadır. Bunun yerine politik özneler, farklılıklara bağlı olarak oluşan sınıfsal farklılık, etnik ayırım, cinsel farklılık gibi birbirinden farklı sosyal konumlardan meydana gelmektedir. Bu farklılıkları göz ardı eden her yaklaşım dışlayıcı bir temele dayanmakta ve siyasal alanın sınırlarını bir taraftan daraltırken diğer taraftan da farklılıkları köktenci hareketlere dönüşmeye sürüklemektedir (Simons, 2005). Halk egemenliği olarak demokrasinin siyasal meşruiyetini ve egemenliğini kolektif tek bir birliğe bağlaması, insanların tek bir kimlikte bütünleşemeyecekleri nedeniyle radikal demokratlar tarafından eleştirilmektedir (Simons, 2005). Tek biçimlilik ve birlik hem demokratik meşruiyetin temellendirilmesinde hem de demokratik mücadelenin gelişiminde temel alındığında demokratik siyasetin sınırlandırıldığı sonucu çıkmaktadır (Smith, 1998, s. 32). Radikal demokrasi, katılımı ve öz-yönetime ilişkin imkânları genişletilerek temsili sistemin sınırlarının aşılması gerektiğini öngörmektedir (Lloyd ve Little, 2009).

Agonistik yaklaşımda, siyasal ihtilaflar iletişim sürecindeki farklı durumları kapsamaktadır. Buna göre çatışma, polemik, gülünçlük, paranoya, yergi, ironi, otoriterlik, heyecan ve duygusallık, hikayeleştirme, uyarı, bilimsel açıklama ve talimat içerisinde gelişebilmektedir. Agonistik yaklaşıma göre, siyasal argümanların boyutu ve çeşitliliği müzakereci yaklaşımın sınırları dışındadır (Finlayson, 2009). Bu yaklaşımın gelişiminde söylem ve ona paralel olarak açıklanan eklemlenme, kimlik oluşumu ve özne kavramları önemli bir yere sahiptir.

1.2.4. Söylem

Laclau ve Mouffe'un (2010) yaklaşımında eklemlenme, öğeler arasında ilişki kuran her türlü pratik için kullanılmaktadır. Eklemlenme bir söylem içerisinde gerçekleşmektedir. Eklemlenmiş halde görünmesine rağmen farklılık konumları varlıklarını sürdürmektedir. Bu farklılık konumları "moment" olarak ifade edilmektedir. Söylemsel olarak eklemlenmemiş farklılık konumları ise "öğeler" olarak adlandırılmaktadır (Laclau ve Mouffe, 2010, s. 169). Burada düşünürler, söylemsel olarak kurulan eklemlenmenin

hiçbir zaman tam olarak birbirine geçmiş bir bütün olmadığını ve ögelerin hiçbir zaman farklılık konumları oluşturan “momentlere” dönüşmesinin tamamlanmış olmadığını vurgulamaktadır. Düşünürler, nesnenin ve toplumsal pratiklerin bir söylemsel bütünlük içinde oluştuğunu ifade etmektedirler (Laclau ve Mouffe, 2010, s. 171). Bu yaklaşım özcü/temelci yaklaşımlara karşı çıkarak, kimliğin oluşum sürecinde siyasal söylemin aracı rolünü öne çıkartmaktadır (Smith, 2005, 56). Özcü/temelci anlayışa göre bireylerin tercihleri özgün çıkarları doğrultusunda şekillenmektedir. Bu yaklaşım özne pozisyonlarının oluşumunda eklemleme içindeki konumlararası ilişkiyi ön plana çıkartmaktadır. Söylemsel biçimlenme farklı özne konumlarının oluşumunda rol oynamaktadır. Söylem insanlara içinde buldukları sosyal konumu anlama ve anlamlandırma yolu sağlamaktadır. Söylemsel ve ilişkisel olarak ortaya çıktığı düşünülen özne pratikleri bu durumda nesnellik iddiası taşıyan özcü yaklaşımlarla anlaşılabilir. Buna göre bireylerin her zaman kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiği ve kar maksimizasyonu güttüğü varsayımı ya da işçi sınıfının maddi koşulları nedeniyle devrimin zorunlu öznesi olduğu anlayışı kabul edilmemektedir. Örneğin, varlıksız bir işçi her durumda sosyalist devrimden yana olmak durumunda değildir. Bir başka örnek olarak ataerkil toplumlarda her kadın, çıkarlarını savunduğu düşünülen feminist mücadeleyi desteklemek zorunda değildir. Buna göre işçiler muhafazakârlara oy verebilir, bir kadın feminizmi reddedebilir (Smith, 1998, s. 56). Bu durum özne konumunun içinde bulunduğu ve söylemsel olarak oluşan eklemleme ve sabit olmayan bütün ile girdiği ilişki bağlamında değerlendirilmektedir.

Laclau ve Mouffe (2010, s. 174) söylemin zihinsel bir karakterde olduğu varsayımına karşı onun maddi karakterine vurgu yapmaktadır. Çünkü bir söylem maddi ögelerle ilişki içerisinde oluşmaktadır. Buna bağlı olarak, söylemi üreten merkezi bir özne pozisyonu kabul edilmemektedir. Söylem belirli bir kurucu öznenin deneyiminde ya da bilincinde ortaya çıkmaz, “tam tersine değişik özne konumları bir söylemsel formasyon içinde yayılmış durumdadır” (Laclau ve Mouffe, 2010, s. 175). Toplumsal gerçeklik ve ilişkilerin söylemsel olarak üretildiği düşüncesini destekleyen Laclau ve Mouffe, bu söylemsel pratikleri, kendi bağlamında bizler için anlamlı olan yazılı belgeler, konuşmalar, fikirler, ritüeller, kurumlar ve somut nesnelere açıklamaktadır (Smith, 1998, s. 86). Laclau ve Mouffe (2010) bunların yanı sıra söylemsel formasyonun yapılandırılmasında sadece dilsel değil “çok çeşitli kurum, ritüel ve pratiklerin” de bulunduğunu belirtmektedir.

Laclau ve Mouffe (2010, s. 177), toplumsal ilişkilerin söylemsel olarak üretildiği yaklaşımıyla, doğalcı paradigmanın aksine toplumsal ilişkilerdeki çelişkili yapıyı

görmenin mümkün olduğunu ileri sürmektedir. İlişkisel söylem nesnel bir dışarı öngörmemekte, dışarı tarafından bir sınırlamaya maruz kalmamakta, kimliğin söylemsel olarak oluşumuna ve onun çelişkili durumuna işaret etmektedir. Söylemsel bütünlük yoktur ve eklemlenen öğeler zorunlu bir karaktere bürünmemektedirler. Laclau ve Mouffe (2010, s. 179) bu bağlamda tanımlı bir bütünlük olarak toplum önermesinin geçerli bir söylem nesnesi olmadığını ifade etmektedir. Söylem alanının çağdaş batı toplumlarında kapitalist, seksist, ırkçı ve homofobik güçler tarafından yapılandırıldığını ifade edilse de, düşünürler her zaman sınırlı ve bağlama özgün olan direniş imkânlarının bulunduğunu vurgulamaktadırlar.

Laclau ve Mouffe (2010) her türlü toplumsal pratiğin söylemsellik alanında oluştuğunu savunmakta ve söylemsel bağlam dışında bir kimliğin ya da toplumsal pratiğin varlığını kabul etmemektedirler. Söylem yaklaşımı nihai anlamlar belirlemenin mümkün olmadığı görüşü doğrultusunda ilerlemektedir (Laclau ve Mouffe, 2010, s. 179). Laclau ve Mouffe'a göre (2010, s. 181) "nihai bir anlam sabitliğinin olanaksızlığı, kısmi sabitleştirmelerin var olması gerektiğini gösterir." Sabit anlamlar olanaksız olsa da kısmi sabitleştirmeler bazı ayrıcalıklı söylem noktaları oluşturmaktadır: "Her söylem, söylemsellik alanına egemen olmak, farklılıkların akışını durdurmak, bir merkez tesis etmek üzere bir girişim olarak kurulur." Ayrıcalıklı söylem noktalarına düğüm noktaları denilmektedir (Laclau ve Mouffe, 2010, s. 181). Bunlar bazı özne pozisyonlarının üstünlük ve merkez oluşturmaya çalıştıkları noktalarıdır.

Bütün toplumsal kimlikler söylem zincirine eklemlenmeyle oluşmaktadır. Ancak bu eklemlenme yukarıda açıklandığı gibi sabit ve mutlak değil, değişken ve muğlaktır. Sabitleme ya da merkez yalnızca geçici olarak düğümleme noktalarından oluşabilmektedir. Bu durum farklı toplumsal kimliklerin geçici olarak biraraya gelebilmelerini ancak bu birliğin bozulmaz ve tek bir bütünlük oluşturmadığını vurgulamaktadır: "Dolayısıyla eklemlenme pratiği, anlamı kısmen sabitleştiren düğüm noktalarının kurulmasından oluşur; bu sabitleştirmenin kısmi karakteri ise toplumsalın açıklığından doğar, bu da söylemsellik alanının sonsuzluğunun bütün söylemleri sürekli aşmasının bir sonucudur" (Laclau ve Mouffe, 2010, s. 183). Toplumsal kimlikler ve pratikler söylem formasyonları bağlamında ele alındığında farklı özne konumları tamamlanmamışlık, sabit olmama ve ilişkisellik özellikleriyle bloklara eklemlenme durumu söz konusu olabilmektedir. Bir taraftan da eklemlenici gücün kendisinin kimliği de genel söylemsellik alanında oluştuğu için bu durum "aşkın ya da yaratıcı bir özneye verilecek her türlü referansı ortadan kaldırmaktadır". Eklemlenme örneği olarak, sivil hak örgütleri, siyah insanların topluluğu, feminist gruplar, öğrenci grupları, küçük sol

örgütler eklenerek bir blok oluştururken; anti-feministler, özel hak karşıtı yeni-muhafazakârlar, ırkçılar eklenerek karşı blok oluşturmaktadır. Ancak bu eklemeler sonucunda farklı pozisyonlar tekil homojen bir kitle içinde çözülmekte ve kendi özne konumlarını muhafaza etmektedir (Smith, 1998, s. 89). Bu özne pozisyonlarının hangi söylem zincirinde yer aldığı ise değişkenlik göstermektedir.

1.2.5. Özne konumları

Laclau ve Mouffe (2010, s. 185) farklı özne konumlarının söylemsel olarak oluştuğunu belirtmektedir. Bu anlayış özne konumlarının değişken olduğunu ve tarihsel “moment”, kurumlar ve pratikler bağlamında geliştiği düşüncesini içermektedir. Bu bakımdan tek bir özne konumundan söz edilmemektedir. Örneğin, feminizmin öznesi olarak kadın kategorisinin özgül tarihsel moment, kurumlar ve pratikler bağlamında değişkenlik gösterdiği belirtilmiştir. Laclau ve Mouffe (2010, s. 189) bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Tek bir kadınların ezilmesi mekanizmasının varlığı bir kez reddedildiğinde, feminist politikaların önünde engin bir faaliyet alanı açılmaktadır. Bu yapıldığında, hukuk düzeyinde olsun, aile, toplumsal politika ya da “kadınsı” kategorisinin sürekli olarak üretildiği çok yönlü kültürel biçimler düzeyinde olsun, her türlü baskıcı cinsel farklılık kurma biçimine karşı verilecek mücadelelerin önemi görülebilmektedir (Laclau ve Mouffe, 2010, s. 189).

Kadın kategorisini üreten bu toplumsal kurum, pratik ve söylemler karşılıklı olarak birbirlerini güçlendirmekte ve etkilemektedir. Bu durumda feminizmin öznesi tek bir kadın kategorisinden öte söylemsel biçimlendirmede farklı “momentlere” denk gelmekte ve diğer taraftan muğlak bir şekilde bir söylemsel eklememe pratiğinin söylemsel oluşumunun kaynağı haline gelmektedir. Yani feminizm yalnızca kadının ezilmesi söyleminin ötesinde farklı toplumsal pratiklerin ve özne konumlarının eklemeliği bir söylem olarak gelişmektedir.

1.2.6. Hegemonya ve Güç

Agonistik yaklaşımda demokratik siyaset, liberal yaklaşımdan farklı olarak güç ilişkilerinden bağımsız, eşitler arasındaki bir rekabet süreci olarak algılanmamaktadır. Devlet tarafsız bir güç olarak değerlendirilmemektedir (Finlayson, 2009). Gücün merkezi de yalnızca devlet olarak ele alınmamaktadır. Güç mücadelesi daha önceden tam olarak belirlenmiş özneler arasında da gerçekleşmemektedir. Laclau ve Mouffe (2010), post-yapısalcı yaklaşım içerisinde Lacancı teorinin ve yapı bozumunda yer alan

karara bağlanamama durumunun hegemonya yaklaşımlarını belirlemede büyük bir önem taşıdığını belirtmektedir. Onlar için her uzlaşma ve anlaşma hegemonik bir üründür (Mouffe, 1996). Radikal çoğulcu yaklaşımın temel amacı farklı grupların demokratik taleplerini geliştirmek, kadınların, siyahların, işçilerin, gey ve lezbiyenlerin, çevrecilerin radikal demokratik yorumlama çevresinde ve liberal demokratik prensipler etrafında eklemelenmesi şeklinde açıklanmaktadır (Mouffe, 1996).

Mouffe (2010, s. 29), liberal ve müzakereci yaklaşımda hâkim hegemonyanın doğruluğunun sorgulanmadığını ve güç ilişkilerini dönüştürme çabasının bulunmadığını ifade etmektedir. Agonistik yaklaşımda ise taraflar arasında hiçbir zaman ortadan kalkmayacağı düşünülen bir hegemonik mücadele bulunduğunu belirtmektedir. Bu mücadele tarafların birbirlerini yok etmesine dönük değil, farklı grupların özgürlük ve eşitlik bağlamında ortaya çıkan anlaşmazlıklara dayanarak kendi konumlarını hegemonikleştirmeye çalıştıkları bir süreçtir (Mouffe, 2005).

Laclau ve Mouffe (2010, s. 214) “hegemonyanın ortaya çıktığı genel alan eklemleyici pratiklerin alanıdır, yani öğelerin momentler halinde billurlaşmadığı bir alandır” açıklamasını yapmaktadır. Hegemonyanın gelişmesi için anlamların sabitliğinin olmaması gerekliliğini vurgulamaktadırlar: “Toplumsalın tamamlanmamış ve açık karakteri gerektirdiği için, hegemonya ancak eklemleyici pratiklerin egemen olduğu bir alanda yer bulabilir” (2010, s. 214). Laclau ve Mouffe, hegemonik eklemelenmeyi gerçekleştiren özneyi sorgulamaktadır. Hegemonik özne eklemlediği şeyin kısmen dışında olmak durumundadır (Laclau ve Mouffe, 2010, s. 215). Burada Laclau ve Mouffe’un katkısı, hegemonik kuruluşun tek bir merkezi toplumsal güce dayanmadığı dolayısıyla hegemonik ilişkinin kuruluşunda pek çok ve çeşitlilik gösteren öğenin yer aldığını vurgulamalarıdır. Burada önemli olan noktayı bütün iktidar biçimlerinin pragmatik bir tarzda ve toplumsala içsel olarak kurulması olarak açıklamakta ve iktidarın hiçbir zaman içsel olmadığını ileri sürmektedirler (Laclau ve Mouffe, 2010, s. 225). Laclau ve Mouffe’da (2010) bir iktidar merkezi belirlemek mümkün değildir, dolayısıyla iktidar sorunu da “hegemonik formasyonun merkezini hangi sınıfın ya da hangi egemen kesimin oluşturduğunun araştırılması olarak ortaya konamaz” (2010, s. 225). Ancak bu durum iktidar merkezlerinin hiç olmadığı anlamına da gelmemektedir. Böyle bir durumda düğüm noktalarının ve kısmi iktidar yoğunlaşmalarının görmezden gelinmiş olacağı belirtilmektedir (2010, s. 225).

Örneğin kadınları tek bir toplumsal konum olarak ele almak mümkün görünmemektedir. Kendi içlerinde de belirli güç ve hegemonya ilişkilerinden söz edilmektedir. Bazı

kadınlar sömürülen bazı kadınlar sömüren tarafta yer almaktadır. Tek ve yapılandırılmış bir güç ve hegemonya ilişkisinden söz etmek mümkün değildir. Örneğin devletin verdiği kamusal eğitim ile çok-ortaklı küresel medya şirketlerinin amaçları zaman zaman çatışabilmektedir. Öğrenciler kamusal eğitim içerisinde aldıkları bilgilerle internet kullanarak homoseksüellik, feminizm, çevre aktivizmi gibi konularda kolayca bilgi edinebilmektedir (Smith, 1998, s. 163). Bu örnek, çatışmanın yer almadığı hiçbir hegemonik merkezin oluşmayacağını ifade etmektedir. Laclau ve Mouffe, her durumda hegemonya karşısında karşı-hegemonya mücadelelerinin gelişeceğini, birbiriyle eklemlenmiş güçlerin tarihsel olarak çeşitli durumlarda kendi içinde çatışma içine girebileceğini ifade etmektedir (Smith, 1998, s. 172). Bu durumda hegemonya, farklılıkları ve bunlar arasındaki belirlenemez sabit olmayan eklemlenme ve güç ilişkilerini içermektedir. Hegemonik mücadele radikal yaklaşımda siyasallığın merkezinde bulunan farklılıklar ve antagonizmaların kabul edilmesi gerekliliğiyle birlikte varılmaktadır. Bu durumda çoğulcu bir toplumda farklılıkların bulunması ve çatışmanın nihai olarak sonlandırılmaması demokrasinin varlığı için gerekli görülmektedir. Siyasal süreç hegemonya kurma ve varolan hegemonik ilişkileri dönüştürme sürecine karşılık gelmektedir. Bu bakımdan siyasal açıdan çatışma noktaları ve mücadele agonistik yaklaşımda önemli bir yere sahiptir.

1.2.7. Çatışma ve Siyasal Mücadele

Mouffe (2001) uzlaşmacı politikalara karşı siyasetin çatışmalı bir doğası olduğunu ve antagonizmanın siyasetten çıkartılamayacağını iddia etmektedir. Müzakere ve uygun usullerle uzlaşmanın sağlanacağına dair inancın demokrasiye zarar vereceğini ileri sürmektedir. Mouffe (1998) siyasal liberalizmin çatışma ve insan ilişkilerinde belirlenemezlik özelliğini kaldırmaya, rasyonel insanlar arasında makul kararlar almaya yönelik eğiliminin demokrasi için bir tehdit olduğunu belirtmektedir. Radikal yaklaşımda, ihtilaf ve çatışmaları nihai bir çözüme ulaştırmak mümkün değildir, buna inanmak demokrasiyi riske sokmak olarak açıklanmaktadır (Mouffe, 1998). Mouffe, (2001, s. 25-26) çatışma ve antagonizmayı dost-düşman ayrımının ötesinde bir hasım ilişkisi olarak değerlendirmekte ve bunu agonistik çoğulculuk projesinin temeli olarak açıklamaktadır. Agonistik demokrasi projesini güç ilişkilerinin kavranması ve dönüştürülmesi projesi olarak ifade etmektedir.

Laclau ve Mouffe (2010) iktidara karşı verilen her mücadelenin kendisine özgü bir bağlamı olduğunu belirtmektedir. Siyasal bir eylemin temelinde de birbirinden ayrı ve

farklı olarak tanımlanmış söylemsel pratikler bulunmaktadır (Finlayson, 2009). Laclau ve Mouffe (2010, s. 236) “tabiiğe karşı gelişen mücadelelerin tabiiyet durumunun kendisinin sonucu olamaz ... Bu direniş biçimleri ancak belli durumlarda politik karakter kazanıp tabiiyet ilişkilerine son vermeye yönelik doğrudan mücadeleler haline gelirler.” Düşünürler bu durumu kadınların çok uzun zamandan beri erkek egemenliğine direniş gösterdiğini ancak bu direniş biçiminin eşitlik talep eden bir feminist hareket olarak ortaya çıkmasının belirli koşullara bağlı olduğunu ifade etmektedir. Burada sömürü ve baskı ilişkisi arasında bir ayrım yapılmaktadır. Bu ayrıma göre, sömürü ilişkisinin baskı ilişkisine dönüşmesi için, “tabiiyet söyleminin kesintiye uğratılabileceği bir söylemsel dışarının” varolması gerektiği belirtilmektedir (Laclau ve Mouffe, 2010, s. 238). Siyasal mücadele için öncelikle mücadeleyi olanaklı kılacak koşulların oluşması gerekmektedir:

Tezimiz, farklı eşitsizlik biçimlerine karşı mücadeleyi olanaklı kılacak koşulların ancak, demokratik söylemin tabii olmaya direnmenin farklı biçimlerini eklemek üzere görev almaya başladığı momentten sonra var olabileceğidir. .... Fakat bu yolda harekete geçebilmek için, demokratik özgürlük ve eşitlik ilkesinin önce kendisini toplumsal tasavvurun yeni matrisi olarak empoze etmesi gerekiyordu ya da bizim terminolojimizle, siyasalın kuruluşunda temel bir düğüm noktası oluşturması gerekiyordu (Laclau ve Mouffe, 2010; 238-9).

Mouffe, (1996, s. 20) siyasal mücadele için gerekli koşulların oluşması durumunu günümüz toplumlarında demokratik söylemin gelişmesi, onun eşitlik ve özgürlük anlayışının giderek yayılması ve derinleştirilmesi ile ilişkili olarak açıklamaktadır. Bu söylemin toplumun farklı kesimlerine yayılması ve ekonomik, hukuki, siyasal ve toplumsal bağlamlara genişlemesi ile farklı siyasal mücadeleler ortaya çıkmaktadır (Mouffe, 1996, s. 23-24). Yakın dönemde, refah devletinin sağladığı zeminde demokratik devrimin yeni bir yayılma gerçekleştirerek “yeni toplumsal hareketler adı altında toplanan yeni politik kimlik biçimleri” oluşmuştur (Laclau ve Mouffe, 2010, s. 245). Yeni toplumsal hareketler, “kentsel, ekolojik, otoriter rejim karşıtı, kurumsal yapı karşıtı, feminist, ırkçılık karşıtı, etnik, bölgesel mücadeleler ya da cinsel azınlıkların mücadeleleri” gibi farklı siyasal mücadeleleri biraraya getirmektedir (Laclau ve Mouffe, 2010, s. 246). Laclau ve Mouffe (2010, s. 246) bu hareketlerin yeniliğini “yeni tabiiyet biçimlerini sorguluyor olmalarıyla” açıklamaktadır. Bu siyasal mücadeleler bugün kapitalist ilişkilerin etkisi altında ortaya çıkan çatışmalardan oluşmaktadır. Bu yaklaşım kapitalist toplumda tek antagonizma olarak emeğin olmadığını, emeğin pek çok toplumsal ilişkiye (kültür, boş zaman, sağlık, eğitim gibi) katılımı yoluyla sermaye bağımlı olduğunu vurgulamaktadır (Laclau ve Mouffe, 2010, s. 248). Refah devletine bağlı olarak devletin müdahale ettiği alanlarda antagonizmalar artmış ve toplumsal

ilişkiler politikleşmiştir. Bu süreçte kamusal ve özel alan arasındaki çizgi de muğlaklaşmıştır (Laclau ve Mouffe, 2010, s. 251).

Laclau ve Mouffe (2010) baskıya ve iktidara karşı direnişin tabandan hareketler olarak gelişmesi gerektiğini ve siyasal mücadelede bu grupların eklenmesi gerektiğini belirtmektedir. Yeni tabandan gelen hareketlerin mobilizasyon, özerklik ve aşağıdan yetkilendirme potansiyellerinin, bürokratizasyon ve yukarıdan yetkilendirme süreçleri karşısında geliştirilmesi gerektiğini vurgulanmaktadır. Bu hareketlerin aynı zamanda ekonomik demokratikleşmeyi ve devlet gücünü âdem-i merkezileştirmeyi gerçekleştirilmeyi hedeflemesi gerektiği üzerinde durulmaktadır (Smith, 1998, s. 138-140). Agonistik yaklaşım aynı zamanda farklı aktörlerin katıldığı çoğulcu bir siyasal alan anlayışını gerektirmektedir.

1.2.8. Çoğulculuk

Mouffe (1998) çoğulculuğun bir tehlike olarak değil, modern demokrasinin doğasını oluşturan ve yüceltilmesi gereken bir ilke olarak algılanması gerektiğini ifade etmektedir. Agonistik yaklaşımda çoğulculuk demokratik mücadeleden farklı antagonizmaların oluşması ve bu mücadelelerin gücün merkezileşmediği bir ortamda meşru bir zeminde mücadelenin gelişmesi anlayışını içermektedir. Agonistik yaklaşım, toplumu bütünsel olarak ele almamakta, farklı antagonizmaların farklılaşma durumunun ortaya çıktığı pek çok noktada gelişebileceğini belirtmektedir (Laclau ve Mouffe, 2010, s. 209). Laclau ve Mouffe (2010, s. 256) radikal bir çoğulculuğun ancak “özne konumlarının pozitif ve bütünsel bir kurucu ilkeye geri götürülemeyeceği kabul edildiği takdirde” gerçekleşebileceğini savunmaktadır. Farklı antagonizmaların eklenme biçimleri hegemonik bir mücadelenin sonucu olarak görülmektedir. Buna göre, örneğin “bizzat erkeklere saldıran bir radikal feminizm, dişiliği yeniden yüceltmeye çalışan bir farklılık feminizmi ve ataerkilliğe çözülmüş biçimde bağlı saydığı kapitalizmi asıl düşman olarak gören bir Marksist feminizmden” söz etmek mümkün hale gelmektedir. Benzer biçimde ekolojinin de “kapitalizm karşıtı, sanayi karşıtı, otoriter, özgürlükçü, sosyalist, gerici vb.” olabileceği belirtilmektedir. Agonistik yaklaşımda farklı siyasal mücadeleler eklenme pratiklerine göre karakter kazanmaktadır (Laclau ve Mouffe, 2010, s. 259).

Hiçbir siyasal konumun kendi konumunu ve hedefini diğer sosyal gruplara dayatamayacağı belirtilmektedir. Bu noktada bütün toplumsal mücadele biçimlerinin

özerk olması gerektiği vurgulanmaktadır (Laclau ve Mouffe, 2010, s. 213) Ancak bu durum farklı sosyal konumlar arasında ilişki olmadığı anlamına gelmemektedir. Her mücadele bir diğerinden öğrenmekte, birbirleriyle etkileşim kurmakta ve zaman zaman iş birliği yapmaktadır. Ancak bu durum onların kendileri için ayırıcı ve özgün olan mücadelelerini bırakmaları anlamına gelmemektedir. Hedef kendi sınırlarını ve siyasal mücadele biçimlerini kaybetmeden ve yeniden belirleyerek sürdürmektir. Bu durum farklı konumlar arasındaki karşılıklılık ve etkileşime işaret etmektedir (Smith, 1998, s. 30-35). Farklı politik mücadeleler arasındaki etkileşim ve görüşmelerin, yeni melez kimlikler ya da geçici bloklar oluşturabileceği belirtilmektedir. Bu ilişkiler sayesinde demokratik değerler farklı hareketler içerisinde yayılma yeni sosyal alanlara girme fırsatı bulabilecektir.

Laclau ve Mouffe, kimliklerin siyasallaşması sürecinde devlet düzenlemesinden bağımsız ve canlı bir sivil toplumun gerekliliğinden de söz etmektedir. Düşünürler devlet ve sivil toplum arasındaki keskin ayrımın anlamlı olmadığını belirtmektedir. Bunun nedenini “sivil toplum (da) pek çok baskı ilişkisinin ve demokratik mücadelelerin yeridir” şeklinde açıklamaktadır (Laclau ve Mouffe, 2010, s. 273-275). Ayrıca devlet de kendi içinde bölünme ve antagonizmalardan arınmış değildir. Sivil toplumun kendi içinde güç ilişkilerine açık, bunlardan arınmamış, farklılıkların katılımını ve çeşitliliğini genişletebilecek bir alan olarak ve çatışmanın alanı olarak radikal demokratik yaklaşım için yaşamsal bir öneme sahip olduğu belirtilmektedir (Martin, 2009). Martin (2009) radikal yaklaşımda sivil topluma ilişkin iki temel eğilime dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki sivil toplumun farklı, birbirinden ayrı olan deneyimlerin kümelenme noktası olduğu şeklindeki yaklaşımıdır. İkincisini ise, sivil toplumun hegemonya mücadelelerinin geliştiği sabit olmayan bir alan olduğu yaklaşımıdır. Martin (2009) belirli bir radikal yaklaşımda sivil toplumun bireylerin kurumlar tarafından tam olarak belirleyemediği bir özgürlük alanı oluşturduğunu açıklamaktadır. Sivil toplum alanında iktidar ilişkilerinin olmadığı söylenemeyeceği ancak demokratik değerlerin gelişimi bakımından katkıları ve çatışma alanı olarak siyasal alan yaratması nedeniyle radikal demokrasinin amaçlarıyla uyumlu olarak açıklanmaktadır (Martin, 2009).

Radikal demokrasi bağlamında, farklılaşmanın demokrasi için olumlu bir durum olarak kabul edilmesi gerektiği savunulmaktadır. Cinsiyet merkezli, dinsel, ırksal, etnik bakımdan herkese eşit haklar tanınması gerektiği ifade edilmektedir. Kültürel grupların asimilasyonuna ve izolasyonuna karşı çıkmakta ve bu grupların eşit haklara kavuşması gerektiği belirtilmektedir (Smith, 1998, s. 140). Azınlık kültürleri kamusal tartışmalara katılabilmesi, kendi dillerini kullanabilmesi, baskın güç karşısında

eleştirilerini yöneltme, medya ve kültür üretim araçlarına ulaşma, siyasal temsiliyete erişme imkânlarına sahip olmalıdır. Agonistik demokratik çoğulculuk anlayışı, iyi yaşam anlayışının tanımında çatışmaya açık olmak zorundadır (Smith, 1998). Buna göre, hiçbir şey tam anlamıyla belirlenmiş olamaz ve her zaman değişim/dönüşüm ihtimali bulunmaktadır. Farklılıkların karar sürecine katılımı gerilimleri ortadan kaldırmaya yönelik değildir ve çatışma radikal demokratik çoğulculuğun temel koşuludur. Agonistik çoğulculuğun sınırlarından da söz etmek mümkündür. Buna göre çeşitlilik ve özerklik, özgürlük, eşitlik ve demokrasi ilkeleriyle sınırlandırılmaktadır (Smith, 1998). Mouffe (1998) çoğulculuğun aşırı-çoğulculuktan ayırt edilmesi gerektiğini şu şekilde ifade etmektedir:

Aşırı çoğulculuk, hiçbir ortak noktanın bulunmadığı fikri, bu tür bir aşırı çoğulculuk, her ne kadar liberalizmi biraz fazlaca eleştirme eğilimi gösterse de, bir biz oluşturmaya, itaate karşı farklı mücadelelere özgü talepleri dile getirecek kolektif bir kimlik oluşturmaya yönelik her türlü girişimi yadsıması nedeniyle, liberalliğin siyasallıktan kaçma tutumunu takınır (Mouffe, 1998).

Burada ifade edilen durum, aşırı çoğulculuğun liberallikle aynı şekilde siyasal olanın çatışmalı doğasını ortadan kaldırmaya yönelik olduğudur. Sonuç olarak, agonistik demokrasi yaklaşımında farklı söylemlerin ve mücadelelerin merkezileştirilmesi gerektiği, bunların kendilerini ortaya koyabilecekleri ve geliştirebilecekleri alanlar çoğulluğunun kurulması, antagonizmaların çoğalması ve geçici de olsa bir eklemlenmeye izin verecek ortak alanlar oluşturulması demokratik mücadele için gerekli görülmektedir. Bu durumda antagonizmaların siyasal alana dâhil edilmesi gerektiği üzerinde durulmakta ve bu durum çatışmaların “ehlileştirilmesi” olarak da ifade edilmektedir.

1.2.9. Çatışmanın “Ehlileştirilmesi”

Agonistik demokrasi yaklaşımı antagonizmalara dayanmasına rağmen antagonizmanın ehlileştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Mouffe, 2010, s. 27). Bu bağlamda agonizm, antagonizmadan farklı olarak “çatışmanın meşru görülebilmesi için siyasal birliği yok etmeyecek bir biçim alması” ve “çatışma içerisindeki taraflar arasında bir tür ortak bağın olması” anlamına gelmektedir (Mouffe, 2010, s. 28). Bu duruma göre, agonizm kapsamında siyasal taraflar, antagonizmden farklı olarak, birbirlerinin düşmanı değil birbirlerinin meşruiyetini tanıyan ancak aralarında rasyonel bir uzlaşmadan ziyade sürekli bir husumet ilişkisi bulunan hasımlar şeklinde açıklanmaktadır. Mouffe (2001, s. 126) çatışmaların düşmanlar arasındaki antagonistik durumunun hasımlar arasındaki

agonistik çatışma biçimi alabilen bir çerçeveye sığdırılması işini demokratik siyasetin amacı olarak vurgulamaktadır. Agonistik yaklaşımda demokrasi, antagonizmanın agonizme dönüşmesi için gerekli mekanizma olarak açıklanmaktadır: “Agonistik kanalların olmadığı durumlarda muhalefet şiddetli kanallar bulmaya meyleder” (Mouffe, 2010, s. 29). Bu açıdan farklılıklara açık siyasal alanların oluşması önem kazanmaktadır. Agonistik yaklaşımın öngördüğü meşru zemin parlamenter kurumlardır. Mouffe (2010, s. 31) parlamenter kurumlar yok edildiklerinde agonistik cepheleşme imkânının yok olacağını yani meşru zeminin ortadan kalkacağını, bunun yerine antagonistik bağlamda bir dost-düşman ilişkisinin gelişeceğini belirtmektedir. Bu durumun çoğulculuk açısından etkileri bağlamında sivil toplumun ve siyasal partilerin demokratik alanda belirli bir çatışma temeli sağlamak bakımından önemli olduğu ifade edilmektedir (Laclau ve Mouffe, 2010, s. 276). Sonuç olarak, antagonizma yani yok-edicici anlamda bir çatışma agonistik anlamda demokratik çoğulculuğun ve siyasal mücadele sürecinin dışında bulunmaktadır.

1.2.10. Rasyonelliğe Karşı Tutku, Duygu ve Kimlik

Agonistik yaklaşımda liberal ve müzakereci yaklaşımda yer alan rasyonellik kabul edilmemekte ve siyaset alanında çok etkili olan tutkuların önemi vurgulamaktadır. Mouffe bu durumu şöyle açıklamaktadır:

Mevcut siyasal demokrasi kuramı, ya çıkarların rasyonel bir şekilde hesaplanmasına (toplulaştırıcı model) ya da ahlaki müzakereye (müzakereci model) vurgu yaptığı için, tutkuların siyaset alanının temel devingen güçlerinden biri olarak oynadıkları rolü teslim etmekten acizdir ve tutkuların çeşitli görünüşleriyle karşılaştığı anda daima hazırlıksız yakalanır (Mouffe, 2010, s. 32-33).

Mouffe tutkuların insanların kendilerini farklı kamplarla, farklı kimliklerle özdeşleştirmelerine ve bu sayede siyasal olarak harekete geçmelerine yol açtığını belirtmektedir. Oy verme sürecinde dahi tutku etkenini görmek mümkündür. Çünkü insanlar sadece çıkarlarını gözeterek oy vermek yerine kendilerine bir kimlik sunan bir kolektiviteyle özdeşleştirerek seçimlerini yapmaktadır (Mouffe, 2010, s. 33). Liberal ve müzakereci yaklaşım uzlaşma merkezli olduğu için tutku ve duyguları arka plana itmektedir. Mouffe (2001, s. 104) bu durumu şöyle açıklamıştır: “Rasyonaliteyi imtiyazlı kılan müzakereci ve bir araya getirici perspektiflerdeki merkezi unsurlar, demokratik değerlere sadakatin tesisinde etki ve tutkunun oynadığı hayati önemdeki rolü de bertaraf ederler.” Bu durum yurttaşların “toplumsal ilişkilerden ve iktidar ilişkilerinden dil, kültür ve üretken failer olmayı mümkün kılan tüm pratiklerden soyutlanmaları”

anlamına gelmektedir (Mouffe, 2001, s. 105). Kamusal müzakere özel yaşam biçimlerini dışarda bırakması bakımından baştan sınırlanmaktadır. Bu nedenlerle müzakereci modeller siyasal açıdan çatışmaları anlama ve siyasal olarak bu çatışmaları meşru bir bağlama yerleştirme konusunda yetersiz kalan bir çoğulculuk modeline sahiptirler (Mouffe, 2010, s. 39). Agonistik yaklaşımda siyasetin uzlaşma odaklılık yerine birbirinden farklılaşmış sosyal konumların geliştirilmesiyle mümkün olduğu belirtilmektedir. Mouffe (2010, s. 39; 2005) siyasal sınırların ortadan kalkması, tutkuların demokratik kurumlar aracılığıyla harekete geçirilememesi, kurumların yalnızca mutabakata odaklanması durumlarında farklılıkların milliyetçi, dini ya da etnik kolektif kimlikler oluşturma yoluna gideceğini ve köktenci hareketlere dönüşebileceklerini belirtmektedir.

Sonuç olarak, agonistik demokrasi yaklaşımı müzakereci yaklaşımdan farklı olarak siyasal süreçlerde farklılıklar arasındaki çatışmayı ön plana çıkarması ve siyasal meşruiyetten ziyade farklı özne konumları arasında söylem üzerinden kurulan hegemonya mücadelelerini vurgulaması bakımından farklı ve ona karşıt bir konumda yer almaktadır. Diğer taraftan müzakereci yaklaşımdaki şekilde olmasa da agonistik yaklaşımda da iletişim süreci özellikle söylemin rolü bakımından siyasal açıdan oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda her iki yaklaşımda da demokrasinin ve katılımın medya ve iletişimle yakından ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Sonraki bölümde internet ve siyaset ilişkisine odaklanmadan önce medya, iletişim ve siyaset ilişkisi üzerinde durulmaktadır.

2. BÖLÜM

MEDYA, DEMOKRASİ VE İNTERNET

İnternetin gelişimi ve yaygın olarak kullanımı medya, iletişim ve demokrasi ilişkisi bakımından önemli etkilere sahiptir. Bu etkilerin değerlendirilebilmesi için geleneksel medya ve iletişim ilişkisi, bu ilişkinin siyasal boyutu ve alternatif medya ve yeni medya ilişkisi üzerinde durmakta fayda vardır. Bu bölümde medya, iletişim ve demokrasi ilişkisi açıklanmakta, bu alana ilişkin kavramlar ve yaklaşımlar üzerinde durulmakta, alternatif ve yeni bir demokratik alan olarak “dijital” medyaya ilişkin değerlendirmelere yer verilmektedir.

2.1. İLETİŞİM, MEDYA ve DEMOKRASİ

İletişim değişik sembolik biçimlerin belirli bir sosyal faaliyet olarak üretimi, aktarımı ve alınılması olarak açıklanmaktadır (Thompson, 1995). Sembolik biçimlerin üretimi ve başkalarına aktarımı için genellikle teknik bir araç kullanılmaktadır (Thompson, 1995). Medya, iletişim sürecinde taraflar arasında bilgi ve sembolik içeriklerin aktarımını gerçekleştiren araç (ortadaki, aradaki) olarak tanımlanmaktadır (Thompson, 1995; Croteu ve Hoynes, 2003, s. Brügger, 2002, s. 38). İletişim medyası kavramı bir mesajı gönderen ve bu mesajı alan arasında iletişimi kuran teknolojik süreci ifade etmektedir (Croteu ve Hoynes, 2003, s. 7). Dolayısıyla medya denildiğinde iletişim aracına odaklanılmaktadır. Medya bir iletişim aracı olmakla birlikte farklı unsurlar arasında yoğun bir etkileşimin söz konusu olduğu belirli bir evrene sahiptir. Medya evreninin temel unsurları medya, bağlantı kuran, bağlantı kurulan, medya içeriği, kaynak, kod ve bunların tamamının yerleşik olduğu (ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel ve fiziksel öğelerden oluşan) kapsamıdır. Medya evreninde bu birleşenler birbirleriyle etkileşim halinde yer almaktadır (Brügger, 2002, s. 41).

Medya, iletişim ve demokrasi ilişkisi incelenirken Habermas'ın 1962 yılında kaleme aldığı “Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü” adlı eserinde açıkladığı kamusal alan, medya ve iletişim ilişkisini bir başlangıç noktası olarak almak mümkün görünmektedir. Alanyazında bu ilişkiyi inceleyen araştırmalarda Habermas'ın (2010) kamusal alan çerçevesinde çizdiği ekonomi, siyaset ve medya ilişkisi bir taraftan eleştirilirken diğer taraftan temel bir referans oluşturmaya devam etmektedir. Habermas (2010) gazetenin kahvehane ve kulüplerdeki tartışma ortamını daha geniş bir alana yayarak kamusal topluluğun alanını genişlettiğini böylelikle kamusal akıl yürütme ve tartışmanın eleştirel

işlevini güçlendirdiğini açıklamaktadır. Ancak bu ilişkide medyanın rolünün ekonomik ve siyasal durumla bağlantılı olarak değişimini de açıklamaktadır. Habermas (2010) ticaretin gelişmesi, uzak coğrafyalarda yeni pazarların oluşması, kapitalist üretim sürecinin organize olmasıyla birlikte medyanın da ticarileşerek kamusal topluluğun bozulmasında rol oynadığını belirtmektedir. Bu durumda medya artık kamusal topluluk yerine kültür ürünlerini tüketen tüketiciler topluluğuna hitap etmekte ve bu topluluğun giderek büyümesine yol açmaktadır. Burada medyanın içeriğini belirleyen kamusal tartışma ya da kamusal kanaatlerden, kamusal kanaatleri belirleyen bir medya ve onun aktardığı içeriği belirleyen ticari kar ve rekabet güdüsüne doğru bir dönüşümün gerçekleştiği belirtilmektedir.

Habermas (2010) siyasal açıdan akıl yürüten kamusal topluluğun yerini medyanın yönlendirmesine açık, kanaatleri yönlendirilen bir kamuoyunun aldığını; aktif yurttaşlığın yerini pasif, eğlence ve zevk odaklı bir toplumun yönlendirmeye açık siyasal tercihlerine bıraktığını vurgulamaktadır. Habermas (2010) her ne kadar kamusal alanda sınıfsal mücadeleden bahsetmeyerek farklı kamusal özneler olabileceğini dikkate alsada medyadaki kapitalist sınıfın hâkimiyetini ve özel çıkara dayanan medyanın kamusal topluluğun eleştirel işlevini yok etme durumunu eleştirmektedir. Bunun yanı sıra Habermas'ın (2010) medya ve iletişim sürecine ilişkin tespitlerinde tüketim toplumuna ilişkin eleştirileri iletişim sürecinde içeriklerin kaynaklarına uygun olarak alımlandığı yani bir mesajın alıcıları tarafından göndericinin istediği şekilde anlaşıldığı yaklaşımına dayanmaktadır. Bu tespitler iletişim, medya ve demokrasi çalışmaları açısından önemli tartışma konularını oluşturmaktadır.

İçeriğin kaynağına uygun olarak alımlanması konusu kitle medyası ve demokrasi için aydınlanma idealinden kalan bireyin yaratıcı rolüne ilişkin değerlendirmeler bağlamında önem taşımaktadır. Habermas'ın bu yaklaşımı kendisinin de içerisinde yer aldığı Frankfurt Okulu'nun temsilcileri Max Horkheimer ve Theodor Adorno (1995) tarafından geliştirilen, 1940 ve 1970 yılları arasındaki dönemde etkisi giderek artan "kitle kültürü" ve "kültür endüstrisi" kavramları çerçevesinde tartışılmaktadır (Maigret, 2004, 87-88). Eleştirel kuramın temsilcileri medyayı "bir duman ekranı, sersemletici bir buhar", kitle iletişimini kitleleri pasifleştiren "modernliğin kara güneşi" ve kitle kültürünü "yargılamayı etkileyen ve akli uyutan boş zaman etkinliklerinin sürekli bir bombardımanı" olarak açıklamaktadır (Maigret, 2004, 87-88). Burada kapsam ve medya açısından medyanın ekonomik ve siyasal gücü elinde tutan egemen bir sınıfın aracı olduğu, kültür üretiminin ekonomik ve toplumsal açıdan egemenlikle ilişkili olduğu, medyanın toplumu kültür ürünleri aracılığıyla "uyuşturduğu" düşüncesi ön plana çıkmaktadır. Bu yaklaşıma göre,

medya demokratik eleştirel bir işleve sahip değildir. Tam tersine medya kitleliliğin aracıdır ve “halkın afyonu” olarak görülmektedir (Maigret, 2004, 89). Horkheimer ve Adorno ekonomik güçler karşısında bireylerin tamamen etkisiz kaldıklarını ve kültür metası haline geldiğinde akılın işlevsizleşeceğini vurgulamaktadır: “Akıl kültür metası haline getirildiği ve tüketim amacıyla insanlara teslim edildiği noktada çözülüp dağılmak zorundadır. Açık ve tam bir enformasyon seli ile şatafatlı, düzenli eğlenceler insanları bir yandan akıllandırırken öte yandan aptallaştırıyor” (Horkheimer ve Adorno, 1995, s.15).

İletişim bakımından değerlendirildiğinde, medya aracılığıyla aktarılan mesajı alanların mesajın kaynağına uygun olarak bu mesajı alımlandığı kabul edilmektedir. Bu yaklaşım Habermas'ta medyanın kamuoyu üzerinde oldukça etkili bir araç olarak ön plana çıkmasında da etkili olmaktadır (Maigret, 2004). Buna göre medyayı elinde tutan ticari, ekonomik ya da idari gücün iletişim sürecinde aktarılan içeriğin - kaynağına uygun olarak aktırılabilmesine ilişkin varsayıma bağlı olarak - kamusal topluluğa etki ederek iletişimin eleştirel işlevini ortadan kaldırdığı ve mesajların alıcıları olarak toplumun muhakeme yeteneğine sahip bir kamusal topluluk oluşma koşulunu zayıflattığı varsayılmaktadır. Dolayısıyla, aslında toplumun ve onun kamusal temsilinin özünü oluşturan iletişim süreçleri belirli bir egemen gücün belirlenimi altında yok olmaktadır. Bu yaklaşım iletişim sürecinde medyanın ve onu elinde tutan ekonomik gücün etkili ve belirleyici olduğunu varsaymaktadır.

İngiliz ve Amerikan hareketi olarak 1970 ve 1990 yılları arasında “kültür çalışmaları” çevresinde gelişen yeni anlayışta da kapsam bakımından medyanın kapitalizmin kültür alanındaki yansıması ve egemen ideolojinin topluma aktarılma alanı olarak açıklandığı görülmektedir. Ancak iletişim süreci farklı biçimde değerlendirilmektedir (Maigret, 2004, s. 188-89). Richard Hoggart ve Stuart Hall'ın (1980) medya ve kültür üzerine çalışmaları, medya içeriğinin aktarımında önceden düşünüldüğü gibi bir kesinlik olmadığını, bu sürecin bir “çatışmalar uzamına” dayandığını ortaya koymaktadır (Maigret, 2004, 190). Bu durumda izleyicilerin bir “medya içeriğini ürettiği gibi yutmadıkları” düşüncesini ön plana çıkartmaktadır. Bu alanda yapılan araştırmalar izleyicilerin tek bir kitle oluşturmadığını, iletişim sürecinde bir mesajın alımlanmasında bu süreci etkileyen toplumsal çevre, yaş ve cinsiyet gibi değişkenlere bağlı farklı sonuçların söz konusu olduğunu ortaya çıkartmaktadır. Bu durumda mesajın alıcısı yerine yeni bir kavram “okuyucu” kavramı ortaya çıkmaktadır. Okuyucu kavramı alıcı ya da izleyici terimlerinden farklı olarak izleyicinin mesajı yorumlayarak onu aktif bir şekilde anlamlandırması durumunu vurgulamaktadır (Crothe ve Hoynes, 2003, s. 7).

Bir içeriğin aktif biçimde anlamlandırılması “gerçekliğin toplumsal inşası” olarak açıklanmaktadır (Croteu ve Hoynes, 2003, s. 7). Bu durumda mesajın alıcısı olan izleyici, kendi yorumuna sahip okuyucu olarak iletişim sürecinde aktif hale gelmektedir. Bu durum iletişim sürecinin iki yönlü anlaşılması gerektiğini ortaya koymakta ve mesajın pasif anlamda alıcısından ziyade onu kendi toplumsal koşulları bağlamında yorumlayan aktif bir okuyucunun varlığına işaret etmektedir (Croteu ve Hoynes, 2003; Maigret, 2004).

İzleyicinin iletişim sürecinde aktif bir rolü olduğu anlayışı, onun okuyucu olarak içeriğin yanı sıra medya aygıtının kendisini de yorumladığı görüşünü yaratmaktadır (Croteu ve Hoynes, 2003). Bu yaklaşım teknoloji olarak aracın belirleyiciliği fikrini dönüşüme uğratmaktadır. 1964’te medyaya teknik bir araç olarak daha önce olmadığı şekilde Marshall McLuhan tarafından “Medyayı Anlamak” adlı çalışmasında dikkat çekilmiştir. McLuhan (2001) aracın kendisinin ileti olduğunu savunmaktadır. Bu iddiasında bir aracın ya da teknolojinin mesajının insanların yaşamında ölçek, hız veya yapıda meydana getirdiği değişimle ilgili olduğunu belirtmektedir (McLuhan, 2001, s. 2). Örneğin elektrikle sağlanan ışık bir beyin ameliyatında ya da bir spor karşılaşmasında kullanılabilir ve bu eylemler belirli ölçüde ışığın içeriğini oluştururlar çünkü bunlar ışık olmadan gerçekleşemezler. Bu durumda araç mesajdır, çünkü araç insan faaliyetinin ölçüsünü ve biçimi şekillendirmekte ve onu kontrol etmektedir. Bu durumu Maigret (2004, s. 130) McLuhan’dan (2001) yaptığı şu alıntı ile açıklamaktadır: “Teknoloji, düşünceler ve kavramlar düzeyinde etki etmez; ancak anlam ilişkilerini ve algılama modellerini yavaş yavaş ve en küçük bir direnişle karşılıksızın değiştirir”. McLuhan’ın teknolojiye toplumsal açıdan tanıdığı rol belirgindir ancak teknolojinin herkes için aynı anlamı taşımadığını savunmaktadır (Maigret, 2004). Teknoloji olarak medya aracı (medium) herkes için aynı değildir ve bir medyanın farklı toplumsal çelişkileri içerisinde barındırdığını belirtmektedir. McLuhan, medya araçlarındaki her önemli gelişmenin (matbaa gibi) toplumsal yapıyı belirleyen temel unsur olduğunu belirtmekte, bilgi ve iletişim çağını da herkesin herkesle bağlantıda olacağı ve ortak bir kültürün gelişeceği “global köy” kavramıyla açıklamaktadır (Maigret, 2004, s. 131). McLuhan’ın (2001) yaklaşımı medya aracının kendisine odaklanmak ve bu aracın onun kullanıcıları tarafından taşıdığı farklı anlamlar üzerine düşünmek bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca teknolojik olarak yeni bilgi ve iletişim araçlarının toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisi üzerine bakış açılarını değerlendirmek bakımından da önemli olduğu görülmektedir.

Günümüzde iletişim sürecinde her ne kadar izleyici yerine okuyucudan söz edilse de medya patronluğu ve içerik kaynağını oluşturan tarafta kimin durduğu medya, iletişim ve demokrasi açısından önemini korumaktadır. Okuyucu her ne kadar kendi toplumsal gerçekliğine göre yorumlama yeteneğine sahip olarak kabul edilse de medya araçlarına ulaşmak ve kendi söylemini üretmek, medyanın ticari boyutu düşünüldüğünde oldukça zordur (Croteu ve Hoynes, 2003). Medya iletişim ve demokrasi ilişkisini güncel bir çerçeveden incelerken öncelikle kitle medyasının nelerden oluştuğunu tespit etmek gerekmektedir. Kitle medyası ile temel olarak kitle basını, film, radyo, televizyon, ses kayıtları ve İnternet anlatılmak istenmektedir³ (Croteu ve Hoynes, 2003, s. 7). Kitle iletişimi ile ifade edilen ise, bu medya ürünlerinin alıcılarının çeşitliliği ve bu alıcıların pasif olmalarıdır (Thompson, 1995, s. 24). Kitle iletişiminde içeriği oluşturan ve gönderen bir merkez bulunurken alıcı belirli değildir. Alıcının belirli olduğu durumlar için telefon üzerinden gerçekleştirilen karşılıklı iletişim örnek oluşturmaktadır.

Medya ve medya araçlarına sahip olmak bakımından medya endüstrisinde 1990'lardan itibaren tekelleşme ve holdingleşmenin giderek arttığı, 2000 yılı itibariyle az sayıda çokuluslu büyük şirketin kitle medyası endüstrisinde baskın ve belirleyici olduğu belirtilmektedir (Croteu ve Hoynes, 2003, s. 34). Bu holdingler farklı medyaların üretim ve dağıtımında yatay olarak ya da aynı medyanın yaratım, üretim, dağıtım ve pazarlama süreçlerini tek başına gerçekleştirerek dikey olarak örgütlenmekte ve üretim aşamasından tüketime kadar bütün süreçleri kontrol altında tutmaktadır. Holdingleşme, medyanın kar maksimizasyonu hedefiyle patronların ve reklam verenlerin beklentileri doğrultusunda biçimlendirilmesi sonucunu doğurmaktadır. Buna bağlı olarak medya içerikleri bilgi sağlama işlevinden ziyade zevk ve eğlendirme işlevini yerine getirmektedir. Medya endüstrisindeki bu gücün belirli bir yerde yoğunlaşması, medya ürünlerinin tek tipleşmesi sonucunu doğurmaktadır (Croteu ve Hoynes, 2003, s. 47). Bu yoğunlaşma ister hükümetin medya araçlarına sahip olması şeklinde isterse özel kişilerin bu araçlara sahip olması şeklinde olsun bilgi ve haberleşme sürecinde bir gücün belirleyici hale gelmesi anlamına gelmektedir. Bu durum demokratik açıdan herkesin iletişim araçlarına eşit erişimi, bilgi ve ifade özgürlüğü ve çoğulculuk gibi ilkeleri tehlikeye atmaktadır. Croteu ve Hoynes (2003) medya araçlarının açıkça siyasal alanda güç elde etmek için siyasal rekabet açısından eşitliği bozacak şekilde kullanıldığını vurgulamaktadır. Örneğin, Michael Bloomberg 2001 yılında sahip olduğu

³ Burada internetin oldukça geniş bir anlam taşıdığı, kitle iletişim aracı olarak internet ifadesi ile tek taraflı yayın yapan etkileşimin olmadığı ya da sınırlı olduğu internet sitelerinden söz edildiğini söylemek mümkündür.

medya araçlarını New York valisi olmak üzere seçim kampanyasında kullanmıştır. Benzer şekilde Silvio Berlusconi de hem 1994 hem de 2001 yılında sahip olduğu medya gücünü siyasal iktidarı elde etmek amacıyla kullanmıştır. Medya endüstrisinde bu araçlara sahip olmak bakımından ortaya çıkan bu yoğunlaşma alternatif seslerin medyada kendi sesini duyurmasını imkânsız hale getirmektedir. Bu durum basın özgürlüğü açısından büyük kısıtlamalar doğurmaktadır (Croteu ve Hoynes, 2003, s. 51). Endüstrideki bu tekelleşme medyada farklı toplumsal grupların yer almasını ve muhalif görüşlerin varolmasını sınırlandırmaktadır. Örneğin önemli bir gelir kaynağı olarak reklamlar düşünüldüğünde, reklam taleplerinin medya içeriği üzerinde baskılayıcı bir etkiye sahip olduğu vurgulanmaktadır. Çünkü radikal yayınlar takipçi sayıları ne kadar yüksek olsa da reklam verilmediği için önemli bir ekonomik kaynaktan mahrum kalmaktadır (Croteu ve Hoynes, 2003, s. 68).

Medya holdingleşmenin etkisi altında olmakla birlikte onun üzerindeki etki yalnızca bununla sınırlı kalmamaktadır. Medya üzerindeki siyasal etki medya ve demokrasi ilişkisi bakımından diğer sorunlu konuyu oluşturmaktadır. Medya üzerinde etki temel olarak yasal düzenlemelerle gerçekleştirilmektedir. Demokratik olmayan toplumlarda bu düzenlemelerin kaynağı medya üzerinde devletin doğrudan denetim ve kontrolüne dayanırken, demokratik toplumlarda medya üzerinde az sayıda güçlü ticari örgüt ve hükümet birlikte etkili olmaktadır (Croteu ve Hoynes, 2003, s. 77). Medya üzerindeki siyasi etki tartışmaları ifade özgürlüğü, ekonomik çıkarlar ve hükümetin rolü çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu konuyla ilgili olarak hükümet düzenlemeleri ve hükümetin medya girişimleri üzerinde durulmaktadır (Croteu ve Hoynes, 2003). Hükümet düzenlemeleri özgürlüklerle çatışma noktaları oluşturmakla birlikte, kamusal çıkar adına gerçekleştirilmektedir. Hükümetler aynı zamanda altyapı yatırımlarının ötesinde medya hizmeti sunma işine girmektedir. Hükümetlerin medya girişimlerinin sonuçları medyanın kamu hizmetine dönüşmesi, ulusal bir karakter kazanması, siyasallaşması ve ticarilikten çıkması şeklinde açıklanmaktadır (Croteu ve Hoynes, 2003). Örneğin İngiltere’de devlet kanalı olan BBC (Britanya Yayın Kuruluşu) 1922’de kurulmuş; İtalya, İsveç, İrlanda, Finlandiya ve Danimarka gibi ülkelerde de devlet tekeli sistemi uygulanmıştır (Croteu ve Hoynes, 2003, s. 87). Hükümetin medya girişimi 1950’lerden itibaren özel sektörün gelişimiyle özel sektörün finansal olarak desteklenmesi ve kontrol edilmesine kaymıştır. 1980 sonrasında ise devletlerin bu alandaki finansal kontrol ve düzenlemeleri giderek azalmaya başlamıştır. Buna karşın içerikler üzerindeki denetimin daha önce olmadığı kadar arttığı belirtilmektedir. Özellikle şiddet ve cinsel içerikler hakkındaki düzenlemeler program ve reklamlar üzerinde

önemli kısıtlamaların gerçekleştirilmesiyle sonuçlanmıştır. Medya alanındaki düzenlemelerin temel olarak iki alanda, medya sahipliği ve içerikler üzerinde gerçekleştiği belirtilmektedir (Croteau ve Hoynes, 2003). Medya sahipliği bağlamında iki unsur bulunmaktadır. Bunlar medya teknolojileri ve yatırımcı olma durumudur. Teknoloji yayının yapıldığı ve aktarıldığı araçları ifade etmektedir. Yatırım sahibi olmak ise medya aracını kullanma gücünü ifade etmekte ve ifade özgürlüğünün ancak kişinin kendisine ait bir medya aracı varsa söz konusu olduğu vurgulanmaktadır. Günümüzde medya şirketleri holdinglerin ve çok-uluslu şirketlerin elinde bulunmaktadır. 1990 öncesinde medya şirketleri özgür ifadeyi koruma ve çoğulculuk adına yayın tekeli oluşturma konusunda kısıtlamalarla karşı karşıya iken daha sonra bu kısıtlamalar ortadan kaldırılmıştır. Diğer düzenleme konusunu içeriklerin düzenlenmesi oluşturmaktadır. Bu alanda hükümet düzenlemeleri özellikle telif ve fikri mülkiyet hakları konusunda ortaya çıkmaktadır. Bu düzenlemelerin hem kişisel mülkiyet haklarını koruduğu hem de ekonomik açıdan şirketlerin sürdürülebilirliğini sağladığı belirtilmektedir (Croteau ve Hoynes, 2003). Diğer taraftan kamusal çıkar ve kamu altyapı hizmetinin sağlanmasına bağlı olarak bireysel özgürlük, serbest piyasa ve ifade özgürlüğü gibi alanlarda kısıtlayıcı uygulamaların gerçekleştirildiği ve kamu yararının zaman zaman bir meşruiyet aracına dönüştüğü belirtilmektedir. Bu çatışmanın özellikle dijital bilgi transferi bakımından ortaya çıktığı vurgulanmaktadır (Swartz, 2013).

Kamu yararı ya da çoğulculuğun korunması adına yapılan hükümet düzenlemeleri bağlamında siyasal açıdan özel mülkiyet hakları ve çeşitlilik adına düzenlemeler arasındaki çatışmaya odaklanılmaktadır. Croteau ve Hoynes'ın (2003) siyasal açıdan yaptığı sol, liberal ve muhafazakâr yönelimler ayrımına göre, sol ve liberal siyaseti savunanların hükümet düzenlemelerine tekelleşmeyi engellediği gerekçesiyle destek verirken, muhafazakârların bu düzenlemeleri serbest ekonomiye müdahale olarak gördüklerini açıklamaktadır. İçerik bakımından sol veya liberal tarafta olanlar çeşitlilik adına medyada farklılıklara söz hakkı tanıyan düzenlemeleri desteklerken, muhafazakârlar bu konuda çeşitlilik adına "siyasal doğruculuk" tiranlığının ortaya çıkacağını dile getirmektedir (Croteau ve Hoynes, 2003, s. 99). Muhafazakârlar medya sahipliği konusunda düzenlemelere karşı çıkarken, medya içerikleri bakımından düzenlemelerin gerekli olduğunu savunmaktadır. Bunlar özellikle şiddet ve pornografi konusundaki düzenlemeleri gerekli görmektedir. Ulusal çıkar ve milli güvenlikle ilgili konularda da yayın kısıtlamaları ve içerik düzenlemelerinin gerçekleştiği belirtilmektedir (Croteau ve Hoynes, 2003). Croteau ve Hoynes (2003) bir taraftan medya üzerindeki

düzenlemeler azalırken, diğer taraftan yayıncıların yayın içeriklerinde oto-sansüre başvurduğu ve kendini sansürleme eğiliminin giderek yaygınlaştığını vurgulamaktadır.

Castells (2008b, s. 482) medyanın siyaset üzerinde, siyasetin yapısını değiştiren bir etkiye sahip olduğunu belirtmektedir. Siyasetin medyanın mantığına göre şekillendiğini vurgulamaktadır. Medyanın temel rolü bilgi ve haber akışını sağlamaktadır. Bu nedenle medyada haberlerin önemli bir yeri vardır. Haberlerde çekişme, dram, yasadışı işler vb. ilgi çeken “kötü haberler” ağırlıktadır. Haberler ve onlara paralel giden diğer programlarda gerilim, çatışma, hırs, rekabet, aldatma, kazananlar, kaybedenler vb. oluşan bir içerik akışı söz konusudur (Castells, 2008b, s. 483). Castells (2008b, s. 483) bu genel akışın siyaset dünyasına da yansıdığını, haberlerin “ihtiraslar, manevralar, stratejiler, karşı stratejilerle dolu sonu gelmez bir at yarışı siyaseti” haberciliğine dönüştüğünü ifade etmektedir. Medya siyasetçiler için bir siyasi imaj oluşturma aracına dönüşmektedir. Bu nedenle aynı araç bu imajı ortadan kaldırmak üzere girilen karalama savaşlarına da dönüşmektedir. Bu durum medyada siyasi konuların içerikten bağımsız bir şekilde yer almasına yol açmaktadır. Castells (2008b, s. 485), medyada siyasi önerilerin içeriğinin önemsenmemesi nedeniyle siyasi mesajların aşırı derecede basitleştiğini belirtmektedir: “karmaşık siyasi platformlar dikkatle incelenir, geniş bir izleyici kitlesi karşısında iki ucun karşı karşıya getirilmesiyle aydınlatılacak birkaç kilit mesele belirlenir....”. Castells (2008b, s. 487) medya ve siyaset ilişkisini “mesajların basitleşmesi, profesyonel tanıtım ve anketlerin siyasi araçlar haline gelmesi, görüşlerin kişiselleştirilmesi, olumsuz gelişmeler üzerinde durmanın baskın strateji olarak kabul görmesi, siyasi bir silah olarak zarar verici bilgilerin kullanılması, imaj yapımının, yaratılan etkinin kontrolünde iktidara gelmenin, iktidarda kalmanın temel mekanizmaları haline gelmesi” şeklinde maddeler halinde özetlemektedir. Castells (2008b, s. 505) medyanın skandal siyasetinin gelişmesiyle teknolojik, ekonomik ve siyasi açıdan daha fazla güç elde ettiğini belirtmektedir. Skandal siyaseti ve medya ilişkisini şu şekilde özetlemektedir:

Siyasi danışmanlar saldırı ya da savunma amacıyla cephane hazırlamaya koyulur; gazeteciler, dinleyicilerini, izleyicilerini ve okuyucularını heyecanlandırıp satışlarını arttıracak malzemeler bulup çıkartarak araştırmacı gazeteciler olarak görevlerini yerine getirmeye çalışırlar, aylaklar ve düzenbazlar olası şantajlarda kullanılabilirler ya da ilgili taraflara satılabilecek bilgilerin peşine düşer... (Castells, 2008b, s. 505).

Medyanın ekonomik ve siyasal açıdan etki altında olması, içeriklerin ekonomik ya da hükümet hedefleri doğrultusunda belirlenmesi, özgürlükler, çoğulculuk ve eşitlik bakımından sınırları ve yanlış bilgilendirme, olayları çarpıtma, sansasyon yaratma, yönlendirme ve skandal siyasetinin gelişmesi gibi etkileri çerçevesinde demokratik

açından önemli sorunlardan söz edilmektedir (Barnett,1997; Croteu ve Hoynes, 2003; Castells, 2008b).

Bu kısıtlılıklara rağmen bunları aşma konusunda politikalar da söz konusudur. Thompson (1995) medyanın, bireyleri ortak meselelerin konuşulduğu yerel düzeydeki ortak bir alanın ötesine taşıyarak açıklık ve aleniyeti arttırdığını, bu sayede yeni bir kamusal alanın oluşumuna katkı sağlama gücüne sahip olduğunu ifade etmektedir. Ancak kitle medyasının az sayıda holdingleşmiş şirketin kar maksimizasyonuna dayanan işleyişi ve örgütlenişi içerisinde kamusal alanı canlandıracak bir iletişim sürecinin nasıl gerçekleşeceği önemli bir sorundur. Thompson (1995, s. 243) bu sınırı aşarak çoğulcu bir kamusal alanın oluşması için gerekli koşulu uluslararası düzeyde ulus-devletin ekonomik ve siyasal sınırlarının ötesine geçerek çeşitliliği ve çoğulculuğu aşılacak düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ve çoğulculuğun kurumsallaştırılması olarak açıklamaktadır. Medyanın bu süreçteki araçsal rolü ise onun zaman ve yer bakımından iletişimin geleneksel sınırlarını aşma konusunda sahip olduğu avantajlar üzerinden açıklanmaktadır. Buna göre, belirli bir yere ve mekâna ait sınırlara bağlı kalmadan iletişim yerel olmayan, diyalog ile sınırlı kalmadan, önceden belirlenmemiş ve sonu açık, yaratıcı bir iletişim sürecine dayanan küresel bir kamusal alanın oluşmasına hizmet edebileceği düşünülmektedir. Bu yaklaşım kitle iletişim araçlarının teknolojik olarak sahip olduğu kapasiteden yararlanma konusunda önemli bir beklenti olduğunu göstermektedir. Düzenleme ve kurumsallaşma sağlandığı takdirde bu araçların kamusal bir müzakerenin gelişimi için bilgi sağlama, farklı görüşlerin gündeme gelmesi ve farklı görüşlerin marjinalleşmesinin önlenerek tartışma sürecine katılması gibi yerel ile sınırlı olmayan yeni bir kamusal alanın gelişmesine katkı sağlayacağı savunulmaktadır (Thompson, 1995).

Haberlerden eğlence alanına kadar medya üzerinden gerçekleştirilen iletişim, bu süreçte aktarılan bilginin izleyiciler tarafından yorumlanması, bunlar hakkında konuşulması ve düşünülmesi, demokratik işlevleri olan bir kamusal alanın kaynağı olarak görülmektedir (Bennett ve Entman, 2001). Ancak geniş kitlelere ulaşma gücüne sahip olan kitle medyasının ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal olarak kar maksimizasyonunu amaçlaması ya da otorite adına stratejik olarak kullanılması, sağladığı bilginin sınırlı, içeriksiz ve güvenilirlik açısından tartışmalı olması ve çoğulcu olmaması önemli sorunları oluşturmaktadır. Burada kitle medyasının bütünleştiği kapitalist üretim ve tüketim ilişkileri karşısında, kitle medyası kavramına karşı alanyazında kendisinden çok fazla söz edilmemekle birlikte “alternatif medya” kavramının geliştirildiği görülmektedir. Alternatif medya yaklaşımları içerisinde Downing

(2001), “alternatif radikal medya” kavramını kullanmaktadır. Downing (2001, s. 15) Gramsci'nin hegemonya kavramına referansla ekonomik, sosyal ve siyasal olarak hâkim sınıfın hegemonyasına ve gündelik hayat içerisindeki baskı biçimlerine karşı gelişen mücadeleleri radikal hareketler, bu hareketlerin içerisinde yer alan her türlü iletişim biçimini radikal alternatif iletişim ve bunların medya biçimini ise radikal alternatif medya olarak açıklamaktadır. Downing (2001, s. 32), direniş bakımından sosyal hareketlerin önemini vurgulamakta ve radikal medyayı sosyal hareketlerin iletişim medyası olarak açıklamaktadır. Radikal medya, medya tekeline karşı alternatif olarak ifade edilmekte ve bu bağlamda topluluk medyası olarak da anılmaktadır. Downing (2001) radikal medyanın, bilgi kaynaklarını ve haber akışını genişletme, dışlamama ve farklı seslere yer verme, oto-sansüre gerek duymama gibi nedenlerle demokrasi için merkezi bir önem taşıdığını belirtmektedir. Diğer taraftan Downing'nin (2001) sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan bir direniş medyası ya da sosyal hareket medyası olarak açıkladığı radikal medya, alternatif medya anlayışının tamamını kapsamamaktadır.

Atton (2002) radikal medya yerine “alternatif ve radikal medya” ifadesini kullanarak, alternatif medyanın radikal medya ile sınırlanmaması gerektiğini ve onun yalnızca siyasal bağlamda direniş medyası olmadığını, kültürle de ilgili olduğunu belirtmektedir. Alternatif ve radikal medya anlayışında, içerik, biçim, farklı teknolojilerin kullanımı, dağıtımda alternatif yolların kullanılması ve telif haklarına karşıtlık, sosyal ilişkilerin ve rollerin dönüşümü, okuyucunun aynı zamanda yazar olması, kolektif örgütlenme, profesyonellikten uzaklaşılması, iletişim sürecinin yatay bağlantılar ve ağlar içinde sağlanması gibi özellikleri açıklamaktadır (Atton, 2002, s. 27). Ekonomik açıdan alternatif medyanın tüketim amacı taşımaması, ticari olmaması, yaratıcılığı geliştirmeyi hedeflemesi ve ana akım medya alanına genişlemeyi hedeflememesi gerektiği belirtilmektedir. Ancak alternatif medyanın belirli sorunları da söz konusudur. Bunlar, düşük ücretli çalışanlar, çalışmanın çoğunlukla gönüllüğe dayanması, editörlerin ekonomik kaynağı olmaması, dağıtım konusundaki sınırlılık, yayım ve dolaşımın zayıf oluşu gibi ekonomik sınırlılıklar temel sorunları oluşturmaktadır (Atton, 2002). Bunların yanı sıra alternatif medyanın kendi içinde demokratik katılım sorunları olduğuna da değinilmektedir.

Fuchs (2010) alternatif medyayı tanımlarken onun bazı özelliklerini yeniden yorumlamaktadır. Örneğin, profesyonelleşme ya da kendi kendine örgütlenme gibi ilkeler alternatif medyanın zorunlu ilkeleri değildir ve pek çok yayın profesyonel olmasına rağmen muhaliftir. Fuchs (2010, s. 178) alternatif medyayı temel olarak biçim ve içerik bakımından eleştirelilik özelliğiyle değerlendirmekte ve “eleştirel medya” olarak

açıklamaktadır. Alternatif medyayı medyanın egemen kapitalist biçimlerini (üretim, medyanın yapısı, içerik ve dağıtım) dönüştüren kitle medyası olarak ifade etmektedir. Eleştirel medyanın hâkim yaklaşımlara (sermaye kuralları, patriarşi, ırkçılık, cinsiyetçilik, milliyetçilik) karşı alternatifler üretebilmesi gerektiğini belirtilmektedir. Karşı-bilgi ve karşı-hegemonya üretmek için farklılıkların seslerinin duyurulması, sansürün önlenmesi, bilgi, devlet, kültür tekellerine kamusal bilgi paylaşımı ve iletişim içerisinde karşı çıkılması gerektiğini vurgulamaktadır (Fuchs, 2010). Eleştirel medyanın özelliklerini medya örgütünün tabana dayanması, ortak mülkiyet, uzlaşma dayalı karar verme, hiyerarşi ve otoriteden uzak olma, simetrik iktidar paylaşımı, özel mülkiyetin olmaması ve kendi kendini yönetim ilkeleriyle açıklamaktadır (Fuchs, 2010, s. 179). Medya içeriklerine ilişkin yalnızca alıcının yorumlaması değil, manüpülatif ve eleştirel biçimde alımlamanın da söz konusu olduğunu belirtmektedir. Bunun nedeni yorumlamanın bilinçlilik durumunun göstergesi olmasıdır. Fuchs (2010, s. 182) eleştirel medyanın içeriğinin muhalif, katılımı güçlendirici, kolektif eylemi destekleyici, gerçekçi ve somut problemlerle ilgili olması gerektiğini belirtmektedir. Aynı zamanda eleştirel medyanın biçiminin yaratıcı, bilinci etkileyecek ve biçimsel olarak dinamik, değişken ve diyalektik olması gerektiğini savunmaktadır. Fuchs (2010), eleştirel medyanın bir bütün olarak alternatif bir kamusal alan oluşturduğunu, bu kamusal alanın protestolar ve siyasal tartışmalardan meydana geldiğini ve demokrasi için vazgeçilemez düzeyde bir muhalif rol oynadığını belirtmektedir. Alternatif kamusal alanların medya tekellerine ve bu tekellerin oluşturduğu kamuoyu ve siyasal görüşlere karşı muhalif bir rolü olduğunu vurgulamaktadır (Fuchs, 2010, s. 184). Eleştirel ya da alternatif medyanın farklı alternatif kamuları bir araya getirme rolü ve muhalefetin demokrasilerdeki kaçınılmazlığının önemini ifade etmektedir. Sonuç olarak, alternatif, radikal ya da eleştirel medya kitle medyasına hâkim olan yapıya karşı bir medya anlayışı ve biçimini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu eleştirel medya pratiği aynı zamanda alternatif bir kamusal alanın da kaynağı olarak ifade edilmektedir.

Çalışmada bu kısma kadar olan bölümde medya, iletişim ve demokrasi ilişkisine dair temel kavramlar, yaklaşımlar, sorunlar ve alternatifler üzerine durulmuştur. Çalışmanın devamında yeni medya olarak internet, iletişim ve demokrasi ilişkisi üzerinde durulmaktadır. İnternetin geleneksel medyadan ayırıcı özellikleri ve işlevleri ile siyasal açıdan sahip olduğu potansiyeller medya ve siyaset ilişkisi bağlamında ele alınmaktadır.

2.2. YENİ MEDYA OLARAK İNTERNET, İLETİŞİM VE DEMOKRASİ

Yeni medya olarak bilgisayar ve bilgisayar tabanlı ağ teknolojilerinin gelişimi ve internetin yaygınlaşması geleneksel medya anlayışının değişiminde ve medya toplum ilişkisinin de yeniden biçimlenmesinde etkili olmuştur. İnternet yeni bilgi, iletişim ve haberleşme imkânları sağlayarak ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal ilişkilerin değişmesine yol açmıştır. Castells (2013, s. 463) interneti “bilgisayar aracılığıyla iletişimin belkemiği” şeklinde açıklamaktadır. İnternet terimi “arasında” anlamına gelen “inter” ve “ağ” anlamına gelen “net” kelimelerinin birleşiminden oluşmakta ve birbiriyle bağlantılı bir sistemi ve dünya çapında bilgi paylaşımını sağlayan bilgisayarlar ağını ifade etmektedir (Burnett ve Marshall, 2003). Dünya’daki ilk bilgisayar ağı 1960’larda ABD hükümetinin desteğiyle askeri savunma amaçlı olarak geliştirilen ARPAnet (Amerikan Gelişmiş Savunma Araştırmaları Dairesi Ağı) olarak açıklanmaktadır. Bu sistem gerçekleştirilirken belirli bir merkezi olmayan iletişim ağı oluşturularak bir nükleer saldırı durumunda farklı iletişim noktalarının zarar görmeden işlevini gerçekleştirmesi amaçlanmıştır (Burnett ve Marshall, 2003, s. 11-24).

İnternet iletişim bakımından teknolojik bir devrimin parçası olarak değerlendirilmektedir (Castells, 2013; van Dijk, 1999; 2006). Van Dijk, bu devrimi dijital devrim olarak ifade etmekte ve 19. yüzyılda mekân ve zamana bağımlılığın sesin ve yazının aktarımıyla ortadan kalkmasıyla gerçekleşen teknolojik devrimden bu yana dijital verinin çevrimiçi ve çevrimdışı alanda (CD, DVD vb. taşınabilir veri depolama aygıtları) depolanması, aktarılması ve yeniden üretimi ile iletişim alanında gerçekleşen yeni bir teknolojik devrim olarak açıklamaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojileriyle iletişim sürecinde kullanılan bilgisayar tabanlı iletişim araçları yeni medya ya da dijital medya olarak da adlandırılmaktadır (van Dijk, 2006).

Yeni medyanın karakteristik ve yapısal özelliklerini van Dijk (2006, s. 6) bütünleşme, etkileşim ve dijital kod olarak ifade etmektedir. Bütünleşme telekomünikasyon, veri iletişimi ve kitle iletişiminin bir araya gelmesi şeklinde açıklanmaktadır. Castells (2013, s. 440) tarihte ilk kez iletişim biçimlerinin interaktif bir ağ içerisinde bütünleştiğini, yazılı, sesli, görsel iletişim biçimlerinin ilk kez aynı sistemde bir araya geldiğini belirtmektedir. Bu nedenle yeni medya birçok farklı iletişim biçimini bir araya getirdiği için aynı zamanda “multi-medya” olarak da adlandırılmaktadır (van Dijk, 2006, s. 7; Castells, 2006, s. 485). Castells (2013, s. 485) multi-medya sisteminin elektronik iletişimin alanını genişlettiğini ev, iş, okul, hastane, eğlence ve seyahate kadar farklı pek çok alanı kapsadığını belirtmektedir.

İletişim devrimi aynı zamanda etkileşimi içermektedir ve yeni medya “interaktif medya” olarak da değerlendirilmektedir. Etkileşimin temel unsurlarından ilki, iki taraflı veya karşılıklı iletişimdir. Web siteleri, interaktif televizyon ya da bilgisayar programları bu iletişimin arz tarafında bulunmaktadır. İnteraktif iletişimde kullanıcılar arasında kurulan iletişimden farklı olarak arz tarafında çok sayıda kaynak bulunmaktadır. Etkileşimin ikinci unsuru senkronizasyondur. Dijital medyada kullanıcılar iletişim ve bilgi transferini kendi istedikleri zamanda ve yerde gerçekleştirebilmekte, iletişim sürecinde araya giren zaman sayesinde taraflar birbirlerine karşılık verirken düşünme veya bilgi toplama fırsatına sahip olmaktadır (örneğin eposta göndermek). Ayrıca iletişimde görsel ve görsel olmayan pek çok içerik de aynı anda aktarılabilir (van Dijk, 2006, s. 8). Üçüncü unsur etkileşim sürecinin iletişim taraflarının yüksek derecede kontrolü altında olmasıdır. Etkileşim üzerindeki kontrol mesajı gönderen ve alan arasındaki rolün kolaylıkla değişmesi anlamına gelmektedir. İnteraktif medyanın geleneksel medyadan ayırıcı olarak en önemli unsuru içerik arz eden tarafın bu pozisyonu nedeniyle sahip olduğu gücün karşı tarafın da eline geçme olasılığının açık olmasıdır ve bu durum güç ilişkisini dengeleyici bir unsur olarak değerlendirilmektedir (van Dijk, 2006, s. 8). Etkileşimin dördüncü ve son unsuru, etkileşimde bulunanların tamamının etkide bulunma ve tepki verme imkânına sahip olmasıdır. Bu durum etkileşimde bulunanların zihinsel aktivitesi olarak açıklanmakta ve iletişim sırasındaki bilinçlilik halini göstermektedir. Eğer zihinsel aktivite yani bilinçlilik hali söz konusu değilse etkileşim tek taraflı yönlendirmeye dönüşmektedir. Castells (2013) multi-medya sisteminde çok yönlü bir iletişim deneyimi olduğunu belirtmektedir. Ayrıca kitle medyasının tek yönlü yapısından kaynaklanan toplumsal alandaki birleştirici rolünün de ortadan kalmakta olduğunu, bu durumun “talebe uygun kitle iletişim kültürüyle kişinin kendi seçtiği cemaatlerin ağlarında karşılıklı etkileşime dayalı elektronik iletişim ile toplumsal olarak tabakalara bölünmüş bir farklılaşmanın” ortaya çıktığını belirtmektedir (Castells, 2013, s. 496). Klasik gönderici ve izleyici, dinleyici ilişkisi dönüşmekte “göndericinin sembolik gücünün” ortadan kalktığı belirtilmektedir (Castells, 2013, s. 495).

Van Dijk’in (2006) sınıflandırmasına göre yeni medyanın son ögesi dijital kod olarak açıklanmaktadır. Bilgisayar teknolojileri üzerinden gerçekleştirilen bilgi ve iletişim ögesi dijital koda dönüştürülerek aktarılmaktadır. Dijital kod, birbirinden ayrılması zor olan biçim ve içeriği birbirinden ayrılmasına olanak sağlamaktadır. Buna göre önce birarada bulunan iletişim ve haberleşme öğelerini birbirinden ayırmakta, daha sonra bunları aktarmakta ve yeniden dijital biçimlerde resim, ses, metin ya da sayısal veri olarak bir araya getirmektedir. Dijital kod sayesinde aktarılan öğe sayısı artırılabilir. Dijital

kod aktarılan büyüklüklerin yanı sıra üretim, kayıt ve dağıtım işini de kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, farklı yapılardaki öğeler arasında köprü kuran ve farklı iletişim öğelerini aynı metin içerisinde bir araya getiren hipermetinler (hypertext) sağlamaktadır. Ses, görüntü ve metin arasında geçişler isteğe göre düzenlenebilmektedir (van Dijk, 2006, s. 9).

Van Dijk (2006) interaktif medyanın bilgi akışıyla ilgili önemli etkileri olduğunu belirtmektedir. Buna göre geleneksel medyada merkezden aktarılan tek taraflı bilgi yerine bilgi akışında farklı yönler ortaya çıkmaktadır. Bilgi akışıyla ilgili olarak merkez ve yerel birim ayrımı çerçevesinde yeni medyada bilginin merkezden yerel birimlere aktarılması durumu azalmaktadır. Yerel birim bilgi alırken seçici olma olanağına kavuşmaktadır. Yerel birime danışma oranı çok sayıdaki bilgi kanalı sayesinde artmaktadır. Konu başlıklarının belirlenmesinde yerel birimlerin etkisi artmaktadır. Danışma ve karar sürecine katılım bakımından yeni medyanın bilgi danışma kanalları çevrimiçi ve çevrimdışı kaynaklar düşünüldüğünde oldukça fazla ve çeşitlidir. Yerel birimlerden hızlı bir şekilde bilgi akışının gerçekleştirilmesiyle bilgi toplama ve görüş tespit etme işi kolaylaşmaktadır. En önemli değişikliklerden biri de konuşmanın yani bilgi alışverişinin merkeze bağlı olmaktan çıkması zaman ve hız bakımından sınırlara takılmadan yerel birimler arasında gerçekleştirilebilir hale gelmesidir (van Dijk, 2006, s. 12). Birçok farklı işlevi bütünlüştürmüş olarak içerisinde barındıran yeni medyanın daha önce olmadığı kadar çok, yoğun, hızlı ve farklı biçimlerde iletişim kurma, bilgi paylaşma, yayma, üretme, depolama, aktarma, yeniden üretme ve tartışma imkânı sağladığı belirtilmektedir (van Dijk, 2006, s. 12).

Geleneksel medya ve yeni medya arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Van Dijk'in (2006, s. 15) geleneksel medya ve yeni medya arasında iletişim kapasitelerini "düşük, orta ve yüksek" kategorileri üzerinden yaptığı karşılaştırma geleneksel medya ve yeni medya arasındaki belirgin farkları görmek bakımından işlevseldir. Bu sınıflandırmaya göre yeni medya iletişim hızı, verinin depolanması, doğruluk ve seçicilik bakımından geleneksel medya kategorisinde yer alan radyo-televizyon yayınına göre yüksek bir kapasiteye sahiptir. Etkileşim bakımından yeni medyanın aldığı değer orta düzeyde iken, geleneksel medyanın aldığı değer düşüktür. Buna karşın geleneksel medya kişisel gizliliğin korunması bakımından yüksek değere sahipken, yeni medyada bu değer orta olarak açıklanmaktadır.

Yeni medya geleneksel medyaya göre etkileşim, bilgiye ulaşma, bilgi alışverişi, bilginin kullanılabilirliği, yatay haberleşme, iletişim bakımından belirli merkezlerde toplanan

gücün dönüşmesi gibi nedenlerle demokratik açıdan olumlu özelliklere sahip olmakla birlikte, Castells (2013, s. 471-485) internetin ticari açıdan önemli bir pazar haline dönüştüğü belirtmektedir. Mutli-medya sisteminin kurulmasında hükümet ve şirketlerin bu sistemi bir kar ve iktidar kaynağı olarak gördüklerini açıklamaktadır. Bu nedenle bu sistemin kurulması konusunda finansal aktörlerin yarış içine girdikleri belirtilmektedir. Mutli-medya sistemi altyapı maliyetlerinin büyüklüğü nedeniyle hükümetlerin tek başına bu yatırımları gerçekleştirmesini engellemekte ve bu süreç şirketlerin yönlendiriciliğinde gerçekleşmektedir (Castells, 2013, s. 486). Bu yatırımların büyüklüğü nedeniyle farklı teknoloji ve medya alanlarındaki şirketler (telefon şirketleri, kablolu tv operatörleri, uydu televizyonları, film stüdyoları, yayın evleri, gazeteler, bilgisayar şirketleri ve internet servis sağlayıcılarının) hem rekabet etmekte hem de birleşmektedir. Castells (2013, s. 489) multi-medya sisteminin tüm dünyada az sayıda şirketin ticari çıkarlarına uygun olarak biçimleneceğini belirtmektedir. Bu durumda internet üzerinden gerçekleşen iletişimin yoğun bir şekilde ticarileşeceği vurgulanmaktadır.

Ancak internet bir yandan ticarileşirken diğer yandan önemli büyük ölçüde kendiliğinden, örgütsüz, amaçları, üyeleri bakımından çeşitlilik gösteren bir iletişim pratiğine sahne olmaktadır. Bunun en önemli kaynağı "World Wide Web" in (Dünya Çapındaki Ağ) kurum, örgüt ve bireylerin kendi web sitelerini yaratabilmeleri ve bu siteleri erişimi olan herkesin görebilmesi olanağıdır. Bu etkileşim alanı aynı zamanda kendiliğinden gelişen gayri-resmi iletişim ağlarının oluşmasına da izin vermektedir (Castells, 2013, s. 472). Castells (2013, s. 472) bu bilgi ve iletişim ağının mimarisinin özelliklerinden birini "açıklık" olarak belirtmektedir. Ağın bu özelliğini Castells şu şekilde açıklamaktadır:

Kamunun yaygın erişimini desteklemesi, toplumsal eşitsizliklerin, elektronik alanında kendilerini güçlü bir biçimde ortaya koymalarına karşın hükümetin kısıtlamalarında ya da ticari sınırlamalara ciddi biçimde ket vurur... Diğer yandan, sistemin açıklığı aynı zamanda, Net'te nüfusları yüzbinleri bulan ilk bilgisayar korsanlarının ve ağı hobi olarak benimsemiş kişilerin başlattığı sürekli yenilenme ve serbest erişim sürecinin bir sonucudur (Castells, 2013, s. 472).

Castells (2013) internetin iletişim ve toplumsal eşitlik bakımından önemli etkileri olduğunu savunmaktadır. İnternet toplumsal özelliklerin iletişim sürecinin önüne geçmesini engelleyerek, zayıf bağlar üzerinden bireylerin daha az tanıdıkları kişilerle ilişki kurmasını sağlayarak farklı toplumsal özellikleri sahip insanları bir araya getirme imkânı yaratmaktadır. Bu yaklaşım internetin aşırı bireyselleşme ve toplumsal dağılmaya neden olduğuna dair düşüncenin aksini vurgulamaktadır. Castells (2013, s. 479) bilgisayarlı iletişimin katılımı güçlendirdiğini, çekingenliği azaltarak tartışmaya katılımı desteklediğini belirtmektedir. İnternet üzerindeki sosyal ağların, maliyet, zaman

ve coğrafi sınırları aşmak konusunda etkili olduğu sınırlı toplulukları farklı üyelerin katılımına açtıkları belirtilmektedir (Castells, 2013, s. 480). İnternetin bu özellikleriyle toplumun farklı kesimlerinin iletişim sürecine katılmasına katkıda bulunacağı belirtilmektedir. Örneğin kadınların “bu elektronik iletişim aracının koruması altında kendilerini daha açık ifade edebilme imkânına kavuşmuş” göründükleri ifade edilmektedir.

İnternetin siyasal alandaki potansiyellerini dikkate alırken siyasal katılım konusunda önemli bir sorunun atlanmaması gerekmektedir. Bu sorun dijital uçurum olarak öne çıkan bilgisayar ve internet teknolojilerine erişim sorunudur. Castells (2013) internetin yayılmasında büyük bir dengesizliğin söz konusu olduğunu belirtmektedir. İnternet kullanıcılarının büyük bir bölümü sanayileşmiş ülkelerde yaşamaktadır. Dünya nüfusunun yalnızca çok küçük bir bölümü (2000’de %2,4) internet erişimine sahiptir. Cinsiyet, yaş, mekân, ırk, eğitim internet kullanımını etkileyen faktörlerdir. Kullanıcılar çoğunlukla eğitilmiş, gelir düzeyi yüksek, yaş ortalaması 45’in altındaki beyaz erkeklerden oluşmaktadır. İnternet çoğunlukla metropol bölgelerde kullanılmaktadır ve kırsal kesimlerde kullanım oranı düşmektedir (Castells, 2013, s. 465-66). Bu eşitsizlikler göz önüne alındığında elektronik iletişim araçlarının demokratik alandaki işlevlerinin belirli ülkelerde sosyal ve ekonomik açıdan avantajlı, eğitilmiş bir kesimin siyasal katılımı ile sınırlı olduğu belirtilmektedir (Castells, 2008b, s. 528). Bu durum belirli bir kesimi demokrasi alanının dışına itmektedir.

Toplumun farklı kesimlerinin katılımının yanı sıra, siyasetin farklı alanlarında bilgisayarlı iletişim kullanımının yaygınlaştığı belirtilmektedir (Castells, 2013, s. 482). Castells (2013, s. 482-83) e-postanın siyasal propaganda amacıyla kullanıldığını, elektronik kampanyalarda ilk işin web-sitesi kurmak olduğunu, dinsel ya da siyasal grupların interneti siyasal iletişim amacıyla kullandıklarını belirtmektedir. Bunların yanı sıra vatandaşların elektronik katılımı sayesinde demokrasinin geliştiğini, sosyal hareketlerde eylemcilerin bilgi sağlamak, tartışma başlatmak, çevre konularında ya da yerel konularda demokratik etki yaratmak üzere çevrimiçi ağları ve bu iletişim araçlarını kullandıklarını ifade etmektedir. İnternet kullanıcılarının büyük bir bölümünün elektronik belediye toplantılarına katılma eğiliminin söz konusu olduğunu açıklamaktadır (Castells, 2013, s. 492). Bilgisayar tabanlı iletişimin bilginin yayılmasında, bilgi alışverişinde, geleneksel medyanın kontrolünün dışında, özerk ve çevrimiçi forumlarda tartışma ve etkileşim imkânları sağladığı vurgulanmaktadır (Castells, 2008b, s. 528).

Van Dijk (2006) siyasal sistemde yer alan ulusal ve uluslararası aktörlerin, kamu kuruluşlarının, sivil toplum örgütlerinin, ulus-üstü kuruluşların ulusal, yerel bölgesel düzeydeki ilişkilerinin siyasal güç ilişkileri ve bilgi ve iletişim ilişkilerinden oluştuğunu belirtmektedir. Medya ağları bu ilişkilerin şekillenmesi ve sürdürülmesinde önemli bir yere sahiptir. Bilgi ve iletişim teknolojileri siyasetin alanını ve siyasal açıdan tartışma konularını (çevre, cinsiyet, insan hakları, kadın hakları, demokrasi) genişletmektedir. Kamusal ağlar bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla yönetsel süreçte etki gücüne sahiptir (van Dijk, 2006). Van Dijk (2006, s. 108) siyasal ağların ve bilgisayar ağlarının genişlemesi ve bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının artışıyla birlikte demokratik alana yeni siyasal aktörlerin katılacağını, vatandaşların siyasal sistemdeki etkilerinin artacağını belirtmektedir. Vatandaşların karşı karşıya olduğu kişisel gizlilik ihlallerine karşı interneti kullanarak hükümet, kamu otoriteleri ve temsilcileri hakkında bilgi edinme şansının olduğunu ayrıca vatandaşların internet tartışma forumlarında görüşlerini dile getirme olanakları olduğunu vurgulamaktadır (van Dijk, 2006, s. 124).

Bu açıklamalarda internet ve siyaset ilişkisi bağlamında internetin iletişim sürecindeki etkileri üzerinden genel bir değerlendirme yapılmakta ve geleneksel medya ile yeni interaktif medya arasındaki farklılıklar ve siyaset ilişkisi ele alınmaktadır. İnternet ve siyaset ilişkisini demokrasi yaklaşımları bakımından daha detaylı olarak değerlendirilmesi, bu alanın demokrasi yaklaşımları bağlamında nasıl anlamlandırılacağı sorusunu cevaplamak bakımından önemlidir. Bu bağlamda, demokrasi ve internet ilişkisi kurulurken öne çıkan siyasal yaklaşımları temel olarak toplulukçu yaklaşım, liberteryan yaklaşım, liberal-bireyci yaklaşım ve müzakereci yaklaşım olarak ele almak mümkündür (Dahlberg, 2001a). Müzakereci yaklaşımın farklı bir sınıflandırmada liberal yaklaşımın karşısında radikal model içerisinde değerlendirildiği görülmektedir (Dahlberg ve Siapera, 2007). Burada bu farklı yaklaşımların genel olarak açıklanmasında yarar vardır.

Toplulukçu yaklaşıma göre internet üzerinden gerçekleştirilen kamusal etkileşim sanal toplulukların gelişimine ve ortak değerler etrafında siber-grupların oluşmasına katkı sağlamaktadır. Çevrimiçi alanda çok geniş topluluklar oluşmaktadır. Ancak bu toplulukların web sitelerinde reklamlar için alanların satıldığı ve bu alanların ekonomik çıkar doğrultusunda sömürüldüğü vurgulanmaktadır. Ayrıca bu toplulukların sohbetleri içerik bakımından zayıf, eğlence temelli ve eleştiriden yoksun konuşmalardan oluşmaktadır. Bu nedenle bunların demokratik açıdan oldukça zayıf alanlar oldukları belirtilmektedir (Dahlberg, 2001a, s. 618). Liberteryan yaklaşım bağlamında internet hükümet müdahalelerinden uzak, bilginin, fikir paylaşımının bireysel karar verme

süreçlerinin bürokrasi ve diğer bütün kurumsal güç ilişkilerinden ve sınırlamalardan bağımsız ve özgür bir alan olarak algılanmaktadır. Bu alanda bireylerin kendi özel çıkarları doğrultusunda özgür bir şekilde hareket etme imkânına sahip oldukları düşünülmektedir (Dahlberg ve Siapera, 2007, s. 3). Dahlberg ve Siapera (2007) liberteryan yaklaşımın ABD'de hükümet sansürü ve bu alanın ticari çıkarlara açılması ve liberteryanların teknolojik belirlemcilik ütopyası nedeniyle bu yaklaşımın internet ve siyaset ilişkisini açıklayıcı bir yaklaşım olmaktan çıktığını belirtmektedir. İnternet alanında liberal bireyci modelin egemen olduğu vurgulanmaktadır (Dahlberg, 2001a; Dahlberg ve Siapera, 2007). Liberal yaklaşımda internetin siyasal bilginin çevrimiçi alanda erişilebilir olma özelliğine odaklanıldığı, bu alanın siyasal reklamcılık ve pazarlama adına kampanyalar ve vatandaş tercihini tespit amacıyla kullanıldığı ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra bu modelde siyasetçilerle ve hükümetle iletişim kurma imkânı oluşmakta, seçimler gibi siyasi süreçlerle ilgili bilgiler paylaşılmakta, seçmenler kamu görevlileri ya da siyasetçilerle etkileşim kurmaya teşvik edilmektedir. Burada bireyler kendi çıkarları adına rasyonel tercihlerde bulunan stratejik aktörler olarak görülmektedir. Bu durumda internet bir kamusal tartışma alanı olarak değerlendirilmemektedir. Fikir sorma, anket ya da hizmetlerden yararlanma internetin bu bağlamdaki temel kullanım biçimleridir. Bu açıdan hükümetin ya da siyasilerin sınırladığı çerçevede bir iletişim söz konusudur (Dahlberg, 2001a). Ayrıca liberal bireyci yaklaşımın internet teknolojileri ve güç ilişkilerini dikkate almadığı, bu yaklaşımın demokrasi anlayışını sınırlandırdığı, demokratik süreçlerde siyasal ve ekonomik etkenleri göz ardı ettiği, sosyo-ekonomik eşitsizliklerin internet kullanımına yansıyan etkilerini değerlendirmede ve bu modelin siyasette hâkim ve belirleyici olan söylemin internette de yayılmasına katkı sağladığı vurgulanmaktadır (Dahlberg ve Siapera, 2007, s. 5-6).

Toplulukçu, liberteryan ve liberal bireyci yaklaşıma karşın, internetin demokratik rolüne ilişkin alternatif yaklaşımların da olduğu görülmektedir. Bu yaklaşımlarda internetin eleştirel işlevleri olan demokratik bir siyaset için araç ve alan yaratma ve hâkim güç ilişkilerini dönüştürme potansiyeline sahip olduğu vurgulanmaktadır. Buna göre internetin etkileşim ve iletişim olanakları sayesinde, marjinalleşen grupların siyasal alana katılması ve karşı söylemlerin gelişmesine dayanan süreçler içerisinde hâkim güç ilişkilerine karşı koyma olanağının internet üzerinden geliştirilebileceği savunulmaktadır (Dahlberg ve Siapera, 2007, s. 6; Dyer-Witthford, 2007). İnternetin iletişim sürecinde eleştirel bir medya ve alternatif bir alan olarak rolüne ilişkin yaklaşımların müzakereci demokrasi de dâhil olmak üzere radikal yaklaşımlar

sınıflandırması altında açıklandığı görülmektedir⁴ (Dahlberg ve Siapera, 2007, s. 8). Ancak agonistik demokrasiyi ve müzakereci demokrasiyi ortak kesen çizgi radikalizmden çok bu yaklaşımların liberal temsili demokrasi anlayışına ilişkin eleştirel bir yaklaşım geliştirmiş olmalarından kaynaklanmaktadır⁵. Ayrıca her iki yaklaşımda da iletişim ve katılım sürecine demokrasi açısından önemli bir yer verildiği görülmektedir. İnternetin iletişimsel potansiyeli üzerine yapılan araştırmaların büyük bir bölümünde müzakereci demokrasi yaklaşımının ağırlığının olduğunu söylemek mümkündür. Buna karşın agonistik demokrasi bağlamında da internetin iletişimsel potansiyeli üzerinde durulmaktadır.

Eleştirel yaklaşımlar içerisinde internet üzerinden gerçekleştirilen iletişim çevrimiçi eleştirel tartışma yaratma potansiyeli bakımından müzakereci demokrasi kapsamında değerlendirilmektedir. Agonistik demokrasi bağlamında iletişim süreci karşı-söylem oluşturma ve mücadele geliştirme bakımından önem kazanmaktadır. Müzakereci yaklaşımda internet aracılığıyla rasyonel-eleştirel kamusal tartışmanın gelişebileceği ve yeni bir kamusal alanın yaratılabileceği vurgulanmaktadır. Bu yaklaşımda temel

⁴ Dahlberg ve Siapera (2007) internet ve siyaset ilişkisine dair yaptıkları sınıflandırmada müzakereci ve agonistik demokrasi yaklaşımıyla birlikte Hardt ve Negri'nin temsil ettikleri otonomist Marksist yaklaşımı (çokluğun demokrasisi) aynı başlık altında değerlendirmektedir. Radikal ya da eleştirel demokrasi yaklaşımlarını bu sınıflandırmanın ötesine geçerek çoğaltmak ya da radikalizmi yalnızca agonistik ve/veya otonomist yaklaşımla sınırlandırmak mümkündür. Ancak böyle bir tartışma ya da sınıflandırma bu çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır. Bununla birlikte, Dahlberg ve Siapera'nın sınıflandırmasında radikal yaklaşımlar içerisinde otonomist Marksist yaklaşım da vurgulanmaktadır. Otonomist Marksist yaklaşımda sınıf çatışması, materyal olmayan emek, bio-iktidar, aktivizm ve direniş hareketlerinin önemli unsurlar olduğu görülmektedir. Burada sınıf çatışması kol gücüne dayanan emek ve sermaye arasında değil, insanların entelektüel yaratıcı kapasitesi ile sermaye arasındaki bir savaşım olarak ele alınmaktadır. Hardt ve Negri (2008) sınıf savaşımının toplumun pek çok alanında kendisini gösterdiğini, gücün kendisini küresel düzeyde örgütlediğini ve bu güç karşısında karşı gücü "çokluk" olarak açıklamaktadır. Çokluk, proleteryanın post-modern güncellemesi olarak ifade edilmektedir ve yalnızca emeğin sömürsünü değil materyal olmayan emek bağlamında biolojik yaşamın her alanında yaşam enerjisinin sömürsüne karşı çıkan toplumsal grupların küresel kapitalist düzen karşısındaki sınıfsal birliğinden oluşmaktadır. Hardt ve Negri'nin yaklaşımları Laclau ve Mouffe'tan farklı olarak küresel düzenle örtüşmemekte ve yeni bir düzeni öngörmektedir. Hardt ve Negri eğitim, sağlık, tüketim gibi hayatın pek çok alanında sömürüye karşı direnişin oluşmasını öngörmektedir. Hardt ve Negri'nin yaklaşımları internet aktivistleri tarafından tartışılmış ve geliştirilmiştir. Bu bağlamda internetin radikal direniş hareketlerini birleştiren yatay bir iletişim ve haberleşme aracı olarak "proleter dayanışmasının yeni bir türü" için imkânları üzerinde durulmaktadır. Dyer-Witthford (2007, s. 202) Hardt ve Negri'nin kapitalist küreselleşme ve materyal olmayan emek kavramlarının dijital aktivizmin analizi bakımından önemli bir kaynak oluşturmalarına karşın, radikal bir demokratik proje için gerekli olan iletişime ilişkin bir yaklaşıma sahip olmamasını bu yaklaşımın en zayıf noktası olarak açıklamaktadır. Ayrıca, çokluğun yerel birçok farklı öznenin oluştuğu ve bu farklı özneler arasındaki eklemelenmenin özgürleştirici bir güce sahip olduğu iddiasının yalnızca kapitalizm karşıtlığına dayandırılmasının güvenilemez bir temel olduğunu vurgulamakta ve El Kaide'nin en çarpıcı yıkıcı internet politikasına sahip olduğu hatırlatılmaktadır (Dyer-Witthford, 2007, s. 204).

⁵ Agonistik demokrasinin müzakereci demokrasiye ilişkin eleştirel tutumunu radikal demokrasi sınıflandırmasının kapsamı çerçevesinde yeniden değerlendirmek mümkündür. Ayrıca her iki yaklaşımın da liberal yaklaşımla tam olarak karşıt olmadığını vurgulamakta yarar bulunmaktadır. Radikal demokrasinin kapsamına ilişkin bir sınıflandırma bu çalışmanın amacı dışında olduğu için bu noktada müzakereci ve agonistik demokrasi yaklaşımlarını internetin alternatif bir iletişim ve siyasal alan oluşturma potansiyeli bakımından temsili liberal demokrasi karşısında eleştirel yaklaşımlar olarak tek başlık altında ifade etmek mümkündür.

referans noktasını Habermas'ın müzakereci demokrasi yaklaşımı oluşturmaktadır. Agonistik demokrasi yaklaşımında temel olarak müzakereci yaklaşımın rasyonel-eleştirel uzlaşya dayanan kamusal tartışma koşuluna karşı çıkılarak, internetin farklı özneler arasındaki güç mücadelelerine açık bir alan olduğu, bu alanda söylemlerin ve hegemonya mücadelelerinin gelişebileceği savunmaktadır. Agonistik yaklaşımda özne konumları, söylem ve hegemonya mücadelelerine ilişkin açıklamalarda Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe temel referanslarını oluşturmaktadır.

Çalışmanın sonraki bölümünde müzakereci demokrasi ve agonistik bağlamda internet ve demokrasi ilişkisi ve internetin alternatif bir medya ve yeni bir siyasal alan olarak potansiyeli alanyazın çerçevesinde daha ayrıntılı olarak açıklanmaktadır. Bu bağlamda müzakereci ve agonistik yaklaşım çerçevesinde siyaset ve internet ilişkisine odaklanılmaktadır.

3. BÖLÜM

MÜZAKERECİ VE AGONİSTİK DEMOKRASİ YAKLAŞIMLARI ÇERÇEVESİNDE ALTERNATİF MEDYA VE YENİ BİR SİYASAL ALAN OLARAK İNTERNET

Bu bölümde müzakereci ve agonistik demokrasi kuramları bağlamında demokrasi, siyaset ve internet ilişkisine yönelik farklı yaklaşımlar ve deneyimler üzerinde durulmaktadır. Bu bölümün temel amacı alanyazında müzakereci ve agonistik demokrasi bağlamında sosyal medya öncesinde internetin alternatif bir medya olarak demokratik rolüne ilişkin yaklaşımları ele almaktır. Bu değerlendirmenin internet siteleri ve çevrimiçi forumlardan farklı olan sosyal medya kanallarının demokratik rolüne ilişkin yaklaşımları incelerken bu alanda yapılan araştırmalar bakımından bir süreklilik sağlayacağı düşünülmektedir. Bu sayede internet ve demokrasi ilişkisini açıklayan deneyimlerden yola çıkılarak yapılan çalışmaların kuramsal bağlamları, tartışma noktaları, araştırma yöntemleri ve araştırma sonuçları incelenmektedir. İnternet ve demokrasi ilişkisine dair deneyim, araştırma ve yaklaşımların sosyal medya kanallarının demokratik rolüne ilişkin değerlendirmelerde öncül bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür.

3.1. MÜZAKERECİ DEMOKRASİ VE İNTERNET

Yeni bilgi ve iletişim teknolojileri ile siyaset ilişkisinin gelişim sürecine bakıldığında bu alanın işletme, ekonomi ve kamu yönetimi gibi alanlarda bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik çalışmalara kıyasla daha güncel ve yeni bir alan olduğu söylenebilir. Bilgi ve iletişim teknolojileri ile siyaset ilişkisinde temel olarak internetin yeni bir medya aygıtı olarak demokrasinin gelişimi üzerindeki rolüne ilişkin analizlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu analizlerde bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmelerin siyaset üzerindeki etkilerine yoğunlaşılmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler tarihsel olarak toplumsal hayatın şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Yeni iletişim teknolojilerinin siyasal alanda nasıl bir rol oynadığı, günümüz toplumlarında ortaya çıkan çoğulcu ve eşitlikçi taleplere siyasal açıdan çözüm bulma konusunda katkılarının neler olacağı ilgilenilen bir konudur. Bu bağlamda, iletişim ve siyaset arasındaki ilişki üzerine yoğunlaşan ve güncel anlamda modern toplumların karşılaştığı sorunları iletişimsel eylem bağlamında çözmeyi amaçlayan müzakereci demokrasi yaklaşımı için internetin iletişim sürecindeki rolü önem kazanmaktadır.

Müzakereci demokrasi anlayışı müzakere ve kamusal alan fikri üzerinden siyasal karar alma sürecini meşru ve katılımcı bir temele dayandırmaktadır. Kamusal alanda medya aygıtları müzakere sürecinin gelişmesi, kamuoyu oluşumu ve idare üzerinde etki yaratma sürecinde belirleyici bir güç olarak ele alınmaktadır. Bu açıdan internet ve siyaset ilişkisine ilişkin alanyazında konuyu müzakereci demokrasi perspektifinden değerlendiren çok sayıda akademik çalışmanın olduğu görülmektedir (Chadwick ve Howard, 2009). İnterneti yeni bir medya aracı olarak gören ve onun siyasal alanda demokratik katılım bakımından etkileri üzerine yoğunlaşan çalışmalar genellikle Habermasçı gelenekten beslenmektedir. Bu yaklaşımlar, modern demokrasilerde demokrasi ve siyaset anlayışının müzakereci model doğrultusunda yeniden örgütlenmesinde internetin potansiyellerine önem vermektedir.

3.1.1. İnternet ve Demokrasi Alanyazınında Müzakereci Modelin Etkisi

İnterneti müzakereci model çerçevesinde değerlendiren düşünürler demokratik kararların müzakereci temellere dayanması gerektiğine ilişkin ortak görüşü paylaşmaktadır. Meşruiyet ve çoğulculuğun sağlanması için rasyonel-eleştirel müzakere sürecinin gerekliliği vurgulanmaktadır (Gimmler, 2001; Wright ve Street, 2007; Dahlberg, 2001a). Müzakere sürecinin temelinde konuşma, tartışma, haberleşme ve etkileşim öğeleri bulunmaktadır (Clarke, 1996; Barber, 2003, s. 174). İnternet ve müzakereci demokrasi alanyazınında müzakereci modelde söz konusu olan ilke ve usullere kuramsal bağlamda yer verilmekte ve internetin bu ilke ve usullerin gerçekleşmesi bakımından sahip olduğu potansiyel çeşitli deneyimler üzerinden açıklanmaktadır. Bu bakımdan öncelikle internet ve müzakereci demokrasi ilişkisini inceleyen çalışmalarda müzakereci demokrasi yaklaşımının nasıl değerlendirildiği ve ilkelerin bu çalışmalarda nasıl tanımlandığını açıklamak önem taşımaktadır. Bu alanyazında müzakereci bağlamda katılım, eşitlik, özgürlük, rasyonellik, karşılıklılık ve samimiyet gibi ilkelerin müzakere süreçlerinde gerçekleşme düzeyleri incelenmektedir.

İnternet ve müzakereci demokrasi bağlamında yapılan araştırmalarda, vatandaşların aktif katılımına dayanan kamusal etkileşimin, çoğulculuk ve yurttaşlık anlayışının gelişmesine katkı sağlayacağı belirtilmekte ve eşitlik, özgürlük ve katılım müzakereci bağlamda değerlendirilmektedir (Gimmler, 2001; Dahlberg, 2001a; Price ve Capella, 2003; Halpern ve Gibbs, 2013). Buna göre, eşitlik herkesin müzakere süreçlerine eşit erişim ve tartışmaya katılması olarak ifade edilmektedir. Eşitlik ve simetri çoğulculuk için olduğu gibi müzakereci herkesin kapsanması için de önemli bir ilke olarak

düşünülmektedir (Dahlberg, 2001a; Halpern ve Gibbs, 2013). Özgürlük, fikirlerini beyan edebilme ve bu konuda herhangi bir sınırlamanın olmaması olarak açıklanmaktadır (Gimmler, 2001). Müzakerenin devlet ya da herhangi bir ekonomik çıkar grubunun etki ve kontrolü altında bulunmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Müzakereci yaklaşıma göre herkesin özgürce istediği konuyu tartışma hakkı vardır (Albrecht, 2006). Rasyonel eleştirel müzakere farklı görüşlere sahip bireyler arasında ortak bir takım kararlar almaya yönelmiş, iddialara ve nedenlere dayanan iletişim süreci olarak açıklanmaktadır. Rasyonellik farklı iddiaların karşılıklı ve eleştirel bir şekilde tartışılmasını ve muhakemesini gerektirmektedir (Dahlberg, 2001a, s. 616; Wright ve Street, 2007; Jensen, 2003a; 2003b; Halpern ve Gibbs, 2013; Price ve Capella, 2003). Samimiyet, katılımcıların belirli bir problemin çözümü için gerekli olan çabayı içtenlikle göstermeleri olarak açıklanmaktadır. Bu süreçte katılımcıların ihtiyaç duyulan bilgiye erişebilmeleri ve düşüncelerini dürüstçe açıklamaları gerektiği vurgulanmaktadır (Dahlberg, 2001a).

İnternet ve müzakereci demokrasi perspektifine dayanan yaklaşımlarda sivil toplumun önemi vurgulanmaktadır. Castells (2008a) sivil toplumun kamusal alanın gelişiminde etkili olduğunu, özellikle küresel düzeyde bir kamusal alanın oluşumu bakımından bu rolün söz konusu olduğunu vurgulamaktadır. Sivil toplum örgütlerinin küreselleşme sürecinde vatandaşların ihtiyaçlarını karşılama, ilgilerini geliştirme ve değer oluşturma sürecinde geçmişe oranla daha etkin aktörler haline geldikleri belirtilmektedir (Castells, 2008a). Sivil toplum örgütlerinin kadın, çevre, sağlık gibi yeni sosyal grupların yerel, bölgesel ve küresel düzeyde örgütlendiği daha geniş bir kamusal alanın oluşumuna katkı sağladığı belirtilmektedir (Castells, 2008a). Küresel düzeyde kamusal alanın oluşmasında yeni medya kanalları üzerinden örgütlenen ve harekete geçen kamuoyu hareketlerinin de önemi vurgulanmaktadır. Bu hareketlerde medya kanalları üzerinden bilgi akışı, haberleşme, iletişim ve ağlar oluşturularak aktörlerin birbirleriyle ortak iletişim ve etkileşim geliştirmeleri söz konusu olmaktadır.

İnternet ve müzakereci demokrasi çalışmalarında, kamusal alan siyasal ve sosyal ilişkilerin geliştiği, bireysel ve kolektif kimliklerin açıklandığı, bunların birbiriyle bütünleştiği, fikir ve eleştirilerin özgürce ifade edildiği siyasal kararları etkilemeye yönelik fiziksel ve sanal alanlardan oluşmaktadır (Gimmler, 2001; Castells, 2008; Bennet ve Entman, 2001). Kamusal alan, farklı görüşlerin oluşumuna ve bunlar arasındaki bilgi ve iletişim ağına dayanmaktadır (Castells, 2008a). Buna göre kamusal alanın erişim yönünden herkese açık olduğu, tartışma konularının sınırlanmadığı, katılımcıların birbirleriyle bağlantı kurduğu ve kısıtlanmamış iletişim süreçlerinin

bulunduğu ağlardan oluşan bir alan olması gerektiği ve bu süreçte internetin yeni bir iletişim alanı ve aracı olarak gücü önemsenmektedir (Gimmler, 2001).

İnternet ve müzakereci demokrasi çalışmalarında kamusal alan, gündemi etkileme ve siyasal etki yaratma sürecinin temel aşaması olarak ifade edilmektedir (Jensen, 2003b). Kamusal alanın oluşmasında en önemli unsur medya araçlarıdır. Medya araçları bilgi ve iletişim ağını geliştiren temel aracı aygıtlardır. Bennett ve Entman (2001) kamuoyu oluşumunda, vatandaşların kendi aralarında deneyimlerini paylaşma, karar verme sürecine katılma ve idareyi denetleme sürecinde medya araçlarının olmadığı bir kapsamın düşünülmemeyeceğini belirtmektedir. İnternet ve müzakereci demokrasi çalışmalarında, medyanın önemi vurgulanmakla birlikte, medya aygıtlarına ulaşma ve erişim konusu da önem taşımaktadır. Bunun nedeni kamusal alana erişim bakımından bu araçlara erişimin önemli olmasıdır. Dahlgren (2001), medyayı kamusal alanın en önemli unsuru olarak aldığımızda medyanın toplumun bütün grupları ve üyeleri tarafından erişilebilir olması gerektiğinin altını çizmektedir. Bu bağlamda, “dijital uçurum” kavramı üzerinde durulmaktadır.

İnternet ve müzakereci demokrasi çalışmalarında kamusal alanın gelişimine ilişkin sınırlılıklar ve eleştirilere de yer verilmektedir. Bu eleştiriler temel olarak kendiliğinden örgütlenen bir kamunun mevcut olmadığı, kamuoyunun kitle medyasının manipülasyonuna açık olduğu, özgür bir kamusal alanın önünde engeller bulunduğu, medyanın kamusal alanın gelişimindeki rolünün sosyal hiyerarşilerden, ekonomiden, çalışma koşullarından, refah ve eğitimden bağımsız olmadığı şeklindedir (Dahlgren, 2001). Kamusal alanın özellikleri yapısal olarak ataerkil ve mülkiyet ilişkileriyle bağlı bir kavram oluşu nedeniyle de farklı statü, kimlik ve sınıf aidiyetleri olan gruplara yönelik dışlayıcılık bakımından eleştirilmektedir (Gimmler, 2001). Dahlgren (2001) kamusal alan kavramının özel alanla ilişkisinin kolaylıkla birbirinden ayıramayacağını belirtmektedir. Buna göre, hem pazar etkisinden hem de bireylerin sosyal ve özel yaşamlarındaki etkilerden ötürü kamusal alanın özerkliği bakımından sorunlara değinilmektedir.

Gimmler (2001) bu konuda daha iyimser bir eğilimle müzakereci yaklaşımın ilkeleri olan eşit erişim, özgür iletişim, etkileşim sayesinde siyasal alana ilişkin manipülasyonun etkisini yitireceğini ve herkese açık olma ilkesinin dışlamaları ortadan kaldıracığını belirtmektedir. Gimmler (2001) karşı kamular eleştirisine karşı, farklı kamuların bulunabileceğini ancak daha genel siyasal konularda ortak ve birbirini kesen geniş bir kamusal alanın iletişim süreçleri sayesinde oluşabileceğini açıklamaktadır. Dahlgren

(2001) kamusal alanın sınırlarının ulus devletinin mekânsal bağlamdaki siyasal sınırlarıyla bağlı olmayacağını, ayrıca bir ulus devletinde kamusal alanın tek mi yoksa çoğul mu olduğu konusunun da tartışmalı olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre klasik anlamda tek bir kamusal alan yaklaşımının farklılıkları dışlayıcı ve marjinalleştirici etki yaratacağı belirtilmektedir. Demokrasinin bu nedenlerle, çoklu ve alternatif kamusal alanlara ihtiyaç duyduğunu Negt ve Kluge (1993) ve Fraser'ın (1992) eleştirilerine referansla açıklamaktadır. Bu durumu Habermas'ın da dikkate aldığını ve kamusal alanı sayısız farklılığın bulunduğu ancak bunların örtüştüğü iletişimsel alanlar olarak açıkladığı belirtilmektedir (Dahlberg, 2001a). Kamusal alana ilişkin olarak neyin siyasal olduğu tartışmasıyla ilgili olarak siyasal olanın, toplumsal olarak güç ilişkilerine bağlı bir şekilde inşa edildiği vurgulamaktadır (Dahlberg, 2001a). Bu nedenle kamusal alanın iletişimsel bir alan olarak, her zaman sınırlarının tartışılabilir ve değişebilir olduğu belirtilmektedir.

Müzakereci modelin temel ilkeleri, kamusal alan kavramı ve kamusal alana ilişkin eleştirilerin yanı sıra müzakereden beklenen olumlu sonuçların da bu çalışmalar kapsamında ele alındığı ve müzakerenin bilgi paylaşımı, etkileşim, çoğulculuk ve uzlaşma konusunda olumlu sonuçlar yarattığı belirtilmektedir. Bilgi paylaşımı konusunda müzakere sürecinin kamusal bilgiye dayandığı ve tartışma sürecinde paylaşımın artarak kamusal katılımcıların bilgi kapasitelerinin gelişmesine katkı sağladığı ifade edilmektedir (Gimmler, 2001; Jensen, 2003b). Bilginin olabildiğince farklı kaynaklardan gelmesi, akıcı olması, siyasal içeriklerden oluşması müzakerenin kalitesi bakımından önemli görülmektedir (Bennett ve Entman, 2001). Müzakerenin katılımcıların birbirlerini anlamaları ve tartışılan bir konuyu farklı açılardan değerlendirebilmeleri için imkân sağladığı vurgulanmaktadır. Bu durum aynı zamanda müzakereye katılanların kendi kültürel değer ve varsayımlarını yeniden gözden geçirmelerini, bu sayede eleştirel olmalarını sağlamaktadır (Dahlberg, 2001a). Çoğulculuk, müzakere için temel bir gereklilik olarak belirtilmektedir. Bunun nedeni müzakerenin farklı düşüncelerden yola çıkarak ortak bir karar üzerinde uzlaşmaya dayanması üzerinden açıklanmaktadır (Jeager, 2005). Bu bağlamda kişilerin farklı görüşlere açık olmaları ve herkesin kendi fikirlerini açıklamalarına izin vermeleri gerektiği belirtilmektedir (Halpern ve Gibbs, 2013). Son olarak uzlaşma, farklı görüşlere sahip kişiler arasında belirli bir ortak problemin çözümünde, ortak karara ya da uzlaşmaya ulaşma olarak açıklanmaktadır (Halpern ve Gibbs, 2013; Jeager, 2005). Bunun için müzakere sürecinin fikir ve görüş oluşumunda etkili olması beklenmektedir (Wright ve Street, 2007).

Buraya kadar yapılan açıklamalardan internet ve müzakereci demokrasi ilişkisini konu alan çalışmaların müzakereci demokrasi modelinin kuramsal önermelerine önemli ölçüde başvurduğu, bu çalışmalarda yalnızca internetin etkilerinin ampirik olarak ele alınmadığı ve müzakereci demokrasi kuramına ilişkin temel noktaların tartışıldığı görülmektedir. Bu bakımdan internet ve müzakereci yaklaşıma yoğunlaşan çalışmalarda müzakereci demokrasinin kuramsal arka planının internetin demokratik açıdan etkilerini açıklamak üzere kullanıldığı, müzakereci demokrasi ve kamusal alana ilişkin kuramsal tartışmanın bu bağlamda sürdürüldüğünü söylemek mümkündür.

3.1.2. Müzakereci Demokrasi ve Alternatif Medya Olarak İnternetin İşlevleri

İnternet, müzakere sürecinin gerçekleşmesi bakımından işlevsel bir araç olarak görülmektedir. İnternetin işlevleri değerlendirilirken iki ögenin ön plana çıktığı söylenebilir. Bunlardan ilki internetin bilgiye ulaşma ve haberleşme bakımından sağladığı işlevler, ikincisi internetin iletişim ve etkileşim bakımından sağladığı işlevlerdir. Buna göre, internetin müzakere sürecinde ihtiyaç duyulan kamusal bilgiye ulaşma ve kamuoyunun gelişmesi için gerekli olan iletişim ve tartışma ortamını gerçekleştirme olanağını sağladığı kabul edilmektedir. Bu işlevleriyle internetin müzakere sürecinin müzakere ilke ve usullerine uygun şekilde gelişmesi için interaktif özellikleriyle alternatif bir medya ve ulusal ve küresel düzeyde etkili bir kamusal alan olarak değerlendirildiği söylenebilir.

3.1.2.1. Bilgi ve Haberleşme

İnternet bilgiye düşük maliyetlerle ve hızlı bir şekilde ulaşma imkânı sağlamaktadır. Kamusal açıdan bu durum internetin siyasal süreçler ve kurumlar hakkında istenilen bilgilere kolay ulaşmak bakımından etkili olmaktadır (Gimmler, 2001). Bilgiye ulaşma süreci aynı zamanda bu bilgilerin yayınlanmasıyla da ilgilidir. Bu açıdan bilgiye ulaşma konusunda ortaya çıkacak vatandaş taleplerinin kurumlar üzerinde şeffaflık ve hesap verebilirlik bakımından da baskı oluşturacağı öngörülmektedir. Bilgiye ulaşma sürecinde internet siteleri, çevrimiçi sözlükler, bloglar, çevrimiçi forumlar ve internet gazeteciliğinin önemli bir rolü bulunmaktadır. İnternette bu aygıtlar aracılığıyla farklı kaynaklardan bilgi akışı sağlanmaktadır (Anduiza ve diğerleri, 2009). Bu durumda kitle medyası tarafından sağlanan bilgilerin kontrol edilmesi mümkün hale gelmektedir. Belirli bir bilgiye bağlantılı kaynaklarla birlikte ulaşmak, bilgi kaynaklarını sorgulamak,

farklı kaynaklardan bilgi almak bir konu hakkında sahip olunan fikirlerin gelişmesine katkı sağlamaktadır. İnternet bilgi ve haberleşme bakımından yeni işlevler sunmaktadır. Bağlantılı metinler ya da köprüler (hyperlink) yalnızca belirli bir konuda bilgi vermekten öte ilgilenilen konuyla ilgi farklı kaynaklara bağlantı sağlamaktadır. Birçok internet materyali farklı kaynaklarla bağlantı kuran köprülere sahiptir ve bir bilgiye ulaşıldığında o bilgiyle ilgili diğer kaynakları da bulmak mümkün hale gelmektedir. Bu sayede bir konu hakkında geniş çapta bilgi edinme ve farklı metinlere ulaşma olanağının ortaya çıktığı belirtilmektedir (Dahlgren, 2001a).

3.1.2.2. İletişim ve Etkileşim

İnternet pek çok farklı kullanıcı arasında, coğrafi sınırlara ve zamansal engellere bağlı olmadan ilişki ve sosyal ağlar kurmaya yönelik olanaklar sağlamaktadır. Bu kullanıcılar bireyler, kurumlar, sosyal gruplar, sivil toplum örgütleri, siyasi partiler veya milletvekilleri gibi çeşitli siyasal ya da sivil aktörler olabilmektedir (Lusoli ve diğerleri, 2006). Bu durum aktörlerin sayısının artması, müzakere alanının ve kamusal alanın genişlemesi bakımından etkili görünmektedir. Örneğin çevrimiçi forumlar aracılığıyla vatandaşlar siyasal alanda faaliyet gösteren aktörlere ve kurumlara ulaşma ve onlarla doğrudan iletişim kurma olanağı yakalamaktadır (Gimmler, 2001; Jaeger, 2005). Bu durum, internetin farklı aktörler arasında yatay ve merkezi olmayan bir iletişim yaratma konusunda sahip olduğu potansiyeli ön plana çıkartmaktadır. Müzakerenin gelişmesi bakımından da bu yatay iletişim ağları büyük bir önem taşımaktadır. Çevrimiçi forumlarda gerçekleşen müzakerenin internetin sağladığı katılım olanaklarıyla, müzakere sürecini daha fazla katılımcı, eşitlikçi ve çoğulcu hale getireceği ifade edilmektedir (Bucker ve Dolowitz, 2005; Gimmler, 2001). Ayrıca internette gerçekleştirilen iletişimin çoğunlukla yazılı olması ve eşzamanlı olmaması, müzakere sürecinde daha fazla rasyonel, refleksif ve savlara dayanan konuşma deneyimini ortaya çıkartmaktadır (Halpern ve Gibbs, 2013).

İnternette gerçekleştirilen etkileşimin kamusal niteliği, iletişim kanallarının çok-kanallı yapısıyla daha fazla görünür hale gelmektedir. Merkezsiz ve her kullanıcının iletişim sürecini etkileme gücüne sahip olduğu birden çok iletişim kaynağının ve alıcının bulunduğu iletişim süreci çevrimiçi forumlar ve sosyal ağlar sayesinde giderek genişlemektedir (Dahlgren, 2001). Bunlar e-posta listeleri, internet siteleri, konuşma grupları ve günümüzde giderek çoğalan ve etkileşim uygulamalarını geliştiren sosyal ağ sitelerinden oluşmaktadır. Bu ortamlarda gerçekleşen iletişim çoğunlukla çok sayıda

kullanıcının katılımına açıktır. Ayrıca bu alanlar çoğunlukla tartışmaya katılmayan kişiler tarafından da izlenebilmektedir. 2000'li yılların başında UseNet grupları kamusal tartışmaların gerçekleştirildiği çevrimiçi forumların ilk örnekleri arasında yer almıştır (Dahlberg, 2001a). 2004 ve 2005 yılından sonra kamusal açıdan daha fazla etkileşim potansiyellerine sahip ve çevrimiçi forumlara göre daha gelişmiş tasarımları olan yeni iletişim platformları ortaya çıkmıştır. Bugün sosyal medya ve sosyal ağ siteleri olarak adlandırılan bu yeni medya platformları geleneksel tartışma forumlarının yerini almaktadır.

İnternette etkileşim süreci yatay ve merkezi olmayan bir süreç olarak işlemektedir. Bunun anlamı iletişim ve etkileşim kurumlar arasında, kurumlar ve vatandaşlar arasında ve vatandaşların kendileri arasında gerçekleşmektedir. Yani iletişimin belirli bir merkezi bulunmamaktadır. İnternette gerçekleşen etkileşim sürecinde kullanıcılar arasında gruplaşma ya da çeşitlenme söz konusudur. Ayrıca bazı gruplar kolektif bir kimlik kurmak ve kamusal bir eylem gerçekleştirmek üzere internet üzerinden bir araya gelmekte ve eylemlerini bu araç sayesinde düzenlemektedir (Dahlgren, 2001). İnternet müzakereci demokrasi bağlamında önemli imkanlar sağlamaktadır.

3.1.3. İnternet ve Müzakereci Demokrasi İlişkisinin Güçlü Yanları

Dahlberg (2001a) demokrasi ve internet ilişkisi bağlamında liberal ve toplulukçu modelin karşısında müzakereci yaklaşımın demokratik toplumsal talepleri karşılamak bakımından daha güçlü olduğu savunmaktadır. Liberal yaklaşımda çevrimiçi alanın devlet müdahalesinden, ticari etki ve baskıdan bağımsız olduğu yönündeki iddiaların doğru olmadığı belirtmektedir. Liberal yaklaşımda internetin temel işlevlerinin bilgi paylaşma ve siyasal temsilcilere ulaşma ile sınırlı olduğunu, bu modelde internetin çoğunlukla siyasal pazarlama ve reklamcılık açısından işlevsel görüldüğünü ifade etmektedir. Dahlberg (2001a) adayların tanıtımı işine odaklanan ve adaylarla ilgili bilgi sağlamaya yönelik çeşitli projeleri yürüten özel firmaların çevrimiçi alanda etkili hale gelmesini internette demokratik taleplerin örgütlenmesi ve kamusal tartışma ortamının gelişmesi bakımından bir engel olarak değerlendirmektedir. Örneğin, özel firmaların çevrimiçi alandaki girişimleri düşük bütçeli sivil toplum kuruluşlarının kamuoyunun dikkatini çekme gücünü azaltmaktadır. Dahlberg (2001a, s. 616-621) internet ve siyaset ilişkisinin liberal modelde adayların pazarlanması mantığına dayandığını belirtmektedir. İnternetin etkilerini siyasal açıdan toplulukçu yaklaşım bağlamında da değerlendiren Dahlberg (2001a) internette binlerce topluluğun bulunduğunu, bu

toplulukların birbirleriyle ve diğer büyük ağlarla bağ kurduklarını kabul etmekle birlikte, bu sanal toplulukların kamusal bir müzakere ortamı geliştirmediğini vurgulamaktadır. Bunun temel nedenlerini bu gruptaki konuşmaların büyük bir kısmının dedikodu gibi niteliksiz içeriklerden oluşması ve topluluklarda grup üyeleri arasındaki bütünleşme ve aidiyete bağlı olarak kapalı ve dışlayıcı eğilimlerin gelişmesi şeklinde açıklamaktadır.

Dahlberg (2001a) liberal ve toplulukçu yaklaşımın siyasal süreçlerde internet kullanımına ilişkin zayıf yaklaşımları karşısında güçlü bir demokrasinin ancak rasyonel-eleştirel bir müzakere süreci sayesinde gerçekleştirilebileceğini belirtmektedir. İnternet ve siyaset ilişkisinde müzakereci yaklaşımın güçlü yanlarının ağır bastığını benimseyen görüşler, çevrimiçi iletişim sürecindeki yönetsel ve ticari etki, iletişim içeriğinin niteliksiz oluşu ve çevrimiçi alanda çok sayıda topluluk bulunması gibi birçok engelle rağmen internetin müzakereci demokrasi için ve çevrimiçi bir kamusal alanın oluşması için önemli imkânlar sunduğunu savunmaktadır. Ayrıca kamusal tartışmanın gerçekleştirildiği azımsanmayacak sayıda çevrimiçi forum deneyiminden söz edilmektedir (Gimmler, 2001; Dahlberg, 2001a). Jensen (2003a) internetin müzakere sürecinin temel gerekliliklerini karşılayacağına dair görüşün gelişmesinde, internetin hızlı ve engelsiz bir iletişim aracı olması gibi işlevlerin yanı sıra, internetin yükselişinin müzakereci demokrasinin revaçta olduğu bir döneme denk gelmesiyle de açıklamaktadır.

İnternet ve müzakereci demokrasi bağlamında internetin temel işlevleri bilgi ve haberleşme, iletişim ve etkileşim olarak açıklanmaktadır. Bu işlevlerle bağlantılı olarak internetin yeni ve alternatif bir medya olarak çok daha geniş bir kamusal alanın oluşumuna öncülük ettiği belirtilmektedir. Müzakereci bağlamda internet interaktif ve alternatif bir medya olarak daha fazla özgürlük, katılım ve çoğulculuk sağlamaktadır. Bu özellikleriyle kamusal alanın genişlemesine ve küresel düzeyde kamuoyunun örgütlenmesine olanak tanıdığı vurgulanmaktadır.

3.1.3.1. İnteraktif ve Alternatif Medya

Geleneksel medya ve yeni medya arasındaki farklılaşma giderek görünür hale gelmektedir. Geleneksel medyada iletişim sürecinin ekonomik ve siyasal güçlerin etkisi altında kalması ve basın yayın kuruluşları arasındaki rekabet bu kuruluşlara ilişkin güvenilirliği ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca, geleneksel medya profesyonel kurallara göre çalışmaktadır. Uzmanlaşma ve medya araçlarını ekonomik açıdan erişilebilirlik

sorununa sahiptir ve bu durum medya aygıtlarının demokratik açıdan yeterliliğinin sorgulanmasına neden olmaktadır (Croteau ve Hoynes, 2003). Geleneksel medya bu özellikleriyle meşruiyet ve güvenilirlik bakımından sorunlu hale gelmektedir. Medyanın baskın güç ilişkilerini değiştirmekten öte tam da bu ilişkilerin etkisi altında olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Geleneksel medya tek yönlü ve etkileşime açık olmayan bir iletişim ortamı sunmaktadır. Geleneksel medya bu özellikleri ile kamusal niteliği bakımından zayıf olarak nitelendirilmektedir. Geleneksel medya anlayışı içerisinde kamunun, yetersiz ve bilgiye muhtaç olanlar şeklinde tanımlanması medya ve onun vatandaş katılımı bakımından demokratik değerleri ne kadar dikkate aldığını değerlendirmek bakımından önemlidir (Bennett ve Entman, 2001).

İnternet geleneksel medyadan farklı bir anlayışı ortaya koymaktadır. İnternet ile yeni haber ve bilgi kaynakları oluşmakta, kaynaklar çeşitlenmekte, bilginin yayılma hızı artmakta, yeni iletişim, etkileşim ve bilgi paylaşım alanları ortaya çıkmaktadır (Woo-Young, 2005). Bu alanlar mesajların tek bir kaynaktan alıcılara iletiildiği geleneksel medya aygıtlarından farklı olarak, çok fazla kaynak ve çok sayıda alıcının arasında gerçekleşen bir iletişim süreci yaratmaktadır (Losifidis, 2011). Diğer taraftan internet yalnızca vatandaşlara değil aynı zamanda geleneksel medya kuruluşlarına da yeni bir ortam yaratmakta ve kitle medyasının genişleyebileceği bir alan olarak görülmektedir. Geleneksel medya kuruluşlarının internet alanında da yer aldığı belirtilmektedir (Dahlgren, 2001). Woo-Young (2005) çevrimiçi teknolojilerin medya üzerindeki etkisini iki biçimde ifade etmektedir. Bunlardan ilki geleneksel medyanın çevrimiçi medya kanallarından yararlanma sürecinde kendisini yeniden konumlandırmasıdır. İkincisi, toplumu dönüştürme bakımından karşı savlar oluşturan, tabandan gelişen ve proaktif bir girişim oluşudur. Yeni bilgi ve iletişim teknolojileri vatandaşları kitle medyasındaki izleyici/alıcı rolünden çıkartarak etki yaratan, aktif ve içerik oluşturan kullanıcılar haline getirmektedir. Vatandaşların ya da kullanıcıların içerik yaratma olanakları bilgi ve görüş oluşturma kaynaklarının çeşitlenmesi ve vatandaş-kullanıcı temelli tabana dayanan bir sürecin gelişmesi anlamına gelmektedir (Halpern ve Gibbs, 2013). Çevrimiçi etkileşim sürecinde çok fazla ve çeşitli aktörün yatay iletişim sürecine katılması çoğulculuğun gelişmesine katkı olarak değerlendirilmektedir (Woo-Young, 2005; Buckler ve Dolowitz, 2005). İnternet ve müzakereci yaklaşım ilişkisinde, internet farklılıkların oluşum ve gelişimine imkân tanınması bakımından avantajlar sağlamaktadır. Çünkü ortak bir anlayışın gelişimi için farklı görüşlerin gerekliliği vurgulanmaktadır (Jeager, 2005).

İnternet alternatif bir haberleşme kanalı olarak da işlev görmektedir (Woo-Young, 2005). İnternet kanalları haberin hızlı ve maliyetsiz bir şekilde yayılmasını sağlarken

medyadaki hâkim kurallardan, uzmanlığın getirdiği sınırlılıklardan ve hiyerarşilerden bağımsız yeni bir bilgi akış süreci ortaya çıkmaktadır. Bu alternatif alanda vatandaşlar alternatif gündem yaratma imkânına sahiptir (Gimmler, 2001). Çevrimiçi gazetecilik haberciliğin temel ilke ve ideallerini değiştirmektedir (Dahlgren, 2001). Çevrimiçi medyanın bu alternatif oluşturma özellikleri çevrimiçi kamusal alanın oluşumu bakımından da önemlidir.

İnternetin hâkim hiyerarşilerin bulunmadığı alternatif medya olma özelliği sayesinde bireylere düşüncelerini özgürce ifade etme olanağı sağladığı ifade edilmektedir (Gimmler, 2001). Çevrimiçi forumlar ve sosyal medya devlet kontrolünden bağımsız ve özgür bir alan olarak açıklanmaktadır. Murru (2009) da, çevrimiçi alanda herkesin konuşma hakkı olduğunu, bu alanın siyasi ve ekonomik kontrolden bağımsız olduğunu ve kişilerin haber, bilgi ve iletişim kaynaklarını arttırma ve çeşitlendirme olanağına sahip olduğunu vurgulamaktadır. İnternet kar amacı gütmeyen ve iletişim süreçlerinin kontrol altında olmaması nedeniyle pek çok farklı kimlik ve kültürden kişi ve grupların kendilerini ifade etmeleri için özgür bir alan yaratmaktadır (Gimmler, 2001). Bu açıklamalarda, internetin alternatif bir medya olarak müzakereci demokrasi bakımından potansiyelleri üzerinde durulmaktadır.

3.1.3.2. İnternet ve Kamusal Alanın Genişlemesi

Bennet ve Entman (2001) kamusal alanlardan bahsederken, kafeler gibi resmi olmayan kamusal yaşam alanlarının yanı sıra internet forumlarını da bu alanlara dâhil etmektedir. Dahlberg (2001a) internetin müzakerecinin gelişiminde etkili olabileceğini ve böylelikle yeni kamusal alanların gelişmesine katkı sağlayabileceğini savunmaktadır. Habermas (2005) da çevrimiçi alanlarda müzakereye ilişkin yaklaşım ve deneyimleri müzakereci demokrasinin somutlaştırılması bakımından önemli bulmaktadır. Kamusal alanın genişlemesinin en önemli fonksiyonlarından biri katılımın gelişmesidir. İnternetin yaratmış olduğu iletişim, etkileşim, bilgi ve haberleşme imkânları ve alternatif alanların vatandaşların katılımının artmasında ve kamusal iletişimin gelişmesinde etkili olduğu ileri sürülmektedir (Woo-Young, 2005; Lusoli, Ward ve Gibson, 2006; Castells, 2008a; Buckler ve Dolowitz, 2005). Bennett ve Entman (2001) medya araçlarının kamuoyu oluşumundaki öneminden ve gerekliliğinden söz etmektedir. İnternette görüş alış-verişi ve iletişim olanakları sağlayan ve devlet kontrolünden bağımsız ve özgür iletişim platformlarının, akılcı tartışmaya olanak tanıyarak müzakere ilkelerine uygun yeni kamusal alanlar olarak görülmektedir (Losifidis, 2011).

İnternetteki kamusal alanlar aynı zamanda çevrimiçi aktivizmin gelişmesinde ve siyasal gündemin belirlenmesinde etkili olmaktadır (Woo-Young, 2005). Grup farklılaşması demokratik diyaloga dönüşerek ve farklı görüşlerin gelişmesini sağlayarak kamusal alanın ve müzakereci demokrasinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır (Jaeger, 2005). Çevrimiçi aktivizm kamusal alanın genişlemesi ve katılım bakımından oldukça önemli ve üzerinde durulan bir konudur. İnternet teknolojileri bu süreci önemli ölçüde etkilemektedir. Dahlgren (2001) internetin mevcut güç ilişkilerini dönüştürmek bakımından etkisinin sınırlı olduğunu belirtmekle birlikte, karşı kamular oluşturma, baskın ve ana akım kamusal alanı derinleştirme ve genişletme konusunda önemli yenilikler sağlayacağını savunmaktadır. Kamusal alanın genişlemesi bakımından sivil toplum örgütlerinin çevrimiçi alanda oynayacakları rol de bu bağlamda değerlendirilmektedir. Çevrimiçi STK'ların internet kullanımı sayesinde vatandaşları katılım ve örgütlenme konusunda teşvik edeceği, bu örgütlerin sahip olduğu yerel ve küresel ağlar sayesinde küresel düzeyde kamuoyu oluşturma olanağını arttıracığı belirtilmektedir (Gimmler, 2001).

Castells (2008a) kamusal alanın küresel düzeyde örgütlenmiş bilgi ve iletişim ağları vasıtasıyla küresel bir nitelik kazandığını belirtilmektedir. Bu bağlamda internet ulusal kamuların ötesine geçerek uluslararası kamuoyunun oluşumuna katkıda bulunmaktadır. Bu kamuoyu oluşumu yerel, bölgesel ya da küresel konularda ve düzeylerde bağlantılı olarak gelişmektedir. Diğer bir deyişle, bu coğrafi farklılıklara bağlı olarak farklılaşan konular içiçe geçmekte, özel ve kamusal alan arasındaki sınırlar bulanıklaşmaktadır. Küçük bir topluluğa ait yerel bir mesele dünya kamuoyunda tartışılan, küresel düzeyde hareketlerin desteğini kazanan çok daha geniş çaplı mücadelelere dönüşebilmektedir. İnternetin sağlamış olduğu bilgi, iletişim, haberleşme ve iletişim ağları fiziki sınırların ve ulusal konuların ötesinde uluslararası bir kamusal alanın gelişimi için yeni bir kaynak olarak görülmektedir (Gimmler, 2001; Castells, 2008a; Losifidis, 2011). Bu kaynağın özellikle insan, sağlık, çevre, adalet ve barış gibi konularda etkisi belirli bir coğrafi sınırı aşmaktadır ve küresel düzeyde kamuoyu oluşumunu sağlayarak, farklı aktörlerin bu konularda harekete geçmesinde etkili olmaktadır.

Uluslararası kamusal alanın oluşumunda internet ve yatay iletişim ağlarının etkisi, anti-küreselleşme ve barış hareketlerinde küresel bir kamuoyunun gelişimi bakımından çeşitli örnekler sunmaktadır. İnternet insanlara örgütlenme olanakları ve araçları, müzakere alanları, diyalog ve karar sürecine katılma mekanizmaları sunmaktadır

(Castells, 2008a).⁶ Losifidis'e göre, çevrimiçi forumlar ve interaktif internet teknolojileri çevrimiçi gruplar için bilgi, tartışma ve katılım bakımından yeni alanlar yaratmaktadır. Castells (2008a) internetin özellikle sosyal medyanın aktivizm bağlamında 2007 Ekim ayında Myanmar'da askeri cuntaya karşı öğrenci ayaklanmasında etkili bir şekilde kullanıldığını ve internetin önemli bir dönüm noktası yarattığını belirtmektedir. Öğrenciler cep telefonlarıyla çektikleri videoları YouTube'a yüklemiş ve tanık oldukları olayları görsel olarak dünyadaki kullanıcılarla paylaşmışlardır. Göstericiler aralarında haberleşmek için eposta, sms ve Facebook'tan yararlanmışlardır. Sosyal medyada paylaşılan ve üretilen içerikler aynı zamanda televizyon ve gazetelerde paylaşılmış ya da söz edilmiştir. Bu olaylarda, etkisi nedeniyle kısa süre içerisinde internet erişiminin yasaklandığı, cep telefonu operatörlerinin kapatıldığı belirtilmiştir. Myanmar hükümetinin bu tutumu uluslararası alanda Avrupa Birliği ve ABD'nin eleştirilerine maruz kalmış ve diplomatik bir takım yaptırımların da önünü açmıştır (Castells, 2008a).

Castells (2008a) internetin uluslararası kamusal alanın ortaya çıkmasındaki etkisini küreselleşme sürecinin ulus devlet üzerinde yarattığı baskı bağlamında değerlendirmektedir. Buna göre, ulus devletler küresel kamuoyunun etkisi altındadır. Çünkü devletler birçok küresel aktörle etkileşim içerisinde hareket etmek zorundadır. Küresel kamuoyunun gelişiminde bu etkenin yanı sıra yeni iletişim sistemleri olan internet ve yatay iletişim ağları da büyük bir rol oynamaktadır. Bu iletişim aygıtlarının temel özelliği çok fazla kişinin çok fazla kişiyle hızlı, maliyetleri düşük bir şekilde iletişim sağlamalarından kaynaklanmaktadır (Castells, 2008a). Küresel düzeydeki yeni kamusal alan medya iletişim sistemlerinin ve internet ağlarının içerisinde oluşmaktadır (Tremayne, 2007). Bu çok boyutlu iletişim ve etkileşim ağı siyasal katılımın küresel düzeyde gelişmesi ve farklı kuruluşların ve sivil toplumun birbiriyle bağlantı kurması sayesinde kamusal alanı daha fazla genişletmektedir (Castells, 2008a).

3.1.4. Çevrimiçi Alanlar ve Müzakereci Yaklaşım Bağlamındaki Deneyimler

İnternet ve müzakereci demokrasi ilişkisini internet üzerindeki farklı iletişim kanalları ve ortamları bağlamında ele almak mümkündür. Ancak internet ve müzakereci demokrasi ilişkisini incelerken bu alandaki öncü rolü nedeniyle çevrimiçi forumlardaki deneyim ve çalışmalardan yola çıkmakta fayda bulunmaktadır. İnternet ve demokrasi ilişkisine dair

---

⁶ Filipinler, Güney Kore, İspanya, Ukrayna, Ekvator, Nepal ve Tayland'daki sosyal hareketlerde vatandaşlar arasında dayanışmanın olduğu ve hareketlerin dünya çapında destek kazandığı açıklanmaktadır (Castells, 2008a). Myanmar'da Ekim 2007'de askeri cuntaya karşı hareketler de bu kapsamda örnek oluşturmaktadır (Mydans, 2007).

güncel çalışmalarda çevrimiçi forumların bu öncül rolü bir referans noktası olarak alınmaktadır. Bu deneyimler hem kuramsal açıdan hem de yöntemsel açıdan bu alanda yapılan güncel çalışmalar için temel bir çerçeve sunmaktadır.

Internet forumlarının öncüsü UseNet tartışma grupları internet ve müzakereci demokrasi bağlamında önemli bir yere sahiptir. UseNet 1980’de kurulmuş olan haberleşme ve tartışma ağıdır. Dahlberg (2001a) UseNet’in rasyonel-eleştirel bir müzakere sürecinin gerçekleştirilmesi sürecinde etkili bir çevrimiçi alan olduğunu belirtmektedir. UseNet’in müzakere açısından kullanımıyla ilgili olarak “Minnesota E-Demokrasi” projesi bu alandaki ilk örneklerden birini oluşturmaktadır⁷. Bu proje, Amerika Birleşik Devletleri’nde internet ve demokrasi ilişkisini ve kamusal etkileşimi geliştirme projesi olarak açıklanmaktadır. Bir çevrimiçi müzakere örneği olarak Minnesota E-Demokrasi projesi 1994 yılında kurulmuştur ve bu tarihten itibaren Minnesota ile ilgili siyasal konuların konuşulduğu bir tartışma alanı sunmakta ve vatandaş katılımını geliştirmeyi amaçlamaktadır (Dahlberg 2001a; Jensen, 2006). Dahlberg’in (2001a) bu müzakere forumundaki iletişim sürecine ilişkin çalışması ve müzakereci kapsamındaki analizi müzakereci demokrasi ve internet ilişkisini ele alan temel çalışmalardan birisidir. Bu çalışmada, UseNet forumlarında müzakereci rasyonel-eleştirel müzakere gerekliliklerini ve samimiyet, bilgi paylaşımı, etkileşim, eşitlik, katılım ve özgürlük gibi diğer gereklilikleri sağlayıp sağlamadığı analiz edilmektedir. Dahlberg (2001a) UseNet forumlarındaki tartışmalarda özgürlük dışındaki gerekliliklerin yerine geldiğini belirtmektedir. Diğer taraftan özgürlük ve özerklik bakımından merkezi forum kurallarının olması, moderasyon ve kullanılan internet teknolojisinin ve altyapısının devlet ve ticari etkiden bağımsız olmaması nedeniyle belirli sınırlılıkları olduğunu ifade etmektedir.

Bu çalışmada çevrimiçi forumların tasarımının müzakereci koşulların oluşması bakımından önemine dikkat çekilmektedir. Dahlberg (2001a), Minnesota e-Demokrasi projesine ilişkin forumun tasarımında e-posta listelerinin kullanıldığını, forumun kural ve rehberlerinin açıkça belirlendiğini böylelikle çevrimiçi davranış biçimlerinin

---

⁷ Bunun dışında siyasal katılım ve demokratik müzakere ile ilgili başka örneklerde bulunmaktadır. Örneğin Birleşik Krallık Vatandaşları Çevrimiçi Demokrasi projesi (United Kindom Citizens Online Democracy - UKCOD), Vatandaş Paylaşımı: Siber Alanda Güçlü Demokrasi projesi (Civic Exchange: Strong Democracy in Cybrspace) bunlar arasındadır. Vatandaş Paylaşımı Siber Alanda Güçlü Demokrasi projesi “gelecek yüzyılın kamusal alanını inşa etmek” üzere oluşturulmuş proje olarak açıklanmaktadır. Bu projeye farklılıkların özyönetimlerini sağlayabilecekleri bir kamusal söylemin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Müzakereci forumlara yerel yönetimler çevrimiçi girişimlerinde de yer verilmektedir (Örnekler: Santa Monica Kamu Elektronik Ağı - PEN, Amsterdam Dijital Şehir ve Bologna İperbole Kablosuz Erişim Projesi – ücretsiz erişim). Ancak belediyelerin bu girişimlerinin vatandaş katılımını çok fazla arttırmadığı, bu sitelerin büyük bir kısmının liberal bireyci yaklaşıma karşılık geldiği belirtilmektedir (Dahlberg, 2011, s. 621).

yönlendirildiğini ifade etmektedir. Ayrıca forumun dikkatli bir şekilde yönetildiğini, oto-yönetimin sağlanmaya çalışıldığını, yani katılımcıların forumun amaç ve ilkelerine karşı kendilerini sorumlu hissettirildiğini ve meselelerin bölgesel ve siyasal yetki alanındaki meselelerle sınırlandırıldığını belirtmektedir. Başarılı bir müzakere deneyimi için bu şekildeki bir tasarımın gerekli olduğunu vurgulamaktadır.

Dahlberg (2001a) Minnesota e-Demokrasi deneyimini müzakereci yaklaşım bağlamında etkili bir örnek olarak değerlendirmekle birlikte bu tür deneyimlerin ticarileşme ve bireyselleşmiş katılım biçimleri nedeniyle marjinalleşme eğiliminde olduklarını açıklamaktadır. Marjinalleşme sorununun yanı sıra, çevrimiçi katılımın sosyo-ekonomik kaynakların eşitsiz dağılımı, telekomünikasyon altyapısının sorunları, internet erişim maliyetleri, bilgisayar becerileri, kültürel beklentiler, boş zaman ve topluluk desteği gibi nedenlerden kaynaklanan eşitsizliklerinden etkilendiğini ifade etmektedir. Bireyselleşme ve eşitsizliklerden kaynaklanan sorunlar karşısında çevrimiçi müzakereyi geliştirmek için çevrimiçi alanın düzenlenmesi, kamusal desteğin sağlanması, hükümet ve ticaret müdahalesinden bağımsız çevrimiçi müzakere alanlarının oluşturulması, STK'ların bu alanların gelişimine katkı sağlaması ve demokratik çabanın korunması gerektiği belirtilmektedir (Dahlberg, 2001a). Dahlberg'in bu çalışması tasarım, moderasyon ve çevrimiçi forumların kamusal olarak desteklenmesi konusunda önemli tartışma noktalarına işaret etmektedir. Sonraki çalışmalarda bu tartışma konularının üzerinde durulduğu görülmektedir.

Wright ve Street'in (2007) müzakere forumları ve tasarım ilişkisini temel alarak yaptığı araştırmaları müzakereci ilkelerin internet forumlarında sağlanıp sağlanmadığı konusuna odaklanmakta, bu sürecin gerçekleşmesinde tasarıma ilişkin değişkenlerin önemine dikkat çekmektedir. Bu araştırma, Avrupa Birliği'nin temel çevrimiçi tartışma forumu olan Futurum, UseNet ve 1983 yılında kurulan ve dünya çapında hizmet veren "Amerika Online"nın (AOL) sağlamış olduğu "Washington Connection" forumu arasında müzakere sürecini gerçekleştirme kapasiteleri bakımından bir karşılaştırma yapmaktadır. Wright ve Street (2007) bu çalışmada, Anthony Wilhelm'in daha önce Futurum üzerine yaptığı incelemede kullandığı yöntemi kullanmaktadır. Wilhem (2000) çalışmasında Habermas'ın rasyonel-eleştirel müzakere ilkelerine dayanan kategorilerden yararlanmış ve bu kategoriler üzerinden iletişimin müzakere modeline uygun olup olmadığını incelemiştir. Çalışma müzakereci demokrasinin gereklerini karşılayan çevrimiçi forumların müzakereci demokrasiyi geliştirme yönünde önemli işlevlere sahip olduğunu ileri sürmektedir. Özellikle UseNet ve AOL'de bilgi sağlama sürecinin Futurum'a göre daha iyi işlediği görülürken, Futurum'da ise bu iki foruma göre

yanıt kategorisinin ve araştırma kategorisinin daha iyi düzeyde olduğu vurgulanmaktadır. Bu kategorilerin dışında, forumların üçü de, tartışma oluşturma, kapsama ve geçerlilik bakımından birbirlerine benzer düzeydedir. Rasyonel-eleştirel müzakerenin temel birleşeni olan geçerlilik her üç forum için de yüksek düzeyde gerçekleşmiştir (Wright ve Street, 2007, s. 863). Sonuç olarak, forum tasarımının müzakereci sürecinin gelişimini ve biçimini etkilediği belirtilmektedir. Ancak çevrimiçi forumların müzakereci modelin gereklilikleri doğrultusunda tasarlanabileceği ve müzakereye katkı sağlayacağı da açıklanmaktadır.

Bir diğer çevrimiçi müzakere deneyimi Jensen'in (2003a) Danimarka'da yerel yönetimler tarafından desteklenen ve 2001 seçimleri öncesinde oluşturulan Nordpol.dk adlı website projesinin kamusal alan yaratma gücü yaptığı araştırma çerçevesinde açıklanmaktadır. Bu projenin temel amacı çevrimiçi forumların vatandaşlar ve siyasetçiler arasında diyalog ve iletişimi geliştirmesi olarak açıklanmaktadır. Jensen'in (2003a) çalışması hükümet tarafından desteklenen forumlara ilişkin bir değerlendirme sunması bakımından da dikkat çekicidir. Bu deneyimde, forumda katılımcılar arasında diyalog, katılımcıların bilgi seviyesinin artması ve gündem oluşturmaya ilişkin işlevlerin gerçekleşip gerçekleşmediği sorgulanmaktadır. Tasarım bakımından bu web sitesinin ticari bir şirket tarafından kurulduğu, forumdaki kuralların ve rehberin açık bir şekilde belirlendiği, moderasyonun olduğu, gönderilen içeriklerin hangi konuda olması gerektiğinin açıkça belirtildiği ve hakaret içeren ifadelerin yasaklandığı belirtilmektedir. Ayrıca projenin, televizyon ve radyo gibi kitle iletişim araçları aracılığıyla tanıtıldığı ve desteklediği açıklanmaktadır (Jensen, 2003a).

Jensen (2003a) bu projeyi müzakereci açıdan daha iyi değerlendirebilmek adına "anarşist" olarak nitelendirdiği kendiliğinden ve yönetilmeyen bir UseNet grubu olan "dk.politik" ile karşılaştırmaktadır. Bu çalışmada dk.politik adlı forumda biçimsel olmayan, kendiliğinden bir iletişim sürecinin gerçekleştiği belirtilmektedir. Bu forumda paylaşılan mesajlar uzundur ve kimlikler belirlenememektedir. Müzakereci usullere uygun olmadığı belirtilen bu grupta kaba, düşmanca ve ateşli tartışmalar yapıldığı açıklanmaktadır. Bu foruma kıyasla Nordpol.dk forumundaki tartışmalarda müzakereci unsurlar olan savlama ve karşılıklılığın bulunduğu, bilgi paylaşımının gerçekleştiği ifade edilmektedir.

Bu çalışmanın sonucunda müzakerenin siyasetçiler arasında yoğun bir şekilde gerçekleştiği, etkileşimin yatay düzeyde sağlandığı, bilgi paylaşımının ise dikey düzeyde yukarıdan aşağıya gerçekleştiği belirtilmektedir. Kuralların bulunduğu ve

anonimliğin olmadığı durumda tartışmanın daha yapıcı olduğu vurgulanmaktadır. Tartışma konusunun belirlenmiş olması tartışma kalitesini etkilemektedir. Tartışmaya ilişkin düzenlemeler, kapsayıcılığı geliştirmektedir. Sonuç olarak, Nordpol.dk forumunda demokratik açıdan başarılı tartışmalar gerçekleştirilmiş, tartışma sürecinde karşılıklı saygı gibi koşullar oluşmuş ve tartışmada odaklanılan ana konuya tartışma süresince bağlı kalınmıştır. Bu projenin sorunları katılımın azlığı (tartışmaya yalnızca 120 kişi katılmıştır) ve katılan kişilerin çoğunlukla eğitilmiş ve internet kullanım becerilerine sahip kişilerden oluşmasıdır. Çevrimiçi kamusal alanların tam anlamıyla kapsayıcı olmadığı belirtilmektedir (Jensen, 2003a). Katılım bakımından çevrimiçi forumların yeni katılımcıları siyasal süreçlere katma konusunda yetersiz olduğu vurgulanmaktadır. Çevrimiçi katılımında bulunan kişilerin siyasetle zaten aktif olarak ilgilenen kişiler olduğu belirtilmektedir. Jensen'e göre (2003a) demokratik çevrimiçi müzakere doğru koşullar altında geliştirilebilir bir ortamdır.

Müzakereci demokrasinin çevrimiçi alandaki gelişimine ilişkin farklı deneyimler, bu ilişkinin anlaşılması ve açıklanmasında da farklı yaklaşımların gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Müzakereci demokrasi ve internet ilişkisinde bu deneyimler farklı etkenlerin olduğunu göstermektedir. Ancak, bu deneyimlerde müzakereci demokrasinin gelişiminde çevrimiçi alanların kullanılabileceği ve güçlü yönleri olduğuna ilişkin düşüncenin değişmediği görülmektedir.

Çevrimiçi forumların müzakere sürecinde kullanımını geliştirmeye yönelik bir diğer proje Elektronik Diyalog Projesi'dir. Bu projeyi forumların siyasal katılıma etkileri bağlamında inceleyen Price ve Capella (2003) 60 tartışma grubunu ABD'de 2000 yılındaki başkanlık seçimlerinde tartışma gruplarının seçim sürecindeki etkisi bağlamında incelemiştir. Projenin temel amaçları görüş değişikliği, görüş kalitesi, seçime katılım, toplumsal güven ve genişlemiş bir katılımın gelişip gelişmediğinin açıklanması olarak ifade edilmektedir. Projede incelenen forumların belirli özellikleri bulunmaktadır. Bunlar eşzamanlı tartışmaya katılma, tartışmaların gerçek zamana dayanması ve grup tartışmalarının moderasyonu olarak açıklanmaktadır (Price ve Capella, 2003). Araştırma sonuçları tartışma forumlarının görüş ve fikir oluşumunda ve değişiminde etkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca forumların katılım için gerekli olan gönüllü kuruluşları, kişiler arası güveni ve ortak normları geliştirdiği açıklanmaktadır.

Çevrimiçi forumların müzakereyi gerçekleştirme bakımından değerlendirildiği bir diğer araştırma Albrecht'in (2006) incelediği Hamburg'da DEMOS projesi kapsamında gerçekleştirilen çevrimiçi müzakere forumu deneyimidir. Bu örnekte vatandaşlar

internet forumunda eş zamanlı olmayan tartışmalara katılmaya davet edilmiştir. Bu forumun özellikleri herkesin erişimine açık olması, foruma kaydın zorunlu olması, anonim katılımlara izin verilmesi ve forumun uzmanlar tarafından moderasyonun gerçekleştirilmesidir. Bu çalışmada forumlar müzakereci demokrasinin temel ilkeleri eşit erişim, tartışma yaratma ve tartışmayı etkileme, tartışmanın ve müzakere sürecinin kalitesi, aktif katılım, mesajların sayısı ve içeriği, katılımcıların sosyo-demografik özellikleri gibi unsurlar bakımından incelenmiştir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, forumlardaki katkının büyük kısmı az sayıdaki katılımcı tarafından yapılmaktadır ve tartışmalarda cinsiyet eşitsizliğinin etkileri görülmektedir. 18 yaşın altından başlayarak 55 yaşa kadar forumların yaş bakımından kapsayıcı olduğu vurgulanmaktadır. Forumlarda farklılıklar arasında çatışma olmadığı, farklı görüşler arasında iletişimin saygılı ve sakin geçtiği, rasyonel ve iddialara dayanan bir tartışma sürecinin olduğu, bireysel çıkarlara ilişkin söylemlerin tartışma dışında tutulduğu ve tartışma kurallarına uyulduğu vurgulanmaktadır. Bu bakımdan bu deneyimde de müzakere ilkelerine uygun bir tartışma ortamının internet forumlarında geliştiği ancak bu süreçte yerine getirilmesi gereken bazı gerekliliklerin de bulunduğu açıklanmaktadır. Forumun özgürlük açısından sınırlı olduğu belirtilmektedir. Forum kuralları, moderatörlerin kontrolü ile forumda karşılıklı saygı ve muhakemeye dayalı tartışmayı besleyen atmosferin geliştirildiği belirtilmiştir. Albrecht (2006) Hamburg DEMOS projesi kapsamında internetin siyasal katılım sürecinde önemli bir araç olduğunu açıklamaktadır.⁸

Loveland ve Popescu (2011) Amerika Birleşik Devletleri'nin kuzey doğu bölgesinde yer alan beş şehirde çevrimiçi tartışma forumları üzerine yaptıkları araştırmada, tartışma sürecinin müzakereci bağlamda gerçekleşip gerçekleşmediğini, tartışmaların eğitcilik, rasyonellik, açıklık, kapsayıcılık ve karşılıklılık gibi ilkelere uygun olup olmadığını belirli kategoriler üzerinden incelemektedir. Bu çerçevede çevrimiçi forumlar olarak gazete forumları alınmaktadır. Loveland ve Popescu (2011) çalışmalarında müzakereci demokrasiyi vatandaşların siyasal katılımı bakımından olması gereken bir yaklaşım olarak değerlendirmekte, müzakerenin konuşma merkezli bir yaklaşım olduğunu ve iletişim süreçlerine odaklandığı belirtmektedir. Çalışmanın bulgularına göre mesaj düzeyindeki analizlerde etkileşim, savlama ve anlaşmaya yönelik bir iletişimi destekleyen bulguların oldukça sınırlı olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca karşılıklı saygı

---

⁸ Katılım ve temsil sürecindeki etkenleri bütünsel bir şekilde açıklayan Albrecht (2006), katılım ve iletişimin farklı faktörlere bağlı olarak geliştiği açıklamaktadır. Bu durumda tek bir iletişim, katılım ve temsil sürecinden söz edilmemektedir. Ekonomik durum, eğitim, yaş, cinsiyet, internet becerileri ve değer yargısı internet kullanımının belirleyicileridir. Teknoloji kullanımına ilişkin kültürel pratikler ve bunların siyasal bağlam içindeki yeri katılımcıların belirleyicisidir. Diğer taraftan iletişim sürecini belirleyen faktörler ise, haber faktörü, iletişimsel gelenek, dikkat ve ilgi ekonomisi ve retoriksel biçimlerdir.

bakımından da güçlü sonuçlar olmadığı belirtilmektedir. Konuşma dizileri (karşılıklı konuşmalar) bağlamında bakıldığında karşılıklı mesajlaşmaların ya da sohbetin kısa ve mesajlaşma sayısının az olduğu belirtilmektedir. Genellikle bireysel mesajlar tek yönlü olarak iletilmektedir. Bu açıdan da forumlarda oldukça sınırlı müzakere pratiği söz konusudur. İnsanlar birbirlerine cevap vermektense ziyade başlık hakkında konuşmaktadır. Konuşmalarda anlaşma ya da anlaşmazlık durumlarının bulunduğu örnek sayısı çok sınırlıdır (Loveland ve Popescu, 2011). Sonuç olarak, çevrimiçi tartışma forumlarına katılımın anlamlı bir müzakere için çok düşük bir standart olduğu açıklanmaktadır. Ancak yine de, istatistiksel sonuçlar bu çevrimiçi etkileşimlerin müzakere kalitesi bakımından müzakere gerekliliklerinin temel unsurlarını ve gerekliliklerini sağladığını, buna rağmen normatif anlamda bir müzakereci yaklaşımdan söz edilemeyeceğini göstermektedir. Bu nedenle internet iletişiminin müzakereci amaçları karşılayacak şekilde geliştirilmesi gerektiğini ancak şu anki haliyle geleneksel yolların yerini alabilecek kadar gelişemediğini vurgulamaktadır (Loveland ve Popescu, 2011; Jensen, 2014).

Bu bölümde temel olarak internetteki müzakere forumlarına odaklanılmaktadır. Bu forumlar müzakereci bağlamda usullerin deneyimler üzerinden değerlendirilmesine imkân tanımaktadır. Diğer taraftan müzakereci yaklaşımdaki usullerin sosyal medyada forumlara benzer şekilde incelendiği örnek oldukça azdır. Sosyal medya ve siyaset ilişkisi sonraki bölümde incelenmektedir. Ancak müzakereci forum geleneğinin sosyal medyaya uyarlanması bakımından Halpern ve Gibbs'in (2013) Beyaz Saray'ın Facebook ve YouTube hesaplarındaki tartışmaları inceledikleri araştırmaları müzakereci kategorilerin sosyal medya üzerinden incelendiği hem kavramsal hem de yöntemsel açıdan sürekliliğin takip edilebileceği nadir bir örnektir. Halpern ve Gibbs'in (2013) çalışması Beyaz Saray'ın sayfasındaki tartışmalara odaklanmaktadır. Tartışma ağının/grubunun büyüklüğü (katılım ve etki), iletişim düzeyi ve biçimi, etkileşim, mesajların biçim ve içeriği, sosyal ağ sitelerindeki tartışmacının kimliğinin belirgin olması yani tanınabilirlik bakımından değerlendirme ve ağlardan sağlanan bilgiye erişim incelenen temel unsurlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre, müzakere usullerine uygun (rasyonel, savlama bulunan, tutarlı, katılımcı) bir müzakere süreci için Facebook'un bilgi paylaşımı, etkileşim, katılım ve rasyonel koşulların oluşmasına katkı sağlamak bakımından güçlendirici bir aygıt olarak görülebileceği ileri sürülmektedir. Ancak bu süreç Facebook için geçerli iken YouTube'un müzakere unsurlarını sağlamak bakımından sınırlı olduğu vurgulanmaktadır. Halpern ve Gibbs (2013) genel olarak bu platformlarda tartışmaların derinleşmediği ve genellikle basit düzeyde kaldığını,

kişilerin görüşlerini desteklemek için iddialarını akılcı ve tutarlı bir şekilde kanıtları öne sürerek iyi biçimde destekleme konusunda yetersiz olduklarını belirtmektedir. Bu tartışmalarda insanların genellikle kendi inanç ve görüşlerini meşrulaştırmadan ileri sürdüklerini vurgulamaktadır. Ancak bu sorunlara rağmen sosyal medya araçlarının müzakere sürecini ve katılımı geliştirmek bakımından önemli bir rolü olduğu, özellikle tanınabilirlik arttıkça müzakereci ortamın gelişme potansiyelinin arttığı vurgulanmaktadır.

İnternet ve müzakereci demokrasi ilişkisine ilişkin deneyimler internet üzerinde oluşturulan ya da varolan tartışma alanlarının müzakereci demokrasi çerçevesinde eleştirel bir siyasal alan yaratmak üzere kullanımını hedeflemektedir. Bu alanda internet forumlarının önemli olanaklar ve potansiyeller sunarken müzakereci unsurlarının gerçekleşme durumunun farklı deneyimlere göre değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Ancak bu deneyimlerin incelendiği çalışmalarda müzakereci açıdan belirli potansiyellerin söz konusu olduğu ve müzakerecinin tasarım, moderasyon, kamusal destek gibi değişkenlerden etkilendiği ileri sürülmektedir. Tasarım, moderasyon, kamusal destek ve sanal ortamda sosyal açıdan tanınabilirlik internet ve müzakereci demokrasi bağlamında ele alınan önemli tartışma konularını oluşturmaktadır. Bu tartışma başlıkları, katılım, çoğulculuk, eşitlik ve özgürlük gibi siyasal kavramlar çerçevesinde farklı etkileri olması bakımından da önem taşımaktadır.

3.1.5. İnternet ve Müzakereci Demokrasi İlişkisinde Önemli Tartışma Konuları

İnternetin müzakere sürecini nasıl etkileyeceği, müzakere alanını ve katılımı nasıl geliştireceğine ilişkin farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar teknolojik açıdan belirlemeci veya gerekirci yaklaşımın ötesine geçerek, teknoloji ve perspektif etkileşimini ön plana çıkartmaktadır. Buna göre internet doğrudan çevrimiçi müzakerecinin gelişimi için gerekli olan müzakere sürecinin gerekliliklerini sağlama kapasitesine sahip değildir. Ancak onun gerçekleşmesi için belirli bir potansiyellere sahiptir ve sağladığı imkânlardan yararlanmak mümkündür. Bu bakış açısı çevrimiçi forumları yaratan bilgisayar programları ve internet tasarımlarından, kamusal destek ve fonlarla oluşturulan çevrimiçi forumlar kurma düşüncesine kadar çevrimiçi “forum mimarisi” fikrini oluşturmaktadır (Wright ve Street, 2007). Buna göre, müzakere alanını genişleten ve destekleyen çevrimiçi forum programlarının tasarlanabileceği düşünülmektedir. Müzakereci yaklaşımın gerektirdiği eşitlik, katılım veya rasyonel-eleştirel müzakere sürecinin gelişimi için belirli kamusal alanların hükümet ya da kamu

fonlarıyla gerçekleştirilebileceği öngörülmektedir. Ancak, müzakere ortamlarına ve sürece ilişkin dışsal destek ve tasarım gibi çeşitli müdahaleler müzakere sürecinde özgürlük ve özerklik bakımından belirli sorunlara da neden olmaktadır. Müzakereci demokrasi ve internet ilişkisi bağlamında tasarım ve kamusal destek konuları temel tartışma konuları olarak ele alınmaktadır. Moderasyon ve tanınabilirlik de tasarım kapsamında tartışılmaktadır.

3.1.5.1 Tasarım, Moderasyon ve Tanınabilirlik

İnternet ve müzakere ilişkisi bağlamında tasarıma odaklanan yaklaşımlar müzakere sürecinin, müzakerecinin gerçekleştirileceği çevrimiçi ortamın tasarımına bağlı bir değişken olduğunu ileri sürmektedir (Wright ve Street, 2007). Teknolojilerin etkileşim, bilgi paylaşımı, ağ bağ oluşturma ve müzakere bakımından çeşitli imkânlar sağlamasına rağmen bu fonksiyonların kullanımı için çevrimiçi forum tasarımının kullanıma olanak sağlayan ve teşvik eden bir yapıya sahip olması gerektiği belirtilmektedir. Wright ve Street (2007), Morison ve Newman'ın (2001) bulgularına dayanarak web arayüzünün insanların çevrimiçi tartışma biçimlerini önemli ölçüde etkilediğini vurgulamaktadır. Örneğin, UseNet forumlarında tartışmaların çeşitlenmesinin nedeni UseNet tartışma forumlarının yapısı gereği hükümetle bağlantılı olmaması, yönetilmemesi ve çok fazla siyasallaşmış ve kutuplaşmış fikirlerin bulunmasıyla açıklanmaktadır (Wright ve Street, 2007). Sack (2005, s. 243), "söylem mimarisi" kavramıyla, insanlar arasında konuşmayı, müzakereyi ve fikir alışverişini gerçekleştirmek için birbiriyle bağlantılı ağ çevreleri tasarlayanın, verili bir sistem içerisinde konuşmayı biçimlendirme imkânı yarattığını belirtmektedir.

Wright ve Street (2007) teknolojinin siyasal tartışmaları bir taraftan şekillendirirken diğer taraftan da teknolojinin bu tartışmalar tarafından şekillendirildiğini ifade etmektedir. Bu sürecin nasıl işlediğine ilişkin açıklamaları tasarım ve müzakere arasındaki etkileşimi anlamak bakımından önemli ipuçları vermektedir. "Çevrimiçi Müzakereci Kamuoyu Yoklaması" James Fishkin tarafından müzakereci bağlamda tasarlanmış, tartışmacıları çevrimiçi olarak bir araya getiren bir sistemdir (Wright ve Street, 2007). Bu sistemin avantajları, maliyetlerin önemli ölçüde düşmesi, iletişim sürecinin esnekleşmesi, grupların hızla bir araya gelmesi, müzakere sürecinin gerçekleştiği zaman aralığının genişleyerek tartışma süresinin uzaması ve kişilerin müzakere sürecinde ilgilendiği konuları tespit etmek üzere tasarlanmış olması şeklinde açıklanmaktadır (Wright ve Street, 2007, s. 856). Bu sistem ile kişilerin hangi konularla

ilgilendiğine ilişkin bilginin tespitinin insanların müzakereye ileri sürülen savları okumak için ne kadar zaman ayırdığını ve bu savların katılımcıların düşüncelerini ne ölçüde değiştirdiğini değerlendirmek bakımından işlevsel olduğu belirtilmektedir. Bu sistemin bir diğer özelliği, metin temelli programların aksine eşzamanlı ve ses-temelli olmasıdır. Diğer çevrimiçi tartışma programları çoğunlukla eş zamanlı olmayan ve metin temelli bir iletişim süreci sunmaktadır. Çevrimiçi Müzakereci Kamuoyu Yoklaması'nın tasarıma ilişkin bu özellikleri demokratik taleplere göre çevrimiçi tartışma forumlarının tasarlanabileceği düşüncesini desteklemektedir (Wright ve Street, 2007).

Tasarım bağlamında diğer konu moderasyondur. Moderasyon çevrimiçi forumda iletişim sürecini düzenleyen belirli mekanizmaların bulunması anlamına gelmektedir. Tartışmada moderatörün bulunması, iletişimin belirli kurallara göre yapılandırılması ya da program temelli bir moderasyon bu mekanizmalar içerisinde açıklanmaktadır. Moderasyonun müzakere sürecinde tartışma konusuna odaklanma ve sonuçlar elde etme bakımından etkili olduğu ifade edilmektedir. Moderasyon biçiminin seçimi çevrimiçi tartışmalarının kalitesini etkilemektedir. Bu etki özellikle idari mekanizmalar tarafından yürütülen tartışmalarda ortaya çıkmaktadır (Wright ve Street, 2007, s. 857; Edwards, 2002; Wright, 2006b). Wright ve Street (2007, s. 857) moderasyonun moderatörün etki durumuna bağlı olarak demokratik tartışmayı olumlu ve olumsuz etkileyeceğini belirtmektedir. Bu bakımdan moderasyonun asgari düzeyde demokratik değerlerin gelişmesine katkı sağlayabileceği gibi, çatışmanın artması veya sansürün ortaya çıkması gibi olumsuz durumlara da yol açabileceği vurgulanmaktadır. Tasarımcı yaklaşımda moderasyonun yalnızca dışsal olarak gerçekleşmek zorunda olmadığı, program tasarımına bağlı olarak da moderasyonun gerçekleştirilebileceği belirtilmektedir. Bu durumda moderasyon sürecini isteğe uygun olarak tasarlamak mümkün hale gelmektedir.

Tartışma forumlarında moderatörün iki biçimde etkili olabileceği vurgulanmaktadır. Bunlardan birincisi mesajların tartışma forumuna gönderilmeden önce kontrol edilmesi ve mesaj gönderildikten sonra kontrolün yapılmasıdır. Burada ilk moderasyon biçiminde foruma gönderilen bütün mesajlar tartışma alanına ulaşmadan eğer forum kurallarına aykırı ise filtrelenmektedir. İkincisinde ise, bütün mesajların foruma girişine izin verilmekte ancak sonrasında saldırgan ya da tartışmaya uygun olmayan mesajlar forumdan kaldırılmaktadır. Bu durumda moderasyon müzakere için karşılıklı iletişimin gereklerine uygun olarak forumu düzenlemek üzere kullanışlı bir seçenek olarak görülmektedir (Wright ve Street, 2007). Sonuç olarak moderasyon stratejisinin müzakere biçimi üzerinde etkili sonuçlar yarattığı savunulmaktadır.

Jensen (2003a) tartışma forumlarındaki kuralların, düzenlemelerin ve yönlendirmenin forumların müzakereci bakımdan gelişmesinde etkili olduğu fikrini paylaşmaktadır. Bir düzenlemeye dayanmayan bireysel ya da anarşist olarak adlandırılan forumlarda müzakere sürecinin müzakere normlarına uygun şekilde gelişmediğini açıklamaktadır. Ayrıca bu durumla anonimlik arasında ilişki kurarak, moderasyonun olmadığı durumlarda anonimliğin arttığını, anonimliğe bağlı olarak sorumsuzluğun, nefret ifadelerinin çoğaldığını, tartışmanın gerektirdiği saygı ve sivil kültürün gelişmediği belirtmektedir. Yönetilen ve kimliğin belirgin olduğu forumlarda diğerlerine göre saygılı ve rasyonel tartışmanın gelişme olanağının daha fazla olduğunu vurgulamaktadır.

Jeager (2003), müzakere sürecinin işleyebilmesi için forumların farklı görüşlere yer verecek şekilde oluşturulması gerektiğini vurgulamaktadır. Örneğin, çevrimiçi kamusal bilgi sağlayan e-devlet siteleri ve forumlarında siyasal meseleler tek bir görüş açısından verilmemelidir. Belirli bir politikaya ilişkin farklı görüşlerin gelişimini sağlayacak, konuya ilişkin karşıt görüşleri de içine alan internet sitelerinin oluşturulması gerektiği vurgulanmaktadır. Forum ve sitelerin bu şekildeki tasarımı müzakereci demokrasinin ihtiyacı olan farklı görüşlerin gelişimi için gereklidir. Jeager'a (2003) göre bir web-sitesinde farklı sosyal gruplar için farklı bilgiler sunan, bir politika hakkında bilgi veren ya da onu eleştiren farklı görüşlerin ve araçların bulunması bu sayfaları ziyaret eden kişilerin birbirleriyle etkileşimde bulunması ve farklı fikirlerin farkına vararak grup içi diyalogu arttırması bakımından işlevseldir.

Tasarım tartışması sosyal medya platformları bağlamında da sürmektedir. Losidifis (2011), tasarım bakımından sosyal medyanın geniş diyalog ve eleştirel tartışma ortamı yaratma bakımından sorunlu olduğunu açıklamaktadır. Örneğin, Twitter'ın kamusal alan oluşturma konusunda tasarım bakımından paylaşılan mesajların 140 karakter sınırı nedeniyle yetersiz olduğunu savunmaktadır. Bu alan insanların sosyal ve siyasal konularda tartışabilecekleri çok sınırlı bir alan bırakmaktadır. Diğer taraftan Bonetta (2009, s. 453) 140 karakter engeline ilişkin olarak bu sınırın insanların yaratıcılıklarını geliştirdiği ve aynı zamanda insanların mesajlarının kısa oluşunun onların okunabilirlikleri bakımından da olumlu etki de bulunduğunu savunmaktadır.

Halpern ve Gibbs (2013) Facebook ve YouTube arasında tasarım bakımından yaptığı karşılaştırmada tasarım bakımından Facebook'un sosyal ağ kapasitesini geliştirme bakımından olumlu etkileri olduğunu ve bunun etkileşim, katılım, bilgiye ulaşma, çoğulculuk, rasyonel tartışma potansiyelini arttırdığını savunmaktadır. Buna göre anonimlik sosyal ağ düzeyini zayıflatmakta, YouTube'da anonimlik düzeyi artarken

Facebook'ta anonimlik azalmaktadır. Facebook'ta bir kişinin belirli bir forum/grup için paylaştığı görüş aynı zamanda ağdaki diğer kullanıcılar tarafından da görülmektedir. Diğer taraftan video paylaşım sitesi olan YouTube'da kullanıcılar ağ aktiviteleri hakkında bilgilendirilmemektedir. Halpern ve Gibbs (2013) bu tasarım farklılıklarının, tartışma sürecinin müzakereci ilkeler bakımından uygun bir şekilde gelişmesinde etkili olduğunu vurgulamaktadır. Halpern ve Gibbs (2013), bu farklılıkların tartışmadaki nezaket, yurttaşlık değerleri, argümantasyon, tartışma uzunluğu, katılım bakımından etkili olduğunu belirtmektedir.

Tasarım ve moderasyona ilişkin olarak müzakereci demokrasiyi geliştirme yönündeki olumlu görüşlerin yanı sıra bu müdahalelerin sansür ve kontrole dönüşerek özgürce ifadeyi engelleme ve tartışma sürecini sınırlandırma ihtimalinin de olduğu belirtilmektedir (Wright, 2006b). Wright (2006b) bu durumun temel olarak forum ötesindeki politikalarla ilgili olduğunu belirtmektedir. Tasarıma dayanan forumlarda katılım konusunda da önemli sınırlamalar olacağını söylemek mümkündür.

Tasarım ve moderasyonun dışında, diğer önemli bir tartışma konusu forumlarda ya da sosyal ağlarda sosyal açıdan tanınabilirlik ya da bu durumun karşıtı olan anonimlik durumudur. Anonimlik tasarım ve forumun yönetimi konusu gibi oldukça önemli bir tartışma konusudur ve sosyal medya bağlamında da önemli bir yere sahiptir. Müzakere bağlamında anonimliğin bir taraftan olumsuz sonuçlarına yönelik görüşler öne çıkarken diğer tarafta anonimliğin tartışmada olumlu sonuçlar doğurabileceğine ilişkin güçlü iddialardan da söz etmek mümkündür. Bu konuda kimliğin görünmezliğine bağlı olarak olumsuz sonuçlar üzerinde durulmasına karşın, anonimlik sayesinde insanların birbirlerinin eşiti gibi davranma olanağının da ortaya çıkacağı şeklindeki olumlu yaklaşımlar (Dahlberg, 2001b) bulunmaktadır.

Halpern ve Gibbs (2013) anonim bir tartışmada kişilerin sorumsuzlaşacağı ve tartışma kalitesinin düşeceğini vurgulamaktadır. Sosyal ağlarda tanınabilirliğin artmasına bağlı olarak, bilgi paylaşımı, etkileşim ve yurttaşlık değerlerinin de daha fazla gelişeceği savunulmaktadır. Loveland ve Popescu (2011) da müzakere üzerinde anonimliğin zararlı olduğunu belirtmektedir. Buna göre anonimliğin yaratmış olduğu özgürlük katılımcıların saldırganlaşmasına neden olmaktadır. Bunun temel nedeni hesapverebilirliğin azalması ve sorumsuzlaşmadır. Burada sosyal olarak tanınma (tespit edilebilir olma) bakımından ortaya çıkan sınırlar vurgulanmakta, anonimlik bir sorun olarak ifade edilmekte ve çevrimiçi müzakerenin usullerinin sağlanabilmesi için bu sorunun çözülmesi gerekli görülmektedir.

Anonimliğe ilişkin eleştirilerin yanı sıra, anonimliğin internet iletişiminin gelişmesinde olumlu bir rol oynayacağına dair görüşler de bulunmaktadır. Bukler ve Dolowitz (2005) anonimliğin çevrimiçi forumda sınıf, cinsiyet, ırk ve diğer farklılıklara karşı ayrımcılığı azalttığını iddia etmektedir. Buna göre anonimlik eşitsizlikleri katılım sırasında ortadan kaldırmaya ve görünmez kılmaya dönük bir işlev olarak görülmektedir. Anonimlik, insanların sorumluluklarını azaltmaktadır. Sorumluluğun ve kimlik belirleyiciliğinin az olmasının iletişim aracı üzerinde egemenlik kurulmasını ve bu araç üzerinde kontrol oluşturulmasını engelleyebileceği düşünülmektedir. Anonimlik sayesinde hiç kimsenin sosyal statü, ekonomik durum ya da kültürel bağlarına bakılarak forum içerisinde bir güç alanı geliştiremeyeceği belirtilmektedir (Bukler ve Dolowitz, 2005). Dahlgren (2001) de anonimliğe bağlı olarak internette geleneksel anlamda sosyal statü göstergelerinin bulunmamasının etkileşimi arttırabileceğini, farklı seslerin kendini daha rahat ifade edebileceğini savunmaktadır.

3.1.5.2. Kamusal Çevrimiçi Forumlar

Çevrimiçi kamusal alanların gelişebileceği ve müzakere gerekliliklerine uygun bir kamusal tartışmanın oluşma potansiyelini vurgulayan araştırmalarda bu sürecin belirli düzenleme ve koşullara bağlandığı görülmektedir. Örneğin, Jensen (2003b) hükümet tarafından gerçekleştirilen çevrimiçi müzakere süreçlerinin bireysel ya da anarşist girişimlere oranla müzakere usullerini gerçekleştirme bakımından daha etkili ve güçlü olduğunu ifade etmektedir. Kamusal desteği savunan yaklaşımlarda, açık ve eşit erişim için kamusal desteğin gerekli olduğu belirtilmektedir. Bu yaklaşımı kamusal alana ilişkin eşitlikçi yaklaşımla bağlantılı olarak değerlendirmek mümkündür. Çevrimiçi forumlarda kamusal destek cinsiyet eşitsizliklerini, ya da eğitim ve meslek bakımından yetersizlikleri ortadan kaldırma konusunda etkili görülmektedir.

Kamusal olarak düzenlemiş ya da kamu kurumlarına ait forumlar ve internet sitelerini de bu kapsam altında değerlendirmek mümkündür. Bu forum ve sitelerin düzenlemesiyle ilgili çeşitli görüşler bulunmaktadır. Jeager (2005) e-devlet sitelerinin çoğulculuğu desteklemesi gerektiğini, bu sitelerde farklı görüşlerin de ifade edilme olanağı bulunduğu takdirde, özgür ve bağımsız iletişim olanaklarının gelişerek demokrasinin gelişimine katkıda bulunulacağını ifade etmektedir. E-devletin siyasal konularda vatandaşların katılımını ve akılcı tartışmayı geliştirmeye yardımcı olabileceği vurgulanmaktadır. Albrecht'in (2006) incelediği "Hamburg Demos" projesinin yürütüldüğü tartışma forumu kamusal destekle ve kamu kurumu olarak yerel yönetim

tarafından organize edilen forumlar arasında yer almaktadır. Bu forumda, rasyonel eleştirel savlama, karşılıklı saygı, tartışmaya katkı ve temsil gibi müzakere için gerekli unsurların oluşumunda kamusal desteğin olumlu etkisinden söz edilmektedir.

Losifidis (2011) internette rasyonel-eleştirel müzakere ortamının gelişmesi bakımından büyük sorunlar ve engellerin söz konusu olduğunu belirtmektedir. Bu sınırların aşılacak çevrimiçi bir kamusal alanın oluşması ve sağlıklı bir demokrasinin gelişmesinde kamusal destek ve düzenlemelerin önemli olduğunu açıklamaktadır (Losifidis, 2011). Losifidis (2011) çevrimiçi medyanın kamusal bir hizmet olarak sunulması durumunda çevrimiçi alandaki ticari etkinin azalacağını, kamunun ulaşılabilirliğinin artacağını, insanların bu yeni medya aygıtına güven düzeylerinin artacağını, iletişim kalitesinin yükseleceğini, ayrışmanın azaltacağını (fragmentation) belirtmiştir. Losifidis (2011) bir kamu hizmeti olarak medya anlayışının sosyal medya ve sosyal ağ siteleri için bilgi sağlama, demokratikleşme, âdemi merkezileşme, etkileşim ve evrensellik gibi öğelerle vatandaş katılımına ve kamusal alanın genişlemesine katkı bağlamında çok daha fazla olanak sunabileceğini vurgulamaktadır.

Çevrimiçi forumların kamusal fonlarla desteklenmesi ya da bu alanların doğrudan kamusal kurumlar aracılığıyla oluşturulması ve tartışmaların yönlendirilmesi, kamusal alana ilişkin özellikle eşitlikle ilgili sorunları ortadan kaldırmak için bir yol olarak ifade edilse de, bu kamusal desteğin kamusal alandaki özgürlük ve otonomiye sınırlar getireceği eleştirisi de dikkat çekmektedir. Loveland ve Popescu (2001) müzakereci bağlamda internet ve demokrasi ilişkisini inceleyen yaklaşımların genellikle tartışma forumlarını kamusal desteğe dayanan erişime açık kamusal forumlardan oluşan kurumsal siteler bağlamında ele aldıklarını vurgulamakta ve bu durumu eleştirmektedir. Hükümet destekli sitelerin bilgi sağlama ve erişim bakımından olanaklar yaratma gibi avantajlarının yanı sıra bunların kamusal katılımı artırma noktasında yetersiz kaldıklarını açıklamaktadır. Ayrıca bu forumlardaki sansür ve eleştirilerin tartışma dışı bırakılması gibi risklerin de bulunduğunu belirtmektedir.

3.1.5.3 İnternetin Müzakereci Bağlamda Kullanımına İlişkin Sınırlar ve Eleştiriler

İnternetin müzakereci bağlamda kullanımına ilişkin sınırları temel olarak çevrimiçi müzakereye kimlerin katıldığı ve kimlerin sesinin müzakere sürecinde daha fazla duyulduğunun ortaya konulması oluşturmaktadır (Albrecht, 2006). Özgür ve eşit katılım müzakereci yaklaşıma referansla geliştirilen çevrimiçi müzakere ve kamusal alanın

temel unsuru olan meşruiyet ilkesi bakımından önem taşımaktadır. Çevrimiçi müzakere forumları eşitlik bakımından yeterli olmayıp çevrimiçi müzakere sürecinde katılımcılar arasında önemli eşitsizliklerin olduğu vurgulanmaktadır. İnternetin müzakereci bağlamda kullanımına ilişkin sınırların başında dijital uçurum olarak da adlandırılan altyapı ve teknolojilere erişim ve kullanım becerileri farklılıklarından kaynaklanan problemler gelmektedir. Kullanıcıların, internet bağlantısına ve aygıtlarına ulaşma bakımından sosyal ve ekonomik koşullara bağlı eşitsizlik durumları ortaya çıkmaktadır.

Dahlgren (2001) internetin kamusal alanı genişletme bakımından bir iletişim aracı olarak avantajlarından bahsetmekle birlikte, bu alandaki eksikliklere de dikkat çekmektedir. Dahlgren'e (2001) göre, internet kullanımı kitlesel olsa da evrensel değildir. Çünkü internet kullanımı ekonomik ve kültürel etkenlere bağlı bir değişkendir. Diğer taraftan internetin evrensel olmasının en büyük engellerinden birisi de onun gelişiminde temel olarak ticari gücün bulunmasıdır. İnternet altyapısının gelişiminde ulus-aşırı şirketler rol oynamaktadır. Bu durumda, hâkim eğilim internet kullanıcılarının vatandaşlar olarak değil tüketiciler olarak değerlendirilmesidir. McChesney (1997) internetin yıllar içinde dünyadaki en büyük, en derin, en hızlı ve en güvenli pazar alanı olabileceğini ifade etmektedir. Diğer taraftan internetin işleyişinde bu ticari hâkim eğilimle çelişen durumlar da söz konusudur (McChesney, 1997). Buna göre serbest ekonomi anlayışı internetin bir taraftan düzenlenmemiş ve özgür bir pazar alanı olmasını isterken, diğer taraftan da bu alanın görece düzeyde güvenli olmasını ve anarşist bir tehdit oluşturmamasını istemektedir (Dahlgren, 2001). Hükümetler siber alanı, vatandaşlar için zararlı içeriklerden ve kullanımlardan doğabilecek zararlara karşı koruma söylemiyle sürekli düzenleme eğilimindedir. Ancak bu düzenleme süreci erişim ve özgürlükler bakımından sorunlar doğurmaktadır.

İnternet altyapısının yanı sıra teknoloji kullanım becerileri ve siyasal katılım kapasitesi çevrimiçi kamusal alanın diğer sınırlarını oluşturmaktadır. Bu sınırlar bağlamında çoğu kişi internet erişimi ya da kullanım becerileri bakımından sorun yaşarken, bu sınırları aşan bir teknolojik elitin olduğu belirtilmektedir (Albrecht, 2006). Price ve Capella (2003) tartışma gruplarına katılımda kapsanma, içerilme sorununa dikkat çekmektedir. Buna göre araştırmalarında inceledikleri grup tartışmalarında çoğunlukla beyaz, iyi eğitilmiş ve yaşlıların yer aldığı açıklanmaktadır. Albrecht (2006) çevrimiçi forumlarda cinsiyet eşitsizliğinin ve yaş bakımından gençlerin temsil sorununun önemli engeller olduğunu belirtmektedir. Albrecht'in (2006) değindiği bir diğer sorun katı bir şekilde belirlenmiş kuralları ve moderasyonu bulunan forumların özgürlük ve özerklik bakımından sınırlar yaratmasıdır. Losidifis (2011) de internetin kapsayıcılık sorunundan

bahsetmekte, eğitim, yaş, cinsiyet, ekonomik durum, internet erişimi, erişim hızı ve internet kullanım becerileri bakımından eşitsizliklerin ve dışlamaların söz konusu olduğunu vurgulamaktadır. Kapsanma sorunun yanı sıra demokratikleşme bakımından sorunlu olan ülkelerde, hükümetlerin internet üzerinde uyguladığı sansürün olumsuz etkisinden söz edilmektedir. Çin, Kuzey Kore ve Küba'da hükümetlerin belirli internet sitelerine ve sosyal ağ sitelerine erişimi engellediği belirtilmektedir. Losifidis (2011) bu devletlerin aynı zamanda kendilerine özgü olan ve denetim altında tuttıkları yeni sosyal ağlar oluşturarak internetin küresel bir kamusal alan oluşturmaya yönelik potansiyellerini engelleme eğilimlerinden söz etmektedir⁹. Ayrıca, Loveland ve Popescu (2011) anonimlik durumunu kamusal alanın oluşumu bakımından önemli bir sorun olarak açıklarken, forumlardaki konuşmaların eş zamanlı olmayışı, sorunların çözümünün ertelenmesi, anlık konuşmanın bulunmaması gibi çevrimiçi forumlara özgü bazı yapısal durumları da forumların müzakere sürecindeki sınırları çerçevesinde açıklamaktadır.

3.1.6. İnternet ve Müzakereci Demokrasiye İlişkin Çalışmalarda Yöntem

İnternet ve müzakereci demokrasi ilişkisini inceleyen çalışmalarda çevrimiçi alanlarda yapılan müzakerelerde iletişim aracı olan mesajlar müzakereci usullere uygunluk bakımından incelenmektedir. Bu çalışmalarda temel olarak içerik analizinden yararlanılmaktadır. İçerik analizine uygun olarak araştırma kategorileri geliştirilmekte ve iletişim süreçleri incelenmektedir. Bu çalışmalarda içerik analizi için kullanılan temel veriler internet üzerindeki tartışma sürecinde paylaşılan mesaj metinlerinden, tartışmacı profillerinden ve konuşma dizilerinden oluşmaktadır. Bu kısımda, müzakereci bağlamda çevrimiçi forumlarda iletişim sürecinin analizinde kullanılan yöntemlere ilişkin bazı örnekler sunulmaktadır. Bu örnekler yöntemsel yaklaşım hakkında bilgi vermeleri bakımından önem taşımaktadır.

Jensen (2003) Nordpol.dk adlı forumdaki tartışmaların içeriklerini müzakereci çerçevede belirlediği kategoriler doğrultusunda değerlendirmektedir. Çalışmada farklı konulara ilişkin gönderilen mesajlar arasından 450 mesajı içeren bir örneklem belirlenerek incelenme gerçekleştirilmektedir. Bu veri kümesi içerik kategorilerine uygun biçimde Maxqda programı kullanılarak kodlanmakta ve analiz edilmektedir. Bu çalışmada bütün gönderilerin on farklı değişkene göre sınıflandırıldığı görülmektedir.

⁹ Örneğin, Çin'de sosyal ağ olan Baidu, Taobao, Renren ve QQ devletin kontrol altında tuttuğu yerel sosyal ağ siteleridir.

Bu değişkenler müzakereci modele ilişkin teorik çerçeveye dayanan içerik kategorilerinden oluşmaktadır (Jensen, 2003a; 2003b).

Albrecht'in (2006) DEMOS projesi kapsamında yaptığı çalışmada çevrimiçi foruma gönderilen mesajların (3907) müzakereci açıdan gereklilikleri sağlayıp sağlamadığı içerik kategorilerinden yararlanılarak analiz edilmektedir. Wright ve Street'in (2007) çalışması da çevrimiçi forumlarda müzakere süreci ve bu sürecin müzakereci demokrasi ilkelerine uygunluğun içerik analizi yoluyla incelendiği bir diğer örnektir. Wright ve Street (2007) analiz sürecinde içerik kategorilerini belirlerken Wilhem'in (2000) çalışmasından yararlanmaktadır. Tartışma forumuna gönderilen mesajlarda bilgi sağlama, araştırma, etkileşim, rasyonellik gibi ilkelere uygun bir kategori şeması oluşturulmaktadır. Bu sınıflandırmaya bağlı olarak mesaj içerikleri rasyonel-eleştirel müzakereye uygunluk bağlamında değerlendirilmektedir.

Loveland ve Popescu (2011) çalışmalarında düşük seviyede modere edilen çevrimiçi gazete forumlarına iki haftalık bir zaman dilimi içerisinde gönderilen 700 mesaj ve 93 tamamlanmış konuşma ve sohbet dizisinden oluşan veriyi incelemektedir. Bu çalışmada, müzakerecinin iletişimsel özelliği nedeniyle forumlar karşılıklı konuşma, eleştirel rasyonellik, savlama, ortak karar alma, düşüncede değişiklik ve kapsama bağlamında değerlendirilmektedir. Loveland ve Popescu (2011) müzakere sürecinin temel birleşenlerini ve süreçlerini üç basamakta etkileşim, savlama ve anlaşma şeklinde sınıflandırmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak tohum, araştırma, yanıt ve savlama bakımından kodlar oluşturularak mesajlar ve konuşma dizileri kodlanmaktadır. İkinci olarak içerikler duygusal açıdan kodlanmaktadır (pozitif, negatif ve yansız). Bu kodlama sürecinde referans olarak Fishkin (1995) ve Morrell'in (2005) çalışmalarından yararlanıldığı açıklanmaktadır. Mesajlar bu kodlara göre sınıflandırılırken her koda uygun mesajı belirlemek için bir mesajdan sonraki mesaj ona referans veriyorsa bu tohum olarak değerlendirilmektedir. Bir sonraki mesaj öncekine cevap veriyorsa bu yanıt olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca yanıtlamayı cesaretlendiren ve bilgi arayan mesajlar da araştırma olarak değerlendirilmektedir. Bu üç unsur ilk kategoriyi oluştururken, ikinci kategoride iletişim sürecinde savlamanın bulunup bulunmadığına bakılmaktadır. Savlama kategorisinde mesajın bir önceki mesajla anlaşma ya da çatışma içinde olup olmadığı dikkate alınmaktadır. Ferber (2006) çalışmasında tartışmaların duygusal açıdan sınıflandırmak için içerikleri pozitif, negatif ve yansız olarak ayırmaktadır. Pozitif cesaretlendirme, övgü ve iyimserlik; negatif kötümserlik, cesaret kırıcı, eleştirel, saldırgan ve hakaret edici ifadeler; yansızlık ise pozitif ve negatif içeriklerin dışındaki ifadeler olarak değerlendirilmektedir.

Bir diğerk çalışmada, Halpern ve Gibbs'in (2013) Beyaz Saray'ın Facebook ve YouTube sayfalarına gönderilen 7230 mesajı içerikleri bakımından müzakereci bağlamda incelemektedir. Bu çalışmada Halpern ve Gibbs'in (2013) kullandığı yöntem özellikle güvenilirlik açısından sunduğu parametre bakımından yol gösterici niteliktedir. Bu çalışmada mesajlar içerikleri bakımından kodlanmaktadır. Kategoriler uzlaşma, rasyonellik, savlama, karar verme, eşitlik, karşılıklılık ve katılım gibi müzakereci ilkeler bağlamında belirlenmektedir. Müzakere sürecinin Facebook ve YouTube içinde sosyal medya kanalına bağlı olarak nasıl değiştiği, gönderilerin biçimi (duygusal ya da etkileyici olup olmadığı) ve müzakere ilkeleri (mantıklı ve muhakemeye dayanan iddiaların geliştirilip geliştirilmediği, konuşmada tutarlılık konuşma başlığı ve konuyla ilgili olup olmadığı, katılımcıların eşitliği, karşılıklılık ilkesinin sağlanıp sağlanamadığı, etkileşim ve simetrinin bulunup bulunmadığı, yurttaşlık değerlerinin ve nezaketin gelişip gelişmediği, mesajların ne kadar uzun olduğuna bağlı olarak cümle ve düşüncelerin ne kadar karmaşık olduğu) bakımından kodlanmaktadır. Kodlama sürecinde Krippendorff'un (2004) içerik analizi tekniğine başvurulmaktadır. Kodlama bağımsız kodlayıcılar tarafından yapılmaktadır. Kollayıcılar arasında güvenilirlik sağlanabilmesi için Cohen Kappa değer belirlenmektedir.

Müzakereci demokrasi ve internet forumları internet ve siyaset ilişkisine dair alanyazında önemli bir yer oluşturmaktadır. Bu çalışmalarda hem demokrasi ve internet ilişkisinin kuramsal düzeyde nasıl kurulduğu hem de deneyimler üzerinden nasıl incelendiği hakkında bilgi verilmektedir. Bu bilgiler sosyal medya ve demokrasi ilişkisini değerlendirmek bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca yöntemsel açıdan da yol göstericidir. Bu çalışma içerisinde müzakereci demokrasinin yanı sıra agonistik demokrasi ve internet ilişkisi üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın devamında agonistik demokrasi ve internet ilişkisi ve bu ilişkinin hangi bağlamda kurulduğu açıklanmaktadır.

3.2. AGONİSTİK DEMOKRASİ VE İNTERNET

İnternet ve agonistik demokrasi ilişkisinde internetin agonistik siyaset bakımından rolüne odaklanılmakta ve internetin alternatif medya ve siyasal alan olarak etkileri üzerinde durulmaktadır. Agonistik yaklaşımda liberal ve müzakereci demokrasi bağlamında internetin rolü eleştirilmektedir. Bu eleştiriler internetin liberalleşmesi, ticarileşmesi, tüketim alanı haline dönüşmesi, bu alanda rasyonelite ve kar maksimizasyonun hedeflenmesi ve bu alanın siyasal pazarlama alanı olarak kullanılmasına odaklanmaktadır. Müzakereci yaklaşıma ilişkin eleştiriler internetin güç ilişkilerinden bağımsız bir alan olarak görülmesi, rasyonel uzlaşmaya odaklanması, farklılıkların dışlandığı bir kamusal alan anlayışına dayanması şeklinde açıklanmaktadır. Agonistik yaklaşımda liberal ve müzakereci baskın söylemin internetin demokratik mücadeleler bakımından işlevlerinin üzerini örttüğü savunulmaktadır (Dahlberg ve Siapera, 2007). Agonistik yaklaşımda internetin ticarileşme ve liberalleşme baskısı altında olmasına rağmen agonistik siyaset anlayışına uygun yeni bir siyasal mücadele alanı yaratma potansiyeli üzerinde durulmaktadır.

İnternet ve agonistik demokrasi ilişkisi müzakereci yaklaşıma oranla üzerinde oldukça az durulan bir konudur ve bu konuya ilişkin sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda agonistik demokrasi ve internet ilişkisi kapsamında eşitlik ve özgürlüğün toplumun geniş kesimlerine yayılması bakımından internetin rolüne odaklanılmaktadır. İnternet ve agonistik demokrasi bağlamında siyasetin çatışmacı doğası vurgulanmakta, bireyler dışındaki sosyal, kültürel gruplar, siyasi örgütler, sivil toplum örgütleri ve siyasetçiler internet alanında yer alan farklı aktörler olarak dikkate alınmaktadır. Agonistik yaklaşımda toplum bütünsellik yerine farklılıklar bağlamında değerlendirilmekte, devletin tarafsız bir güç olmadığı ve siyasetin güç mücadelelerinden arındırılmayacağı vurgulanmaktadır (Dahlberg ve Siapera, 2007; Dahlgren, 2007, Hands, 2007). İnternet toplumun farklı kesimlerinin iletişim sürecinde yer alabilmesi için uygun bir araç olarak ele alınmaktadır. İnternet ve agonistik demokrasi ilişkisi bağlamında, internetin yeni ve alternatif bir medya olarak oynadığı rol üzerinde durulmaktadır. İnternetin alternatif bir iletişim alanı olarak siyasal alan üzerindeki etkilerinden bahsedilmektedir. İnternetin yeni çatışma noktaları yarattığı, söylem oluşturma ve yayma bakımından işlevleri olduğu, özne konumlarını geliştirdiği, karşı söylem ve karşı hegemonya mücadelesi sürecindeki rolü vurgulanmaktadır (Dahlberg ve Siapera, 2007). Agonistik demokrasi ve internet ilişkisine dair bu özellikler ve internet ilişkisi bu bölümde detaylı olarak incelenmektedir.

3.2.1. Alternatif Medya Olarak İnternet

Agonistik yaklaşımda kitle medyasının neo-liberal hegemonya altında ticarileştiği, iletişim aygıtlarının büyük medya şirketlerinin kontrolü altında olduğu ve kitle medyasının farklı birey ve grupların çıkar ve kar amaçları doğrultusunda yönlendirildiği ileri sürülmektedir. Bu şekilde kısıtlanmış bir iletişimin demokrasi üzerinde olumlu etkileri olamayacağı ve siyaseti de sınırlandıracağı belirtilmektedir. İletişim sürecinden dışlanma ve sesini duyuramama durumu siyasal alanda temsil edilmeyen grupların oluşumuna neden olmaktadır ve bu kesimler marjinalleşmektedir (Dahlberg ve Siapera, 2007, s. 3). Kitle medyasının bireyleri izole ettiği ve onları pasif bir izleyici konumuna hapsederek, hegemonik söylemi topluma yaydığı savunulmaktadır (Dahlberg ve Siapera, 2007, s. 3). Agonistik yaklaşım kitle medyasının merkezleşmiş ve anti-demokratik konumu karşısında, internetin sunmuş olduğu erişilebilir ve maliyetsiz iletişim kanalları sayesinde (e-posta, web-sayfaları, bloglar, karşılıklı görüşme, internet yayını) alternatif bir medya olduğunu, siyasal aktörlerin çeşitlenmesine katkıda bulunduğunu ve yeni siyasal alanlar yarattığını vurgulamaktadır (Abbott, 2001; Dahlberg ve Siapera, 2007, s. 3). İnternetin bireyselleşme, ticarileşme ve şirketlerin ve altyapı sağlayıcısı olan devletin kontrol ve denetimine açık olmakla birlikte radikal siyasal mücadeleler için çeşitli olanaklar sağladığı savunulmaktadır. Bu alan marjinal gruplar için karşı-söylem yaratma ve karşı-hegemonya mücadeleleri gerçekleştirme ve egemen söylemleri zayıflatma konusunda etkili görülmektedir (Dahlberg ve Siapera, 2007, s. 6). Örneğin anti-küreselleşme hareketlerinde ve birçok protestoda internet bilgi, haber, belge, resim, video paylaşımı için kullanılmaktadır. Geleneksel medyada protestolarda pek çok haber yayınlanmamakta taraflı bir bakış açısıyla yapılan yayınlar ve protestolar genellikle hakim söylem doğrultusunda “anarşist”, ya da “marjinal” olarak nitelendirilerek siyasal gündemden uzak tutulmaktadır (Kahn ve Kellner, 2007, s. 25). Oysa bu eylem ve hareketler agonistik yaklaşım bağlamında demokratik çoğulculuğun olduğu bir siyasal ortamın gereklilikleri arasında yer almaktadır. Bu durumda, agonistik yaklaşım açısından yeni sosyal hareketler, kimlik hareketleri ya da grupların kendine özgü taleplerini içeren protesto hareketlerinde internet öznelerin amaçlarını açıklama ve hâkim söylem karşısında mücadele için yeni ve alternatif bir medya olanağı sunmaktadır (Dahlberg, 2007). Bu yeni medyanın coğrafi sınırların ötesinde bir rol oynadığı küresel düzeyde haber, bilgi paylaşımı ve etkileşimi geliştirdiği vurgulanmaktadır.

3.2.2. Alternatif Bir Siyasal Alan Olarak İnternet

İnternetin alternatif bir medya olarak yeni siyasal topluluklar ve yeni özne konumları oluşturma, örgütlenme, mobilizasyon, yeni çatışma noktaları yaratma yoluyla radikal demokratik kültürün gelişmesi bakımından katkıları olduğu belirtilmektedir (Dahlberg ve Siapera, 2007, s. 11-13; Kahn ve Kellner, 2007; Abbott, 2001). İnternet dışlanmış grupların siyasal alanda varolmalarını sağlayan çoğulcu ve bağımsız alternatif bir alan olarak görülmektedir. Ayrıca internetin siyasal aktivizmi geliştirdiği ifade edilmektedir. Yeni sosyal hareketlerde haberleşme, örgütlenme, kaynak sağlama ve ağ kurma bakımından işlevleriyle internet siyasal alanda önemli bir baskı gücü oluşturan yeni aktivist hareketlerin gelişmesinde de rol oynamaktadır (Dahlberg ve Siapera, 2007, s. 11-13; Jordan, 2007).

İnternetin agonistik siyaset bağlamında rolü eşitlik ve özgürlük mücadelelerinin radikalleşmesi ve hâkim siyasal söyleme karşı çatışma noktalarının derinleşmesi bakımından önem taşımaktadır. Çatışma noktalarının gelişimi farklı söylemlerin kendilerini geliştirecek alanlar bulmaları, eklemlemeleri ve mücadele olanakları bulmalarıyla mümkündür. Çevrimiçi iletişim ve haberleşme araçlarının yeni söylemler üretme ve yayma bakımından sahip olduğu güç doğrultusunda bu aygıtların baskın söylem ve güç yapılarını zayıflatma konusunda etkili olabileceği belirtilmektedir. Bunun gerçekleşmesi için bilgi ve iletişim teknolojilerinin herkes tarafından erişilebilir olması, çevrimiçi iletişim özgürlüğünün sağlanması, altyapı ve bağlantı erişiminin sosyal, ekonomik ya da politik olarak dışlanmış kesimler için de ulaşılabilir hale gelmesi, çevrimiçi eleştirel kamuların ve karşı kamuların gelişmesi, alternatif yaklaşımların görünür ve etkili hale gelmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Alternatif ve yeni talepler ve söylemlerin bu sayede güç mücadelelerinde yer alma olanağı kazanması ve eşitlik ve özgürlük alanının genişleyeceği düşünülmektedir. Bu sayede hâkim güç ilişkileri sorgulanabilir hale gelmekte ve onlarla mücadele olanağı doğmaktadır (Dahlberg ve Siapera, 2007, s. 11-13).

Agonistik yaklaşım internetin alternatif bir medya ve siyasal alan olarak avantajlarını vurgulamakla birlikte, internetin de hegemonya ilişkileri içerisinde yer aldığını belirtmekte ve tekno-kapitalizm ve iletişimsel kapitalizm sorununa değinmektedir (Dahlberg ve Siapera, 2007, s. 11-13; Kahn ve Kellner, 2007). Örneğin popüler iletişim alanları olan çevrimiçi alanların neo-liberal şirketlerin kontrolü altında olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre internet egemen güç ilişkilerini dönüştürme bakımından imkânlar sunan muhalif bir alan olmanın ötesinde kendisi güç mücadelelerinin yer

aldığı bir alan olarak görülmektedir. Bu yaklaşım biçimi internetin hem demokratik mücadeleleri geliştirmek hem de baskın siyasal ekonomik ilişkileri sürdürmek bakımından çatışmaya açık bir alan olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir. İnternetin alternatif bir alan olarak önemi onun yeni özne konumları ve eklemlenme pratiklerinin gerçekleşmesi bakımından sağladığı olanaklarla ilişkili bir şekilde değerlendirilmektedir.

3.2.3 Yeni Özne Konumları, Eklemlenme ve İnternet

Agonistik yaklaşımda eşitlik ve özgürlük talepleri sosyal, politik ve ekonomik alanlarda egemen olan sömür ilişkilerini dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Etnik temelli hareketler, feminist hareketler, anti-küreselleşme hareketleri gibi egemen siyasal söylemin belirleyici olduğu siyasal alandan dışlanan veya marjinalleştirilen sosyal, siyasal ve kültürel gruplar agonistik demokrasi bağlamında demokrasinin yeniden canlanmasını sağlayacak olan yeni özne konumları oluşturmaktadır (Dahlgren, 2007; Hands, 2007). Bu özne konumlarının oluşma süreci aynı zamanda karşı-hegemonya mücadelelerini ortaya çıkartmaktadır. Dahlgren (2007) internet üzerinden gelişen ya da mücadele sürecinde internetten yararlanan aktivist hareketlerin ataerkil, kapitalist ya da küreselleşme söylemine karşı mücadele ettiğini ifade etmektedir.

Bu alanda her özne kendisine özgü farklı bir konuma sahip olsa da hâkim söylemlerin dönüşüm sürecinde marjinalleşmiş farklı özne konumlarının birbirine eklemlendiği görülmektedir. Örneğin, Seattle'da başlayan anti-küreselleşme hareketinde emek örgütleri, adalet hareketler, çevreciler, feministler, anti-kapitalistler, hayvan hakları savunucuları, anarşistler, barış savunucuları ve diğer gruplar ittifak kurmuş ve gelecek mücadeleler bakımından bir dayanışma sergilemişlerdir. Agonistik yaklaşım bağlamında bu grupların her biri kendine özgü ve farklı özne konumları oluşturmalarına rağmen anti-küreselleşme söylemi altında bir araya gelmektedir.

İnternet bir taraftan mevcut siyasal özne konumlarını harekete geçirirken diğer taraftan da kullanıcıları tarafından bir özgürlük alanı olarak sahiplenilmektedir. Bu sahiplenme internete yönelik her türlü sansür ve kontrole karşı interneti özgürlük alanı olarak gören gruplar içinde internet üzerindeki sansür ve kontrole karşı yeni özne konumları oluşmaktadır. Bugün birçok siyasal-sosyal protestonun gelişiminde internete erişim konusunda hükümetler tarafından getirilen engeller gösteri ve protestoların şiddetlenmesinde etkili olmaktadır. Bu örnekler bilgi ve ağ kurma potansiyeli ile

internetin yeni kimlikler oluşturma ve harekete geçme süreçlerindeki önemini göstermektedir.

Agonistik yaklaşım siyasal süreçlerde siyasi partiler, sivil toplum örgütleri gibi aktörleri de siyasal mücadelenin bir parçası olarak değerlendirmektedir. Bu bakımdan geleneksel siyasal örgütlerin internet alanındaki konumları, mücadele süreçlerinde oynadığı rol ve bu araçları kullanım kapasitelerinin de önemli olduğunu söylemek mümkündür. Farklı aktörlerin siyasal mücadelelerde yer almasında internetin sağladığı olanaklar sayesinde agonistik anlamda çoğulculuğa katkıda bulunduğu belirtilmektedir (Hands, 2007). İnternet sayesinde farklılıklar bilgiye ulaşma, bilgiyi yayma, ağ kurma, ağlara ulaşma, örgütlenme ve harekete geçme bakımından sahip oldukları olanakları geliştirmektedir. Örneğin, internet üzerinden web-sitelerini birbirine bağlayan metinlerarası bağlantılılar farklı gruplar arasında bağlantı kurma sürecine katkı sağlamaktadır. Kişiler kendi konumlarına benzer farklı örgütlerle coğrafi sınırlar olmaksızın hızlı bir şekilde iletişim kurma, deneyimlerini paylaşma ve gerekli durumlarda yardım talep etme imkânlarına sahiptir. İnternet bu nedenle farklı özne konumlarının oluşumunda ve eklemlenme sürecinde stratejik bir aygıt olarak açıklanmaktadır (Dahlgren, 2007). İnternetin sağladığı imkânlar sayesinde söylem alanı giderek genişlemektedir. Bu farklı konumların ve mücadelelerin giderek çoğalması ve tanınması yeni mücadele biçimleri oluşturmakta ve yeni bir hegemonik stratejinin gelişimine katkı sağlamaktadır (Hands, 2007). İnternetin hem bu eklemlenmenin oluşumunda hem de farklı özne konumlarının kendilerine özgü alanı koruyarak, özerk ve çoklu bir mücadele sürecinin gelişmesi için gereken ortamı sağladığı belirtilmektedir.

3.2.4. Karşı-Söylem ve Karşı-Hegemonya Mücadelesinde İnternet

Agonistik yaklaşıma göre farklı özne konumları söylem temelinde gelişmektedir ve aralarında daima hegemonya mücadeleleri bulunmaktadır. Hegemonik her güç belirli bir söyleme dayanmaktadır. Söylemin hem özne konumlarının oluşumundaki hem de hegemonya mücadelelerindeki yeri interneti söylem oluşturma ve karşı hegemonya mücadelelerinde önemli bir unsur haline getirmektedir. Yeni özne konumları bir taraftan kendilerine özgü dışlayıcı hegemonik söylemlerle mücadele ederken bir taraftan da kendi dayandıkları söylemin gelişmesi için mücadele etmektedirler. Örneğin tabandan gelen hareketlerin bir taraftan küreselleşme ve kapitalizme karşı çıkarken diğer taraftan da çevrecilik, emek haklarının savunulması, ulusal kültürlerin korunması,

demokratikleşme ve benzer hak taleplerini içeren kendi söylemlerini güçlendirdikleri vurgulanmaktadır (Dahlgren, 2007; Kahn ve Kellner, 2007).

Karşı-hegemonya mücadelelerinde internet bu hareketlerin gelişmesi için olanaklar sağlamaktadır ve bu hareketlerin söylemlerini yayma sürecinde önemli işlevlere sahiptir (Kahn ve Kellner, 2007; Dahlgren, 2007). Kahn ve Kellner (2007) egemen konumlara karşı iletişim teknolojilerinin siyasal ve sosyal açıdan adil bir siyaset geliştirme konusunda etkili olduğunu belirtmektedir. Burada, internetin yeni sosyal hareketlerin gelişimindeki rolü vurgulanmaktadır. Yeni sosyal hareketler, radikal demokrasi içerisinde eşitlik ve özgürlüğe ilişkin çatışma ve gerilim noktaları oluşturmakta ve siyasetin yeniden canlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu hareketlerin gelişiminde bilgisayar ve internet teknolojileri kullanılmaktadır (Ainsworth, Hardy ve Harley, 2005; Kahn ve Kellner, 2007). Örneğin 1994 yılında Meksika'da başlayan Zapatista hareketinde bilgisayar teknolojilerinden fikirlerin yayılması ve Zapatista güçlerinin konumlarını güçlendirmesi sürecinde yararlanılmıştır (Kahn ve Kellner 2007, s. 22; Ainsworth, Hardy ve Harley, 2005; Oates ve Gibson, 2006). Zapatista güçleri Meksika'da işgallerini dünyaya internet üzerinden duyurmuşlardır. İnternetin çatışma ve muhalif hareketlerde kullanımına ilişkin bir diğer örnek küresel şirketlere karşı gelişen hareketlerdir. Bu hareketlerde bilgi ve iletişim teknolojilerinden bilgiye ulaşma, yayma ve ortak eylem gerçekleştirme süreçlerinde yararlanılmaktadır. Kahn ve Kellner (2007, s. 22) bu bağlamda Nike ve McDonald's şirketlerine yönelik yapılan karşı kampanyaların etkili olduğunu belirtmektedir. Bunların yanı sıra hacktivistler de küresel çok ortaklı şirketlere karşı bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak çeşitli eylemler gerçekleştirmektedir.

Elektronik karşı-mücadelelere ilişkin öne çıkan en önemli örneklerden biri küresel kapitalizme karşı gelişen protesto hareketleridir. Küresel düzeyde desteklenen anti-kapitalist protesto hareketleri küresel kamuoyunun gündemine girmektedir (Kahn ve Kellner, 2007). 1999 yılında Seattle'da Dünya Ticaret Örgütü (WTO) toplantısında anti-küreselleşme ve anti-WTO protestoları hızla pek çok ülkeye yayılmıştır. İnternet üzerinden kurulan ağlar protestoların yayılması ve küresel bir kamuoyunun oluşması sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. İnternet belirli bir siyasal süreçte söylem, sembol ve görsel yazılı materyaller gibi çok çeşitli entelektüel bilgi ve düşüncenin oluşması ve yayılması sürecinde bu hareketlerin dikkat çekmesinde etkili olmaktadır ve farklı katılım biçimlerine olanaklar sağlamaktadır (Kahn ve Kellner, 2007, s. 24; Oates ve Gibson, 2006). Seattle'daki protestoların 2000 yılı Nisan ayında, Washington DC'deki Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonuna yönelik protesto ve gösteriler

takip etmiştir. Aynı yıl Prag ve Melborn'de, 2001 yılında Quebec ve Genova'da farklı protesto gösterileri gerçekleştirilmiştir. İnternet protesto ve gösterilerde temel iletişim aracı olarak kullanılmaktadır. İnternet bu tür siyasal mücadelelerin artmasında, muhalif hareketlerin gelişmesinde bilgiye ulaşma, bilgiyi yayma, ağlar aracılığıyla iletişim ve etkileşim kurma, geniş kitlelere, siyasal ya da sivil toplum örgütlerine, meslek kuruluşlarına ve uluslararası kamuoyuna ulaşma bu aktörleri de siyasal süreçlere çekme ve harekete geçirme gücüyle agonistik demokratik siyasetin bir parçası olarak değerlendirilmektedir (Kahn ve Kellner 2007, s. 24).

Karşı hegemonya mücadelesi içerisinde internetin etkisi bakımından hacktivism de çevrimiçi doğrudan eylemler olarak önem taşımaktadır (Jordan 2007; Oates ve Gibson, 2006). Hacktivismin agonistik demokrasi açısından önemi direniş için yeni yollardan biri olması, farklı alanlarda sömürüyle mücadele imkânı sağlaması, internetin iktidarın kontrolünden bağımsızlaşmasına katkı sağlamak gibi amaçlar taşıması çerçevesinde değerlendirilmektedir (Jordan, 2007, s. 74). Hacktivism, hekleme eylemlerinin siyasal bir bağlam içinde gerçekleştirilmesi, internet ve bilgisayar sistemlerine zarar verme yoluyla hegemonik güçlerle mücadele etme anlamına gelmektedir. Hacktivistlerin bilginin internet üzerinde özgür dolaşımını sağlamak, bu alandaki ekonomik ve siyasal kontrolü ortadan kaldırarak bilgi ve iletişim sürecini herkese açık hale getirmek için çalıştıkları belirtilmektedir. Jordan (2007) hacktivistler ve hackerlar arasında önemli bir ayrım olduğunu belirtmektedir. Hacktivistler hackerlerden farklı olarak siyaset ve siyasete ilişkin teori, iddia ve pratiklerle ilgilenmekte, siyasal ve kültürel hareketlerin gelişmesinde rol oynamakta ve siyasal itaatsizlik örneği olarak değerlendirilen çevrimiçi itaatsizlik eylemleri gerçekleştirmektedir. Örneğin karşı-küreselleşme hareketlerinde hacktivistlerin desteği bu bağlamda ele alınmaktadır (Jordan, 2007). Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi kurumlara karşı yapılan hacktivist eylemler bunlara örnek olarak gösterilebilir.

Hacktivismin farklı eylem biçimleri bulunmaktadır. Örneğin sanal oturma eylemi (virtual sit-in) ya da DDoS saldırıları bu eylem biçimlerindedir.¹⁰ Hacktivism siyasal açıdan iki

¹⁰ 20-22 Temmuz 2005'de Elektronik Huzursuzluk Tiyatrosu (Electronic Disturbance Theatre - EDT) tarafından "Minutemen Projesi"ne karşı – Kuzey Amerika'ya göçmen gelişini durdurmaya yönelik özellikle sanal oturma (virtual sit-in) eylemi düzenlemişlerdir. 27.000 katılımcı üç gün boyunca "The Border Patrol" İnternet Sitesi, NAFTA (Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması) İnternet sitesi, Samuel Huntington'un İnternet sitesi ve California MinuteMen İnternet sitesine sürekli bağlanmışlardır. Çok fazla insanın web sitesine bir anda girmesiyle sitenin yavaşması sonucu eylem gerçekleşmektedir. DDoS atağı (Distributed Denial of Service Attack) sanal oturma eylemlerinden farklıdır. Bunlar servis sunucularını işlemez hale getiren bireysel olarak gerçekleştirilen ve bilgisayarlara programlarla sokulan virüsler olarak açıklanmaktadır. Bu ataklarda bilgisayarların işlemez hale gelmesi ya da hedef bilgisayardaki verilen alınması amaçlanmaktadır (Jordan, 2007)

farklı biçimde değerlendirilmektedir. Bunlardan birisi kitle aktivizmi diğeri ise dijital doğruluktur. Kitle aktivizmi eylemlerin siyasal olarak meşruiyetini teknoloji sayesinde oluşan kitlelerden ve birbirleriyle bağlantı içerisinde olan toplulukların karşı-hegemonya hareketlerinden almaktadır. Dijital doğruluk olarak adlandırılan hareket ise meşruiyetini bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim ve güvenliğin bir insan hakkı olduğu anlayışına dayandırmaktadır. Bu ayrım bağlamında kitle hacktivizmi ve agonistik yaklaşım arasındaki ilişkinin daha belirgin olduğu belirtilmektedir (Jordan, 2007). Jordan (2007) hacktivizmin internetin kullanım alanını genişleterek yeni sosyal kimlikleri desteklediğini, bu sosyal grupların iddialarını ve eşitlik ve özgürlük mücadelelerini gerçekleştirmek için internete ihtiyaçları olduğunu, internetin yeni gerilim noktaları yarattığını ve daha fazla muhalif harekete imkân sağladığını böylelikle çatışmacı siyaset bakımından önemli olduğunu vurgulamaktadır (Jordan, 2007).

3.2.5. Agonistik Yaklaşımında İnternet ve İletişim Şekli

Agonistik yaklaşımda alternatif iletişimin gerçekleştirildiği kanallar blog ve sözlükler, e-posta listeleri, forumlar ve internet siteleridir (Kahn ve Kellner, 2007). Karşı hegemonya mücadelelerinin gelişiminde forumlarda farklı gruplar bir araya gelerek kendi söylemlerini geliştirmektedir (Dahlgren, 2007) Bu kanallar farklı işlevleri bağlamında agonistik demokrasi yaklaşımı açısından incelenmektedir (Kahn ve Kellner, 2007). Buna göre, bloglar kullanım ve sürdürülebilirlik açısından görece kolay ve teknik olmayan kanallar olarak açıklanmaktadır. Bloglara erişebilirlik çok fazla teknik bilgi ve donanım gerektirmemektedir. Ayrıca, bloglarla metinlerarası bağlantılar eklenerek çok-aktörlü iletişim ve tartışma alanları yaratmak mümkündür. Blogların iletişim sürecine dinamizm kazandırdığı, tartışmalarda farklı kanallardan bilgi paylaşımının gerçekleşmesine olanak yarattığı, diyaloga ve farklı görüşlere açık olması nedeniyle geniş bir etkileşim ortamı sağladığı, alternatif bilgilerin yayılımını sağladığı bu özellikleri nedeniyle agonistik demokratik siyaset bakımından önemli bir kanal olduğu belirtilmektedir (Kahn ve Kellner, 2007, s. 27). Ayrıca blog yazarları siyasal söylem geliştirme bakımından da etki gücüne sahiptir (Kahn ve Kellner, 2007, s. 27). Birçok blog yazarı, ana akım medyadaki haberler hakkında farklı bilgiler vermekte ve alternatif bilgi kaynakları olarak haber medyasının bilgiyi yayma konusundaki tekel haline gelmiş olan gücünü zayıflatmaktadır. Blogların yanı sıra, çevrimiçi-sözlükler de radikal demokrasi ve internet ilişkisi bakımından önemli alanlar olarak ifade edilmektedir. Sözlükler bilgi arşivleri yaratmakta ve farklı bilgi kaynaklarına metinlerarası bağlantılar

sağlamaktadır. Çevrimiçi sözlükler, interaktif özelliklere sahiptir ve burada yer alan bilgilere yorum yazmak ya da onları değiştirmek mümkündür (Kahn ve Kellner, 2007, s. 30). Bu durumda sözlük yazarları da bu alanda bilgiyi yaratma ve değiştirme bakımından yeni bir güç konumu olarak ortaya çıkmaktadır. Sözlükler anonimlik, eş zamanlı olmamak ve yönetilemezlik bakımından eleştirilmekle birlikte bu özelliklerin agonistik açıdan avantaj olarak düşünülmesi mümkündür. İnternet sağladığı iletişim kanalları ve bu iletişim kanallarında kullanıcıların sahip olduğu yeni imkânlarla kullanıcıları etkili aktörler haline getirmektedir. Bu anlamda bireysel ya da topluluk olarak internet kanallarını kullanım ve bu alanlardaki bilgi üretme ve yayma sürecine katılım siyasal güç bakımından yeni bir konum sağlamaktadır.

Agonistik yaklaşımda müzakereci yaklaşımın savlama, muhakemeye dayanan iletişim ve rasyonel kararlar fikrine karşı çıkılmaktadır. Müzakereci modelde iletişim müzakere usullerine uygun olmak zorundadır. Agonistik yaklaşımda gruplar arasında iletişim uzlaşma odaklı değildir. İletişim rasyonel, eleştirel, gerekçeli, duygusal ifadelerden yoksun olmak zorunda değildir. Kamusal bir dil kullanımı gerekmemektedir. İletişim sürecindeki duygu, retorik, ikna gibi öğeleri dışlayıcı kurallar söz konusu değildir. Ayrıca iletişim süreci baskı ve güç ilişkilerinden ayrı tarafsız bir alanmış gibi düşünülemez (Dahlberg, 2007). Agonistik yaklaşımda iletişim sürecinde çatışmadan kaçılmamakta aksine çatışma siyasetin kurucu öğelerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Dahlgren, 2007). Bu bağlamda internet farklı kimliklerin kendilerini özgürce ve kendilerine özgü biçimlerde ifade etmeleri, bilgi paylaşımını gerçekleştirmeleri, tartışma geliştirebilmeleri, yorum yapmaları ve ilişki kurmaları için uygun bir alan olarak açıklanmaktadır. Aynı zamanda agonistik yaklaşımda söylemin iktidar mücadelesi ve kimlik oluşumu bakımından önemi bu süreçte iletişim araçları, iletişim biçimi ve bu iletişim aygıtlarına erişim olanaklarının da önemini arttırmaktadır (Dahlgren, 2007).

Agonistik yaklaşımda tutkular, duygular ve kimlikler siyasetin olduğu gibi iletişim sürecinin de parçalarıdır. Biz ve onlar ayrımı, gerilim, direniş ve çatışma iletişim sürecini şekillendiren unsurlardır. İletişim süreci anlaşmanın değil farklı hegemonik gruplar arasındaki anlaşmazlığın alanı olmak durumundadır. İletişim sürecindeki eşitsizliklerin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu gereklilikler hem dijital uçurum bağlamındaki eşitsizlikler hem de iletişim becerileri bağlamında ele alınmaktadır. Agonistik yaklaşımda, siyasal ihtilafların polemik, gülünçlük, paranoya, yergi, ironi, otoriterlik, heyecan ve duygusallık, hikayeleştirme, uyarı gibi farklı iletişim biçimlerini kapsadığı belirtilmektedir. Agonistik yaklaşıma göre siyasal savlama boyutu ve çeşitliliği müzakereci yaklaşımın sınırları dışındadır (Finlayson, 2009).

Bu kısma kadar, çalışmada demokrasi ve internet ilişkisi bağlamında müzakereci ve agonistik demokrasi kuramlarına ilişkin yapılan incelemelerde, müzakereci ve agonistik demokrasi yaklaşımları bakımından internetin alternatif bir medya ve alternatif bir siyasal alan olarak açıklandığı görülmektedir. Müzakereci demokrasi bağlamında internet ve demokrasi ilişkisine yönelik çalışmalarda internet daha özel olarak çevrimiçi forumlar rasyonel-eleştirel müzakerecinin gelişmesi ve yeni bir kamusal alan oluşturma potansiyeli bağlamında ele alınmaktadır. Agonistik yaklaşımda ise internetin yeni ve alternatif bir mücadele ve muhalefet alanı olduğu vurgulanmaktadır. Bu alanda agonistik siyaset için yeni özne konumlarının oluşması, örgütlenmesi ve mücadelesinin mümkün olduğu düşünülmektedir. Agonistik yaklaşımda deneyimler iletişim süreçleri ya da forumlara ilişkin incelemelerden ziyade muhalif sosyal ve siyasal mücadeleler üzerine odaklanılmaktadır. Alanyazında bu bağlamda yapılan durum analizlerine rastlanırken, iletişim sürecindeki agonistik öğeleri ve bu iletişim sürecinin siyasal açıdan oluşturduğu ortamı iletişim içeriği açısından değerlendiren bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Mevcut çalışmalarda agonistik demokrasinin internetin iletişim süreçlerini tutku, duygu, kimlik, inanç, heyecan, retorik, hikâye anlatımı gibi öğelere açtığı ve yeni çatışma alanları yarattığı yönündeki açıklamalar agonistik yaklaşım bağlamında çevrimiçi alanlarda iletişim sürecine ilişkin beklentiler hakkında ipuçları vermektedir. Çalışmanın sonraki bölümünde sosyal medya ve demokrasi ilişkisi, Twitter'ın iletişim ve etkileşim sürecindeki işlevleri ve Twitter ve siyaset ilişkisi üzerinde durulmaktadır.

4. BÖLÜM

SOSYAL MEDYA VE DEMOKRASİ: YENİ BİR SİYASAL ALAN OLARAK TWITTER

Bu bölümde sosyal medya ve demokrasi ilişkisi üzerinde durulmakta ve sosyal medya platformlarından biri olan Twitter'a odaklanılmaktadır. Sosyal medyanın gelişiminde Web 2.0 teknolojilerinin rolü değerlendirilmekte, sosyal medya kavramı ve farklı sosyal medya platformları açıklanmaktadır. Çalışmanın temel odağı olan Twitter'ın bu platformlar içerisindeki yeri incelenmekte, bu platformun temel özellikleri açıklanmakta ve Twitter ve siyaset ilişkisi yeni siyasal alan olarak Twitter üzerine geliştirilen yaklaşımlar çerçevesinde incelenmektedir.

4.1. SOSYAL MEDYA ve DEMOKRASİ

Sosyal medya blog, mikro-blog ve sosyal ağ sitelerini kapsayan World-Wide-Web (Dünya Çapında Ağ) içerisinde yer alan ve onu oluşturan platformlar olarak açıklanmaktadır (Fuchs, 2013; Jue ve diğerleri, 2010, s. 4-5). Sosyal medya geleneksel Web 1.0 platformlarından farklıdır ve Web 2.0 servis ve teknolojileri içerisinde yer alan medya ve iletişim araçlarını ifade etmektedir. Sosyal medya Web 2.0 teknolojilerinin sahip olduğu özelliklere sahiptir. Ayrıca sosyal medya ve demokrasi ilişkisinin şekillenmesinde bu teknolojilerin özelliklerinden kaynaklanan etkiden söz etmek mümkündür. Bu nedenlerle sosyal medyayı açıklamadan önce Web 2.0 terimini açıklamak uygun görünmektedir.

4.1.1. Web 2.0

Web 2.0 terimi daha önceden varolan, durağan internet sayfalarından oluşan Web 1.0 ortamından, kullanıcıların etkileşim içinde olduğu ve birbirleriyle ilişki kurabildikleri Web 2.0 ortamına geçişi ifade etmektedir. Bu terim ilk olarak O'Reilly tarafından 2003 yılında açıklanmıştır (Chadwick ve Howard, 2009). 2004 yılında Web 2.0 konferansı düzenlenmiş bu tarihten sonra terimin kullanımı yaygınlaşmıştır (O'Reilly, 2012, s. 34). Genel bir karşılaştırma yapılacak olursa, Web 2.0 sabit internet sayfaları sunan Web 1.0 uygulamalarından farklı olarak, kullanıcılarla etkileşim halindeki internet platformları sağlamaktadır. Web 1.0'de kişisel internet sayfaları bulunurken, Web 2.0 blogların alanı

olarak açıklanmaktadır. Web 1.0 yayınlamanın, Web 2.0 hizmet sunumu ve katılımın alanı olarak ifade edilmektedir (O'Reilly, 2012).

Web 2.0 terimi ile üzerinde durulan yedi temel ilkenin veya konunun bulunduğu belirtilmektedir (O'Reilly, 2012). Bu ilkeler sosyal medya ve sosyal ağ platformlarının temelinde bulunan Web 2.0 uygulamalarının özelliklerini açıklamaktadır. Bu ilkeler aynı zamanda Web 2.0'nin etkilerini siyasal açıdan yorumlamak bakımından da bir çerçeve sunmaktadır (Chadwick ve Howard, 2009, s. 4) İlk konu, internetin bir platform olarak değerlendirilmesi ve kullanıcıların katılım imkânına sahip olmasıdır. Yayın yapan internet sayfalarında katılıma ilişkin bir imkân söz konusu değilken, ağ servislerinde katılım önemli bir unsurdur. İnternet platformlarının siyasal alanlar olarak görülebileceği ifade edilmektedir (Chadwick ve Howard, 2009). Örneğin, 2004'te ABD başkanlık seçimi kampanyalarında çevrimiçi alanlar, özellikle bloglar ve seçmenlerle yüzyüze konuşma imkânı sağlayan forumların kullanıldığı belirtilmektedir. Ancak Facebook ve MySpace gibi güncel sosyal ağ sitelerinin gelişimiyle internet üzerinden gerçekleştirilen siyasal faaliyetin giderek daha fazla önem kazandığı belirtilmektedir (Chadwick ve Howard, 2009).

İkinci konu, web platformlarının "ortak zeka ürünü" olmasıyla ilişkilidir (O'Reilly, 2012, s. 37). Web 2.0 platformlarında yer alan içerikler ve üretilen bilgi genellikle basit araçlarla pek çok kullanıcı tarafından amatörce oluşturulmaktadır. Bu nedenle, bu bilgi ve içerikler özgür, açık kaynaklı ve kullanıcı kaynaklıdır (Chadwick ve Howard, 2009). İçeriklerin bu şekilde çok sayıda ve çeşitli kaynak tarafından amatörce üretilmiş olması, bilgi ve veri üretim sürecindeki hiyerarşileri ortadan kaldırmaktadır (Chadwick ve Howard, 2009). Bu özellik gönüllü içerik ve bilgi üretimi olarak ifade edilmektedir. Web 2.0'de yer alan içerikler bu nedenle merkezi olarak üretilmiş katalog bilgilerden oluşmamaktadır. Tam tersine çok sayıda kullanıcının ürettiği, keşfettiği ve farklı içeriklerle bağlantı yaratabildiği kolektif etkileşimin ve kolektif zekânın ortaya çıktığı bir alan olarak açıklanmaktadır (O'Reilly, 2012). Bu durumun siyasal açıdan interaktif internet sitelerinde bilgi ve içerik yaratma ve değiştirme mücadelesi bakımından siyasal açıdan bir edit-savaşı yarattığı vurgulanmaktadır. Bu savaşta politikacıların ve medya elitlerinin vatandaşların ürettiği bilgi ve içerikler karşısında tetikte olmaları gerektiği belirtilmektedir (Chadwick ve Howard, 2009, s. 5).

Üçüncü konu verinin önemi ve veri tabanları ile ilişkilidir (O'Reilly, 2012, s. 42). Web 2.0'de çok fazla miktarda veri bulunmaktadır. Bu verinin kontrolü çoğunlukla pazar güçlerinin kontrolü altındadır. Ancak O'Reilly (2012) bu alandaki kontrolün sınırlı

olduğunu, veri kaynaklarını kontrol etmenin görüldüğü kadar kolay olmadığını belirtmektedir. Örneğin ticari amaçlı bilgi ve içerik sağlayan internet siteleri veriyi tek bir veri sağlayıcısından temin etmemektedir. Kitaplar, bilim adamları, kütüphaneciler ve tüketicilerin kendileri veri kaynağı haline gelmektedir (O'Reilly, 2012). Veri gönüllü olarak pek çok kullanıcı tarafından internet üzerinden servis sağlayan kuruluşlara ulaşmaktadır (O'Reilly, 2012; Chadwick ve Howard, 2009). Bu durum veri sağlayıcıların bilgi yaratma sürecindeki merkezi gücünü zayıflatırken, internet ve siyaset ilişkisi bakımından bazı sorunlar oluşturmaktadır. Bunlar kişisel bilgilerin ve tercihlerin gizliliği, gözetim ve denetim ve son olarak kişisel bilginin ticari ve siyasal amaçlarla özel çıkar adına kullanılması şeklinde ifade edilmektedir (Chadwick ve Howard, 2009).

Dördüncü konu, internetin servis sunucusu haline gelmesiyle ilgilidir. Bu durum internet üzerinden hizmet sağlayan kuruluşların "operasyonel" hale gelmesini gerektirmektedir. Örneğin arama servisi sağlayıcısı Google'ın sürekli ve dinamik bir şekilde dizinlerini güncellemesi, istenmeyen içerikleri kaldırması, yüz milyonlarca kullanıcının "senkronize" olmayan arama faaliyetlerine cevap vermesi ve aramaları eş zamanlı olarak içerik temelli reklamlarla eşleştirmesi faaliyetini yerine getirmesi gerekmektedir (O'Reilly, 2012, s. 45). Servis sunucu olarak faaliyet gösterme aynı zamanda kullanıcıların hizmet geliştirme sürecinin ortaklarıymış gibi algılanmasını gerektirmektedir. Kullanıcıların uygulamalara ilişkin görüş ve davranışlarının göz önünde bulundurulması, dikkate alınması ve buna uygun olarak hizmetlerin geliştirilmesi önem kazanmaktadır (O'Reilly, 2012, s. 45). Benzer şekilde siyasal faaliyetler de internette çeşitlenmekte, çevrimiçi anketler, YouTube videoları ve videolara yapılan yorumlar, bloglar ve forum haberleşmeleri gibi pek çok siyasal uygulama ve hizmet sunulmaktadır (Chadwick ve Howard, 2009).

Beşinci konu, internet servislerinin basit programlama modeline dayanmasıdır (O'Reilly, 2012, s. 46). Bu konu, servislerin kullanımının kolay ve anlaşılabilir olmasıyla ilgilidir. Kullanım kolaylığı bunların yaygınlaşmalarını sağlamaktadır. Dolayısıyla Web 2.0 içerisindeki hizmet ve uygulama sağlayıcılarının kullanım kolaylığına dikkat etmeleri gerektiği vurgulanmaktadır.

Altıncı konu, Web 2.0'nin birden çok araçta kullanılması yalnızca kişisel bilgisayarla kullanımının sınırlı kalmamasıdır. Web içeriği özellikle taşınabilir çok sayıda araçta uygulanabilir durumdadır. Bu sayede olabildiğince çok sayıda araç web platformuyla bağlantılı hale gelmektedir. Bu konu siyasal açıdan, ticari faaliyetlerin içerisinde küçük ölçekli siyasal katılım biçimlerinin oluşması ve siyasal propagandanın çok sayıda

uygulama ve araç üzerinden gerçekleştirilmesi çerçevesinde değerlendirilmektedir (Chadwick ve Howard, 2009). Ayrıca mobil araçların internet ile bağlantı kurması vatandaşların içerik üretme ve bilgi yayma sürecinde güç sahibi olmalarına katkıda bulunmaktadır. Vatandaş haberciliği için bu araçlar önemli imkânlar sunmaktadır (Chadwick ve Howard, 2009).

Son konu, Web 2.0'nin kullanıcılar için çok sayıda web uygulaması sağlamasıdır. Web 2.0 uygulamaları ile kullanıcıların bilgi üretmeleri, bu bilgilerin yeniden düzenlenmesi ya da değiştirilmesi imkanı doğmaktadır. İletişim ve haberleşme konusunda pratik yenilikler sunmaktadır. Web 2.0 uygulamaları kullanıcıları içerik üretme konusunda teşvik etmektedir (O'Reilly, 2012). İnternet siteleri siyasal bağlamda etkileşim, bilgiye ulaşma, değişiklik yapma, geçmiş bilgilere ve verilere ulaşma ve depolama imkânları sunmaktadır. Chadwick ve Howard (2009) zengin kullanıcı içerikleri sunan internet siteleri içerisinde, özellikle çevrimiçi video sitelerinin önemli bir yeri olduğunu belirtmektedir. Bu video siteleri içerisinde YouTube, günümüzde en geniş çevrimiçi yayın ağı olarak açıklanmaktadır (Chadwick ve Howard, 2009). YouTube'a Facebook ve Twitter gibi diğer sosyal medya platformlarından oldukça fazla bağlantı verilmektedir. Web 2.0 özelliklerine sahip yeni dijital iletişim teknolojilerinin, kamunun dikkatini çekme ve katılım konusundaki avantajlarıyla siyasal alanı önemli biçimde etkilediği belirtilmektedir. Sosyal medya platformları Web 2.0 teknolojilerinin sahip olduğu özelliklere sahiptir.

4.1.2. Sosyal Medya

Sosyal medya çeşitli blog, microblog ve sosyal ağ sitelerinden oluşan bilgisayar tabanlı medya araçları kullanılarak iletişimin sağlandığı internet aktif medya ve multimedya özelliklerini taşıyan internet platformlarını ifade etmektedir. Sosyal medya platformlarının bazı ortak özelliklerinden bahsetmek mümkündür. Sosyal medyada kullanıcıları bir internet sitesine ya da bir çevrimiçi foruma göre daha fazla iletişim ve etkileşim imkânına sahiptir. İletişim sürecinde yazılı metin, ses, video bir arada kullanılabilir. Kişilerin iletişim kurduğu kullanıcı sayısı artmakta, iletişim ve etkileşim sürecinde basit ve kendine özgü uygulamalardan (örneğin, Facebook'ta yer alan "beğen" uygulaması; ya da Tweetler) yararlanılmaktadır. Sosyal medya platformları sosyal açıdan tanınmaya daha fazla açıktır (Halpern ve Gibbs, 2013). Sosyal medyada tanınabilir olmanın şeffaflık ve hesap verebilirlik sağladığı belirtilmektedir. Kişiler iletişim kurdukları kullanıcılarla kendilerine ait kişisel bilgileri

paylaşmakta, kullanıcı profillerini düzenleyerek kendilerine ilişkin bilgileri yayınlamakta ve çevrimdışı alandaki ilişkilerini çevrimiçi alanda genişleterek yeni sosyal ağlar kurmaktadır. Sosyal medyada kullanıcıların temel amaçları sosyal ağları sürdürmenin yanı sıra yeni sosyal ilişkiler de kurmaktır. Sosyal medya platformlarında kişilerin eylemlerinin sorumluluklarını UseNet gibi forumlara göre daha fazla üzerlerine alma eğiliminde oldukları ve kişilerin sosyal ilişkilerinin görünür olmasına bağlı olarak birbirleriyle saygılı bir iletişim gerçekleştirdikleri, bu sayede daha az saldırgan davranışlar gösterdikleri vurgulanmaktadır (Halpern ve Gibbs, 2013).

Sosyal medyada paylaşılan bilgiler hem sosyal ağlara yayılmakta hem de blog ve micro-bloglar herkes tarafından erişilebilir olduğu için çok daha fazla kişi tarafından görülebilmektedir (Loader ve Marcea, 2012). Bu sayede pek çok farklı görüşün ulaşılabilir hale geldiği ve görünürlük kazandığı savunulmaktadır. Bu durumun siyasal tartışmalarda eşitliği arttırdığı belirtilmektedir (Halpern ve Gibbs, 2013). Sosyal medya araçlarının internet siteleri ve geleneksel çevrimiçi forumlara oranla siyasal açıdan iletişim ve etkileşim kurma kapasitesinin daha fazla olduğu vurgulanmaktadır (Hsu ve Park, 2012).

Sosyal medya sitelerinin 2002 yılından itibaren gelişmeye başladığı belirtilmektedir (Pérez-Latre, 2011). Bu siteler, Fotolog (kuruluş yılı: 2002, kullanıcı sayısı: 20 milyon kişi), LinkedIn (2003, 200 milyon kişi), MySpace (2003, 30 milyon kişi), Last.FM (2003, 30 milyon kişi), Hi5 (2003, 80 milyon kişi), Flickr (2004, 32 milyon kişi), Facebook (2004, 1 trilyon 280 milyon kişi), Bebo (2005, 117 milyon kişi), YouTube (2006), Twitter (2006, 650 milyon kişi), Tumblr (2007, 201 milyon blog), Instagram (2010, 100 milyon kişi) Google+ (2011, 1 trilyon 600 milyon kişi), Pinterest (2011) gibi platformların yer aldığı yaklaşık olarak 205 sosyal ağ sitesi bulunmaktadır. YouTube, Facebook ve Twitter gibi dünya çapında popüler olan ve herkes tarafından kullanılan sosyal medya sitelerinin yanı sıra yalnızca belirli ülkelerde popüler olan ya da yalnızca belirli bir gruba özgü olan sosyal ağ siteleri de bulunmaktadır. Örneğin, Orkut (2004, 300 milyon, Hindistan ve Brezilya), mixi (2000, 24 milyon kişi, Japonya), Sonico.com (2007, 50 milyon kişi, Latin Amerika ülkeleri, İspanyolca ve Portekizce konuşulan ülkeler) gibi sosyal ağlar ülkelere göre özel sosyal ağları oluşturmaktadır. CafeMom (2006, 1,25 milyon kişi - anneler arasındaki bir sosyal ağıdır), Goodreads (2006, 13 milyon kişi - kitapseverlerin bulunduğu bir sitedir) gibi siteler belirli gruplara özgü sosyal ağları oluşturmaktadır (Wikipedia, 2014a). 2005 yılı sosyal medya ve ağ sitelerinin gelişiminde önemli bir eşik olarak ifade edilmektedir. Bu tarihten sonra sosyal medya ve ağ sitelerinin yayılımı, sayısı ve ekonomik gücü giderek artmış ve bu ağlardaki

kayıtlı kullanıcı sayısı hızla yükselmiştir. 2014 itibariyle dünyada 2.07 milyar kişi (dünya nüfusunun %28'i) sosyal medya kanallarını iletişim ve etkileşim kurmak amacıyla kullanmaktadır (Kemp, 2015). Sosyal medya ve sosyal ağ siteleri kullanıcılarının içerik yaratabildiği, bu platformların vatandaşlar için iletişim ve etkileşim alanları olarak siyasal açıdan yeni kamusal alanlar yaratma ve tabandan katılımı geliştirme gibi demokratik açıdan yeni imkânlar sunduğu vurgulanmaktadır (Pérez-Latre, 2011). Bu açıdan sosyal medya ve demokrasi ilişkisi önem kazanmaktadır.

4.1.3. Sosyal Medya ve Demokrasi

Sosyal medyanın siyasal açıdan kullanımında etkili olan özellikler, geleneksel medyaya oranla pahalı olmayan, hızlı, ulaşılabilir, herkesin bilgi alışverişini özgürce, iki taraflı ve/veya çok taraflı gerçekleştirebildiği, ilişki ve işbirliği geliştirme imkânları sağlamasıyla açıklanmaktadır. Sosyal medyada, dijital medyanın iletişim özellikleri olan eşzamanlı olmama, coğrafi kısıtlamaları aşma, insanların konuşmaları ve paylaşılan bilgileri takip edebilme, veri depolama, taşınabilir olma vd. özelliklere sahiptir (Boyd ve diğerleri, 2010; Ito, 2008; Varnelis ve Friedberg, 2008). Sosyal medya platformlarının sağladıkları iletişim, etkileşim ve katılım imkânlarının geniş, gayri-resmi ve yatay ağlar kurulmasını mümkün hale getirdiği ve bu sanal alanda, özel alan - kamusal alan ayrımının sınırlarının muğlak olduğu, çeşitliliğe dayanan birbirine bağlı kamulardan oluşan yeni bir siyasal alan oluştuğu açıklanmaktadır (Ito, 2008). Bu alanda kamuyu oluşturanlar pasif tüketiciler değil aynı zamanda bilgi üretimine katkıda bulunan, bilgiyi yeniden üreten ve parçası oldukları sosyal ağlar içerisinde yayan etkili aktörler olarak yer almaktadır (Ito, 2008). Sosyal medya bu özellikleriyle alternatif ve yeni bir iletişim alanı olarak herkesin kullanımına açılmakta, sosyal medyanın siyasal tartışmalarda katılım ve kapsayıcılığı arttırmasıyla siyaset alanının yalnızca siyasal elitler için değil bütün vatandaşlar için erişilebilir hale geldiği vurgulanmaktadır (Vesnic-Alujevic, 2012).

Sosyal medyanın kamusal alan ve siyasal katılım süreçlerinde etkisi farklı bağlamlarda ele alınmaktadır. Sosyal medyanın siyasal iletişim ve pazarlamadan, eleştirel bir kamusal alanın oluşumuna, yeni sosyal hareketlerden karşı kamusal alanlara kadar pek çok farklı biçimde siyasal alanda rol oynadığı görülmektedir. Siyasal iletişim aracı olarak sosyal medyanın önem kazanmasında etkili olan en önemli olaylardan biri 2008 yılı ABD başkanlık seçimlerinde Barak Obama'nın seçim kampanyasını yürütürken sosyal medyadan büyük ölçüde faydalanmasıdır (Katz ve diğerleri, 2010). Ancak sosyal medya eleştirel ve alternatif bir medya ve siyasal alan olarak daha çok sosyal

medyanın kamuoyu oluşurken sahip olduğu eleştirel rol ve siyasal konularda toplumu daha katılımcı hale getirmesi, sosyal hareketler ve protestolarla gündeme gelmiştir. Bu sürecin oluşumunda 2009 yılında Londra'da gerçekleştirilen G20 zirvesinde yapılan protestolar (Ward, 2009) ve 2010 yılında Wikileaks belgeleriyle ortaya çıkan skandalların etkili olduğunu söylemek mümkündür. Londra'daki G20 ekonomi zirvesinde küresel ekonomik kriz pek çok sendika, sivil toplum kuruluşu, öğrenci grupları, çevreciler gibi pek çok grup dijital medya üzerinden iletişim kurmuş ve harekete geçmiştir. Sosyal medya bu protestolarda bilgi paylaşma ve bilgiye ulaşma, koordinasyon, iletişim, katılımı artırma, bireysel olarak sosyal hareket ağına dâhil olma ve farklı biçimlerde (bağış, video paylaşımı, e-bildiri imzalama, haber yayma vd.) katılım imkânı yaratmıştır (Bennett ve Segerberg, 2012).

Sosyal medyanın alternatif, eleştirel ve yeni bir medya olarak demokrasi üzerindeki etkisinde hükümetlerin gizli yazışmalarının açığa çıkmasında etkili olan Wikileaks skandalları önemli bir yere sahiptir. Wikileaks, Avusturyalı bir hacker ve internet aktivisti Julian Assange'ın genel yayın yönetmenliğini yaptığı, birbiriyle zayıf bağlarla bağlı çok sayıda destekçiden oluşan, muhbirlerden bilgi toplayarak bunları kamuoyuna yayınlamayı amaçlayan ve şeffaflık için çalışan resmi olmayan bir organizasyon, ortak bir ağ olarak açıklanmaktadır (Assange ve diğerleri, 2012; Buchanan, 2013; Cammaerts, 2013; Lovink, 2011). Wikileaks 2010 yılında Irak ve Afganistan savaşlarıyla ve ABD'nin diplomatik yazışmalarıyla ilgili 250 binin üzerinde ve toplamda milyonlarca belgeyi Der Spiegel, The Guardian ve The New York Times gibi yayın organlarının işbirliğiyle yayınlamıştır (Lovink, 2011). Sosyal medya bu belgelerin yayılmasında, yorumlanmasında ve kamusal bir tartışmanın oluşmasında etkili olmuştur (Loader ve Marcea, 2012). Wikileaks belgesi ile gelişen siyasal blogların ve vatandaşların ürettiği içeriklerin ve bilgilerin paylaşımı vatandaşların siyasal alandaki etkilerinin önemini anlamaları bakımından bir eşik olarak görülmektedir. Wikileaks sonrasında vatandaşlar hükümetlerin politika ve eylemlerini daha eleştirel biçimde sorgulamaya başlamışlardır (Loader ve Marcea, 2012). Bu sürecin bireyler arasındaki siyasal iletişimi, tartışmaları, geleneksel ve geleneksel olmayan siyasal örgütlerle doğrudan etkileşimi arttırdığı belirtilmektedir (Loader ve Marcea, 2012).

Sosyal medyanın siyasal rolünün gelişiminde bir dizi sosyal hareket ve protesto etkili olmuştur. 2009 yılında Moldova ve İran'da seçimlerin protestosu (Morozov, 2009b; Rahimi, 2011) 2010 yılında Toronto'da G20 zirvesi protestoları (Stalker ve Wood, 2013) 2010 ve 2011 yılı boyunca Tunus, Mısır, Libya, Bahreyn, Cezayir, Lübnan, Ürdün, Sudan, Yemen gibi Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da etkili olan protesto hareketleri ve halk

ayaklanmaları (Axford, 2011; Ghannam, 2011) bu süreçte yaşanan olaylara örnek olarak belirtilebilir. Arap Baharı olarak adlandırılan protestolar Wikileaks belgeleriyle ortaya çıkan yolsuzluklar da etkili olmuştur. Tunus başkanının o güne kadar görülmemiş çaptaki yolsuzlukları halk ayaklanması başlamadan iki hafta önce Wikileaks belgelerinde yayınlanmıştır (Bachrach, 2011). Benzer durum Yemen, Mısır, Bahreyn gibi diğer Arap ülkelerinde de gerçekleşmiştir. Arap Baharı sürerken 2011 yılında Wall Street'e İşgal Et Hareketi (Gaby ve Caren, 2014), 2013 yılında çok yoğun olarak çevrimiçi paylaşımın gerçekleştiği Türkiye'de yaşanan Gezi Hareketi (Demirhan, 2014) ve son olarak Hong Kong'da 2014 Eylül ayında başlayan "Şemsiye Hareketi" (Kaiman, 2014) sosyal medyanın siyasal açıdan etkileri bakımından diğer önemli örnekleri oluşturmaktadır. Bu protesto ve sosyal hareketlerde sosyal medya kullanımına ilişkin bazı ortak özellikler söz konusudur. Sosyal medya bu hareketlerde protestocular arasında, yerel ve küresel düzeyde sağladığı bağlantı ve iletişim olanaklarıyla dikkat çekmektedir (Axford, 2011). Mısır, Tunus ve Lübnan gibi ülkelerde yaşanan protesto ve devrimlerde sosyal medya örgütlenme sürecinde bilgilendirme, iletişim ve haberleşme olanaklarıyla önemli bir rol oynamıştır (Ghannam, 2011).

Sosyal medya ve demokrasi ilişkisinin bu yeni medyanın eleştirel özellikleriyle değerlendirildiği üç temel yaklaşımdan söz etmek mümkündür. Bunlar sosyal medyanın yeni eleştirel ve farklı kamuların bağlantılı olduğu kapsayıcı bir kamusal alan oluşturduğunu savunan yaklaşım; sosyal medyanın bireysel düzeyde geniş ağlara katılma ve katılımı kişiselleştirme işleviyle siyasetin bireysel ve toplumsal düzeyde birbiriyle ilişkili olarak yeniden biçimlendiğini savunan yaklaşım ve son olarak sosyal medyanın marjinal grupların katılımına olanak sağlayarak farklı aktörlerin katılımına açık olduğunu ve alternatif söylemlerin gelişimine katkı sağladığını vurgulayan agonistik anlamda bir çoğulculuk için uygun bir alan olarak gören yaklaşımdır. Son iki yaklaşımda sosyal medyanın sosyal hareketlerde farklı gruplar arasında örgütlenmeyi ve kolektif eylemi gerçekleştirmek için önemli bir araç olarak kullanım işlevi öne çıkmaktadır. Bu üç yaklaşım sosyal medya ve demokrasi ilişkisini açıklamak bakımından uygun bir çerçeve sunmaktadır.

Kamusal alan bağlamında sosyal medyanın rasyonel eleştirel müzakere sürecini gerçekleştirmek bakımından eşitlik, özgürlük, iletişim ve etkileşim imkânları sağladığı savunulmaktadır (Halpern ve Gibbs, 2013). Losifidis (2011) Sosyal medya ve demokrasi ilişkisinde sosyal medyanın demokratik, etkileşime açık, özgür, kapsayıcı, karşılıklı saygının ve eleştirinin geliştiği, merkezi olmayan ve evrensel bir kamusal alan yaratma kapasitesine sahip bir iletişim ve etkileşim aracı olduğunu belirtmektedir. Buna

karşın sosyal medyanın ticarileşmeye açık olduğu, bilgi sağlayan platformların kısıtlı olduğu ve sosyal medyanın yeni orijinal bilgi ve fikirlerden ziyade varolan fikirlerin dolaşımını sağladığı da vurgulanmaktadır. Sosyal medya dijital teknolojilere erişimden kaynaklanan sorun ve kısıtlılıklardan bağımsız değildir. Bu nedenle sosyal medyanın eşit, özgür ve rasyonel bir kamusal alan yaratma konusundaki sınırları dikkate alınmaktadır. Losidifis'in (2011) sosyal medyanın rasyonel eleştirel ve evrensel bir kamusal alanın oluşması konusunda öne sürdüğü temel koşul kamusal hizmet sağlayıcılarının sosyal medya platformlarındaki iletişim sürecine dâhil olmasıdır. Bu sayede eşitlikçi, çeşitliliğe izin veren, kapsayıcı, özgür, güvenilir, eleştirel, interaktif bir iletişim sürecinin sosyal medya üzerinden gerçekleştirilebileceğini belirtmektedir. Losidifis'in (2011) yaklaşımı sosyal medyanın demokrasi açısından olumlu etkilerini kabul etmekte ancak bunları bu aracın kullanım şekli ile ilişkilendirmektedir. Losidifis'in (2011) bakış açısının müzakereci yaklaşımda yer alan eşitlikçi eğilimi ve kamusal tartışmanın oluşması için kamusal desteğin gerekli olduğunu vurgulayan yaklaşıma yakınlık gösterdiğini söylemek mümkündür.

Sosyal medya ve demokrasi ilişkisiyle ilgili diğer yaklaşım sosyal medyanın finansal, teknolojik ve yasal açıdan vatandaşlar tarafından rahat erişilebilir bir alan ve geleneksel medyanın ve siyasetin hiyerarşilerinden görece bağımsız, demokratik açıdan önemli potansiyellere sahip alternatif bir medya olduğu görüşüne dayanmaktadır. Ancak bu potansiyellerin kullanımı için bireysel katılım, katılım biçimlerinde çeşitlilik ve âdemi merkezileşmeye önem veren ve yeni iletişim imkânları ile sosyal ağ ilişkisini birarada yorumlayabilen bir siyaset anlayışının geliştirilmesi gerekliliği belirtilmektedir (Bennett ve Segerberg, 2012). Fenton ve Barassi (2011) farklı medya deneyimlerinin farklı katılım biçimleri ortaya çıkardığını iddia etmekte ve sosyal hareketler içerisinde alternatif medya yaratmanın yolunun bir tarafta kolektif ritüeller ve siyasal mesajlar üretme diğer tarafta sosyal ağlar içerisinde bireysellik ve özerklik süreçlerini geliştirmeye dayandığını belirtmektedir. Bu bağlamda, sosyal medyanın ancak bireysel özerklik, çeşitlilik, eşitsizlikler ve kültürel farklılıkların dikkate alındığı bir siyasal yaklaşım içerisinde demokratik açıdan etkili olacağı vurgulanmaktadır (Loader ve Marcea, 2012). Sosyal medyanın rolü onun özel alan ve kamusal alan arasındaki sınırı muğlaklaştırması ile açıklanmaktadır. Sosyal medya hem bireylere ait bir alan hem de içinde buldukları sosyal ağın alanı olarak değerlendirilmektedir (Burkell ve diğerleri, 2014). Bu bağlamda internet siteleri, çevrimiçi forumlar ve bloglarda kullanıcıların kendi özel alanlarında gerçekleştirdikleri iletişim ile siyaset arasında ilişki kurulmaya çalışılmaktadır. Örneğin kamusal müzakere Young'un (1999) belirttiği gibi hikâye

anlatımı, heyecanlı konuşma, retorik gibi duyguları ve farklı anlatım biçimlerini de içeren bir iletişim sürecinde gerçekleşebilir. Sosyal medyanın siyasal rolünün bu özel alanlardaki sohbetlerin siyasetle ilişkisi kurulduğu ölçüde daha kapsayıcı bir noktaya ulaşacağı belirtilmektedir (Loader ve Marcea, 2012). Bu bakımdan iletişim süreci yalnızca belirli alanlarda yapılan prosedürel bir iletişim ortamına ve biçime dayanmayıp pek çok iletişim ögesinin videolar, blog yazıları, protesto müzikleri gibi farklı kanallarla aktarıldığı farklı iletişim biçimleri ile gerçekleşecektir. Özel alan ve siyasal alanla, bireysel tercihler ve siyasal bütünlük arasında yapılandırılmamış bir ilişki öngören kamusal alan yaklaşımı, siyasallığın farklı katılım biçimleri içinde kendiliğinden ortaya çıkabileceğini dolayısıyla kamusal alan ve rasyonel müzakere anlayışının değişebileceğini öngörmektedir. Bu katılım biçimi örgütlü, kendiliğinden, hiyerarşik ya da esnek ve yatay ağlara dayanan, kolektif ya da bireysel olarak gerçekleştirilen farklı katılım biçimlerini içermektedir (Loader ve Marcea, 2012). Bu birbirine ağlarla bağlı bireysellik ve bireysel katılım biçiminin rasyonel tartışma ve kamusal topluluk anlayışını savunanlar tarafından sosyal açıdan parçalanma ve bölümlere ayrılma olarak değerlendirildiği ve sosyal sorumlulukları aşındıracağına dair eleştirilerle karşı karşıya olduğu vurgulanmaktadır (Loader ve Marcea, 2012). Temel olarak bireysel düzeyde ağlar üzerinden siyasal katılım anlayışında sosyal medyanın bireyler için sosyal ağlar kurma konusundaki işlevlerine odaklanılmaktadır.

Sosyal medyanın demokrasi bağlamında etkisine ilişkin son yaklaşım, sosyal medyanın alternatif söylemlerin gelişimine uygun bir alan olması çerçevesinde gelişmektedir (Christensen, 2009). Geleneksel medya alanında hâkim olan ekonomik, sosyal ve siyasal ilişkiler, kontrol ve denetim nedeniyle sesini duyurma imkânı olmayan ya da bu alanlardan dışlanmış ve marjinalleştirilmiş toplumsal kesimler yerel ve küresel düzeyde kamuoyunun dikkatini çekme konusunda sosyal medya araçlarından yararlanmaktadır (Axford, 2011; Schejter ve Tirosh, 2012; Rahimi, 2011). Sosyal meyanın alternatif söylemler geliştirme sürecinde ya da hâkim siyasal, ekonomik, toplumsal ilişkilere karşı sosyal hareketlerin örgütlenmesinde sağladığı işlevler: bireysel ağlar ve ağların oluşturduğu bir kamusal alanda sesini duyurma, bireysellik ve özerkliği korurken bunları ağlar aracılığıyla bir üst düzeyde alternatif kolektif bir söylem içinde birleştirme, bilginin ve haberlerin hızlı bir şekilde coğrafi sınırlara bağlı kalmadan görsel ve yazılı olarak yayılması ve dolaşımı, hızlı iletişim ve haberleşme, etkileşim, mobilizasyon ve farklı kamulara ulaşma, kolektif eylemin gelişmesi ve koordinasyon sağlamak şeklinde açıklanmaktadır (Maireder ve Schwarzenegger, 2012; Fenton ve Barassi, 2011; Harlow ve Harp, 2012). Sosyal medyanın heterojen olması, bu alana erişim düzeyinin yüksek

olması, bağlantı kurulan aktörlerin fazla ve çeşitli olması, bilginin yayılmasının ve etkileşimin daha geniş bir alanda gerçekleşmesi nedeniyle agonistik siyaset bakımından yeni çatışma ve eklemlenme biçimleri yarattığı belirtilmektedir (Rahimi, 2011). Sosyal medyanın birbirine rakip güçler arasında özellikle siyasal iktidar ve özgürlükçü gruplar arasındaki bir çatışma ve siyaset alanı olarak şekillendiği açıklanmaktadır (Rahimi, 2011).

Sosyal medya iletişim ve etkileşim konusunda önemli imkânlarla sahip olmakla birlikte sansür, yasal engellemeler, ticarileşme, denetim, kişisel gizliliğin ihlali gibi sorunlara da açıktır (Axford, 2011). Ayrıca sosyal medya üzerinde otoriter hükümetlerin engellemelerinden de söz edilmektedir. Bu etki internet üzerinde sansür, içerik filtreleme, yasaklama, erişimi engellenme, hükümetlerin bu alanı stratejik olarak kullanması ya da internet üzerindeki paylaşımlara yönelik olarak tutuklamalar şeklinde bu alandaki katılımı sınırlayan müdahalelerle ortaya çıkmaktadır (Ghannam, 2011; Morozov, 2009a). Örneğin, Kahire’de sosyal medya üzerinden gerçekleştirilen protestolar sonrasında, hükümet yine bu protestoları düzenleyenleri sosyal medya üzerinden tespit etmiştir. 2011 Mısır devriminde protestoculara Facebook ve Twitter kullanmamaları söylenmesine rağmen katılımcılar bu sosyal medya araçlarını kullanmıştır. Ancak hükümet bu süreçte internet erişimini kesmiştir. Erişimin engellenmesi hükümetlerin bu tip durumlarda gerçekleştirdikleri bir önlem olmakla birlikte bu tip önlemler otoriteler açısından istenmeyen sonuçlar da doğurabilmektedir. Örneğin, Mısır’da internet kesildiğinde insanlar bilgi edinmek üzere sokağa çıkmıştır. İnternetin kesilmesiyle birlikte insanların sokağa çıkması protestoların başarıya ulaşmasında önemli bir etken olarak açıklanmaktadır (Assange, 2012, s. 29).

4.1.4. Sosyal Medya Platformları: Facebook, YouTube ve Twitter

Sosyal medya platformları amaç ve özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Dünya genelinde ikiyüzün üzerinde sosyal ağ sitesi olduğu belirtilmektedir (Odtü, 2009). Buna karşın dünyada en yaygın kullanılan sosyal medya platformlarının Facebook (1,28 milyar kullanıcı), Twitter (1 Milyar kullanıcı) ve YouTube (1 Milyar kullanıcı) olduğunu söylemek mümkündür (Digital Insights, 2015). Sosyal medya platformları farklı işlevlere göre birbirinden ayrılmaktadır. Facebook’un sosyal ağ oluşturma işlevi öne çıkarken, YouTube bir video paylaşım platformu olarak ön plana çıkmakta, Twitter sosyal ağ, mikro-blog ve güncel bilgi paylaşımı platformu olarak açıklanmaktadır. Ancak işlevlerdeki bu ayırım kesin çizgilere sahip değildir. Metinlerarası bağlantılar sayesinde

Twitter’da bir YouTube videosunu paylaşmak ya da Facebook bağlantısı eklemek mümkündür. Yani sosyal medya platformları arasında bütünleşme durumu söz konusudur. Böylelikle bir içerik paylaşımında görsel, yazılı içerikler bir arada sunulduğu gibi bu içeriklerin aktarıldığı sosyal medya servisleri de bütünleşmektedir.

Facebook bir sosyal ağ sitesidir ve kullanıcıları genellikle gerçek yaşamlarında tanıdıkları kişilerle etkileşim kurmakta, ilişkilerini sürdürmek ve geliştirmek için bu platformu kullanmaktadır (Ellison ve diğerleri, 2007). Facebook üzerinden fotoğraf paylaşımı, video paylaşımı ve etkileşim ya da eğlence amacıyla oluşturulan pek çok uygulama bulunmaktadır. Kullanıcıların kendileri hakkında cinsiyetleri, inançları, işleri, doğum yerleri, ilişki durumları ile ilgili bilgilerini içeren profilleri bulunmaktadır. Facebook sayfalarında Facebook’a katıldıkları andan itibaren paylaşımları zaman akışı içerisinde yer almaktadır. Bu zaman akışı başka kullanıcıların görüntülemesine açık olduğu durumlarda geçmişe yönelik paylaşımları bulmak bakımından önemli bir veri kaynağı oluşturmaktadır. Bu özellik özel kişilerden ziyade kamusal kurum, örgütler ve gruplar için geçerlidir. Kullanıcıların Facebook sayfalarında bulunan beğen, yorumla ve paylaş butonları üzerinden etkileşim gerçekleştirmek mümkündür. Facebook’ta kullanıcılar yakınlık derecelerine ya da tercih durumlarına göre sosyal ağlarında yer alan kişilerle bilgi akışını farklı düzeylerde sürdürme imkânına sahiptir. Kullanıcılar Facebook sayfalarını ve güncellemelerini herkesin erişimine açık şekilde düzenleyebilecekleri gibi kişisel bilgilerin güvenliği için erişimi sınırlayabilmektedir. Facebook kullanıcıları ilgilerini çeken konularda gruplar ve topluluklar oluşturabilmektedir. Bu gruplar herkese açık, kapalı ya da gizli kategorilerinde düzenlenebilmektedir. Bu kategoriler sırasıyla yapılan aramalarda grubun bulunması ve isteyenlerin üyeleri ve gönderileri görebilmesi; grubun bulunması, üyelerin görülmesi ancak yalnızca üyelerin gönderileri görebilmesi; son olarak sadece üyelerin grubu bulunması ve gönderileri görebilmesi şeklinde açıklanmaktadır. Kullanıcılar ilgili alanlarına, beğeni ve zevklerine uygun olarak gruplar oluşturmakta, takip ettikleri kullanıcıların gönderilerini kendi sayfalarında izleyebilmektedir. Facebook kullanıcılarının bu özelliklere dayanarak kendi bağlantılarıyla bağlı oldukları belirtilmektedir. Bunu nedeni kullanıcıların kendi ağ faaliyetlerine bağlı olarak bilgi edinmeleridir. Facebook bu özelliği nedeniyle ağ kurma ve ağ içinde tanınma yani gerçek kimlik kullanma bakımından öne çıkan bir platform olarak açıklanmaktadır (Halpern ve Gibbs, 2013).

Facebook’ta sosyal ağlar ve bu ağlara bağlı olarak gerçekleşen bilgi akışına karşın YouTube bireysel kullanıcıların oluşturduğu ve bireysel olarak yüklenen ya da indirilen

videolardan oluşan bir video paylaşım platformu olarak açıklanmaktadır (Halpern ve Gibbs, 2013). Kullanıcılar YouTube'un video için yorum yapma, videoyu beğenme, beğenmeme, paylaşma seçeneklerini kullanmaktadır. YouTube'da video izleyici sayısına ilişkin bilgiler bulunmaktadır. Yorum yapan kullanıcılar arasında iletişim seçenekleri bulunmaktadır. İzlenen videoların yanı sıra benzer içeriklere sahip olan videolar YouTube izleme listesinde listelenmektedir. YouTube ana sayfasında daha önce izlenen videolardan ilgi alanına göre seçilmiş video seçenekleri sunulmaktadır. En çok izlenen videolar da burada listelenmektedir. YouTube'un kullanımında en temel farklılık videolara ulaşmak için herhangi bir kişisel bilginin gerekli olmamasıdır. Ayrıca videoları yükleyenler hakkında da detaylı bilgi bulunmamaktadır. Bu platformda kullanıcıların yorum ve gönderilerinden sonra sosyal ağlarına bilgi akışı gerçekleşmemektedir. YouTube bu bağlamda değerlendirildiğinde kamusal erişime Facebook'a kıyasla daha fazla açıktır. Bu durum tanınma bakımından YouTube'un Facebook'a oranla daha fazla anonim katılıma imkân tanıyan bir platform olduğunu göstermektedir (Halpern ve Gibbs, 2013). Halpern ve Gibbs (2013) tanınabilirlik düzeyinin yüksek olduğu Facebook'ta rasyonel-eleştirel kamusal tartışmanın, anonimliğin yüksek olduğu YouTube'a göre daha olanaklı olduğunu belirtmektedir.

Facebook'ta sosyal ağlarla sınırlı bir etkileşim ve YouTube'da herkesin erişimine açık video paylaşımı söz konusuken Twitter'ın bir sosyal ağ ve mikro-blog sitesi olarak çok daha geniş bir etkileşim alanı yarattığını söylemek mümkündür. Twitter bir fikir ve bilgi ağı olarak açıklanmaktadır (Twitter, 2015a; Park, 2013) Twitter, kullanıcıların 140 karakter sınırından oluşan ve adına tweet denilen kısa mesajlar üzerinden içerik paylaşımında bulunduğu bir sosyal medya platformudur. Kullanıcılar Twitter'daki diğer kullanıcıları takip etme imkânına sahiptir. Bu bakımdan herkes istediği kullanıcıyı özel olarak bir sınırlandırma olmadığı takdirde takip etme şansına sahiptir. Takip karşılıklı olabileceği gibi tek taraflı da gerçekleşmektedir. Twitter'ın Facebook ve YouTube'a kıyasla en belirgin özelliklerini içeriklere erişimin daha rahat olması, bilgi akışının yalnızca içinde bulunulan sosyal ağ ile sınırlı olmaması, paylaşımların farklı gündemler içerisinde yayılma imkânının daha fazla olması ve paylaşımların sosyal ağ içerisindeki tanıdıklarla sınırlı kalmaması şeklinde özetlemek mümkündür. Twitter bilgi akışının yayılmasında ve etkileşim sürecinde oldukça pratik uygulamalar sunmaktadır. Tweetlerin kamusal görünümü oldukça fazladır. Kişiler takip ettikleri kişilerin tweetlerini kendi sayfalarında izleyebilmektedir. Twitter'ın en önemli özelliklerinden biri de yerel, ulusal ve küresel düzeyde gündemleri dinamik olarak gösterdiği bir listeyi güncel olarak kullanıcının sayfasında yayınlamasıdır.

Bu bilgiler ışığında Twitter'ın özelliklerini açıklarken alanyazında yapılan sosyal ağ siteleri ve sosyal medya ayrımına değinmekte fayda bulunmaktadır. Her ne kadar sosyal medya terimi Web 2.0 teknolojilerini içeren farklı platformları açıklamak üzere kullanılsa da alanyazında sosyal ağ sitesi ve sosyal medya platformu arasında yapılan bir ayrıma rastlanmaktadır. Bu ayrımın özellikle konuyu sosyal medya ve kamusal bağlamında inceleyen çalışmalarda Twitter ve Facebook arasındaki farkı belirginleştirmek için yapıldığını söylemek mümkündür (Murthy, 2013). Murthy (2013) Facebook'ta kullanıcıların sosyal ağlar oluşturduğunu ve kullanıcıların Facebook sayfalarında yaptıkları değişikliklerin bu ağ içerisinde yer alan diğer kullanıcılar tarafından takip edildiğini belirtmektedir. Bu bakımdan Facebook sayfalarının kişiler için etkileşime açık bir kişisel web sayfası işlevi gördüğü vurgulanmaktadır. Kullanıcılar profillerini güncelledikçe kullanıcının ağı yeniliklerden haberdar olmakta ve paylaşımlar hakkında cevap verme, yorum yapma, beğenme gibi uygulamalar sayesinde ağ içerisinde ilişki kurulmaktadır (Murthy, 2013). Murthy (2013) Facebook'un bu özelliğinden yola çıkarak, Twitter'ın Facebook'a oranla yüzyüze iletişimin olmadığı kişilerle ilişki kurma bakımından daha fazla potansiyel sağladığını iddia etmektedir. Bu bağlamıyla Twitter'ın Facebook'a göre çok daha geniş bir izleyici kitlesine ulaşma imkânının olduğu vurgulanmaktadır (Murthy, 2013, s. 12). Ayrıca tweetlerin herkes tarafından görüntülenebilir olduğunu ve bu durumun kamusal açıdan aleniyeti arttırdığını belirtmektedir. Murthy (2013) tweetleri Facebook'un durum güncelleme özelliğinin kamusal versiyonu olarak açıklamaktadır. Facebook'ta güncellemeden yalnızca içinde bulunulan ağ haberdar olurken, Twitter sayı ve çeşitlilik bakımından kamusal farkındalık oluşması için daha fazla olanak sağlamaktadır (Murthy, 2013). Murthy (2013) sosyal medyayı sıradan ve herhangi bir sosyal bağ ile sınırlı kalmadan kamusal olarak görünür bilginin üretildiği medya ortamı olarak açıklamaktadır. Bu tanımlama doğrultusunda Twitter'ın, Facebook gibi arkadaş temelli sosyal ağ sitelerinden farklı olduğunu ve onun sosyal medya kategorisine daha uygun olduğunu belirtmektedir. Bu ayrım Twitter ve Facebook'un tasarımından kaynaklanan farklı özelliklere ve sosyal medyanın kamusal açıdan taşıdığı anlamın değerlendirilme biçimine ilişkin bir yaklaşım sunması bakımından önem taşımaktadır. Ancak bu çalışmanın kapsamı sosyal medya ve sosyal ağ siteleri arasındaki farklar üzerine bir değerlendirme amacı taşımamaktadır. Çalışmanın devamında Twitter detaylı olarak açıklanmakta ve Twitter ve siyaset ilişkisine odaklanılmaktadır.

4.2. TWİTTER

Twitter bloglarla benzerlikler göstermektedir ve bir microblog hizmeti olarak açıklanmaktadır (Boyd ve diğerleri, 2010; Bonetta, 2009). Mikro-blog bloglara benzerlikler göstermektedir ancak daha küçük bloglardır. Bunların ortak özellikleri metine dayalı kısa mesajlar olmaları, çabuk yayılmaları, sürekli olarak güncellenmeleri, eş zamanlı olmamaları, isteğe göre görülmeleri, istenildiğinde ulaşılabilir olmaları, internette ya da arama motorlarında aranabilmeleri şeklinde açıklanmaktadır (Jansen ve diğerleri, 2009). Boyd ve diğerleri (2010) Twitter'ı sosyal ağ sitelerinin ve blogların özelliklerinin birleştiği bir araç olarak açıklamaktadır. Twitter 2006 yılının Şubat ayında kurulmuş ve ilk tweet ("yalnızca Twitter ayarlarımı yapıyorum") Jack Dorsey tarafından 21 Mart tarihinde gönderilmiştir (Wikipedia, 2014b; Murthy, 2013). Twitter'ın kurucuları arasında Jack Dorsey'in yanı sıra Noah Glass, Evan Williams, Biz Stone bulunmaktadır. Twitter kullanıcıları kamuya açık ve eşzamanlı olmayan bir konuşma sürecini tweetler üzerinden gerçekleştirmektedir. Tweet "civıltı - kuş sesi" anlamına gelmekte ve 140 harf karakteri kullanılarak oluşturulan kısa metin olarak açıklanmaktadır (Murthy, 2013). Kullanıcılar Twitter'ı taşınabilir araçları ve bilgisayarları gibi çok çeşitli aygıtla bütünleşik olarak kullanabilmektedir. Ayrıca Twitter farklı internet siteleri ve uygulamalarla da uyumlu olarak kullanılabilir (Jansen ve diğerleri, 2009). Bir tweet belirli bir kullanıcıya gönderildiğinde bu tweet kullanıcı profil sayfasında kamusal olarak erişilebilir hale gelmektedir. Twitter'ın sosyal medya içerisindeki en önemli ve ayırıcı özelliklerinden birisi de tweetlerin bir bilgisayar ve geniş internet bağlantısına ihtiyaç olmadan da cep telefonu şebekesi yoluyla paylaşılabilmesidir (Murthy, 2013). Bu özellik genellikle internet erişimi olmadığı durumlarda Twitter kullanıcılarının küresel ağ içerisinde haberleşme imkânlarını sürdürmelerine olanak tanınması bakımından önem taşımaktadır.

4.2.1. Twitter Terimleri

"Tweet"¹¹ 140 karakterden oluşan kısa mesajlardır (Twitter, 2015c). Bu mesajlarda bilgi ya da görüşler paylaşılmaktadır. Kullanıcılar iletişim sürecine temel olarak tweetler aracılığıyla katılmaktadır. Tweetlerde kullanıcılar fikirlerini, görüşlerini ve duygularını iletmektedir. Diğer kullanıcılarla iletişim temel olarak tweetler aracılığıyla

---

¹¹ Twitter tarafından hazırlanan Türkçe "Twitter Sözlüğü"nde (Twitter, 2015c) terim "tweet" olarak yer almaktadır.

gerçekleştirilmektedir. Bir tweet metin, fotoğraf ya da video içerebilmektedir. Twitter'da gerçek zamanlı olarak her gün milyonlarca tweet paylaşılmaktadır (Twitter, 2015b). Twitter'da tweetlerin yanı sıra çeşitli etkileşim uygulamaları ve seçenekleri de bulunmaktadır. Bu uygulamalar yanıt, retweet, favori ve etikettir.

“Yanıt” bir kullanıcı tarafından gönderilen tweetin yanıtlanması anlamına gelmektedir. Ve yanıtlar @kullanıcıadı şeklinde başlamaktadır (Twitter, 2015b). Doğrudan iletişim kurmak amacıyla kullanılmaktadır. Yanıtlar karşılıklı iletişim için önemli bir göstergedir.

“Retweet” kullanıcıların başkalarından gelen tweetleri takipçileriyle yeniden paylaşmaları anlamına gelmektedir. Bu işlem e-posta yönlendirme işinin Twitter'daki karşılığıdır (Boyd ve diğerleri, 2010). Retweet yaparken kullanılan tek bir biçim olmasa da en yaygın kullanım biçimi *RT @...* şeklinde yani metnin önüne gelen “RT” kısaltması ile yapılmaktadır (Boyd ve diğerleri, 2010; Murthy, 2013). Twitter'da iletişim sürecinin temel biçimi tweet paylaşımı olmakla birlikte retweetlerin oldukça önemli bir yeri vardır. Retweetler basitçe kopyalama ve yeniden yayınlama olarak görünse de retweet yapmak mesajların yayılımına katkı sağlamakta ve iletişim sürecinde kullanıcıların farklı konular hakkında bilgi sahibi olmalarına ve belirli bir konu hakkında iletişim halinde olan diğer kişilere ilişki kurmalarına olanak yaratmaktadır (Boyd ve diğerleri, 2010). Retweetlerin orijinalliğinin korunduğu gibi, metinde özellikle karakter sınırına bağlı olarak kısaltmalar yapmak (ünlü harf silmek gibi), gereksiz bulunan sözcükleri silmek gibi değişikliklerin yapıldığı belirtilmektedir. Metnin içeriğinde yapılan değişiklikler belirtilmediğinde iletişim sürecinin “dedikoduya” dönüşme riskiyle karşı karşıya olduğu vurgulanmaktadır. İnsanların retweet yapmalarının temel nedenleri tweetlerinin başka kullanıcılar tarafından görülmesini sağlamak, belirli bir kullanıcıyı haberdar etmek, başka bir kullanıcının tweetine yorum yaparak ve içeriği değiştirerek cevap vermek, bir kişinin görüşüyle uzlaştığını kamuya açık bir şekilde ifade etmek, başkalarının düşüncelerini desteklemek, az görünür olan bir kullanıcının paylaşımını görünür hale getirmek, takipçi kazanmak, tweetlere daha sonra ulaşabilmek adına kaydetmek şeklinde açıklanmaktadır (Boyd ve diğerleri, 2010). Boyd ve diğerleri (2010) insanların genellikle retweeti bilgi ve haber paylaşmak ve kendilerine ilginç gelen şeyleri ağlarıyla paylaşmak için ya da belirli bir sosyal eylemi (protesto, bağış, kolektif eylem) desteklemek için yaptığını belirtmektedir. Retweet faaliyeti aynı zamanda siyasal bir faaliyet olarak da özellikle farklı seslerin duyurulması bakımından kullanılmaktadır. Bu nedenle sesini duyurmak isteyen kişiler tweetlerinin retweet yapılmasını istemektedir. Bunun yanı sıra kullanıcılar insanların dikkatini çekmek için de retweet yapmaktadır. Bu yöntem özellikle pazarlamacılar tarafından

kullanılmaktadır. Bir tüketiciden gelen olumlu bir görüş ya da geri bildirim retweet yapılarak yayılmaktadır.

“Favorilere ekle” tweetin beğenildiğini göstermektedir. Favorilere eklenen tweetler favoriler sekmesi altında yer almaktadır (Twitter, 2015b).

“Etiket” (hashtag) Tweet etiketleridir. Belirli bir olayı, durumu, fikri ya da kuruluşu ifade eden her sözcük önüne bir “hash” # sembolü getirilerek kullanılabilir. Etiketlerin iletişim sürecinde çeşitli işlevleri bulunmaktadır. Bunlar Twitter’da bulunan bilgilerin bir araya gelmesi, topluluğun belirli bir olay etrafında bir araya getirilmesi, belirli bir tartışma konusu oluşturma ve insanları bu konu hakkında konuşmaya davet etme, tweetlerle paylaşılan bilgi ve görüşlerin takipçilerin ötesinde daha geniş bir kitle tarafından ulaşılabilir olması şeklinde açıklanmaktadır (Small, 2012). Bu özellikleriyle etiketler etkileşimi arttırmaktadır¹². Bir etiket takip edilmek istendiğinde, bu etikete gönderilen tweetler zaman akışı içerisinde güncellenerek otomatik olarak kullanıcılar tarafından görüntülenmektedir (Bruns ve Burgess, 2011). Etiketler her ne kadar belirli bir konuyla ilgili bilgi ve görüşleri bir araya getirirse de, dikkate alınan konuyla ilgili bütün bilgi ve görüşleri bir araya getirememektedir. Tweetlerin hashtag havuzuna toplanması için tweette *#konuadı* bulunması gerekmektedir.

“Tweeter” Twitter kullanıcılarını ifade etmektedir (Murthy, 2013). Twitter kullanıcıları bireyler olmak zorunda değildir. Herhangi bir kurum veya grup hesap açarak Twitter’ı kullanabilmektedir. Twitter kullanıcıları *@kullanıcıadı* şeklinde kendilerini tanımlamaktadırlar.

“Direkt mesaj” herhangi bir Twitter kullanıcılarına özel olarak gönderilen mesajları ifade etmektedir. Bu mesajlar herkes tarafından ya da takipçiler tarafından görüntülenememektedir ve “DM” kısaltması ile kullanılmaktadır (Twitter, 2015c).

“Bahsetme” bir tweete *@kullanıcıadı* yazılarak başka bir kullanıcıdan bahsetme anlamına gelmektedir (Twitter, 2015c).

“Popüler başlıklar” (trending topic) tweet yollanan en popüler etiketlerin yer aldığı bir listedir. Bu listede dünya çapında popüler olan etiketler görüntülenebildiği gibi, ülkelere ve illere göre de bölümlene yapılabilmektedir. “Trending topic”, TT kısaltmasıyla gösterilmektedir ve insanların hangi müziği dinlediği, neden nefret ettiği, hangi takımı ya da siyasetçiyi desteklediği gibi pek çok farklı konu üzerine açılmış etiketler TT

¹² Etiket (Hashtag) özelliği Twitter’a sonradan eklenmiş bir uygulamadır. 2007 yılında Chris Messina isimli bir kullanıcı tarafından önerilmiştir. Etiket’in kullanımı 2007 San Diego orman yangını sırasında popülerleşmiştir (Small, 2012).

olabilir. Bu liste etiket içinde paylaşılan tweet yoğunluğuna göre güncellenmektedir (Murthy, 2013). Çok sayıda tweet paylaşıldığında etiket TT listesine girmektedir.

“Twitter profili” Twitter kullanıcılarına ait bilgileri göstermektedir. Burada kişilerin kullanıcı isimleri ve resimleri, buldukları yer, kendileriyle ilgili kısa bilgiler yer almaktadır. Bu alan 160 karakter ile sınırlıdır (Twitter, 2015c).

“Twitter ana sayfası” daha önce paylaşılan tweetler, takipçiler ve takip edilenlere ait bilgiler, zaman akışı, popüler başlıklar listesi yer almaktadır.

“Takip etmek” İlgilenilen bir kullanıcının tweetlerinin takip edilmesi anlamına gelmektedir. “Takip et” butonuna tıklanarak kullanıcı takibe alınmakta aynı butona basarak da takip bırakılmaktadır. Takip edilen kişi kamusal, siyasal, ticari, popüler bir kişi, kurum ya da grup olabilmektedir. Takipçiler Twitter’daki sosyal ağı oluşturmaktadır. Takip etme ya da edilme katılım bakımından bir kişinin ne kadar kişiye ulaşabileceğini anlamak için de kullanılmaktadır.

“Takipçi sayısı” kişilerin takip ettikleri kişi sayısı ve kaç kişi tarafından takip edildikleri bilgisidir ve bu bilgi profil sayfasında yer almaktadır. Takipçi sayısı bir bilginin ya da görüşün daha fazla kişiye ulaşması bakımından da önemlidir (Ausserhofer ve Maireder, 2013). Ancak takipçi sayısı ve etki yaratabilme kapasitesi arasında açık bir ilişki yoktur. Etki daha çok inisiyatif alma ve diğer kişileri yönlendirme potansiyeli ile ilişkilidir (Ausserhofer ve Maireder, 2013).

4.2.2. Twitter’da İletişim ve Etkileşim

Twitter kendi istekleriyle çok sayıda farklı özelliklere sahip kullanıcının katıldığı çevrimiçi, çok geniş ortak bir iletişim ve sosyal ağ platformudur. Sağladığı temel işlev bu platforma katılan kişilerin çok sayıda ve çeşitli yazılı ve/veya görsel içeriklere sahip olan verinin transferini gerçekleştirmektir. Twitter bu açıdan karşılıklı olarak iletişim ve etkileşim kurmak için işlevsel bir platform olarak değerlendirilmektedir (Hsu ve Park, 2012, s. 170; Hall, 2011). Twitter’da iletişimin ve etkileşimin farklı biçimleri bulunmaktadır. Twitter’a e-posta adresi aracılığıyla kaydolun bir kullanıcı, öncelikle kendisine bir kullanıcı adı belirlemektedir. Bu ad kullanıcının Twitter kullanım amacına göre farklılık göstermektedir. Twitter’ı yeni sosyal ağlara ulaşmak, fikir ve görüşlerini paylaşmak amacıyla kullanan bir kullanıcı, kullanıcı adını gerçek ismi olarak belirlemekte ve bu kullanıcı adı ile Twitter’da iletişim kurmaya başlamaktadır. Kullanıcı Twitter profilini hazırlarken ilgi alanları, işi ya da yaşadığı yerle ilgili bilgiler

bulunmaktadır. Twitter kullanıcıları aynı zamanda kendilerini tanıtan bir fotoğrafı profillerinde yayınlamaktadır. Twitter kullanıcıların ilgilendikleri kişi ve kuruluşları takip etmeleri bu sayede bu kaynaklardan gelen bilgi akışını izlemelerine olanak sağlamaktadır. Bu ortak platformda kullanıcıların takip edebilecekleri oldukça geniş bir alan bulunmaktadır. Haberlerden, kişisel deneyim paylaşımlarına, eğlenceden, kültür ürünlerine, siyasetçilerden siyasi partilere ve kişisel siyasal görüşlere varıncaya kadar çok sayıda ve her an yenilenen içerikler yayınlanmaktadır. Twitter'a giren kullanıcılar bu içerikleri üreten (kaynak konumundaki) kullanıcıları takip ederek sürekli güncel bilgilere erişebilmektedir. Kullanıcılar aynı zamanda zaman akışı içerisinde paylaşılan tweetleri görebildikleri gibi Twitter'da konuşulan konulardan oluşan popüler gündemleri de bir liste halinde (TT) izleme ve ilgilerini çeken gündemin etiketine girerek neler olup bittiğini öğrenme şansına sahiptir. Genel olarak bir kullanıcının izleyici olarak Twitter'dan yararlanma durumunu bu şekilde açıklamak mümkündür. Ancak Twitter'da her kullanıcı aynı zamanda başka kullanıcıların ilgisini çekebilecek veriler üreten ya da paylaşan bir kaynak ya da dağıtıcı durumundadır. Bu duruma geçiş kullanıcının aktif olarak veri üretimine veya paylaşımına başlamasını gerektirmektedir. Bu durum tweet göndermek, retweet yapmak, favorilere eklemek şeklinde gerçekleşmektedir. Kullanıcı faaliyete geçtiğinde aynı zamanda başkaları için bir kaynak haline gelmekte ve takipçi kazanabilmektedir. Bu sayede kullanıcılar kendi sosyal ağlarını oluşturmaya başlamaktadır. Twitter'da sosyal ağı takipçi sayısı üzerinden değerlendirmek mümkündür. Kullanıcının paylaştığı içerik, bilgi ya da görüş doğrudan ilk olarak kendi takipçilerinin zaman akışında görüntülenmektedir. Yani bilginin ilk alıcıları kullanıcıların takipçileridir ve Twitter kullanıcısı mesajının ilk temas edeceği kişilerin kimler olduğu hakkında bilgi sahibidir. Ancak bir mesaj iletildiğinde bu mesajın yolculuğu onun alıcısına ve takipçilere ulaştığında bitmemektedir. Yayılma süreci retweetler aracılığıyla devam etmektedir. Takipçiler tweetin kendi takipçilerinin ilgisini çekeceğini düşündüklerinde bu tweeti yeniden yönlendirmekte ve yayılmasına katkı sağlamaktadır. Tweet Twitter gündeminde dolaşıma girmektedir. Twitter'ın dünya çapında aylık aktif kullanıcı sayısı 250 milyonun üzerindedir (Digital Insights, 2015). Bu rakam düşünüldüğünde dünya kamuoyunu ilgilendirdiği düşünülen bir bilgi çok hızlı şekilde çok fazla kişinin ekranına ulaşma imkânına sahiptir. Bu bakımdan kullanıcıların popülerliği bilginin yayılımında kullanıcılara bir ağı gücü sağlamaktadır. Twitter bilginin yayılmasında hız, maliyet ve yayılma kapasitesi düşünüldüğünde oldukça etkili bir iletişim aracı haline gelmektedir. Aynı zamanda Twitter'da karşılıklı konuşma imkânı da söz konudur. Yanıt sistemi ya da bahsetme çerçevesinde yeni bir eşitlik hali oluşmakta,

gerçek hayatta geçerli olan etkileşimin önünü tıkayan engeller bu alanda ortadan kalkmaktadır. Dünyanın internet erişimi ve araçlarının ulaşılabilir olduğu herhangi bir yerinde, Twitter kullanıcısı olan bir kişinin herhangi bir siyasetçiye, sporcuya, sanatçıya, gazeteciye, akademisyene, topluluğa, örgüte veya işletmeye ulaşma imkânı bulunmaktadır.

Twitter iletişimde iletişime katılan kişilerin kapsamını önceden belirlemek her zaman mümkün değildir. Bu bakımdan Twitter’da yapılandırılmamış bir iletişimin söz konusu olduğu ifade edilmektedir (Murthy, 2013). Direkt mesajlar ile doğrudan iletişimde taraflar seçilebilmektedir. Ancak herhangi bir etikete gönderilen bir tweet herkesin erişimine açıktır ve tweet kendisini okuyan kişileri bu iletişimin tarafı haline getirebilmektedir. Bu kesişimler ağlar üzerinden, etiketler üzerinden ya da kullanıcının Twitter içeriklerinde yaptığı bir arama üzerinden gerçekleşebilmektedir. Bir gündem konusu olarak örneğin yerel seçimlerde #yerelseçim etiketindeki paylaşımlar, sosyal ağdan bu konuyla ilgili gelen tweet ve retweetler, “yerelseçim” araması sonucu çıkan tweetler veya bir adayın kullanıcı ismi arandığında çıkan sonuçlar bu konuyla ilgili gönderilen tweetleri erişilebilir hale getirmektedir. Böylelikle tweetler yatay ağlarda veya genel gündem akışı içerisinde okuyan, yorumlayan, yeniden üreten ya da yalnızca bunlardan bir kısmını gerçekleştiren aktif bir kullanıcı kitlesine ulaşmaktadır. Twitter’da herhangi bir kişiden söz edildiğinde ya da bir yanıt gönderildiğinde, bu tweet yalnızca iletişim kuranların değil bütün kullanıcıların erişimine açık hale gelmektedir. Bir evsizin Barak Obama’ya yolladığı “Başka ülkelerin yardıma ihtiyacı olduğunu biliyorum. Biz evsiz ve Amerikalıyız bu nedenle biz öncelikli olmalıyız, sana minnettar değilim!” şeklindeki mesajın aslında muhatap ile değil bu tweeti okuyan diğer kullanıcılarda etki yaratmayı amaçladığı belirtilmektedir (Murthy, 2013, s. 4-10). Twitter’da herhangi bir tweet bu tweeti okuyanların yanıtlamasına açıktır. Twitter’da iletişim sürecinde konuşmanın etki alanının o konuşmaya katılanların ötesine geçmesi nedeniyle bu süreç kamusal bir iletişim pratiği olarak ifade edilmektedir (Boyd ve diğerleri, 2010).

Twitter’ın iletişim ve etkileşim bakımından bir diğer özelliği gerçek zamanlı iletişim imkânı sağlamasıdır. Twitter’da bilgiler anlık olarak güncellenmektedir (Small, 2012). Kullanıcılar çevrimiçi olduğunda eşzamanlı iletişim gerçekleştirmektedir. Bununla birlikte Twitter eşzamanlı olmayan iletişime de imkân tanımaktadır (Murthy, 2013, s. 46; Boyd ve diğerleri, 2010). Small (2012) karşılıklı konuşma gerçekleştirmek bakımından Twitter’ın eş zamanlı olmadığını vurgulamaktadır. Eşzamanlı olmama durumu, mesajı gönderen ile alan kişinin aynı anda iletişim halinde bulunmalarını gerektirmemektedir. Dolayısıyla karşılıklı konuşma da anlık olarak gerçekleşmemektedir.

Twitter iletişimi farklı kullanıcılar arasında bağlantı ve ağ geliştirmeye yardımcı olmaktadır. Retweetler ağ kurma sürecinde önemli bir işleve sahiptir. Retweet bir konuyla doğrudan ilgisi bulunmayan kullanıcıları bu konuyla ilgili tartışmaya katılmaya teşvik etmektedir (Boyd ve diğerleri, 2010). Bu bağlamıyla retweet bilginin yeni kişilere ulaşma sürecine ve böylelikle onların da tartışma ya da konuşma sürecine katılmasına katkıda bulunmaktadır. Murthy (2013, s. 6) eğer bir tweet doğru kişilerce retweet yapılırsa onun kartopu etkisi yaratacağını ifade etmektedir.

Twitter iletişimi bilginin paylaşımı, görüşün yayılması, alternatif bilgi kaynaklarına ulaşma ve bir gündemin dünya çapında yayılması imkânları sunmaktadır (Murthy, 2013, 32; Kwak ve diğerleri. 2010). Twitter üzerinden görüş ve bilginin hızlı yayılması toplumsal, ekonomik ve siyasal açıdan geniş kitlelere ulaşmak için önemlidir (Stalker, 2012). Bu bakımdan Twitter'da etiketler kamusal iletişimin gelişimine kamusal gündeme ilişkin tartışmaları derleyerek katkıda bulunmaktadır (Bruns ve Burgess, 2011). Kullanıcılar arasında bu alanda bilgi paylaşılmakta, tartışma içerisinde etkileşim gelişmektedir (Small, 2012). Bir gündeme ait etiketin popüler başlıklar (TT) listesine girmesi bu gündemin yerel, ulusal veya dünya çapında mesaj paylaşım yoğunluğuna bağlı olarak çok sayıda kullanıcı tarafından okunması anlamına gelmektedir. Paylaşım yoğunluğu dünyadaki diğer tartışmalar içerisinde daha fazla olduğunda bir etiket dünya listesinde yayınlanmaktadır. Twitter'da paylaşılan ve biriken bilgi farklı ilgi alanlarındaki kişiler için önemli bir bilgi kaynağı/deposu oluşturmaktadır (Bonetta, 2009).

Twitter iletişiminin temel özelliklerinden biri de belirli olaylar gerçekleştiğinde iletişim ve etkileşim yoğunluğunun artmasıdır. Bu nedenle Twitter iletişiminin olay-merkezli olduğu vurgulanmaktadır (Murthy, 2013, s. 33; Bonetta, 2009). Bu süreçte popüler başlıklar listesi önem kazanmaktadır. Liste (TT) dünyada gelişen olayları görünür hale getirmektedir. Olaylara bağlı olarak artan iletişim ve etkileşim sürecinde farklı kullanıcıların daha fazla ilişki kurduğu belirtilmektedir (Murthy, 2013, s. 35).

Twitter iletişiminde bireylere ait özel alanlar belirsizdir. Kullanıcıların profili herkese açık olduğunda kişiler arasında geçen diyaloglara ulaşmak mümkündür. Bu durum özel alan ve kamusal alan arasındaki sınırların bulanıklaşmasını ve veri gizliliğine ilişkin bazı sorunları beraberinde getirmektedir. Twitter kullanıcıları diğer kullanıcıların gündelik yaşamları hakkında, onların alışkanlıkları ve sosyal tercihleri hakkında bilgiye ulaşmaktadır.

Twitter iletişiminin kullanıcıları ağlar sayesinde küresel bir kamuoyunun parçası haline getirdiği belirtilmektedir. Twitter kullanıcıları bireyler olarak görülseler de küresel

kamular haline geldikleri savunulmaktadır (Murthy, 2013). Dünyanın pek çok yerinden farklı gruplar birbirleriyle iletişim ve bağlantı içerisindedir. Murthy (2013) Twitter'ın dünyadaki herkes arasında küresel düzeyde bir etkileşim sürecine olanak sağladığını belirtmektedir. Twitter hem bağlantılılık hem de diğerlerinin farkında olma bağlamında küresel bir ortaklığın gelişmesine katkı sağlamaktadır.

Twitter iletişiminin her ne kadar küresel düzeyde bir kamuoyu ve bağlantılılık yaratma potansiyeli olsa da, bu durumun yalnızca bu teknolojilere erişim imkânına sahip olan kişiler için geçerli olduğu belirtilmektedir (Murthy, 2013). Bu ağlara ulaşma konusunda sosyo-kültürel ya da ekonomik eşitsizlikler nedeniyle her ülke, grup ya da kişinin aynı ölçüde bu ağlara erişebilme potansiyeline sahip olmadığı vurgulanmaktadır. Etkileşim bakımından Twitter'da bir başka sınırlılık durumundan da söz edilmektedir. Bu takipçi çeşitliliği etkileşimi arttırsa da, kullanıcıların diğer internet platformlarında olduğu gibi kendileriyle benzer kişilerle etkileşim kurma eğiliminde olmaları durumudur. Murthy (2013, s. 37) Twitter'da bu durumun aşıldığına dair görüşler olmasına rağmen, buna ilişkin somut veri olmadığını ifade etmektedir. Buna rağmen, Twitter'ın türdeşliğin sınırlarını aşma konusunda daha fazla olanak sağladığını vurgulamaktadır.

Twitter'ın haber üretimi konusunda önemli etkileri olduğu belirtilmektedir. Twitter haber kaynaklarına ulaşma ve geleneksel haber yapma sürecindeki kısıtlamaları aşarak insanların hızlı bir şekilde habere ulaşmasını sağlamaktadır (Ausserhofer ve Maireder, 2013). Bir taraftan da Twitter haber kaynağı ve haber alanı olarak dünya çapında farkındalık ve bilinç yaratma konusunda önemli imkânlar sağlamaktadır. Twitter'ın bu özelliği profesyonel gazetecilik, vatandaş gazeteciliği gibi farklı pratikleri kapsamaktadır. Tweetlerde gönderilen bağlantılı pek çok haber bulunmaktadır. Ayrıca Twitter herkesin ulaşabilirliği nedeniyle haber üretme ve tüketme bakımından oldukça demokratik bir alan olarak görülmektedir (Murthy, 2013, s. 51). Twitter'ın farklı gazetecilik deneyimleriyle kabul edilen gazetecilik kurallarını dönüştürdüğü belirtilmektedir. Gazetecilikte şeffaflık ve vatandaş gazeteciliği bu süreçte öne çıkmaktadır. Twitter iletişimi kullanıcı kaynaklı haberleri görünür kılmaktadır (Murthy, 2013, s. 55). İnsanlar Twitter'da yalnızca dinleyici değildir aynı zamanda fikirlerini paylaşmakta, habere ilişkin detaylar vermekte ve yorum yapabilmektedir (Papacharissi ve Oliveira, 2012, s. 1).

Twitter alternatif, demokratik ve özgür bir medya ve iletişim alanı olarak ifade edilmektedir. Twitter'da iletişim sürecinde kullanıcılar kendi istedikleri içerikleri seçme şansına sahiptir. Twitter, kullanıcılara bireyselleşmiş tercihler sunmaktadır. Bu durum

geleneksel medyanın iletişim sürecindeki hegemonyasının kaybolması olarak da değerlendirilmektedir. Twitter'ın kitle medyası karşısında ulaşılabilir olması ve içerik yaratma, görüş paylaşma ve görüş etkileme olanaklarıyla demokratik eyleme imkân tanıyan bir iletişim aracı ve geleneksel medya hiyerarşisini aşma konusunda etkili bir medya olarak görülmesine neden olmaktadır (Murthy, 2013, s. 31; Small, 2012). Diğer taraftan Twitter'ın iletişimsel güç ilişkilerini köklü olarak değiştireceği tahmin edilmemektedir. Buna göre, Twitter demokratik açıdan farklı seslerin duyulması için önem taşıırken, bu seslerin gerçek etkisini güçlendirmek konusunda görece olarak etkisi sınırlı kalmaktadır. Bunun nedeni Twitter'da iletişim kuran çoğu kanaat önderinin hâlihazırda geleneksel medyada bulunan kişilerden oluşması şeklinde açıklanmaktadır (Murthy, 2013, s. 31). Twitter'ın medyanın demokratikleşmesi bakımından sınırlarına rağmen sosyal hareketlerde ve protestolarda özellikle kitle basının işlemediği, yasaklandığı ya da manipüle edildiği durumlarda birincil kaynaklardan haber veren bir bilgi kaynağı olarak önemine dikkat çekilmektedir (Grossman, 2009). Twitter farklı alanlarda ve konularda bilgi ve haber paylaşımı için ortak bir alan sağlamaktadır. Twitter'ın interaktif özellikleriyle haber sürecini daha şeffaf ve hesap verilebilir bir şekilde değiştirdiği, kaynakların arttığı, haber üretim sürecinde kiteselleşmenin söz konusu olduğu, haber oluşturma sürecinin kamu tarafından izlenebilir hale geldiği belirtmektedir (Murthy, 2013, s. 67). Twitter'ın iletişim ve etkileşim bakımından sahip olduğu bu imkânların ve sınırlılıkların yanı sıra yapısal açıdan 140 karakter sınırlamasının da Twitter iletişimini etkilediği belirtilmektedir (Boyd ve diğerleri, 2010). Boyd ve diğerleri (2010) bu sınırın yaratıcılık için bir avantaja dönüşebileceğini ve kullanıcıların çok fazla çaba harcamadan hızlı iletişime olanak sağladığını belirtmektedir. Twitter iletişim ve etkileşim sürecindeki bu işlevleriyle siyasal alanda dikkate alınmaktadır.

4. 3. TWİTTER VE SİYASET İLİŞKİSİ

Twitter bilgi paylaşımı, bilginin yayılması, iletişim ve etkileşim süreçlerinde sahip olduğu tasarım ve teknolojik donanım sayesinde siyasal alandaki aktörler için tartışma, fikirlerini yayma ya da insanları etkileme sürecinde önemli imkânlar sunmaktadır. Twitter'ın siyasal açıdan kullanım biçimlerini seçimlerde siyasal iletişim, siyasal olaylarda ya da süreçlerde kamusal tartışmaların gelişmesi ve siyasal aktivizm hareketleri bağlamında sınıflandırmak mümkündür (Small, 2012; Parmelee ve Bichard, 2012; Gerbaudo, 2014; Ausserhofer ve Maireder, 2013; Murthy, 2013; Fraia ve Missaglia, 2014; Beaumont, 2009; Rahimi, 2011; Stalker ve Wood, 2013; Gaby ve Caren, 2014). Twitter siyasette şeffaflık ve hesap verilebilirliğin gelişmesi bakımından bir araç olarak görülmektedir (Murthy, 2013). Bunun nedenini Twitter'ın hem bilgi kaynağı olması hem de aleniyet ilkelerine uygun şekilde iletişim ve etkileşim imkânlarına sahip olmasıyla açıklamak mümkündür. Twitter'ın olay merkezlik özelliği de siyasal süreçlerde ortaya çıkan ve gelişen olaylara bağlı olarak kamusal tartışmaların gelişmesi bakımından Twitter'ın etkisini ön plana çıkartmaktadır (Burns ve Burgess, 2011). Yerel, ulusal, bölgesel ya da küresel düzeyde meydana gelen ve insanların ilgisini çeken siyasal olaylar sırasında Twitter insanların bilgi aldığı, görüş paylaştığı bilgi yaydığı bir alana dönüşmekte ve kullanıcılar arasındaki iletişim trafiği artmaktadır. Twitter'da paylaşılan görüşler, bilgi ve içerikler siyasal açıdan yeni bir katılım biçimi sunmaktadır (Bennett ve Segerberg, 2012; Gerbaudo, 2014; Demirhan, 2014).

Siyasal süreçlerde paylaşılan bilgiler üzerinden insanlar fikirlerini ve duygularını dile getirmekte ve böylelikle ortak bir tartışma ortamı gelişmektedir (Papacharissi ve Oliveira, 2012). Twitter siyasal alanda geleneksel iletişim, bilgi paylaşımı ve etkileşim süreçlerinde değişiklikler meydana getirmektedir. Yalnızca süreçler değil geleneksel siyasal aktörler de bu değişimden etkilenmekte, siyasal aktörler çeşitlenmektedir. Tabandan katılımın giderek geliştiği ve farklı sosyal, kültürel, siyasal grupların siyasal söylem alanına katıldığı, bireylerin de siyasal alanın aktif özneleri haline geldiği görülmektedir. Blog yazarları, aktivistler, hacktivistler, teknolojiyle ilgili olan siyasetçiler ya da bürokratlar Twitter'ı siyasal süreçlerde iletişim ve etkileşim amacıyla kullanmaktadır. Twitter'ın sosyal hareketlerde ve protestolarda katılımcıların örgütlenmesi, mobilizasyonu, kaynakların mobilizasyonu, haberleşme, iletişim, ağlar içinde bilginin yayılması ve kamuoyunun dikkatinin çekilmesi sürecinde önemli işlevleri bulunmaktadır.

4.3.1. İnteraktif Kamusal Alan ve Twitter

Twitter alanı (twittersphere) kavramı Twitter'a kamusal bir alan olarak yaklaşıldığını göstermektedir (Ausserhofer ve Maireder, 2013). Siyasetçiler, siyasi kuruluşlar, sivil toplum örgütleri, gazeteciler, bireyler, sosyal gruplar Twitter kamusunu oluşturmaktadır. Bu bakımdan Twitter kamusal müzakere sürecinin gerçekleştirilmesi bakımından farklı aktörlerin birbirleriyle bağlantılı olduğu ve tartışabildiği ağlardan oluşan kamusal bir alan olarak değerlendirilmektedir (Ausserhofer ve Maireder, 2013). Twitter kamusal alan olarak dikkate alındığında bu alanda etkileşim ve iletişim sürecinin nasıl işlediği önem kazanmaktadır. Aktörlerin iletişim ve etkileşim sürecinde birbirleriyle olan ilişkileri, bilginin oluşumu ve yayımında bu aktörlerin ne derece etkili olduğu, görüş oluşturma ve etkileme süreci, katılım biçimi ve katılımcıların çeşitliliğine ilişkin sorular öne çıkmaktadır. Twitter'ın siyasal süreçlerde kamusal tartışmaları geliştirme ve aktif bir vatandaşlık anlayışını destekleme bakımından etkilerine ilişkin bazı deneyimler bu sorulara ilişkin bilgi sunmaktadır. Bu deneyimlere ilişkin araştırmalar ve araştırmaların sonuçları bu bölümde sunulmaktadır.

Hsu ve Park (2012) Twitter'ı siyasetçiler, kamu ve vatandaşlar arasında bir müzakere ve siyasal iletişim platformu olarak değerlendirmektedir. Hsu ve Park'ın (2012) araştırması Twitter'ın siyasal iletişim sürecindeki etkilerini Kore Meclisi'nde yer alan parlamenterlerin Twitter kullanımını inceledikleri araştırmaları Twitter'ın parlamenterler ve vatandaşlar arasında etkileşimi geliştirmede etkili şekilde kullanılmadığını ortaya koymaktadır. Birçok çalışma politikacıların bu aygıtı vatandaşlarla etkileşim kurmaktan öte kendi kampanyalarını geliştirmek için siyasal pazarlama amacıyla kullandıklarını göstermektedir (Ausserhofer ve Maireder, 2013). Buna karşın kamusal alanı yalnızca milletvekilli ve vatandaş arasında kurulan ve iyi işleyen mekanik bir ilişki olarak açıklamak mümkün görünmemektedir. Hsu ve Park (2012) da Twitter'ın iletişim ve etkileşimi geliştirme bakımından önemli imkânlarla ve kamusal bir tartışma ortamı sağlama potansiyeline sahip olduğunu savunmaktadır. Kamusal alan kavramı eleştirel yaklaşımlar da değerlendirmeye katılığında pek çok farklı aktörün birbiriyle karşılıklı iletişim gerçekleştirdiği ve siyaset üzerinde eleştirel işlevleri olan heterojen bir topluluğun görüşlerini örgütlediği alan olarak açıklanmaktadır.

Ampofo ve diğerleri (2012) çalışmalarında 2010 yılında İngiltere genel seçimleri sırasında geleneksel (anaakım) medyada yayınlanan, seçimi hangi adayın kazanacağına dair kamuoyu yoklamaları sonuçlarına ilişkin tartışmalar ile Twitter kullanıcılarının bu kamuoyu yoklamaları ve yayınlarla ilgili görüşlerini paylaştıkları

tweetleri incelemektedir. Çalışmada seçim kampanyası boyunca yarım milyon üzerinde tweet paylaştığı belirtilmektedir. Araştırmacılar tartışma programı sırasında ve hemen sonrasında konuyla ilgili olarak 60,000 tweet toplayarak bunların içerisinde 496 tweeti analiz etmiştir. Bu sayılar, Twitter'ın siyasal süreçlerde yüksek düzeyde iletişim potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Ampofo ve diğerleri (2012) çalışmalarında Twitter kullanıcılarının kamuoyu yoklamaları sonuçlarıyla ilgili olarak kendi beklentileri doğrultusunda görüş oluşturduklarını belirtmektedir. Görüş paylaşan kişilerin beklentilerine ters düşen durumlarda çoğunlukla ya sonuçları ya da yayınların siyasal olarak taraflı olduğunu düşündükleri açıklanmaktadır. Twitter kullanıcıları bu sonuçların yönlendirici olduğunu düşünmektedir ve farklı bilgiler kullanarak kendi iddialarını desteklemeye çalışmaktadır. Ampofo ve diğerleri (2012) Twitter kullanıcılarının temel eğiliminin yayındaki tartışmaya katılmak olduğunu ancak bu durumun mümkün olmaması nedeniyle görüşlerini Twitter üzerinden paylaştıklarını belirtmektedir. Çalışma sonuçlarına göre vatandaşlar siyasi ve medya elitlerine güvensizlik beslemektedir. Ampofo ve diğerleri (2012) elit yapımlar yerine vatandaşların katılımına açık, bilgi sahibi kamunun yorumlarını iletebildiği, etkileşime açık yayınların medya ve vatandaşlar arasında daha güvenilir bir ilişki kurabileceğini vurgulamaktadır. Daha fazla izleyici geri bildirim ve katılım sayesinde vatandaşların tepkilerine ilişkin beklentilerin daha iyi tespit edilebileceği ve vatandaşların seçimler ve kamuoyu yoklamalarındaki sorunlarla ilgili olarak daha bilinçli yorumlar yapma imkânı kazanacağı vurgulanmaktadır. Ayrıca araştırma, BBC, SKY News gibi bazı yayın kuruluşlarının haberlerine vatandaşların daha fazla güvendiğini göstermektedir (Ampofo ve diğerleri, 2012). Çalışma, Twitter'ın kamusal tartışmaların gerçekleşmesi bakımından önemli bir alan olduğunu, geleneksel medya ve sosyal medya arasında melez (hybrid) ilişkilerin yatay güç dağılımına uygun ve dengeli biçimde gelişmesi gerektiğini, Twitter'da vatandaşların görüşlerinin oluşumunda geleneksel medyanın etkili olduğunu göstermektedir. Bunlarla birlikte geleneksel medyanın vatandaşların olay temelli tartışmalarına gündemin ikinci bir alanda konuşulması bakımından ihtiyaç duyduğu vurgulanmaktadır. Ancak, burada bilgi akışında ve tartışma konularının belirlenmesinde etki yönünün geleneksel medyadan sosyal medya alanına doğru olduğu belirtilmektedir (Ampofo vd. 2012).

Small (2012) Kanada siyaseti ile ilgili açılan bir Twitter etiketinde (#cdnpoli) siyasetle ilgili sohbetleri Twitter'ın siyasal bir tartışma ortamı yaratma potansiyeli bakımından incelemektedir. Bu çalışmada bu etiket altında yaklaşık üç aylık bir süre içerisinde 30.000 civarında tweet paylaşılmıştır. Tweet paylaşan aktörler arasında siyasetçiler,

haber kuruluşları, gazeteciler, bireyler, çeşitli gruplar ve diğer çeşitli sivil toplum örgütlerinin bulunduğu belirtilmektedir. Small (2012) içerik analizi tekniğiyle topladığı tweetleri analiz etmiştir. Small (2012) en çok tweet paylaşanların bireyler olduğunu açıklamaktadır. Medyanın tweet paylaşım oranı siyasetçiler ve diğer kuruluşların tweet paylaşım oranlarına göre yüksektir. Bu durum geleneksel aktörlerin medyada etkili olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Small (2012) içerik bakımından en fazla bilgi paylaşımının (%71,1), daha sonra yorum paylaşımının (18,4) ve son olarak siyasal sohbetin (%7,4) gerçekleştiğini belirtmektedir. Ayrıca Twitter'ın bir haber paylaşım alanı olarak değerlendirilmesine rağmen orijinal haber bildiriminin siyasetle ilgili konularda çok düşük düzeyde (%0,9) olduğunu açıklamaktadır. Small'ın verilerine göre paylaşılan bilginin %47'si çevrimiçi bilgi; %36,6'sı retweettir ve toplam bilgi paylaşımının %16'sı medya kuruluşları tarafından paylaşılmıştır. Medyanın etkisinde haberlere eklenen "bunu tweetle" butonunun rolü olduğu vurgulanmaktadır. Yorumların %61'inin görüş bildirdiğini; %39'unun ise bilgi veren yorum olduğu ve haber içerdiği belirtilmektedir. Small (2012) siyasal sohbetin oldukça sınırlı olduğunu açıklamakta ve bunun nedenlerinden birini seçilen bir etiket altındaki iletişimin çoksesli bir çevre yaratmaması, etiketin konuyla ilgili bir araya getirdiği tweet çeşitliliğinin sınırlı olması şeklinde açıklamaktadır. Small (2012, s. 125) sonuç olarak Twitter'ın siyasal katılım bakımından sınırlı bir kapasiteye sahip olduğunu belirtmektedir. İlgilenilen etiketin siyasal konuyla ilgili bir forum olmadığını ve Twitter evreninde katılımın çok farklı biçimler alabileceğini vurgulamaktadır. Her ne kadar #cdnpoli siyasal tartışmalar için bir forum değilse de, siyasetle ilgili görüşlerin açıklandığı bir platform olarak açıklanmaktadır. Kanada siyasetiyle ilgili Twitter etiketinin siyasal rolünü temel olarak bilgi sağlama, konuyla ilgili bilgiyi artırma ve gerçek zamanlı bilgi paylaşımı olarak açıklamaktadır.

Wallsten (2014) Twitter iletişiminin yalnızca Twitter sınırları içerisinde kalmadığını geleneksel medyayı da etkileyerek siyasal söylemlerin gelişmesine önemli ölçüde katkı bulunduğunu belirtmektedir. Ancak geleneksel medyaya yansıyan siyasal söylemin büyük ölçüde siyasal elitler tarafından belirlendiğini açıklamaktadır. Geleneksel medyanın Twitter'ı bilgi kaynağı olarak kullandığını belirtmektedir. Wallsten'in (2014) araştırması Twitter'ın, siyasal söylemin gelişmesine katkı sağlasa da siyasal elitlerin geleneksel medya üzerindeki hâkimiyetini sürdürmeleri bakımından demokratik bir etki yaratmadığını göstermektedir. Wallsten (2014) Twitter'ın geleneksel medya ve siyasal elitlerle olan ilişkisinin daha net açıklanabilmesi için, haber kuruluşlarından Twitter'a doğru bilgi akışının ele alınması gerektiğini ve tweetlerin içeriği üzerinde durulması

gerektiğini belirtmektedir. Benzer şekilde Fraia ve Missaglia'nın (2014) İtalya siyasi seçimlerinde siyasetçilerin Twitter kullanımına ilişkin çalışmalarında Twitter'ın temel olarak yukarıdan-aşağıya, tek yönlü etkileşim içermeyen, geleneksel kitle medyasında geçerli olan siyasal iletişim mantığını yeniden ürettiği vurgulanmaktadır.

D'heer ve Verdegem (2014) 2012 Belçika yerel seçimlerinde siyasal aktörler, medya ve vatandaşlar arasındaki etkileşimin merkezi olmayan interaktif Twitter iletişimi aracılığıyla geleneksel gündem yaratma biçimini ve geleneksel medyanın ve siyasal elitlerin gündem yaratma sürecindeki konumunu değiştirdiğini iddia etmektedir. D'heer ve Verdegem (2014) yerel seçimlerle ilgili yaklaşık olarak 43000 tweet üzerinden yaptıkları incelemelerde, zaman analizlerine göre, seçim sonuçlarına ilişkin kamuoyu yoklamasının yazılı basında yayınladığı gün ve seçimin olduğu gün mesaj paylaşımının pik yaptığını açıklamaktadır. Yazarlar, ortak bir alan, yorum ve tartışma yaratma konusunda geleneksel medyanın etkili olduğunu, farklı medyalar arasındaki etkileşimin Twitter'da farklı medyalara verilen bağlantılar aracılığıyla ve etiketler altındaki tartışmalarda gerçekleştiği belirtmektedir. Etiketler belirli konularla ilgili farklı görüşleri ve bilgileri bir araya getirmeleri ve Twitter platformundaki ana konu başlıklarını ve içerikleri yansıtmaları bakımından etkileşim sürecinde önem taşımaktadır (D'heer ve Verdegem, 2014). D'heer ve Verdegem (2014) siyasetçiler, medya ve vatandaşlar arasında Twitter'ın ağ yapısı sayesinde etkileşim oluştuğunu açıklamaktadır. Ancak etkileşim belirli kişiler etrafında toplanmaktadır ve etkileşimin düzeyi düşüktür. Bu çalışmanın sonuçlarından, etkileşimin medya ve siyasetçiler arasında vatandaşlara göre daha fazla olduğu, karşılıklılık durumunun düşük olduğu (iki farklı aktör arasındaki ilişki) ve ilişkinin çoğunlukla vatandaş tarafından tek taraflı olarak diğer aktörlere doğru kurulduğu görülmektedir. İki yönlü ilişki çoğunlukla vatandaşlar arasında gerçekleşmektedir. Bu durumda vatandaşların siyasal elitlerle kurduğu ilişkinin karşılıklılıktan ziyade onlar hakkında konuşma, onlardan bahsetme şeklinde olduğu vurgulanmaktadır (D'heer ve Verdegem, 2014). Seçim günü siyasetçilerle medya arasındaki ilişkinin daha fazla karşılıklı hale geldiği açıklanmaktadır. Sonuç olarak, vatandaşların yeni ağlardaki konumlarının geleneksel güç ilişkilerini ve elitlerin ağırlığını ortadan kaldırmadığı ifade edilmektedir.

Bruns ve Burgess'in (2011) 2010 Avustralya federal seçimlerinde siyasal habercilik ve bağımsız siyasal yorumlama ve kamusal iletişim bakımından Twitter'da "#ausvotes" etiketi altında seçimlerle ilgili yaklaşık beş hafta içerisinde paylaşılan 415.000 tweet ile gerçekleştirdikleri analiz kamusal alan ve Twitter ilişkisinin değerlendirilebileceği bir diğer araştırmadır. Bu etiket altındaki iletişim kullanıcıların konuyla ilgili görüşlerini

herkes tarafından erişilebilir bir ortamda paylaşma ve tartışması nedeniyle bir müzakere deneyimi olarak açıklanmaktadır. Bruns ve Burgess (2011) araştırma sonuçlarına göre siyasal tartışmanın çoğunlukla politikalar üzerinden değil adayların kişisel özellikleri ve performansları hakkında olduğunu, toplam tartışma içerisinde politikalar üzerine yapılan tartışmanın %14 olduğunu belirtmektedir. Belirli zaman dilimlerinde politikalarla ilgili mesaj sayısının yükseldiği, bu dönemlerin ilgili konularda kamuya çeşitli açıklama ya da duyuruların yapıldığı dönemlere rastladığı belirtilmektedir. Yani konu ana akım medyada gündem oluyorsa Twitter'da da gündem olmaktadır. Bruns ve Burgess (2011) iletişim sürecindeki toplam retweet oranının %33 olduğunu, yanıt oranının %20 olduğunu belirtmektedir. Ayrıca etiket etrafında gelişen tartışmalara katılan kullanıcıları "etiket etrafında oluşan geçici kamular" olarak açıklamaktadır. Bu kullanıcılar iletişim sürecinde konuşma, söylem üretme ve çatışmaya yatkın ve daha az bilgi paylaşma eğilimindedir. Bruns ve Burgess (2011) etkileşim bakımından kullanıcıların genellikle siyasetçilere tweet attıklarını veya paylaştıkları tweetlerin siyasetçilerle ilgili olduğunu, siyasetçilerin ise kullanıcılarla ilişki kurmaktan ziyade kendi reklamlarını yaptıklarını açıklamaktadır. Bruns ve Burgess (2011) ağ bağ gücü bakımından paylaşım sayısından bağımsız olarak kullanıcıların aracılık gücü üzerinde durmakta, bu gücün bireysel hesaplarda siyasetçilere ve örgütlere oranla görece daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Bu kapasitenin daha fazla aktiflikle ilgili olmadığını, buna karşın bağlantı kuran bu kullanıcıların diğerlerine göre ağ kapasitesi yüksek olan ve daha kalıcı olan kullanıcılar olduklarını açıklamaktadır.

Ausserhofer ve Maireder (2013) Avusturya'da Twitter tartışmalarına ilişkin yaklaşık 145.000 tweet analizi ile yaptıkları incelemede Twitter'ın ulusal siyasetle ilgili konularda siyasal aktörler tarafından (siyasetçiler, gazeteciler, uzmanlar ve vatandaşlar) kamusal tartışma ve iletişim amacıyla kullanıldığını, ancak bu ağda gerçekleşen iletişim ve etkileşimde siyasal elitlerin belirleyici olduğunu belirtmektedir. Ausserhofer ve Maireder (2013) bu duruma rağmen yine de Twitter'ın dışarıdan katılım potansiyeline sahip olduğunu ifade etmektedir. Ausserhofer ve Maireder (2013) etkileşimin çoğunlukla profesyonellerin kendi arasında kaldığını, bunlarda az bir kesim alt-ağlarla bağlantı kurduğunu açıklamaktadır. Çoğunlukla profesyoneller (siyasetçiler, gazeteciler, uzmanlar) Twitter'da yoğun bir iletişim kurmakta ve etki gücünü ellerinde tutmaktadır. Ancak Twitter'ın siyasal sohbet ortamı sağladığını, iletişimin tek yönlü olmadığını ve katılımcıların etkileşim kurduklarını da belirtmektedir. Ausserhofer ve Maireder (2013) Twitter iletişim sürecine katılanların yarıdan fazlasının vatandaşlar olduğunu, toplam iletişim kuranların büyük bir kısmının erkek olduğunu açıklamaktadır. Son olarak

Twitter'ın gündem bakımından tamamen geleneksel medyanın etkisi altında olmadığını, Twitter'da bağımsız gündemlerin de geliştirdiği belirtmektedir. Ausserhofer ve Maireder (2013) Twitter'ın sınırlılıklarına rağmen sıradan vatandaşların siyasal söylem üretmek üzere katılımına imkân tanıdığı belirtmektedir.

Hong ve Nadler'in (2012) 2012 ABD başkanlık seçimlerinde Twitter'ın kamuoyu ve gündem oluşturma sürecinde kullanımı ve Lee ve diğerlerinin (2012) siyasal bilgi paylaşımı sürecinde Twitter kullanımına ilişkin çalışmaları Twitter iletişiminin kamusal tartışma ve etkileşim bağlamında değerlendirilmesi bakımından incelenen örnekler arasına eklenebilir. Hong ve Nadler'in (2012) çalışmalarında ABD başkanlık adaylarının Twitter faaliyetlerinin Twitter'da adayların kendilerinden bahsedilmesinden çok fazla etkilenmezken, geleneksel medyadaki bahsedilme durumunun Twitter'da bahsedilme durumuna daha fazla etki ettiği yönündedir. Bu çalışmada medyanın Twitter iletişimi üzerindeki etkisinin ön plana çıktığı görülmektedir. Lee ve diğerlerinin (2012) çalışmasında retweet yapılan bilgiler üzerinden vatandaşların siyasal haberleşme davranışları incelenmektedir. Twitter kullanımı ile kamuoyu yoklamaları arasında önemli bir ilişki olduğu öne sürülen bu çalışmada Twitter gibi kamusal bilgi paylaşımının gerçekleştiği sosyal ağ sitelerinin kamuoyu tercihleri hakkında bilgi verdiği vurgulanmakta, dolayısıyla bu alanların kamusal tartışma ve görüş paylaşımının gerçekleştiği alanlar olduğuna dikkat çekilmektedir.

Sonuç olarak, Twitter'ın seçimler ya da kamuoyunu ilgilendiren konularda kamusal olarak meselelerin tartışıldığı, bilgi paylaşımına açık yeni bir müzakere alanı olarak çeşitli potansiyeller taşıdığını söylemek mümkündür. Twitter'ın herkese açık bir alan olması bu konuda olumlu bir rol oynamaktadır. Twitter'da paylaşılan içeriklerin çoğunluğunun bilgi olduğu, yorum ve görüş paylaşımının bilgi paylaşımına göre daha düşük olduğu belirtilmektedir. Twitter paylaşımları seçimler gibi belirli olaylara bağlı olarak yoğunlaşmaktadır. Twitter'da en çok tweet paylaşan aktörler bireylerdir. Twitter'ın gündemi ile ana akım medyanın gündemi arasında bir ilişki bulunmaktadır ve geleneksel medyanın Twitter gündemini belirleme konusunda etkili olduğu belirtilmektedir. Twitter'da paylaşılan bilgilerin genellikle orijinal haberlerden ziyade medyadan gelen haberler olduğu vurgulanmaktadır. Çalışmalarda Twitter'ın demokratik açıdan tabandan katılıma ve müzakereye ilişkin potansiyelleri olmakla beraber filli durumda bu potansiyellerin iyi kullanılmadığını, buradaki iletişim ve etkileşimin siyasal elitlerin hâkimiyetinde olduğu belirtilmektedir. Twitter iletişim sürecinde etkileşim düzeyinin düşük olduğu ve sosyal ağlarda belirli kişilerin daha fazla iletişim sürecine katıldığı vurgulanmaktadır. Etkileşimin çoğunlukla medya ve siyasetçiler arasında söz

konusu olduğu, vatandaşların paylaşımlarının tek taraflı veya vatandaşların kendi aralarında gerçekleştiği belirtilmektedir. Twitter'da tweet paylaşımından ziyade tweet yayımının daha yoğun olduğu belirtilmektedir. Twitter kamusal alan yaklaşımı dışında özellikle siyasal aktivizm bağlamında ele alınmaktadır. Çalışmanın devamında Twitter ve siyasal aktivizm ilişkisi üzerinde durulmaktadır.

4.3.2. Siyasal Aktivizm ve Twitter

Sosyal medya özellikle İran, Mısır, Tunus, Yemen, Libya, Moldova, Gürcistan, Filistin ve Çin'de yaşanan protestolar sonrasında siyasal muhalifler ve aktivistler tarafından kullanılmıştır. Sosyal medya hükümet karşıtı gösterilerin düzenlenmesinde, birlikte hareketi sağlama ve protestolarla ilgili bilgi yayma bakımından iletişim sürecindeki engelleri aşarak etkili olmaktadır (Christensen, 2011). Ayrıca alternatif söylemlerin oluşumunda ve bu söylemlerin yerel ve küresel düzeyde diğer insanlara ulaşmasında da etkili olduğu belirtilmektedir. Twitter iletişim ve ağ özellikleri sayesinde kolektif eylemlerde etkili bir araç olarak görülmektedir (Christensen, 2009; Axford, 2011). Sosyal medya yalnızca kolektif eylemi desteklememektedir aynı zamanda muhalefetin ve çatışmaların da alanı olarak görülmektedir. Rahimi (2011, s. 160-162) sosyal medyada bilginin, düşüncelerin, değerlerin ve söylemlerin birbirleriyle rekabet içinde olduğunu ve sosyal medyanın siyaseti agonistik biçimde yeniden biçimlendirdiğini belirtmektedir. Ayrıca sosyal medyanın yalnızca bir iletişim alanı olmadığını –özellikle otoriter ülkelerde- yeni siyasal çatışmalar yaratan siyasal bir alan olduğunu vurgulamaktadır. Diğer taraftan Twitter'ın muhalif bir alan ve araç olduğu görüşlerinin karşısında hükümetlerin de aynı aracı kullanarak sosyal medya üzerinden kullanıcıları ve mesajları takip ettiği, sosyal medya üzerinden gözetleme, dezenformasyon ve çeşitli engellemeler yaptığı belirtilmektedir (Christensen, 2011; Mungiu-Pippidi ve Munteanu, 2009; Morozov, 2009a). Ancak bu engellemelere rağmen Twitter'ın yerleşik güç ilişkilerinin dışında ve karşısında yeni güç ilişkileri kurma kapasitesine sahip olduğu savunulmaktadır. Twitter toplumsal ve siyasal açıdan dışlanmış ve dezavantajlı grupların taleplerini dile getirme, kendilerine yapılan dışlayıcı muameleler karşısında muhalif söylemler geliştirme ve mücadele için pek çok engele rağmen alternatif bir medya ve alan olarak görülmektedir (Schejter ve Tirosh 2012; Murthy, 2011; Fenton, 2011; Rahimi, 2011).

Twitter'ın kapitalizm karşıtları, çevreciler, kadın hakları savunucuları, hükümet karşıtları ve hak talepleri için mücadele eden yeni muhalif sosyo-politik hareketler sırasında rol

aldığı pek çok örnek bulunmaktadır. Bu örneklerin sayısının 2009 yılından sonra gelişen protesto ve sosyal hareketlerde giderek arttığı gözlemlenmektedir. Burada temel olarak eleştirel ve muhalif özelliklerine bağlı olarak agonistik siyaset içinde değerlendirilen sosyal hareketlerde Twitter'ın işlevleri üzerinde durulmaktadır.

Moldova'da 2009 yılı Nisan ayında Moldova Cumhuriyeti Komünist Partisi'nin seçimleri kazanmasının ardından, halk seçimlere hile karıştığı ve oyların sayımında haksızlık yapıldığı gerekçesiyle seçimlerin yenilenmesi talebiyle hükümet karşıtı protestolara başlamıştır. Bu süreçte Twitter protestonun gelişmesinde ve özellikle katılımcıların artmasında etkili olmuştur (Mungiu-Pippidi ve Munteanu, 2009). Mungiu-Pippidi ve Munteanu (2009) bu süreçte geleneksel medyanın olaylara kayıtsız kalırken, Twitter'da protestolarla ilgili paylaşımın yoğun bir şekilde gerçekleştiğini ve protestocu sayısının kısa sürede 10,000'den şehir merkezinde 900.000'e yükseldiğini ve bu süreçte Twitter'ın bilgi yayma, protestocular arasında haberleşme ve organizasyon için kullanıldığını belirtmektedir. Moldova protestoları Twitter'ın oynadığı rol nedeniyle "Moldova Twitter Devrimi" olarak adlandırılmıştır (Mungiu-Pippidi ve Munteanu, 2009). Bu olay aynı zamanda medyada ilk "Twitter devrimi" olarak da anılmıştır (Christensen, 2011). Twitter'da açılan #pman etiketi Moldova Cumhuriyeti'nin başkenti olan Kişinev'in en büyük meydanı olan "Piata Marii Adunari Nationale"nin baş harfleri kullanılarak oluşturulmuş ve bu etiket altında protestolarla ilgili çok sayıda tweet paylaşılmıştır.

İran'da 2009 yılında yapılan seçimlerde İran Başkanı Mahmut Ahmedinejad'ın seçimleri manipüle ederek tartışmalı bir şekilde seçimi kazanmasının ardından muhalif siyasetçiler ve Batı devletlerinin desteğiyle gerçekleştirilen protestolar Yeşil Devrim ve Twitter Devrimi olarak anılmaktadır (Rahimi, 2011). Bu süreçte Twitter'da #iranelection (newsweek, 2009) ve #Iranrevolution (Fakhraie, 2009) etiketleri altında bilgi paylaşımı gerçekleşmiştir. Özellikle İran'da gerçekleşen olaylardan uluslararası kamuoyunun haberdar olması sürecinde Twitter'ın önemli bir rol oynadığı ifade edilmektedir. Rahimi (2011) sosyal medyayı farklı güçlerin mücadele ettiği agonistik bir alan olarak, 2009 İran seçimleri sonrasında yaşanan çevrimiçi aktivizm örnekleri üzerinden açıklamaktadır. İran'da Yeşil Hareket olarak adlandırılan sokak protestoları farklı kültürel, sosyo-ekonomik ve dini gruplara ait grupların kendi kendine örgütlendiği ve sivil haklar talep ettikleri, yaratıcı ve kendiliğinden hareketler olarak açıklanmaktadır (Rahimi, 2011, s. 166). Rahimi (2011, s. 167) Yeşil Hareket protestolarında sosyal medyanın olayları başlatmadığını ancak olaylar boyunca giderek artan oranda kullanılan sosyal ağ sitelerinde gelişen muhalefetin fiziksel alanlarla kesiştiğini belirtmektedir. Rahimi (2011) fiziksel ve sanal alanın örtüşerek siber alanı ve bu alanda

üretilen sembol, fikir, görsel, yazılı, resim, metin birçok öğeyi de içeren bir protesto haline dönüştüğünü ifade etmektedir. Dolayısıyla, Twitter Devrimi ifadesini doğru bulmamaktadır ve protestoları fiziksel siyasal alan ile sanal alanının kesişimi olarak değerlendirmektedir (Rahimi, 2011, s. 168).

G20 Londra Zirvesi protestoları, 2009 yılı Nisan ayında Londra'da kapitalizm, savaş ve iklim değişikliği karşıtı gruplar tarafından gerçekleştirilen protestoları ifade etmektedir. Bu protestolar sırasında göstericiler Twitter gibi sosyal medya araçlarından işbirliği, örgütlenme, mobilizasyon, destekçi ağını genişletme ve protestolara kamu desteğini sağlama amacıyla yararlanmıştır (Beaumont, 2009; Bennett ve Segerberg, 2012). Bu süreçte #G20 paylaşımların gerçekleştiği önemli etiketlerden biri olmuştur (Ward, 2009). Twitter üzerinden gerçekleştirilen iletişim ve bilgi paylaşımı insanların sokaklarda yaşanan protestolardan haberdar olmasını ve bu olaylarla bağlantılı kalmasını sağlamıştır. Benzer şekilde 2010 yılında Toronto'da G20 zirvesinde Twitter toplantılarının protesto sürecinde bilgi paylaşımı, protestolarla ilgili güncel haberlerin ve bilgilerin yayılması amacıyla kullanılmıştır (Stalker ve Wood, 2013).

Wall Street'i İşgal Et (Occupy Wall Street - OWS) hareketinde 2011 yılının Eylül ayında New York'un finans merkezinde gelişen protestolarda Twitter kullanımı sosyal medyanın agonistik siyaset bağlamında kullanımı bakımından önemli bir diğer örneği oluşturmaktadır. Bu işgal hareketi küresel düzeyde sosyal ve ekonomik eşitsizliklere karşı çıkan gruplar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu hareketin hedefinde gelir dağılımındaki adaletsizliği yaratan kuruluşlar, uluslararası şirketler, yolsuzluğa bulaşmış kurumlar bulunmaktadır. Wall Streeti İşgal Et hareketi eşitsizliklere karşı duyarlılık yaratmak için insanların dikkatini çekmeyi amaçlamıştır. #OccupyWallStreet ve #OWS etiketleri Twitter'da TT listesinde yer almıştır. Twitter bu süreçte katılımcıları birbirine bağlamak, sosyal ağ oluşturmak, insanları katılım konusunda teşvik etmek ve bilgi paylaşımı gibi amaçlarda kullanılmıştır (Gaby ve Caren, 2014).

Twitter muhalif hareketlerin gelişiminde önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır. Özellikle hükümet karşıtı sivil haklar temelinde ortaya çıkan sosyal hareketler ve protestolar sonucu gerçekleşen demokratik kazanımlar nedeniyle bu hareketler "Twitter Devrimi" olarak adlandırılmaktadır. Twitter belirli kaynaklara ulaşamayan grupların sesini duyurması ve örgütlenmesi bakımından da önemli bir araç olarak görülmektedir. Bu bağlamda Schejter ve Tirosh'un (2012) İsrail'in Al'Arakeeb bölgesinde İsraili bedevilerle devlet arasında yaşanan gerilimde sosyal medyanın kullanımına ilişkin araştırmaları önemli bir örnektir. Al-'Arakeeb Bedevileri İsrail Devleti kurulmadan

1900'lerin başında bölgede yaşarken İsrail devletinin kurulmasıyla asıl yerlerinden geçici olarak ayrılmış ancak tekrar kendi bölgelerine 1990'ların sonlarında dönmüştür. Al-'Arakeeb Bedevileri resmi olarak tanınmayan 300 yerleşimcinin bulunduğu bir köy kurmuşlardır. Yerliler bu alanda tarıma başlamışlar ancak İsrail Hükümeti tarafından bu alanlara kimyasal maddelerle zarar verilmiştir. 2010 yılında bölge devletin saldırısına uğramış, yerleşim yerleri özel güvenlik ekiplerince yıkılmış ve yok edilmiştir (Schejter ve Tirosh, 2012). Bu durum karşısında insanlar tepki göstermeye başlamış ve İsrail'in Al-'Arakeeb bölgesine yönelik politikaları protesto eden dünya kamuoyunda da kendisini duyuran bir sosyal hareket gelişmiştir. Bu harekette Facebook, YouTube, eposta listeleri ve Twitter'dan yararlanılarak göstericiler ve aktivistler arasında ağ kurma, yerel ve uluslararası basın kanallarıyla iletişim kurma, iletişim, bilgi paylaşımı ve haberleşme faaliyetleri gerçekleştirilmiştir (Schejter ve Tirosh, 2012). Bu örnek bağlamında Twitter'ın marjinalleştirilmiş kesimlerin seslerini duyurabilmeleri için önemli bir imkân sağladığı vurgulanmaktadır.

Segeberg ve Bennett'in (2011) 2009 yılında Kopenhag'da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler İklim Zirvesi sırasında yapılan protestolarla ilgili çalışmalarında Twitter'ın protesto ekolojisi bakımından etkili olduğunu belirtmektedir. Twitter gibi sosyal teknolojilerin organizatörler ve bireyler için bu alana ulaşma ve idare etme (yönlendirme) konusunda çeşitli imkânlar sunduğu belirtilmektedir (Segeberg ve Bennett, 2011, s. 200). Bu araçlardan en önemli iki tanesini ağ kurma ve protesto alanını ekrana taşıma olarak ifade etmektedir. İlk olarak, ağ kurma bağlamında, Twitter'ın örgütlenme, bilgi akışı, tartışma, iletişim ve kolektif bir kimlik yaratma özelliklerine sahip olduğu belirtilmektedir. Segeberg ve Bennett (2011) Twitter'ın değişik aktörleri bir araya getirme, yeni ağlara ulaşma (etiket, yanıt ve retweet işlevleri aracılığıyla) örgütsel dinamikleri değiştirme (bir gösterinin ortasına çekişmeden, bilgilendirme ve yeni gösteriler için planlama yapmaya kadar değişik aktörler için değişik aktiviteler) gibi etkileri olduğunu belirtmektedir. Ağ işlevi bakımından Twitter iletişimde, bir etiket altında yer alan bağlantılar, hem bilgi akış yönü hem de süreçte yer alan örgütler hakkında bilgi vermektedir. Örgütsel dinamikler açısından değerlendirildiğinde bu hareketin kendi kendine örgütlenme, protesto alanını genişletme, kaynak bulma, kullanıcıları ilgili blog ve kurumsal sitelere yönlendirme gibi işlevlerle örgütsel dinamikleri etkilediği belirtilmektedir. Segeberg ve Bennett (2011, s. 210) tweet akışı içerisinde az sayıda kişinin öne çıktığını belirtmektedir.

Lotan ve diğerleri (2011), Mısır'da 25 Ocak Devrimi sırasında Twitter'ın insanlar arasında gerçek zamanlı iletişim sayesinde işbirliği, bilgi paylaşımı ve tartışma için

temel kaynak haline geldiğini belirtmektedir. Mısır'da işsizlik, yolsuzluk ve siyasal özgürlükler üzerindeki kısıtlamalarla gelişen toplumsal hareket interneti örgütlenme ve bilgi paylaşımı amacıyla yoğun olarak kullanmış, bu durum karşısında hükümet vatandaşların internet erişimini engellemiştir (Lotan ve diğerleri, 2011). Bu erişim engeli insanların sokaklara çıkmasında ve gösterilerin daha etkili bir biçim almasında etkili olmuştur. 25 Ocak Devrimi öncesinde Mısır yönetimi çevrimiçi sosyal platformları hedef almaya başlamıştır. Ancak bu platformların kullanıcı sayısının çok yüksek olmadığı da belirtilmektedir. Facebook kullanıcılarının nüfusa oranı %4,21 iken Twitter kullanıcılarının oranı ise yalnızca %0,00014 olarak belirtilmektedir (Murthy, 2013, s. 95). Bu durumda sosyal medyanın bir tehlike olarak görülmesinde en önemli neden ülkede yaşanan gelişmelerle ilgili haberlerin sosyal medya üzerinden uluslararası kamuoyuna ulaşması şeklinde açıklanmaktadır (Murthy, 2013, s. 97). İnternete yönelik yasaklar insanların internet kullanımını teşvik etmiş ve devrim sürecinde Twitter'ın kazandığı görünürlük ve önem Mart ayında Twitter kullanıcı sayısını 10 kattan fazla arttırarak 131.000'in üzerine çıkmasında etkili olmuştur (Murthy, 2013, s. 97). Mısır'daki gösteriler sırasında 16-23 Ocak tarihleri arasında "Mısır Hareketi" kelimesi geçen 122.000'nin üzerinde tweet gönderilmiştir. 24-30 Ocak arasında bu sayı 1.3 milyonun üzerine çıkmıştır (Murthy, 2013, s. 97; O'dell, 2011). Mısır ve Kuzey Afrika Ülkelerindeki devrimler Twitter devrimleri olarak adlandırılmaktadır (Murthy, 2013, 97; Christensen, 2011; Warf, 2011). Ancak bu devrimlerin görüldüğü ülkelerde Twitter kullanıcı sayısının azlığı belirtilmekte, bunlar Twitter'ın neden olduğu devrimlerden ziyade Twitter'ın katkı sağladığı olaylar olarak değerlendirilmektedir (Murthy, 2013, s. 98). Twitter bu devrimlerin nedeni olmasa da hareketlerin örgütlenmesinde, hareketlerle ilgili bilgilerin yayılmasında ve ağlarla etkileşim sürecinde etkili olmuştur. İletişim ve bilgi paylaşma ve yayma konusunda maddi ve zamansal maliyetleri azaltması da Twitter'ın bu süreçlerdeki önemli işlevleri arasında ifade edilmektedir (Murthy, 2013, s. 103; Lotan, 2011).

Twitter'ın siyasal aktivizm sürecinde olumlu etkilerinin yanı sıra çeşitli sınırlılıklarının olduğu da belirtilmektedir. Bu alandaki aktivizmin Twitter'ın siyasal otoritelerin denetim ve engellemelerine açık oluşu ve burada paylaşılan bilgilerin güvenilirliği gibi sınırların söz konusu olduğu vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra Gladwell (2010) Twitter üzerinden gerçekleştirilen aktivizmi gerçek bir aktivizm olarak görmediğini, 1960 ve 70'li yıllarda yaşanan sivil hak hareketleri ve aktivizmin sokaklarda örgütlü mücadeleyle gerçekleştirildiğini ifade etmektedir. Gladwell'e (2010) göre sosyal medya aktivizmi ve sosyal medyada gerçekleşen hareketler örgütlenme biçimi bakımından zayıftır ve bu

hareketlerin sürekliliğinden söz edilemez. Moldova’da gerçekleşen aktivizm örneklerinde sosyal medya kullanıcı sayısının az olması vurgulanmaktadır. İran’daki gösterilerde de paylaşılan Twitter’ın Farsça olmadığı belirtilmektedir. Bu nedenlerle Gladwell (2010) gösterilerde sosyal medyanın rolünün düşünülmediği kadar çok olmadığını iddia etmekte, eğer bir rolü varsa da bunun oldukça sınırlı olduğunu belirtmektedir. Gladwell’e göre (2010) bu tür aktivizm örnekleri az riskli ve zayıf sosyal bağlara dayanmaktadır. Sosyal medya araçlarıyla gerçekleştirilen bu tür aktivizm örnekleri karar sürecini etkileme, uzlaşma, hedef belirleme ve stratejileri tanımlayıp bunları hayata geçirme konusunda etkili değildir. Örgütsel ve hiyerarşik yapıların bu konularda daha etkili olduğunu belirtmektedir.

Morozov (2009a) da İran seçimleri sonrasında patlak veren protestoların “Twitter Devrimi” olarak açıklamasına ve Twitter aktivizmine yönelik eleştiriler getirmektedir. Temel tartışma noktalarını Twitter’da yer alan internet aktivistlerinin tarafsız olmadıkları ve Batı yanlısı İngilizce bilen İranlılar ya da İranlı diaspora olduğunu belirtmektedir. Olaylar süresince tweetlerin büyük bir kısmı Farsça değil İngilizce paylaşılmıştır. Bu sırada tweetleri Farsça’dan İngilizce’ye çevirenler olduğunu ve bunların da teknolojiye anlayan, genç ve batıcı kişiler olduklarını vurgulamaktadır. Morozov (2009a) Twitter devriminden söz etmek için devlet aygıtının internette olmaması gerektiğini belirtmektedir. Oysa İran devletinin bu araçlardan göstericileri tespit etmek amacıyla yararlandığını, protestocuların bağlantılarını ve paylaşımlarının buradan takip edildiğini vurgulamaktadır. Morozov (2009a) bu protestoların kendiliğinden olmadığını, rakip siyasi taraflarca örgütlendiğini açıklamaktadır. Morozov (2009a) gençlerin tweet paylaşırken aldıkları riskin farkında olmadıklarını belirtmektedir. Twitter aktivizmini, iyi planlanmamış ve sonunda kendisine zarar veren, sonuçları düşünülmemiş, eylemcileri iyi hissettiren ancak sonuç vermeyen bir eylem hali slaktivizm (miskin aktivizmi) olarak açıklamaktadır¹³. Morozov’un eleştirilerine karşın Rahimi (2011) çevrimiçi siyasal aktivizm örneklerinin çoğunlukla otoriter hükümetlere muhalefet çerçevesinde otoriteleri zayıflattığını, ülkelerdeki istikrarı bozduğunu, bu hareketlerin oldukça dinamik ve kendiliğinden gelişen, tabandan gelen, yaratıcı interaktif özellikler taşıdığını ve bunların yeni iletişim araçlarından (başarılı bir şekilde) faydalandıklarını belirtmektedir. Rahimi (2011) Morozov’un (2009a) aksine İran’da internetin muhalif bir alan olarak blog yazıları, çevrimiçi gazete yazıları tarafından 1990’lardan beri geliştiğini ve devletin bu alanın gelişimini engellemeye yönelik çeşitli müdahaleler gerçekleştirdiğini ifade

¹³ Morozov bu aktivistleri “İpod Liberalleri” olarak da nitelendirmektedir (Christensen, 2011, s. 156)

etmektedir. Protestoların yalnızca internet üzerinden değil sokaklarda da geliştiğini vurgulamaktadır. Murthy (2013) de Twitter'ın kitlelerin mobilize olmalarındaki etkisini dikkate değer bulmaktadır. Mısır örneğinde her ne kadar tweetlerin insanları sokaklarda bir araya getirme konusunda yeterince etkili olmasa da insanlar arasında küresel düzeyde bir ağ bağı oluşumunda ve farklı biçimlerde katılma ve etki etme amacıyla sürece dâhil olduklarını vurgulamaktadır (Murthy, 2013, s. 113-14). Her ne kadar Morozov (2009a) Twitter'ın işlevsel olmadığını dile getirirken devletin bu alandaki bilgi toplama faaliyetlerini, gözetim ve kontrol gücünü vurgulasa da bu durum aslında Twitter'ın bir iktidar çatışması alanı olduğu görüşünü desteklemektedir. Bu tartışmadan çıkan sonucun Twitter'ın yalnızca siyasal aktivizm üzerinden demokrasi geliştiren bir medyanın ötesinde, farklı güç çatışmalarının yaşandığı bir alan olduğu görüşünün ağır bastığı şeklinde olduğunu söylemek mümkündür.

Twitter'ın işlevlerine ilişkin sınırlar yalnızca aktivist ağların zayıflığı ya da hükümetlerin bu alandaki kontrolü ile sınırlı bulunmamaktadır. Theocharis ve diğerleri (2015) Twitter'ın kolay, hızlı ve alan sınırı olmadan kullanılma gibi imkânları olduğunu, zayıf bağlar üzerinden kurulan geniş sosyal ağın kolektif eylem gerçekleştirmek için kimlik yaratma kapasitesine sahip olduğunu, hiyerarşik ve merkezi olmayan bireysel katılımı güçlendirdiğini, benzer fikirdekileri bir araya getirdiği ve siyasal tartışmalara farklılıkların katılımını sağladığını vurgulamaktadır. Buna karşın protestoların organizasyonu ve koordinasyon süreçlerinde etkisinin sınırlı olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Ayrıca Theocharis ve diğerleri (2015) protestolarda Twitter'ı en fazla kullanan aktörün vatandaşlar olduğunu belirtmekte, siyasal aktivizmin çoğunlukla muhafazakâr müdahaleler ile arttığını vurgulamaktadır.

Twitter'ın farklılıkların, dışlanmış ya da marjinal grupların sesini duyurma konusunda sağladığı potansiyellerin yanı sıra bu bağlamda da çeşitli sınırları olduğu vurgulanmaktadır. Murthy (2011) Twitter'ın vatandaş gazeteciliği bağlamında vatandaşlar arasında iletişimi sağlama ve sesi duyulmayan, dezavantajlı ya da marjinal toplumsal kesimlerin sesini duyurma konusunda ne düzeyde etkili olduğunu incelediği çalışmasında Twitter'ın çeşitli işlevleri olduğunu ancak belirli sorunları da bulunduğunu belirtmektedir. İşlevleri yaşanan olayların tanıkların gözünden aktarılması, bilginin geniş ağlar içerisinde dolaşımı, pek çok gazetecinin Twitter'ı kullanması, gerçek zamanlı haber akışı sağlanması ve bilgilerin depolanması şeklinde açıklamaktadır. Twitter ayrıca bilgiye ulaşamayan durumlarda, örneğin İran seçimleri sonrasında yaşanan protestolarda hükümetin geleneksel haber kaynaklarını engellemesi nedeniyle, yoğun şekilde güvenilir bir kaynak olarak kullanılmış, CNN'nin Twitter haberlerine referans

vermesine dikkat çekilmiştir. Murthy (2011) Twitter'ın bu özelliklerine karşın, dışlanmış ya da ana akım iletişim kanallarına ulaşamayan kesimlerin sesi olmadığını ve bunun temel olarak dijital uçurumdan kaynaklandığını belirtmektedir. Herkesin sosyo-ekonomik farklılıklara bağlı olan eşit derecede bilgi ve iletişim teknolojilerine ulaşamadığı vurgulanmaktadır. Twitter'ı en çok kullananların erkekler, gençler ve öğrencilerden oluştuğuna dikkat çekmektedir.

Himmelboim (2013) Twitter'ın homojen bir alan olduğunu belirtmektedir. Kullanıcıların çoğunlukla gruplaştıklarını belirtmektedir. Benzer kesimlerin görüşlerindeki farklılık ve bu farklı görüşlerin karşı karşıya gelmesine ilişkin yaptığı çalışmasında tartışmaların büyük bölümünün siyasal olarak belirlenmiş konu başlıklarını içermediğini, ideolojik olarak liberal siyasal eğilimlere sahip olanların görüşlerinin liberal görüşlerle, muhafazakâr olanların da muhafazakâr görüşlerle kesiştiğini ve karşı ideolojilerin etkileşim içerisine girme durumunun söz konusu olmadığını açıklamaktadır.

Siyasal aktivizm ve agonistik bir alan olarak Twitter'la ilgili sonuç olarak, Twitter'ın toplumsal hareketlerde, muhalif ya da eleştirel görüşlerin örgütlenmesinde ve protestolarda organizasyon, işbirliği, örgütlenme, mobilizasyon, bilgi paylaşma, ağ kurma, protesto alanını genişletme, kaynak bulma ve haberleşme gibi amaçlarla kullanıldığı görülmektedir. Twitter alternatif söylemlerin oluşumunda ve bunların küresel kamuoyundan destek bulmasında rol oynamaktadır. Twitter bireylerin bireysel olarak sosyal ağlara katılımı için olanaklar sağlamaktadır. Diğer taraftan bu alan devletin gözetim ve denetimine açıktır. Twitter'ın siyasal otoriteler tarafından propaganda ve dezenformasyon amacıyla kullanıldığı vurgulanmaktadır. Twitter aktivizminin niteliksiz olduğu, zayıf ağlara dayandığı ve sürekliliğe sahip olmadığı belirtilmektedir. Twitter'ın işlevlerinin her durumda kullanılmadığı protestolarda özellikle bilgi paylaşımı ve yayma bakımından etkili olurken protestoların organizasyon ve koordinasyon süreçlerinde etkisinin sınırlı olduğu açıklanmaktadır. Twitter'ı iletişim sürecinde en fazla kullanan aktörün bireyler olduğu vurgulanmaktadır. Twitter'ın farklı seslerin duyulması bakımından olumlu bir rolü olsa da erişim bakımından sınırlılıklar üzerinde durulmaktadır. Bu aracı en fazla erkeklerin ve gençlerin kullandığı belirtilmektedir. Ayrıca Twitter'ın çeşitlilikten çok benzerlerin bir araya geldiği bir alan olduğu belirtilmektedir.

Twitter'ın alternatif bir medya ve siyasal alan olarak demokratik açıdan sağladığı imkânlar ve bu imkânların nasıl kullanıldığına ilişkin somut deneyimlere ilişkin olarak Twitter'ın siyasal katılımdaki rolüne ilişkin değerlendirmeleri olumlu, yetersiz ve

olumsuz olarak sınıflandırmak mümkündür. Bu görüşler arasında bir uzlaşım ve kesinlikten söz etmek mümkün değildir. Bu bakımdan Twitter ve siyaset ilişkisinin yeni değerlendirmelere ve çalışmalara açık olduğu söylenebilir. Bu bölümde Twitter'ın kamusal tartışma ve kamuoyunu etkileme ve Twitter'ın sosyal hareketler ve protestolardaki rolüne ilişkin alan yazın incelenerek temel yaklaşımlar sunulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda sonuç olarak Twitter'ın iletişim, etkileşim, haberleşme, bilgi paylaşımı, görüş paylaşımı ve bunların yayılması gibi süreçlerde bilgisayar tabanlı medya kanalları içerisinde önemli imkânlar yarattığını söylemek mümkündür. Twitter'ın bu işlevleri yerel ya da küresel düzeyler arasında, birey ve topluluk arasında, bireysel eylem ile kolektif eylem arasında bağ kurma, alternatif seslerin duyulması, olay kaynağından haber alma, gündem oluşturma, siyasal iletişim gibi olanaklar şeklinde ifade edilebilmektedir. Twitter çeşitlilik bakımından hem farklılıklarla karşılaşma hem de benzerlerin bir araya gelerek oluşturduğu homojen topluluklarla daha fazla farklılaşma alanı olarak görülmektedir. Twitter özgür bir alan ve alternatif bir medya olarak görülmesine rağmen devletin bu alandaki gözetlemesine açık bir alan olduğu, ayrıca bu alana erişim bakımından herkesin aynı imkânlara sahip olmadığı görülmektedir. Twitter'da paylaşımların belirli aktörlerle sınırlı olduğunu ve Twitter'ın potansiyellerinden tam olarak yararlanamadığını ifade etmek mümkündür. Twitter ve siyaset ilişkisinin iletişim süreçlerinin ve aktörlerin müzakereci ve agonistik demokrasi yaklaşımları çerçevesinde özellikle iletişim içeriği bakımından inceleyen yeni çalışmalara açık olduğunu söylemek mümkündür.

5. BÖLÜM ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

5.1. TEMEL ARGÜMANLAR VE ARAŞTIRMA SORULARI

Bu çalışmada sosyal medya ve siyaset ilişkisi Twitter'ın etkileşime açık, katılımcı, özgür, eşitlikçi ve hâkim güç ilişkilerini dönüştürme gücüne sahip olan alternatif bir medya ve siyasal alan olarak potansiyelleri müzakereci ve agonistik demokrasi yaklaşımları çerçevesinde incelenmektedir. Çalışmanın temel iddiası sosyal medyanın alternatif medya ve siyasal alan olarak müzakereci ve agonistik yaklaşımlarda öne sürülen siyaset biçimini gerçekleştirmek bakımından çeşitli potansiyellere sahip olmasına rağmen bu potansiyellerin gerçekleşme düzeyinin düşük olduğudur. Diğer bir ifadeyle, Twitter iletişimi müzakereci demokrasi içerisinde yer alan rasyonel-eleştirel kamusal müzakere yoluyla ortak değerlere sahip kamusal bir topluluk oluşturma bakımından çeşitli potansiyellere sahiptir ancak bu potansiyellerin gerçekleşme düzeyinin düşük olduğu düşünülmektedir. Benzer şekilde Twitter iletişimi agonistik demokrasi içerisinde yer alan farklı öznelerin çatışması, eklemlenmesi ve hâkim güç ilişkilerini dönüştürmek üzere söylem üretme ve mücadele gerçekleştirme bakımından çeşitli potansiyeller sahip olmakla birlikte bu potansiyelin gerçekleşmesinin sınırlı düzeyde olduğu düşünülmektedir. Bu iddiayı desteklemek üzere çalışmada ilgilenilen siyasal durumla ilgili olarak iletişim süreci ve katılımcılarla ilgili çeşitli araştırma soruları ve varsayımlar geliştirilmiştir. Katılımcıların tespitinde ve iletişim sürecinin değerlendirilmesinde müzakereci demokrasi ve agonistik demokrasi kuramlarında yer alan siyasal aktörler ve siyaset şekline ilişkin açıklamalardan yararlanılmaktadır.

Müzakereci demokrasi ve agonistik demokrasiye ilişkin kategoriler birbirinden ayrı olduğu için araştırma soruları ve varsayımlar her bir yaklaşımla ilişkili olarak birbirinden ayrı şekilde ele alınmaktadır. Bu çerçevede çalışmanın yöntem bölümünde ilk olarak müzakereci demokrasi bağlamında oluşturulan araştırma soruları ve varsayımlar, daha sonra agonistik demokrasi bağlamında oluşturulan araştırma soruları ve varsayımlar açıklanmaktadır. Daha sonra bu sorulara cevap aranan durum/olay (vaka) ile ilgili bilgiler verilmektedir. İncelenen siyasal olayla ilgili bilgiler verildikten sonra veri toplama ve örneklem süreci açıklanmaktadır. Son olarak veri analizi sürecinde kullanılan içerik analizi hakkında bilgi verilmektedir. Ayrıca varsayımların istatistiksel analizine ilişkin bilgiler sunulmaktadır. Bu bölüm araştırma soruları, varsayımlar ve analiz tekniğine

ilişkin açıklamalardan oluşmaktadır. Çalışmanın kuramsal çerçevesiyle bağlantılı olduğu için bu bölüm kuramsal bölümden sonra gelmektedir.

5.1.1. Müzakereci Demokrasi Bağlamında Geliştirilen Araştırma Soruları

Bu çalışmada müzakereci demokrasi ve Twitter kullanımı bağlamında iletişim sürecine katılan kullanıcıların belirli özellikleri ve iletişim sürecinin müzakere ilkelerine uygunluğuyla ilgili araştırma soruları bulunmaktadır. Bu kısımda geliştirilen sekiz araştırma sorusu ve bunların açıklamaları aşağıda aktarılmaktadır.

1. İncelenen siyasal olayla ilgili olarak Twitter iletişim sürecine katılan kullanıcıların cinsiyetleri nedir?

Müzakereci demokrasi yaklaşımında kamusal topluluğun eşit bireylerden oluştuğu kabul edilmektedir. Cinsiyet, çevrimiçi müzakere forumlarına ilişkin çalışmalarda eşitlik varsayımının test edilmesinde kullanılan önemli bir değişkeni oluşturmaktadır. Örneğin Jensen (2003a) geleneksel anlamda internet kullanıcılarının büyük bölümünün erkeklerden oluştuğu açıklamaktadır. Bunun yanı sıra çevrimiçi tartışmalarda erkeklerin kadınlara oranla daha fazla yer aldığını ve tartışmalarda daha fazla söz hakkına sahip olduğunu belirtmektedir (Jensen, 2014). Twitter'da da erkeklerin iletişim sürecinde egemen olduğuna dair veriler bulunmaktadır (Ausserhofer ve Maireder, 2013). Bu bakımdan cinsiyet değişkeninin siyasal bir olayla ilgili olarak gerçekleştirilen kamusal tartışmada, müzakere sürecinin temel prosedürlerinden biri olan katılımcıların eşitliği ilkesi bakımından Twitter iletişim sürecini değerlendirmek için uygun bir değişken olduğu düşünülmektedir.

2. İncelenen süreçte Twitter iletişimine katılan kullanıcıların sosyal açıdan tanınabilirlik düzeyleri nedir?

Müzakereci yaklaşımda yüz yüze tartışmalarda tartışmacıların tanınabilir olması nedeniyle sosyal açıdan tanınabilirlik hakkında herhangi bir belirsizlik söz konusu olmamaktadır. Ancak müzakereci yaklaşım çerçevesinde internette yer alan çevrimiçi forumlarda ya da sosyal medya platformlarında görüntülü konuşmaların haricinde tartışmacılar çeşitli semboller veya karakterler kullanarak yarattıkları sanal kimlikleriyle tartışmalara katılmaktadırlar. Katılımcılar kendileri hakkında bilgileri paylaştıkları

profillerinde gerçek bilgiler paylaşımları durumunda veya sosyal ağlarına referansla tanınabilir olmaktadır. İnternet üzerindeki platformlarda yapılan tartışmalarda katılımcıların kimliğinin açık olması ve sosyal açıdan tanınabilir olma, tartışmanın kalitesi bakımından önemli bir unsur olarak görülmektedir (Halpern ve Gibbs, 2013; Loveland ve Popescu, 2011). Bu çerçevede Twitter'da tanınma bakımından bir değerlendirme iletişim sürecinde sosyal açıdan tanınabilirlik düzeyini değerlendirmek bakımından önem taşımaktadır.

3. İncelenen süreçte Twitter iletişiminde katılımcıların üslubu müzakereci ilkelere uygun mudur?

Müzakereci demokrasi yaklaşımında müzakere sürecinde rasyonellik bağlamında konuşmada açıklık, kamusal bir anlatım veya dil kullanılması gibi üslup bakımından değerlendirmeler yapılmaktadır (Benhabib, 1999b; Knight ve Johnson, 1997). İnternet forumlarında üslup tartışmanın kalitesi bakımından dikkate alınan bir gösterge olarak kabul edilmektedir (Halpern ve Gibbs, 2013; Jensen, 2003a; 2014). Üslup bakımından kabul edilebilirlik aynı zamanda tartışmanın seviyeli bir şekilde devamı için gerekli bir koşul olarak da görülmektedir. Bu çerçevede Twitter iletişiminde katılımcıların üslubu tartışma kalitesini değerlendirmek bakımından uygun bir ölçüt olarak düşünülmektedir.

4. İncelenen süreçte kullanıcılar Twitter'da çoğunlukla yeni fikir ve bilgi paylaşımında mı bulunmakta mıdır yoksa başkaları tarafından paylaşılan fikirlerin ya da bilgilerin dolaşımına katkıda mı bulunmaktadır?

Müzakereci demokrasi bağlamında kamusal tartışmanın katılımcıların gündemdeki konuyla ilgili olarak bilgi ve fikir edinmeleri aynı zamanda bir konuya farklı pencerelerden bakabilmelerine imkân sağladığı böylece daha iyi kararlar alınabileceği belirtilmektedir (Benhabib, 1999b; Christiano, 1997). İnternet bilgi transferinin en yoğun yapıldığı alandır. İnternet forumları da bu bilgi ve fikir paylaşımının daha hızlı ve daha az maliyetlerle, daha geniş bir alanda ve daha fazla çeşitli kaynaklar aracılığıyla gerçekleştiği yerler olarak görülmektedir (Bennett ve Entman, 2001; Gimmler, 2001; Jensen, 2003a; Woo-Young, 2005; Castells, 2008a; Losifidis, 2011). Twitter kamusal bilgi üretimi bakımından herkesin erişebileceği bir alan olarak görülmektedir. Bu bağlamda yeni bilgi ya da görüş paylaşmak açısından Twitter önemli imkânlar sunmaktadır. Diğer taraftan Twitter iletişim sürecine katılım görüş ya da bilgiyi

paylaşma yoluyla gerçekleşmemektedir. Twitter iletişim sürecinin temel unsurlarından biri retweet yoluyla bir bilginin ya da fikrin Twitter alanında dolaşıma geçmesidir (Boyd ve diğerleri, 2010; Murthy, 2013; Small, 2012). Retweet yeni bir bilgi paylaşımından ziyade mevcut bir bilginin yayılmasını ifade etmektedir. Retweetlerin toplam tweetler içerisindeki oranı kullanıcıların kendilerine ait bir fikri paylaşma düzeyleri ile beğendikleri ya da dikkat çekmek istedikleri bir bilgi ya da görüşü paylaşma eğilimlerini değerlendirme imkânı sağlamaktadır. Bu alandaki çalışmalar retweet oranının iletişim sürecinde tweetlere göre daha fazla yer kapladığını göstermektedir (Bruns ve Burgess, 2011; Small, 2012). Bu bağlamda tweet ve retweet oranlarının bu süreci değerlendirmek için önemli göstergeler olduğu söylenebilir.

5. İncelenen Twitter iletişim sürecinde paylaşılan mesajların içerikleri müzakereci rasyonellik ve eleştirelilik ölçütleri olan savlama ve gerekçelendirme usullerine uygun mudur?

Müzakereci demokrasi yaklaşımında kamusal tartışmanın eleştirel ve rasyonel olması gerektiği belirtilmektedir. Bu ilkeler savlama ve gerekçelendirme usullerinin tartışmada gerçekleşme durumuna bakılarak değerlendirilmektedir. Savlama ve gerekçelendirmenin çevrimiçi tartışma forumlarında belirli koşullar altında gerçekleştirildiği kabul edilmektedir. Bu koşullar forum kurallarının tam olarak belirlenmiş olması, forumun yönetilmesi ve tartışmacıların kimliklerinin açık olması şeklinde açıklanmaktadır (Dahlberg, 2001a; Jensen, 2003a; Wright ve Street, 2007, 863). Çevrimiçi forumların bu şekilde tasarlanması mümkündür. Sosyal medyada bazı sosyal medya platformlarının diğerlerine göre savlama ve gerekçelendirme bakımından gerekli koşulları yaratma konusunda daha uygun bir tasarıma sahip olduğu vurgulanmaktadır (Halpern ve Gibbs, 2013). Bu çerçevede tweet içerikleri savlama ve gerekçelendirme ilkeleri bağlamında değerlendirilmeye açıktır.

6. İncelenen süreçte Twitter İletişimi müzakereci demokrasi yaklaşımının öznelerarasılık ve etkileşimi ifade eden karşılıklılık ilkesine uygunluk sağlıyor mu?

Müzakereci demokrasi yaklaşımında katılımcıların ileri sürülen savları ve iddiaları karşılıklı olarak dikkate almaları ve değerlendirilmeleri beklenmektedir. Bu nedenle karşılıklılık ilkesinin çevrimiçi ya da herhangi bir müzakere ortamında müzakere sürecinin usullerine uygun şekilde gerçekleşmesi gerekmektedir (Michelman, 1999;

Benhabib, 1999b; Loveland Popescu, 2011). Jensen (2014), incelediği çevrimiçi forumlarda karşılıklılık düzeyinin düşük olmadığını belirtmektedir. Buna karşın Twitter'da müzakereci anlamda olmasa da etkileşim düzeyine yönelik araştırmalar farklı aktörler arasındaki etkileşimin düşük olduğunu ortaya koymaktadır (D'heer ve Verdegem, 2014; Hsu ve Park, 2012; Ausserhofer ve Maireder, 2013; Fraia ve Missaglia, 2014). Bu çerçevede tweet içerikleri müzakereci çerçevede karşılıklılık bakımından değerlendirilmeye açıktır.

7. İncelenen iletişim sürecine katılan Twitter kullanıcılarının sosyal ağlarının büyüklükleri nedir?

Sosyal ağların sosyal medyada etkileşim, bilgi paylaşımı ve kolektif kimlik geliştirme gibi konularda etkili olduğu vurgulanmaktadır (Halpern ve Gibbs, 2013; Loader ve Marcea, 2012; Ito, 2008; Bennett ve Segerberg, 2012). Etkileşim düzeyi sosyal ağlarla sınırlı olmamakla birlikte, sosyal ağlar etkileşim kapasitesini değerlendirmek bakımından dikkate alınan göstergelerden birini oluşturmaktadır. Bu çerçevede iletişim sürecine katılan Twitter kullanıcılarının sosyal ağlarının büyüklükleri değerlendirilmektedir.

8. Twitter iletişiminde savlama ve karşılıklılık ilkelerinin bir arada gerçekleşme düzeyi nedir?

Müzakereci demokrasi yaklaşımında müzakere süreci farklı görüşlerin kolektif irade oluşumu için yaptığı kamusal tartışma olarak değerlendirilmekte ve bu süreç bir bütün olarak ele alınmaktadır. Buna göre rasyonel eleştirel tartışmanın ilkeleri ve usulleri bir arada değerlendirilmektedir. Müzakere süreci savlama ve katılımcıların ileri sürülen savları ve iddiaları karşılıklı olarak dikkate almaları ve değerlendirilmeleri durumunda doğru şekilde gerçekleşmektedir (Gutmann ve Thompson, 1996). Jensen (2014) savlama ve karşılıklılık unsurlarını tartışma sürecinin temel unsurları olarak bir arada değerlendirmektedir. Bu bağlamda müzakere sürecini bu ilkelerin ayrı ayrı gerçekleşme düzeyi ile bir bütün olarak bir arada gerçekleşme düzeyi üzerinden karşılaştırmak Twitter iletişiminde müzakereci usullerin tamamına uygun bir müzakere olanağını değerlendirmek bakımından önem taşımaktadır.

5.1.2. Müzakereci Yaklaşım Çerçevesinde Araştırmaya İlişkin Varsayımlar

Bu bölümde müzakereci yaklaşım bağlamında farklı değişkenler ile müzakere süreci arasındaki olası ilişkilere dair çeşitli varsayımlar aktarılmaktadır. Bu bağlamda cinsiyet, tanınma, sosyal ağ büyüklüğü, karşılıklılık ve tweet şekli ile müzakere usulleri arasında anlamlı ilişkiler bulunup bulunmadığına yönelik geliştirilen altı varsayım ve her varsayımın altında bunların kapsamı bu kısımda açıklanmaktadır.

1. İncelenen süreçte Twitter iletişimde cinsiyet ile savlama, gerekçelendirme ve üslup arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Müzakere sürecinde katılımcıların büyük kısmını erkekler oluşturmaktadır. Çevrimiçi tartışma forumlarında tartışmalara erkeklerin kadınlara oranla daha fazla yer aldığı ve tartışmalarda daha fazla söz hakkına sahip olduğu vurgulanmaktadır (Jensen, 2014). Bu çerçevede Twitter’da müzakere ilkelerine uygun bir iletişim gerçekleştirmek bakımından cinsiyetin etkili olup olmadığı değerlendirilmeye açık hale gelmektedir. Bu varsayım çerçevesinde Twitter iletişimde cinsiyet ile müzakere arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı incelenmektedir.

2. İncelenen süreçte Twitter kullanıcılarının kimliklerinin tanınabilir olması yani sosyal açıdan tanınma ile müzakereci savlama, gerekçelendirme ve üslup ilkeleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Müzakereci demokrasi bağlamında çevrimiçi forumlara ya da sosyal medya ortamlarına ilişkin yapılan araştırmalarda müzakere usulleri ve sosyal açıdan tanınabilirlik düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına dair iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilki ve ağır basan yaklaşım, karşılıklılık ilişkisinin ve karşılıklı saygıya dayanan bir tartışma üslubunun gelişmesinin sosyal tanınabilirlik ile bağlantılı olduğudur (Halpern ve Gibbs, 2013; Loveland ve Popescu, 2011). Diğer yaklaşım ise bu ilişkinin ters yönde olduğu yani sosyal açıdan tanınma azaldıkça eşitliğin artacağı ve müzakere usullerinin sağlanma düzeyinin artacağı şeklindedir (Dahlberg, 2001a). Jensen’in (2014) çevrimiçi forumlara ilişkin araştırması anonimlik durumunda karşılıklılığın ve saygının çevrimiçi forumlarda sürmeye devam ettiğini göstermektedir. Halpern ve Gibbs’in (2013) çalışmaları ise sosyal açıdan tanınmanın fazla olduğu Facebook tartışmalarının, tanınmanın az olduğu YouTube tartışmalarına göre

müzakere ilkelerine daha uygun olduğu şeklindedir. Bu varsayım bağlamında bu çalışmada Twitter'da sosyal açıdan tanınma ile müzakere süreci arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı incelenmektedir.

3. Twitter kullanıcılarının sosyal ağ büyüklüğü ile tanınma arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Twitter bir micro-blog ve sosyal ağ sitesi olarak açıklanmaktadır (Park, 2013; Boyd ve diğerleri, 2010). Twitter kullanıcılarının temel amaçlarından biri de sosyal açıdan mevcut ilişkilerini sürdürmek ve ağlarını genişletmektir. Bu bağlamda kullanıcıların kendilerini tanıtmaya ve diğer kullanıcılar tarafından tanınma eğiliminde olduklarını söylemek mümkündür. Bu çerçevede, bu varsayımla Twitter'da sosyal ağ genişliği ile tanınma arasındaki ilişki incelenmektedir.

4. Twitter iletişimde kullanıcıların sosyal ağ genişliği ile karşılıklılık arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Karşılıklılık yani insanlarla ilişki kurma ve sosyal ağ genişletme arasında doğrusal bir ilişki olduğu belirtilmektedir (Vergeer ve Hermans, 2013). Bununla birlikte sosyal ağ kapasitesi fazla olan kişilerin belirli görüşleri ya da iddiaları başka kişilerle paylaşmak bakımından daha fazla kişiye ulaşma imkânı da söz konusudur. Bu nedenle aynı olumlu ilişkinin ters açıdan da olması beklenmektedir. Ancak Vergeer ve Hermans (2013) Twitter bağlamında milletvekili adayları için durumun böyle olmadığını açıklamaktadır. Bu örnekte popülerliğin artması, bir anlamda sosyal ağın genişlemesi, karşılıklılığın azalmasıyla sonuçlanmaktadır. Bu varsayımla müzakereci demokrasi bağlamında sosyal ağ genişliği ile karşılıklılık arasındaki ilişki incelenmektedir.

5. Twitter iletişimde karşılıklılık ile savlama ve gerekçelendirme arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Karşılıklılık Twitter'da kullanıcılar arasındaki etkileşim düzeyini göstermektedir ve müzakerecinin öznelerarasılığını ve tartışmanın farklı görüşler arasındaki alış-verişe dayanmasını ifade etmektedir. Bu bakımdan, bu varsayımla karşılıklılık ile savlama ve gerekçelendirme arasında bir ilişki olup olmadığını anlamak amacıyla karşılıklılığın savlama ve gerekçelendirme ile ilişkisi üzerinde durulmaktadır.

6. *Twitter iletişiminde mesajların retweet veya tweet olmaları ile savlama, gerekçelendirme ve üslup arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?*

Twitter iletişiminde kullanıcıların kendi ağlarındaki kişilerin ilgi çekecek olan tweetleri retweet yaptıkları belirtilmektedir. Retweetler bilgi paylaşımı, sosyal ağın genişletilmesi, belirli bir gündemin yayılması gibi işlevlere sahiptir (Boyd ve diğerleri, 2010). Retweetlerin müzakereci yaklaşım bağlamında içerik bakımından değerlendirilmesi mesajların biçimi ile müzakere ilkeleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını değerlendirmek bakımından önemlidir.

5.1.3. Agonistik Demokrasi Bağlamında Geliştirilen Araştırma Soruları

Bu çalışmada agonistik demokrasi ve Twitter kullanımı bağlamında iletişim sürecine katılan aktörler, bu aktörlerin sosyal ağ düzeyleri, iletişim biçimleri, etkileşim biçimleri, farklılaşma, çeşitlilik ve siyasal mücadele gibi agonistik siyasete uygunluk bağlamında geliştirilen sekiz araştırma sorusu ve her sorunun altında araştırma sorusuna ilişkin açıklamalar bulunmaktadır.

1. *İncelenen siyasal süreçte Twitter iletişimine hangi aktörler katılmaktadır? Bu aktörlerin iletişim sürecine katkı düzeyi nedir?*

Agonistik demokrasi yaklaşımı siyasal süreçlerde farklı toplumsal aktörlerin katılımını öngörmektedir ve agonistik bağlamda sosyal medyanın rolünü inceleyen çalışmalarda sosyal medyanın siyasal aktörlerin çeşitlenmesinde etkili olduğu belirtilmektedir (Rahimi, 2011). Twitter iletişim sürecine siyasetçilerin, haber kuruluşlarının, gazetecilerin, bireylerin, çeşitli grupların ve çeşitli sivil toplum örgütlerinin katıldığı belirtilmektedir (Ampofo ve diğerleri, 2012; Small,2012). Bu çerçevede Twitter'da incelenen süreçte hangi aktörlerin katıldığı özne konumlarına göre değerlendirilmektedir.

2- *İncelenen süreçte Twitter iletişimine katılan aktörlerin sosyal ağ kapasitesi nedir?*

Twitter iletişim ve bilgi paylaşımının yanı sıra sosyal ağlar sağlayan bir platformdur. Sosyal ağlar, kullanıcıların eylem sürecinde birlikte hareket edebileceği kolektif iletişim ve hareket etme olanakları sağlamaktadır (Theocharis ve diğerleri, 2015; Bennett ve Segerberg, 2012). Sosyal ağlar aynı zamanda bireylerin iletişime geçme kapasitelerini

göstermektedir. Twitter’da takipçi sayıları kişilerin popülerliğini göstermektedir (Wallsten, 2014). Ayrıca, sosyal ağ ilişkilerini ya da etkileşim düzeylerini olmasa da iletişim kapasitelerini belirlemek bakımından kullanıcıların sahip oldukları takipçi sayıları önemli bir ölçüt olarak değerlendirilmeye açıktır.

3. İncelenen süreçte Twitter iletişimine katılan aktörlerin iletişim sürecinde bilgi, görüş paylaşımı bakımından etki düzeyleri (tweet ve retweet paylaşım düzeyleri) nedir? İletişim sürecinde bilgi ve görüşlerin kaynağında olan aktörler hangileridir? Kaynaklardan bilginin yayımında belirleyici olan aktörler hangileridir?

Twitter’da kullanıcıların takipçi sayıları sosyal ağları ile ilgili bilgi vermekle birlikte kullanıcıların etki düzeyi ile ilgili net bir bilgi vermemektedir (Wallsten, 2014). Kullanıcıların sosyal ağ bakımından etki düzeyleri daha çok onların iletişim sürecinin hangi aşamasında işlevsel olduklarıyla ilgilidir. Bağlantı kurma düzeyini Twitter’da retweetler üzerinden değerlendirmek mümkündür (Bruns ve Burgess, 2011). Buna göre retweetler bir bilginin aktarımını ve aktaran ile bilginin kaynağı olan bilgiyi paylaşanı göstermektedir. Bu sayede bilgi akışından bilginin kaynağının ve bilgiyi yayanın hangi aktörler olduğunu tespit etmek mümkün hale gelmektedir (Lotan ve diğerleri, 2011). Bu çerçevede aktörlerin iletişim sürecindeki rollerini ve etki düzeylerini değerlendirmek mümkündür.

4- Twitter iletişim sürecinde bilgi kaynağı olan aktörlerin sayısı ile iletişim sürecinde etki düzeyi arasında bir paralellik bulunuyor mu? İletişim sürecinde kaynakların çeşitliliğinden söz edilebilir mi? Yoksa bilgi ve görüş üretimi bakımından bir merkez mi bulunmaktadır? Bu süreçte özne konumları bakımından yeni aktörler ve geleneksel aktörlerin konumları nedir?

Brundidge ve Rice (2009, s. 154) çevrimiçi forumlarda tartışmalara katılan, bilgi ve görüş paylaşan kişilerin diğerlerine göre tartışmalarda siyasal etki ve gündem oluşturma bakımından daha fazla etki gücüne sahip olduğunu belirtmektedir. Romano (2010, s. 200), popüler blog yazarları ve çevrimiçi forumlarda sıkça görüş paylaşan kişilerin “yeni bir elit” oluşturduklarını vurgulamaktadır. Buna göre internet forumları herkesin eşit düzeyde katıldığı daha fazla demokratik bir alan olmak bakımından sorgulanır hale gelmektedir. Romano (2010) az sayıda bazı internet sitesinin çoğunluğu oluşturan diğerlerine göre daha sık kullanıldığını ve bu az sayıdaki internet

sitesinin elitler - iyi eğitim almış, bilgi sahibi, endüstri de iş sahibi olan blog yazarları ya da yorumcular- tarafından oluşturulmuş siteler olduğunu belirtmektedir. Bu durumda içerik oluşturan bu elitlerin bilginin arz edicileri tarafında bulduklarına dikkat çekilmektedir. Bu açıdan bilgi akış yönü ve bilgi paylaşan merkezlerin toplam iletişim içeriğinin ne kadarını oluşturduğu buradaki güç ilişkilerini değerlendirmek bakımından önemli bir ölçüt haline gelmektedir.

5. İncelenen süreçte Twitter iletişim sürecinde paylaşılan mesajların içerikleri bakımından agonistik demokrasi yaklaşımı çerçevesinde belirlenen kategorilere dağılımı nedir?

Twitter'da iletişim sürecinde paylaşılan mesajların içeriği daha önce agonistik demokrasi yaklaşımı çerçevesinde incelenmemiştir. Agonistik demokrasi yaklaşımı bağlamında iletişim sürecinde müzakereci demokrasi yaklaşımında yer alan rasyonellik, karşılıklılık, karşılıklı saygı ve uzlaşma gibi ilkeler gerekli görülmemektedir. Agonistik yaklaşımda iletişim süreci polemik, yergi, ironi, heyecan, uyarı, partizanlık, eleştiri ve duygusallık şeklinde gelişebilmektedir (Finlayson, 2009). Twitter belirli kurallar etrafından düzenlenmemiş ve herkesin farklı tarzlardaki iletişim pratiklerine açık bir iletişime uygundur. Bu bakımdan Twitter'da paylaşılan mesajların içerikleri agonistik demokrasi bağlamında belirlenen kategorilere uygunluk çerçevesinde değerlendirilmektedir.

6. İncelenen süreçte Twitter'da paylaşılan mesajlarda alternatif gündemler veya konular tartışılmakta mıdır? Bunların toplam iletişim içerisindeki yoğunluğu nedir?

Agonistik yaklaşımda farklı özne konumlarının gelişmesi farklı söylemlerin gelişmesiyle ilişkilidir. Hegemonya mücadelesi aynı zamanda farklı söylemler arasındaki bir mücadeleyi de ifade etmektedir (Laclau ve Mouffe, 2010). İnternet alternatif söylemlerin gelişmesi için alternatif bir iletişim alanı olarak ifade edilmektedir (Dahlberg ve Siapera, 2007, s. 6; Dyer-Witthford, 2007). Twitter'da farklı, marjinal ya da sesi duyulmayan kesimlerin kendi seslerini duyurması ve karşı söylem geliştirmesi için uygun bir alan olarak görülmektedir (Christensen, 2009; 2011; Maireder ve Schwarzenegger, 2012; Fenton ve Barassi, 2011; Harlow ve Harp, 2012). Bu bakımdan Twitter iletişim sürecinde hakkında konuşulan konulardaki çeşitlilik ve alternatif gündemler hakkında iletişimin gerçekleşip gerçekleşmediği önem taşımaktadır.

7. İncelenen Twitter iletişim sürecinde paylaşılan mesajların siyasal çatışmaya olanak yaratacak şekilde gruplar arası farklılaşmaya katkıda bulunduğu söylenebilir mi? Bu mesajların toplam iletişim süreci içerisindeki oranı nedir?

Agonistik demokrasi siyasal alanda uzlaşma yerine çatışmayı ön plana çıkartmakta ve gerçek anlamda demokratik çoğulcu ortamın temeline farklı söylemler arasındaki çatışmayı koymaktadır (Laclau ve Mouffe, 2010; Mouffe, 2010; Finlayson, 2009). Bu çatışma çoğunlukla hâkim bir söylem, kültür ya da ideoloji, devlet, ulus-üstü kurumlar ya da küresel şirketler gibi egemen güçler ile bireysel, kültürel, toplumsal, siyasal açıdan taleplerini ve eleştirilerini dile getiren, marjinalleşmiş, ötekileştirilmiş, dezavantajlı ya da geleneksel siyasal süreçlerden dışlanmış toplumsal grupların mücadeleleri arasında gerçekleşmektedir (Tonder ve Thomassen, 2005). Bu noktada çatışma bağlamında Twitter'ın farklılıklar arasında kutuplaşma ve ayrışmanın derinleşmesine katkı sağladığı belirtilmektedir. Buna göre Twitter'da benzerler bir araya gelmektedir ve farklılıklar ayrışmaktadır. Böylelikle etkileşim içerisindeki gruplar ya da bireylerden ziyade homojen ve birbirleriyle ilişkileri azalan gruplar oluşmaktadır. Twitter'da farklı ideolojilere sahip kişilerin kendilerine benzer kişilerle ilişki kurdukları ve savundukları ideolojiye uygun görüşler paylaştıkları belirtilmektedir (Himelboim ve diğerleri, 2013). Buna göre, Twitter'ın gruplaşmayı, alternatif söylemlerin gelişimini ve farklı söylemler arasında ayrışmayı arttırarak siyasal alanda çatışmaların gelişmesine katkıda bulunup bulunmadığı değerlendirilmektedir.

8. İncelenen süreçte Twitter'da paylaşılan tweetlerin mücadeleye katkıda buldukları söylenebilir mi? Bu mesajların toplam iletişim içerisindeki oranı ve farklı mücadele kategorilerine göre dağılımı nedir?

Agonistik demokrasi ve internet üzerine odaklanan çalışmalarda sosyal medyanın alternatif bir medya olarak farklı görüş ve taleplerin kamusal alanda tartışılmasında, egemen söylemler karşısında karşı-söylemlerin gelişmesinde, örgütlenmesinde, çatışmasında ve karşı-hegemonya mücadelesinde alternatif bir medya olarak rol oynadığı savunulmaktadır (Rahimi, 2011; Schejter ve Tirosh, 2012). Diğer taraftan mücadele süreci yalnızca hâkim güç ilişkilerini değiştirmeye dönük değil aynı zamanda korumaya dönük mücadeleleri de kapsamaktadır (Morozov, 2009a; Rahimi, 2011; Christensen, 2011). Bu noktada Twitter'da karşı-hegemonya mücadelelerinin ve onların karşısında statükocu tepkisel hareketlerin çatışma ve mücadelesinden söz etmek mümkündür. Bu bakımdan mücadelelerin oranı ve bunların kendi içindeki dağılımı değerlendirilmektedir.

5.1.4. Agonistik Yaklaşım Çerçevesinde Araştırmaya İlişkin Varsayımlar

Bu bölümde agonistik yaklaşım bağlamında farklı değişkenler ile agonistik siyaset arasındaki olası ilişkiler çeşitli varsayımlar üzerinden değerlendirilmektedir. Bu bağlamda aktörler, içerikler, tweet biçimleri, sosyal ağlar gibi değişkenler ile agonistik siyasetin öğeleri arasında anlamlı ilişki olup olmadığına ilişkin geliştirilen sekiz varsayım ve her varsayımın altında varsayıma ilişkin açıklamalar aktarılmaktadır.

1- Twitter iletişim sürecinde aktörler ile farklılaşma ya da ayrışma, alternatif gündem, tweet şekli ve mücadeleye katkı arasında anlamlı bir ilişki bulunuyor mu?

Twitter'da iletişim sürecine katılan pek çok aktörün bulunduğu ancak bu aktörler arasında iletişim sürecine katılanların büyük bölümünü bireylerin oluşturduğu, bireylerden sonra ise medya ve siyaset elitlerinin (siyasetçiler, uzmanlar, güç sahibi olanlar) geldiği belirtilmektedir (Small, 2012; Ausserhofer ve Maireder, 2013). Bu bağlamda, bu varsayımla aktörlere göre iletişim faaliyetleri ile içeriklerin sınıflandıkları kategoriler arasındaki ilişki incelenmektedir.

2- Twitter iletişim sürecinde içerik bakımından farklılaşmaya katkı sağlayan tweetlerle mücadele arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Agonistik yaklaşımda siyasette farklılaşmanın ve çatışmanın farklı söylemlere dayanan özne konumlarının gelişmesinde etkili olduğu ve siyasal mücadelenin gerçekleştirmesine olanak sağladığı belirtilmektedir (Mouffe, 2010; Finlayson, 2009). Bu çerçevede Twitter iletişim sürecinde farklılaşma ve mücadele arasında anlamlı bir ilişkinin söz konusu olup olmadığı incelenmektedir.

3- Twitter iletişiminde bilgi kaynağından gelen tweetler (retweet yapılan tweetler) ve alternatif gündem arasında anlamlı bir ilişki var mıdır? Diğer bir ifadeyle RT faaliyetinin konu çeşitliliğini arttırdığı söylenebilir mi?

Retweetler iletişim sürecinde önemli bir yer kaplamaktadır (Small, 2012; Bruns ve Burgess, 2011). Retweetler farklı seslerin duyurulmasında etkili olmaktadır (Boyd ve diğerleri, 2010). Retweet yapılan tweetlerin bu bağlamda gündem bakımından

çeşitliliğe katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu açıdan, bu varsayımla retweetler ile konu çeşitliliği arasındaki ilişki incelenmektedir.

4. Tweetlerin agonistik iletişim kategorileri ile farklılaşmaya ve mücadeleye katkı ve alternatif gündem arasında anlamlı bir ilişkiden söz edilebilir mi?

İletişim sürecinde paylaşılan mesajların agonistik iletişim kategorileri içerisinde yer alan tweetler ile bu mesajların agonistik olarak çatışmayı geliştirme ve mücadelelere katkıda bulunma durumu değerlendirilmek istenilmektedir. Mesajların içerik bakımından agonistik iletişim tarzına uygun olmakla birlikte çatışmaya katkı sağlama ya da güç ilişkilerini dönüştürmeye yönelik bir karşı-mücadele oluşturma bakımından sınırlı olabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda agonistik iletişim kategorileri ile farklılaşmaya ve mücadeleye katkı ve alternatif gündem arasındaki ilişki incelenmektedir.

5. İletişim sürecinde paylaşılan tweetlerde alternatif gündem bulunması ile mücadele arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta mıdır?

Twitter alternatif gündemlerin ve farklı seslerin kendisini duyurduğu bir alan olarak ifade edilmektedir (Christensen, 2011; Maireder ve Schwarzenegger, 2012; Fenton ve Barassi, 2011; Harlow ve Harp, 2012). Twitter aynı zamanda farklı mücadelelerin geliştiği bir alandır (Rahimi, 2011; Bennett ve Segerberg, 2012). Twitter'da farklı kesimler örgütlenme ve harekete geçme imkânı bulmaktadır. Bu bakımdan Twitter'da alternatif gündemlere katkı ile mücadeleler arasındaki ilişki incelenmektedir.

6- Sosyo-politik açıdan belirli bir kesimle ilişkili olan (profil üzerinden tespit edilebilen bir ilişki) aktörler ile siyasal süreçlere katılım arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Siyasal katılım düzeyinin çevrimiçi forumlarda siyasal açıdan aktif öznelerin yani hali hazırda siyasetle ilgilenen hatta belirli bir toplulukla somut düzeyde ilişki sahibi olan bireyler için daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Price ve diğerleri, 2002; Jensen, 2003a). Bu çalışmada, bu varsayımla Twitter bağlamında sosyal-kültürel ya da siyasal bağları açık olan bireylerle açık olmayan bireylerin iletişim sürecine katılımı arasındaki ilişki değerlendirilmektedir.

7. Sosyal ağ genişliği ile mücadeleye katkıda bulunma arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta mıdır?

Sosyal ağlar sosyal hareketler için haberleşme, bilgi paylaşımı bir hareketin dünyada duyulması, destek bulması gibi harekete katkıları nedeniyle oldukça önemli görülmektedir (Bennett ve Segerberg, 2012). Sosyal ağlar, sosyal ya da topluluk temelli grupların üyelerinin bir araya gelmesinde ya da bireylerin ağları üzerinden siyasal süreçlerde haberleşme, bilgi yayma ya da bir duruma uluslararası kamusal alanda görünürlük kazandırma sürecinde etkili olmaktadır (Maireder ve Schwarzenegger, 2012). Twitter üzerinden kurulan sosyal ağların genellikle birbirini daha önce tanımayan kişiler arasında kurulan zayıf bağlara dayandığı vurgulanmaktadır. Twitter üzerinden kurulan ağların zayıf olmaları nedeniyle esnek ve daha geniş bir iletişim ağı oluşturma imkanı yarattığı ileri sürülmekle birlikte (Theocharis ve diğerleri, 2015), bu ağların zayıflığı nedeniyle aktörleri harekete geçirme bakımından yeterli güce sahip olmadığı da belirtilmektedir (Galdwell, 2010). Bu çerçevede, bu varsayımla sosyal ağ genişliği ile mücadeleye katkı arasındaki ilişki incelenmektedir.

8. İncelenen Twitter iletişim sürecinin müzakereci yaklaşımla kıyaslandığında agonistik yaklaşım çerçevesinde değerlendirilmeye daha uygun olduğu söylenebilir mi?

İletişim sürecinde kapsanma bakımından müzakereci demokrasi yaklaşımının agonistik demokrasi yaklaşımına oranla daha az kapsayıcı olduğu tahmin edilmektedir. Bunun nedeni müzakereci yaklaşımda iletişimin usuller çerçevesinde sınırlandırılırken, agonistik yaklaşımda böyle bir sınırlandırmanın söz konusu olmamasıdır. Agonistik bağlamda iletişim sürecinde tartışma usulleri siyasal açıdan iletişim sürecinin temel parçaları olarak görülmemektedir. Bu açıdan Twitter iletişim sürecinin agonistik bağlamda değerlendirildiğinde müzakereci yaklaşıma oranla daha fazla mesajı (görüşü, yorumu) kapsadığı düşünülmektedir. Bu varsayım çerçevesinde bir durum tespiti ve değerlendirme yapılmaktadır.

Yöntem bölümünün bu kısmına kadar çalışmanın araştırma soruları ve varsayımları müzakereci ve agonistik demokrasi bağlamında ayrı ayrı açıklanmıştır. Bu süreçte bu soru ve varsayımlara ilişkin açıklamalar verilmiştir. Çalışmanın devamında, bu çalışmada incelenen iletişim sürecinin gerçekleştiği siyasal olay hakkında bilgi verilmekte ve Twitter kullanımına ilişkin analizler için örnek olay seçimine dair açıklamalara yer verilmektedir.

5.2. DURUM / OLAY (VÂKÂ) TESPİTİ: 10 AĞUSTOS 2014 CUMHURBAŞKANI SEÇİM SÜRECİNDE TWİTTER KULLANIMI

Bu çalışmada Türkiye’de 10 Ağustos 2014 tarihinde gerçekleştirilen Cumhurbaşkanı seçim sürecinde Twitter iletişimine odaklanılmaktadır. Bu örnek olay çerçevesinde iletişim süreci hem müzakereci hem de agonistik demokrasi yaklaşımları bağlamında oluşturulan kategoriler aracılığıyla analiz edilmektedir. Bu çalışmanın temel argümanı Twitter’ın siyasal açıdan müzakereci ve agonistik demokrasi yaklaşımları bağlamında katılımcı, eşitlikçi, etkileşime açık, karşı-hegemonya mücadelelerini destekleyen alternatif bir medya ve alternatif bir siyasal alan oluşturma bakımından çeşitli potansiyellere sahip olmakla birlikte bunların gerçekleşme düzeyinin düşük olduğudur. Bu argümanın geçerliliği müzakereci ve agonistik demokrasi yaklaşımları çerçevesinde oluşturulan kategoriler aracılığıyla, belirlenen siyasal süreçte paylaşılan mesajların içeriklerinin incelenmesi yoluyla değerlendirilmektedir. Twitter ve siyaset ilişkisini inceleyen çalışmalarda siyasal açıdan gündemde olan bir olay seçim ya da bir protesto hareketi alınarak bu süreçte gerçekleşen iletişim faaliyetlerinin incelendiği örnekler bulunmaktadır (Vergeer ve Hermans, 2013; Skovsgaard ve van Dalen, 2013; Ausserhofer ve Maireder 2013; Rahimi, 2011; Stalker ve Wood, 2013). Bu çalışmalarda iletişim sürecinde paylaşılan mesajların içeriğinden ziyade iletişimin akışı ve bilgi kaynakları, mesajların sosyal ağlar içerisindeki yayılımı ve bu süreçte etkili olan aktörler arasındaki etkileşime yoğunlaşıldığı görülmektedir. Alanyazında Twitter’ın müzakereci demokrasi ve agonistik demokrasi bağlamında oluşturulan içerik kategorileri üzerinden yapılan incelemelere rastlanmamıştır. Kamusal tartışma ve bilgi paylaşımı üzerine yapılan çalışmalarda Twitter’ın kamusal alan bağlamında değerlendirildiği görülmektedir. Bu çalışmalar belirli ölçüde mesaj içerikleriyle ilgilenmektedir. Ancak müzakereci demokrasi yaklaşımı çerçevesinde belirlenen kategoriler üzerinden değerlendirme yapılmamaktadır. Ayrıca hem kamusal alan hem de siyasal aktivizm bağlamında yapılan çalışmalarda her yaklaşımın birbirinden ayrı olarak belirli bir örnek olay çerçevesinde incelendiği görülmektedir. Örneğin bir sosyal hareket agonistik siyaset çerçevesinde ya da bir seçim süreci kamusal alan ya da medya ve siyasal aktörler arasındaki etkileşim çerçevesinde incelenmektedir. Tek bir örnek olayın iki farklı yaklaşım çerçevesinde değerlendirildiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada tek bir olay her iki kuramsal yaklaşım bağlamında müzakereci ve agonistik demokrasi bağlamında geliştirilen içerik kategorileri üzerinden değerlendirilmektedir. Burada bir olayın müzakereci demokrasi bağlamında ya da agonistik demokrasi

bağlamında değerlendirilmesi konusunda önceden olaya bağlı bir belirleme/seçim yapılmamakta aynı olaya ilişkin iletişim süreci farklı perspektiflerden incelenmektedir.

Türkiye’de 10 Ağustos 2014 tarihinde gerçekleştirilen Cumhurbaşkanı seçimleri siyasi hayatta oldukça önemli ve güncel bir olaydır. Bunun nedeni hem Türkiye’nin siyasi tarihinde Cumhurbaşkanı seçiminde ilk defa doğrudan halk oylamasına başvurulması hem de Türkiye’nin son yıllardaki yoğun siyasal gündeminde yer alan pek çok konunun seçim süreci boyunca gündemde olmasıdır. Bu seçimle birlikte Türkiye’nin 12. Cumhurbaşkanı halk tarafından belirlenmiştir. Seçimde Recep Tayyip Erdoğan %51.79 oranında aldığı oy ile diğer adaylar olan Ekmeleddin İhsanoğlu (%38,44) ve Selahattin Demirtaş’ı (%9,76) seçimlerin ilk turunda geçerek cumhurbaşkanı olmuştur. Seçimlere katılım oranı %74,13’tür. Toplam kayıtlı seçmen sayısı 55.692.841 ve oy kullanan seçmen sayısı 40.545.911’dir (YSK, 2014). Adaylar seçim sürecinde belirli siyasi partiler tarafından desteklenmişlerdir. Sonuç olarak 28 Ağustos 2014 tarihinde Recep Tayyip Erdoğan cumhurbaşkanlığı görevini Türkiye Cumhuriyeti 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’den devralmıştır.

Bu çalışmada, örnek durum olarak cumhurbaşkanı seçimi ele alınmakla birlikte, çalışmada temel olarak internet ve siyaset ilişkisi, daha özelden bir sosyal medya platformu olan Twitter ve demokrasi ilişkisi kuramsal açıdan incelenmektedir. Çalışma doğrudan bir durumu ayrıntılarıyla açıklamaya yönelik durum/vaka çalışmalarından (Gerring, 2004) bu yönüyle ayrılmaktadır. Bu kapsamda Cumhurbaşkanı seçimi, sosyal medya ve demokrasi ilişkisine dair argümanların incelenebileceği bir deneyim sunmaktadır. Bu nedenle bu çalışmanın temel sorunsalı cumhurbaşkanı seçimi ya da adayların seçim sürecindeki rekabeti değildir. Bu süreç güncel bir siyasal süreç olması ve siyasal tartışmalara açık olması nedeniyle Türkiye’de siyasal alanda önemli bir yere sahiptir. Cumhurbaşkanı seçiminin siyasal bir süreç olarak özgünlüğü, siyasal tartışmalar açısından kapsayıcılığı, Türkiye’de yaşanan siyasal süreçlerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde yoğun ilgi uyandırması ve sonuçları bakımından seçimin siyasal, toplumsal ve ekonomik aktörler üzerinde geniş bir etki gücüne sahip olmasıdır.

Türkiye’de Twitter siyasal süreçlerde kullanılan bir sosyal medya platformudur. Bu platformun Türkiye’de siyasal olarak kullanımı bakımından 2011 Türkiye Genel Seçimlerinin önemi vurgulanmaktadır (Bayraktutan ve diğerleri, 2014). Genel seçim sürecinde Twitter’ın siyasetçiler tarafından kullanıldığı belirtilmektedir (Bayraktutan ve diğerleri, 2014; Doğu ve diğerleri, 2014; Demirhan, 2014). 2013 Gezi Parkı hareketi sonrasında siyasal süreçlerde Twitter’ın önemli bir siyasal tartışma ve iletişim aracı

olarak kullanımının arttığı, bu alanın yalnızca bilgi paylaşımı için değil aynı zamanda siyasal aktivizm bağlamında da örgütlenme, haberleşme, kaynakların mobilizasyonu vb. işlevlerle kullanıldığı açıklanmaktadır (Demirhan, 2014; Karkın ve diğerleri, 2015; Varol ve diğerleri, 2014). Twitter iletişiminin gündem olan siyasal süreçlerde dikkat çekici oranda arttığı görülmektedir. Dolayısıyla Gezi Parkı hareketi sürecinde toplumun Twitter üzerinden siyasal konularda fikir, görüş, yorum ve bilgi paylaşma konusunda ve bunların sonuçları konusunda önemli bir deneyim edindiğini söylemek mümkündür. Gezi Parkı sonrasında ortaya çıkan pek çok siyasal toplumsal meselede Twitter önemli ölçüde kullanılmış kısa sürede hızlı bilgi yayma bakımından bir araç olarak algılanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla Türkiye’de toplumun Twitter kullanımına yönelik artan bir eğilimden söz etmek mümkündür. Günümüz itibarıyla Türkiye’de Twitter’ın siyasal açıdan etkileri üzerine pek çok görüş, resmi ya da resmi olmayan kişi ve kuruluşlarca paylaşılmaktadır. Pek çok siyasetçi, aday, hukukçu ve gazeteci Twitter üzerinden açıklamalar yapmaktadır. Twitter’ın etki gücü her geçen gün daha fazla görünür hale gelmektedir. Türkiye’de 11 milyonun üzerinde Twitter kullanıcısı bulunmaktadır (T24.com, 2013). Twitter kullanıcılarının toplam internet kullanıcılarına oranı %31,1 ile Türkiye dünyada Twitter kullanma oranının en yüksek olduğu ülke olarak açıklanmaktadır (T24.com, 2013). Twitter, ayrıca durum ve olay merkezilik özelliği ve paylaşımların hızla yayılma potansiyeli nedeniyle siyasal süreçlerde ve siyasal-toplumsal olaylarda yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Cumhurbaşkanı seçimi hakkında Twitter üzerinden paylaşılmış çok sayıda görüşe, yoruma, açıklama ve bilgiye ulaşmak mümkündür. Bu açıdan Türkiye’de 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanı Seçimi sürecinde Twitter iletişimi sosyal medya ve demokrasi ilişkisi bağlamında bu çalışmanın temel araştırma soru ve varsayımlarının değerlendirilmesi için uygun bir olay/vaka olarak düşünülmektedir.

5.3. VERİ TOPLAMA VE ÖRNEKLEM

Bu çalışmada incelenen verileri Twitter iletişim sürecinde paylaşılan ve tweet olarak adlandırılan kısa mesajlar ve kullanıcıların profil bilgileri oluşturmaktadır. Tweetler araştırma verisi olarak Twitter iletişim sürecini inceleyen farklı çalışmalarda kullanılmaktadır. Ampofo ve diğerleri (2012) İngiltere genel seçimleri sırasında paylaşılan 60.000 tweet üzerinden belirledikleri örneklem (496 tweet) ile çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Small (2011) Kanada’da Twitter’ın siyasetle ilişkisini incelediği

çalışmasında içerisinde belirli bir etiketin geçtiği 30.000 tweeti veri olarak kullanmıştır. D'heer ve Verdegem (2014) 2012 Belçika yerel seçimlerinde 43.000 tweet üzerinden çalışmışlardır. Bruns ve Burgess'in (2011) 2010 yılında Australya Federal Seçimleriyle ilgili yaptıkları çalışmada içerikleri bakımından seçimlerle ilgili olan ve konuyla ilişkili olarak açılmış bir etiket altında paylaşılan 415.000 tweetle çalışmayı gerçekleştirmişlerdir. İncelenen araştırmalarda Bruns ve Burgess'in (2011) çalışmasında kullandığı veri sayısından daha fazla veri ile yapılan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Çalışmalarda genellikle etiketler altındaki verilerin incelendiği görülmektedir. Etiketler belirli bir konu hakkında açılan başlıklardır ve tartışmaları bir araya toplama özelliğine sahiptir. Ancak bu çalışmalarda etiketlerin incelenen süreçlerde konuyla ilgili bütün konuşmaları bir araya toplamak bakımından sınırlı olduğu, konuyla ilgili daha görünür tartışmaları kapsadığı ve etiketin (#) mesaj içerisinde geçmediği konuşmaları kapsamadığı belirtilmektedir (Small, 2012; Bruns ve Burgess, 2011).

Bu çalışmada, veri toplama sürecinde 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanı seçim sürecinde aday olan Recep Tayyip Erdoğan, Ekmeleddin İhsanoğlu ve Selahattin Demirtaş ile ilişkili olarak gönderilen tweetler toplanmıştır. Veri toplama sürecinde tweet içeriğinde adayların resmi Twitter hesap adları olan @RT_Erdogan, @hdpdemirtas, @profdrhsanoglu ifadeleri dikkate alınmıştır. Bu hesap adlarının tweet metinlerinde yer aldığı durumlarda iletişim sürecinde adaydan bahsedildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, bu hesap adlarının yer aldığı tweetlerin cumhurbaşkanı seçimi sürecinde gerçekleşen iletişimi ve insanların görüş ve bilgi paylaşım faaliyetlerini yansıttığını kabul etmek mümkündür. Veri toplama sürecinde adayların Twitter hesap adlarının yer aldığı tweetlerin yanı sıra içerisinde adayların hesap isimlerinin yer almadığı ancak "cumhurbaşkanı" kelimesinin geçtiği tweetler de toplanarak iletişim sürecine ilişkin daha fazla veri değerlendirilmeye katılmaktadır.

Çalışma için toplanan tweetler çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Toplam tweet sayısı 730.073'dür. Bu çalışmada örneklem seçiminde tabakalı örnekleme tekniğinden yararlanılmış ve 2298 büyüklüklü bir örneklem tabakalı rasgele örnekleme yoluyla seçilmiştir. Örneklem seçiminde kabul edilebilir hata miktarı (hoşgörü miktarı) %2, çalışmanın anlamlılık düzeyi ise %5'tir. Çalışma evrenini oluşturan toplam beş tabaka bulunmaktadır. Veri toplama sürecinde her aday için kendi hesap adının geçtiği tweetler birer tabakayı oluşturmaktadır. Her tabaka kendi içinde homojendir. Buna göre, adayların hesap adlarına göre oluşturulan ilk üç tabaka içerisinde bir adayın hesap adı bir başka adayın hesap adıyla kesişim halinde bulunmamaktadır. Dördüncü

tabaka her üç adayın da hesap adının geçtiği tweetlerden oluşmaktadır. Buna göre dördüncü tabakada @RT_Erdogan ve @hdpdemirtas ve @profdrihsanoglu kelimeleri birarada bulunmaktadır. @RT_Erdogan ve @hdpdemirtas; @RT_Erdogan ve @profdrihsanoglu; @hdpdemirtas ve @profdrihsanoglu olmak üzere ikili kesişimlerin toplam veri içerisindeki oranları sırasıyla; %0,1; %1,1 ve %1,4 olmak üzere oldukça düşük olduğu için çalışmaya dâhil edilmemiştir. Son olarak beşinci tabaka “cumhurbaşkanı” kelimesinin geçtiği ancak içerisinde adaylara ait hesap adlarının bulunmadığı tweetlerden oluşmaktadır. Bu veri kümesinden cumhurbaşkanı seçimiyle ilgili olmayan ancak *cumhurbaşkanı* ifadesinin geçtiği tweetler de çıkarılmıştır. Tablo 1. Veri Toplama Sürecine İlişkin Bilgiler, veri toplama sürecinde aranan sözcükleri verilerin hangi zaman aralığında paylaşılan tweetlerden oluştuğunu, evrenin tabakalara göre dağılımını ve tabakaların evrene oranı doğrultusunda seçilen örneklem büyüklüklerine ilişkin bilgileri sunmaktadır.

Tablo 1. Veri Toplama Sürecine İlişkin Bilgiler

Aranan Sözcük	Arama Dönemi	Tabaka Büyüklüğü	Tabakaların Evrene Oranı	Örneklem Sayısı
RT_Erdogan	07/07/14 14/08/14	343683	%47,1	1083
hdpdemirtas	09/07/14 13/08/14	69902	%9,5	218
profdrihsanoglu	07/07/14 13/08/14	245208	%33,6	772
RT_Erdogan (ve) hdpdemirtas (ve) profdrihsanoglu	07/07/14 14/08/14	11595	%1,6	37
cumhurbaşkanı	300714 130814	59685	%8,2	188
<i>Toplam</i>		730073	100	2298

Tablo 1’de veri toplama sürecinde dikkate alınan arama terimi, verinin hangi tarih aralığında gönderilen tweetlerden oluştuğu, tabaka büyüklüğü, tabakaların evrene oranı ve örneklem sayısı açıklanmaktadır.

Çalışmanın devamında veri analizi kapsamında içerik analizi ve kullanılan araçlara ilişkin diğer bilgilere yer verilmektedir.

5.4. VERİ ANALİZİ

Bu çalışmada verilerin analizi için içerik analizi tekniğinden yararlanılmaktadır. Bu teknikte mesajların içerikleri belirli bir kapsam içerisinde oluşturulan içerik kategorilerine uygun olarak sınıflandırılmaktadır. Sınıflandırılan veri sayılarak sayısal sonuçlar elde edilmektedir. Bu sonuçlar araştırma sorularının cevaplandırılması ve varsayımların test edilmesi sürecinde kullanılmaktadır.

5.4.1. İçerik Analizi

İçerik analizi ilgilenilen konuyla ilgili kavramlar, tanımlamalar, karakteristikler, metaforlar ve semboller kullanılarak yapılan analizlere dayanmaktadır (Berg, 2001). İçerik analizi sözlü, yazılı, görsel olmak üzere sembolik ve iletişimsel pek çok farklı veri kaynağından bilgi elde etme imkânı sağlayan bir teknikler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Krippendorf, 2004, s. 17). Bu yöntemin ortaya çıkışı gazeteciliğe dayanmakla birlikte, günümüzde giderek artan biçimde bilgisayar tabanlı metinlerin analizinde kullanılmaktadır. İçerik analizinde i. Metin, ii. Araştırma soruları, iii. Kapsam ve iv. Çıkarıma gibi temel öğeler bulunmaktadır (Krippendorf, 2004). İçerik analizi metin ve kapsam bağlamında farklı biçimlerde gerçekleştirilebilmektedir. Örneğin birbirinden farklı metinlerden benzer perspektif ve kapsam bağlamında analiz yapma ve çıkarımlar elde etme söz konusu olabileceği gibi tek bir metin üzerinden farklı perspektifleri ve kapsamları ve varsayımları değerlendirme biçiminde de analizler gerçekleştirilebilmektedir (Krippendorf, 2004, s. 90-92). İçerik analizinde elde edilen veri kategoriler altında sınıflandırıldıktan sonra sayısal sonuçlar elde etmek de mümkündür.

İçerik analizinin gerçekleştirilmesi sürecinde iki temel basamak bulunmaktadır. Bunlardan ilki araştırılan sorularla ilişkili olarak kuramsal bağlamdan ve alanyazından yararlanılarak veriyi sınıflandırmak için kullanılacak olan içerik kategorilerinin oluşturulmasıdır. İkinci basamak ise incelenen verilerin içeriklerinin bilgisayar ya da araştırmacının değerlendirmesi yoluyla bu kategoriler altında kodlanarak sınıflandırılmasına dayanmaktadır. İçerik kategorileri araştırma konusu, araştırma hipotezleri ve araştırma soruları doğrultusunda belirlenmektedir. Kategorilerin oluşturulmasında incelenen duruma ilişkin kuramsal yaklaşımlardan ve alanyazından yararlanılması gerekmektedir. Kategoriler hipotezlerin test edilmesi sürecinde verilerin doğru bir şekilde sınıflandırılması ve kuramsal arka planla ilişkili olarak değerlendirilebilmesi için oldukça önemlidir. İncelenen kategoriler incelenen durumu

anlamlandırmak bakımından yeterli niteliğe sahip olmalıdır. Bu nedenle kategorilerin oluşturulması sürecini araştırma sürecinin önemli basamaklarından biri olarak ifade etmek mümkündür.

İçerik analizinde yapılandırılmamış veri incelenirken bir kodlama stratejisi izlenmelidir (Seidel ve Kelle, 1998). Kodlama şeması veri ile araştırmanın kuramsal çerçevesi ve bağlamı arasındaki bağı kuran temel unsurdur. Seidel ve Kelle (1998, s. 52) kodları bir çalışmada orijinal ham veri yani metinler ile araştırmanın kuramsal çerçevesi arasında ilişki kuran bağlantı olarak açıklamaktadır. Oluşturulan her kod araştırmacının ilgilendiği bir soruyla bağlantılı olarak hazırlanmaktadır. Bu durumda hem farklı metinler aynı bağlamda aynı kodlama şeması ile incelenebilmekte hem de bu çalışmada olduğu gibi aynı metinler farklı kuramsal bağlamlarda farklı kodlama şemaları üzerinden incelenebilmektedir.

İçerik analizi sürecinin ikinci basamağını kodlama süreci oluşturmaktadır. Bilgisayar yardımıyla yapılan kodlamalarda programlar verinin düzenlenmesinde önemli olanaklar ve farklı işlevler sağlamaktadır (Seidel ve Kelle, 1998). Bilgisayar yardımının derecesi yapılan kodlama işleminde hangi aşamalarda bilgisayar kullanıldığına göre değişiklik göstermektedir. Bilgisayar kullanımında verinin otomatik olarak içerik kategorileri altında kodlanması söz konusu olmaktadır. Burada kod ile veri arasındaki ilişki otomatik olarak kurulmakta ve kodlayıcı olarak araştırmacı kodlama sürecinde aktif olarak rol almamaktadır. Diğer taraftan verinin araştırmacı tarafından da kodlanabilmektedir. Bu durumlarda otomatik kodlama söz konusu değildir ve veri ile kod arasındaki ilişki araştırmacı aracılığıyla kurulmaktadır.

Metin analizlerinde otomatik kodlama durumuna kodlarla eşleşen bir semboller ya da kelimeler sözlüğünün oluşturulması örnek verilebilir. Böyle bir sözlükte yer alan kelimeler ya da göstergeler açıkça belirlendikten sonra metin içerisinde otomatik olarak yapılan aramada aranan sembol ya da kelime veri içinde uygun karşılıkla eşleşerek otomatik olarak kodlanmaktadır. Otomatik kodlamalarda kelimenin kullanım yoğunluğu, sıklığı, metin içinde bulunup bulunmadığı veya anahtar sözcükler gibi verilerden çeşitli sonuçlar elde etmek mümkündür. Bilgisayar tabanlı bir içerik analizine en basit örnek herhangi bir sözcüğünün Google gibi bir arama motorunda aranması ve internet ağı (web) içinde bulunan sonuçların değerlendirilmesidir. Benzer bir arama herhangi bir "pdf" ya da "word" dokümanında belirli bir kelimenin aranması yoluyla da gerçekleştirilebilir. Böyle bir aramada aranan sembole yani kelimelere ya da harflere

odaklanılmaktadır. Dolayısıyla bilgisayar tabanlı yapılan aramalarda anlamdan önce sembol ve karakterlere öncelik verilmektedir (Krippendorf, 2004).

Otomatik kodlamalarda anlam bakımından bir kelimenin birlikte bulunduğu cümle ya da yan kelimelerle arasındaki bağlantıyı ve anlamları kapsam dışı bırakma sorununun ortaya çıkartabileceği belirtilmektedir (Krippendorf, 2004). Bilgisayar tabanlı olmayan ve araştırmacının kendi tespitine bağlı olarak yapılan incelemelerde ise semboller (ör. kelimeler) buldukları bağlam içinde anlamsal açıdan ele alınmakta ve araştırmacının yorum yeteneğine, genel kültür ve uzmanlık düzeyi gibi belirli özelliklere bağlı olarak önceden belirlenen kategoriler altında araştırmacı tarafından kodlanmaktadır.

İçerik analizi tekniği araştırmada sosyal, siyasal ya da ekonomik bağlamlar içinde yorumlamaya oldukça açıktır. Bu bakımdan “yorumlayıcı” yaklaşımlar içerisinde değerlendirilmektedir (Berg, 2001). Sosyal bilimlerde araştırma bakımından oldukça işlevsel bir tekniktir. Çünkü bu teknik oldukça geniş veri kaynaklarını araştırma kaynakları olarak incelenebilir hale getirmektedir. İçerik analizi zaman ve maddi açıdan maliyetli değildir. Ayrıca bu teknik ile elde edilen sonuçlar kapsam, veri kaynağı ve araştırmacı arasında kurduğu karşılıklı ilişki nedeniyle bilimsel belirlemeciliğe ve indirgemeciliğe düşmeden sonuçlar elde etme imkânı sağlamaktadır. Berg de (2001) içerik analizi sürecinde analiz edilen metin ile onun ilişkili olduğu sosyal dünya arasındaki bağın ilişkisini vurgulamakta ve bu özelliğiyle tekniğin indirgemeci ve salt pozitivist bir yaklaşım olmaktan uzak olduğunu belirtmektedir. İçerik analizi tekniğinin en belirgin zayıf noktası ise araştırmacının tekrarı durumunda araştırmacılar tarafından yapılan kodlama işleminden kaynaklanan sonuçlarının güvenilirlik bakımından yetersiz olması ihtimalidir. Bu durum araştırmacının bilimselliği, araştırmaların tekrarlanabilirliği ve sonuçların tutarlılığı ilkesiyle uyumsuzluk yaratmaktadır. Bilimsel bir araştırmada oldukça önemli olan bu sınırın çözümü için içerik analizinde başvurulan en belirgin çözüm yolu kodlama sırasında araştırmacının yorumundan kaynaklanan tutarsızlık düzeyinin hesaplanmasıdır ve sonuçların güvenilirlik düzeyinin açıklanmasıdır. Kodlayıcılar-arası güvenilirlik ya da değerleyiciler-arası uyuma olarak adlandırılan ve ikinci bir kişi tarafından kodlama işleminin yeniden yapılmasıyla gerçekleştirilen güvenilirlik testi bu hata payını ve sonuçların güvenilirlik düzeyini tespit etme imkânı sağlamaktadır.

Bu çalışmada bilgisayar tabanlı otomatik kodlama araçlarının Twitter gibi karmaşık ve sembolik açıdan netlik barındırmayan iletişim süreçlerini incelemek bakımından kısıtlı olduğu düşünülmektedir. Twitter iletişim sürecinde paylaşılan tweet metinlerinin edebi

ve dilsel kriterlere uyularak hazırlanmış metinlerden farklılık gösterdiğini söylemek mümkündür. İççe geçmiş kelimeler, argo sözcükler, kısaltmalar iletişim sürecinin dilbilimsel kurallara bağlı kalınarak gerçekleştirilmediğini göstermektedir. Aynı zamanda duygusal içeriklerin anlam bütünlüğü içerisinde değerlendirilmesi bakımından da bu programlar kısıtlıdır. Twitter'ın bu kendine özgü iletişim biçiminde sembolik tutarsızlık durumunun yanı sıra, Jensen (2014, s. 28) de otomatik kodlama yaklaşımlarında anlamsal açıdan kodlama sürecinin yetersiz olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca insan zekâsının anlamsal açıdan sınıflandırma için bilgisayar tabanlı kodlama sistemlerine göre daha kapsamlı bir değerlendirme gücüne sahip olduğunu açıklamaktadır.

Bu çalışmada kodlama sürecinde otomatik olarak kodlama işini gerçekleştiren programlardan yararlanılmamakla birlikte Maxqda adlı programdan tweetlerin içerik kategorilerine uygun olarak kodlanması sürecinde yararlanılmıştır. Maxqda kodlama sürecinde içerik kategorilerini elektronik ortamda oluşturma, veriyi düzenleme ve bu kategoriler altında sınıflandırma işlemi için gerekli tasarımı sunmaktadır (Maxqda, 2014). Program arayüzü kategori şemasını ve veriyi aynı pencerede görme, veriyi kodlar altında sınıflandırma, sınıflandırılan veriyi geri çağırma yoluyla farklı bir pencerede görme, kodlar ve veri ile ilgili not ve hatırlatmalar oluşturma, sınıflandırılan verileri kategorilere göre farklı renklerde işaretleme, bazı kategorileri aktif hale getirerek farklı kodlar arasında ilişki kurma gibi imkânlar sunmaktadır. Kodlama süreci uzun süren, zaman alan ve araştırmacı için sıkıntılı bir süreç olarak gerçekleşmektedir (Berg, 2001). Sınıflandırma için kullanılan çeşitli programlar bu olumsuzlukları azaltma bakımından araştırmacılar için önerilmeye uygundur.

İçerik analizi internet ve demokrasi alanındaki araştırmalarda iletişim sürecini anlamak bakımından yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Jensen, 2003a; Jensen, 2003b; Albrecht, 2006; Wright ve Street, 2007; Loveland ve Popescu 2011; Jensen, 2014). Seçim süreçlerinde Twitter kullanımı üzerine yapılan araştırmalarda da farklı perspektifler ve kapsamlar çerçevesinde tweetlerin içerik analizi yoluyla incelendiği örnekler bulunmaktadır (Small, 2012; McKelvey ve diğerleri, 2014). İnternet ve demokrasi çalışmalarında içerik analizi yönteminin kullanıldığı örnekler bu ilişki çerçevesinde uygun içerik kategorilerine ilişkin önemli bir alanyazın sunmaktadır. Bu alanyazında öne çıkan kapsam kamusal alan perspektifinden iletişim süreçlerinin incelenmesidir. Özellikle çevrimiçi forumlar ve siyasal katılım üzerine olan çalışmalarda müzakereci demokrasi kapsamında hazırlanan içerik kategorilerine rastlanmaktadır. Ancak çevrimiçi forumlardan sosyal medyaya geçişte müzakereci demokrasi kategorilerinin uyarlandığı örnekler sınırlıdır (Halpern ve Gibbs, 2013). Twitter'da ise

doğrudan müzakereci demokrasi kategorilerine göre uygulanan bir çalışma bulunmamakla birlikte siyasal katılım ve kamusal alan bağlamında değerlendirmeler bulunmaktadır (Small, 2012). Twitter'da müzakereci demokrasi kategorilerine ve agonistik demokrasi kategorilerine uygun olarak hazırlanan ve çevrimiçi forumlarda uygulanan kategorilerin sosyal medyaya uyarlanması şeklindeki örneğe rastlanılmamıştır.

İçerik analizi belirli bir kuramsal yaklaşıma ihtiyaç duymaktadır. Veriler değerlendirilirken bu kuramsal yaklaşım dikkate alınmaktadır. İçerik analizinde farklı veriler aynı perspektiften incelenebilmektedir. Aynı verinin farklı yaklaşımlar bağlamında incelenmesi de mümkündür. Bu tez çalışmasında aynı veri kümesi farklı iki demokrasi perspektifi ve farklı kapsamlar bağlamında incelenmektedir. Bunun anlamı temel veri olarak tweetlerin aynı ancak araştırma soruları ve içerik kategorilerinin farklı olduğudur. Bu çalışmada müzakereci ve agonistik demokrasi bakımından sınıflandırma, kodlama ve analiz sürecinde farklı iki içerik şemasının kullanılması çalışmayı yöntemsel açıdan alanyazında özgün bir hale getirmektedir. Aynı veri kümesi farklı kategorik şemalar üzerinden incelenmekte ve analizler farklı perspektifler arasında Twitter iletişim sürecini anlamlandırma bakımından bir değerlendirme imkânı sağlamaktadır. Bu yaklaşım bir karşılaştırma imkânı da yaratmaktadır. Müzakereci demokrasiye ilişkin içerik kategorileri ve değerlendirme kriterleri ile agonistik demokrasiye ilişkin içerik kategorileri ve değerlendirme kriterleri birbirinden farklıdır. Bu nedenle burada sözü edilen karşılaştırma Twitter'ın alternatif bir medya ve siyasal alan olarak hangi yaklaşımda çizilen perspektife daha uygun olduğu şeklinde olabilir. İki yaklaşım arasındaki farklılık ve kategori şemalarının birbirinden ayrı olması nedeniyle müzakereci ve agonistik demokrasi yaklaşımları bağlamında Twitter kullanımına ilişkin analizler farklı bölümler halinde açıklanmaktadır.

5.4.2. İçerik Analizi İçin Kullanılan İçerik ve Bilgi Kaynakları

Bu çalışmada kullanılan temel veri seçim sürecinde paylaşılan tweetlerden oluşmaktadır. Tweetler kısa metinlerdir ve içerik analizinin temel kaynağını oluşturmaktadır. Ancak her tweet bir kullanıcı tarafından gönderilmektedir. Tweet kullanıcılarına ilişkin temel profil bilgileri de analiz için bilgi kaynağı haline gelmektedir. Bu bağlamda profil bilgileri ve tweetler temel bilgi kaynaklarıdır. Ayrıca tweet metinleri içerisinde bir görüşün ötesinde, retweetler, yanıtlar, söz etme durumu, kullanılan dil ve

etiketler hakkında da bilgi bulunmaktadır. Tablo 2 İçerik ve Bilgi Kaynakları bu çalışmada bilgi ve analiz kaynağı olarak kullanılan öğeleri sunmaktadır.

Tablo 2. İçerik ve Bilgi Kaynakları

İçerik/Bilgi Kaynağı	Açıklaması
Kullanıcı profili	<i>Kullanıcının adı ve kullanıcı adı hakkında bilgi vermektedir.</i>
Tweet	<i>140 karakterle sınırlı kısa metindir. Kullanıcıların tweet sayısı ve metnin içeriği değerlendirilmektedir.</i>
Retweet	<i>Yönlendirilmiş olan tweetlerdir. RT @Kullanıcıadı olarak metinlerde görüntülenmektedir. Retweetlerin içeriği, tweeti RT yapılan aktör ve RT yapan aktör değerlendirilmektedir.</i>
Yanıt ve söz etmeler	<i>Bir başka kullanıcıya doğrudan yanıt, bir başka kişiden referans olarak söz etme ya da kişiyi tartışmaya dahil etme durumunu göstermektedir. "@kullanıcıadı metin" şeklinde görüntülenmektedir.</i>
Bağlantı/Link	<i>Diğer internet kaynaklarına bağlantıları, dış kaynakları göstermektedir.</i>
Etiketler (Hashtag)	<i>Konu başlıkları ve farklı gündemler hakkında bilgi vermektedir.</i>
Tweet sayısı	<i>Tweet faaliyetinin sıklığını göstermektedir. Tweetler olarak görüntülenmektedir</i>
Takipçi sayısı	<i>Sosyal ağ düzeyi ve diğer kullanıcılarla etkileşim düzeyi hakkında bilgi vermektedir. Takipçiler olarak görüntülenmektedir.</i>
Kullanılan Dil	<i>Tweet metninin hangi dilde yazıldığı hakkında bilgi vermektedir.</i>

Tablo 2’de açıklanan veri içerik ve bilgi kaynakları içerik analiz sürecinde içerik kategorilerinin değerlendirilmesi ve veri kümesiyle eşleştirme/kodlama sürecinde temel bilgi kaynakları olarak kullanılmaktadır. Tablo 3. Bilgi Kaynakları Örneği, sınıflandırma sürecinde kullanılan ve Tablo 2’de açıklanan bilgi kaynaklarına ilişkin bir örneği sunmaktadır.

Tablo 3. Bilgi Kaynakları Örneği

Kullanıcı Adı	Ad	Takipçi	Metin	Etiket	Link	Dil
Mel	Kopru Me	Köpi	560	RT @etkaaslan: Hırsız, polisi yakaladı. Hırsız yerine polis cezala		tr
Seb	l23 Seb	tin Ç	106	RT @profdrrihsanoglu: Ekmeğimizi bölüşürüz, vatanımızı asla...		tr
bur	juzz bur	nyeni	343	RT @husseinarlan: Sayın İhsanoğlu, ben Kürt kökenli bir vatar		tr
ibra	n_avc İbra	Avcı	533	@profdrrihsanoglu @oz_zekeriya Mübarek ramazan bayramın		tr
Mu	ldan Mu	uldar	132	RT @profdrrihsanoglu: Trabzon'daki Fadime ana, Erzurumlu da		tr
plnr	pele		58	RT @ekmekicin: Ne ekersen onu biçersin... Sevgiyi, saygıyı, birl		tr
KAR	tBAGL İNS		243	RT @Rotahaber: @profdrrihsanoglu Bir fasık, bir yalancı, bir so	zeykermutluson Okullar http://haber.rotahaber.c	tr
F_F	Fat	rkan	175	La herkese msj atmışsınız bir msji bana çok mu gördünüz?! @		tr
71H	T.C	h kilir	2504	RT @profdrrihsanoglu: Ramazan Bayramı, Türk milletine, İslam		tr
mas	51_67 Öm	tan	82	RT @profdrrihsanoglu: Sevgili vatandaşlarım, Ramazan Bayram	http://bit.ly/1ISD0YD	tr
mut	o1 me		18	@profdrrihsanoglu saygıyla ve hürmetle ellerinizden öpüyor,ni		tr
Mu.	Sakat Mu	r Sakı	13	RT @profdrrihsanoglu: Sevgili vatandaşlarım, Ramazan Bayram	http://bit.ly/1ISD0YD	tr
ysm	Yas	h Bos	333	RT @profdrrihsanoglu: Bu mübarek günde evlatlarından ayrı dı	http://goo.gl/0z8N1o	tr
eces	kece Ece	ek	502	RT @yildiz_tar: Toplum hassasiyetlerinin öldürdüğü #LGBTİ ler LGBTİ	http://kaosgl.org/sayfa.p	tr
uyv	me	istek	16	RT @fenbilimci: @cbabdullahgul @profdrrihsanoglu @RT_Erdo öğrenimözü		tr
ahn	bayral ahr	l bayr	427	RT @Hin1Hin: Hocam iyi bayramlar Selahaddin başkan ismind		tr

Tablo 3. Sınıflandırma sürecinde bilgi kaynağı olarak hangi göstergelerden yararlandığını sunmaktadır. Bu tabloda tweet örnekleri profil bilgileriyle birlikte aktarılmaktadır. Buna göre temel bilgi kaynakları kullanıcı adı, ad, takipçi sayısı, tweet

metninin içeriği, tweet metni içerisinde yer alan retweet, bahsetme gibi semboller, etiket, bağlantılar ve tweetin hangi dilde olduğuna dair bilgilerden oluşmaktadır. Etik nedenlerle kullanıcılara ilişkin bilgiler dolgulanmıştır. Bu bilgilerin kodlanma sürecinde nasıl yorumlandığına ilişkin bilgiler sonraki bölümlerde içerik kategorileri ve kodlama şemasına ilişkin açıklamalarda sunulmaktadır.

5.4.3. Müzakereci Demokrasi Bağlamında İçerik Kategorileri ve Kodlama Şeması

Müzakereci demokrasi yaklaşımı bağlamında içerik analizi kategorilerine ilişkin mevcut alanyazın içerisinde Jensen'in (2003a, 2003b ve 2014) yapmış olduğu kategorileştirme çevrimiçi forumlarda iletişim sürecini analiz etmek bakımından oldukça yararlı ve müzakereci demokrasi yaklaşımını değerlendirme bakımından işlevsel bir şema sunmaktadır. Jensen'in çevrimiçi forumlara uygulamış olduğu şema üç ana bölümden oluşmaktadır. Bunlardan ilki iletişimin kapsamıdır. Kapsam kısmında iletişimde bulunan özneler ve iletişimin nasıl olduğunu açıklamaya yönelik kategoriler söz konusudur. İkinci kısımda müzakereci demokrasinin usullerine ilişkin kategoriler yer almaktadır. Bunlar çevrimiçi tartışmaların müzakereci demokrasi ilkelerine ne derece uygun olduğunu değerlendirmek için oluşturulmuştur. Üçüncü bölüm ise tartışma konularını belirlemek üzere oluşturulmuş kategorilerden oluşmaktadır. Bu çalışmada Jensen'in müzakereci demokrasi bağlamında oluşturduğu kategoriler, çevrimiçi forum ve Twitter iletişimi arasındaki farklar dikkate alınarak çalışmanın kapsamına uygun bazı değişiklikler yapılarak bu çalışmaya uyarlanmıştır. Aşağıda yer alan Tablo 4. Müzakereci Demokrasi İçerik Kategorileri Şeması (Çevrim-İçi Forumlar) Jensen'in oluşturduğu içerik kategorileri şemasını göstermektedir.

Tablo 4'ten farklı olarak Tablo 5 Müzakereci Demokrasi Bağlamında Twitter Kullanımı İçerik Kategorileri Şeması çevrimiçi forumlardaki iletişim sürecini sınıflandırmak üzere kullanılan içerik kategorilerinin Twitter iletişim sürecine uyarlanmış halini göstermektedir. Tablo 5 Müzakereci Demokrasi Bağlamında Twitter Kullanımı İçerik Kategorileri Şeması bu çalışmada kullanılan içerik şemasını oluşturmaktadır. Ayrıca, her iki tablo arasındaki karşılaştırma uyarlama sırasında yapılan değişiklikleri takip edilebilir hale getirmesi bakımından yararlıdır.

Tablo 4. Müzakereci Demokrasi İçerik Kategorileri Şeması (Çevrim-İçi Forumlar)

I. KAPSAM (Kim/ Nasıl)	II. PROSEDÜRLER	III. KONU KATEGORİLERİ
1. Cinsiyet	1. Savlama (Argümantasyon)	1. Konu Başlığı
a. Erkek	a. Dış kaynaklarla geçerlilik sağlama	a. Sembol Siyaseti (İdeoloji ve Etik, Göçmenlik, Yasa ve Düzen)
b. Kadın	b. Mantıksal Tutarlılıkla geçerlilik sağlama	b. Diğer Siyaset (Ulusal & Uluslararası Siyaset, Ekonomi, Sağlık)
c. Cinsiyet Bilinmiyor	c. Geçersizlik	
2. Açıklık	2. Karşılıklılık	2. Siyasal karşısında Siyaset-Dışı
a. Açık (Tam İsim ve E-posta Adresi)	a. Dikkate alma, dinleme, tartışmaya dahil olma,	3. Meta-Tartışma (Mesajların genel tartışma ile ilgili olup olmadığı)
b. Kısmen Açık (Tam İsim ya da E-posta Adresi)		
c. Anonim (Hiçbiri)		
3. Üslup		
a. Pozitif +1/+2 (Saygı, Olgunluk, Uyumluluk)		
b. Negatif -1/-2 (Nefret, Hoşgörüsüzlük)		

Kaynak: Jensen (2003a; 2014)

Tablo 5. Müzakereci Demokrasi Bağlamında Twitter Kullanımı İçerik Kategorileri Şeması

I. KAPSAM (Kim/ Nasıl)	II. PROSEDÜRLER	III. SOSYAL AĞ VE TANINABİLİRLİK
1. Cinsiyet	1. Savlama (Argümantasyon)	1. Sosyal ağ düzeyi ve Tanınabilir
a. Erkek	a. Dışsal Gerekçe	2. Sosyal ağ düzeyi ve Kısmen Tanınabilir
b. Kadın	b. Mantıksal Tutarlılık	3. Sosyal ağ düzeyi ve Anonim
c. Cinsiyet Bilinmiyor	c. Gereksizlik	
2. Açıklık/Tanınabilirlik	2. Savlama Bulunmuyor	
a. Açık/ Tanınabilir (Kullanıcı Adı ve Soyadı)	3. Karşılıklılık	
b. Kısmen Açık (Kullanıcı Adı – Cinsiyet Tahmini)	4. Re-tweetler	
c. Anonim (Hiçbiri)		
3. Üslup		
a. Kabul Edilebilir		
b. Kabul Edilemez		
4. Kuruluş/Örgüt		
5. Yabancı Dil		

Kaynak: Yazar tarafından Jensen'ın (2014) bilgisi dâhilinde uyarlanmıştır.

Jensen (2014) çalışmasında müzakereci demokrasi bağlamında çevrimiçi forumları değerlendirmek üzere kullandığı içerik şeması ile bu çalışmada müzakereci demokrasi bağlamında Twitter iletişimini değerlendirmek üzere kullanılan şema arasında üç başlık altında belirli uyarılma ve düzenlemeler yapılmıştır. Bunlardan ilki kapsam bağlamında açıklık ve üslup bakımından yapılan düzenlemedir. Twitter kullanıcıları için e-posta adreslerine kullanıcı profilleri üzerinden ulaşılamamaktadır. Kullanıcılara ilişkin temel bilgiler belirtilen durumlarda ad ve soyad, kullanıcı adı, kullanıcıların sosyal ağlarına ilişkin bilgilerdir. Bu nedenle ad ve soyadın belirtildiği durumlarda açıklık yani tanınabilirlik durumu söz konusudur. Kullanıcı adı olarak da kişiler gerçek ad ve soyadlarını kullanmayı tercih etmektedir. Twitter kullanımının bir amacı da kullanıcıların profesyonel ağlar ve sosyal, ekonomik ve siyasi ilişkiler kurmak ve bunları yönetmek isteği şeklinde açıklanmaktadır (Hsu ve Park, 2012). Bu nedenle kişilerin kendi isimlerini kullanıcı isimleri olarak seçme eğiliminde oldukları düşünülmektedir. Bazı durumlarda kullanıcılar yalnızca isimlerini kullanmayı tercih etmektedir. Bu durum sosyal açıdan tanınabilirliği ortadan kaldırırsa da kullanıcının cinsiyeti ile ilgili bir takım ipuçları sunmaktadır. Bu nedenle cinsiyet bilgisi elde edilen kullanıcılar için bu çalışmada “kısmen açık” kodu uygun görülmüştür. Cinsiyet ve isim uyumu konusunda ismin her zaman cinsiyeti yansıtmaması ya da erkek ve kadın isimlerinin birlikte kullanılması durumları dikkate alınmamıştır. Toplumsal genel kullanıma uygun olarak kadın ve erkek kategorisi belirlenmiştir. Anonimlik bakımından bir farklılık bulunmamaktadır. Hiçbir bilgiye ulaşılamayan veya anlamsız ya da çeşitli tanınmış kahraman ya da karakterlerin isimleri anonim olarak değerlendirilmiştir. Üslup bakımından Jensen (2014) pozitif ve negatif üslup bakımından bir derecelendirme yapmıştır. Ancak bu çalışmada müzakereci demokrasi bağlamında Twitter iletişimi değerlendirilirken, tartışma forumlarının belirli kuralları olan ve moderasyon prosedürlerine göre işleyen yapısı ile Twitter'daki serbest ve informal iletişimin farkı dikkate alınmaktadır. Twitter'da gerçekleşen iletişimin serbestliği müzakereci tartışma usullerinde yer alan tartışmada saygı ve hakaret içermeme ilkelerine uygun olarak kabul edilebilirlik üzerinden yapılan bir değerlendirme yeterli görülmüştür. Ancak saygı sınırlarını aşan ve hakaret içeren içeriklerin bulunduğu mesajlar kabul edilemez olarak değerlendirilmekte ve usuller bakımından değerlendirme dışı tutulmaktadır. İçerik şemasında birinci başlık altında kuruluş/örgüt ve yabancı dil kategorileri eklenmiştir. Kuruluş/örgüt müzakereci demokrasi bağlamında müzakere sürecinin bir öznesi konumunda değildir. Müzakereci yaklaşım tartışma sürecinde temel olarak bireyleri dikkate almaktadır. Bu nedenle örgütlerden gelen Tweetler diğer süreçler bakımından

değerlendirme dışı tutulmuştur. Yabancı dilde olan mesajlarda çalışmanın sınırları kapsamında süreçler bakımından değerlendirme dışında bırakılmıştır. Ancak bunların kodlanması Twitter'ın belirli bir coğrafi ya da dilsel sınıra maruz kalmadan iletişim kurma potansiyeli nedeniyle dikkate alınmıştır. Bir tartışmada yabancı dil kullanımı siyasal süreçlerde coğrafi sınırları aşan etkiyi değerlendirmek bakımından önem taşımaktadır. Belirli bir yerel ya da bölgesel meselede Twitter iletişim sürecinde katılımcıların kullandığı dil o meselede dışsal etkileşim ve uluslararası etki düzeyini değerlendirme bakımından dikkate alınan bir unsurdur (Morozov, 2009a; Gladwell, 2010).

İkinci başlık altında yer alan prosedürler kısmında bir değişiklik yapılmamakla birlikte Twitter iletişimine uygun bazı eklemeler yapılmıştır. Bunlardan ilki mesajlarda savlamanın olmadığı durumların değerlendirmeye alınmasıdır. Bu durum tepkisel ve gerekçesiz mesajların değerlendirilmesi için gerekli görülmektedir. Diğer değişiklik retweetlerin değerlendirilmesidir. Retweetler Twitter'ın yapısal özellikleri ve tasarımına bağlı olan ve Twitter iletişiminde karşılıklık ve etkileşim bakımından değerlendirilmesi gereken bir öge olarak görülmektedir.

Şemalar arasındaki en önemli farklılık üçüncü başlıktır. Jensen (2014) çalışmasında birbirinden farklı konuların tartışıldığı ve farklı alanlara odaklanmış üç çevrim-içi forumu değerlendirmektedir. Bunun amacı tartışma konularının içerikleri ve tartışmaların siyasal tartışma unsurlarını ne derecede yansıttığının değerlendirilmek istenmesidir. Örneğin, annelik üzerine ya da aile üzerine odaklanan bir çevrim-içi forumda siyasal konuların ne düzeyde tartışıldığı, ya da ekonomi üzerine odaklanan bir forumda siyasetle ilgili konuların ne düzeyde tartışıldığı bir veri olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu çalışmada incelenen Twitter iletişiminde farklı konu ve alanlara odaklanan bağımsız forumlar söz konusu değildir. Tartışma konularındaki çeşitlilik değerlendirmesi agonistik demokrasi bağlamında tartışmada çeşitlilik ve çoğulculuk konusunu değerlendirmek üzere bir kategori olarak ele alınırken müzakereci bağlamda dikkate alınmamaktadır. Bu çalışmada konu başlığı yerine Twitter'ın sosyal etkileşim bakımından nitelikleri göz önünde bulundurularak sosyal ağlar ile tanınabilirlik arasındaki ilişki değerlendirilmektedir. Sosyal ağ müzakereci demokrasi bağlamında tartışmanın gelişmesi, farklı kesimlere ulaşması ve kamusal bir anlam kazanması bakımından önemlidir. Burada sosyal ağ kapasitesini değerlendirmek için kullanıcıların takipçi sayısı bir gösterge olarak alınmaktadır.

Müzakereci demokrasi bağlamında Tablo 6’da gösterilen içerik kategorileri temel olarak kodları yansıtmaktadır. Tweetler içeriklerine göre değerlendirilerek bu kategorilere göre kodlanmıştır. Bu süreçte mesajların içeriğini kategoriler bağlamında değerlendirmek, mesaj içerikleri ile içerik kategorilerini uygun bir şekilde eşleştirmek için kategorilerin ne anlama geldiğinin açıkça tanımlanması önem taşımaktadır. Bu kodların yanlarında açıklamaları ve tweet örnekleri aktarılmaktadır.

Tablo 6. Müzakereci Demokrasi Bağlamında İçerik Kategorilerin Açıklamaları

Kod	Açıklama ve Tweet Örnekleri
Cinsiyet (Kadın, Erkek, Cinsiyeti Bilinmiyor)	Kadın, erkek ya da cinsiyet bilinmiyor alt kategorilerinden oluşmaktadır. Cinsiyetin belirlenimi açıklık/tanınabilirlik kategorisiyle bağlantılı olarak gerçekleşmektedir. Örneğin “zuhal a..... d.....” isimli kullanıcı kadın kategorisinde kodlanmaktadır. “yılmaz” isimli kullanıcı ise cinsiyet bakımından erkek kategorisinde kodlanmaktadır. “YER_SUB” isimli kullanıcı cinsiyeti bilinmiyor şeklinde kodlanmaktadır.
Tanınabilirlik Açık	Kullanıcı adı ve soyadının belirlenebildiği durumda kodlanmaktadır. Örneğin “zuhal a.... d....” isimli kullanıcının soyadı burada aktarılmamasına rağmen açıkça belirtilmektedir. Bu kullanıcı tanınabilirlik bakımından açık kategorisinde kodlanmaktadır.
Tanınabilirlik Kısmen açık	Kullanıcı adının açık olduğu ve cinsiyet tahminin yapılabildiği durumlarda kodlanmaktadır. Örneğin, “yılmaz” isimli kullanıcı cinsiyet bakımından erkek kategorisinde kodlanabildiği için tanınma bakımından kısmen açık kategorisinde yer almaktadır.
Tanınabilirlik Anonim	Kullanıcıya ilişkin hiçbir bilginin elde edilemediği durumlarda kodlanmaktadır. “YER_SUB” isimli kullanıcı anonim olarak kodlanmaktadır.
Üslup bakımından kabul edilebilirlik	Kabul edilemez olarak kodlanan tweetlerin dışındaki mesajların tamamı kabul edilebilir olarak değerlendirilmektedir.
Üslup bakımından kabul edilemezlik	Alay, küçük düşürücü ifadeler, beddua, nefret, hakaret, küfür, kişileri belirli bir ideolojik ya da sosyal grubun temsilcisi veya üyesiymiş gibi nitelendirme veya mimleme durumunda kodlanmaktadır.
Kuruluş	Herhangi bir siyasi ya da sivil toplum kuruluşu veya örgütü tarafından gönderilen tweetler bu bağlamda değerlendirilmektedir. Örneğin “Ak Parti Konyaaltı, DÖVDER, ATA Grubu” kullanıcıları kuruluş olarak değerlendirilmiştir.
Yabancı Dil	Türkçe dışında gönderilen bütün tweetler bu bağlamda kodlanmaktadır.
Savlama	Herhangi bir iddia, sav durumunda değerlendirilmektedir. Akılcı olmayan bir iddia, açıklama dikkate alınmamaktadır. Örnek: “#BedenEgitimine5000AtamaHaktır olimpiyatları uzaktn izlemek değil katılmak istiyoruz @suatkilic @BakanAkifKilic @RT_Erdogan @Yusuf_Tekin”
Dışsal Gereçlendirme	Herhangi bir iddianın kendisini destekleyen bir dış bilgi kaynağına bağlantı ile aktarılması durumunda kodlanmaktadır. Örnek: “@S_Celebi @profdrrihsanoglu na taşeron işçilerin desteğini artırmak için gündem yapmasını beklediğimiz konu http://t.co/Y4oJhhXJK4 ”

Mantıksal Tutarlılık	Herhangi bir iddianın mantıksal açıklamalarla gerekçelendirildiği durumlarda kodlanmaktadır. Örnek: "#BedenEgitimine5000AtamaHaktır olimpiyatları uzaktan izlemek değil katılmak istiyoruz @suatkilic @BakanAkifKilic @RT_Erdogan @Yusuf_Tekin"
Gerekçesizlik	Herhangi bir iddianın dışsal ya da mantıksal temellerle gerekçelendirilememesi durumunda söz konusu olmaktadır. Örnek: "RT @profdrrihsanoglu: Hiçbir partiye, diğer partiden daha yakın veya uzak değilim." "#5binEDEBiyatAtamasıSart @RT_Erdogan @Bakan_NabiAvci @TBMMresmi @Yusuf_Tekin @Salih_Kapusuz"
Savlama Bulunmuyor	Herhangi bir iddia ya da savın olmadığı tweetler bu bağlamda değerlendirilmektedir. Örnek: "RT @drhaluksavas: @profdrrihsanoglu şu an Hatay'da konuşuyor. Çok sayıda TV canlı yayınıyor..."
Karşılıklılık	Yanıtlar, Söz etmeler (adaylar dışında birden fazla söz etme "@bahsetme" durumunda), bir etikete gönderilen tweetler, retweetler, bir başka kişiye referansla oluşturulan metinler bu bağlamda değerlendirilmektedir.
Retweet	Orijinal tweetler dışında, bir başka kullanıcıdan gelen tweetin yönlendirilmesi durumunda dikkate alınmaktadır. Örnek: "RT @narsttt: #BedenEgitimine5000AtamaHaktır #BedenEgitimine5000AtamaHaktır @RT_Erdogan @En eskaraman1"
Sosyal Ağ Düzeyi	Takipçi sayısı dikkate alınarak değerlendirilmektedir. Kullanıcıların takipçi sayısı aralıkları 0-100; 101-1000; 1001-5000 ve 5000+ olarak kodlanmaktadır.

Bu kategorilerle veri kümesi arasında bağlantı kurarken kategorilere ilişkin veri kaynakları olarak Tablo 2. İçerik ve Bilgi Kaynakları'nda açıklanan bilgilere başvurulmuştur. Kodlama işleminin nasıl yapıldığı, içerik kategorileri ve veri arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğuna dair bilgi Tablo 7'de gösterilmektedir.

Tablo 7. Kodlama Şeması Görünümü

Belge Sistemi	Belge Tarayıcı: @rt_erdogan	3: Kullanıcı Adı	4: Ad	5: Takipçi Sayısı	6: Metin	7: Dil	11: Etiket	12: Link/Bağlantı
6915	6915	1	alperderxxxx	Alper Demxxx	123	tr		http://www.youtube.com/watch?v=h1EMFMHLSDD
6915	6915	2	AkxxxxxSleyman	SÜLEYMAN AKxxxxxx	2784	tr	BüyükHedeflereErzurum	
6915	6915	3	EvrinOrkxxxxxx	evrxxxxxx	149	tr	universiteliscler	
6915	6915	4	yusufguxxxxxxmr	YUSUF xxxxxx	33	tr	7000İyveMeslekDangmanlarNeZamanYüzüGülecek	http://www.youtube.com/watch?v=DRz2plwC_tM&feature=youtu.be
6915	6915	5	akxxxxxx	AK Ekkxxxxxx	1661	tr	MilletinAdayErdoganKecörende	
6915	6915	6	AKParxxxxxx	AK Pxxxxxx	881	tr	Milletin Adım.Başbakanımız Cumhurbaşkanı adayımız Sn. @RT_Erdogan 12 Temmuz'da Antalya'da http://t.co/Y1GmTevsaI@gkccenenc07 @Huseyin0xxxxxx	
6915	6915	7	karanlıkxxxx	Hakan xxxxxxx	25	tr	@RT_Erdogan Tesekkürler Erdogan Ülkeyi bölmek için yaptığın çalışmalar için. http://t.co/z3Pc800GN8	
6915	6915	8	hakanxxxxxx	Hakan xxxxxxx	37	tr	@RT_Erdogan bekliyorum. Bilyorum gündenize çok yığın ama bu reser-çıgın sesine, bu aknen unutan ve yarın geleceğine lutfen	
6915	6915	9	MeT_66xxxxxx	MeSuT_#MY xxxxxx	1020	tr	@RT_Erdogan YIVLI TUFEK YASAK DEME SAYIN BAŞBAKANBU NE PEKİ???http://t.co/vubwtpARRR	http://www.slahiteS.com/4447-S/SC/F8BMF/C4%80NOV-SBMNOV-SKS-WK70-G3-KALAS/F/C4%80KOF-XELENCS/SE-SATLXKEE/C5%9E

Tablo 7’de aktarılan kodlama şeması görünümüne ilişkin Maxqda ekranında sol pencerede içerik kategorileri sağ pencerede ise profil bilgileri, tweet metni, kullanılan dil, etiket ve bağlantı bilgileri bulunmaktadır. Kullanıcı isimleri tablo içerisinde etik nedenlerle gizlenerek aktarılmaktadır. Tweetlerin yanında renkli biçimde tweetlerin kodlandığı bazı içerik kategorileri görüntülenmektedir. Birinci pencerede kodlanan içerik kategorilerinin yanında bu kategorinin kaç kez kodlandığına dair bilgi bulunmaktadır. Her tweet her kategori için değerlendirilmektedir. Buna göre her tweet birden çok kez bütün kategoriler için gözden geçirilmekte ve kodlanmaktadır. Bu sayede toplamda bütün kategorilere uygun tweet sayıları elde edilmektedir. Kategorilere ilişkin kesişimleri bulmak için tweetlerin yanında yer alan kategorilere ait renklerden yararlanılmıştır. Aktif hale getirilen her kod tweetin yanında istenilen renkte görüntülenebilmektedir. Bu durumda iki ya da daha çok kategorinin bir arada bulunduğu tweet sayısı aktif kodların kesişimleri sayılarak Exel’de hazırlanan ayrı tablolara kaydedilmiştir. Bu sayede bütün tweetler içerisinde kesişen kategoriler tespit edilmektedir. Örneğin erkek kullanıcılar tarafından gönderilen tweetlerin ne kadarında “savlamanın” bulunduğu ya da ne kadarının “kabul edilebilir” kategorisinde kodlandığını tespit etmek mümkündür. Bu sayede içeriklerin kategorilere uygun olarak sınıflandırılmasıyla sayısal sonuçlar elde etmek mümkündür.

5.4.4. Agonistik Demokrasi Bağlamında İçerik Kategorileri ve Kodlama Şeması

İnternet ve demokrasi alanında yapılan çalışmalarda çevrimiçi forum ya da sosyal medyada herhangi bir siyasal sürecin agonistik demokrasi bağlamında hazırlanan kategoriler doğrultusunda içerik analizi yöntemiyle değerlendirildiği bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Agonistik demokrasi bağlamındaki araştırmalarda öne çıkan öge internet veya sosyal medyanın genel olarak farklı toplumsal gruplar tarafından sosyal mobilizasyon bağlamında kullanımına ilişkin örneklerden oluşmaktadır. Bu çalışmalarda çoğunlukla yeni sosyal hareketlerde ve protestolarda internet ve sosyal medya kullanımına ilişkin örneklerde Twitter’ın iletişim ve kolektif eylem gerçekleştirmek bakımından işlevleri ve potansiyelleri üzerinde durulmaktadır (Murthy, 2011; Rahimi, 2011). Bu çalışmalarda toplumsal siyasal olaylarda agonistik iletişim sürecinin unsurlarının tanımlanması ve iletişim sürecinin siyasal süreçlerle ilişkilendirilerek ele alınmasına ilişkin bir yaklaşıma rastlanmamaktadır.

Bu çalışmada belirli bir siyasal durum/olay üzerinden yola çıkılarak, incelenen siyasal süreçte Twitter üzerinden gerçekleştirilen iletişim agonistik siyaset çerçevesinde

incelenmektedir. Bu nedenle içerik kategorileri belirlenirken agonistik demokrasi kuramının temel özellikleri ve bu yaklaşımda iletişim sürecine nasıl yaklaşıldığı, hangi unsurların söz konusu olduğu önem kazanmaktadır. Bu çalışmanın yönteminde oluşturulan içerik analizi kategorileri ve şeması agonistik demokrasiye ilişkin kuramsal arka plana dayanılarak geliştirilen sorulara cevap vermek üzere Twitter iletişim sürecinin kendine özgü özellikleri dikkate alınarak geliştirilmiştir.

Aşağıda Tablo 8 Agonistik Demokrasi Bağlamında İçerik Kategorileri'nde sunulan agonistik demokrasi bağlamında içerik kategorileri şeması Twitter iletişim sürecinden elde edilen verinin kategorik olarak sınıflandırılması için kullanılmaktadır. Agonistik demokrasi bağlamında Twitter iletişimini açıklamaya yönelik içerik kategorileri şeması kapsam, süreç ve konu başlıkları olmak üzere üç başlıktan oluşmaktadır. Kapsam iletişim sürecindeki aktörlere ve aktörlerin iletişim sürecindeki konumlarına odaklanmaktadır. Agonistik yaklaşım bağlamında siyasal süreçte etkili olan özneler farklı sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal konumlara sahip aktörlerden oluşmaktadır. Farklı özne konumlarına bağlı olarak siyasal eylemde bulunan aktörler Tablo 8'de belirtildiği gibi yeni aktörler (taban hareketleri) ve geleneksel kurumsal aktörler olarak iki başlık altında sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırma sosyal medya kullanarak yeni aktörlerin ne düzeyde iletişim sürecine katılım sağlandığını anlamak bakımından önemlidir. İletişimsel güç, iletişim ve medya aygıtlarına/araçlarına ulaşım bakımından yeni imkânlar sunmakla birlikte yapısal olarak yeni güç ilişkilerinin oluşumunda da etkili olmaktadır. Bu güç temel olarak bilgiye ulaşma, yayma ve bağlantı haline olma gibi etkileşim temelli unsurlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla aktörlerin iletişimsel gücü Twitter bağlamında onların etkileşim ve etki düzeyleriyle bağlantılı kabul edilmektedir. Twitter kullanıcılarının takipçi sayıları onların bağlantı kapasiteleri hakkında bilgi verirken daha da önemli bir gösterge iletişim sürecinde gerçekleştirdikleri paylaşımların yani görüş veya bilgilerin diğer kullanıcılar tarafından, diğer bir deyişle "Twitter kamusu" tarafından, ne düzeyde yayıldığı önem kazanmaktadır. Bu durum iletişim sürecinde etkileşim ve etkileme gücünü değerlendirmek bakımından önemlidir. Aktörler ve aktörlerin iletişimsel gücüne ilişkin değerlendirmeler içerik bakımından bir analizi gerektirmemektedir. Aktörler, etkileşim ve iletişimsel güce ilişkin değerlendirmeler Twitter ve siyaset ilişkisini konu alan çalışmalarda da göz önünde bulundurulmaktadır (Ausserhofer ve Maireder, 2013). Bir diğer kategori "yabancı dil" müzakereci bağlamdaki değerlendirmede olduğu gibi iletişim içerikleri açısından değerlendirme dışı tutulurken, iletişim sürecinde uluslararası katılımın düzeyini değerlendirmek için dikkate alınmaktadır.

Tablo 8. Agonistik Demokrasi Bağlamında İçerik Kategorileri¹⁴

I. KAPSAM	II. SÜREÇ	III. KONU
1. Özne Konuuları	1. İletişim Süreci	1. Başlık
1.1. Yeni Aktörler ve Taban Hareketi Özneleri	1.1. Agonistik (Çatışmacı)	Ana Konuyla bağlantılı olmayan veya alternatif gündemler sunan konular
a.1. Bireyler 1 (Sosyal, kültürel ya da siyasal bağlarıyla ilgili bilgi bulunan)	a. Manifesto, Destek, Partizanlık, Retorik, Propaganda, Ajitasyon	
a.2. Bireyler 2 (Herhangi bir bilgi bulunmayan)	b. Polemik, spekülasyon, provakasyon, eleştiri, ironi, talepler.	
b. Sosyal veya kültürel gruplar	c. Duygu içeren ifadeler ve Argo ifadeler	
c. Sivil Toplum Örgütleri	1.2. Antagonistik (Nefret, Tehdit ve Yok Etme)	
1.2. Geleneksel Aktörler	1.3. Süreç Dışı	
a. Siyasal Kuruluşlar ve Örgütler	2. Gruplar, örgütler arasında farklılaşma ve ayrılığı derinleştirme - Biz ve Onlar ayrımına katkı sağlama	
b. Siyasetçiler / Adaylar	3. Mücadeleler	
c. Medya ve Haber Kuruluşları	3.1. Mücadeleler – Sosyal Siyasal ve Kültürel	
2. Aktörlerin İletişimsel Gücü	a. Taban Hareketleri	
a. Takipçi Sayısı Düzeyleri	b. Örgütsel Hareketler	
b. Retweet yapılan tweet sayısı	3.1. Tepkisel (Statükocu) Hareketler – Aşırı-Milliyetçi, Ataerkil, Dinsel vb.	
3. Yabancı Dil	a. Taban Hareketleri	
	b. Örgütsel Hareketler	

Tablo 8’de agonistik demokrasi bağlamında ikinci başlık olan *süreç* müzakereci demokraside yer alan prosedürlerden/usullerden farklı olarak iletişim sürecini ön plana çıkartmaktadır. Burada sürecin usullerle ne derecede eşleştiği değil iletişim sürecinin agonistik ve antagonistik iletişim bakımından nasıl sınıflandırılabileceğiyle

¹⁴ Bu kategoriler ve şema yazar tarafından agonistik demokrasi yaklaşımından yararlanılarak oluşturulmuştur.

ilgilenilmektedir. Agonistik iletişim süreci belirli ilke veya usullerin kısıtlamasına tâbi olmadan, iletişim sürecinde pek çok farklı ögeyi kapsamaktadır. Örneğin, iletişim sürecinde rasyonellik ilkesinden söz edilmemektedir. Siyasal süreçlere ilişkin pek çok farklı içerik ve paylaşım iletişim sürecinin bir parçası olarak yer almaktadır. Agonistik iletişim içinde bu çalışmada yapılmış olan alt-kategorizasyon bir gereklilik değildir. Ancak bu çalışmada agonistik iletişim sürecindeki farklılıklar da değerlendirmeye alınmak istenmektedir. Bu üçlü ayrımın i. *Manifesto, destek, partizanlık, retorik, propaganda, ajitasyon*, ii. *Polemik, spekülasyon, provokasyon, eleştiri, ironi, talepler*, iii. *Duygu içeren ifadeler ve argo ifadeler* iletişim sürecindeki çatışmanın niteliğini anlamak ve düzeyini belirlemek bakımından anlamlı olarak görülmektedir. Antagonistik iletişim süreci ise çalışmada iletişim sürecini ortadan kaldıran bir unsur olarak ele alınmakta, karşılıklı yok etmeye dönük paylaşımlar siyasal alanı ortadan kaldırma riski nedeniyle kuramsal açıdan değerlendirme dışı bırakılmaktadır. Bu başlık altındaki ikinci temel kategori “Gruplar, örgütler arasında farklılaşma ve ayrılığı derinleştirme” gruplar arasındaki ayrımı arttırmaya dönük olan ifadelerin sınıflandırılması için kullanılmaktadır. Burada “biz ve onlar” ayrımına yönelik ifadeler dikkate alınmaktadır. Agonistik yaklaşım bakımından farklı özne konumlarının ve zıtlıkların kutuplaşması çatışma ve siyasal sürecin işleyişi için uygun ortamı sağlamaktadır. Diğer bir kategori olan “mücadeleler” temel olarak siyasal süreçte gerçekleşmesi beklenen durumu ifade etmektedir. Çünkü farklı özne konumlarının oluşması bunların kendilerine ait söylemleri geliştirmesi ya da uygun söylemi benimsemelerinin ardından gerçekleşmesi beklenen durum karşı-hegemonya mücadelelerinin ortaya çıkmasıdır. Bu noktada yeni aktörlerin mücadele potansiyeli ve geleneksel aktörlerin mücadele potansiyellerini incelemek bakımından ikinci bir alt kategoriye başvurulmaktadır. Bu değerlendirmelerde taban hareketleri ve örgütler arasında ayrım yapılmaktadır. Egemen güç ilişkilerini dönüştürmeye dönük hareketlerin yanı sıra mevcut güç ilişkilerinden beslenen ve statükoyu korumaya dönük tepkisel denilebilecek hareketler de bulunmaktadır. Bunların toplumsal siyasal alanda hâkim söylemlere başvurması beklenmektedir. Bu nedenle diğer bir kategori “tepkisel (statükocu) hareketler” ataerkil, milliyetçi ya da hâkim dinsel inanış ve söyleme dayanan mesaj içerikleri üzerinden değerlendirilmeye dâhil edilmektedir.

Üçüncü başlık olarak *konu* sınıflandırması, konu içerikleri bakımından farklı tartışma konularının değerlendirilmesi için geliştirilmiştir. Burada hangi konuların tartışıldığından ziyade konularda çeşitlilik, incelenilen siyasal olay dışında farklı gündemlerin söz konusu olup olmadığı ele alınmaktadır. Agonistik yaklaşımda müzakereci yaklaşımdan farklı olarak tartışma konusuna bağlılık beklenmemektedir. Tam tersine çoğulcu bir

demokratik siyasal alan için tartışmaların çeşitliliği ve farklı perspektiflerin aynı ortamda birbirleriyle etkileşiminin ve mücadelesinin gerekliliğinin altı çizilmektedir. Bu bakımdan bir tartışma konusu altında başka konuların gündeme gelmesi, yeni gündemlerin tartışılması, temsil düzeyi ve gündemi belirleme potansiyeli önem kazanmaktadır.

Agonistik demokrasi bağlamında Tablo 9. Agonistik Demokrasi Bağlamında İçerik Kategorilerin Açıklamaları içerisinde yer alan içerik kategorileri veriyi sınıflandırma sürecinde kullanılan kategorileri göstermektedir. Bu kategoriler veri sınıflandırma sürecinde temel kod kategorileri olarak kullanılmaktadır. Tweetler içeriklerine göre değerlendirilerek bu kategorilerin altına kodlanmıştır. Bu süreçte mesajların içeriğini kategoriler bağlamında değerlendirebilmek için kategorilerin/kodların ne anlama geldiği önem kazanmaktadır. Kategorilerin açıkça tanımlanması tweet/mesaj içerikleri ile içerik kategorilerini uygun bir şekilde eşleştirme bakımından önemlidir. Bu bakımdan açıklamaların yanı sıra tweet örneklerine de yer verilmektedir.

Tablo 9. Agonistik Demokrasi Bağlamında İçerik Kategorilerin Açıklamaları

Kod	Açıklama ve Tweet Örnekleri
Bireyler 1 (Sosyal, kültürel ya da siyasal bağlarıyla ilgili bilgi bulunan)	Kullanıcıların herhangi bir kültürel, sosyal ya da siyasal grupla ilgili sembol, sözcük vb. kullanıcı profillerinde kullanmaları durumunda bu kodlama yapılmıştır. Örnek: Galatasaraylı olduğunu belirten bir sembol ya da Gezi hareketini destekleyen kişilerin kullandığı “çapulcu” rumuzu ya da bir siyasi partinin kısaltmasıyla birlikte geçen isimler: “galatasaraylıyızbiz”, “CapulCapulcugiller”, “Gülümser#AKEKİP”
Bireyler 2 (Sosyal, kültürel ya da siyasal bağlarıyla ilgili herhangi bir bilgi bulunmayan)	Bireylerin profillerinde sosyal, kültürel ya da siyasi bağlarıyla ilgili herhangi bir sembol, sözcük vs. bulunmadığı durumda kodlanmıştır. Örnek kullanıcı adı: “Nezihe”, “Mustafa”, “KmlMrtGlR” ...
Sosyal veya Kültürel Gruplar	Profilinde herhangi bir sosyal ya da kültürel grubun adı (insan hakları, hayvan hakları, çevreci, feminist, kimlik hareketleri vb.) kullanıldığı durumda kodlanmıştır. Örnek kullanıcı adı: “hayvankurtulusu”
Sivil Toplum Örgütleri	Profilinde sivil toplum örgütü ismi olduğu durumda kodlanmıştır. Örnek kullanıcı adı: “DÖVDER” (Dövizedeler Derneği)
Siyasal Kuruluşlar ve Örgütler	Profilinde siyasal parti ve kuruluşların ismi olduğu durumda kodlanmıştır. Örnek kullanıcı adı: “Sarıyer HDP”
Siyasetçiler / Adaylar	Parti başkanları, milletvekilleri, cumhurbaşkanlığına aday olan siyasetçiler vb. bu kapsamda kodlanmıştır. Örnek kullanıcı adı: “Ekmeleddin İhsanoğlu”
Medya ve Haber Kuruluşları	Geleneksel medya organları, haber kanalları, internet üzerinden yayın yapan medya ve haber kanalları, gazeteciler bu kapsamda kodlanmıştır. Örnek kullanıcı adı: “Albayrak Gazetesi”
Takipçi Sayısı Düzeyleri	Twitter kullanıcılarının takipçi sayısı aralıkları 0-100; 101-1000; 1001-5000 ve 5001+ olarak belirlenmektedir.

Tweeti Retweet yapılan aktörler (Bireyler, gruplar, STK'lar, siyasetçiler, siyasal kuruluşlar ve medya kuruluşları)	Tweeti daha fazla retweet yapılan aktörlerin tespiti. Örnek tweet metni içerisinde "RT @RT_Erdogan. ...." veya "RT @profdrhsanoglu:...." ifadeleri bulunuyorsa burada siyasetçilerin tweetlerinin bir kullanıcı tarafından retweet yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu kullanıcılar bireyler, gruplar, STK'lar, siyasetçiler, siyasal kuruluşlar ve medya kuruluşlarıdır.
Yabancı Dil	Türkçe dışında paylaşılan tweetler.
Manifesto, Destek, Partizanlık, Retorik, Propaganda, Ajitasyon	Bir adayın seçime ilişkin programını duyurması, kişiler tarafından desteklenmesi, bir siyasi konunun aşırı bir biçimde sahiplenilmesi, insanları etkilemeye dönük slogan ya da açıklamalar, belirli bir olayın herhangi bir aktör tarafından kendi çıkarına uygun olarak açıklaması durumunda kodlanmaktadır. Örnek: "SAYILI SAATLER KALA DESTEGE DEVAM #EkmeğünEkmeleddin @profdrhsanoglu"
Polemik, spekülasyon, provokasyon, eleştiri, talepler.	Karşılıklı çatışma yaratmaya yönelik ifadeler, olaylar hakkında farklı açılardan fikir yürütme, tahrik edici ifadeler, eleştiri ve talepler bu bağlamda kodlanmaktadır. Örnek: "RT @Kndmeyni1BENizm: Öğretmenler yeni nesil sizin eseriniz olacaktır. Tabi ATANIRSANIZ#85binatamaistiyoruz @RT_Erdogan @MehmetAliATAMAN"
Duygu içeren ifadeler ve argo ifadeler	Kızgınlık, üzüntü, mutluluk, mutsuzluk, şaşkınlık, özlem, heyecan, tutku, umut, dua vb ifadeleri ve argo ifadeler bu bağlamda kodlanmaktadır. Örnek: "Oy verirken Kendimi hiç bu kadar heyecanlı hissetmemiştim. bize öyle bir umut verdin ki iyi ki varsın @hdpdemirtas #OyumDemirtasa #Demirtas"
Antagonistik	Nefret, tehdit, küfür, ağır hakaret içeren ifadeler bu bağlamda değerlendirilmektedir.
Süreç Dışı	Herhangi bir iletişim sürecine dahi olmayan tweetler bu kategori altında kodlanmıştır.
Gruplar, örgütler, toplumsal kesimler arasında farklılaşma ve ayrılığı derinleştirme	Adaylar, hedef kitleleri, topluluklar, sosyal veya kültürel gruplar vb. arasında karşıtlıkların kurulması ve karşılaştırmalar, biz onlar ayrımı, belirli grup ya da bireylerin kendilerine özgü bazı ayrıcalıklara sahip olduğu fikri, belirli bir bölge ya da şehri belirli bir ideoloji ya da siyasi konumun temsilcisi olarak açıklamak, belirli bir kesime ait özellikleri bütün bir topluluk ya da toplumun özellikleri olarak açıklamak, belirli bir grubun belirli bir siyasi adaya yönelik desteği, belirli bir adayın herhangi bir kültürel, dinsel ya da etnik topluluğun temsilcisi olarak açıklayan ifadeler, herhangi bir grubun küçümsenmesi bu kapsamda değerlendirilmektedir. Örnek: "RT @RT_Erdogan: CHP tek parti dönemlerinde olduğu gibi millete itibar etmiyor, milletin iyi bir seçim yapabileceğine inanmıyor." "RT @dovder2011: Bizi bu Lobiden ancak siz kurtarırsınız, ümidimiz sizsiniz #TukendikBasbakanim @RT_Erdogan @TC_BDDK @Akpatri @TC_Basbakanı" "İsrail büyükelçisi, başkonsolosu resmi, ticari kim varsa yurt dışı edin. THY telaviv seferlerini kaldırın. bir şey yapın artık. @RT_Erdogan"
Mücadeleler	Demokratik söylemi geliştirmeye yönelik eşitlik, özgürlük, katılım, şeffaflık, hesapverebilirlik taleplerinin yer aldığı görüşlerin paylaşımı, farkındalık yaratma, söylemlere katkı ve eylem çağırısı bu bağlamda değerlendirilmiştir. Örnek: "#TarihOEğretmenleriAtanmakİstiyor Artık 1000li kontenjanları görmek istiyoruz.Sesimizi duyurun. @hdpdemirtas @Bakan_NabiAvcı @Yusuf_Tekı" Örnek: "#SYDVfarkındalıkpesinde Özlük haklarımızı talep ediyorz!Duyun artık sesimizi! @ailebakanligi @AysenrİslamASPB @csgbfarukcelik @RT_Erdogan" Örnek: "RT @yildiz_tar: Toplum hassasiyetlerinin öldürdüğü #LGBTİ ler nölacak @profdrhsanoglu ? Hassasiyetler haklardan mühim midir? http://t.co/f..."

Tepkisel (Statükocu) Hareketler

Mücadelelere karşı ataerkil, dinsel ve aşırı-milliyetçi, görüşlerin yer aldığı ifadeler, hareket, söylem ve farklı siyasal katılım biçimleri bu bağlamda kodlanmıştır.

Örnek: "@profdrrihsanoglu Nubar Terziyan da Sizi desteklediğini açıkladı. Bir Ermeni kanaat önderinin destek vermesi BİRLEŞTİRİCİ olduğunuzun kanıtı."

Örnek: "@profdrrihsanoglu Kadınların NaMahrem içinde gülmesi sakıncalıdır. Davet anlamına gelir."

Ana Konuyla bağlantılı olmayan alternatif konular

İçerisinde cumhurbaşkanlığı, seçim, adaylık, adayların isimleri, oy kelimelerinin geçmediği ve farklı etiketleri olan ve alternatif konuları gündeme getiren tweetler bu bağlamda kodlanmıştır.

Örnek: "Günlük ekmek derdinde olanlar, Gallup araştırması: [@MANIC_SIZOFREN @s_apuhan @profdrrihsanoglu](http://t.co/g9V5M5IXOM)"

"Vidani red gibi, homofobiyi de ilk defa duymuşsun! Umarım günümüze yetişmeyi başarısın @profdrrihsanoglu"

"@hdpdemirtas #Meb10BinAtamaSinifa dogudaki sinif ogretmeni ihtiyacni esiniz sinif ogrt. oldugu ve dogulu oldugunuz icin en iyi siz bilirsiniz"

Bu kategorilerle veri kümesi arasında bağlantı kurarken kategorilere ilişkin olarak Tablo 2. İçerik ve Bilgi Kaynakları bağlamında açıklanan bilgilere başvurulmuştur. Agonistik içerik kategorilerine uygun olarak kodlama işleminin nasıl yapıldığı, içerik kategorileri ve veri arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğuna dair bilgi Tablo 10'da aktarılmaktadır.

Tablo 10. Kodlama Şeması Görünümü

3: Kullanıcı Adı	4: Ad	5: Takipçi Sayısı	6: Metin	7: Dil	13: Etiket	14: Link/Bağlantı
bayraktarxxxxx	Veganxxxxx	2142	@BU/Tarhan @insureyya @hdpdemirtas @aydinengul35 @basukozdag @UmutOranCNP @Ucukayyxxxxx @dogrimerxxxxx http://t.co/D11TNo183	und		
Adster0xxxxx	Dell Kurdoxxxxx	63	RT @kurdiHQxxxxx: @hdpdemirtas: we need a President who needs to listen to the people and be among them. To be an intermediary isen güç...	en		
feqi_txxxxx	Ey axoxxxx	251	RT @bayraktar_moox: "cumhurbaşkanlığı adaylığın bile birlikte eşitçe yegama isteğinin somut bir göstergesidir" @hdpdemirtas	tr		
Yılmaz0xxxxx	Yılmaz Goxxxxx	7752	Umulan Ve Değışimin Adayı Sn @hdpdemirtas : Çankaya'yı bir halk meclisi gibi yöneteceğiz ANF http://t.co/OqQm00k7	tr		http://fratjans.com/news/ncel/demirtas-çankaya-yi-halk-meclisi-gibi-yoneticegiz.htm#_U72zk-k.twitter
rohat0xxxxx	Rohat xxxxx	93	RT @HDPgenelmerkezi: Halkların ve Değışimin Adayı #Demirtas: Sonuçta kampanya isn. https://t.co/ck58QanHQ @HDPdemirtas	tr	Demirtas	https://twitter.com/hdpkayrabakui/48731243473532
Ju0xxxxTv	Ju0xxxx Tv	1048	RT @rohat0xxxx: Bizim @hdpdemirtas hesabı neden hiç ses değışti? Bir cumhurbaşkanı aday 300 bin takipçiyse anında ulagna fırsatın neden değış...	tr		
davut0xxxx	davut0xxxx	92	@hdpdemirtas KARŞILIKSIZ DEMOKRASİ İÇİN EL BİLE TURTULME. savım biraz köslük oldu	tr		
HakanT0xxxx	Hakan xxxxxx	151	RT @rohat0xxxx: Bir seçim de hırsın peşin, sosyaleşmiş bağlan :) @hdpdemirtas	tr		
Zard0xxxx	zwegxxxxx	461	@hdpdemirtas çünkü başkana gitmek yakagmaz. Ser çevan re.	tr		
Serbet0xxxx	Serbet Onxxxxx	418	@göku0xxxx @hdpdemirtas Nede Çok ödemişik Başbakan...)	tr		
sama0xxxxx	sama k0xxxxx	7	RT @sezxxxx: "Gnci_0xxxx #EmekliÇpEmeklisdrEsSuHçpSalahattin @hdpdemirtas @ozel @emalmerxxxx	tr	Emekliçnek meledinEs uHçpSalah	

Tablo 10'da aktarılan kodlama şeması görünümüne ilişkin Maxqda ekranında sol pencerede içerik kategorileri sağ pencerede ise profil bilgileri, tweet metni, kullanılan dil, etiket ve bağlantı bilgileri bulunmaktadır. Kullanıcı isimleri tablo içerisinde etiketlerle gizlenerek aktarılmaktadır. Tweetlerin yanında aktif hale getirilen kategoriler renkli biçimde görülmektedir. Her tweet için bütün kategorilerde değerlendirme yapılmaktadır. Bu durumda kodlar aktif hale geldiğinde tweetlerin hangi kategorilere uygun olduğu belirlenmektedir. Bu sayede kodlanan tweet sayıları üzerinden

değerlendirme yapılabilmektedir. Farklı kategorilerin kesişimleri farklı kodlar aktif halde iken tespit edilebilmektedir. Örneğin hangi özne kategorisinde agonistik iletişim süreçlerinin bulunduğu ya da bir özne kategorisinde taban hareketinin hangi derecede gerçekleştiği bulunabilmektedir.

5.5. İÇERİKLERİNE GÖRE KODLANAN VERİNİN ANALİZİ

Bu çalışmada, 10 Ağustos 2014 cumhurbaşkanı seçim süreciyle ilgili olarak belirlenen 730.073 tweet veri evrenini oluşturmaktadır. Bu çalışmada örneklem seçiminde tabakalı örnekleme tekniğinden yararlanılarak 2298 büyüklüklü bir örneklem tabakalı rasgele örnekleme yoluyla seçilmiştir. Örneklem seçiminde kabul edilebilir hata miktarı (hoşgörü miktarı) %2, çalışmada kullanılan anlamlılık düzeyi ise %5'tir. Bu çalışmada belirlenen evren ve örneklem 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanı seçim sürecinde gerçekleştirilen iletişim sürecini odaklanılan demokrasi yaklaşımları çerçevesinde açıklamaktadır. Çalışmada müzakereci yaklaşım bağlamında içerik analizi kategorilerinde yalnızca belirli bir aktör konumu dikkate alınmamaktadır. Dolayısıyla tweet paylaşan kullanıcıların siyasal konumu öncelikli bir önem taşımamaktadır. Müzakereci yaklaşım katılımcıların eşitliği varsayımından yola çıkmaktadır. Müzakereci bağlamda içerik kategorilerine eklenen cinsiyet değişkeninin amacı müzakere sürecinde eşitliği ve cinsiyetin müzakere sürecindeki etkisini ölçmektir. Diğer taraftan agonistik bağlamda aktör konumları dikkate alınmaktadır. Bunun nedeni agonistik demokrasi yaklaşımında farklı aktörlerin siyasal sürece yaptıkları katkı, söylemler ve katılım onların özne konumlarına bağlı olarak farklılık göstermesidir.

Bu çalışmada herhangi bir kullanıcı grubunun tweetlerinden hareketle evren ve örneklem belirlenmemektedir. Örneğin yalnızca siyasilerin söylemleri incelenmemektedir. Bu nedenle bu çalışma yalnızca siyasetçilerin paylaştıkları tweetlerden, grupların paylaştıkları tweetlerden ya da medya kuruluşlarının paylaştıkları tweetlerden yola çıkılarak gerçekleştirilen araştırmalardan farklılık göstermektedir. Bu çalışmada iletişim sürecinde paylaşılan çok sayıda tweet pek çok değişkene bağlı olarak oluşturulan kodlar altında sınıflandırılmaktadır. Dolayısıyla incelenen iletişim sürecine katılan pek çok farklı aktör ve iletişim biçimi incelemeye dâhil edilmektedir. Çalışmanın bu kapsayıcı boyutuna rağmen, çalışma bulgularının Twitter'daki bütün iletişim sürecini açıkladığına dair bir iddia söz konusu değildir. Buna karşın, daha genel çıkarsamalar için alanyazındaki farklı araştırma sonuçlarından yararlanılmıştır.

Bu çalışmada örneklem ve evren arasındaki ilişki bağlamında, belirlenen evrenden rastgele seçilen farklı örneklerde çalışma bulgularının birbirine oldukça yakın olacağını söylemek mümkündür. Çalışmada incelenen oranlar için örneklemden örnekleme (alınan farklı örneklerde) görülecek değişimin ölçüsü ilgili orana ilişkin standart sapmadır. Kitle oranının standart sapması karekök içerisinde $p(1-p)/n$ ile hesaplanır. Bu ifadenin alabileceği en büyük değer $P=0,50$ için tespit edilir. $n=2298$ için kitle oranına ilişkin standart sapma yaklaşık olarak $0,0104$ 'dür. Bu değer kabul edilebilecek kadar küçük bir değerdir (Demirhan ve Hamurkaroglu, 2011, s. 209). Bu değer, gözlenen herhangi bir olay için örneklemden örnekleme karşılaşılabilecek en büyük hatanın bir ölçüsüdür.

Çalışmanın örneklemini oluşturan 2298 tweet hem müzakereci demokrasi çerçevesinde oluşturulan içerik kategorilerine hem de agonistik demokrasi çerçevesinde oluşturulan içerik kategorilerine uygun olarak farklı zamanlarda kodlanmıştır. Bir diğer ifadeyle 2298 tweet ilk önce müzakereci demokrasi çerçevesinde oluşturulan içerik kategorilerine göre kodlanmakta, daha sonra bu tweetler agonistik demokrasi çerçevesinde oluşturulan içerik kategorilerine göre kodlanarak aynı tweetler iki farklı kavramsal çerçevede sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırma kategori şemalarında açıklandığı üzere kullanıcılar hakkında ve tweetlerin içerikleri hakkında bilgi sağlamaktadır. Bu bilgilerin temelinde tweetlerin ve kullanıcıların iletişim sürecine katılım sıklıkları dikkate alınmaktadır. Örneğin cinsiyet kategorisi değerlendirilirken kullanıcılar cinsiyetlerine göre kodlanmakta ve kodlama sonucunda iletişim sürecine katılan kullanıcıların erkek ve kadınlara oranı tespit edilmektedir. Tweet içeriklerine ilişkin olarak da örneğin savlama bulunan tweetlerin sıklığına bakılarak iletişim sürecindeki savlama yapılan tweetlerin oranı bulunmaktadır. Bu durumda kategoriler altında yapılan sınıflandırma yoluyla tweetler ve kullanıcılarla ilgili sayısal sonuçlar elde edilmektedir.

İncelenen tweetlerin ve kullanıcı profillerinin kategorilere uygun olarak kodlanma sürecinde kodlayıcılardan ve içeriğin araştırmacıların yorumlamasına açık olmasından kaynaklanan güvenilirlik sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu sorunu çözmek üzere bilgilerin kodlanmasında kullanılan iki temel teknikten söz etmek mümkündür. Bunlardan ilki iki veya daha fazla kodlayıcının kodlanan içeriklerden bir kısmını ikinci kez iki veya daha fazla kodlayıcının aynı anda birlikte kodlamasıdır. Kodlayıcılar bu yoldan içeriği anlaşarak kodlamakta ve kodlayıcıların anlaşma düzeylerini ifade eden bir ortalamaya ulaşmaktadırlar (Ausserhoffer ve Maireder, 2013). İkinci yol da farklı kodlayıcıların

içeriği anı şema üzerine ayrı ayrı kodlamaları ve iki şema arasındaki uyum değerinin hesaplamasıdır (Halpern ve Gibbs, 2013).

Bu çalışmada kodlanan 2298 tweet içerisinde 300 tweet rastgele seçilerek ikinci bir kodlayıcı tarafından yeniden kodlanmıştır. Bu çalışmada kodlayıcılar arası uyum testi için ikinci kodlayıcıya kodlama şeması ve kategorilerin içerikleri ile ilgili bilgi verilmiş ve kodlamanın nasıl yapıldığı açıklanmıştır. İkinci kodlayıcı içerikleri kategorilere uygun olarak kodlama konusunda yorumlama bilgisine, yeteneğine ve akademik niteliklere sahiptir. İkinci kez kodlanan içeriklere SPSS programı kullanılarak kodlayıcılar arası uyum testi yapılmış ve her bir ilgili kategori için kodlayıcılar arası uyumu gösteren Cohen Kappa değerleri elde edilmiştir. Elde edilen değerler araştırma bulgularında ilgili bölümlerde aktarılmaktadır. Cohen Kappa değerlerinin yorumlanma şekli Tablo 11 Cohen Kappa Değerleri Yorumları'nda açıklanmaktadır.

Tablo 11 Cohen Kappa Değerleri Yorumları

Değer	Yorumu
0,81 - 1	Çok iyi uyum
0,61 - 0,8	İyi uyum
0,4 - 0,6	Ortalama uyum
0,21 - 0,4	Zayıf uyum
0 - 0,2	Çok zayıf uyum

Kaynak: Agresti, 2013

Tablo 11'de 0,4 ile 0,6 aralığı üzerindeki uyum değerleri ortalamasının üzerinde, 0,81 ile 1 aralığında uyum en iyi düzeydedir.

Bu tez çalışmasında araştırma bulgularıyla ilişkili olarak çeşitli varsayımlar geliştirilmiştir. Bu varsayımlarda içerik kategorileri farklı değişkenler olarak kabul edilmekte ve bu değişkenler arasında anlamlı ilişkiler olup olmadığına bakılmaktadır. Bu süreçte içerik şemasındaki kategorilere ait kodlama sıklıklarından elde edilen sayısal sonuçlardan yararlanılmıştır. Değişkenler arasında ilişki tahminleri üzerinden kurulan varsayımlar SPSS programı aracılığıyla uygun istatistiksel testler kullanılarak analiz edilmiştir. Son olarak araştırma bulguları ve ilişki analizlerine ilişkin bulgular yorumlanarak açıklanmıştır.

Çalışmanın sonraki bölümünde araştırma bulguları ve varsayımları açıklanmakta, incelenen süreçte Twitter iletişimine ilişkin analizlere yer verilmektedir.

6. BÖLÜM

CUMHURBAŞKANI SEÇİM SÜRECİNDE TWITTER İLETİŞİMİNİN ANALİZİ

Bu bölümde Twitter iletişimi ve müzakereci ve agonistik demokrasi bağlamında geliştirilen araştırma soruları ve varsayımlara ilişkin olarak elde edilen bulgular açıklanmaktadır. Bu bulgular açıklanırken müzakereci yaklaşıma ve agonistik yaklaşıma ilişkin bulgular farklı kapsamlara sahip olmaları nedeniyle ayrı başlıklar altında aktarılmaktadır. Bu bölümde yalnızca bulgular üzerinde durulmaktadır. Araştırma sonuçları ve yorumlara sonraki bölümde yer verilmektedir. Bu bölümde ilk olarak müzakereci demokrasi bağlamında geliştirilen araştırma sorularına ve varsayımlara ilişkin bulgulara yer verilirken, ardından agonistik demokrasi bağlamında geliştirilen araştırma soruları ve varsayımlara ilişkin bulgular açıklanmaktadır.

6.1. MÜZAKERECİ DEMOKRASİ BAĞLAMINDA ARAŞTIRMA SORULARINA VE VARSAYIMLARINA İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümde ilk olarak müzakereci demokrasi ve Twitter iletişim sürecine ilişkin olarak kullanıcılar ve müzakere süreciyle ilgili bulgulara yer verilmekte, ikinci olarak varsayımlara ilişkin bulgular aktarılmaktadır.

6.1.1. Araştırma Sorularına İlişkin Bulgular

Bu kısımda müzakereci yaklaşım kapsamında geliştirilen sekiz araştırma sorusuna ilişkin bulgular aktarılmaktadır. Bu bölümde kodlayıcılararası uyum değerleri her sorunun altında yer alan açıklamalar kısmında her içerik kategorisi için açıklanmaktadır.

1. *Twitter iletişim sürecine katılan kullanıcıların cinsiyetleri nedir?*

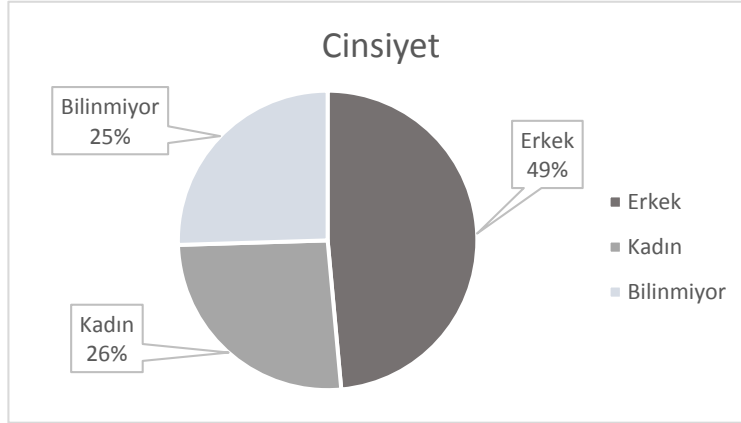
Twitter üzerinden paylaşılan tweet sayılarında cinsiyet bakımından oldukça büyük bir farkın söz konusu olduğu görülmektedir. 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanı seçim sürecinde Twitter'da paylaşılan tweetlerin cinsiyet kategorilerine göre dağılımı aşağıda sunulan Tablo 12'de aktarılmakta ve oransal dağılım Grafik 1'de gösterilmektedir. (Cinsiyet bakımından erkek, kadın ve bilinmiyor kategorilerinde sırasıyla Cohen Kappa değerleri: Kappa=0,939; 0,944; 0,956).

Tablo 12. Cinsiyet Bakımından Tweet Paylaşım Sayısı

Cinsiyet	Tweet Paylaşımı
Erkek	1084
Kadın	580
Bilinmiyor	569
<i>Toplam</i>	<i>2233</i>

Tablo 12'de erkeklerin tweet paylaşım sayılarının kadınlara göre oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Grafik 1. Kullanıcıların Cinsiyet Kategorilerine Göre Oransal Dağılımı

Grafik 1'de Twitter'da iletişim sürecine mesaj paylaşarak katılanların büyük kısmının erkekler olduğu ve kadın katılımının neredeyse erkeklerin katılım oranının yarısı kadar olduğu görülmektedir. Mesaj paylaşımı bakımından incelenen siyasal durumla ilgili olarak iletişim sürecine katılanlar arasında cinsiyet bakımından farkın tartışmaya katılım bakımından bir eşitsizlik durumuna neden olacağını söylemek mümkündür.

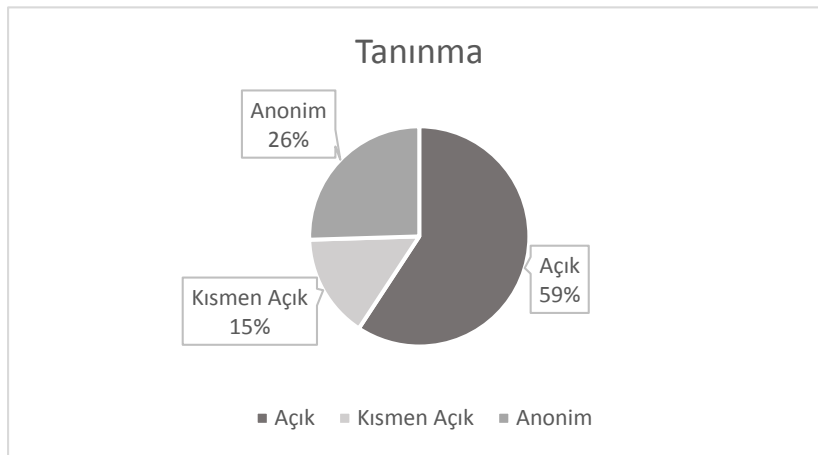
2. Twitter iletişimine katılan kullanıcıların sosyal açıdan tanınabilirlik düzeyleri nedir?

Twitter üzerinden paylaşılan tweet sayılarına bakıldığında sosyal açıdan tanınabilir olan kullanıcıların iletişim sürecine katkıda bulunanların büyük bir kısmını oluşturduğu görülmektedir. 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanı seçim sürecinde Twitter'da iletişim sürecine katılan kullanıcıların tanınma kategorilerine göre dağılımı aşağıda sunulan Tablo 13'de aktarılmakta ve oransal dağılım Grafik 2'de açıklanmaktadır. (Tanınma bakımından açık, kısmen açık ve anonim kategorilerinde sırasıyla Cohen Kappa değerleri: Kappa=0,945; 0,864; 0,965).

Tablo 13. Kullanıcıların Tanınma Kategorilerine Göre Dağılımı

Tanınma	Tweet Paylaşımı
Açık	1323
Kısmen Açık	341
Anonim	569
<i>Toplam</i>	<i>2233</i>

Tablo 13'de tanınma bakımından açık olan kullanıcı sayısı ile anonimler arasında büyük bir fark olduğu görülmektedir.

Grafik 2. Kullanıcıların Tanınma Kategorilerine Göre Oransal Dağılımı

Grafik 2'de Twitter'da iletişim sürecine mesaj paylaşarak katılanların büyük bir kısmının profillerinin açık olduğu ve sosyal açıdan tanınabilir oldukları görülmektedir. Ancak sosyal açıdan anonim kullanıcıların da oranı düşük değildir ve iletişim sürecinin göz ardı edilemez bir kısmını oluşturmaktadır.

3. Twitter iletişiminde katılımcıların üslubu müzakereci ilkelere uygun mudur?

Twitter üzerinden paylaşılan tweetler üslup açısından incelendiğinde bu mesajların oldukça büyük bir bölümünün kabul edilebilir bir üsluba sahip olduğu görülmektedir. Seçim sürecinde Twitter'da iletişim sürecine katılan kullanıcıların paylaştıkları tweetlerin içerik bakımından üslup kategorilerine göre dağılımı aşağıda sunulan Tablo 14'de ve oransal dağılımı Grafik 3'de aktarılmaktadır. (Üslup bakımından kabul

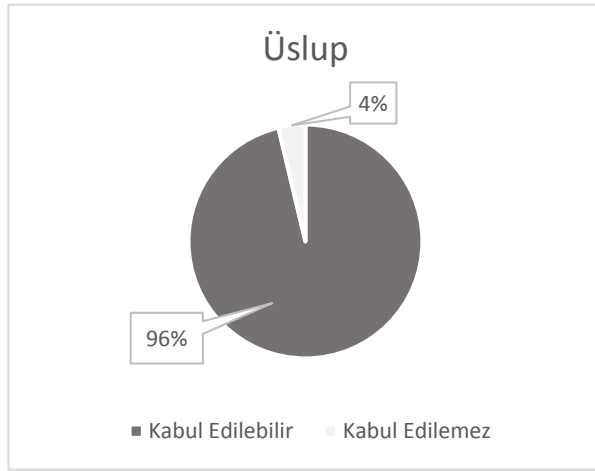
edilebilir, kabul edilemez kategorilerinde sırasıyla Cohen Kappa değerleri: Kappa=0,941; 0,913).

Tablo 14. Tweetlerin Üslup Kategorilerine Göre Dağılımı

Üslup	Paylaşılan Tweet Sayısı
Kabul Edilebilir	2150
Kabul Edilemez	83
<i>Toplam</i>	<i>2233</i>

Tablo 14 iletişim sürecinde paylaşılan tweetlerin tamamına yakınının üslup bakımından kabul edilebilir nitelikte olduğunu göstermektedir.

Grafik 3. Tweetlerin Üslup Kategorilerine Göre Oransal Dağılımı

Grafik 3'de Twitter'da iletişim sürecine paylaşılan tweetlerin çok büyük bir bölümünün üslup bakımından kabul edilebilir olduğu görülmektedir.

4. Kullanıcılar Twitter'da çoğunlukla yeni fikir ve bilgi paylaşımında mı bulunuyor yoksa başkaları tarafından paylaşılan fikirlerin ya da bilgilerin dolaşımına katkıda mı bulunuyor?

Twitter iletişim sürecinde grupların, örgütlerin veya kuruluşların tweetleri müzakereci bağlamda dikkate alınmadığı için bu tweetler ve yabancı dilde olan tweetler toplam tweetlerin içerisinde çıkarılarak değerlendirilmektedir. Bunlar çıkartıldığında toplam tweetlerin büyük bölümünün belirli bir görüşü ya da bilgiyi yaymak üzere paylaşılan retweetlerden oluştuğu görülmektedir. Tablo 15 tweetlerin tamamının dağılımını, Grafik

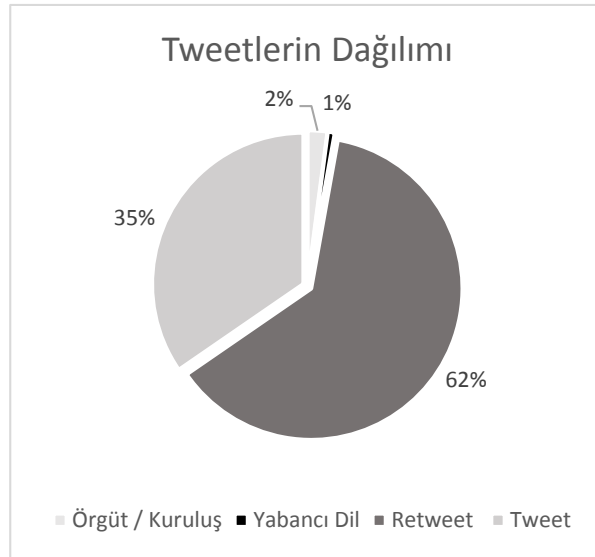
4 ise oransal dağılımı göstermektedir. (Tweetlerin dağılımına göre örgüt/kuruluş, yabancı dil, retweet için sırasıyla Cohen Kappa değerleri: Kappa=0,999; 0,999; 0,936).

Tablo 15 Tweetlerin Dağılımı

Tweetlerin Dağılımı	Tweet Sayısı
Örgüt / Kuruluş	48
Yabancı Dil	17
Retweet	1438
Tweet	795
<i>Toplam</i>	<i>2298</i>

Tablo 15’de retweetlerin sayısının çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Grafik 4. Tweetlerin Oransal Dağılımı

Grafik 4’de Twitter’da iletişim sürecine paylaşılan tweetlerin çok büyük bir bölümü retweetlerden oluşurken orijinal tweetlerin oranının düşük olduğu görülmektedir. Müzakereci bağlamda iletişim sürecinde değerlendirilmeyen kuruluşların ve yabancı dilde paylaşılan mesajların toplam içerisindeki oranı oldukça düşüktür.

5. Twitter iletişim süreci paylaşılan mesajların içerikleri bakımından müzakerenin savlama ve gerekçelendirme usullerine uygun mudur?

Twitter iletişim sürecinde savlama bakımından değerlendirme yalnızca kabul edilebilir olan tweetler arasında yapılmaktadır. Bu çerçevede kabul edilebilir tweetler içerisinde

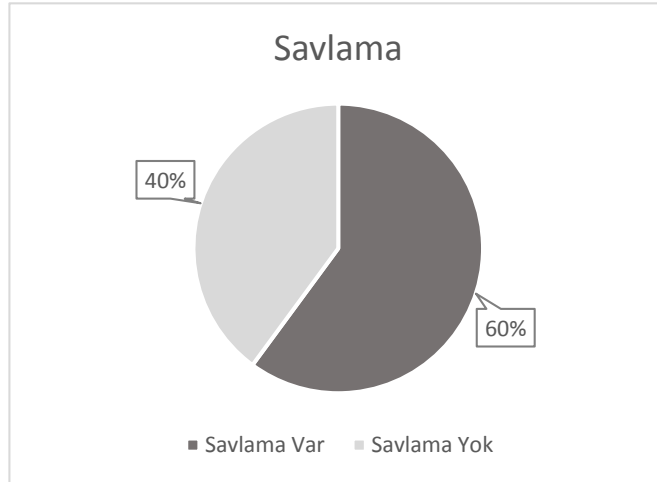
savlama düzeyinin savlama bulunmayan tweetlerden daha fazla olduğu görülmektedir. Tablo 16 paylaşılan tweetlerin savlama kategorilerine göre dağılımını, Tablo 17 paylaşılan tweetlerin gerekçelendirme kategorilerine göre dağılımını, Grafik 5 paylaşılan tweetlerin savlama ve gerekçelendirme kategorilerine göre oransal dağılımını ve Grafik 6 paylaşılan tweetlerin gerekçelendirme kategorilerine oransal dağılımını göstermektedir. (Savlama bakımından mantıksal gerekçelendirme, dışsal gerekçelendirme, gerekçelendirme yok ve savlama yok kategorileri için sırasıyla Cohen Kappa değerleri: $Kappa=0,85$; $0,966$; $0,759$; $0,851$).

Tablo 16. Paylaşılan Tweetlerin Savlama Kategorilerine Göre Dağılımı

Savlama	Tweet Sayısı
Savlama Var	1292
Savlama Yok	858
<i>Toplam</i>	<i>2150</i>

Tablo 16’da savlama bulunan tweetlerinin sayısının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Grafik 5. Paylaşılan Tweetlerin Savlama Kategorilerine Oransal Dağılımı

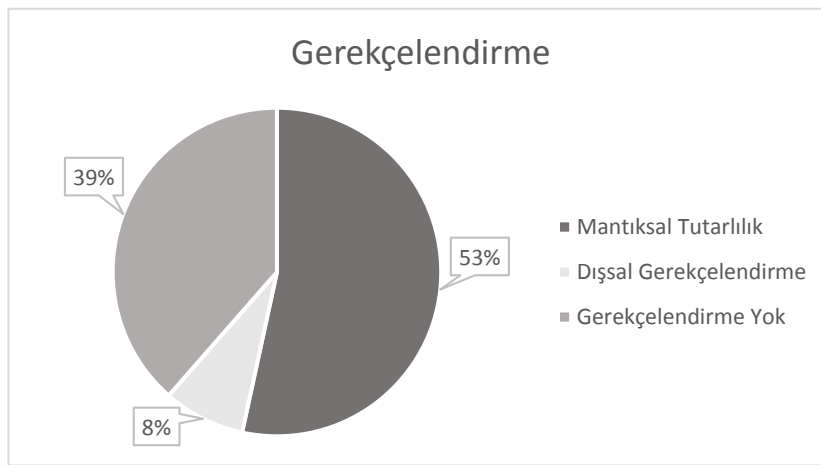
Grafik 5 savlama yapılan tweetlerin oranının savlama bulunmayanlardan fazla olmakla birlikte savlama bulunmayan tweetlerin iletişim sürecinin önemli bir bölümünü oluşturduğunu göstermektedir.

Tweetleri gerekçelendirme bakımından durumları Tablo 17. Paylaşılan Tweetlerin Gerekçelendirme Kategorilerine Göre Dağılımı’nda aktarılmaktadır.

Tablo 17. Paylaşılan Tweetlerin Gerekçelendirme Kategorilerine Göre Dağılımı

Gerekçelendirme	Tweet Sayısı
Mantıksal Tutarlılık	690
Dışsal Gerekçelendirme	104
Gerekçelendirme Yok	498
<i>Savlama Toplam</i>	<i>1292</i>

Tablo 17'de gerekçelendirme bulunan tweetlerin sayısının bulunmayanlardan daha fazla olduğu söylenebilir.

Grafik 6. Paylaşılan Tweetlerin Gerekçelendirme Kategorilerine Oransal Dağılımı

Grafik 6 gerekçelendirme bulunan tweetlerin büyük bir kısmının mantıksal açıklamalar olduğunu göstermektedir. Gerekçelendirme bulunmayan tweetler %39 ile iletişim sürecinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

Savlama ve gerekçelendirme birlikte değerlendirildiğinde gerekçelendirme bulunan tweetlerin toplam tweetlerin yaklaşık %37'sini oluşturduğu görülmektedir.

6. Twitter iletişimi müzakereci demokrasi yaklaşımının öznelerarasılık ve etkileşimi ifade eden karşılıklılık ilkesine uygunluk sağlıyor mu?

Twitter iletişimde karşılıklılık ve etkileşim yanıtlar, bahsetmeler, retweet, etiketler ve başka bir kişiye referansla oluşturulan metinler üzerinden değerlendirilmektedir. Burada bir sohbet tarzında birebir karşılıklılık beklenmemektedir. Çünkü iletişim kamuya açıktır, mesajın alıcısı ve ona cevap veren kullanıcılar ve etkileşim olanakları çeşitlilik göstermektedir. Tablo 18'de tweetlerin karşılıklılık bakımından dağılımı ve Grafik 7'de

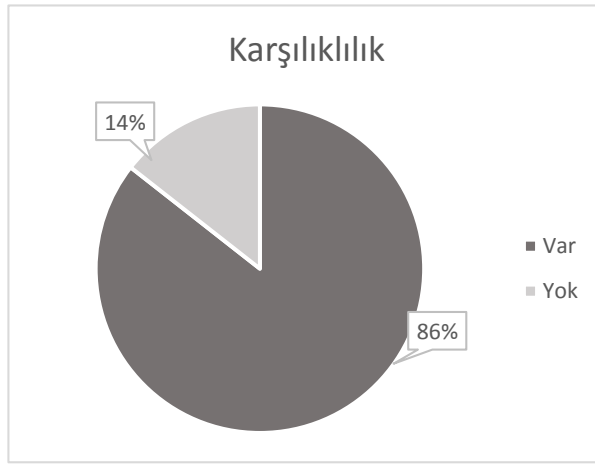
tweetlerin karşılıklılık bakımından oransal dağılımı aktarılmaktadır. (Karşılıklılık bakımından Cohen Kappa değeri: $Kappa=0,92$).

Tablo 18. Tweetlerin Karşılıklılık Bakımından Dağılımı

Karşılıklılık	Tweet Sayısı
Var	1840
Yok	310
<i>Toplam</i>	<i>2150</i>

Tablo 18'de iletişimde karşılıklılık düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir.

Grafik 7. Tweetlerin Karşılıklılık Bakımından Oransal Dağılımı

Grafik 7'de tweetlerin büyük bölümünün karşılıklılık sağladığı görülmektedir. Burada karşılıklılık aynı aktörler arasındaki karşılıklı iletişimden ziyade etkileşimi ifade etmekte ve etkileşim kurmaya dönük her faaliyet karşılıklılık bakımından bir gösterge olarak değerlendirilmektedir.

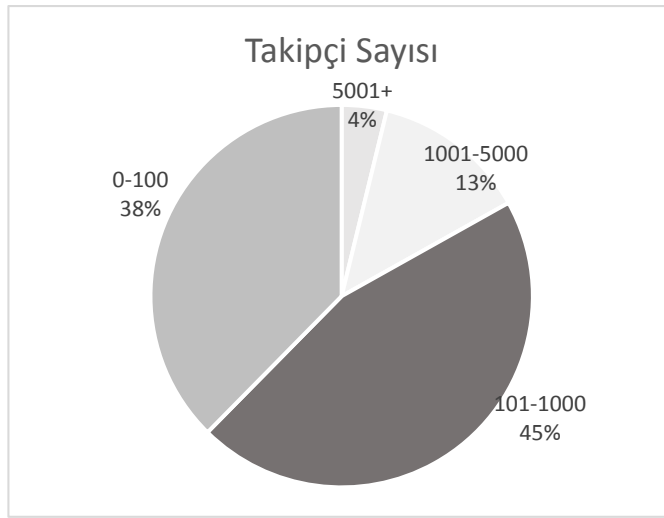
7. Twitter kullanıcılarının sosyal ağ büyüklükleri nedir?

İletişim sürecine katılan kullanıcıların sosyal ağ büyüklükleri onların sahip oldukları takipçi sayıları üzerinden değerlendirilmektedir. Takipçi sayıları için belirli düzeyler belirlenmiş ve bu düzeylere göre sınıflandırma yapılmıştır. Bu sınıflandırma Tablo 19 Twitter Kullanıcıları Sosyal Ağ Büyüklüğü Dağılımı'nda, oransal dağılım ise Grafik 8'de aktarılmaktadır.

Tablo 19. Twitter Kullanıcıları Sosyal Ağ Büyüklüğü Dağılımı

Takipçi Sayısı Düzeyleri	Kullanıcı Sayısı
5001+	85
1001-5000	292
101-1000	1016
0-100	840

Tablo 8'de sosyal ağ genişliğinin 101-1000 aralığında en yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

Grafik 8. Twitter Kullanıcıları Sosyal Ağ Büyüklüğü Oransal Dağılımı

Grafik 8'de kullanıcıların büyük bölümünün sosyal ağ büyüklüğü 101-1000 aralığında iken oldukça az sayıdaki kullanıcının takipçi sayısı 5000'nin üzerindedir.

8. İncelenen süreçte Twitter iletişimde savlama ve karşılıklılık ilkelerinin bir arada gerçekleşme düzeyi nedir?

Tablo 20 Tweetlerin Savlama ve Karşılıklılık Bakımından Kesişimi dağılımında savlama ve karşılıklılık durumunun birlikte gerçekleşme düzeyi verilmektedir.

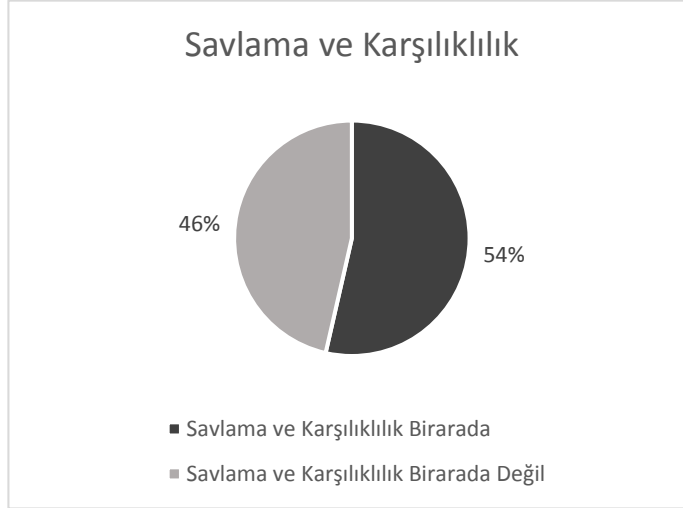
Tablo 20 Tweetlerin Savlama Ve Karşılıklılık Bakımından Kesişimi

Karşılıklılık	Savlama Bulunan Tweet Sayısı	Savlama Bulunan Tweet Oranı
Var	1152	%89
Yok	140	%11
<i>Toplam</i>	<i>1292</i>	<i>%100</i>

Tablo 20'de savlama bulunmayan ve karşılıklılık olmayan tweetlerin oranı %11'dir. Buna göre savlama ve karşılıklılık ilkelerinin bir arada gerçekleşme düzeyi düşerken bu düşüş yüksek düzede değildir. Savlama bulunan tweetlerin büyük bölümünde karşılıklılık söz konusudur. Grafik 9 savlama ve karşılıklılık bulunan tweetlerin toplam kabul edilebilir tweetler içerisindeki oranını göstermektedir.

Grafik 9 Savlama ve Karşılıklılık Bulunan Tweetlerin Toplam İçerisindeki Oranı

Grafik 9'da savlama bakımından değerlendirilebilir tweetler içerisinde tweetlerin büyük bir bölümünde savlama ve karşılıklılık bir arada bulunmaktadır. Toplamda savlama bulunan tweetlerin oranı %60 iken (bkz. Grafik 5) karşılıklılıkla birlikte değerlendirildiğinde bu oranın %6 civarında azaldığı görülmektedir.

6.1.2. Araştırma Varsayımlarına İlişkin Bulgular

Bu bölümde müzakereci yaklaşım bağlamında çeşitli değişkenler ile müzakere süreci arasındaki olası ilişki kapsamında geliştirilen varsayımlara dair bulgular aktarılmaktadır. Bu bağlamda her varsayımın altında analizde kullanılan veriler ve analiz edilen ilişkilere ait sonuçlar açıklanmaktadır. Her ilişki düzeyi için yapılan analizler ayrı ayrı verilmektedir. Dağılımlar bileşik, satır koşullu ve sütun koşullu oranlarına göre farklı tablolarda gösterilmektedir.

1. Twitter iletişimde cinsiyet ile savlama, gerekçelendirme ve üslup arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

i. Cinsiyet ve Savlama İlişkisi

Tablo 21. Cinsiyet ve Savlama Bakımından Tweetlerin Dağılımı

Cinsiyet	Savlama Var	Savlama Yok
Erkek	609	440
Kadın	362	203
Bilinmiyor	321	215

Ki-kare testine göre cinsiyet ve savlama arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmadığı %5 anlamlılık düzeyinde söylenebilirken; %10 anlamlılık düzeyinde ilişkinin söz konusu olduğu söylenebilir ($P=0,062$). Phi değerine (0,051) göre cinsiyet ve savlama arasında ilişki düzeyi %5,1 olarak tespit edilmektedir.

Tablo 22. Cinsiyet ve Savlama Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar

Cinsiyet	Savlama Var	Savlama Yok
Erkek	%28,3	%20,5
Kadın	%16,8	%9,4
Bilinmiyor	%14,9	%10,0

Tablo 22’de savlama olan ve cinsiyeti erkek olanların oranının %28,3 ile en yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. Savlama olan ve cinsiyeti bilinmeyenlerin oranı %14,9’dur. Savlama bulunmayan ve cinsiyeti erkek olanların oranı %20,5’dir. Savlama bulunmayan ve cinsiyeti kadın olanların oranı %9,4’dür.

Tablo 23. Cinsiyet ve Savlama Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranları

Cinsiyet	Savlama Var	Savlama Yok
Erkek	%58,1	%41,9
Kadın	%64,1	%35,9
Bilinmiyor	%59,9	%40,1

Tablo 23’de kadınların %64,1 ile en fazla savlama yapan grubu oluştururken; erkeklerin %58,1 ile en az savlama yapan grubu oluşturduğu söylenebilir.

Tablo 24. Cinsiyet ve Savlama Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranları

Cinsiyet	Savlama Var	Savlama Yok
Erkek	%47,1	%51,3
Kadın	%28	%23,7
Bilinmiyor	%24,8	%25,1

Savlama bulunan tweetler en fazla %47,1 ile erkekler tarafından paylaşılmıştır. Savlama bulunmayan tweetler de %51,3 ile en fazla erkekler tarafından; %23,7 ile en az kadınlar tarafından paylaşılmıştır. Sonuç olarak, kadınlarda savlamanın savlama bulunmama durumuna göre daha fazla olduğu ve savlama bulunmama durumunun kadınlarda erkeklere oranla daha düşük olduğu görülmektedir.

ii. Cinsiyet ve Gerekçeleştirme

Tablo 25 Cinsiyet ve Gerekçeleştirme

Cinsiyet	Dışsal Gerekçeleştirme	Mantıksal Tutarlılık	Gerekçeleştirme Yok
Erkek	45	324	240
Kadın	28	207	127
Bilinmiyor	31	159	131

Ki-kare testine göre cinsiyet ve gerekçeleştirme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmadığı %5 anlamlılık düzeyinde söylenebilir (P= 0,293).

Tablo 26 Cinsiyet ve Gerekçeleştirme Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar

Cinsiyet	Dışsal Gerekçe	Mantıksal Tutarlılık	Gerekçe Yok
Erkek	%3,5	%25,1	%18,6
Kadın	%2,2	%16	%9,8
Bilinmiyor	%2,4	%12,3	%10,1

Tablo 26’da mantıksal gerekçeleştirme yapanlar ve erkek olanların oranı %25,1; dışsal gerekçeleştirme yapanlar ve erkek olanların oranının %3,5 olduğu söylenebilir. Gerekçeleştirme bulunmayan ve erkek olanların oranı %18,6’dır. Gerekçeleştirme bulunmayan ve kadın olanların oranı %9,8’dır. Dışsal gerekçeleştirme yapanlar ve kadın olanların oranı %2,2’dir. Mantıksal gerekçeleştirme yapanlar ve cinsiyeti bilinmeyenlerin oranı %12,3’dür. Kadınlarda gerekçe bulunmayan paylaşımların oranı erkeklere göre daha azdır.

Tablo 27 Cinsiyet ve Gerekçeleştirme Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranları

Cinsiyet	Dışsal Gerekçe	Mantıksal Tutarlılık	Gerekçe Yok
Erkek	%7,4	%53,2	%39,4
Kadın	%7,7	%57,2	%35,1
Bilinmiyor	%9,7	%49,5	%40,8

Tablo 27’de erkeklerde %53,2 ile mantıksal gerekçeleştirme oranının kadınlarda mantıksal gerekçeleştirme oranı %57,2’den düşük olduğu; dışsal gerekçeleştirme

oranının da kadınlarda %7,7 ile erkeklerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak cinsiyeti bilinmeyenlerde dışsal gerekçelendirme oranının kendi içerisinde %9,7 ile diğer cinsiyet kategorilerinde düşen paydan daha yüksek olduğu görülmektedir. Kadınlarda gerekçe bulunmama oranının %35,1 ile diğer cinsiyet kategorilerine göre en az düzeyde olduğu görülmektedir.

Tablo 28 Cinsiyet ve Gerekçelendirme Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranları

Cinsiyet	Dışsal Gerekçe	Mantıksal Tutarlılık	Gerekçe Yok
Erkek	%43,3	%47,0	%48,2
Kadın	%26,9	%30,0	%25,5
Bilinmiyor	%29,8	%23,0	%26,3

Tablo 28’de dışsal gerekçelendirmenin %43,3 ile en fazla erkeklerde, %26,9 ile en az kadınlar tarafından paylaşılan tweetlerde bulunduğu söylenebilir. Mantıksal tutarlılık %47 ile en fazla erkeklerde; %23 ile en az cinsiyeti bilinmeyenlerde bulunduğu söylenebilir. Gerekçelendirmede bulunmayanların %48,2 ile en fazla erkekler; %25,0 ile en az cinsiyeti bilinmeyenler olduğu söylenebilir. Gerekçelendirme bulunmama %25,5 ile en az kadınlardadır.

iii. Cinsiyet ve Üslup

Tablo 29 Cinsiyet ve Üslup Düzeyi

Cinsiyet	Üslup	
	Kabul edilebilir	Kabul edilemez
Erkek	1049	35
Kadın	565	15
Bilinmiyor	536	33

Ki-kare testine göre cinsiyet ve üslup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğu %5 anlamlılık düzeyinde söylenebilir ($P=0,008$). Phi değerine (0,066) göre cinsiyet ve üslup arasında ilişki düzeyi %6,6 olarak tespit edilmektedir.

Tablo 30 Cinsiyet ve Üslup Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar

Cinsiyet	Üslup	
	Kabul edilebilir	Kabul edilemez
Erkek	%47	%1,6
Kadın	%25,3	%0,7
Bilinmiyor	%24	%1,5

Tablo 30'da kabul edilebilir ve cinsiyeti erkek olanların oranının %47 olduğu söylenebilir. Kabul edilemez ve cinsiyeti kadın olanların oranı %0,7'dir.

Tablo 31 Cinsiyet ve Üslup Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranları

Cinsiyet	Üslup	
	Kabul edilebilir	Kabul edilemez
Erkek	%98,8	%3,2
Kadın	%97,4	%2,6
Bilinmiyor	%94,2	%5,8

Tablo 31'de her üç cinsiyet kategorisinde de kabul edilebilir tweetlerin oranı kabul edilmezler göre yüksektir.

Tablo 32 Cinsiyet ve Üslup Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranları

Cinsiyet	Üslup	
	Kabul edilebilir	Kabul edilemez
Erkek	%48,8	%42,2
Kadın	%26,3	%18,1
Bilinmiyor	%24,9	%39,8

Tablo 32'de kabul edilemezlerin çoğu %42,4 ile erkeklerde, en azı %18,1 ile kadınlardadır. En fazla kabul edilebilir tweet oranı erkeklerde olmakla birlikte, kabul edilemezlerde kadınların çok daha düşük bir oranda olduğu, sonuç olarak kadınlarda kabul edilmezlik oranının erkeklere oranla daha düşük olduğu görülmektedir.

2. İncelenen süreçte Twitter kullanıcılarının kimliklerinin tanınabilir olması yani sosyal açıdan tanınma ile müzakerenin savlama, gerekçelendirme ve üslup ilkeleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

i. Tanınma ve Savlama

Tablo 33 Tanınma ve Savlama

Tanınma	Savlama Var	Savlama Yok
Açık	789	502
Kısmen Açık	182	140
Anonim	321	216

Ki-kare testine göre tanınma ile savlama arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmadığı %5 anlamlılık düzeyinde söylenebilir (P=0,317).

Tablo 34 Tanınma ve Savlama Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar

Tanınma	Savlama Var	Savlama Yok
Açık	%36,7	%23,3
Kısmen Açık	%8,5	%6,5
Anonim	%14,9	%10,0

Tablo 34'de savlama bulunan ve açık olanların oranının %36,7 olduğu söylenebilir. Savlama bulunan ve kısmen açıkların oranı %8,5'dir. Savlama bulunmayan ve açık olanların oranı %23,3. Savlama bulunmayan ve kısmen açık olanların oranı %6,5'dir.

Tablo 35 Tanınma ve Savlama Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranları

Tanınma	Savlama Var	Savlama Yok
Açık	%61,1	%38,9
Kısmen Açık	%56,5	%43,5
Anonim	%59,8	%40,2

Tablo 35'de açıklarda %61,1 ile en fazla savlama; kısmen açıklarda %56,5 ile en fazla savlama; anonimlerde %59,8 ile en fazla savlama olduğu söylenebilir.

Tablo 36 Tanınma ve Savlama Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranları

Tanınma	Savlama Var	Savlama Yok
Açık	%61,1	%58,5
Kısmen Açık	%14,1	%16,3
Anonim	%24,8	%25,2

Tablo 36'da savlama bulunanların %61,1 ile en fazla açık; %14,1 ile en az kısmen açık olduğu söylenebilir. Savlama bulunmayanların da %58,5 ile en fazla açık, %16,3 ile en az kısmen açık kategorisinde olduğu söylenebilir. Sonuç olarak tanınma bakımından açıklık ve anonimlik arasında savlama bakımından bir karşıtlık olmadığı söylenebilir.

ii. Tanınma ve Gerekçeleştirme

Tablo 37 Tanınma ve Gerekçeleştirme

Tanınma	Dışsal Gerekçeleştirme	Mantıksal Tutarlılık	Gerekçesiz
Açık	53	445	291
Kısmen Açık	20	86	76
Anonim	31	159	131

Ki-kare testine göre tanınma ile gerekçeleştirme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğu %5 anlamlılık düzeyinde söylenebilir ($P=0,045$). Phi katsayısına (0,087) göre tanınma ve gerekçeleştirme arasında ilişki düzeyi %8,7'dir.

Tablo 38 Tanınma ve Gerekçelendirme Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar

Tanınma	Dışsal Gerekçe	Mantıksal Tutarlılık	Gerekçesiz
Açık	%4,1	%34,4	%22,5
Kısmen Açık	%1,5	%6,7	%5,9
Anonim	%2,4	%12,3	%10,1

Tablo 38'de açık olan ve mantıksal gerekçelendirme yapılanların oranının %34,4 olduğu söylenebilir. Açık olan ve dışsal gerekçelendirme yapılanların oranı %4,1'dir. Gerekçe bulunmayan ve açık olanların oranı %22,5; kısmen açık olanların oranı %5,9'dur.

Tablo 39 Tanınma ve Gerekçelendirme Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar

Tanınma	Dışsal Gerekçe	Mantıksal Tutarlılık	Gerekçesiz
Açık	%6,7	%56,4	%36,9
Kısmen Açık	%11,0	%47,3	%41,8
Anonim	%9,7	%49,5	%40,8

Tablo 39'da tanınma bakımından sırasıyla açıklarda %56,4; kısmen açıklarda %47,3; anonimlerde %49,5 ile en fazla mantıksal gerekçelendirme olduğu söylenebilir. Gerekçe bulunmama oranı en fazla %41,8 ile kısmen açıklarda söz konusudur.

Tablo 40 Tanınma ve Gerekçelendirme Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranları

	Dışsal Gerekçe	Mantıksal Tutarlılık	Gerekçe Yok
Açık	%51,0	%64,5	%58,4
Kısmen Açık	%19,2	%12,5	%15,3
Anonim	%29,8	%23,0	%26,3

Tablo 40'da dışsal gerekçelendirme %51, mantıksal gerekçelendirme %64,5 ve Gerekçelendirme bulunmama %58,4 ile en fazla açıklardadır. Bu oranlar her düzeyde en az kısmen açık kategorisindedir. Buna göre, tanınma ve gerekçelendirme bakımından açık ve anonim arasında bir karşıtlık olmadığı; tanınma bakımından açıklarda gerekçelendirme düzeyinin arttığını, kısmen açıklarda ise azaldığı söylenebilir.

iii. Tanınma ve Üslup

Tablo 41 Üslup (Karşılıklı Saygı) ve Tanınabilirlik

Üslup	Açık	Kısmen Açık	Anonim
Kabul Edilebilir	1291	322	537
Kabul Edilemez	32	19	32

Ki-kare testine göre tanınma ile üslup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğu %5 anlamlılık düzeyinde söylenebilir ($P=0,000$). Phi katsayısına (0,083) göre tanınma ile üslup arasındaki ilişki düzeyi %8,3'dür.

Tablo 42 Üslup ve Tanınma Şekli Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar

Üslup	Açık	Kısmen Açık	Anonim
Kabul Edilebilir	%57,8	%14,4	%24,0
Kabul Edilemez	%1,4	%0,9	%1,4

Tablo 42'de üslup bakımından kabul edilebilir ve açık olanların oranının %57,8 olduğu görülmektedir. Kabul edilebilir ve kısmen açıkların oranı %14,4'dür. Açık ve kabul edilemezler ile anonim ve kabul edilemezlerin oranları %1,4'dür.

Tablo 43. Üslup ve Tanınma Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar

Üslup	Açık	Kısmen Açık	Anonim
Kabul Edilebilir	%60,0	%15,0	%25,0
Kabul Edilemez	%38,6	%22,9	%38,6

Tablo 43'de üslup bakımından kabul edilebilir olanlar %60 ile en fazla açık; %15 ile en az kısmen açıktır. Kabul edilemezler içinde açık ve anonim oranları %38,6'dır.

Tablo 44. Üslup ve Tanınma Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranlar

Üslup	Açık	Kısmen Açık	Anonim
Kabul Edilebilir	%97,6	%94,4	%94,4
Kabul Edilemez	%2,4	%5,	%5,6

Tanınma bakımından açık olanların %97,6'sı; kısmen açık ve anonim olanların %94,4'ü kabul edilebilirdir. Açıklarda kabul edilebilirlik artarken kısmen açıklarda kabul edilebilirlik düzeyi azalmaktadır. Açıklık ve anonimlik arasında bir zıtlık olmadığı görülmektedir.

3. Sosyal ağ büyüklüğü ile tanınma arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Tablo 45. Sosyal Ağ ve Tanınabilirlik

Ağ Büyüklüğü	Açık	Kısmen Açık	Anonim
5001+	38	15	32
1001-5000	122	53	117
101-1000	608	160	248
0-100	555	114	171

Ki-kare testine göre sosyal ağ ile tanınma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğu %5 anlamlılık düzeyinde söylenebilir ($P=0,000$). Phi katsayısına (0,174) göre sosyal ağ ile tanınma arasındaki ilişki düzeyi %17,4'tür.

Tablo 46. Sosyal Ağ ve Tanınma Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar

Ağ Büyüklüğü	Açık	Kısmen Açık	Anonim
5001+	%1,7	%0,7	%1,4
1001-5000	%5,5	%2,4	%5,3
101-1000	%27,2	%7,2	%11,1
0-100	%24,8	%5,1	%7,7

Tablo 46'da sosyal ağ bakımından 101-1000 aralığındaki ağ büyüklüğüne sahip olanların ve açıkların oranı %27,2'dir. Her sosyal ağ düzeyinde tanınma bakımından en az oran kısmen açıklarda görülmektedir.

Tablo 47. Sosyal Ağ ve Tanınma Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranları

Ağ Büyüklüğü	Açık	Kısmen Açık	Anonim
5001+	%44,7	%17,6	%37,6
1001-5000	%41,6	%18,1	%40,3
101-1000	%59,8	%15,7	%24,4
0-100	%66,1	%13,6	%20,4

Tablo 47'de her ağ büyüklüğü düzeyinde en fazla takipçi açıklarda iken en az kısmen açıklardadır. 5001+ ve 1001-5000 aralığında açıklarla anonimler arasındaki fark düşük iken; 101-1000 ve 0-100 aralığında ise bu farkın arttığı görülmektedir. Buna göre ağ büyüklüğü arttıkça anonimlik oranında da bir artıştan söz etmek mümkündür.

Tablo 48. Sosyal Ağ ve Tanınma Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranları

Ağ Büyüklüğü	Açık	Kısmen Açık	Anonim
5001+	%2,9	%4,4	%5,6
1001-5000	%9,2	%15,5	%20,7
101-1000	%46,0	%46,8	%43,6
0-100	%42,0	%33,3	%30,1

Tablo 48'de tanınma bakımından bütün kategorilerde en yüksek oran 101-1000 aralığındadır. En düşük oran ise 5001+ düzeyindedir. Anonimlerin ve kısmen açıkların oranı 5001+ düzeyinde açıklardan daha yüksektir. Açıkların ise oranı 0-100 düzeyinde kısmen açık ve anonimlerden daha yüksektir. 101-1000 düzeyinde tanınma kategorileri bakımından çok fazla fark söz konusu değilken, ağ büyüklüğü arttıkça kısmen açık ve anonimlerin oranı yükselmektedir.

4. Twitter iletişimde kullanıcıların sosyal ağ genişliği ile karşılıklılık arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Tablo 49. Sosyal Ağ ve Karşılıklılık

Ağ Büyüklüğü	Karşılıklılık Var	Karşılıklılık Yok
5001+	64	21
1001-5000	233	60
101-1000	848	168
0-100	695	145

Ki-kare testine göre sosyal ağ ve karşılıklılık arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmadığı %5 anlamlılık düzeyinde söylenebilir ($P=0,140$).

Tablo 50. Sosyal Ağ ve Karşılıklılık Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar

Ağ Büyüklüğü	Karşılıklılık Var	Karşılıklılık Yok
5001+	%2,9	%0,9
1001-5000	%10,4	%2,7
101-1000	%38,0	%7,5
0-100	%31,1	%6,5

Tablo 50’de 101-1000 aralığında ağ büyüklüğü ve karşılıklılık bulunma oranının %38,0 olduğu söylenebilir. Ağ büyüklüğü arttığında karşılıklılığın azaldığı görülmektedir. 101-1000 aralığında ağ büyüklüğü ve karşılıklılık bulunmama oranı %7,5’dir ve ağ büyüklüğü arttığında karşılıklılık bulunmama oranı azalmaktadır.

Tablo 51. Sosyal Ağ ve Karşılıklılık Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranları

Ağ Büyüklüğü	Karşılıklılık Var	Karşılıklılık Yok
5001+	%75,3	%24,7
1001-5000	%79,5	%20,5
101-1000	%83,5	%16,5
0-100	%82,7	%17,3

Karşılıklılık oranı 1001-5000 aralığında 83,5% ile en yüksek düzeyde 5001+ aralığında 75,3 en düşük düzeydedir.

Tablo 52. Sosyal Ağ ve Karşılıklılık Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranları

	Karşılıklılık Var	Karşılıklılık Yok
5001+	%3,5	%5,3
1001-5000	%12,7	%15,2
101-1000	%46,1	%42,6
0-100	%37,8	%36,8

Tablo 52'de karşılıklılık en yüksek %46,1 ile 101-1000 aralığında iken, en düşük %3,5 ile 5001'in üzerindeki ağ büyüklüğü düzeyindedir. Karşılıklılık bulunmama durumu da %42,6 ile en fazla 101-1000 aralığında iken, en az %5,3 ile 5001 üzerindedir.

5. Twitter iletişimde karşılıklılık ile savlama ve gerekçelendirme arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

i. Karşılıklılık ve Savlama

Tablo 53. Savlama ve Karşılıklılık Dağılımı

Savlama	Karşılıklılık Var	Karşılıklılık Yok
Savlama Var	1152	140
Savlama Yok	688	170

Ki-kare testine göre savlama ile karşılıklılık arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu %5 anlamlılık düzeyinde söylenebilir ($P=0,000$). Phi değerine (0,125) göre savlama ve karşılıklılık arasında ilişki düzeyi %12,5'dir.

Tablo 54. Savlama ve Karşılıklılık Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar

	Karşılıklılık Var	Karşılıklılık Yok
Savlama Var	%53,6	%6,5
Savlama Yok	%32,0	%7,9

Tablo 54'de savlama yapılan ve karşılıklılık bulunanların oranının %53,6 olduğu söylenebilir. Savlama bulunmayan ve karşılıklılık bulunanların oranı %32,5'dir. Savlama yapılmayanlarda karşılıklılık bulunmama oranı da yükselmektedir.

Tablo 55. Savlama ve Karşılıklılık Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranları

	Karşılıklılık Var	Karşılıklılık Yok
Savlama Var	%89,2	%10,8
Savlama Yok	%80,2	%19,8

Tablo 55'de savlama yapılanlarda karşılıklılık oranı %89,2 iken savlama bulunmayanlarda bu oran %80,2 ile daha düşüktür.

Tablo 56. Savlama ve Karşılıklılık Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranları

	Karşılıklılık Var	Karşılıklılık Yok
Savlama Var	%62,6	%45,2
Savlama Yok	%37,4	%54,8

Tablo 56'da karşılıklılık bulunanların %62,6'sında savlama varken, %37,4'ünde yoktur. Karşılıklı olmayanlarda savlama oranı daha düşüktür.

ii. Karşılıklılık ve Gerekçeleştirme

Tablo 57. Gerekçeleştirme ve Karşılıklılık Dağılımı

Gerekçeleştirme	Karşılıklılık Var	Karşılıklılık Yok
Gerekçeleştirilenler	715	79
Gerekçeleştirilmeyenler	437	61

Ki-kare testine göre gerekçeleştirme ile karşılıklılık arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı %5 anlamlılık düzeyinde söylenebilir ($P=0,196$).

Tablo 58. Gerekçeleştirme ve Karşılıklılık Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar

Gerekçeleştirme	Karşılıklılık Var	Karşılıklılık Yok
Gerekçe Var	%55,3	%6,1
Gerekçe Yok	%33,8	%4,7

Tablo 58'de gerekçe bulunan ve karşılıklılık olanların oranının %55,3 olduğu söylenebilir. Gerekçe bulunmayan ve karşılıklılık bulunanların oranı %33,8'dir.

Tablo 59. Gerekçeleştirme ve Karşılıklılık Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranları

Gerekçeleştirme	Karşılıklılık Var	Karşılıklılık Yok
Gerekçe Var	%90,1	%9,9
Gerekçe Yok	%87,8	%12,2

Tablo 59'da gerekçe bulunanların %90,1'inde karşılıklılık bulunurken, gerekçe bulunmayanların %87,8'inde karşılıklılık olduğu görülmektedir. Gerekçelilerde karşılıklılık bakımından fark çok düşüktür.

Tablo 60. Gerekçeleştirme ve Karşılıklılık Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranları

Gerekçeleştirme	Karşılıklılık Var	Karşılıklılık Yok
Gerekçe Var	%62,1	%56,4
Gerekçe Yok	%37,9	%43,6

Tablo 60'da karşılıklılık bulunanlarda en fazla %62,1 ile karşılıklılık bulunmayanlarda %56,4 ile en fazla gerekçe bulunmaktadır.

6. Twitter iletişimde mesajların retweet veya tweet olmaları ile savlama, gerekçelendirme ve üslup arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

i. Tweet Şekli ve Savlama

Tablo 61. Özgün Tweetlerin Savlama Bakımından Dağılımı

Savlama	Tweet	Retweet
Savlama Var	444	848
Savlama Yok	301	557

Ki-kare testine göre savlama ile tweet şekli arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı %5 anlamlılık düzeyinde söylenebilir ($P=0,733$).

Tablo 62. Savlama ve Tweet Şekli Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar

Savlama	Tweet	Retweet
Savlama Var	%20,7	%39,4
Savlama Yok	%14,0	%25,9

Tablo 62'de savlama bulunan ve retweet olanların oranının %39,4 olduğu söylenebilir. Savlamada bulunmama ve retweet olanların oranı %25,9'dur.

Tablo 63. Savlama ve Tweet Şekli Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranları

Savlama	Tweet	Retweet
Savlama Var	%34,4	%65,6
Savlama Yok	%35,1	%64,9

Tablo 63'de savlamanın %65,6 ile en fazla retweetlerde olduğu, savlama bulunmayanların da %64,9 ile en fazla retweetlerde olduğu görülmektedir.

Tablo 64. Savlama ve Tweet Şekli Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranları

Savlama	Tweet	Retweet
Savlama Var	%59,6	%60,4
Savlama Yok	%40,4	%39,6

Tablo 64'de Tweetlerin %59,6'sında savlama bulunurken ve retweetlerde bu oran %60,4 ile çok düşük bir farkla daha yüksektir.

ii. Tweet Şekli ve Gerekçelendirme

Tablo 65. Tweet ve Retweetlerin Gerekçelendirme Bakımından Dağılımı

Gerekçelendirme	Özgün Tweet	Retweet
Gerekçe Var	257	537
Gerekçe Yok	187	311

Ki-kare testine göre tweet şekli ve gerekçelendirme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki %5 düzeyinde bulunmazken, %10 düzeyinde anlamlılık olduğu söylenebilir ($P=0,056$). Phi katsayısına (-0,053) göre gerekçelendirme ve tweet şekli arasındaki ilişki düzeyi ters yönlü %5,3'dür.

Tablo 66. Gerekçelendirme ve Tweet Şekli Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar

Gerekçelendirme	Tweet	Retweet
Gerekçe Var	%19,9	%41,6
Gerekçe Yok	%14,5	%24,1

Tablo 66'da gerekçe bulunanlar ve retweetlerin oranının %41,6 olduğu söylenebilir. Retweet ve gerekçe bulunmayanların oranı %24,1'dir.

Tablo 67. Gerekçelendirme ve Tweet Şekli Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar

Gerekçelendirme	Tweet	Retweet
Gerekçe Var	%32,4	%67,6
Gerekçe Yok	%37,6	%62,4

Gerekçelilerin %67,6'sı retweet; %32,4'ü tweet'dir. Gerekçesizlerin %62,4'ü retweettir.

Tablo 68. Gerekçelendirme ve Tweet Şekli Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranlar

Gerekçelendirme	Tweet	Retweet
Gerekçe Var	%57,9	%63,3
Gerekçe Yok	%42,1	%36,7

Tablo 68'de Tweetlerin %57,9'unda gerekçe bulunurken, retweetlerin %63,3'ü gerekçelidir. Retweetlerde gerekçesizlerin oranı %36,7 ile tweetlerden daha düşüktür. Sonuç olarak retweetlenen tweetlerde daha fazla gerekçelendirme olduğu söylenebilir.

iii. Tweet Şekli ve Üslup

Tablo 69. Tweet Şekli ve Üslup Bakımından Dağılım

Üslup	Tweet	Retweet
Kabul Edilebilir	745	1405
Kabul Edilemez	55	28

Ki-kare testine göre üslup ve tweet şekli arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu %5 anlamlılık düzeyinde söylenebilir ($P=0,000$). Phi katsayısına (-0,125) göre üslup ve tweet şekli arasında ilişki düzeyi ters yönlü %12,5'dir.

Tablo 70. Üslup ve Tweet Şekli Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar

Üslup	Tweet	Retweet
Kabul Edilebilir	%33,4	%62,9
Kabul Edilemez	%2,5	%1,3

Tablo 70'de üslup bakımından kabul edilebilir olanların ve mesajların %62,9'u retweet; 33,4'ü tweet'dir.

Tablo 71. Üslup ve Tweet Şekli Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar

Üslup	Tweet	Retweet
Kabul Edilebilir	%34,7	%65,3
Kabul Edilemez	%66,3	%33,7

Tablo 71'de kabul edilebilirlerin %65,3'ü retweet %34,7'si tweettir.

Tablo 72. Üslup ve Tweet Şekli Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranları

Üslup	Tweet	Retweet
Kabul Edilebilir	%93,1	%98,0
Kabul Edilemez	%6,9	%2,0

Tablo 72'de retweetlerin %98'i, tweetlerin %93,1'i kabul edilebilirdir. Sonuç olarak, retweetler üslup bakımından tweetlere göre daha yüksek düzeyde kabul edilebilir kategorisinde bulunmaktadır.

Çalışmanın bu kısmında müzakereci demokrasi bağlamında geliştirilen araştırma sorularına ve varsayımlarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Sonraki kısımda agonistik bağlamda geliştirilen araştırma sorularına ve varsayımlarına ilişkin bulgular açıklanmaktadır.

6.2. AGONİSTİK DEMOKRASİ BAĞLAMINDA ARAŞTIRMA SORULARINA VE VARSAYIMLARINA İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümde ilk olarak agonistik demokrasi ve Twitter iletişim sürecine ilişkin olarak siyasal aktörler ile agonistik siyaset ilişkisine dair bulgulara yer verilmekte, ikinci olarak bu kapsamda varsayımlara ilişkin bulgular aktarılmaktadır.

6.2.1. Araştırmanın Sorularına İlişkin Bulgular

Burada agonistik yaklaşım bağlamında geliştirilen sekiz araştırma sorusuna ilişkin bulgular açıklanmaktadır. Her soru ayrı ayrı açıklamalarıyla birlikte aktarılmakta ve kategorilere ilişkin kodlayıcılararası uyum değeri her kategori için açıklanmaktadır.

1. Twitter iletişimin sürecine hangi aktörler katılmaktadır? Bu aktörlerin iletişim sürecine katkı düzeyi nedir?

10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanı seçim sürecinde Twitter’da tweet paylaşan farklı aktörler bulunmaktadır. Bu aktörler arasında en fazla bireylerin aktif olduğu görülmektedir. İletişim sürecine tweet paylaşarak katılan aktörlerin dağılımı aşağıda sunulan Tablo 71’de aktarılmaktadır. (Aktörler kategorisinde birey, grup, STK, siyasal kuruluş, siyasetçi, medya kuruluşları için sırasıyla Cohen Kappa değerleri: Kappa=0,78; 0,96; 0,999; 0,999; 0,999; 0,999).

Tablo 73 İletişim Sürecine Katılan Aktörler

İletişim Sürecine Katılan Aktörler	Katılımcı Sayısı	Oransal dağılım
<i>Bireyler 1 (Bağlarıyla İlgili Bilgi Bulunan)</i>	117	%5
<i>Bireyler 2 (Bağlarıyla İlgili Bilgi Bulunmayan)</i>	2111	%92,6
Sosyal, Kültürel vd. Gruplar	3	%0,13
Sivil Toplum Örgütleri	1	%0,05
Siyasal Kuruluşlar	20	%1
Siyasetçiler	5	%0,2
Medya Kuruluşları	24	%1,03

Tablo 73’de iletişim sürecine en çok katılanların bireyler olduğu, bireyler arasında da profillerinde içinde buldukları sosyal veya siyasal ağlarla ilgili bilgi bulunmayanların yoğunlukta olduğu görülmektedir.

2. Twitter iletişimine katılan aktörlerin sosyal ağ kapasitesi nedir?

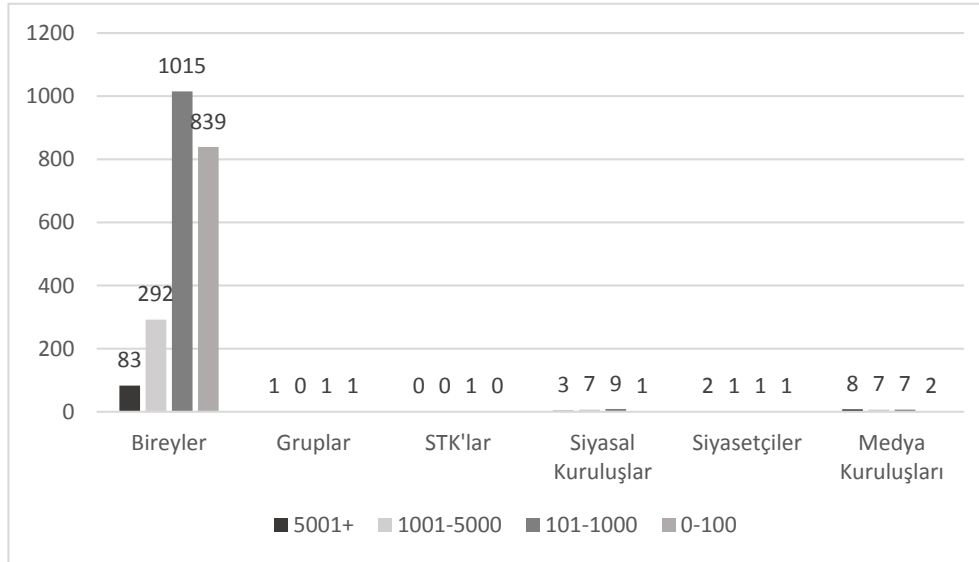
Twitter iletişim sürecine katılan aktörlerin takipçi sayılarına göre belirlenen sosyal ağ büyüklükleri dört farklı düzeyde sınıflandırılmıştır. Bu düzeyler Tablo 72 Farklı Sosyal Ağ Düzeylerindeki Aktör Sayıları'nda ve Grafik 10 Aktörlerin Sosyal Ağ Büyüklükleri'nde aktarılmaktadır. Buna göre 101-1000 aralığında takipçi sayısına sahip olan aktörlerin sayısının diğer düzeylere göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 74. Farklı Sosyal Ağ Düzeylerindeki Aktör Sayıları

Aktörler	5001+	1001-5000	101-1000	0-100
Bireyler	83	292	1015	839
Gruplar	1	0	1	1
STK'lar	0	0	1	0
Siyasal Kuruluşlar	3	7	9	1
Siyasetçiler	2	1	1	1
Medya Kuruluşları	8	7	7	2

Tablo 74'de sosyal ağ genişliği bakımından bireysel kullanıcıların en fazla 101-1000 aralığında takipçi sayısına sahip oldukları görülmektedir.

Grafik 10 Aktörlerin Sosyal Ağ Büyüklükleri

Grafik 10'da 5001 ve üzerinde takipçi sayısına sahip olan aktörlerin sayısının oldukça az olduğu görülmektedir.

3. *Twitter iletişimine katılan aktörlerin iletişim sürecinde bilgi, görüş paylaşımı bakımından tweet ve retweet paylaşım düzeyleri nedir? İletişim sürecinde bilgi ve görüşlerin kaynağında olan aktörler hangileridir? Kaynaklardan bilginin yayımında hangi aktörler belirleyicidir?*

İletişim sürecine katılım tweet paylaşımı ve retweetler aracılığıyla yapılmaktadır. 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanı seçim sürecinde Twitter’da en fazla tweet ve retweet yapan aktörler Tablo 75 Aktörlerin Tweet ve Retweet Paylaşım Sıklıkları tablosunda gösterilmektedir. Buna göre bireyler iletişim sürecine en fazla katkıda bulunan aktörlerdir. Bu veri dağılımı oluşturulurken öncelikle retweet yapan aktörler tespit edilmektedir.

Tablo 75. Aktörlerin Tweet ve Retweet Paylaşım Sıklıkları

Aktörler	Tweet Sayısı	ReTweet Sayısı
Bireyler 1 (<i>Bilgi bulunan</i>)	37	80
Bireyler 2 (<i>Bilgi bulunmayan</i>)	780	1331
Sosyal veya Kültürel Gruplar	0	3
Sivil Toplum Örgütleri	0	1
Siyasal Kuruluşlar	7	13
Siyasetçiler - Adaylar	1	4
Medya Kuruluşları	17	7

Tablo 75’de medya kuruluşları haricindeki bütün aktörlerin retweet sayılarının tweet sayılarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durumda medya kuruluşları dışındaki aktörlerin iletişim sürecinde baskın olan rolünün retweetler üzerinden başkaları tarafından paylaşılan görüş, haber ve bilgileri yayma faaliyeti olduğunu söylemek mümkündür. Medya kuruluşları için bu durum tam tersidir. Medya kuruluşlarının bilgi yayma sürecindeki rolü bireylerden oldukça az ancak diğer aktörlerden daha fazladır.

Bu durumda yukarıda açıklanan aktörler en fazla hangi aktörlerin paylaştıkları tweetleri paylaşmaktadır? Bir diğer ifadeyle bilgi ve görüşlerin kaynağı olan aktörler hangileridir. Ayrıca bilgi yayma rolüne sahip olan aktörler en fazla hangi kaynaklardan gelen tweetleri yaymaktadır. Bu sorunun cevaplanabilmesi için tweet metinlerinde yer alan retweet sembolünden yola çıkılarak yukarıda açıklanan aktörlerin en fazla hangi aktörlerden gelen tweetleri yaydığı tespit edilmekte ve Tablo 76’da Bilgi Kaynağı Olan ve Bilgiyi Yayan Aktörlerin Paylaşım Sıklıkları’nda gösterilmektedir. Bu süreçte tweeti retweet yapılan aktörler profil bilgileri dikkate alınarak özne konumuna göre kodlanarak bilgi kaynağı aktörler şeklinde sınıflandırılmaktadır. (Bilgi kaynağı olan aktörler

kategorisinde kodlayıcılararası uyum bakımından birey, grup, STK, siyasal kuruluş, siyasetçi, medya kuruluşları için sırasıyla Cohen Kappa değerleri: Kappa=0,971; 0,798; 0,999; 0,906; 0,99; 0,999).

Tablo 76. Bilgi Kaynağı Olan ve Bilgiyi Yayan Aktörlerin Paylaşım Sıklıkları

Kaynakların Paylaşımını Retweet Yapan Aktörler	Bilgi ve Görüşlerin (Retweetlerin) Kaynağı Olan Aktörler					
	Bireyler	Gruplar	STK'lar	Siyasetçiler	Siyasal Kuruluşlar	Medya
<i>Bireyler 1 (Bilgi Bulunanlar)</i>	44	5	0	27	3	1
<i>Bireyler 2 (Bilgi Bulunmayanlar)</i>	726	23	7	435	73	67
<i>Sosyal, Kültürel vd. Gruplar</i>	2	0	0	1	0	0
<i>STK'lar</i>	1	0	0	0	0	0
<i>Siyasetçiler</i>	0	0	0	3	1	0
<i>Siyasal Kuruluşlar</i>	1	0	0	8	4	0
<i>Medya Kuruluşları</i>	1	0	0	2	1	3

Tablo 76'da bilgi yayan aktörler çalışmada sınıflandırılan kullanıcıları ifade ederken, kaynak olan aktörler tweet metinleri içerisinde belirlenerek bilgi akışını anlamak adına sınıflandırılan tweeti retweet yapılan aktörlerden oluşmaktadır. Buna göre bilgi ve görüşlerin kaynağı olan aktörlerin tweetleri, ilk gruptaki aktörler tarafından retweet yapılarak yayılmıştır. Bu tabloya göre bireyler en fazla bireylerden gelen tweetleri retweet yaparken ikinci olarak oldukça yüksek bir düzeyde siyasetçilerden gelen tweetleri retweet yapmaktadır. Bu bakımdan bilginin yayılımı sürecinde gelen bilginin önemli bir kaynağı siyasetçiler, daha sonra siyasal kuruluşlar ve daha sonra medya organlarıdır. Aşağıda Tablo 77 Bilgi ve Görüş Akışında Aktörlerin Rolü'nde bu dağılım bilgi kaynağı olan aktörler ve bilgiyi yayan aktörler birbirinden ayrılarak değerlendirilmiş, bilgiyi yayan aktörler de kendi içinde yeni aktörler (bireyler, gruplar ve STK'lar) ve geleneksel aktörler (siyasetçiler, siyasi kuruluşlar ve medya kuruluşları) olarak ele alınmıştır.

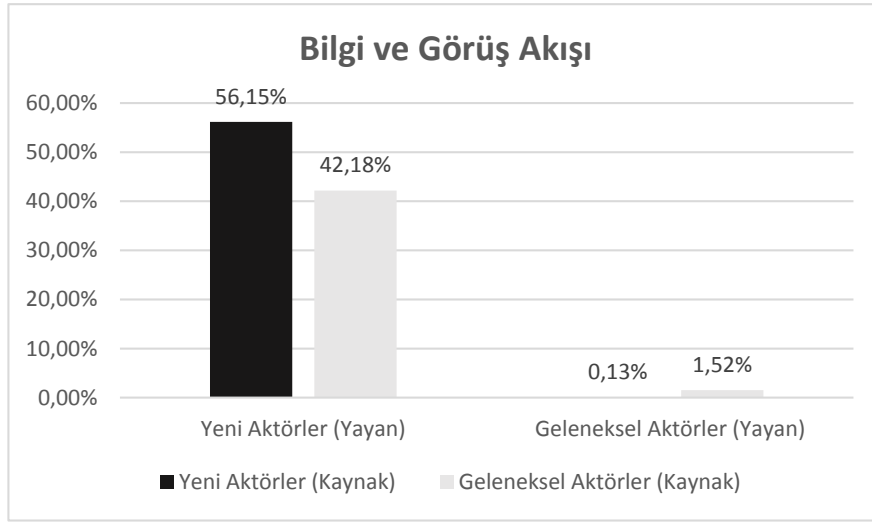
Tablo 77. Bilgi ve Görüş Akışında Aktörlerin Rolü

Bilgiyi Yayan Aktörler	Bilgi Kaynağı Aktörler	
	Yeni Aktörler	Geleneksel Aktörler
<i>Yeni Aktörler</i>	808	607
<i>Geleneksel Aktörler</i>	2	22

Tablo 77'de bilgi kaynağı olmak bakımından yeni aktörler ve geleneksel aktörler arasındaki farkın yüksek olmadığı görülmektedir.

Grafik 11’de bilgi ve görüş akışında aktörlerin rolünün oransal dağılımı aktarılmaktadır.

Grafik 11 Bilgi ve Görüş Akışında Aktörlerin Rolü Oransal Dağılımı

Bilgi ve görüş akışında aktörlerin rolünü gösteren Grafik 11’de geleneksel aktörlerin paylaştıkları tweetlerin büyük bir oranda yeni aktörler tarafından yayıldığı, yeni aktörlerin paylaştığı tweetlerin ise geleneksel aktörler tarafından yayılma oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir.

4. Twitter iletişim sürecinde bilgi kaynağı olan aktörlerin sayısı ile iletişim sürecindeki etki düzeyi arasında bir paralellik bulunuyor mu? İletişim sürecinde kaynakların çeşitliliğinden söz edilebilir mi? Yoksa bilgi ve görüş üretimi bakımından bir merkez mi bulunuyor? Bu süreçte özne konumları bakımından yeni aktörler ve geleneksel aktörlerin konumları nedir?

Tweet, retweet ve aktörlere ilişkin bilgiler Tablo 78 Retweet Yapılan Tweetlerin Kaynak Kullanıcılara Göre Dağılımı ve Tablo 79 Retweet Yapılan Tweetleri (Kaynak Tweetleri) Paylaşan Aktörlerin Yoğunluğu tablolarında aktarılmaktadır. Tablo 78’de verilen dağılımın tespiti yapılırken tweeti retweet yapılan aktörler kendi kategorileri altında tek tek kaydedilmekte ve sonuç olarak tweeti retweet yapılan aktörlerin sayıları ve aktör konumlarına göre yoğunlukları bulunmaktadır.

Tablo 78. Retweet Yapılan Tweetlerin Kaynak Kullanıcılara Göre Dağılımı

	Birey	Grup	STK	Siyasetçi	Siyasal Kuruluş	Medya	Toplam RT
RT Yapılan Tweet Oranı	775	28	7	476	82	71	1439
	%53,9	%1,9	%0,5	%33,1	%5,7	%4,9	%100

Tablo 78’de retweet yapılan tweetlerin %53,9’unun en yüksek düzeyde bireyler tarafından paylaşıldığı yani tweet kaynağının bireyler olduğu; ikinci olarak %33,1 oranla siyasetçiler tarafından gönderildiği görülmektedir.

Tablo 79. Retweet Yapılan Tweetleri Paylaşan Aktörlerin Yoğunluğu

	Birey	Grup	STK	Siyasetçi	Siyasal Kuruluş	Medya	Toplam Kaynak Kullanıcı
RT Yapılan Tweetleri Paylaşan Kullanıcıların Oranı	572	19	6	28	27	43	695
	%82,3	%2,7	%0,9	%4,0	%3,9	%6,2	%100

Tablo 79’da tweeti ilk olarak paylaşanların çoğunluğu %82,3 ile bireylerdir, ikinci sırada tweeti kaynak olarak paylaşanlar %6,2 ile medya ve üçüncü sırada %4 ile siyasetçilerdir.

Tablo 80. Retweet Yapılan Tweetlerin ve Bu Tweetleri Paylaşan Kaynakların Oranı

	Birey	Grup	STK	Siyasetçi	Siyasal Kuruluş	Medya
RT Yapılan Tweet Oranı	%53,9	%1,9	%0,5	%33,1	%5,7	%4,9
RT Yapılan Tweetleri Paylaşan Kullanıcıların Oranı	%82,3	%2,7	%0,9	%4,0	%3,9	%6,2

Tablo 80’de RT yapılan tweetlerin %53,9’u RT yapan kullanıcıların tamamının %82,3’ü tarafından paylaşılmıştır. Buna göre yapılan hesaplardan şu sonuç çıkmaktadır: süreç boyunca paylaşılan görüş, bilgi ve yorumların %46,1’inin bireyler dışındaki %17,7’lik kaynak kullanıcı kesimi tarafından paylaşılmıştır. Bu %17,7’lik kesimin içerisinde siyasetçilerin payı %4,0’dür. RT yapılan tweetlerin %33,1’i tweet paylaşanların yalnızca %4,0’ünü oluşturan siyasetçilerin paylaştıkları tweetlerdir.

5. Twitter iletişim sürecinde paylaşılan mesajların içerikleri bakımından agonistik demokrasi yaklaşımı çerçevesinde belirlenen kategorilere dağılımı nedir?

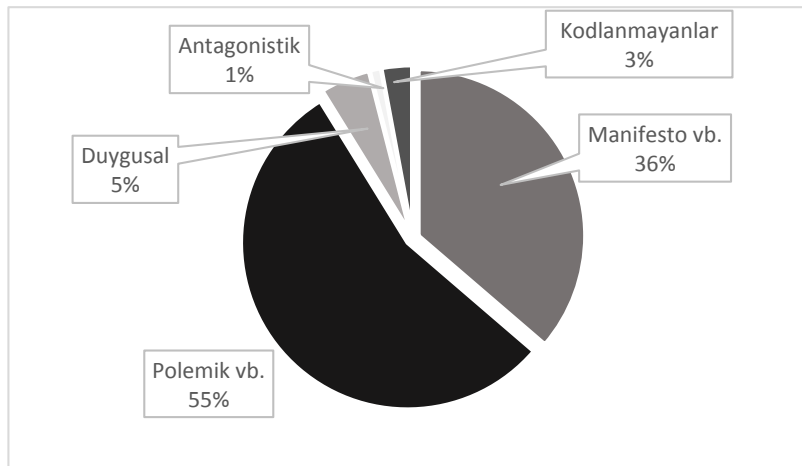
10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanı seçim sürecinde paylaşılan tweetler içeriklerine göre değerlendirildiğinde agonistik yaklaşım çerçevesinde belirlenen iletişim kategorilerine göre elde edilen sonuçlar Tablo 81 Agonistik Bağlamda İletişim Kategorileri tablosunda aktarılmaktadır. (İletişim kategorileri bakımından kodlayıcılararası uyum bakımından manifesto vd., polemik vd., duygusal vd., antagonistik ve kodlanmayan tweetler için sırasıyla Cohen Kappa değerleri: Kappa=0,913; 0,872; 0,725; 0,999; 0,497).

Tablo 81. Agonistik Bağlamda İletişim Kategorileri

İletişim Kategorileri	Tweet Sayısı
Manifesto, Destek, Partizanlık, Retorik, Ajitasyon vd.	828
Polemik, Spekülasyon, Provokasyon, Eleştiri, İroni, Talepler vd.	1252
Duygusal İfadeler ve Argo	110
Antagonistik (Nefret, Düşmanlık, Tehdit ve Küfür)	24
Kodlanmayanlar (Kategori Dışı)	67

Agonistik çerçevede iletişim kategorileri içerisinde en fazla polemik, spekülasyon, provokasyon, eleştiri, ironi ve taleplerin bulunduğu görülmektedir. Bu tür tweetlerde çatışmacı dilin daha yoğun olduğunu söylemek mümkündür. Grafik 12 agonistik bağlamda iletişim kategorilerine ilişkin oransal dağılımı yansıtmaktadır.

Grafik 12. Agonistik Bağlamda İletişim Kategorilerine İlişkin Oransal Dağılımı

Grafik 12'de iletişim sürecinin büyük bölümünün agonistik iletişim tarzına uygun olduğu ve antagonistik ve kodlanmayanlar kategorisindeki tweetlerin toplam oranının %4 olduğu görülmektedir.

6. *Twitter’da paylaşılan mesajlarda alternatif gündemler veya konular tartışılmakta mıdır? Bunların toplam iletişim içerisindeki yoğunluğu nedir?*

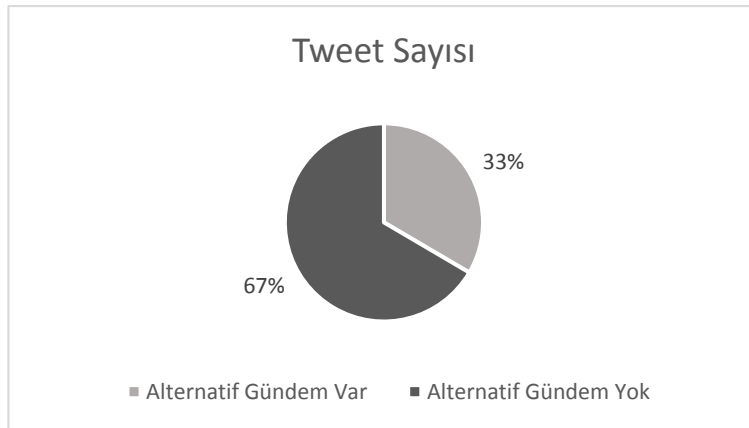
Twitter’da iletişim sürecinde paylaşılan tweetler içerikleri bakımından değerlendirildiğinde tweetlerin büyük bir bölümünde alternatif bir gündemin bulunmadığı ve paylaşımların çoğunun seçimler ve seçim süreciyle ilgili adaylar ve tartışmalarla ilgili olduğu görülmektedir. Tablo 82 Alternatif Gündem Bulunan Tweetlerin Sayısı ve Grafik 13 Alternatif Gündem Bulunan Tweetlerin Oranı bu soruya ilişkin bulguları göstermektedir. (Alternatif gündem kategorisi için Cohen Kappa değeri: $Kappa=0,879$)

Tablo 82. Alternatif Gündem Bulunan Tweetlerin Sayısı

Alternatif Gündem	Tweet Sayısı
Var	763
Yok	1518

Tablo 82’de alternatif gündem bulunmayan tweetlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Grafik 13. Alternatif Gündem Bulunan Tweetlerin Oranı

Grafik 13’de Twitter iletişim sürecinde büyük oranda seçim gündeminin tartışıldığı görülmekle birlikte alternatif gündemlerin oluşumu bakımından bir potansiyelin olduğunu söylemek mümkündür. Ancak hâkim gündemin iletişim sürecinde kapladığı yer diğer gündemlere göre oldukça fazladır.

7. *Twitter iletişimi sürecinde paylaşılan mesajların siyasal çatışmaya olanak yaratacak şekilde gruplararası farklılaşmaya katkıda bulunduğu söylenebilir mi? Bu mesajların toplam iletişim süreci içerisindeki oranı nedir?*

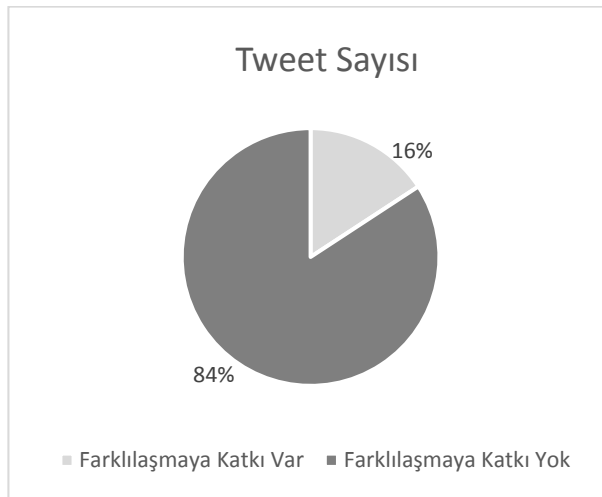
İletişim sürecinde içerikleri bakımından incelenen tweetlerde farklılaşma, ayrışma ve çatışmaya katkıda bulunan tweetlerin sayısı aşağıdaki Tablo 83 Farklılaşmaya Katkıda Bulunan Tweetlerin Sayısı ve Oransal Dağılımı ve Grafik 14'de aktarılmaktadır. Bu tabloya göre farklılaşmaya katkıda bulunan tweetlerin sayısı oldukça düşüktür. (Farklılaşma kategorisi için Cohen Kappa değeri: $Kappa=0,801$)

Tablo 83. Farklılaşmaya Katkıda Bulunan Tweetlerin Sayısı

Farklılaşma	Tweet Sayısı
Katkı Var	360
Katkı Yok	1921

Tablo 83'de tweetlerin büyük bölümünde farklılaşmaya katkı olmadığı görülmektedir.

Grafik 14. Farklılaşmaya Katkıda Bulunan Tweetlerin Oransal Dağılımı

Grafik 14'de toplam iletişim sürecinde paylaşılan tweetlerin yalnızca %16'sında farklılaşmaya ya da çatışmaya katkıda bulunan içeriklerin paylaşıldığı görülmektedir.

8. İncelenen süreçte Twitter'da paylaşılan tweetlerin mücadeleye katkıda buldukları söylenebilir mi? Bu mesajların toplam iletişim içerisindeki oranı ve farklı mücadele kategorilerine göre dağılımı nedir?

Seçim sürecinde paylaşılan tweetlerin içeriklerine göre paylaşılan tweetlerin büyük bir bölümünde mücadeleye katkı söz konusu olmamakla birlikte bu konuda çeşitli potansiyellerin olduğu görülmektedir. Mücadele içerisinde demokratik hareketlere katkı

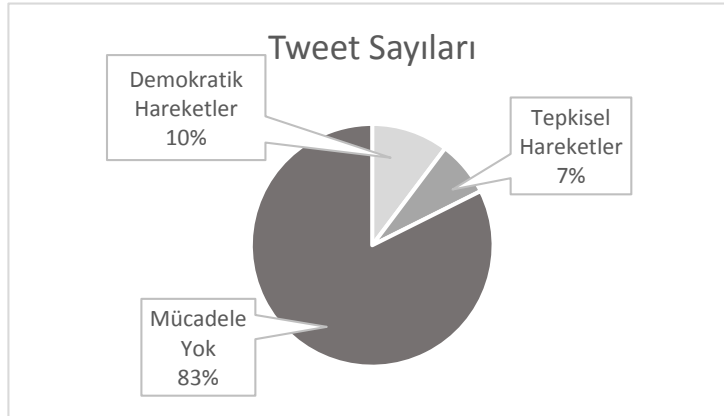
tepkisel hareketlerden daha fazladır. Mücadelelere ilişkin tweet sayıları Tablo 84 Mücadelelere Göre Tweetlerin Dağılımı tablosunda gösterilmektedir. Toplam içerisindeki oranı ise Grafik 15 Mücadelelere Göre Tweetlerin Oransal Dağılımı'nda aktarılmaktadır. (Mücadele kategorisi için demokratik taban hareketleri, tepkisel taban hareketleri; demokratik örgütlü hareketler ve tepkisel örgütlü hareketler için sırasıyla Cohen Kappa değerleri: Kappa=0,681; 0,832; 0,999; 0,999)

Tablo 84. Mücadelelere Göre Tweetlerin Dağılımı

Mücadeleler	Tweet Sayıları
Demokratik (Sosyal Siyasal, Ekonomik Hareketler)	234
Tepkisel (Aşırı-Milliyetçi, Ataerkil, Aşırı-Dinsel, Anti-Demokratik)	168
Mücadele Yok	1879

Tablo 84'de tweetlerin büyük bölümünde mücadeleye katkı bulunmadığı görülmektedir.

Grafik 15. Mücadelelere Göre Tweetlerin Oransal Dağılımı

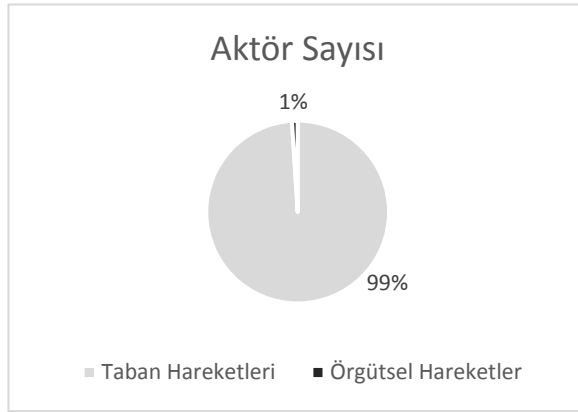
Grafik 15'de demokratik hareketler ile tepkisel hareketler arasındaki farkın fazla olmadığı ve bu alanda iki karşıt konum arasında çatışma potansiyeli aktarılmaktadır. Ancak genel içerisindeki mücadele oranı düşüktür. Demokratik hareketler tepkisel hareketlere oranla küçük bir farkla daha fazladır.

Aktörlerin büyük bir kısmı taban hareketleri aktörleri iken oldukça az sayıda aktör örgütsel aktör konumundadır. Tablo 85 Hareket Biçimine Göre Aktör Sayılarının Dağılımı ve Grafik 16 Hareket Biçimlerine Göre Oransal Dağılımı tabloları bu bulguları yansıtmaktadır.

Tablo 85. Hareket Biçimine Göre Aktör Sayılarının Dağılımı

Hareket Biçimi	Aktör Sayıları
Taban Hareketleri	398
Örgütsel Hareketler	4
<i>Toplam</i>	<i>402</i>

Tablo 85’de hareketler kategorisinin neredeyse tamamının taban hareketlerinden oluştuğu görülmektedir.

Grafik 16. Hareket Biçimlerine Göre Oransal Dağılım

Grafik 16’da aktörlerin büyük bir kısmını taban hareketi aktörleri ve oldukça büyük bir kısmını bireylerin oluşturduğu söylenebilir. Mücadeleye katkı sürecinde örgütsel olarak katılım düzeyinin düşük olduğu görülmektedir.

6.2.2. Araştırma Varsayımlarına İlişkin Bulgular

Bu bölümde agonistik yaklaşım bağlamında çeşitli değişkenler ile agonistik siyasetin öğeleri arasındaki olası ilişkiler çerçevesinde geliştirilen varsayımlara dair bulgular aktarılmaktadır. Bu çerçevede geliştirilen her varsayımın altında ilişkilere dair elde edilen sonuçlar açıklanmaktadır. Her ilişki düzeyi için analizler ayrı ayrı gösterilmektedir ve tweetlerin dağılımı ayrı tablolarda aktarılmaktadır. Ayrıca elde edilen bulgular bileşik, satır koşullu ve sütun koşullu oranlarına göre farklı tablolarda açıklanmaktadır.

1. Twitter iletişim sürecinde aktörler ile farklılaşma arasında, alternatif gündem arasında, tweet şekli arasında ve mücadeleye katkı arasında anlamlı bir ilişki bulunuyor mu?

i. Aktörler ve Farklılaşma

Agonistik bağlamda farklı aktörlerin iletişim sürecine katılımı öngörülmektedir. Ancak aktörlerin katılımın ilişkin dağılımda bireysel katılım düzeyinde yığılma olduğu görülmektedir. Farklılaşma bakımından dağılıma bakıldığında sosyal-kültürel gruplar, STK'lar, siyasal kuruluşlar, siyasetçiler ve medya organlarının farklılaşmaya katkılarının zayıf olduğu görülmektedir. Tablo 86 Aktör Kategorilerine Göre Farklılaşma Oranı'nda konuya ilişkin bulgular aktarılmaktadır.

Tablo 86. Aktör Kategorilerine Göre Farklılaşma Oranı

Aktörler	Farklılaşma/Ayrışma	
	Katkı Var	Katkı Yok
Bireyler-1 (<i>Sosyal, kültürel vd. bağlarıyla ilgili bilgi bulunan</i>)	30	87
Bireyler (<i>Bilgi bulunmayan</i>)	322	1789
Sosyal veya Kültürel Gruplar	1	2
Sivil Toplum Örgütleri	1	0
Siyasal Kuruluşlar	5	15
Siyasetçiler / Adaylar	1	4
Medya ve Haber Kuruluşları	0	24

Tablo 86'da aktör konumları ve farklılaşma arasında bir ilişki olup olmadığını anlamak amacıyla sıklıkları çok düşük olan siyasal kuruluşlar, siyasetçiler ve medya geleneksel aktörler olarak bir araya getirilmiştir. Sosyal gruplar ve sivil toplum örgütleri ise sosyal, siyasal vd. bağlarıyla ilgili bilgi bulunan Bireyler 1 kategorisinde bir araya getirilmiştir. Bu düzey birleştirme durumu aşağıda Tablo 87'de aktarılmaktadır.

Tablo 87. Birleştirilen Aktör Kategorilerine Göre Sıklıklar

Aktörler	Farklılaşma	
	Katkı Var	Katkı Yok
Bireyler -1 ve STK ve Gruplar	32	89
Bireyler - 2	322	1789
Geleneksel Aktörler	6	43

Ki-kare testine göre aktörler ile farklılaşma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğu %5 anlamlılık düzeyinde söylenebilir ($P=0,004$). Phi değerine (0,070) göre %7 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 88. Aktörler ve Farklılaşma Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar

Aktörler	Farklılaşma/Ayrışma	
	Katkı Var	Katkı Yok
Bireyler-1, STK ve Gruplar	%1,4	%3,9
Bireyler-2	%14,1	%78,4
Geleneksel Aktörler	%0,3	%1,9

Tablo 88'de aktörler içerisinde Bireyler-2 ve farklılaşmaya katkı %14,1, geleneksel aktörler ve farklılaşmaya katkı %0,3'dür.

Tablo 89. Aktörler ve Farklılaşma Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranları

Aktörler	Farklılaşma/Ayrışma	
	Katkı Var	Katkı Yok
Bireyler-1, STK ve Gruplar	%26,4	%73,6
Bireyler-2	%15,3	%84,7
Geleneksel Aktörler	%12,2	%87,8

Tablo 89'da bireyler-1'de farklılaşma oranının %26,4 ile en yüksek düzeyde; geleneksel aktörlerde %12,2 ile en az düzeyde olduğu görülmektedir.

Tablo 90. Aktörler ve Farklılaşma Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranları

Aktörler	Farklılaşma/Ayrışma	
	Katkı Var	Katkı Yok
Bireyler-1, STK ve Gruplar	%8,9	%4,6
Bireyler-2	%89,4	%93,1
Geleneksel Aktörler	%1,7	%2,2

Tablo 90'da farklılaşmayı arttıranlar içerisinde en yüksek oranın %89,4 ile bireyler-2'de; %1,7 ile geleneksel aktörlerde bulunduğu görülmektedir. Farklılaşmayı arttırmayanlar içerisinde de bireyler-2 %93,1 ile en yüksek orana sahiptir. Farklılaşmaya katkıda bulunmama oranı %2,2 ile en az geleneksel aktörlerdedir. Yeni aktörlerin farklılaşmaya katkı düzeyi geleneksel aktörlere göre oldukça yüksektir.

ii. Aktörler ve Alternatif Gündem

Aktörler ve alternatif gündeme uygun paylaşım sıklıkları Tablo 91 Özne Konumları ve Alternatif Gündem'de aktarılmaktadır.

Tablo 91. Özne Konumları ve Alternatif Gündem

Aktörler	Alternatif Gündem	
	Var	Yok
Bireyler -1	22	95
Bireyler -2	732	1379
Sosyal veya Kültürel Gruplar	0	3
Sivil Toplum Örgütleri	0	1
Siyasal Kuruluşlar	1	19
Siyasetçiler / Adaylar	3	2
Medya ve Haber Kuruluşları	5	19

Aktörler ve tweet içerikleri değerlendirildiğinde çeşitli aktörlerin tweet paylaşım sıklıklarının çok düşük olduğundan düzey birleştirme yapılmaktadır. Tablo 92 Düzey Birleştirme Özne Konumları ve Alternatif Gündem’de bireyler-1, sosyal ve kültürel gruplar ve sivil toplum örgütleri tek düzeyde toplanmaktadır. Siyasal kuruluşlar ve siyasetçiler birleştirilerek siyasal kuruluşlar düzeyi oluşturulmaktadır. Medya kuruluşları sabit kalmaktadır. Bu noktada özne konumları ile farklılaşmaya katkı düzeyleri aktarılmakta ve bunlar arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı test edilmektedir.

Tablo 92. Düzey Birleştirme - Özne Konumları ve Alternatif Gündem

Aktörler	Alternatif Gündem	
	Var	Yok
Bireyler -1, STK ve Gruplar	22	99
Bireyler- 2	732	1379
Siyasal Kuruluşlar	4	21
Medya Kuruluşları	5	19

Ki-kare testine göre aktörler ve alternatif gündem arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğu %5 anlamlılık düzeyinde söylenebilir ($P=0,000$). Phi katsayısına (0,092) göre ilişki düzeyi %9,2 olarak tespit edilmektedir.

Tablo 93. Aktörler ve Farklı Gündem Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar

Aktörler	Alternatif Gündem Var	Alternatif Gündem Yok
Bireyler-1	%1,0	%4,3
Bireyler-2	%32,1	%60,5
Siyasal Kuruluşlar	%0,2	%0,9
Medya	%0,2	%0,8

Tablo 93’de bireyler-2 kategorisi ve alternatif gündem bulunma oranının %32,1 olduğu söylenebilir. Siyasal kuruluşlar ve alternatif gündem bulunma oranı %0,2’dir.

Tablo 94. Aktörler ve Farklı Gündem Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranları

Aktörler	Alternatif Gündem Var	Alternatif Gündem Yok
Bireyler-1	%18,2	%81,8
Bireyler-2	%34,7	%65,3
Siyasal Kuruluşlar	%16,0	%84,0
Medya	%20,8	%79,2

Tablo 94'de bireyler-2'nin tweetlerinde %34,7 ile en fazla; siyasi kuruluşların tweetlerinde %16,0 ile en az oranda farklı gündemlerin tartışıldığı görölmektedir.

Tablo 95. Aktörler ve Alternatif Gündem Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranları

Aktörler	Alternatif Gündem Var	Alternatif Gündem Yok
Bireyler-1	%2,9	%6,5
Bireyler-2	%95,9	%90,8
Siyasal Kuruluşlar	%0,5	%1,4
Medya	%0,7	%1,3

Tablo 95'de alternatif gündem ve konulara katkının %95,9 ile en fazla bireyler-2'de; %0,5 ile en düşük siyasi kuruluşların tweetlerinde bulunduğu söylenebilir. Farklılaşmaya katkıda bulunmama oranı %90,8 ile en fazla bireyler-2'dedir. Sonuç olarak, aktörler içerisinde bireyler-2'nin farklı gündem ve konu yaratmada en yüksek orana sahip olduğu söylenebilir.

iii. Aktörler ve Tweet Şekli

Bilgi yayma ve oluşturma arasındaki ilişkiye bakılırken analizin anlamlı olabilmesi için retweet faaliyetinin en az bir kez gerçekteştirilmiş olması koşulu aranmıştır. Dolayısıyla sütun bölümünde STK'lar, satır bölümünde ise Sosyal, Kültürel vd. Gruplar, Sivil Toplum Örgütleri, Siyasetçiler, Siyasi Kuruluşlar ve Medya kuruluşları bu ilişki dışında tutulmuştur. Bu durumda agonistik iletişim sürecinde ön plana çıkan bireylerin retweet aktiviteleri bakımından en çok hangi diğer aktörlerle etkileşimde oldukları özne konumları ile retweet aktiviteleri arasında bir ilişki olup olmadığı değerlendirilmektedir.

Tablo 96. Bilgiyi Yayanlar ve Bilgi Kaynakları

Kaynakların Paylaşımlarını Retweet Yapararak Yayan Aktörler	Bilgi ve Görüşlerin Kaynağı Olan Aktörler				
	Bireyler	Gruplar	Siyasetçiler	Siyasal Kuruluşlar	Medya
Bireyler 1 (Bilgi Bulunanlar)	44	5	27	3	1
Bireyler 2 (Bilgi Bulunmayanlar)	726	23	435	73	67

Ki-kare testine göre retweet yapanlar ile tweeti paylaşanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğu %5 anlamlılık düzeyinde söylenebilir ($P=0,034$). Phi değerine (0,086) göre ilişki düzeyi %8,6 olarak tespit edilmektedir.

Tablo 97. Bilgiyi Yayanlar ve Bilgi Kaynakları Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar

Bilgi Yayan Aktörler	Bilgi ve Görüşlerin Kaynağı Olan Aktörler				
	Birey	Grup	Siyasetçi	Siyasi Kuruluş	Medya
Bireyler-1	%3,1	%0,4	%1,9	%0,2	%0,1
Bireyler-2	%51,7	%1,6	%31,0	%5,2	%4,8

RT yapanlar içerisinde bireyler-2 ve bireylerden gelen tweetlerin oranı %51,7'dir ve bireyler-2 en fazla bireylerden gelen tweetleri retweet yapmıştır. Retweet yoluyla bilgiyi yayan bireyler-1 ve grupların oranı %0,4 ve bireyler-2 ve gruplar oranı %1,6'dır ve bu aktörler en az gruplardan gelen tweetlerin yayımına katkıda bulunmuştur. Bireyler-2 ve siyasetçilerin oranı %31,0'dir. Bireyler-1 ve bireyler-2 ikinci olarak en fazla siyasetçilerden gelen tweetleri yaymıştır.

Tablo 98. Bilgiyi Yayanlar ve Bilgi Kaynakları Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranları

Bilgi Yayan Aktörler	Bilgi ve Görüşlerin Kaynağı Olan Aktörler				
	Birey	Grup	Siyasetçi	Siyasi Kuruluş	Medya
Bireyler-1	%55,0	%6,3	%33,8	%3,8	%1,3
Bireyler-2	%54,8	%1,7	%32,9	%5,5	%5,1

Bireyler-1 %55 ile en fazla bireylerden gelen tweetleri, %33,8 ile ikinci olarak en fazla siyasetçilerden gelen tweetleri ve en az %1,3 ile medya kuruluşlarından gelen tweetleri retweet yapmaktadır. Bireyler-2 en fazla %54,8 ile bireylerden gelen tweetleri, %32,9 ile ikinci sırada en fazla siyasetçilerden gelen tweetleri; en az %1,7 ile gruplardan gelen

tweetleri retweet yapmıştır. Bireyler-1'in sosyal, siyasal bağlarıyla ilgili bilgi bulunanlardan oluştuğu düşünüldüğünde gruplarla arasındaki etkileşimin bireyler-2'ye göre daha yüksek olduğu düşünülmektedir.

Tablo 99. Bilgi Yayanlar ve Bilgi Kaynakları Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranları

Bilgi Yayan Aktörler	Bilgi ve Görüşlerin Kaynağı Olan Aktörler				
	Birey	Grup	Siyasetçi	Siyasi Kuruluş	Medya
<i>Bireyler-1</i>	%5,7	%17,9	%5,8	%3,9	%1,5
<i>Bireyler-2</i>	%94,3	%82,1	%94,2	%96,1	%98,5

Tablo 99'da bilgi kaynaklarının her kategorisinde en fazla bilgi bireyler-2 tarafından yayıldığı görülmektedir. Burada bireyler-1'in oranı gruplar kategorisinde 17,9% ile en yüksek düzeye ulaşırken, medya kategorisinde %1,5 ile en düşük düzeydedir. Bireyler-2'nin düzeyi gruplar kategorisinde %82,1 ile en düşük düzeyde iken, medya kategorisinde %98,5 ile en yüksek düzeydedir. Burada bireyler-1 ve gruplar arasındaki etkileşim ön plana çıkmaktadır. Siyasetçiler bireylerden sonra en belirgin bilgi kaynaklarını oluşturmaktadır ve ürettikleri bilgi hem bireyler-1 hem de bireyler-2 tarafından yüksek düzeyde yayılmaktadır.

iv. Aktörler ve Mücadeleye Katkı

Aktörler ve mücadeleler arasında tweet içerikleri değerlendirilerek yapılan sınıflandırmaya göre her aktör konumuna karşılık gelen tweet sıklığı Tablo 100 Aktörler ve Mücadeleler Tweet Sıklıkları'nda aktarılmaktadır.

Tablo 100. Aktörler ve Mücadeleler Tweet Sıklıkları

Aktörler	Mücadeleler	
	Demokratik Hareketler	Tepkisel Hareketler
<i>Bireyler -1 (Bilgi bulunan)</i>	6	13
<i>Bireyler-2 (Bilgi bulunmayan)</i>	229	157
<i>Sosyal veya Kültürel Gruplar</i>	0	1
<i>Sivil Toplum Örgütleri</i>	0	0
<i>Siyasal Kuruluşlar</i>	1	0
<i>Siyasetçiler</i>	2	1
<i>Medya Kuruluşları</i>	2	0

Tablo 100'de içerikleri bakımından mücadelelere katkı sağlayan tweetleri paylaşan aktörlerin tamamına yakınının bireylerden oluştuğu görülmektedir. Diğer aktörlerde

tweet sıklığı çok düşük ve bazılarında hiç olmadığı için düzey birleştirme yapılmaktadır. Buna göre yeni aktörler (bireyler ve gruplar) ve geleneksel aktörler (siyasal kuruluş, siyasetçiler ve medya kuruluşları) olmak üzere düzeyler birleştirilmiştir.

Tablo 101. Aktörler ve Mücadele Düzeyi

Aktörler	Demokratik Hareketler	Tepkisel Hareketler
Yeni Siyasal Aktörler	235	171
Geleneksel Aktörler	5	1

Ki-kare testine göre mücadeleler ile aktörler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmadığı %5 anlamlılık düzeyinde söylenebilir (P=0,209).

Tablo 102. Aktörler ve Mücadele Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar

Aktörler	Demokratik Hareketler	Tepkisel Hareketler
Yeni Aktörler	%57	%41,5
Geleneksel Aktörler	%1,2	%0,2

Tablo 102'de yeni aktörler ve demokratik hareketler oranının %57 olduğu söylenebilir. Yeni aktörler ve tepkisel hareketlere katkı oranının %41,5 olduğu görülmektedir.

Tablo 103. Aktörler ve Mücadele Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar

Aktörler	Demokratik Hareketler	Tepkisel Hareketler
Yeni Aktörler	%58	%42
Geleneksel Aktörler	%83,3	%16,7

Tablo 103'de yeni aktörlerde ve geleneksel aktörlerde demokratik hareketlere katkı düzeyinin sırasıyla %58 ve %83,3 olduğu görülmektedir. Geleneksel aktörlerde demokratik hareketlere katkı oldukça yüksektir.

Tablo 104. Aktörler ve Mücadele Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranlar

Aktörler	Demokratik Hareketler	Tepkisel Hareketler
Yeni Aktörler	%97,9	%99,4
Geleneksel Aktörler	%2,1	%0,6

Tablo 104'de tepkisel hareketlere katkı bulunan tweetlerin %99,4'ünün yeni aktörler tarafından paylaşılırken, demokratik hareketlere katkı düzeyinin %97,9 ile daha düşük bir oranda olduğu görülmektedir.

2. İletişim sürecinde paylaşılan tweetlerde içerik bakımından farklılaşmaya katkı sağlayan mesajlarla mücadeleye katkı arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Örgütsel mücadeleler içerisinde sıklık düzeyi oldukça düşük olduğu için taban hareketi ve örgütsel hareket ayrımı kaldırılarak bu düzeyler analiz için birleştirilmiştir. Buna göre mücadeleler ve farklılaşma ilişkisi için demokratik hareketler ve tepkisel hareketlere ilişkin sıklık düzeyleri aşağıda Tablo 105 Mücadeleler ve Farklılaşma/Ayrışma Tweet Sayıları'nda aktarılmaktadır.

Tablo 105. Mücadeleler ve Farklılaşma/Ayrışma Tweet Sayıları

Mücadeleler	Farklılaşma	
	Katkı var	Katkı Yok
Demokratik Hareketler	63	171
Tepkisel Hareketler	119	49

Ki-kare testine göre mücadeleler ve farklılaşma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğu %5 anlamlılık düzeyinde söylenebilir ($P=0,000$). Phi değerine (-0,435) göre ilişki düzeyi ters yönlü %43,5 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 106. Mücadele ve Farklılaşma Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar

Mücadeleler	Farklılaşma	
	Katkı Var	Katkı Yok
Demokratik	%15,7	%42,5
Tepkisel	%29,6	%12,2

Tablo 106'da Tepkisel hareketler ve farklılaşmaya katkı oranının %29,6 olduğu söylenebilir. Demokratik hareketler ve farklılaşmaya katkı oranı %15,7'dir.

Tablo 107. Mücadele ve Farklılaşma Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranları

Mücadeleler	Farklılaşma	
	Katkı Var	Katkı Yok
Demokratik	%26,9	%73,1
Tepkisel	%70,8	%29,2

Tablo 107'de tepkisel hareketlerde farklılaşma oranının %70,'dir ve %26,9 olan demokratik hareketlerden daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Demokratik hareketlerde farklılaşma ve ayrışma düzeyinin azaldığı görülmektedir.

Tablo 108. Mücadele ve Farklılaşma Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranları

Mücadeleler	Farklılaşma	
	Katkı Var	Katkı Yok
Demokratik	%34,6	%77,7
Tepkisel	%65,4	%22,3

Tablo 108'de farklılaşmaya katkı sağlayan tweetler içerisinde en yüksek oranın %65,4 ile tepkisel hareketlerde olduğu görülmektedir. Farklılaşmaya katkıda bulunmayanların oranı %77,7 ile en fazla demokratik hareketlerdedir. Farklılaşma ve ayrışmanın en fazla tepkisel hareketlere katkıda bulunan mesajlarda söz konusu olduğunu söylemek mümkündür.

3. Twitter iletişiminde bilgi kaynağından gelen tweetler (retweet yapılan tweetler) ve alternatif gündem arasında anlamlı bir ilişki var mıdır? Diğer bir ifadeyle RT faaliyetinin konu çeşitliliğini arttırdığı söylenebilir mi?

Bilgi kaynağı olan aktörlerin paylaştığı tweetler Twitter'da dolaşıma girerek bu alandaki iletişim sürecini etkilemektedir. Çalışmanın bulgularına göre Twitter iletişim sürecindeki mesajların büyük bölümü retweetlerden oluşmaktadır. Bu noktada retweetlerin iletişim sürecindeki konu çeşitliliğini artırmak bakımından etkili olabileceği tahmin edilmektedir. Tablo 109 Retweet Yapılan Tweetler ve Alternatif Gündem bu ilişki bağlamında tweet sayılarını vermektedir. Bu tabloda STK'larda sıklık olmadığı için bu aktörler analiz dışında bırakılmıştır.

Tablo 109. Retweet Yapılan Tweetler ve Alternatif Gündem

Tweeti Retweet Yapılan Aktörler (Bilgi Kaynakları)	Alternatif Gündem	
	Farklı Konu	Farklı Konu Yok
Bireyler	346	429
Gruplar	9	19
Siyasetçiler	127	349
Siyasal Kuruluşlar	7	75
Medya Kuruluşları	8	63

Ki-kare testine göre Retweet yapılan tweetler ve alternatif gündem arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğu %5 anlamlılık düzeyinde söylenebilir (P=0,000). Phi değerine (0,250) göre ilişki düzeyi %25 olarak tespit edilmektedir.

Tablo 110. Retweetler ve Alternatif Gündem Düzeyi Çaprazlaması Bileşik Oranlar

<i>Tweeti Retweet Yapılan Aktörler (Bilgi Kaynakları)</i>	Alternatif Gündem	
	Var	Yok
<i>Bireyler</i>	%24,2	%30,0
<i>Gruplar</i>	%0,6	%1,3
<i>Siyasetçiler</i>	%8,9	%24,4
<i>Siyasal Kuruluşlar</i>	%0,5	%5,2
<i>Medya Kuruluşları</i>	%0,6	%4,4

Tablo 110'da tweeti retweet yapılan aktörlerden bireylerin tweetleri ve alternatif gündem bulunma oranının %24,2 olduğu söylenebilir. Tweeti retweet yapılan aktörlerden siyasetçilerin tweetleri ve alternatif gündem bulunma oranı %8,9'dur.

Tablo 111. Retweetler ve Alternatif Gündem Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar

<i>Tweeti Retweet Yapılan Aktörler (Bilgi Kaynakları)</i>	Alternatif Gündem	
	Var	Yok
<i>Bireyler</i>	%44,6	%55,4
<i>Gruplar</i>	%32,1	%67,9
<i>Siyasetçiler</i>	%26,7	%73,3
<i>Siyasal Kuruluşlar</i>	%8,5	%91,5
<i>Medya Kuruluşları</i>	%11,3	%88,7

Tablo 111'de bireylerin tweetlerinde en fazla %55,4 ile alternatif gündemin bulunmadığı görülmektedir. Alternatif gündem bulunmama oranı siyasal kuruluşlarda ve medya kuruluşlarında en yüksek düzeye çıkmaktadır.

Tablo 112. Retweetler ve Alternatif Gündem Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranlar

<i>Tweeti Retweet Yapılan Aktörler (Bilgi Kaynakları)</i>	Alternatif Gündem	
	Var	Yok
<i>Bireyler</i>	%69,6	%45,9
<i>Gruplar</i>	%1,8	%2,0
<i>Siyasetçiler</i>	%25,6	%37,3
<i>Siyasal Kuruluşlar</i>	%1,4	%8,0
<i>Medya Kuruluşları</i>	%1,6	%6,7

Tablo 112'de alternatif gündem bulunan tweetlerin %69,6'sının tweeti retweet yapılan bireyler tarafından paylaşıldığı görülmektedir. İkinci sırada %25,6 ile tweeti retweet yapılan siyasetçiler bulunmaktadır. Ancak siyasetçilerin tweetlerinde alternatif gündem bulunmama oranı %37,3 ile alternatif gündem bulunma durumundan daha yüksektir.

4. Tweetlerin agonistik iletişim kategorileri ile farklılaşmaya ve mücadeleye katkı ve alternatif gündem arasında anlamlı bir ilişkiden söz edilebilir mi?

i. Agonistik İletişim ve Farklılaşma/Ayrışma

Paylaşılan tweetler içerisinde iletişim biçimi ve farklılaşma arasındaki tweet dağılımı Tablo 113 İletişim Biçimi ve Farklılaşma'da aktarılmaktadır. Bu tabloda kodlanmayanlar ve antagonistik kategorilerine uygun tweet bulunmadığı için bunlar değerlendirilememektedir. Tabloda farklılaşmaya en fazla katkı sağlayan tweetlerin polemik vd. kategorisinde olduğu görülmektedir.

Tablo 113. İletişim Biçimi ve Farklılaşma

İletişim Biçimi	Farklılaşma	
	Katkı var	Katkı Yok
Manifesto, Destek vd.	133	695
Polemik, Eleştiri, Talep vd	220	1032
Duygusal İfadeler vd.	6	94

Ki-kare testine göre iletişim ve farklılaşma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğu %5 anlamlılık düzeyinde söylenebilir ($P=0,010$). Phi değerine (0,065) göre ilişki düzeyi %6,5 olarak tespit edilmektedir.

Tablo 114. İletişim ve Farklılaşma Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar

İletişim Biçimi	Farklılaşma	
	Katkı Var	Katkı Yok
Manifesto vd.	%6,1	%31,9
Polemik vd.	%10,1	%47,3
Duygusal vd.	%0,3	%4,3

Tablo 114'de iletişim biçimi bakımından polemik vd. kategorisinde bulunma ve farklılaşmaya katkı oranının %10,1 olduğu söylenebilir. İletişim biçimi bakımından duygusal içerik kategorisinde bulunma ve farklılaşmaya katkı oranı %0,3'dür.

Tablo 115. İletişim ve Farklılaşma Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranları

İletişim Biçimi	Farklılaşma	
	Katkı Var	Katkı Yok
Manifesto vd.	%16,1	%83,9
Polemik vd.	%17,6	%82,4
Duygusal vd.	%6,0	%94,0

Tablo 115’de polemik vd. kategorisindeki tweetlerde farklılaşma oranının %17,6 ile en yüksek düzeyde iken; duygusal tarzda %6 ile en düşük düzeyde olduğu görülmektedir.

Tablo 116. İletişim ve Farklılaşma Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranları

İletişim Biçimi	Farklılaşma	
	Katkı Var	Katkı Yok
Manifesto vd.	%37,0	%38,2
Polemik vd.	%61,3	%56,7
Duygusal vd.	%1,7	%5,2

Tablo 116’da farklılaşmaya katkıda bulunanlar içerisinde en yüksek oranın %61,3 ile polemik vd. kategorisinde, %1,7 ile duygusal içeriklerde bulunduğu görülmektedir. Farklılaşmanın en fazla polemik vd. iletişim tarzında gerçekleştiği görülmektedir.

ii. Agonistik İletişim ve Mücadele

Paylaşılan tweetlerde antagonistik ve kodlanamayan kategorileri ile mücadele hareketlerinde yeterli sayıda tweet bulunmadığı için bu kategoriler analizden çıkartılmıştır. Paylaşılan mesajların iletişim biçimi ve mücadelelerle ilişkili olarak dağılımı Tablo 117 İletişim Biçimi ve Mücadeleler’de aktarılmaktadır.

Tablo 117. İletişim Biçimi ve Mücadeleler

İletişim Biçimi	Mücadeleler	
	Demokratik	Tepkisel
Manifesto, Destek, Partizanlık, Retorik, Propaganda, Ajitasyon	47	44
Polemik, Spekülasyon, Provokasyon, Eleştiri, Talep	185	119
Duygusal İçerikler ve Argo	2	2

Ki-kare testine göre iletişim ve mücadeleler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı %5 anlamlılık düzeyinde söylenebilir ($P=0,276$).

Tablo 118. İletişim ve Mücadele Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar

İletişim	Mücadele	
	Demokratik	Tepkisel
Manifesto vd.	%11,8	%11,0
Polemik vd.	%46,4	%29,8
Duygusal vd.	%0,5	%0,5

Tablo 118’de demokratik ve tepkisel hareketler ve polemik kategorisinde bulunma oranlarının sırasıyla %46,4 ve %29,8 olduğu söylenebilir.

Tablo 119. İletişim ve Mücadele Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar

İletişim Biçimi	Mücadele	
	Demokratik	Tepkisel
Manifesto vd.	%51,6	%48,4
Polemik vd.	%60,9	%39,1
Duygusal vd.	%50,0	%50,0

Manifesto vd. kategorisindeki tweetlerin %51,6'sının demokratik; polemik vd. kategorisindeki tweetlerin %60,9'unun demokratik olduğu görülmektedir. Manifesto, vd. kategorisinde tepkisel hareketlerin düzeyi polemik vd. kategorisine göre daha yüksektir. Duygusal ve argo içeriklerin olduğu tweetlerde her iki mücadele tarzı içinde oran %50 ile aynı düzeydedir.

Tablo 120. İletişim ve Mücadele Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranlar

İletişim Biçimi	Mücadele	
	Demokratik	Tepkisel
Manifesto vd.	%20,1	%26,7
Polemik vd.	%79,1	%72,1
Duygusal vd.	%0,9	%1,2

Tablo 120'de demokratik hareketlere katkı bulunan tweetlerin %79,1'inin polemik vd.; tepkisel olanların da %72,1'inin polemik vd. olduğu görülmektedir. Tepkisel olan tweetlerin %26,7'si manifesto kategorisinde iken; mücadele içinde değerlendirilenlerin %20,1'i manifesto kategorisindedir.

iii. İletişim Biçimi ve Alternatif Gündem

Paylaşılan tweetlerin iletişim biçimine göre alternatif gündem ile arasındaki ilişkiye yönelik tweet dağılımı Tablo 121 İletişim Biçimi ve Alternatif Gündem Sayıları'nda aktarılmaktadır.

Tablo 121. İletişim Biçimi ve Alternatif Gündem Sayıları

İletişim Biçimi	Alternatif Gündem	
	Var	Yok
Manifesto, Destek, Partizanlık, Retorik, Propaganda..	124	704
Polemik, Spekülasyon, Provokasyon, Eleştiri, Talep	631	621
Duygusal İçerikler	3	107
Kodlanmayan	5	62

Ki-kare testine göre iletişim biçimi ve alternatif gündem arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğu %5 anlamlılık düzeyinde söylenebilir ($P=0,000$). Phi değerine (0,396) göre ilişki düzeyi %39,6 olarak tespit edilmektedir

Tablo 122. İletişim Biçimi ve Gündem Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar

İletişim Biçimi	Alternatif Gündem	
	Var	Yok
Manifesto vd.	%5,5	%31,2
Polemik vd.	%28,0	%27,5
Duygusal vd.	%0,1	%4,7
Kodlanmayan	%0,2	%2,7

Tablo 122'de polemik vd. kategorisindeki tweetler ve alternatif gündem bulunma oranının %28 olduğu söylenebilir. Manifesto vd. kategorisi ve alternatif gündem bulunmama oranı %31,2'dir.

Tablo 123. İletişim Biçimi ve Alternatif Gündem Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar

İletişim Biçimi	Alternatif Gündem	
	Var	Yok
Manifesto vd.	%15,0	%85,0
Polemik vd.	%50,4	%49,6
Duygusal vd.	%2,7	%97,3
Kodlanmayan	%7,5	%92,5

Tablo 124'de polemik vd. kategorisindeki tweetlerde %50,4 ile en fazla alternatif gündem bulunduğu görülmektedir. Diğer iletişim kategorilerinde en fazla %97,3 ile duygusal vd. kategorisinde alternatif gündem bulunmamaktadır.

Tablo 124. İletişim Biçimi ve Alternatif Gündem Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranları

İletişim Biçimi	Alternatif Gündem	
	Var	Yok
Manifesto vd.	%16,3	%47,1
Polemik vd.	%82,7	%41,6
Duygusal vd.	%0,4	%7,2
Kodlanmayan	%0,7	%4,1

Tablo 124'te farklı gündem bulunan tweetlerin %82,7'sinin polemik vd. kategorisinde en yüksek düzeyde yer alırken; farklı gündem bulunmama oranı %47,1 ile en fazla manifesto kategorisindeki tweetlerde söz konusudur. Polemik vd. kategorisinde farklı gündemlerin yer alma oranı diğer iletişim tarzlarına göre oldukça yüksektir.

5. İletişim sürecinde paylaşılan tweetlerde alternatif gündem bulunması ile mücadele arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta mıdır?

İletişim sürecinde mücadeleye katkıda bulunan tweetlerle alternatif gündem bulunma durumu arasındaki ilişkiye yönelik tweet sıklıkları Tablo 125 Alternatif Gündem ve Mücadele’de aktarılmaktadır.

Tablo 125. Alternatif Gündem ve Mücadele

Mücadele Hareketleri	Alternatif Gündem	
	Var	Yok
Demokratik	114	120
Tepkisel	59	109

Ki-kare testine göre alternatif gündem ve mücadele arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğu %5 anlamlılık düzeyinde söylenebilir ($P=0,007$). Phi değerine (0,135) göre ilişki düzeyi %13,5 olarak tespit edilmektedir.

Tablo 126. Mücadele ve Gündem Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar

Mücadele Hareketleri	Alternatif Gündem	
	Var	Yok
Demokratik	%28,4	%29,9
Tepkisel	%14,7	%27,1

Tablo 126’da mücadele kategorisindeki değişkenler ve alternatif gündem bulunma oranlarının alternatif gündem bulunmama durumuna göre daha düşük olduğu görülmektedir. Demokratik hareket ve alternatif gündem bulunma oranı %28,4’dür.

Tablo 127. Mücadele ve Gündem Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranlar

Mücadele Hareketleri	Alternatif Gündem	
	Var	Yok
Demokratik	%48,7	%51,3
Tepkisel	%35,1	%64,9

Tablo 127’de demokratik hareketlerde %48,7 ile alternatif gündem bulunma oranının bulunmama oranı olan %35,1’den yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 128. Mücadele ve Gündem Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranlar

Mücadele Hareketleri	Alternatif Gündem	
	Var	Yok
Demokratik	%65,9	%52,4
Tepkisel	%34,1	%47,6

Tablo 128'de alternatif gündem bulunan tweetlerin %65,9'u demokratik hareketler kategorisindeyken, %34,1'inin tepkisel hareketlerde olduğu görülmektedir.

6. Sosyo-politik açıdan belirli bir kesimle ilişkili olan (bu durumu profil üzerinden tespit edilebilen) aktörler ile mücadelelere katkı arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Siyasal, sosyal ya da ekonomik açıdan belirli bir grup ya da örgütle ilişkisi olduğu profil adı üzerinden tahmin edilebilen bireyler ile tahmin edilemeyen bireylerin tweetlerinde mücadelelere katkı sağlama bakımından bir ilişki olup olmadığına dair değerlendirme için sıklıklar Tablo 129 Bireyler ve Mücadele Hareketlerine Katkı Sıklıkları'nda gösterilmektedir.

Tablo 129. Bireyler ve Mücadele Hareketlerine Katkı Sıklıkları

Bireysel Aktörler	Mücadeleler	
	Demokratik	Tepkisel
Bireyler 1 (<i>Bilgi Bulunanlar</i>)	6	13
Bireyler 2 (<i>Bilgi Bulunmayanlar</i>)	223	152

Ki-kare testine göre bireysel aktörler ile mücadeleler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğu %5 anlamlılık düzeyinde söylenebilir ($P=0,016$). Phi değerine (-0,121) göre ilişki düzeyi ters yönlü %12,1 olarak tespit edilmektedir.

Tablo 130. Aktörler ve Mücadele Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar

Aktörler	Mücadeleler	
	Demokratik	Tepkisel
Bireyler 1 (<i>Bilgi Bulunanlar</i>)	%1,5	%3,3
Bireyler 2 (<i>Bilgi Bulunmayanlar</i>)	%56,6	%38,6

Tablo 130'da aktörler bakımından bireyler-2 ve demokratik hareketler oranının %56,6 olduğu söylenebilir. Bireyler 1 (sosyal, kültürel ve ekonomik bağlarıyla ilgili bilgi bulunanlar) ve tepkisel hareketler oranı %3,3'dür.

Tablo 131. Aktörler ve Mücadele Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranları

Aktörler	Mücadeleler	
	Demokratik	Tepkisel
Bireyler 1 (<i>Bilgi Bulunanlar</i>)	%31,6	%68,4
Bireyler 2 (<i>Bilgi Bulunmayanlar</i>)	%59,5	%40,5

Tablo 131’de bireyler 1’de tepkisel hareketler %68,4 ile demokratik hareketlerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Bireyler-2’nin demokratik hareketler %59,5 ile tepkisel hareketlerden yüksek düzeydedir.

Tablo 132. Aktörler ve Mücadele Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranları

Aktörler	Mücadeleler	
	Demokratik	Tepkisel
Bireyler 1 (<i>Bilgi Bulunanlar</i>)	%2,6	%7,9
Bireyler 2 (<i>Bilgi Bulunmayanlar</i>)	%97,4	%92,1

Tablo 132’de demokratik hareketler bireyler-2’de tepkisel hareketlere göre daha yüksek iken, bireyler 1’de tepkisel hareketlerin demokratik hareketlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu duruma göre sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan bağları belirli olan ve aktif oldukları varsayılan aktörlerin katılım açısından daha yüksek bir düzeye sahip olmasa da hareketin tarzına göre farklılık gösterdiği ve bu kişilerin tepkisel hareketlere daha yakın olduğu görülmektedir.

7. Sosyal ağ kapasitesi ile mücadeleye katkıda bulunma arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta mıdır?

Tweet paylaşan aktörlerin takipçi sayılarına göre belirlenen sosyal ağ büyüklükleri ile mücadeleler arasındaki tweet dağılımı Tablo 133 Sosyal Ağ Büyüklüğü ve Mücadele’de aktarılmaktadır.

Tablo 133. Sosyal Ağ Büyüklüğü ve Mücadele

Sosyal Ağ Büyüklüğü	Mücadele	
	Demokratik	Tepkisel
0-100	80	54
101-1000	112	71
1001-5000	26	36
5001+	16	7

Ki-kare testine göre sosyal ağ ile mücadeleler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğu %5 anlamlılık düzeyinde söylenebilir (P=0,033). Phi değerine (0,148) göre ilişki düzeyi %14,8 olarak tespit edilmektedir.

Tablo 134. Sosyal Ağ ve Mücadele Düzeyi Çaprazlaması İçin Bileşik Oranlar

Sosyal Ağ Büyüklüğü	Mücadele	
	Demokratik	Tepkisel
0-100	%19,9	%13,4
101-1000	%27,9	%17,7
1001-5000	%6,5	%9,0
5001+	%4,0	%1,7

Tablo 134'de sosyal ağ bakımından 101-1000 ağ büyüklüğü ve demokratik hareketlere katkı oranının %27,9 olduğu söylenebilir. Diğer ağ düzeylerinde ağ büyüklüğü ve demokratik hareketlere katkı oranları yüksek iken, yalnızca 1001-5000 ağ büyüklüğü ve tepkisel hareketlere katkı oranı %9 ile demokratik hareketlere katkı oranlarından daha yüksektir.

Tablo 135. Sosyal Ağ ve Mücadele Düzeyi Çaprazlaması İçin Satır Koşullu Oranları

Sosyal Ağ Büyüklüğü	Mücadele	
	Demokratik	Tepkisel
0-100	%59,7	%40,3
101-1000	%61,2	%38,8
1001-5000	%41,9	%58,1
5001+	%69,6	%30,4

Tablo 135'de 5001+ aralığında %69,6 ile en yüksek düzeyde demokratik hareketlerin olduğu görülmektedir. 1001-5000 düzeyi hariç her düzeyde demokratik hareketlerin oranı yüksek olmakla birlikte 1001-5000 aralığında tepkisel hareketlerin düzeyi daha yüksektir

Tablo 136. Sosyal Ağ ve Mücadele Düzeyi Çaprazlaması İçin Sütun Koşullu Oranları

Sosyal Ağ Büyüklüğü	Mücadele	
	Demokratik	Tepkisel
0-100	%34,2	%32,1
101-1000	%47,9	%42,3
1001-5000	%11,1	%21,4
5001+	%6,8	%4,2

Tablo 136'da demokratik hareketlerin %47,9 ile, tepkisel hareketlerin %42,3 ile en fazla 101-1000 aralığında olduğu görülmektedir.

8. Twitter iletişim sürecinin müzakereci yaklaşımla kıyaslandığında agonistik yaklaşım çerçevesinde değerlendirilmeye daha uygun olduğu söylenebilir mi?

Agonistik çerçevede iletişim sürecinde kapsanan ve kapsanmayan tweetlerin sayısı ve oransal dağılımı Tablo 137 İletişim Sürecine Dâhil Olan Tweetlerin Dağılımı içerisinde aktarılmaktadır.

Tablo 137. İletişim Sürecine Dâhil Olan Tweetlerin Dağılımı

İletişim Biçimi	Tweet Sayısı	Oransal Dağılım
Manifesto, Destek, Partizanlık, Retorik, Propaganda...	828	%36,30
Polemik, Spekülasyon, Provokasyon, Eleştiri, Talep	1252	%54,89
Duygusal İçerikler	110	%4,82
Toplam	2190	%96,01

Tablo 137’de iletişim sürecine dâhil olan tweetlerin toplam tweetlerin %96,01’ini oluşturduğu görülmektedir. Geriye kalan yani dâhil olmayan tweetler ise %3,99 ile antagonistik ve kodlanmayan tweetlerden oluşmaktadır. Tablo 138 müzakereci çerçevede iletişim sürecinde kapsanan tweetlerin dağılımını göstermektedir.

Tablo 138 Müzakereci Çerçeve İletişim Sürecinde Kapsanan Tweetlerin Dağılımı

İletişim Biçimi	Tweet Sayısı	Oransal Dağılım
Dışsal Gerekçeleştirme	104	%4,65
Mantıksal Gerekçeleştirme	690	%30,90
Gerekçeleştirme Yok	498	%22,30
Toplam	1292	%57,85

Tablo 138’de müzakereci demokrasi bakımından içerisinde bir savlama bulunan ve müzakere sürecinde dikkate alınabilecek olan tweetlerin toplam tweetler içerisindeki oranının %57,85 olduğu görülmektedir. Müzakereci bağlamda iletişim sürecinde kapsam dışı olan tweetler, savlama bulunmayan tweetler (%38,42) ve kabul edilemez tweetler (%3,71) olmak üzere toplamda %42,14’lük kısmı oluşturmaktadır.

Tablo 137 ve Tablo 138 üzerinden yapılan bir karşılaştırmada agonistik yaklaşımın Twitter iletişim sürecinde paylaşılan içerikleri sınıflandırma bakımından daha uygun olduğunu söylemek mümkündür. Agonistik demokrasi ile müzakereci demokrasi arasında %38,16 oranında bir fark olduğu görülmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde agonistik demokrasi bağlamında oluşturulan araştırma soruları ve varsayımlara ilişkin bulgular açıklanmıştır. Çalışmanın devamında araştırma bulguları bağlamında araştırma sonuçlarına yer verilmektedir.

7. BÖLÜM

TARTIŞMA NOKTALARI VE ARAŞTIRMANIN SONUÇLARI

Çalışmanın bu bölümüne kadar araştırmanın bulgularına yer verilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde araştırma kapsamında tartışma sorularına ve araştırmanın sonuçlarına yer verilmektedir. İncelenen tartışma konuları alanyazında varolan noktalardan hareketle oluşturulmuştur. Bu tartışma noktaları temel olarak sosyal açıdan tanınmanın iletişim sürecindeki etkisi, dijital uçurum, bilgi merkezleri ve bilgi elitleri ve sosyal ağ kapasitesine bağlı etki gücü çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu bölümde tartışma sorularından sonra araştırma sonuçlarına yer verilmektedir. Sonuçlar bölümünde müzakereci demokrasi ve Twitter iletişimine ilişkin ve agonistik demokrasi ve Twitter iletişimine ilişkin araştırma sonuçları açıklanmaktadır. Ayrıca medya, sosyal medya ve demokrasi ilişkisi bağlamında ulaşılan sonuçlara; Türkiye’de sosyal medya ve siyasete ilişkin sonuçlara ve son olarak çalışmanın yöntemiyle ilgili sonuçlara yer verilmektedir.

7.1. TARTIŞMA NOKTALARI

Çalışmanın temel tartışma konuları dört başlık altında incelenmektedir. Bunlardan ilki sosyal açıdan tanınma ve anonimlik durumunun kamusal iletişim bakımından etkileri üzerine odaklanmaktadır. İkincisi, dijital uçurum ve bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim bakımından ortaya çıkan eşitsizlikler üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda cinsiyetler arasındaki eşitsizliklere odaklanılmaktadır. Üçüncü olarak, bilgi elitleri ve geleneksel aktörlerin Twitter alanındaki siyasal konumlarının değişip değişmediği üzerine odaklanmaktadır. Son olarak, sosyal ağ büyüklüğü ile Twitter kullanıcılarının etki gücü değerlendirilmektedir.

7.1.1. Twitter’da Sosyal Açıdan Tanınabilirlik ve Anonimlik

Çalışmanın bulguları doğrultusunda Twitter iletişim sürecine katılan kişilerin büyük bölümünün sosyal açıdan tanınabilir oldukları görülmektedir. Buna göre katılımcıların büyük bölümünün kendi kimliklerini kullandıkları ve çevrimiçi alan ile somut yaşamları arasındaki ilişkiyi farklı amaçlarla Twitter’da sürdürme eğiliminde oldukları görülmektedir. Tanınabilir kullanıcıların oranı (%59) daha fazla olmakla birlikte anonim olan kullanıcıların oranının (%26) da azımsanamayacak düzeyde olduğu söylenebilir. Alanyazında kamusal tartışmada anonimliğin müzakere sürecinin usulleri üzerindeki

etkisi iki farklı şekilde değerlendirilmektedir. Bunlardan ilki anonimliğin müzakerenin karşılıklı saygı, üslup ve savlama ilkelerine zarar vereceği şeklindedir (Halpern ve Gibbs, 2013; Loveland ve Popescu, 2011; Jensen 2003a). Olumsuz yaklaşım içinde bir diğer eğilim anonimliğin siyasal kontrol ve denetimden kurtulmak için kullanıcılara özgürlük sağlarken diğer taraftan anti-sosyal davranışlara yol açabileceği şeklindedir (Fuchs ve diğerleri, 2012).

İkinci yaklaşım anonimliğin çeşitli toplumsal farklılıkları görünmez hale getireceği için müzakere sürecinde tartışmaya katılım ve etki bakımından eşitlik sağlayacağı şeklindedir (Dolowitz, 2005; Dahlgren, 2001; Albrecht, 2006). Ayrıca anonimliğin insanların sorumluluğunu azaltarak tartışma ortamında öne çıkma veya baskın hale gelme durumunu da engelleyeceği belirtilmektedir (Dolowitz, 2005). Jensen'in (2014) güncel bulguları tartışma forumlarında anonimliğin etkisinin beklentilerin aksine yüksek olmadığı şeklindedir.

Bu tez çalışmasında sosyal açıdan tanınma ve müzakere ilkeleri arasındaki ilişki analizine göre, tanınma ve savlama arasında bir ilişki bulunmazken ($P=0,317$), tanıma ile savların gerekçelendirilmesi ve tanınma ile üslup arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($P=0,045$; $P=0,000$). Bunlara ek olarak sosyal ağ büyüklüğü ve tanınma arasında da anlamlı bir ilişki bulunduğu tespit edilmiştir ($P=0,000$). Ancak burada tanınma bakımından açık olanlarla anonimler arasında kesin bir zıtlığın olmadığını söylemek mümkündür. Anonim paylaşımların büyük bölümünde gerekçelendirme bulunurken bunlar aynı zamanda üslup bakımından da kabul edilebilir durumdadır. Burada anonimlik durumu gerekçelendirme ve üslup bakımından etkili olurken bu etkinin yüksek düzeyde olmadığı görülmektedir.

Sosyal ağ genişliği bakımından anonimlik belirli düzeylerde olumsuz bir etkiye sahipken belirli düzeylerde olumlu bir etkiye sahiptir. Ağ genişliği 1001 ve üzerinde olan kullanıcıların sayısı tanınabilir kullanıcılarda, anonim kullanıcılara göre daha fazla görünmektedir. Ancak anonim olan kullanıcılardan 1001 ve üzerinde takipçi sayısı olanların bu düzeylerde açıklara oranla daha fazla ağ büyüklüğüne sahip olduğu görülmektedir. Örneğin, anonimlerin %5,6'sı 5001+ düzeyinde iken, açıkların %2,9'u 5001+ düzeyinde bulunmaktadır (bkz. Tablo 49). Buna göre anonimlerde ağ büyüklüğünün tanınabilirler göre fazla olduğunu, ancak kullanıcı sayısının tanınabilirler oranla düşük kaldığını söylemek mümkündür. Ağ büyüklüğü üzerinde anonimlik farklı düzeylerde farklı etkilerde bulunmaktadır. Sonuç olarak anonimlerle

açık kullanıcılar arasında ağ büyüklüğü bakımından yüksek ağ büyüklüğü düzeylerinde yoğun bir fark bulunmamaktadır.

7.1.2. Dijital Uçurum ve Erişim Bakımından Eşitsizlikler

Dijital uçurum konusu internet ve siyaset araştırmaları için göz ardı edilmesi mümkün olmayan bir konudur. Dijital uçurum bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim, motivasyon, beceriler ve kullanım ve teknik desteğe erişim bakımından eşitsizlikler çerçevesinde açıklamaktadır (van Dijk, 2006; 2012; Polat, 2012). Van Dijk (2012) dijital uçurumun yaş, cinsiyet, ırk ya da etnik köken, zeka, kendine güven gibi kişisel ve sağlık bakımından ortaya çıkabileceğini belirtmektedir. Dijital uçurum sosyal, ekonomik ve kültürel bakımdan kaynakların paylaşımına bağlı sorunlara dayanmaktadır (van Dijk, 2006; 2012) Dijital uçurum toplumun çeşitli kesimleri için siyasal açıdan bilgiye ulaşma, ona erişme, yeni bilgi üretme ve katılımın önünde duran oldukça önemli bir engel olarak aynı zamanda demokratik açıdan da bir uçurum oluşturmaktadır (Yıldız, 2010; Polat, 2012; Shirazi, 2008; Norris, 2001; Kiesler ve diğerleri, 2000; Zissis ve diğerleri, 2009, s. 3). Bunun nedeni alternatif bir iletişim, bilgiye ulaşma ve haberleşme aracı olarak görülen internetin imkânlarının önünde bu aygıtlara erişim ve kullanım potansiyeli ve motivasyonunun bulunmamasıdır. Bu çalışmada Twitter'da incelenen siyasal süreçte Twitter iletişimine katılımı erkeklerin kadınlara göre %23 düzeyinde daha fazla katılım gerçekleştirdiği görülmektedir. Burada, bu sonuç dijital uçurum bağlamında bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim ve kullanım bakımından cinsiyetler arası fark çerçevesinde tartışılmaktadır. Twitter'ın toplumun marjinalleşmiş ya da dezavantajlı kesimlerinin sesini duyurabilmeleri için alternatif bir alan olarak işlevi ile bireylerin bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim ve kullanım kapasitesi arasında önemli bir ilişki olduğu belirtilmektedir (Murthy, 2011). Murthy Twitter'ın alternatif seslerin kendilerini duyurabilmeleri için bir alan olduğunu ancak bunun önündeki en önemli engelin dijital uçurum olduğunu vurgulamaktadır. Twitter'da iletişim sürecine katılan kullanıcıların çoğu dışlanmış gruplardan ziyade sosyo-ekonomik olarak iyi durumda olan erkekler ve eğitilmiş kesimden oluşmaktadır (Murthy, 2011; Ausserhofer ve Maireder, 2013).

2014 istatistiklerine göre dünya nüfusunun %42,3'ü internet erişimine sahiptir. Afrika'da internet erişim oranı %26,5, Asya'da %34,7, Avrupa'da %70,5 ve Kuzey Amerika'da %87,7'dir (Worldstats, 2014). Buna göre Asya ve Afrika kıtalarında yaşayan insanların internet erişimi bakımından dünya ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Bu

oranlar dünyada kıtalar arasındaki eşitsizliğin bir göstergesi olarak düşünülebilir. Dünyada sosyal ağ sitelerinin kullanıcı sayısı 2014 itibariyle 2,078 milyardır (Kemp, 2015). Bu rakam dünya nüfusuyla oranlandığında toplam sosyal ağ kullanıcısı oranı yaklaşık olarak %28'dir. Bu oran dünya nüfusunun dörtte üçünün sosyal medyada bulunmadığını göstermektedir. Türkiye'de internet erişim oranı %56,7'dir. Nüfusun yarısına yakını internet erişimine sahip değildir. İnternet kullananların %78,8'i sosyal medya kullanmaktadır (Tüik, 2014b). İnternet kullanım oranının eğitimli, erkek ve kentli nüfusta yüksek olduğu görülmektedir (Tüik, 2014a).

Bu çalışmada dijital uçurum bağlamında cinsiyet eşitsizliği üzerinde durulmaktadır. Türkiye'de bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim bakımından Tablo 1. Cinsiyetlere Göre Bilgisayar ve İnternet Kullanım İstatistiklerinde erkeklerin kadınlara göre daha fazla bilgisayar ve internet kullandıkları görülmektedir.

Tablo 139. Cinsiyetlere Göre Bilgisayar ve İnternet Kullanım İstatistikleri (%)

	2011	2012	2013	2014	2014 Yılı İçin Kadın - Erkek Arasındaki Fark
Bilgisayar Kullanımı Toplam	46,4	48,7	49,9	53,5	
Erkek	56,1	59,0	60,2	62,7	18,4%
Kadın	36,9	38,5	39,8	44,3	
İnternet Kullanımı Toplam	45,0	47,4	48,9	53,8	
Erkek	54,9	58,1	59,3	63,5	19,4%
Kadın	35,3	37,0	38,7	44,1	

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (Tüik, 2014a)

Tablo 139'da kadın ve erkekler arasında yaklaşık olarak bilgisayar ve internet kullanımında %20 düzeyinde bir fark olduğunu görülmektedir. Bu fark cinsiyet eşitsizliğinin bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımında önemli bir sorunun olduğunu göstermektedir. Tüik verileri (2014a) ve uluslararası verilerde (Eurostat, 2014) internet ve bilgisayar teknolojilerine erişim istatistikleri hanelerde erişim üzerinden belirlenirken, hanelerde bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim bakımından cinsiyet temelinde bir değerlendirme yapılmadığı görülmektedir. Hâlbuki alanyazında erkek ve kadınlar arasında internet erişimi ve kullanımı bakımından her iki alanda da farklılıklar olabildiği bilinmektedir (Bimber, 2000). Kadınlarda erişim bakımından erişim açığı temel olarak sosyo-ekonomik eşitsizliklerden kaynaklanırken, kullanım açısından nedenler çeşitlenmektedir. Bu noktada sosyo-ekonomik etkenlerin yanı sıra internetin teknoloji,

içerikler ve iletişim biçimleri bakımından erkek egemen bir alan olarak algılanması gibi cinsiyet temelli faktörlerin etkili olduğu açıklanmaktadır (Bimber, 2000).

Türkiye’de erişim sorununun yalnızca hanelerde erişim çerçevesinde değerlendirildiği görülmektedir. Cinsiyet bakımından erişim farkları üzerine bir veriye rastlanmamaktadır. Türkiye’de dijital uçurum konusundaki alanyazında da bu veri eksikliği üzerinde durulmadığını söylemek mümkündür. Diğer taraftan kullanım konusundaki çalışmalarda hanedeki internet erişimi verisi dikkate alınırken hane içindeki bireylerin internet erişimiyle ilgili herhangi bir sorgulama bulunmamaktadır. Oysa hanede cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi ve gelir bakımından nasıl bir farklılaşmanın söz konusu olduğu üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu durumda internet kullanımı bakımından cinsiyetler arasındaki farkın hane içinde gelişebilecek bir erişim sorunundan da kaynaklanabileceği düşünülebilir. Ancak bu varsayımı destekleyecek bir veriye rastlanmamıştır.

İnternet teknolojilerine erişim ve kullanım bakımından eşitsizlikler internette bilgi üretme, görüş paylaşma, söylem üretme, tartışmalara katılımında bulunma, bilgiye ulaşma gibi çeşitli olanaklardan yararlanamama anlamına gelmektedir. Erişim ve kullanımın doğrudan katılımı gerçekleştireceğini söylemek mümkün değildir. Bu süreçte kullanım becerileri, alışkanlıklar, toplumsallaşma süreci ya da teknolojiye ilişkin algılar etkili olabilmektedir (Hargittai ve Walejko, 2008; Dixon ve diğerleri, 2014; Bimber, 2000). Ancak erişim ve kullanım farkının bu olanağın gerçekleşme ihtimalini ortadan kaldırdığı söylenebilir. Kullanım farkı toplumsal açıdan avantajlı konumda olan kesimlerin daha fazla avantajlı duruma gelmesine neden olmaktadır. Dijital uçurum daha fazla içerik üretebilen ya da içerikleri arasında bağlantı kuran az sayıda aktörün bilgi kaynağı olarak avantajlı bir konuma yükselmesi ve “bir bilgi elitinin oluşmasına” yol açmakta dezavantajlıları bilgi oluşturma ve katılım süreçlerinin dışına itmektedir (van Dijk, 2006).

7.1.3. Bilgi Elitleri ve Twitter’da Geleneksel Siyasal Aktörlerin Konumu

İnternetin gelişimiyle birlikte medya ortamının değiştiği, medya ve iletişim araçlarını elinde tutan geleneksel aktörlerin bu alanda tek başlarına ellerinde tuttıkları gücü kaybetmeye başladıkları belirtilmektedir. Buna göre geleneksel siyasal aktörler ve medya elitlerinin vatandaşların vermiş oldukları haberlerden ve iletişim sürecine dâhil olma durumlarının üstesinden gelme imkânına sahip olmadıkları açıklanmaktadır

(Chadwick ve Howard, 2009, s. 5). Twitter birbirleriyle iletişim halindeki bireyler, “marjinal” ya da “radikal” gruplar ve farklı hak örgütleri arasında bilgi paylaşımı ve haberleşme imkanı sağlamanın yanı sıra seslerini duyurma ve söylemlerini yayma imkanı da sağlamaktadır (Maireder ve Schwarzenegger, 2012; Rahimi, 2011; Schejter ve Tirosh, 2012). Burada Twitter’ın kullanıcıların içerik üretimine olanak sağlama durumu ön plana çıkmaktadır. Ancak Twitter’ın toplumun geniş kesimlerinin izleyici ve okuyucu rolünden çıkarak haber, bilgi, görüş paylaşan içerik üreticileri haline getirdiği savunulmakla birlikte Twitter’daki bilgi ve görüşlerin üretimi ile yayımı faaliyetini gerçekleştiren aktörler arasında bir merkezileşme ve farklılık bulunmaktadır (Lotan ve diğerleri, 2011). Brundidge ve Rice (2009, s. 145) bilgi sahibi olan ya da bu araçlara ulaşma bakımından avantajlı olan aktörler ile mevcut durumda bilgiye ulaşma ve erişim bakımından dezavantajlı olan gruplar arasında internetin bu durumu tersine çevirecek anlamda güçlü bir potansiyele sahip olup olmadığı üzerinde durmaktadır. Bu çerçevede Twitter iletişim sürecinde bireyler başta olmak üzere yeni aktörler geleneksel aktörlerin yerini almış gibi görünse de durumun tam olarak bu şekilde olmadığını söylemek mümkündür.

Twitter iletişiminde içeriklerin oluşum sürecinde egemen olan kesimin siyaset ve medya elitlerinden oluştuğu belirtilmektedir (Ampfelo ve diğerleri, 2012; Ausserhofer ve Maireder, 2013). Twitter’da üretilen söylemler ile bunların medyaya yansıyan kısmının da çoğunlukla siyasal elitlerin söylemlerinden oluştuğu vurgulanmaktadır (Wallsten, 2014; Fraia ve Missaglia, 2014). Twitter’ın alternatif demokratik söylem geliştirmekten çok siyasetçilerin kendi siyasal iletişim faaliyetlerini gerçekleştirdikleri ve bu süreçte vatandaşların çoğunlukla siyasetçilerden ve onların söylemlerinden bahsettikleri belirtilmektedir (Bruns ve Burgess, 2011). Twitter’da bilgi kaynağı olan ve bilgi yayma işini gerçekleştiren aktörler birbirinden ayrılmaktadır. Bu çalışmanın bulguları Twitter iletişim sürecinde bireylerin yeni aktörler olarak içerik paylaşımının büyük bir bölümünü oluşturmakla birlikte bireysel kullanıcı başına düşen içerik üretiminin siyasetçilere kıyasla çok düşük olduğunu göstermektedir. Bu az sayıda elitin kaynak olarak ürettiği bilginin iletişim sürecinin büyük bir kısmını kapladığı anlamına gelmektedir. İncelenen siyasal süreçte paylaşılan tweetlerin %62’si retweetlerden oluşmaktadır (bkz. Grafik 4).

Buna göre incelenen siyasal süreçte iletişim sürecindeki paylaşımların büyük bölümü başka kullanıcıların retweetler aracılığıyla yaptıkları yeniden paylaşımlara dayanmaktadır. Bu süreçte bireylerin kaynak olarak paylaştıkları tweetlerin oranının %53,9 olduğu ve bu orandaki tweeti paylaşan kullanıcıların toplam kaynak kullanıcıları içindeki oranının %82,3 olduğu tespit edilmiştir (bkz. Tablo 80). Buna göre tweeti

retweet yapılan kullanıcıların oldukça büyük bir bölümü retweet yapılan tweetlerin yalnızca %53,9'unu paylaşmıştır. Bu durumda bireylerin bilgi kaynağı olarak rolü oldukça düşüktür. Buna karşın Retweet Yapılan Tweetlerin %33,1'i, RT yapılan tweetleri paylaşan kullanıcıların yalnızca %4'ünü oluşturan siyasetçiler tarafından paylaşılmıştır. Buna göre küçük bir grup olan siyasetçiler iletişim sürecinde yoğun olarak paylaşılan tweetlerin kaynağı yani paylaşılan bilgi, görüş ve söylemlerin üreticisi konumundadır. Bu çerçevede geleneksel aktörlerin Twitter iletişim sürecinde tweet paylaşım sıklıkları bireylere göre düşük olmakla birlikte paylaştıkları tweetlerin yayılım oranının oldukça yüksek olduğu ve geleneksel aktörlerin bilgi üretme bakımından bilgi elitini oluşturdukları ve geleneksel medyadaki egemen konumlarını sürdürdükleri görülmektedir.

7.1.4. Sosyal Ağ Kapasitesi ve Etki Gücü

Sosyal medyanın sağladığı sosyal ağların zayıf ağlarla bağlı olan bireylere ya da gruplara kolektif hareket ve mücadele kapasitesi sağladığı belirtilmektedir (Loader ve Marcea, 2012; Theocharis ve diğerleri, 2015; Maireder ve Schwarzenegger, 2012; Pérez-Latre, 2011). Twitter sosyal ağlarda kullanıcılar arasında etkileşim sağlama ve insanları katılım konusunda teşvik etme işlevlerine sahiptir (Gaby ve Caren, 2014). Diğer taraftan geleneksel aktörlerin tabandan gelen katılım hareketlerini bastırma eğiliminde oldukları vurgulanmaktadır (Ward ve Gibson, 2009). Twitter bir sosyal medya platformu olarak her ne kadar yeni aktörler için farklı ve yeni yollar kullanarak bilgi ve haberleşme açısından yararlanma imkânı sağlasa da geleneksel aktörlerin de aynı ağı kullandıkları ve bu alana hâkim olma eğiliminde oldukları vurgulanmaktadır. Ayrıca zayıf sosyal ağların ortak kolektif eylem gerçekleştirme sürecinde etkisiz oldukları da ileri sürülmektedir (Morozov, 2009a; Gladwell, 2010).

Bu çerçevede sosyal ağların mücadeleler üzerinde etkili olup olmadığına ilişkin tartışma bu çalışmanın bulguları çerçevesinde değerlendirildiğinde, sosyal ağ büyüklüğü ile mücadeleler arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Ancak bu sonuca göre sosyal ağ büyüklüğü 1000 takipçi sayısına kadar genişlediğinde mücadeleler artmakta, 1001 ve üzerindeki büyüme mücadeleyi ters yönde etkilemektedir. Buna göre ağ büyüklüğünün belirli bir oranda mücadeleler üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Sosyal ağın etkisi bakımından bir diğer bulgu da iletişim sürecinde karşılıklılık ile ilgilidir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre sosyal ağ büyüklüğü ile karşılıklılık arasında da bir ilişki olmadığı görülmektedir.

7.2. TWITTER VE MÜZAKERECİ DEMOKRASİ İLİŞKİSİ BAKIMINDAN ARAŞTIRMA SONUÇLARI

Bu bölümde Twitter ve müzakereci demokrasi bağlamında araştırma sonuçlarına yer verilmektedir. Araştırma sonuçları temel olarak Twitter'da müzakereci demokrasi yaklaşımına uygun olarak usullerin iletişim sürecinde gerçekleşme durumuna odaklanmaktadır. Bu kapsamda araştırmanın bulguları doğrultusunda eşitlik, katılım ve temsil, rasyonellik, etkileşim ve özgürlükle ilgili sonuçlar dört başlık altında açıklanmaktadır.

7.2.1 Twitter'da Eşitlik, Katılım ve Temsil

Bu çalışmada eşitlik, katılım ve temsil cinsiyet farklılıkları ve müzakereye katılım bağlamında değerlendirilmektedir. Müzakereci demokrasinin ideal tartışma usul ve ilkelerine göre kamusal tartışmalarda eşitliğin ve eşit temsilin gerçekleşmesi gerekmektedir. Müzakereci yaklaşımda biçimsel bir eşitlik vurgusu bulunmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların sosyo-ekonomik durumları dikkate alınmadan herkesin eşit olduğu varsayımından hareket edilmektedir (Benhabib, 1999b). Bu tür eşitlik anlayışı prosedürel eşitlik olarak yorumlanmaktadır (Knight ve Johnson, 1997). Kamusal tartışmanın herkese açık olduğu ve tartışmaların meşruiyeti bakımından aktif katılımın gerekliliği vurgulanmaktadır (Habermas, 1997). Katılımın hem vatandaşlık kültürünün gelişmesi hem de tartışmanın çeşitlilik ve bilgi paylaşımı bakımından olumlu sonuçları olacağı düşünülmektedir.

Bu yaklaşımdaki eşitlik anlayışı, müzakereci demokrasi ve kamusal alan yaklaşımına karşı gelişen temel eleştiri noktalarından birini oluşturmaktadır ve eşitliği değerlendirirken temel belirleyicilerden birisi cinsiyet bakımından söz konusu olan eşitsizliklerdir (Fraser, 2004). Buna göre, kamusal alan ve kamusal topluluk eşitliğin değil eşitsizliklerin olduğu bir alandır ve bu eşitsizlikler kamusal tartışmanın sonuçlarının meşruiyet zeminini sarsmaktadır. Bunun en temel nedeni farklı sosyo-ekonomik ve kültürel eşitsizliklere maruz kalan toplumsal kesimlerin kamusal tartışmadan dışlanmasıdır.

İnternet kamusal alanda söz konusu olan katılım ve temsil bakımından eşitsizlikleri çözüme konusunda yeni ve alternatif bir alan olarak düşünülmektedir. İnternetin somut kamusal müzakere alanlarına oranla daha fazla erişilebilir olması, geniş bir alanda çok

fazla kişiyle çok çeşitli bilgiye ulaşma ve iletişime olanak sağlayan özellikleri nedeniyle toplumun farklı kesimlerinin iletişim sürecine katılmasına katkıda bulunacağı belirtilmektedir. Bu çerçevede cinsiyet bakımından temsil anlamında kadınların “bu elektronik iletişim aracının koruması altında kendilerini daha açık ifade edebilme imkânına kavuştukları” vurgulanmaktadır (Castells, 2013). Diğer taraftan internet forumları ve sosyal medyada kadınların temsiline ilişkin sonuçlar bu alanlarda erkek ve kadınların tartışmalara katılımı bakımından eşitsizliklerin sürdüğü yönündedir. Jensen (2003a) geleneksel anlamda internet kullanıcılarının büyük bölümünün erkeklerden oluştuğu ve çevrimiçi tartışmalarda erkeklerin kadınlara oranla daha fazla yer alarak tartışmalarda daha fazla söz hakkına sahip olduğunu vurgulamaktadır (Jensen, 2014). Ausserhofer ve Maireder (2013) ve Murthy (2011) Twitter iletişim sürecinde katılımcıların büyük bölümünün erkeklerden oluştuğunu belirtmektedir.

Geleneksel kamusal alanlar ile çevrimiçi kamusal alanda cinsiyet bakımından katılım ve temsil ilişkisini değerlendirebilmek için Türkiye’de geleneksel anlamda kamusal tartışmanın gerçekleştiği parlamentoda kadın temsili düzeyine bakıldığında 2007 ve 2011 yıllarında kadın milletvekilli sayısının sırasıyla %10 ve %17 civarında olduğu görülmektedir (Tüik, 2014c). 2011 yılındaki oran dikkate alındığında erkek ve kadınların temsili arasındaki farkın yaklaşık olarak %66 olduğu görülmektedir (Çağlar, 2011).

Bu araştırmanın sonuçlarına göre incelenen siyasal süreçte Twitter’da erkek ve kadın katılımı bakımından farkın %23 olduğu görülmektedir (bkz. Grafik 1). Bu orana göre, Twitter’ın kadınların siyasal tartışmalara katılımı bakımından geleneksel kamusal alanlara göre daha fazla katılım sağladığı söylenebilir. Ancak müzakereci demokrasi bağlamında eşit katılım ve temsil sorununun sürdüğünü de vurgulamak gerekmektedir. Buna göre, Twitter eşitsizliği azaltıcı bir etkiye sahip olmakla beraber eşitsizliği ortadan kaldırmadığı ve bu alandaki tartışmaların meşruiyet bakımından geleneksel tartışmalara oranla daha yüksek ancak olması gerekenden daha az bir eşitlik ve temsil sağladığı görülmektedir. Bu bakımdan geleneksel ve resmi kamusal tartışma alanlarına göre Twitter gayri-resmi bir tartışma alanı olarak daha fazla temsil sağlamaktadır. Ancak bu durum Twitter’ın erkek egemen bir iletişim alanı olduğu, müzakereci anlamda tartışmaların eşitlik bakımından sorunlu olduğu ve buna bağlı olarak tartışma sonuçlarının meşruiyetinin eşitlik ve katılım bakımından sınırlı olacağı sonucunu değiştirmemektedir.

Katılımdaki eşitsizliğin yanı sıra cinsiyet farklılıklarının tartışmaların rasyonel ve eleştirel olması üzerinde de etkili olduğu görülmektedir. Rasyonel-eleştirel tartışmanın

usulleri olan savlama ve cinsiyet ($P=0,062 < 0,1$; $\Phi=0,051$); üslup ve cinsiyet ($P=0,008$; $\Phi=0,066$) arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Savlama bakımından kadınların iletişim sürecinde paylaştıkları mesajlarda savlama oranının erkeklere göre daha yüksek olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 23). Ayrıca üslup bakımından kadınlarda kabul edilemezlik oranının erkeklere oran çok daha düşük olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 32). Bu sonuçlar kadınların tartışmalara katılımının müzakerenin rasyonellik ve eleştirelilik ilkelerinin gerçekleşme düzeyini ve meşruiyetini arttırdığı sonucunu doğurmaktadır. Bu durumda kadın temsilindeki azalmanın da müzakerenin rasyonelliği üzerinde ters yönde etki yaratacağını tahmin etmek mümkündür.

7.2.2. Twitter'da Eleştirel Rasyonel Tartışma

Kamusal müzakerenin temel özellikleri onun rasyonel ve eleştirel olmasıdır (Habermas, 1997; Benhabib, 1999b). Rasyonellik iddiası müzakere sonuçlarının meşruiyetinin temelinde bulunmaktadır (Habermas, 1997; Dryzek, 1990). Müzakerenin rasyonelliği temel olarak onun müzakere usullerine göre gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır. Müzakere farklı fikirlerin karşılıklı olarak savlar aracılığıyla dile getirilmesi, bunların gerekçeleriyle birlikte desteklenmesi ve en fazla ikna gücüne sahip olan savın tartışmada ortaya konularak kararların oluşturulmasına dayanmaktadır (Habermas, 1990; Cohen, 1999, s. 147, Benhabib 1999b). Bu durumda rasyonelliğin iki temel unsuru savlama ve gerekçelendirme olarak belirlenmektedir. Ancak rasyonellik belirli bir tartışma üslubunu da gerektirmektedir. Buna göre, tartışmada ortaya atılan iddialar açık, anlaşılabilir ve karşılıklı saygıyı zedelemeyecek şekilde olmalıdır. Savlar dile getirilirken, iddialar duygulardan ziyade kamusal tartışma diline uygun olmalıdır (Knight ve Johnson, 1997).

Rasyonellik iddiası ve iletişim sürecindeki kamusal dil kavramı müzakereci yaklaşımın eleştirilen ilkeleri arasındadır. Örneğin savların rasyonelliğinin tespitinin nasıl yapılacağına belirsiz olduğu ve rasyonelliğin tarafsız ilkelere dayanmadığı vurgulanmaktadır (Christiano,1997). Rasyonelliğin tespiti hegemonik bir durum olarak da değerlendirilmektedir. Ayrıca rasyonelliğin yalnızca usullere dayandırılarak sağlanamayacağı ifade edilmektedir (Christiano,1997; Gaus, 1997). Rasyonelliğin gerçekleştirilmesi bakımından çeşitli koşullarda eşitsizliklerin olduğu, iyi savlar için bilgi sahibi olunması ya da iyi konuşma becerileri için kişilerin belirli bir eğitim düzeyine sahip olması gerektiği, bu koşulların ise kaynaklara ulaşmak bakımından toplumsal

eşitlikle ilişkili olduğu vurgulanmaktadır (Gaus, 1997; Young, 1999; Knight ve Johnson, 1997; Bohman, 1997).

İnternet ve müzakere forumları ilişkisi değerlendirilirken müzakereye meşruiyet kazandıran rasyonellik usullerinin gerçekleşme durumunun incelendiği görülmektedir. İnternet forumları müzakerenin ilkelerine paralel bir takım kural ve usullerin düzenlenebileceği alanlar olarak değerlendirilmektedir (Dahlberg, 2001a). Bu forumlarda belirli düzenlemelerle savlama ve gerekçelendirme, karşılıklı saygı gibi ilkelerin gerçekleştirilebileceğine ilişkin olumlu sonuçlar elde edilmektedir (Wright ve Street, 2007:863; Jensen 2003a; 2003b; Price ve Caplella, 2003; Albrecht, 2006). Facebook gibi sosyal medya platformlarının da rasyonel eleştirel tartışmanın gelişimine katkı sağladığı vurgulanmaktadır (Halpern ve Gibbs, 2013).

Bu çalışmanın sonuçlarına göre Twitter iletişim sürecinde tartışma üslubu bakımından iletişimin oldukça büyük bölümünün “kabul edilebilir” olduğu görülmektedir. Üslup bakımından kabul edilebilirlik oranı %96’dır (bkz. Grafik 3). Bu oran iletişim sürecinde görüş paylaşanların birbirlerine karşı tehdit ve hakaret içermeyen bir dil kullandığını göstermektedir. Kabul edilebilir tweetler içerisinde savlama bulunanların oranı %60’dır (bkz. Grafik 5). Bu oran çok yüksek olmamakla birlikte iletişim sürecinin büyük bölümünde bir savın ileri sürüldüğünü göstermektedir. Savlama bulunan mesajların içerisinde gerekçelendirme bulunanların oranı %61’dir (bkz. Grafik 6). Savlama ve gerekçelendirmenin birlikte bulunduğu tweetlerin toplama oranı %37’dir. Bu durumda rasyonel eleştirel tartışmanın temel unsurları olan üslubun müzakereci bağlama uyarken, savlama bulunan tweetlerin düzeyinin toplam iletişim sürecinde paylaşılan tweetlerin yarısından fazla olduğunu ancak gerekçelendirme ile birlikte değerlendirildiğinde bu düzeyin oldukça düştüğü görülmektedir. Bu durumda Twitter’ın rasyonel eleştirel tartışma için önemli potansiyellere sahip olmakla birlikte müzakerenin usullerine uygun olarak gerçekleşme düzeyinin düşük olduğu söylenebilir.

Savlama, gerekçelendirme ve üslup şeklini etkileyen unsurları anlamak bakımından yapılan ilişki analizine göre, anlamlı ilişki bulunan düzeyler Tablo 140 Rasyonel Eleştirel Müzakere İlkelerinin İlişkili Olduğu Değişkenler’de aktarılmaktadır.

Tablo 140 Rasyonel Eleştirel Müzakere İlkelerinin İlişkili Olduğu Değişkenler

	Savlama	Gerekçelendirme	Üslup
Cinsiyet	P=0,062 < 0,1; Phi=0,051	-	P=0,008; Phi=0,066
Tanınma	-	P=0,045; Phi=0,087	P=0,000; Phi=0,083
Tweet Şekli	-	P=0,056 < 0,1; Phi=-0,053	P=0,000; Phi=-0,125

Bu analizlere göre kadınlarda savlama oranı erkeklere göre daha yüksektir. Erkeklerde üslup bakımından kabul edilemezlik oranı kadınlara göre daha yüksektir. Sosyal açıdan tanınabilirlik arttıkça gerekçelendirme düzeyi ve üslup bakımından kabul edilebilirlik düzeyi artmaktadır. Tweet şekli bakımından retweetlerde gerekçelendirmenin daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Buna göre gerekçenin bulunması bir tweetin retweet yapılmasını etkileyen bir unsurdur. Ayrıca retweetlerin üslup bakımından değerlendirildiğinde tweetlere oranla daha fazla kabul edilebilir olduğu görülmektedir. Sonuç olarak Twitter’da rasyonel eleştirel müzakere düzeyi düşük olmakla birlikte müzakerenin bu ilkeler doğrultusunda gelişmesi bakımından bir potansiyel vardır. Bir görüşün yayılmasında o görüşün ya da iddianın gerekçelendirilmesi olumlu etkide bulunmaktadır. Ayrıca, cinsiyet müzakere usullerinin gerçekleşmesiyle ilişkilidir ve kadın temsilindeki artışın siyasal bir tartışmanın gelişmesinde olumlu etkide bulunacağını söylemek mümkündür.

7.2.3. Twitter’da Etkileşim ve Karşılıklılık

Müzakereci yaklaşımda tartışma öznelerarasında gerçekleşen karşılıklılık anlayışına dayanan bir iletişim sürecidir. Bu ilke bir önermenin doğruluğunun ancak önermenin nedenleriyle birlikte tartışmacılar arasında karşılıklı olarak değerlendirilmesiyle kabul edilebileceği düşüncesine dayanmaktadır (Habermas, 1999; Gutmann ve Thompson 1996; Dryzek, 1990; Michelman, 19997). Karşılıklı iletişim süreci aynı zamanda uzlaşmanın da kaynağı olarak görülmektedir. Bunun nedeni tartışmaya katılanlar arasında karşılıklılığın etkileşimin kaynağı olması şeklinde açıklanmaktadır. Buna göre, farklı görüşlere sahip kişiler görüşlerini tartışırken bilgi sahibi olmakta ve fikirlerini yeniden gözden geçirmektedir. Bu durum ortak görüşler üretmenin ve ortak yarar anlayışının gelişmesinin kaynağı olarak görülmektedir (Gaus, 1997; Benhabib, 1999b). Karşılıklılığın, yani iddiaların taraflar arasında tartışılabilir olmasının, ulaşılan kararlara meşruiyet kazandırdığı ve üzerinde uzlaşılan kararların zorlayıcı bir hal almasına engel olduğu belirtilmektedir (Benhabib, 1999b; Christiano, 1997).

Çevrimiçi forumlarda karşılıklılık ilkelerinin önemi vurgulanmaktadır (Dahlberg, 2001a, s. 616; Wright ve Street, 2007; Jensen, 2003a; 2003b; Halpern ve Gibbs, 2013; Price ve Capella, 2003). Çevrimiçi forumlarda karşılıklılık düzeyine ilişkin farklı sonuçlar bulunmaktadır. Loveland ve Popescu (2011) bu oranın kendi incelemelerinde yüksek olmadığını belirtmektedir. Jensen (2011) incelediği çevrimiçi forumlarda karşılıklılık düzeyi yüksek olmamakla birlikte karşılıklılığın sağlandığını belirtmektedir. Çevrimiçi

forumlarda çoğunlukla karşılıklı konuşma dizilerinin dikkate alındığının altını çizmekte önem vardır. Twitter'da karşılıklılık üzerine elde edilen sonuçlar, karşılıklı etkileşimin düşük olduğu ve iletişimin farklı aktörler arasında yoğun olmaktan ziyade tek yönlülüğün ağır bastığı yönündedir (D'heer ve Verdegem, 2014).

Bu çalışmanın sonuçlarına göre karşılıklılık düzeyi oldukça yüksektir. Tweetlerin %86'sında iletişim, karşılıklılık ve etkileşim potansiyeline sahiptir (bkz. Grafik 7). Twitter üzerine yapılan araştırmalarda genellikle sosyal ağ analizi çerçevesinde bir kullanıcının bir başka kullanıcıya @sözetme şeklinde ilettiği tweetler ile bu mesajın muhatabından geri yanıt olarak gelen mesajlar karşılıklılık bağlamında incelenmektedir (Bruns ve Burgess, 2011). Buna karşın daha geniş bir bakış açısıyla yalnızca doğrudan karşılıklılık değil, karşılıklılık potansiyeli yaratan temasların da dikkate alınması mümkündür. Twitter'da etkileşimi geliştiren ve etkileşim potansiyeli yaratan en temel unsurlar doğrudan söz etme ve yanıtlar olmakla birlikte, retweetler ve hashtagler etkileşimin diğer unsurlarıdır (Boyd ve diğerleri, 2010; Small, 2012).

Bu çerçevede, bu çalışmada karşılıklılık temas sağlayan her iletişim faaliyeti olarak daha geniş bir çerçeveden değerlendirilmiştir. Buna göre tweetlerin %86'sında karşılıklılık potansiyelinden söz etmek mümkündür. Müzakere usulü olarak karşılıklılık düzeyi Twitter'da yüksek olmakla birlikte karşılıklılığın bir sav ile birlikte gerçekleşmesi düzeyi düşüktür. Buna göre, toplamda savlama olan tweetlerin oranı %60 iken savlama ve karşılıklılığın bir arada bulunduğu tweetlerin oranı %54'dür (bkz. Grafik 9). Twitter'ın karşılıklılık bakımından güçlü potansiyelleri olmakla birlikte müzakere sürecinin diğer usulleriyle birlikte değerlendirildiğinde iletişim sürecinde dikkate alınma düzeyinin düştüğü söylenebilir.

Araştırmanın ilişki analizleri doğrultusunda elde edilen sonuçlara göre karşılıklılıkla savlama arasında ($P=0,000$; $\Phi=0,125$) anlamlı bir ilişki bulunurken karşılıklılık ve gerekçelendirme arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı tespit edilmiştir. Karşılıklılık oranının savlama bulunanlarda yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre etkileşimin gelişmesi bakımından paylaşılan tweetlerde belirli bir iddianın bulunmasının karşılıklılık bakımından olumlu bir etki yaratacağını söylemek mümkündür

7.2.4. Twitter ve Özgürlük

Kamusal müzakere ve onun eleştirel işlevleri kamusal topluluğun özgürlüğü ile yakından ilişkilidir. Habermas (2004, s. 95) kamusal alanda, yurttaşların kolektif bütün yani “kamusal bir gövde” olarak hareket edebilmeleri için genel yararla ilgili konularda ifade, örgütlenme ve görüşlerini yayma konusunda hiçbir kısıtlamaya maruz kalmadan tartışma haklarının garanti altında alınmış olması gerektiğini belirtmektedir. Müzakere ortamı hem vatandaşların görüşlerini açıklama hem de bunun yaparken hiçbir baskı altında olmama durumuna dayanmaktadır. Müzakereye katılan bireyler özerk olmak durumundadır (Dryzek, 1990). Müzakerenin usulleri çerçevesinde herkese tanınan tartışmalara katılım hakkı özgürlüğün garantisi olarak açıklanmaktadır (Habermas, 1997). Müzakerede hiçbir resmi kurum ya da hiyerarşi bulunmamaktadır. Bunların yerine müzakerenin resmi olmayan ilkeleri bulunmakta ve en temel otorite yalnızca gerekçelendirilen savların otoritesi olarak ifade edilmektedir (Dryzek, 1990, s. 15). Özgürlük konusu müzakereci demokraside diğer usuller gibi eleştirilerle karşılaşmaktadır. Bohman (1997) özgürlüğün ilkesel düzeyde garanti altına alınamayacağı, bunun yalnızca toplumsal adalet ve eşitlikle sağlanabileceğini vurgulamaktadır. Özgürlük herkesin eşitliği varsayımına dayandığında müzakerenin konuşma ilkelerini yerine getiremeyen kişilerin tartışmadan dışlanacağı belirtilmektedir (Gould, 1999, s. 251; Young, 1999).

İnternet ve çevrimiçi forum deneyimlerinde çevrimiçi forumlarda belirli kuralların belirlenip bu forumların yönetilmesi nedeniyle özgürlüğün tam olarak sağlanamadığı açıklanmaktadır (Dahlberg, 2001a). Dahlberg özgürlüğün sınırlarıyla ilgili olarak bir diğer konuya dikkat çekmektedir. Yeni bir iletişim alanı olarak internet hem teknoloji hem altyapı olarak devletin ya da büyük şirketlerin hâkimiyetindedir. Bu nedenle internetin özgürlük bakımından sınırlı olduğu vurgulanmaktadır. Albrecht'in (2006) çalışması da forumlarda özgürlük durumunun sınırlı olduğu yönündedir. Forumların tasarımı ve kamusal müdahaleler özgürlük konusundaki sınırların kaynağı olarak ifade edilmektedir (Loveland ve Popescu, 2001). Twitter kapsamında özgürlük konusu kamusal müzakereden ziyade siyasal aktivizm bağlamında ele alınmaktadır. Buna göre internet siyasal otoritelerin ve çeşitli kurumların kontrolü altında bulunmaktadır. Twitter özgürlük mücadelelerinde kullanılabildiği gibi siyasi otoritenin bilgi toplama ve gözetleme amacıyla yararlandığı bir alan olarak da açıklanmaktadır (Rahimi, 2011; Morozov, 2009a; Fuchs ve diğerleri, 2012). İnternet üzerine dünyada gelişen bazı kontrol ve denetim mekanizmaları şunlardır: İçerik paylaşan kişilerin tespit edilmesi ve

yasal işlem yapılması, devletin denetimindeki internet siteleri ile internetteki bilgi akışının sınırlandırılması, mahkemeler aracılığıyla belirli sitelere ya da içeriklere erişimin engellenmesi, internet temelli suçların ve bu suçlara ilişkin kurumların oluşturulması, para-militer ya da haber alma servislerinin otorite kazanması ve internet üzerinde tespit yapması, içeriklerin filtrelenmesi, devlet için çalışan ekiplerin sosyal medyada içerik yaratmak üzere görevlendirilmesi ve dezenformasyondur (Rahimi, 2011).

Bu çalışmada Türkiye’de Twitter ve ifade özgürlüğü ya da siyasal otoritenin siyasal tartışmalar üzerindeki etkisi üzerine bir analiz bulunmamaktadır. Ancak Twitter’ın tasarımıyla ilgili olarak bir sınırlama olmadığını, Twitter’da moderasyon ya da tartışmaya katılımda katı kurallar bulunmadığı söylemek mümkündür. Bu açıdan tartışmalara katılımda bir sınırlamadan söz etmek mümkün görünmemektedir. Diğer taraftan Twitter’da resmi kurumlar tarafından yapılan engellemeler bulunmaktadır. Dünyada Twitter üzerindeki resmi denetim siyasi ya da hukuki nedenlerle erişimin engellenmesi, içerik çıkartma, kullanıcıların tespit edilmesi vb. şekillerde gerçekleşmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de Twitter üzerindeki denetim üzerine çeşitli veriler bulunmaktadır. Bunlardan biri Twitter’a kullanıcı tespiti ve içerik kaldırma amacıyla yapılan başvurulardır. Türkiye, 2014 yılında Temmuz ve Aralık ayları arasında Twitter’a hesap tespiti amacıyla yapılan 496 başvuru ile ikinci en çok başvuru yapan ülke durumundadır. ABD, 1622 başvuru sayısı ile birinci sırada iken 288 başvuru ile Japonya üçüncü sırada bulunmaktadır (transparency.twitter, 2014). Pek çok ülkede resmi kurumlar Twitter’dan içerik kaldırılması talebinde bulunmuştur. Bu talebin 2014 yılının ilk yarısında 477 başvuru ile en fazla Türkiye tarafından yapıldığı, 91 içerik kaldırma talebiyle Rusya’nın ikinci sırada ve 43 talep ile Almanya’nın üçüncü sırada bulunduğu açıklanmaktadır (transparency.twitter, 2014).

Twitter firma olarak bilgi taleplerine karşılık olarak bilgi vermemiş, içerik kaldırma taleplerinin %70’ine itirazda bulunmuştur (transparency.twitter, 2014). Twitter kullanıcıları yorumları, paylaştıkları görüşler vb. nedenlerle çeşitli cezai yaptırımlarla karşılaşmaktadır. Twitter’a yönelik olarak Türkiye’de resmi görüş de bu platformun kötü amaçlı olduğu şeklindedir (NTV, 2014). Twitter üzerindeki kontrol, engelleme, kullanıcıları tespit etme, yasalarla sınırlama şeklinde Twitter iletişimde özgürlüklere ilişkin sınırlar yaratırken, daha önemli bir sorun olarak kullanıcıların tweet paylaşırken kendi kendilerini sınırlandırmaları ve kendi üzerlerinde bir öz-denetimin oluşumunun söz konusu olacağı tahmin edilmektedir. Bu durumun kamusal tartışma, aleniyet ve özgürlükler bakımından önemli bir engel yaratacağını ve kamusal tartışmalara

yansıyacağını söylemek mümkündür. Sonuç olarak Twitter'ın görüş ve bilgi paylaşımı için geniş ve çatışmasız bir özgürlük alanı sunmadığını ve bu alandaki özerklik ve özgürlüğün sınırları olduğunu söylemek mümkündür.

7. 3. TWİTTER VE AGONİSTİK DEMOKRASİ İLİŞKİSİ BAKIMINDAN ARAŞTIRMA SONUÇLARI

Bu bölümde çalışmanın Twitter ve agonistik demokrasi ilişkisi bakımından sonuçları üzerinde durulmaktadır. Twitter'ın agonistik siyaset için olanakları değerlendirilmekte ve agonistik siyasete uygunluğu incelenmektedir. Bu çerçevede çalışmanın sonuçları temel olarak Twitter ve aktörler arasındaki etkileşim, iletişim biçimi ve iletişim sürecinde çeşitlilik, alternatif söylem üretme ve çoğulculuk, hegemonik konumlar ve güç ilişkileri, farklılaşma ve siyasal mücadeleler üzerine odaklanmaktadır. Son olarak agonistik iletişim ve müzakereci iletişim süreçleri arasında bir karşılaştırma yapılmaktadır. Bu kapsama uygun olarak bu bölümde toplam altı sonuç üzerinde durulmaktadır.

7.3.1. Twitter, Farklı Özne Konumları ve Eklemlenme

Agonistik demokrasi yaklaşımında toplum homojen bir bütün ya da eşit bireylerden oluşan kamusal bir topluluk olarak görülmemektedir. Aynı zamanda siyasetin öznesi de ne halk, ne sınıf, ne de yalnızca bireylerdir. Agonistik demokrasi yaklaşımında hegemonya mücadelesi içerisinde ve belirli bir söylem çerçevesinde oluşan farklı toplumsal öznelerin olduğu belirtilmektedir (Laclau ve Mouffe, 2010; Simons, 2005). Bu özneler sınıf temelinde, cinsiyet ya da etnik ayrım temelinde oluşan sosyal gruplar ya da sivil toplum örgütlerinden oluşmaktadır. Agonistik yaklaşım çatışmayı öngörmekte ve farklı özne konumları arasında hegemonik mücadelenin yanı sıra eklemlenme pratikleri olduğu da vurgulanmaktadır (Laclau ve Mouffe, 2010). Bu eklemlenme pratikleri farklı özne konumlarının katı bir şekilde bir araya geldiği kapalı birliklerden çok kısmi ve geçici bir araya geliş durumlarını ifade etmektedir (Smith, 1998).

İnternet ve agonistik demokrasi ilişkisi bağlamında yapılan çalışmalarda internetin yeni ve alternatif bir siyasal alan yaratarak siyasal aktörleri çeşitlendirdiği belirtilmektedir (Abbott, 2001; Dahlberg ve Siapera, 2007). İnternetin yeni özne konumlarının oluşmasında rol oynadığı, siyasal alanda dışlanan ve eşitsizliklerle karşılaşan sosyal ve kültürel grupların siyasete katılmasını sağladığı ve demokrasinin yeniden

canlanmasına katkı sağladığı belirtilmektedir (Dahlgren, 2007; Hands, 2007). İnternet farklı özne konumlarının oluşumunun yanı sıra bunlar arasında eklemlemeye de olanak sağlamaktadır. Burada eklemleme ile ifade edilen feminist hareketler, çevre hareketleri, anti-küreselleşme hareketleri, hak hareketleri, kimlik hareketleri vb. arasındaki eklemlemelerdir. Agonistik siyaset egemen siyasal konumlarla mücadele içerisindedir ve siyasal alandaki aktörlerin çeşitlenmesine dayanmaktadır (Dahlgren, 2007; Dahlberg ve Siapera, 2007). Bu bakımdan sosyal gruplar, sivil toplum örgütleri ve internet üzerinden sosyal ağlara dâhil olan bireyleri agonistik demokrasi çerçevesinde yeni aktörler olarak açıklamak mümkündür. Bu bağlamda eklemleme aynı zamanda bu aktörler arasındaki etkileşimi de içermektedir denilebilir. Twitter'da yeni özne konumları olarak aktivist ve muhalif gruplar, bireyler ve bireylerin oluşturduğu kolektif toplulukların ön plana çıktığı görülmektedir (Segeber ve Bennett, 2011; Theocharis ve diğerleri, 2015; Loader ve Marcea, 2012; Fenton ve Barassi, 2011). Sosyal medyanın heterojenliği, erişimin kolaylığı, aktörlerin fazla ve çeşitli olması, bilgi ve etkileşim olanakları ile yeni eklemleme biçimleri yaratmaktadır (Rahimi, 2011).

Bu çalışmanın sonuçlarına göre, Twitter'da iletişim sürecine katılan aktörlerde çeşitlenmenin bireyler açısından söz konusu olduğu ancak gruplar ve sivil toplum örgütleri bakımından söz konusu olmadığı görülmektedir. Siyasal kuruluşlar, siyasetçiler ve medya kuruluşları yani geleneksel siyasal aktörlerin Twitter'da da varlıklarını sürdürdükleri tespit edilmiştir. Yeni aktörler ve özneler içerisinde sivil toplum örgütleri ve gruplar yer alamamakla birlikte bireyler (%92,6) ve sosyal, kültürel ya da siyasal bağlarıyla ilgili bilgi bulunan bireylerin (%5) bu alanda iletişim sürecine tabandan katılan yeni aktörler oldukları görülmektedir (bkz. Tablo 73). Bu bağlamda Twitter'ın yeni siyasal aktörler olarak gruplar ya da sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinden ziyade bireyler ve belirli gruplarla bağı olan bireylerin alanı olduğunu söylemek mümkündür.

Öznelerin eklemleme pratikleri değerlendirilirken burada aktör konumu düzeyinde eklemlemeye odaklanılmaktadır. Bu bağlamda geleneksel aktörlerle yeni aktörler arasındaki etkileşim bilgi akışındaki temaslar üzerinden değerlendirilmektedir. Bunun tespiti için retweetler takip edilmektedir. Retweet bir söylemin yayılması sürecindeki en önemli araçlardan biridir. Boyd ve diğerleri (2010) retweetlerin farklı grupların sesini duyurmak üzere kullanıldığını, retweet ile hakkında konuşulan şeyin Twitter gündemine yerleşerek dünyaya duyurulabildiğini vurgulamaktadır. Bu bakımdan retweet yapılan tweetlerin hangi aktörlerden geldiği ve bu tweetleri hangi aktörlerin retweet yaptığı eklemleme pratiklerini daha basit ifadeyle aktörler arasındaki ilişkiyi değerlendirmek

için bir veri veya gösterge sunmaktadır. Bu tez çalışmasının bulgularına göre, yeni aktörlerin (bireyler, gruplar ve STK'lar) yeni aktörlerden gelen bilgiyi yayma oranının %56,15 olduğu görülmektedir (bkz. Grafik 11). Burada yeni aktörlerin yeni aktörlerle eklemlenme ya da ilişki pratiklerinden söz etmek mümkündür. Ancak yeni aktörlerin aynı zamanda geleneksel aktörlerden gelen bilgiyi yayma konusunda da etkili olduğu görülmektedir. Geleneksel aktörlerden gelen bilgiyi yayma oranı %42,18'dir. Buna karşın geleneksel aktörlerin yeni aktörlerden gelen bilgiyi yayma oranı %0,13'tür. Tablo 141 Aktörler Arasında İlişki ve Etkileşim Biçimleri bu ilişkiyi göstermektedir. Bu tablo araştırma bulgularında yer alan Tablo 76 Bilgi Kaynağı Olan ve Bilgiyi Yayan Aktörlerin Paylaşım Sıklıkları tablosunda aktarılan bilgiler doğrultusunda hazırlanmıştır.

Tablo 141 Aktörler Arasında İlişki ve Etkileşim Biçimleri

Birey ← →* Birey (%53)	Siyasal Kur. ←→Siyasetçi (%0,6)
Birey ← Siyasetçi (%32)	Siyasal Kur. ←→ Siyasal Kuruluş (%0,3)
Birey ← Siyasal Kuruluş (%5)	Siyasetçi ←→ Siyasetçi (%0,2)
Birey ← Medya (%5)	Medya ←→ Medya (%0,2)
Birey ← → Grup (%2)	Medya ←→ Siyasetçi (%0,1)

* “→” tek yöne ok işareti bilgi ve içerik akışının yönünü göstermektedir. “←→” iki yönlü ok işareti karşılıklık, etkileşim ve ilişkiyi ifade ederken; tek yönlü ok aynı zamanda (“→” veya “←”) tek taraflılık anlamına gelmektedir.

Tablo 141'de yeni aktörler içerisinde en fazla bireylerin bireylerden gelen tweetleri reweet yaptığı, ikinci sırada bireylerin en fazla siyasetçilerden gelen tweetleri retweet yaptığı görülmektedir. Yeni aktörler içerisinde bireyler aynı zamanda gruplarla karşılıklı bir ilişki/etkileşim geliştirmektedir. Geleneksel aktörlerin içerisinde siyasal kuruluşların en fazla siyasetçilerle ve siyasal kuruluşlarla ilişki kurduğu ve son olarak medya kuruluşlarının en fazla medya kuruluşlarıyla ve sonra siyasetçilerle ilişki kurduğu görülmektedir. Buna göre bireyler arasında bir eklemlenmeden söz etmek mümkündür. Ancak gruplar ve gruplar ya da STK'lar arasında eklemlenme söz konusu değildir. Bireylerin gruplarla arasında eklemlenmeden söz edilebilir. Ancak bireyler aynı zamanda geleneksel aktörlerle de yoğun bir etkileşim içerisinde. Bu durum aktörler arasında eklemlenme pratiğinin aktörlerin siyasal, sosyal pozisyonu ile bağlantılı olduğunu düşündürmektedir.

İlişki analizine göre bilgi yayan aktörlerle bilgi kaynağı olan aktörler arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($P=0,034$; $\Phi=0,086$). Buna göre bireyler-1 (sosyal, kültürel siyasal bağlarıyla ilgili bilgi bulunanlar) ve bireyler-2 (bilgi bulunmayanlar) bakımından değerlendirme yapılmaktadır. Bireyler-1 ve bireyler-2 en yüksek düzeyde bireylerden ve siyasetçilerden gelen tweetleri yaymışlardır. Grupların tweetleri en fazla bireyler-1; medyadan gelen tweetler de en fazla bireyler-2 tarafından yayılmıştır. Buna göre sosyal, kültürel ve siyasal bağlarıyla ilgili bilgi bulunan bireyler-1 ile gruplar arasındaki etkileşimin bilgi bulunmayan bireyler-2'ye göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda grupların Twitter iletişim sürecinde kendi söylemlerini paylaşmaları durumunda, grup bağları olan bireylerin grupların söylemlerini yayma konusunda etkili olacağını söylemek mümkündür.

Bununla birlikte, bireylerin siyasetçilerle ilişkisinin bir çıkar ilişkisi bağlamında değerlendirilme durumu da söz konusu olabilir. Bilgi yayma sürecinde bireylerin oldukça yüksek bir oranda siyasetçilerden gelen tweetleri yayma durumlarını değerlendirirken, bu durumun oluşmasında siyasetçiler için belirli bir ücret karşılığı çalışan ve internette bilgi yayan, söylem üreten, propaganda yapan, dezenformasyon gerçekleştiren internet trollerinin (Knowles, 2015) etkili olabileceği olasılığı düşünülebilir. Ancak bu problem bu çalışmanın sınırları dışında kalmaktadır. Buna ek olarak, etkileşimin sınırları bağlamında USMED raporunda (2013) Türkiye'de siyasetçiler ve takipçileri arasındaki etkileşim düzeyinin oldukça düşük olduğuna yönelik bulgular da bu çalışmanın etkileşime ilişkin sonuçlarını desteklemektedir. Ayrıca, Doğu ve diğerlerinin (2014, s. 90) çalışması da Türkiye'de siyasetçilerin Twitter'ı geleneksel medyanın bir uzantısı olarak kendi seslerini duyurmak amacıyla kullandıklarını vurgulamaktadır.

7.3.2. Twitter'da İletişim Biçimi ve İfade Biçiminde Çeşitlilik

Agonistik yaklaşım uzlaşma ve müzakereyi siyasal açıdan demokrasi için olumlu unsurlar olarak görmemektedir. Siyasetin temelinde çatışma bulunmaktadır ve çatışmayı çözmek ve ortadan kaldırmaya çalışmak siyaseti engelleyen, bu çatışmaları büyüten ve demokrasiyi tehlikeye atan etkilere sahiptir (Mouffe, 2010; Laclau ve Mouffe, 2010). Çatışmaya dayanan siyaset, çatışmaları kapsayan bir iletişim sürecini beraberinde getirmektedir. Aktörler arasındaki iletişimin müzakereci yaklaşımda olduğu gibi rasyonel olması ve kamusal bir anlatım ve dile dayanması gerekmemektedir. Agonistik iletişim siyasal anlaşmazlıkları, farklı iletişim biçimlerini, duyguları kapsamaktadır.

İletişim sürecinde polemik, eleştiri, yergi, ironi, spekülasyon, heyecan vd. anlatım ve ifadeler yer almakta, rasyonelleştirilmiş bir savlama süreci öngörülmemektedir (Finlayson, 2009). Farklı kimlikler, farklı kamplar ve tutkular siyasetin ve iletişim sürecinin parçaları olarak yer almaktadır (Mouffe, 2010). Agonistik iletişim anlayışının pek çok farklı ifade etme biçimini kapsamakla birlikte belirli sınırları da bulunmaktadır. Antagonizm ile agonizm arasındaki fark agonizmi çatışmaların siyasal birliği tamamen yok edecek bir hal almama durumu olarak antagonizmden ayrılmaktadır (Mouffe, 2010). Bu bakımdan antagonizmalar ancak agonistik bir siyasal modelde siyaseti sürdürülebilir kılmaktadır ve aksi durumda taraflar birbirini yok etme durumuna düşmektedir. Bu bağlamda iletişim sürecinin sınırlarını yok etmeye dönük, çoğulculuğu tehdit eden düşmanlık içeren ifadeler iletişim sürecinin dışında kalmaktadır.

İnternet ve agonistik demokrasi çalışmalarında iletişim sürecine ilişkin agonistik bağlamda bir içerik analizine rastlanmamaktadır. Çalışmalarda genellikle internetin radikal hareketler ve muhalif karşı hareketlerin iletişimi, örgütlenmesi ve mobilizasyonu bağlamında değerlendirildiği görülmektedir. Ayrıca bu alanda hacktivism üzerinde durulmakta internetin agonistik bir alan olarak farklı gruplara sağladığı iletişimsel olanaklar ve direniş imkânları vurgulanmaktadır (Abbott, 2001; Dahlberg ve Siapera, 2007; Jordan, 2007; Kahn ve Kellner 2007). Twitter ve siyaset ilişkisinde de agonistik bir alan olarak Twitter'ın siyasal aktivizm ve sosyal hareketlerde mobilizasyon, örgütlenme, ağ oluşturma, bilgi paylaşımı, kaynak mobilizasyonu için kullanımı üzerinde durulmaktadır. Ayrıca Twitter'ın alternatif agonistik bir siyasal alan olduğu ve çatışmalar için yeni bir alan yarattığı iddiası siyasal otoritenin kontrol ve denetimi bakımından bu alandaki diğer aktörlerle karşı karşıya bulunması üzerinden değerlendirilmektedir (Rahimi, 2011; Christensen, 2011; Mungiu-Pippidi ve Munteanu, 2009; Morozov, 2009a; Gaby ve Caren, 2014). Sosyal medya yalnızca demokratik söylemin geliştirildiği bir alan değildir. Bu alanda bireyler gibi siyasetçiler, devlet kurumları ve medya uzmanları da yer almaktadır. Dolayısıyla hegemonik söylemlere ve siyasal mücadelelere açık bir alan olarak görülmekte ve farklı iletişim biçimleri agonistik yaklaşım bağlamında önem kazanmaktadır. Bu bağlamda agonistik tarzdaki iletişim sürecine ilişkin değerlendirmelerin örneğin Troll adı verilen siyasal iletişim sürecinde belirli siyasal kişi ya da gruplar adına provokasyon, polemik veya propaganda yapan kişilerin (Basen, 2015) ya da bir parti adına doğrudan çalışan ve parti manifestosunu yayan partizanların iletişim faaliyetlerini de kapsadığını söylemek mümkündür.

Bu tez çalışmasında incelenen siyasal süreçte paylaşılan tweetlerin içerikleri agonistik demokrasiye uygun kategoriler bağlamında analiz edilmektedir. Çalışmanın bulgularına

göre iletişim sürecinde paylaşılan mesajların büyük bir bölümünde (%55) polemik vd. (spekülasyon, provokasyon, eleştiri, ironi, talepler) ifadeler bulunmaktadır (bkz. Grafik 12). Polemik vd., ifadeler iletişim sürecinde çatışma bakımından daha yoğun içeriklerdir. İkinci sırada (%36) manifesto vd. (destek, partizanlık retorik, ajitasyon) ifadeler bulunmaktadır. Manifesto vd. ifadeler belirli bir grubu, siyasal ideoloji ya da söylemi eleştirmekten ziyade destekleme, taraftarı olma ve tanıtmaya ancak bunları yaparken partizanca çatışmacı bir eğilimde olma durumunu ifade etmektedir. Bu mesajlarda çatışma eğilimi polemiğe göre daha sınırlıdır. Üçüncü sırada (%5) heyecan, mutluluk vb. içeren duygusal ifadeler ve argo ifadeler yer almaktadır. İletişim sürecinde düşmanca içeriklerin oranı (%1) oldukça düşüktür. İletişim sürecinde paylaşılan tweetlerin siyasal açıdan çatışmacı ifade biçimlerine dayandığını, rasyonel temellere dayanmak zorunda olmayan, ifade biçimleri bakımından çeşitliliğe açık ve kapsayıcı (içerici) bir iletişim sürecinin gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Ayrıca iletişim sürecindeki çatışmanın düşmanlık düzeyinde olmadığı da görülmektedir. Agonistik iletişim için Twitter'ın önemli potansiyelleri olduğu ve bu potansiyellerin siyasal süreçlerde kullanıldığı görülmektedir.

7.3.3. Twitter'da Alternatif Söylem ve Çoğulculuk

Agonistik demokrasi yaklaşımında söylem, mücadelelerin gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Bunun nedeni eşitsizliklerin ve baskının eyleme dönüşmesi eşitlik söyleminin gelişmesiyle mümkün (Smith, 1998). Söylem hem eklenme hem de mücadelelerde etkili olmaktadır. Farklı özne konumlarının oluşmasında, bir araya gelmesinde ve taleplerin eyleme dönüşmesinde söylem etkili olmaktadır (Laclau ve Mouffe, 2010). Farklı söylemler ve özne konumlarının yer aldığı bir siyasal ortam siyasetin tek ve homojen bir özne ve söyleme dayanmadığı farklı söylemlerin de kendisine yer bulduğu demokratik açıdan çoğulcu bir siyasete olanak sağlamaktadır (Mouffe, 1998; 2010).

İnternet kitle medyasından farklı olarak onun hegemonyasını aşmaya imkân tanıyan ve iletişim süreçlerinde farklı seslerin duyulmasını sağlama gücüne sahip alternatif bir medya ve siyasal alan olarak açıklanmaktadır (Dahlberg ve Siapera, 2007). İnternetin siyasal alandaki aktörlerin ve söylemlerin çeşitlenmesine, farklı bilgi kaynaklarının ve yeni etkileşim biçimlerinin oluşmasına katkı sağladığı vurgulanmaktadır (Abbott, 2001). İnternet muhalif gruplar ya da dışlanmış kesimler için kendi söylemlerini üretme, yayma ve karşı söylem oluşturma imkânlarıyla çoğulcu bir alan olarak görülmektedir (Kahn ve

Kellner, 2007). Sosyal medya ve Twitter'ın da herkesin katılımına açık ve siyasal elitlerin siyasal alandaki hakimiyetini zayıflatan alternatif ve eleştirel söylemlerin gelişmesine uygun bir alan olduğu belirtilmektedir (Vesnic-Alujevic, 2012; Ward, 2009; Bennett ve Segerberg, 2012; Assange ve diğerleri, 2012; Christensen, 2009; 2011; Schejter ve Tirosh, 2012; Rahimi, 2011; Maireder ve Schwarzenegger, 2012; Fenton ve Barassi, 2011). Ancak bu potansiyeller vurgulanmakla birlikte Twitter'ın hâkim siyasal söylemlerin dışında alternatif söylemlerin gelişmesi bakımından çeşitli sınırlılıkları olduğundan da söz edilmektedir. Twitter iletişimde profesyonel elitlerin yani siyasetçiler, uzmanlar, gazeteciler ve medya organlarının bilgi ve söylem üretme ve ilişki kurma konusunda baskın oldukları vurgulanmaktadır (Ausserhofer ve Maireder, 2013; D'heer ve Verdegem, 2014; Enli ve Skogerbø, 2013).

Bu tez çalışmasında iletişim sürecinde alternatif gündemlerin yerine ilişkin sonuçlara göre iletişim sürecinde ancak tweetlerin %33'ünde alternatif gündem bulunduğu görülmektedir (bkz. Grafik 13). Bu durum Twitter'da incelenen iletişim sürecinde alternatif gündemlerin oluşma potansiyeli olduğunu ancak bunun gerçekleşme durumunun düşük olduğunu göstermektedir. Bu çalışma çerçevesinde yapılan ilişki analizlerine göre alternatif gündemlerin oluşumu ile aktörler, tweet şekli, iletişim biçimleri arasında ilişki bulunup bulunmadığı incelenmektedir. Aktörler ve gündem arasında ($P=0,000$; $\Phi=0,092$), tweet şekli ve gündem arasında ($P=0,000$; $\Phi=0,250$) ve iletişim biçimi ve gündem arasında ($P=0,000$; $\Phi=0,396$) anlamlı ilişki bulunduğu tespit edilmiştir. Alternatif gündemlerin en fazla bireyler-2'de söz konusu olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 95). Alternatif gündem bulunan tweetlerin büyük bölümü bireylerin paylaştığı tweetlerin retweetlerinden oluşmaktadır (bkz. Tablo 111). Bu konuda ikinci sırada siyasetçilerin paylaştığı tweetlerin retweetleri bulunmaktadır. Retweet yapılan siyasetçilerin tweetlerinde alternatif gündem bulunmama oranı bulunma oranından daha yüksektir (bkz. Tablo 110). Son olarak polemik vd., tarzdaki tweetlerde alternatif gündem bulunma oranının diğer iletişim biçimlerine göre daha yüksek olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 124). Bu ilişki analizi sonuçlarına göre, bireylerin daha fazla orijinal (kendilerine ait) bilgi ve görüş paylaşımında bulunmaları halinde ve ellerinde tuttıkları bilgiyi yayma gücünü kullanmaları durumunda alternatif söylemlerin gelişmesi, gündem oluşturma ve siyasal alanda çoğulculuğun gelişmesinde etkili olacağını söylemek mümkündür. Ayrıca iletişim biçimi bakımından polemik, spekülasyon, eleştiri, talep vd. paylaşımların alternatif gündemlerin gelişiminde etkili olduğunu söylemek mümkündür.

7.3.4. Hegemonik Konumlar ve Güç İlişkileri

Laclau ve Mouffe (2010) siyasette bazı söylem noktalarının merkez oluşturabileceğini ve bu söylemlere ait özne konumlarının üstünlük sağlayabildiğini belirtmektedir. Bu merkezlerin oluşumu söylem oluşturma ve bilgi paylaşma sürecindeki konumla ilişkilidir. Van Dijk (2006) internetteki temel bilgi sağlayıcı aktörlerin sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan avantajlı gruptan olduklarını ve bilgi üretme sürecinden toplumun farklı kesimleri dışlanırken, bu avantajlı kesimin bilgi elitini oluşturduğunu belirtmektedir. İnternette bilgi ve bağlantı sağlamak bakımından bir hiyerarşi bulunmaktadır. Hindmann (2008, s. 19) bilgi arzına ilişkin hegemonik konumları arama motorlarının durumuyla ilişkili olarak değerlendirmektedir. Hindmann (2008) Google veya Yahoo gibi bilgiye ulaşmak üzere kullanılan sitelerin bilgi kaynaklarını sıralama, düzenleme ve bağlantı kurma bakımından nesnel olmayan bir yöntem izlediklerini ve bilgi arzına ilişkin bir hiyerarşi oluşturduklarını ifade etmekte ve bu durumu “Googlearşi” olarak adlandırmaktadır. Sosyal medya için benzer bir ilişki kurmak mümkün görünmektedir. Burada bilgi sağlayıcılar Twitter kullanıcıları olan aktörlerdir. Bu bakımdan bazı kullanıcılar bilgi paylaşma ve üretme sürecinde daha merkezi bir konuma sahipken bazıları bu sürecin dışında kalmaktadır. Twitter iletişimine ilişkin çalışmalarda geleneksel siyasal elitlerin yani siyasetçilerin ve medyanın Twitter iletişimde de bilgi ve söylem üretimi bakımından güç sahibi olduğu belirtilmektedir (Ampfelo ve diğerleri, 2012; Ausserhofer ve Maireder, 2013; Wallsten, 2014; Fraia ve Missaglia, 2014). Twitter’da iletişim sürecine ilişkin çalışmalarda geleneksel aktörlerin Twitter’da da hâkim söylemleri oluşturduğunu göstermektedir.

Twitter’da kamuyu oluşturanlar pasif tüketiciler değil aynı zamanda bilgi üretimine katkıda bulunan, bilgiyi yeniden üreten ve parçası oldukları sosyal ağlar içerisinde yayan aktörlerdir (Ito, 2008). Bağlantı kurma düzeyi bu alanda önemli bir güç sağlamaktadır ve bu düzeyi retweetler üzerinden değerlendirmek mümkündür (Bruns ve Burgess 2011). Buna göre retweetler bir bilginin aktarımını ve aktaran ile bilginin kaynağı olarak paylaşan kullanıcıyı göstermektedir. Bu sayede bilgi akışından bilginin kaynağının ve bilgiyi yayanın hangi aktörler olduğunu tespit etmek mümkün hale gelmektedir (Lotan ve diğerleri, 2011). Bu çerçevede aktörlerin iletişim sürecindeki rollerini ve etki düzeylerini değerlendirmek mümkündür.

Bu çalışmanın sonuçları incelenen süreçte bireylerin söylem üretme konusunda önemli bir potansiyelleri olmakla birlikte, bilgi ve söylem üretme bakımından bir merkez oluşturma konusunda etkisiz oldukları yönündedir. Twitter’da üretilen bilgi ve görüşlerin

kaynaklarına bakıldığında retweet aracılığıyla dolaşıma giren tweetlerin büyük bir bölümünün az sayıdaki siyasetçi tarafından paylaşıldığı görülmektedir. Bu durum Twitter'da hâkim söylemleri dönüştürme bakımından ortaya çıkan sınırlılıkları göstermektedir. Geleneksel aktörlerin Twitter iletişim sürecinde bilgi arzı bakımından merkezi bir güce sahipken diğer taraftan da bireylerin bilgi yayma bakımından yeni bir gücü ellerinde tuttuklarını söylemek mümkündür. Çünkü geleneksel aktörlerin ürettikleri bilgilerin yayımı bireyler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bilgiyi yayma, yeniden konuşulmasını sağlama, etki düzeyini genişletme ve gündemde tutma faaliyetleri bireylerin retweet faaliyetleriyle yakın bir ilişki içerisindedir. Bu bakımdan geleneksel medya organlarının yaptığı faaliyeti Twitter iletişim sürecinde bireylerin gerçekleştirdiği ve bu çerçevede bireylerin bilgiyi yayma, yorumlama ya da yeniden üretme sürecinde aracı konumlarıyla geleneksel medyanın sahip olduğu güce sahip olduklarını söylemek mümkündür. Ancak bu gücün demokratik söylemi geliştirmek ya da ataerkil söylemleri desteklemek, yeni aktörlerin sesini duyurmak ya da geleneksel aktörlerin siyasal konumunu güçlendirmek bakımından nasıl kullanılacağı duruma göre değişiklik göstermektedir.

7.3.5. Twitter'da Farklılaşma/Ayrışma ve Siyasal Mücadeleler

Agonistik yaklaşımda çatışmaların çözümünden çok yeni çatışma noktalarının oluşumunun siyasal alanı canlandıracağı savunulmaktadır (Mouffe, 2010). Agonistik yaklaşımda siyasal mücadele bir hegemonya mücadelesi olarak gelişmektedir (Finlayson, 2009). Müzakere ve uzlaşmacı yaklaşım homojenleştirilmiş bir bütünlük yaratmaktadır. Agonistik yaklaşımda ise biz ve onlar ayrımına dayanan farklılaşma ve ayrışma, yeni çatışma noktalarının oluşması siyaset için gerekli görülmektedir (Laclau ve Mouffe, 2010; Mouffe, 2010). Bu bakımdan farklı toplumsal kimlikler ve siyasal oluşumların siyasetin parçası olduğu savunulmakta bu oluşumların temelindeki eşitlik ve özgürlük taleplerinden kaynaklanan çatışmalar dikkate alınmaktadır (Tonder ve Thomassen, 2005). Laclau ve Mouffe (2010) gerçekleştirilen her uzlaşının hegemonik bir nitelik taşıdığını ve demokrasiyi tehlikeye attığını ifade etmektedir. Agonistik yaklaşımda siyaset güç ilişkilerinden bağımsız değildir. Hem devlet hem de farklı toplumsal konumlar arasında hegemonya mücadeleleri söz konusudur (Mouffe, 1996; Finlayson, 2009; Laclau ve Mouffe, 2010). Siyaset hegemonya kurma ve hâkim güç ilişkilerini dönüştürme mücadelelerinin gerçekleştiği süreç olarak açıklanmaktadır (Smith, 1998). Siyasal mücadeleler demokratik söylemin gelişmesi ve eşitlik ve

özgürlük taleplerinin örgütlenmesiyle ilişkili olarak değerlendirilmektedir (Mouffe, 1996). Yeni toplumsal hareketlerin bu siyasal mücadelelerin gelişiminde farklı mücadele taraflarını bir araya getirme ve yeni tabiiyet şekillerine karşı çıkma bağlamında önemli olduğu vurgulanmaktadır (Laclau ve Mouffe, 2010). Bu hareketler direnişin geliştiği esnek örgütlenme biçimlerine dayanan tabandan gelişen hareketler olarak açıklanmaktadır (Smith, 1998).

İnternet yeni çatışma noktaları yaratma, demokratik söylemin yayılmasını sağlama ve mücadele hareketlerinin örgütlenmesi bakımından önemli bir araç ve alan olarak açıklanmaktadır (Dahlberg ve Siapera, 2007, s. 11-13; Kahn ve Kellner, 2007; Abbott, 2001). İnternetin sosyal hareketlerin ve siyasal aktivizmin gelişmesinde rol oynadığı vurgulanmaktadır (Dahlberg ve Siapera, 2007, s. 11-13; Jordan, 2007). Ayrıca internetin eşitlik ve özgürlük mücadelesi veren gruplar için kendi söylemlerini geliştirme ve karşı söylem üretme gibi imkânlar tanıdığı bu sayede karşı hegemonya mücadelelerinin gelişebildiği belirtilmektedir (Ainsworth, Hardy ve Harley, 2005; Dahlgren, 2007; Kahn ve Kellner, 2007; Oates ve Gibson, 2006). Twitter bağlamında agonistik yaklaşım çerçevesinde siyasal aktivizm hareketlerinde Twitter'ın işlevlerine odaklanıldığı görülmektedir.

Twitter muhalif seslerin iletişim, haberleşme, örgütlenme ve mobilizasyon sürecinde rol oynamaktadır (Christensen, 2009; Axford, 2011). Twitter kapitalizm karşıtı hareketlerde, çevre hareketlerinde, insan hakları hareketlerinde, hükümet karşıtı hareketlerde küresel düzeyde ağ kurma ve haberleşme imkânı sağlamaktadır (Mungiu-Pippidi ve Munteanu, 2009; Schejter ve Tirosh, 2012). Ancak bu alan yalnızca taban hareketlerinin, eşitlik ve özgürlük taleplerinin gelişimine katkı sağlayan bir medya değil aynı zamanda içerisinde karşıt grupların bulunduğu, hegemonik ilişkilerin sağlandığı, devletin denetim ve gözetimine açık bir alan olarak agonistik bir siyasal alan olarak açıklanmaktadır (Rahimi, 2011; Christensen, 2009; 2011; Mungiu-Pippidi ve Munteanu, 2009; Lotan ve diğerleri, 2011). Twitter'da grupların ayrışma ve kutuplaşma eğiliminin söz konusu olduğu, buradaki iletişimin kimlik yaratma kapasitesine sahip olduğu vurgulanmaktadır (Theocharis ve diğerleri, 2015). Twitter'da benzerlerin bir araya gelerek homojen topluluklar oluşturmaları bu ayrışmayı desteklemektedir (Himmelboim, 2013). Diğer taraftan Twitter'ın siyasal aktivizm sürecinde önemli sınırlılıkları olduğu ve bu işlevlerin tamamından yararlanılmadığı belirtilmektedir. Theocharis ve diğerleri (2015) Twitter'da çoğunlukla bilgi paylaşımının gerçekleştiğini, organizasyon ve koordinasyon sürecinde Twitter'ın etkisinin sınırlı olduğunu belirtmektedir. Siyasal aktivizm ve mücadeleler bakımından muhafazakâr

siyasal hareketlerin daha fazla geliştiğini açıklamaktadır. Ayrıca sosyal medyada kullanıcıların fikirlerini genellikle bireysel düzeyde söylemsel ya da ideolojik çatılar veya grup bağları olmadan dile getirdikleri belirtilmektedir (Bennett, 2012). Kişisel paylaşımların arkasında ortak söylemlerden ziyade kişisel kanaatler bulunduğu, bu durumun farklılaşma ve gruplaşmanın Twitter iletişimde beklenildiği ölçüde gerçekleşmesinin önünde bir engel oluşturacağını söylemek mümkündür.

Bu çalışmanın bulgularına göre, Twitter'ın farklılaşmaya katkısının oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Buna göre içerikleri incelenen tweetlerin yalnızca %16'sında farklılaşma veya ayrışmaya katkı olduğu görülmektedir (bkz. Grafik 14). Buna göre farklı grupların oluşumunu ya da farklı kimliklerin kutuplaşmasını sağlayarak biz ve onlar ayrımını derinleştirme ve yeni çatışmalar yaratma bakımından buradaki iletişimin sınırlı olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmada ilişki analizleri çerçevesinde farklılaşmayla ilişkili olan etkenler üzerinde durulmaktadır. Buna göre ilk olarak aktör konumları ile farklılaşma/ayrışma arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($P=0,004$; $\Phi=0,070$). Farklılaşma ve ayrışmaya en fazla katkı sağlayan aktörler sosyal, kültürel vd. bağlarıyla ilgili herhangi bir bilgi bulunmayan bireylerdir. Bilgi bulunan bireylerin kendi içindeki paylaşımları değerlendirildiğinde en fazla farklılaşmanın bu kategoride medyana geldiği görülmektedir. İkinci olarak, iletişim biçimi ve farklılaşma arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir ($P=0,010$; $\Phi=0,065$). Farklılaşma/ayrışma en fazla polemik vd. iletişim biçimlerinde meydana gelmektedir.

Siyasal mücadelelere bakıldığında, Twitter'da mücadeleleri değerlendirirken eşitlik ve özgürlük taleplerini yaygınlaştıran söylem ve paylaşımlar demokratik hareketler içerisinde, bu hareketlere karşı tepki duyan veya aşırı milliyetçi, aşırı dinci, anti demokratik ya da ataerkilliği savunan söylem ve paylaşımlar tepkisel/statükocu hareketler olarak incelenmektedir. Çalışmanın siyasal mücadeleler bakımından bulgularına göre, mücadele hareketleri toplamda iletişim sürecinin %17'sini oluşturmaktadır. Bunlar içerisinde %7 tepkisel hareketler, %10 demokratik hareketler çerçevesinde değerlendirilmektedir (bkz. Grafik 15). Bu bağlamda Twitter iletişimde mücadele, daha özeldir demokratik mücadele geliştirme bakımından bir potansiyel olmakla birlikte bu potansiyelin sınırlı düzeyde hayata geçtiği görülmektedir. Bu iletişim sürecinde tepkisel eylemlerin de neredeyse demokratik eylemler kadar gerçekleşme olanağı olduğunu söylemek mümkündür. Son olarak, mücadeleler içerisindeki hareketlerin tamamının (%99) taban hareketleri olarak geliştiği, örgütsel hareketlerin çok düşük düzeyde olduğu görülmektedir (bkz. Grafik 15). Sonuç olarak mücadele

bakımından sınırları dikkate alınmakla birlikte, Twitter iletişim sürecinin taban hareketlerine dayanan çatışma ve hegemonya mücadelelerine açık bir alan olduğunu söylemek mümkündür.

Siyasal mücadelelerle ilgili yapılan ilişki analizine ilişkin sonuçlar Tablo 142 Farklı Değişkenlerin Mücadelelerle İlişkisinde aktarılmaktadır.

Tablo 142. Farklı Değişkenlerin Mücadelelerle İlişkisi

Değişkenler	Mücadele	
	P Değeri	Phi Katsayısı
Aktör	-	-
Bireyler	0,016	-0,121
Sosyal Ağ	0,033	0,148
Gündem	0,007	0,135
İletişim Biçimi	-	-
Farklılaşma	0,000	-0,435

Tablo 142’de yeni aktörler ve geleneksel aktörler ile mücadele arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı görülmektedir. Ancak bireyler-1 ve bireyler-2 ile mücadeleler arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre, bireyler-1’de tepkisel hareketlerin oranı artarken, bireyler-2’de demokratik hareketlerin oranı artmaktadır (bkz. Tablo 130). Sosyal ağ genişliği ile mücadeleler arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. 101-1000 ağ büyüklüğünde demokratik hareketler artarken, 1001-5000 aralığında tepkisel hareketlere desteğin daha fazla olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 135). Alternatif gündem bulunan mesajlarda demokratik hareketlere katkı düzeyinin daha yüksek olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 128). Son olarak tepkisel hareketlerde farklılaşma artarken demokratik hareketlerde farklılaşmanın azaldığı görülmektedir (bkz. Tablo 107). Sonuç olarak sosyal, kültürel, siyasal vb. açıdan belirli bir gruba yakınlık ile alternatif gündemler, sosyal ağ genişliği ve farklılaşma gibi agonistik açıdan çatışmaları ve farklı söylemleri destekleyen durumlarda mücadelelere katkının arttığı görülmektedir. Mücadelelerin farklılaşma ve sosyal bağlarla ilişki arttıkça tepkiselleştiği tespit edilmiştir. Çok geniş olmayan ağlara sahip olan, farklılaşmaya katkıda bulunmayan, alternatif gündemler içeren ve sosyal, kültürel, siyasal bağlarıyla ilgili bilgi bulunmayan bireyler tarafından paylaşılan tweetlerde demokratik hareketlere katkının daha fazla olduğu görülmektedir. Bu bakımdan Twitter’da farklılaşma ile mücadele arasında ters bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum Twitter’da daha fazla etkileşim ve ortak alanlar yaratılarak mücadelelerin gelişebileceğini göstermektedir. Mücadelelerde sosyal ağ genişliği yüksek olan kullanıcıların iletişim sürecine dâhil

edilmesinin etkili olacağını söylemek mümkündür. Alternatif gündemlerin paylaşılması da mücadeleler üzerinde olumlu bir etki oluşturmaktadır. Bu durum bireysel kullanıcıların siyasal açıdan deneyimlerini, talep ve eleştirilerini, görüşlerini paylaşmaya teşvik edildiğinde farklı gündemlerin gelişmesinin mümkün olduğunu göstermektedir.

7.3.6. Twitter İletişim Sürecinin Agonistik ve Müzakereci Demokrasi Çerçevesinde Değerlendirilmesi

İncelenen siyasal süreçte Twitter iletişimde kullanıcıların paylaşımları içerikleri bakımından agonistik ve müzakereci yaklaşımlar çerçevesinde sınıflandırılmıştır. Buna göre iletişim sürecindeki paylaşımları anlamlandırma ve değerlendirme bakımından agonistik demokrasi yaklaşımının paylaşımları demokratik süreçte anlamlandırmak bakımından daha kapsayıcı olduğu görülmektedir. Agonistik yaklaşımda tweetlerin %96,01'i iletişim biçimine ilişkin kategoriler altında değerlendirilirken, müzakereci çerçevede tweetlerin %57,85'i müzakereci iletişim biçimine uygunluk sağlamaktadır (bkz. Tablo 137 ve Tablo 138). Agonistik yaklaşımda iletişim süreci bakımından daha kapsayıcı ve içerici olmakla birlikte alternatif gündemleri iletişim sürecine katma düzeyi %33'dür. Ayrıca siyasal sonuçları bakımından değerlendirildiğinde mücadele hareketlerine katkı yani eylem potansiyeli olan tweetlerin oranı yalnızca toplam tweetlerin %17'sini oluşturmaktadır. Müzakereci demokrasi bağlamında bir mücadele öngörülmemekle birlikte siyasal süreç müzakereye dayanmaktadır ve savlama ve gerekçelendirmenin bulunduğu üslup bakımından uygun olan tweetlerin oranı ise toplam içerisinde %37'dir.

Bu sonuçlar agonistik demokrasinin iletişim sürecinde içerme bakımından daha güçlü, müzakereci demokrasi yaklaşımının ise siyasal süreçte istenilen amaca ulaşma bakımından daha güçlü özellikleri olduğunu göstermektedir. Agonistik yaklaşımda farklı güç ilişkileri ve aktörlerin dikkate alınması Twitter iletişimini açıklamak ve aktörler arasındaki ilişkileri anlamak bakımından müzakereci yaklaşıma göre daha güçlü bir kavramsallaştırma olanağı sağlamaktadır. Agonistik yaklaşımda Twitter'daki güç ilişkilerinin dikkate alınması Twitter'ın güç ilişkilerini dönüştürme bağlamında alternatif bir alan olup olmadığını sorgulamak bakımından daha fazla değerlendirme imkânı sağlamaktadır. Müzakereci demokraside bireysel düzeyde dikkate alınan eşitlik varsayımının ve usullerin iletişim sürecini kısıtlayıcı yapısı Twitter iletişim sürecinde de dikkat çekmektedir.

Diğer taraftan müzakereci demokrasi bağlamında yapılan değerlendirmelerin cinsiyetin ve anonimliğin iletişim sürecindeki etkisini değerlendirmek bakımından önemli olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca iletişim sürecinin düşmanca olmadığını ve belirli bir tartışma düzeyinin Twitter üzerinde sağlanabileceğine dair önemli beklentiler yarattığı söylenebilir. Her iki yaklaşımın da Twitter içerisinde siyasal açıdan önemli potansiyellere sahip olmakla birlikte müzakereci usullere uygun bir siyasal iletişim süreci ya da siyasal aktivizme dönüşen bir söylem üretme ve yayma sürecini gerçekleştirme bakımından, bu potansiyellerin hayata geçmesi sürecinde sınırlı oldukları görülmektedir.

7.4. SOSYAL MEDYA VE DEMOKRASİ BAKIMINDAN ARAŞTIRMA SONUÇLARI

Bu bölümde medya ve siyaset ilişkisi bağlamında sosyal medya ve demokrasi bakımından çalışmanın sonuçları üzerinde durulmaktadır. Bu çerçevede sosyal medyanın yeni medya olarak demokrasi bakımından nasıl bir değişiklik yarattığı değerlendirilmektedir. Bu çerçevede iki temel soru üzerinde durulmaktadır. Bu sorular Twitter'ın yeni bir kamusal alan yaratma kapasitesi ve Twitter'ın agonistik siyaset bağlamındaki potansiyelleri çerçevesinde geliştirilmektedir.

7.4.1. Medya, Yeni Medya ve Siyaset İlişkisi

Habermas (2010) bilgi ve haberleşme araçlarının gelişimi, kapitalizm ve kamusal alanın dönüşümü arasında yoğun bir ilişki olduğunu öne sürmektedir. Basının gelişimi başlangıçta kamusal tartışmanın alanının genişlemesinde katkıda bulunmuş kamusal topluluğun oluşumu ve onun siyasal alanda eleştirel işlevler kazanmasında önemli bir rol oynamıştır. Ancak basın ticarileşmesi, bilgi ve haberin ticari mal haline dönüşmesi, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişme ile medya araçlarının radyo, film, televizyon vb. yaygınlaşması ile medya içerikleri kamusal tartışma ve bilgi paylaşımı gibi niteliklerinden sıyrılarak eğlence ve tüketim amaçlı kültür ürünlerine dönüşmüştür (Habermas, 2010). Bu medya araçlarının 20. yüzyılda siyasal rolü propaganda, siyasal pazarlama ve reklamcılık ile kamuoyunun manipüle edilmesi olarak açıklamakta, medyanın eleştirel rolünün ortadan kaybolduğunu vurgulamaktadır. 20. yüzyılın ortalarında medya ve demokrasi ilişkisi çerçevesinde iletişim medyası aracılığıyla aktarılan içeriğin alıcılara belirli bir referans çerçevesinde kodlanarak aktarıldığı ve bu içeriğin alıcıların düşünce ve davranışlarını etkilediği savunulmuştur. Böylelikle bireyler

yaratıcı etkin özneler değil, pasif alıcılar, edilgen tüketiciler olarak tanımlanmıştır (Maigret, 2004). 20. yüzyılın ikinci yarısında kültür çalışmaları çerçevesinde medya izleyicilerinin pasif tüketiciler olmadığı içerikleri kendi sosyal dünyaları içerisinde yorumlayarak farklı şekillerde anlamlandırdıkları ileri sürülmüştür (Croteu ve Hoynes, 2003).

Medya ve demokrasi ilişkisinde okuyucular olarak izleyicilere aktif bir rol biçilmesine rağmen kitle iletişim aygıtlarının herkes tarafından ulaşılabilir olmadığı, büyük medya patronlarının kontrolünde olduğu belirtilmektedir (Croteu ve Hoynes, 2003). Medya ile aktarılan içeriklerde temel amacın kâr olduğu ve medyanın kamusal eleştirel işlevleri olan bir araçtan ziyade kolay tüketilebilir içerikler sunan bir endüstri olduğu açıklanmaktadır. Bu araç aynı zamanda siyasal açıdan bir güç kaynağı olarak görülmektedir. Medya'nın hem idari denetime tâbi olduğu hem de siyasetçiler tarafından siyasal pazarlama amacıyla kullanıldığı belirtilmektedir. Ayrıca kamuoyunu siyasal olarak manipüle etmekte, sansasyon siyasetinin gelişmesine neden olmakta, imaj siyaseti için kullanılmaktadır (Castells, 2008b). Medya ve demokrasi ilişkisi bu şekilde tıkanma noktasına ulaşmakla birlikte medya üzerinden gerçekleştirilen iletişimin demokratik bir kamusal alanın gelişmesi için vazgeçilemez bir unsur olduğu görülmektedir (Bennett ve Entman, 2001). Bu bağlamda bulunan çözümler arasında medyanın alternatif bir şekilde muhalif bir biçimde yeniden biçimlendirilmesi ve kitle medyasına alternatif ve eleştirel bir medya pratiğinin geliştirilmesi öne sürülmüştür (Downing, 2001).

İnternetin gelişimiyle birlikte medya ve demokrasi ilişkisi yeniden yorumlanmış ve internetin siyasal ve ekonomik olarak farklı seslere kapalı olan geleneksel medya karşısında alternatif bir medya olarak önemli potansiyelleri olduğu düşünülmüştür (Castells, 2013; van Dijk, 1999). İnternet erişilebilir, hızlı, mekâna bağlı sınırları aşabilen, farklı iletişim ve etkileşim pratikleri sunan, her şeyden önemlisi izleyicilerin artık üretici haline geldiği interaktif bir medya olarak demokratik açıdan büyük bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. İnternet geleneksel medyaya göre eşitlikçi ve katılımcı, medya tekellerinden bağımsız, özgür, çoğulculuğa uygun bir bilgi paylaşımı, iletişim ve haberleşme alanı olarak algılanmaktadır (Castells, 2013). Bu özellikleriyle internet rasyonel eleştirel müzakere sürecinin gerçekleşmesi ve kamusal alanın yeniden canlanması için uygun ortam ve araç olarak düşünülmüştür (Gimmler, 2001; Wright ve Street, 2007; Dahlberg, 2001a). İnternetin bu özellikleri yalnızca kamusal alanın değil, radikal ve muhalif siyasal hareketlerin gelişmesi bakımından da alternatif bir alan olarak değerlendirilmiştir (Abbott, 2001; Dahlberg ve Siapera, 2007).

Sosyal medya geleneksel internet sitelerinden farklı olarak çok sayıda etkileşim ve yaratıcı üretim imkânı sağlayan iletişimsel yenilikler sunmaktadır. Bunlar içerisinde en önemlileri sosyal ağlar kurma ve bilgi ve haberleşme sürecinde kısa sürede çok fazla kişiyle aynı anda görsel, sesli ya da yazılı veri aktarma olanakları oluşmuştur. Siyasal açıdan sosyal medya platformları kamusal alanın yeniden canlanması bakımından internet forumlarından çok daha gelişmiş alanlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu platformlar arasında Twitter özellikle son yıllarda gelişen sosyal hareket ve protestolarda eylemcilerin yerel ve küresel düzeyde ağlar içerisinde etkileşim kurduğu, haberleştiği ve içerik paylaştığı bir alan olarak eylemlerin bir parçası haline gelmiştir. Twitter devrimleri, Twitter üzerinde kurulan baskı ve yasaklar Twitter'ın siyasal açıdan eleştirel işlevleriyle kamusal topluluğu yeniden kurmaya dönük alternatif bir medya ve siyasal alan olduğuna dair beklentileri arttırmaktadır (Small, 2012; Parmelee ve Bichard, 2012; Gerbaudo, 2014; Ausserhofer ve Maireder, 2013; Murthy, 2013; Fraia ve Missaglia, 2014; Beaumont, 2009; Rahimi, 2011; Stalker ve Wood, 2013; Gaby ve Caren, 2014).

Bu açıklamalar doğrultusunda sosyal medya, siyaset ve demokrasi ilişkisi bağlamında bu çalışmanın sonuçları iki soru üzerinden değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Bunlardan ilki, "Twitter eşitlikçi, katılımcı, özgür, demokratik ve eleştirel bir medya olarak söylemsel, müzakereci bir kamusal alan yaratıyor mu?" sorusudur. İkincisi Twitter'ın agonistik siyasete ilişkin potansiyelleriyle ilişkili olarak "Twitter alternatif söylem üretme, geleneksel güç ilişkilerini dönüştürme ve siyasal mücadeleler geliştirme bakımından alternatif bir medya ve siyasal alan sağlıyor mu?" sorusudur.

7.4.2. Twitter ve Kamusal Alan

Twitter'ın rasyonel-eleştirel bir kamusal tartışmanın gelişmesi bakımından belirli bir potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Twitter'ın geleneksel kamusal alanlara göre daha kapsayıcı ve eşitlikçi olduğu, katılıma izin verdiği söylenebilir. Bu durum Twitter'ın kolaylıkla herkesin erişimine açık ve kullanımı kolay olan yapısıyla da ilişkilidir. Twitter'da kişiler hızlı bir şekilde görüşlerini paylaşabilmekte ve çok sayıda kişi bu görüşlere kısa sürede ulaşabilmektedir. Twitter olay merkezlilik özelliği nedeniyle siyasal seçimler gibi olaylar sırasında oldukça yoğun bir paylaşımın gerçekleştiği bir iletişim platformu olarak faaliyet göstermektedir. Bu durumun tartışmaların gelişiminde, farklı fikirlerin ve farklı iletişim biçimlerinin oluşumunda etkili olduğunu söylemek mümkündür. Twitter'da iletişim ve karşılıklı etkileşim gerçekleştirme potansiyeli

bulunmaktadır. Bu potansiyelin gerek onun sosyal ağ özelliğinden gerekse etkileşime açık özelliklerinden kaynaklandığı söylenebilir. Retweetler, etiketler, link paylaşımları kullanıcılar arasında etkileşimin gelişmesi bakımından Twitter'ın önemli özellikleri arasında yer almaktadır. Bu potansiyelleri ile Twitter kamusal tartışma ve yeni bir kamusal alan için önemli bir medya olarak düşünülebilir. Ancak Twitter aynı zamanda sosyo-ekonomik açıdan eşitsizliklerin sürdüğü, güç ilişkilerinin devam ettiği bir alan olarak ifade edilmekte bunlar onun potansiyelleri önündeki engeller olarak değerlendirilmektedir.

Bu çerçevede, Twitter tartışmalarında eşitsizliklerinin sürdüğü görülmektedir. Dünyada farklı toplumsal kesimler arasında bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim ve kullanım bakımından önemli sınırlılıkların olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu sınırlar özellikle cinsiyet, kentsel gelişme, gelir düzeyi, eğitim seviyesi, yaş ve yaşanılan ülkenin ekonomik açıdan gelişmişlik düzeyi gibi etkenlere bağlı olarak artmaktadır. Twitter güç mücadelelerinden bağımsız bir alan sunmamaktadır. Geleneksel medyada ve siyasal alanda güçlü olan aktörler Twitter'da da etkili olmayı sürdürmektedir. Ayrıca Twitter sınırsız bir özgürlük alanı yaratmamaktadır. Bu alan dijital gözetim ve denetime açıktır. Diğer taraftan Twitter ticari bir şirkettir ve pek çok kullanıcıya ait bilgiyi elinde tutmaktadır. Bu bilgilerin ticari vb. amaçlarla kullanılması mümkündür. Twitter yalnızca belirli bir iletişim biçimi sunmamaktadır. Alanyazında Twitter'da siyasal pazarlama ve reklamcılığın eleştirel kamusal tartışmaya oranla daha fazla olduğuna dair önemli bulgular mevcuttur. Ayrıca bu alandaki iletişimi yalnızca rasyonel kamusal bir dil ile sınırlandırmak iletişim sürecindeki içerikleri ve katılımı sınırlandırmak bakımından sorunlu görünmektedir. Twitter kullanıcılarına geniş ağlarda iletişim kurma, bilgi üretme, tartışma ve bilgiyi yayma imkânları sağlamaktadır. Buna karşın kamusal müzakere bağlamında kullanıcıların çoğunlukla daha önce üretilen bilgileri yayma eğiliminde oldukları görülmektedir. Bu kullanıcıların yeni medyanın sağladığı aktif katılım imkânlarını sınırlı biçimde kullandıklarını göstermektedir.

7.4.3. Twitter ve Agonistik Siyaset

Twitter iletişiminin agonistik yaklaşım bağlamında açıklanmaya daha uygun olduğunu söylemek mümkündür. Twitter'da pek çok farklı aktör iletişim sürecine katılmakta ve Twitter bu aktörler arasındaki farklı iletişim biçimlerine ev sahipliği yapmaktadır. Dolayısıyla Twitter'da bilgi, görüş ya da söylem üreten aktörler çeşitlenmektedir. Agonistik yaklaşım bağlamında Twitter'ın egemen güç ilişkilerinden bağımsız bir alan

olarak değerlendirilmemesi de bu yaklaşımın güçlü unsurlarından birini oluşturmaktadır. Aktörlerin iletişim sürecine katılım düzeyi değerlendirildiğinde, bireylerin en fazla katılım gerçekleştiren aktörler oldukları, en fazla içerik üretenlerin ve bunları yayanların yine bireyler olduğu görülmektedir. Alanyazındaki çalışmalar da bu bulguları desteklemektedir (Segeberg ve Bennett, 2011; Loader ve Marcea, 2012). Ancak bireylerin bilgi ve söylem üretme konusunda siyasetçilere göre kapasitelerinin düşük olduğunu söylemek mümkündür. Siyasetçiler bilgi ve söylemlerin kaynağı olarak bilgi elitini oluştururken bireylerin buradaki rolü bilginin yayılması sürecinde devreye girmektedir. Bilginin yayılması sürecinde Twitter'ın retweet özelliği oldukça önemli bir işleve sahiptir. Bu yeni bir güç konumu olarak bireylerin potansiyelini güçlendirmektedir. Agonistik yaklaşım bağlamında bu çalışmanın sonuçları da etkileşimin yeni aktörlerden ziyade geleneksel aktörler arasında gerçekleştiği, aynı zamanda yeni aktörler ile geleneksel aktörler arasında bilgi kaynağının siyasetçiler olduğu ve bunlar arasında tek yönlü bir ilişkinin söz konusu olduğu yönündeki bulguları desteklemektedir. Bu açıdan yeni özne konumları arasında, bireyler ve gruplar arasında eklemlenme potansiyelinin sınırlı düzeyde hayata geçtiğini söylemek mümkündür.

Agonistik demokrasi yaklaşımında iletişim süreci daha kapsayıcıdır ve çeşitliliğe açıktır. Farklı ifade biçimlerinin dikkate alınması çoğulculuk bakımından da önemli olanakların olduğunu göstermektedir. Ancak söylem üretme konusunda yeni aktörlerin geleneksel aktörlere oranla zayıf kaldığı görülmektedir. Alternatif gündemler hâkim gündemin gölgesinde kalmaktadır. Bireylerin paylaşımlarının artması ve yeni aktörler arasında etkileşim düzeyinin gelişmesi ile alternatif gündem ve söylem üretme potansiyelinin artacağını söylemek mümkündür. Twitter'ın sahip olduğu popüler gündemler listesi (TT) de alternatif gündemlerin oluşup gelişmesi bakımından önemli bir işleve sahiptir. Dolayısıyla belirli gündemlerin katılım ile desteklenmesi Twitter'ın TT işleviyle bireylere gündemi etkileme bakımından önemli bir güç sağlamaktadır.

Aynı zamanda söylemlerin gelişiminde polemik, eleştiri, talepler, vd. unsurların olumlu bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Twitter karşı söylemlerin oluşmasında sınırlı imkânlar sunmaktadır. Çatışma noktalarının gelişmesi, ayrışma ve mücadelelerin gelişmesi bakımından değerlendirildiğinde eyleme dönük iletişim düzeyinin daha fazla azaldığı görülmektedir. Sosyal, siyasal ya da kültürel aidiyet ilişkilerinin arttığı durumlarda farklılaşma düzeyinin yükseldiğini söylemek mümkündür. Twitter'ın bireysel kullanıma daha fazla müsait olan yapısı ve zayıf ağ özellikleriyle farklılaşma konusunda sınırlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Hegemonya mücadeleleri bakımından da bu alandaki iletişimin mücadeleye dönüşme eğilimi düşüktür. Mücadeleler içerisinde

demokratik hareketlere katkı ile daha statükocu tepkisel hareketlere katkı arasındaki fark oldukça azdır. Bu durum Twitter'ın yalnızca demokratik anlamda eşitlik ve özgürlük taleplerine ev sahipliği yapmadığını aynı zamanda daha tutucu ve ataerkil söylem ve eylemlerin gelişmesi içinde potansiyellere sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Twitter'ın siyasal çıkarlar doğrultusunda yönlendirilen kullanıcıların söylemlerine ve etkinliklerine de açık bir alan olduğunu unutmamak gerekmektedir. Bu bakımdan Twitter'ı doğrudan muhalif hareketlerin örgütlendiği, özgürlükçü ve eşitlikçi alternatif bir medya olarak nitelendirmek erken yapılmış bir yorum olarak değerlendirilebilir. Sonuç olarak, Twitter güç ilişkilerinin yansıdığı bir alandır. Bu alanda söylemler üretilmekte ve yayılmaktadır. Bu söylemlerin mücadeleye dönüşme oranı düşük olmakla birlikte bu potansiyelin söz konusu olduğu görülmektedir. Ancak iletişim sürecinde geleneksel güç ilişkilerinin devam ettiği görülmektedir. Az sayıdaki siyasi elit, kuruluş ve medya uzmanı bu alandaki iletişimin önemli bir kısmını etkilemektedir. Diğer taraftan bireyler kendi ellerinde olan yayma gücünü kendi söylemlerini ve görüşlerini yaymak üzere kullanma bakımından etkin değildir.

7.5. TÜRKİYE'DE SOSYAL MEDYA VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİNE YÖNELİK SONUÇLAR

Bu bölümde Türkiye'de sosyal medya ve demokrasi ilişkisi üzerine sonuçlar açıklanmaktadır. Bu sonuçlar açıklanırken alanyazındaki bazı çalışmalara referansla farklı ülkelerdeki deneyimlere ilişkin verilerden yararlanılarak sonuçlar yorumlanmaktadır. Ayrıca Türkiye'ye özgü sonuçlar ve bu sonuçlarla bağlantılı yorumlar paylaşılmaktadır.

Türkiye'de siyasal süreçlerde sosyal medya yoğun bir şekilde bilgi, görüş paylaşımı ve haberleşme amacıyla kullanılmaktadır. Bu çalışmada incelenen 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde de Twitter pek çok kullanıcı tarafından kamusal tartışma, görüş paylaşımı, bilgi paylaşımı vb. amaçlarla yoğun olarak kullanılmıştır. Türkiye'de Twitter iletişim sürecine katılımında bireylerin ön plana çıktığı görülmektedir. Avusturya, Kanada ve Londra'da siyasal süreçlerde katılıma ilişkin çalışmalarda katılımın temel olarak vatandaşlar tarafından gerçekleştirildiği belirtilmektedir (Ausserhofer ve Maireder, 2013; Bennett ve Segerberg, 2012; Small, 2012). Twitter iletişim sürecinde bilgi kaynağı olarak siyasal elitler arasında siyasetçilerin medya kuruluşlarına göre daha fazla rol oynadığı görülmektedir. Siyasal elitlerin bu alandaki belirleyiciliğine ilişkin olarak İngiltere ve Avusturya örnekleri bulunmaktadır (Ampfelo ve

diğerleri, 2012; Ausserhofer ve Maireder, 2013; Small, 2012). Ancak bu çalışmalarda medya elitlerinin daha belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Türkiye’de bu durumun iletişim sürecinde bilgi kaynağı olarak siyasetçilerin medya kuruluşlarına göre ön plana çıkması bakımından farklılık gösterdiği söylenebilir.

Belçika’da yerel seçimlerde siyasetçiler, vatandaşlar ve medya arasındaki etkileşime ilişkin sonuçlar, vatandaşların kendi arasında karşılıklı, siyasetçiler ve medya ile tek yönlü bir ilişkinin bulunduğunu; siyasetçiler ve medya arasında ise karşılıklı ilişkinin bulunduğunu göstermektedir (D’heer ve Verdegem, 2014). İtalya’da yapılan seçimlerde de Twitter’ın siyasal ve medya elitlerinden gelen tek yönlü bir ilişkiye dayandığı belirtilmektedir (Fraia ve Missaglia, 2014). Türkiye örneğinde bireylerin etkileşimi bireylerin kendi aralarında kalırken, siyasetçiler ve siyasi kuruluşlarla ilişkinin tek yönlü olduğu görölmektedir. Geleneksel aktörlerin kendi aralarında daha fazla ilişki geliştirdiğini, bu bakımdan Türkiye örneğinin diğer örneklerle benzerlikler gösterdiğini söylemek mümkündür.

Türkiye’de siyasal iletişim sürecinde yapılan retweet oranının Avustralya federal seçimlerinde ve Kanada’da siyasetle ilgili paylaşımlarda yapılan retweet oranının iki katı olduğu görölmektedir (Bruns ve Burgess, 2011; Small, 2012). Buna göre Türkiye’de kullanıcıların yeni içerikler paylaşmaktan çok paylaşılan içerikleri yayma eğiliminde olduklarını söylemek mümkündür. Avusturya’da Twitter alanında erkeklerin baskın olduğu belirtilmektedir (Ausserhofer ve Maireder, 2013). Cinsiyet ve Twitter ilişkisi üzerine diğer ölkelerde pek fazla veri bulunmamaktadır. Bu çalışma kapsamında Türkiye’de incelenen süreçte de erkeklerin katılım düzeyinin kadınlara oranla yüksek olduğu, ancak bu oranın geleneksel kamusal alanlardaki kadın temsiline göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Son olarak Twitter iletişim sürecinde incelenen siyasal süreçte farklı ölkelerdeki kullanıcıların katılım düzeyinin düşük olduğu görölmektedir. Siyasal süreçlerde genellikle İngilizce konuşan kişilerin etkisi üzerinden dışsal (uluslararası) etki üzerine bir değerlendirme yapılmaktadır. Örneğın İran seçimleri sırasındaki protestolarda tweet paylaşanların batı yanlısı ve İngilizce bilen İranlılar ya da İranlı diaspora olduğu belirtilmektedir (Morozov, 2009a). Türkiye’de paylaşılan tweetlerin neredeyse tamamının Türkçe olduğu görölmektedir. Bu açıdan ulus-aşırı bir etki ve tartışmanın Türkiye örneğinde oldukça az olduğunu söylemek mümkündür.

Farklı ölkelerdeki deneyimlerin ötesinde Türkiye örneğinde dikkat çeken noktalar iletişim sürecinde sosyal açıdan tanınabilirliğin yüksek olması ve iletişimin üslup

bakımından kabul edilebilir düzeyde olmasıdır. Türkiye’de siyasetin çatışmalı dili ve çok fazla çatışma noktası olmasına rağmen Twitter iletişim sürecinde hakaret, küfür, tehdit, aşağılama gibi ifadelerin toplam iletişim süreci içerisindeki yerinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu siyasal tartışma ve diyalog ya da daha çatışmacı bir iletişim sürecini çoğulculuğa ve kişilik haklarına zarar vermeden sürdürmek bakımından önemli potansiyellerin bulunduğu göstermektedir. Sosyal medya ve demokrasi bakımından uluslararası alanda en önemli sorun olarak ifade özgürlüğünün görüldüğü tespit edilmiştir. Buna göre, Twitter’den istenilen içerik kaldırma talepleri ve kullanıcı tespiti talepleri ile Türkiye bu alanda en fazla kontrol talep eden ülke olarak açıklanmaktadır.

Twitter farklı siyasi konumların iletişim sürecine katılımına izin vermektedir. Bu açıdan siyasal olarak Twitter’da engelleme veya yasaklamalar yerine farklı siyasi konumların kendisini açıklama, değerlerini ve görüşlerini savunma ve yayma hakkı bulunmaktadır. Bu bağlamda siyasal açıdan düşünüldüğünde engelleme yerine Twitter’ın siyasal bir alan olarak görülerek parti, örgüt, ya da kurumsal olarak bu alanda bulunması ve söylemin paylaşılması siyasal açıdan daha avantajlı bir yol olarak düşünülebilir. Bu sayede farklı görüşler ve söylemlerin karşı karşıya geldikleri ve tartıştıkları bir siyasal ortam yaratmak mümkündür. Diğer durumda Twitter’den içerik çıkartılması ya da kullanıcılara ilişkin bilgilere erişilmesi bu alandaki oto sansürü geliştirebilir. Ancak iletişim araçlarının çok çeşitli olduğu sosyal medyada bu engellemelerin bir sonuç vermeyeceğini tahmin etmek mümkündür. Türkiye’de Twitter’ın yasaklı olduğu dönemde vatandaşların cep telefonları üzerinden bu aracı kullandıkları veya resmi yetkililer dâhil toplumun farklı kanallardan Twitter’a erişerek erişim yasağını aştıkları görülmektedir (ensonhaber, 2014). Twitter engelinin farklı kanallar üzerinden aşılması veya içeriklerin çıkartılması ile herhangi bir sorunun çözüme ulaştırılması olanağı düşük bir olasılık olarak ifade edilebilir. Ayrıca bu girişimin çeşitli sakıncaları da bulunmaktadır. Örneğin içerik çıkartma kurumların taleplerinin küresel bir firma tarafından karşılık bulmasını sağlarken, bu durumun toplumsal imajı zedeleyeceği açıktır. Türkiye’den paylaşılan çok sayıda içeriğin Twitter’dan çıkartılması toplumsal olarak iletişim sürecinde karşılıklı saygı düzeyinin düşük olduğu sonucunun çıkmasına neden olabilir. Bu durumda “en kaba iletişimi” gerçekleştiren toplum olarak Twitter grafiklerinde yansıtılmak da mümkündür ve bu durum iletişim üzerinde “en fazla kontrol ve denetim gerçekleştiren ülke” olmak gibi olumsuz bir durum yaratacaktır. Bu açıdan yalnızca sosyal medyada değil, kitle medyasında ve medyanın ötesinde yüz yüze iletişimde kişilik, fikir ve mülkiyet haklarına zarar vermeden, insanlara tehdit, hakaret ve aşağılamada bulunmadan iletişim kurma becerilerini ve etiğini daha fazla geliştirmeye

çalışmak iletişim sürecini kısıtlamak ve engellemek yerine daha kalıcı bir çözüm olarak ifade edilebilir.

Sonuç olarak Türkiye’de sosyal medya daha özeldir Twitter siyasal hayatın bir parçası haline gelmiş durumdadır. Siyasal iletişim sürecinde vatandaşların yoğun bir şekilde siyasetçilerin ve medyanın daha düşük düzeyde bu medyadan yararlandığı görülmektedir. Ancak bu alanda geleneksel aktörlerin bilgi kaynağı olarak gücünü koruduğu söylenebilir. Oysa Twitter demokratik açıdan geleneksel güç ilişkilerini dönüştürmek, eleştirel bir kamusal müzakere alanı yaratmak, toplumun farklı kesimlerinin seslerini duyurmak ve siyasal etki gerçekleştirmek için bir alternatif olarak görülmektedir. Ayrıca burada interaktif medya olarak kullanıcıların içerik ürettiği ve yalnızca tüketiciler olmaktan çıktığı vurgulanmaktadır. Bu bakımdan Türkiye’de Twitter kullanıcılarının bu alandaki iletişim pratiklerini siyasal açıdan kendi gündemlerini, söylem ve taleplerini yaratmak ve bunları siyasal alana taşımak gibi amaçlarla genişletmeleri gerekmektedir. Twitter siyasetçiler ve medya için vatandaşlarla iletişim kurma ve onları karar alma süreçlerine katma, böylelikle demokratik meşruiyeti geliştirme bakımından maliyeti az ama olanakları fazla olan bir araçtır. Ancak Twitter’den bu şekilde yararlanma tercihi geleneksel aktörlerin demokrasiye bakışı ile de oldukça ilişkilidir. Diğer taraftan siyasal açıdan eleştirel kamuların eşitlik talebini dile getirmeleri için ve eleştirel, muhalif ve alternatif bir medya olarak da imkânlar sunmaktadır. Ancak bu alanda alternatif söylemlerin gelişiminin sınırlı olduğu görülmektedir.

7.6. YÖNTEME İLİŞKİN SONUÇLAR VE ÇALIŞMANIN SINIRLILIKLARI

Bu bölümde çalışmanın yöntemine ilişkin çeşitli sonuçlar, çalışmanın yöntemsel açıdan özgün yanları ve araştırma sürecine ilişkin çeşitli gözlemler paylaşılmaktadır. İkinci kısımda ise çalışmanın temel sınırlılıkları üzerinde durulmaktadır.

7.6.1. Yönteme İlişkin Sonuçlar

Bu çalışmanın yöntemsel açıdan üç temel özelliğinden bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki çevrimiçi forumlarda müzakere süreçlerini değerlendirmek için oluşturulan içerik kategorilerinin Twitter’a uyarlanmasıdır. İkincisi, iletişim sürecinin agonistik yaklaşım çerçevesinde analizi için agonistik demokrasiye uygun olan içerik

kategorilerinin belirlenmesi ve Twitter iletişiminin agonistik perspektiften değerlendirilmesidir. Sonuncusu, iletişim sürecinde paylaşılan mesajların yani aynı verinin iki farklı kategorik çerçeveden iki kez sınıflandırılarak analiz edilmesidir.

İlk olarak, bu çalışmada çevrimiçi müzakere forumlarında kullanılan içerik analizi kategorileri Twitter iletişim sürecinin analizi için uyarlanarak kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan müzakereci demokrasi bağlamındaki kategoriler Jensen'in (2003a; 2014) kullandığı içerik kategorilerden yola çıkılarak yeniden düzenlenmiştir. Bu kategorilere Twitter'ın sosyal ağ bakımından etkileri düşünülerek temel düzeyde kullanıcı takipçi sayısı ve etkileşimin göstergesi olan (Boyd ve diğerleri, 2010) retweet sayıları eklenmiştir. Ayrıca yabancı dilde paylaşılan tweet düzeyine de dikkat edilmiştir. Bu kategoriler altında sınıflandırılan tweetlere ait sıklıklar üzerinden sayısal değerlere ulaşılmış ve analizler gerçekleştirilmiştir.

İkinci olarak, müzakereci demokrasi kapsamında yapılan içerik analizine benzer şekilde agonistik demokrasi çerçevesinde kategoriler geliştirilmiştir. Bu kategoriler bu tez çalışması için agonistik demokrasi kuramından yararlanılarak geliştirilmiş ve agonistik çerçevede ilk olarak bu çalışmada kullanılmıştır. Burada tweet içeriklerinin agonistik bakımdan değerlendirildiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Diğer taraftan aktörler ve aktörler arasındaki ağ ilişkilerini inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Agonistik siyaset ve Twitter ilişkisinin genellikle sosyal hareketler ve protestolar çerçevesinde çizildiği söylenebilir. Ancak agonistik iletişim yalnızca bir olayın agonistik niteliğinden yola çıkılarak gerçekleşmek durumunda değildir. Çünkü siyasal alanda pek çok iletişim pratiği kendi içinde agonistik bir bağlama sahiptir. Siyasal seçimler de agonistik siyaset ve iletişim bakımından gerekli siyasal çeşitlilik ve çatışma ortamını yaratmaktadır. Müzakereci ve agonistik demokrasi kategorileri Twitter iletişim sürecini sınıflandırmak bakımından uygun çerçeveyi sağlamaktadır. Ayrıca bu kategoriler geliştirilmeye ve farklı sosyal medya platformlarına uygun olarak yeniden düzenlenmeye açıktır.

Son olarak, bu çalışmada aynı verinin farklı kodlama şemaları üzerinden yapılması aynı iletişim sürecinin farklı perspektiflerden değerlendirilebilmesi ve karşılaştırma gibi önemli imkânlar sağlamaktadır. Bu açıdan daha önce iki farklı demokrasi perspektifinden oluşturulan kategoriler üzerinden aynı verinin iki kez kodlandığı bir örneğe rastlanmamaktadır. Bu kodlama biçiminin de çalışmanın yöntemsel açıdan özgün noktalarından birini oluşturduğu düşünülmektedir.

7.6.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmanın sınırlılıkları kodlamayla ilgili sınırlılıklar ve veri çeşitliliği ile ilgili sınırlılıklar şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Kodlamayla ilişkili sınırlılıklar içerisinde ilk olarak tanınma ve cinsiyet bakımından yapılan kodlamalarda dikkate alınan profil bilgileriyle ilişkili sınırlılıktan söz etmek mümkündür. Sosyal açıdan tanınabilirlik ad ve soyad bilgilerinden yola çıkılarak tespit edilmektedir. Bu durumda uygun bir ad ve soyada sahip olan kullanıcılar tanınma bakımından açık olarak değerlendirilmektedir. Ancak kullanıcıların takma ad ve soyadlar kullanmaları olasılığı da bulunmaktadır. Buna karşın Twitter'da kullanıcıların çevrimdışı alan ile çevrimiçi alan yani kendi gerçek sosyal yaşamları ile Twitter'da kurdukları ilişkiler arasında bir bağ olduğu varsayılmakta ve kullanıcıların sosyal ağ kurma ve ağlarını genişletme eğiliminde oldukları düşünülerek burada paylaştıkları bilgilerin de gerçek olduğu varsayılmaktadır. Cinsiyet bakımından kadın ve erkek isimleri genel kullanımdan yola çıkılarak tespit edilmektedir. Tanınma ve cinsiyete ilişkin kodlayıcılar arası uyum testi yapılmakla birlikte, bazı isimlerin hem kadınlara hem de erkeklere verilmesinden kaynaklanan uyumsuzlukların söz konusu olması mümkündür. Kodlama bakımından bir diğer sınırlılık, üslup bakımından yapılan kodlamada derecelendirme yapılmamış olmasıdır. Bu değerlendirmede hakaret, aşağılama, küfür ve tehdit gibi ifadeler bulunan tweetler kabul edilemez olarak kodlanmıştır. İçeriklerde üslup bakımından daha geniş bir derecelendirme yaparak kabul edilebilirlik ve edilemezlik durumlarına ilişkin daha detaylı bir sınıflandırma yapmak mümkündür. Ancak Twitter'da iletişim ve ifade biçimlerinin çeşitliliği göz önüne alınarak, Twitter'ın dil kullanım sınırlarından ve ifade biçimleri bakımından katı kurallardan bağımsız olması nedeniyle daha esnek bir değerlendirilme yapılmıştır.

Kodlamaya ilişkin sınırların yanı sıra veri çeşitliliği bakımından da sınırlar bulunmaktadır. Bunları incelenen sosyal medya platformlarındaki çeşitlilik bakımından sınırlar ve durum/olay çeşitliliği bakımından sınırlar olarak değerlendirmek mümkündür. Bunlardan ilki çalışmanın sosyal medya ve demokrasi konusuna odaklanmasına karşın analizlerin Twitter üzerinden gerçekleştirilmesidir. Burada neden yalnızca Twitter'ın incelendiğinin açıklanmasında fayda bulunmaktadır. Türkiye'de kullanılan çok sayıda sosyal medya platformu bulunmaktadır. Her sosyal medya platformunun kendisine özgü bir tasarım ve özelliği ve kullanım amacı olduğunu söylemek mümkündür. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar temel olarak Twitter iletişimine özgüdür. Ancak Twitter yoğun olarak kullanılan bir sosyal medya platformu olması nedeniyle sosyal medyayı

temsil gücüne sahiptir. Herkesin erişebileceği, aleniyet ve genel tartışmalarda fikir paylaşımı bakımından olanaklar sunan Twitter, siyasal süreçlerde erişilebilirlik ve içeriklerin herkese açık olması nedeniyle hem iletişim sürecine katılım hem de araştırmacılar için iletişim sürecinin incelenebilirliği bakımından oldukça uygundur. Twitter'ın herkese açıklık özelliği ile farklı sosyal medya platformlarında araştırma yaparken doğabilecek etik problemlerin aşılmasında da avantajlara sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu sınırlılıklar bağlamında incelenen iletişim sürecinin Twitter çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamakta fayda bulunmaktadır. Twitter pek çok sosyal medya platformundan biridir ve yoğun kullanımıyla sosyal medyayı temsil gücüne sahip olduğunu söylemek mümkündür. Çalışma sonuçlarının diğer sosyal medya platformları ya da internet forumları gibi diğer çevrimiçi alanlar dışında değerlendirilmesi gerekmektedir. Farklı platformlar ya da kitle medyasında iletişim sürecinin nasıl gerçekleştiği gibi karşılaştırmalar bu tez çalışmasının kapsamı dışındadır. Bununla birlikte gelecek çalışmalar bu tarz karşılaştırmalar ve sosyal medya ile kitle medyası etkileşimi gibi konularda detaylı olarak incelenmeye açıktır.

Veri çeşitliliği bakımından ikinci sınır çalışmanın tek bir durum/olay üzerinden yapılmasıdır. Bu çalışmada yapılan analizler 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanı seçim sürecindeki Twitter iletişimi üzerinden gerçekleştirilmektedir. Çalışmada çeşitli maliyetler dikkate alındığında analiz edilen olay ve durum sayısının sınırlandırılması gerekmektedir. Alanyazında Twitter ve siyaset üzerine yapılan çalışmalarda da aynı sınırlılığa rastlanmaktadır. Ancak alanyazından elde edilen farklı deneyimlere ilişkin sonuçlar, bu çalışmanın sonuçlarını yorumlarken kullanılmıştır ve dünyadaki farklı deneyimlere ilişkin bilgiler dikkate alınarak bu sınırlılığın etkileri kısmen de olsa azaltılmaya çalışılmıştır. Buna rağmen tek bir durumdan yola çıkarak gerçekleştirilen çalışma sonuçlarının genellenebilirlik bakımından çeşitli sınırlılıkları olduğu gerçeği bu çalışma için de geçerlidir. Ayrıca bu çalışmada incelenen Twitter iletişim sürecine dayanılarak elde edilen sonuçların Twitter'da gerçekleştirilen bütün iletişim süreci için geçerli olduğunu söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte bu çalışmada elde edilen sonuçlar farklı ülke deneyimlerini de içine alan ve giderek genişleyen bir alanyazına katkıda bulunmaktadır. Bu çalışmanın sonuçları alanyazında sosyal medya ve siyaset, daha özelde Twitter ve demokrasi ilişkisine dair ortaya konulan bilginin değerlendirilmesine de katkı sağlamaktadır. Bu çalışmanın sonuçlarını gelecek çalışmalarda benzer kategoriler üzerinden yapılacak farklı durum analizleriyle yeniden değerlendirmek mümkündür.

SONUÇ

Bu çalışmada bir sosyal medya platformu olan ve yoğun olarak kullanılan Twitter'ın siyasal açıdan müzakereci ve agonistik demokrasi bağlamında açıklanan nitelikleri taşıyan bir demokratik alanın oluşumu için önemli bir potansiyele sahip olmakla birlikte bunun hayata geçme düzeyinin düşük olduğu iddiası analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonuçları, incelenen siyasal süreçte gerçekleştirilen Twitter iletişiminin müzakereci ve agonistik demokrasi bağlamında öngörülen siyasal iletişim süreçlerine uygunluk bakımından güçlü özellikleri olmakla birlikte, Twitter'daki iletişim sürecinin ve yeni siyasal alanın odaklanılan demokrasi yaklaşımları çerçevesinde tam anlamıyla kavramsallaştırılmaya açık olmadığını göstermektedir. Buna karşın, daha genel anlamda bir sosyal medya platformu olarak Twitter'ın siyasal olaylarla ilgili hızlı bir şekilde bilgi ve görüş paylaşımı, bir söylemin yayılması, bir gündemin gelişmesi, aynı anda pek çok kişi ile haberleşme sağlanması ve farklı aktörler arasında siyasal iletişimin gerçekleşmesi sürecinde etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Müzakereci demokrasi bağlamında eşitlik bakımından Twitter iletişiminin geleneksel siyasal iletişim alanlarına oranla daha fazla imkân sunduğu görülmektedir. Ancak Twitter iletişiminde temsil ve katılım bakımından tam anlamıyla bir eşitliğin gelişmediğini ve tartışmalarda erkek temsiline daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Bu çalışma kapsamında Twitter iletişiminde rasyonel ve eleştirel tartışmanın gerekleri olan savlama, gerekçelendirme ve üsluba uygunluk ilkelerinin belirli bir düzeyde gerçekleştiği görülmektedir. Ancak bu düzey iletişim sürecinin yaklaşık üçte birlik kısmını kapsamaktadır. Bu sonuç Twitter iletişiminde siyasal tartışmanın müzakere ilkelerine uygun olarak gerçekleşme potansiyeli olduğunu ancak bu potansiyelin sınırlı bir şekilde hayata geçtiğini ortaya koymaktadır. Twitter'ın, iletişim sürecine katılan kişiler arasında etkileşim ve karşılıklılık düzeyini retweet, etiket, sosyal ağ, bağlantılar ve popüler gündemler listesi gibi özellikleri sayesinde arttırdığı ve bu sayede Twitter'da katılımcılar arasındaki ilişki düzeyinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Ancak burada etkileşim ve karşılıklılığın karşılıklı konuşmadan ziyade gerçekleştirilen temaslar üzerinden değerlendirildiğini unutmamak gerekmektedir. Bu durumda bu alanda gerçekleştirilen etkileşimin yoğun ve güçlü olmaktan ziyade daha zayıf ve geçici ancak oldukça fazla miktarda olduğunu söylemek mümkündür. Bu çalışma Twitter iletişim alanının bir özgürlükler alanından ziyade kamu otoritelerinin denetim ve kontrolüne açık, farklı aktörlerin yer aldığı bir alan olduğuna dikkat çekmekte ve bu durumun müzakere bakımından sınırlar yaratacağının dikkate alınması

gerektiğinin altını çizmektedir. Bu sonuçlara göre müzakereci bağlamda bir siyaset anlayışının Twitter'daki siyasal iletişimi açıklamak ve anlamlandırmak bakımından belirli bir potansiyele sahip olmakla birlikte bunun yeterli düzeyde olmadığını söylemek mümkündür.

Çalışmanın agonistik yaklaşım bağlamındaki sonuçları değerlendirildiğinde, Twitter'da gerçekleşen iletişim sürecinin alternatif söylemler üretme bakımından sınırlı olduğu, aktörler olarak bireylerin katılım bakımından belirgin bir şekilde öne çıktığı, eklemlenme olarak değerlendirilebilecek bir etkileşimin çoğunlukla geleneksel siyasal elitler arasında gerçekleştiği görülmektedir. Farklılaşma ve mücadeleler bakımından da Twitter iletişim sürecinde güçlü bir potansiyel bulunmamaktadır. Agonistik bağlamda yapılan analizlerde farklılaşmadan ziyade etkileşim ve grup bağlarından uzaklaşıldıkça demokratik mücadelelerin arttığı görülmektedir. Agonistik yaklaşım iletişim sürecinin anlamlandırılması bakımından ve güç ilişkilerini değerlendirmek bakımından önemli imkânlar sunmaktadır. İncelenen süreçte, Twitter iletişimi rasyonel ve eleştirel müzakere ilkelerine uygun bir tartışma üslubuna oranla çok daha fazla çatışmaya açık ancak düşmanca olmayan bir iletişim pratiğine ev sahipliği yapmaktadır. Twitter gündem oluşturma, farklı kimliklerin sesini duyurma ve yeni taban aktörlerine bilgi ve söylemlerini yayma gücü sunmaktadır. Retweet, sosyal ağlar ve TT listeleri bu süreçte özellikle önem taşımaktadır. Twitter üzerinden hızla gerçekleştirilebilen paylaşımlar haber kaynaklarını çeşitlendirmekte ve Twitter iletişim sürecinde farklı durumlar hakkında sosyal ağlarda yer alan kişilerin ve güncel etiketleri takip eden kişilerin bilgi sahibi olması mümkün hale gelmektedir. Ancak incelenen seçim sürecinde bu olanakların sınırlı düzeyde kullanıldığını iletişim sürecinde alternatif gündemlerin gelişiminin söz konusu olmakla birlikte sınırlı kaldığını, mücadele düzeyinin çok daha düşük olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmanın sonuçları, Twitter iletişimi üzerinden oluşan siyasal alanın yalnızca hegemonya karşıtı demokratik hareketler için değil aynı zamanda hâkim söylem ve güç ilişkilerini koruyan kesimler için de söylem üretme ve yayma alanı olduğunun altını çizmektedir.

Bu çalışma kapsamında, iletişim sürecinin müzakereci ve agonistik siyaset bakımından potansiyellerinin yanı sıra Twitter iletişim sürecinde müzakereci ve agonistik demokrasi bağlamında bir siyasal alanın oluşması bakımından hangi değişkenlerin etkili olduğu da anlaşılmalı çalışılmıştır. Müzakereci bağlamda yapılan ilişki analizlerinin sonuçları, Twitter'da iletişim sürecinde etkili olan unsurların anlaşılması bakımından önem taşımaktadır. Örneğin tanınma ve müzakere ilişkisinde, tanınma durumu arttıkça paylaşılan içeriklerde yer alan iddialarda gerekçe bulunma durumunun arttığı, aynı

zamanda tartışma üslubunun da daha iyi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bununla birlikte tanınma ve anonimlik arasında tam anlamıyla bir zıtlık olmadığı tespit edilmiştir. Anonim tweetlerin büyük bölümü gerekçelendirme ve üslup bakımından kabul edilebilir durumdadır. Bu durumda anonimliğin iletişim sürecinde müzakere ilkeleri bakımından tanınma durumuna karşıtlık yaratmadığını söylemek mümkündür. Buna göre, Twitter iletişiminde anonimliğin iletişim sürecini doğrudan olumsuz şekilde etkilediğini söylemek güçtür. Bir başka ilişki analizinde cinsiyet ve müzakereci rasyonellik durumu arasında bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, kadınların iletişim sürecindeki paylaşımlarında rasyonel eleştirel müzakereci ilkeleri olan savlama düzeyinin erkeklere göre yüksek olduğu aynı zamanda üslup bakımından da kadınlarda kabul edilemezlik durumunun daha az olduğu görülmektedir. Buna göre, kadın katılımının müzakereci rasyonellik niteliğini güçlendirdiği tespit edilmiştir. Bu sonuç siyasal katılım sürecinde kadın temsilinin siyasal süreçlerde etkisinin müzakereci demokrasi açısından önemli olduğunun ve cinsiyet bakımından eşitsizliklerin yalnızca bir temsil sorunu olmanın ötesinde siyasal iletişimin kalitesi bakımından önem taşıdığına altını çizmektedir. Bir diğer analiz sonucu tweet şeklinin iletişimin rasyonellik niteliğiyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Twitter'ın etkileşimi arttıran özelliklerinden biri olan retweet özelliği paylaşımların yayılma sürecinde oldukça önemli bir işleve sahiptir ve bu işlev kullanıcılara iletişim sürecinde etki gücünü artırma bakımından avantaj sağlamaktadır. Retweetlerin, tweetlere oranla daha fazla gerekçelendirme düzeyine ve üslup bakımından kabul edilebilirlik düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Bu durum siyasal iletişimde belirli düzeyde rasyonellik ilkelerinin gerçekleştiğine işaret etmektedir. Aynı zamanda gerekçeli ve üslup bakımından uygun olan paylaşımların daha fazla ilgi çektiğini ortaya koymaktadır. Geleneksel medyanın "sansasyon siyaseti", anlık olarak duyulara hitap eden içeriklerin aktarımı, rekabet ve karalamaya dayanan siyasal iletişim biçimleri karşısında, incelenen süreçte Twitter'da belirli düzeyde rasyonelliğin ve üslup bakımından kabul edilebilir bir düzeyin mevcut olduğunu ortaya koymaktadır. Karşılıklılık ve savlama arasında tespit edilen ilişkiyi de bu bağlamda yorumlamak mümkündür. Karşılıklılık durumu savlamanın bulunduğu yani içerisinde bir iddia bulunan tweetlerde artmaktadır. Bu sonuç, siyasal bir konuyla ilgili Twitter iletişim sürecinin yalnızca hakaret, boş laf veya dedikodudan ibaret olmadığını ve insanlar arasında siyasal bir tartışma sürecinde etkileşimin oluşma durumunu göstermektedir. Bu sonuçlar Twitter'ın müzakereci bağlamda siyasal bir alan olarak sahip olduğu potansiyeli açıklamaktadır. Ancak bu potansiyelin gerçekleşme düzeyine ilişkin bulgular Twitter iletişim sürecinin sınırlarını göstermektedir. Bu sınırları aşmak mümkündür. Bu

sonuçlar, müzakereci bir kamusal iletişim gerçekleştirme projesinde etkili olabilecek unsurları, etkenleri göstermesi bakımından önem taşımaktadır ve sınırların aşılması için geliştirilecek yaklaşımlar için yararlanılmaya açıktır.

Agonistik demokrasi bağlamında yapılan ilişki analizlerinin sonuçları Twitter iletişiminin agonistik bir siyasetin gelişim sürecinde agonistik bağlam içerisinde yer alan hangi değişkenlerden etkilendiğini anlamaya yardımcı olmaktadır. İlişki analizi sonuçları bilgi yayan aktörlerle bilgi kaynağı olan aktörler arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir. Grupların paylaştığı tweetlerin en fazla belirli bir sosyal, kültürel ya da siyasal çevreyle ilişkisi tahmin edilebilen bireyler tarafından paylaşıldığı görülmektedir. Bu durum Twitter profilinde sosyal, kültürel ya da siyasal bağını açıklayan bireylerde gruplarla eklemlenme potansiyelinin daha fazla söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır. Twitter iletişiminde retweetler üzerinden eklemlenme ile bir söylemin yayılmasına katkı sağlama olanağı bulunmaktadır. Ancak bu potansiyelin yeni aktörler ve geleneksel aktörler ayrımı dikkate alındığında yeni aktörlerin kendi aralarında zayıf düzeyde gerçekleştiği görülmektedir. İlişki analizleri agonistik siyaset bağlamında iletişim sürecinde agonistik anlamda farklılaşmaya katkı bakımından aktör konumlarının ve iletişim biçiminin etkili olduğunu göstermektedir. Sosyal, kültürel ya da siyasal bağlarıyla ilgili bilgi bulunan bireylerde farklılaşma düzeyinin yüksek olduğu, aynı zamanda iletişim biçimi bakımından polemik vd. tarzda farklılaşmanın arttığı görülmektedir. Bu durum daha çatışmacı siyasal söylemlerin Twitter iletişim sürecinde farklılaştırmayı arttırdığını göstermektedir. Ancak iletişim sürecinin büyük bir bölümü polemik vd. olmasına rağmen farklılaşma düzeyi oldukça düşüktür. Bu durum farklılaşma konusundaki sınıra işaret etmektedir. Mücadelelere ilişkin yapılan analizde tepkisel ve statükocu hareketlere katkının sosyal, kültürel ve siyasal bağlarıyla ilgili bilgi bulunan bireylerde ve farklılaşmanın bulunduğu tweetlerde daha fazla olduğu görülmektedir. Bağlarıyla ilgili bilgi bulunmayan, çok geniş olmayan ağlara sahip bireylerin gerçekleştirdiği ve alternatif gündem bulunan paylaşımlarda demokratik hareketlere katkının fazla olduğu görülmektedir. Bu durum Twitter iletişim sürecinde bireyler ve farklı sesler için demokratik bir mücadele potansiyelinin daha fazla olduğuna işaret etmektedir. Çalışmada agonistik bağlamda gerçekleştirilen ilişki analizleri, Twitter iletişiminin agonistik bir siyasal alanın oluşmasında etkili olan unsurları göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Bu çalışmada bir sosyal medya platformu olan Twitter'ın herkesin erişimine açık olan iletişim imkânlarıyla özellikle bireyler için siyasal alanda etki yaratabilecek önemli olanaklara sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma doğrudan Twitter'ın medya aracı olarak özelliklerine ya da sadece bu aracın kullanıcılarına odaklanmamaktadır. Çalışmanın sonuçları sosyal medya ve siyaset bağlamında özellikle incelenen siyasal süreçte gerçekleştirilen iletişime dayanmaktadır. Çalışma içerisinde bu iletişim sürecini gerçekleştiren katılımcılar olarak kullanıcılara ilişkin analizler olmakla birlikte temel olarak bu katılımcıların aktörler olarak iletişim sürecine katılım biçimleri, kullanıcılar olarak tespit edilebilen özellikleri ve temel olarak paylaşılan mesajların içeriklerinden elde edilen bilgiler değerlendirilmektedir. Çalışmada, Twitter'ın medya aracı olarak siyasal etkisine ilişkin onun olay merkezlilik özelliği, retweetlerin ve etiketlerin etkileşim sürecindeki rolü, retweetlerin bireylere sağladığı bilgi yayma gücü bakımından etkisi, Twitter'da söz konusu olan sosyal ağların siyasal iletişim üzerindeki etkisi gibi konular üzerinde durulmuştur. Twitter iletişim sürecinin müzakereci siyaset ve agonistik siyaset bağlamında belirli bir potansiyele sahip olduğu ancak bu potansiyelin hayata geçme düzeyinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu çalışma başlangıçta belirtildiği gibi sosyal medyanın bir araç olarak siyaseti tamamen dönüştüreceği gibi teknolojik belirlenimci bir yaklaşıma mesafeli durmaktadır. Ancak bir sosyal medya platformu olan Twitter'ın söz edilen özelliklerinin siyasal tartışmaların gelişmesi ya da farklı söylemlerin siyasal alanda yer alması bakımından belirli olanaklar sunma durumu dikkate alınmıştır. Bu bağlamda çalışmada incelenen iletişim sürecinde bu süreci müzakereci ya da agonistik tarzda etkileyen bazı unsurlar açıklanmaya çalışılmıştır. Bu sayede Twitter'ın kullanım biçimine, iletişim tarzına, bu aracı kullanan aktörlere, etkileşim biçimlerine, katılımcıların sosyal ağ ya da cinsiyet özelliklerine ve diğer unsurlara bağlı olarak siyasal alandaki potansiyelinin değişiklik gösterebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın sonuçları Türkiye'de Twitter'ın siyasal süreçlerde önemli bir fikir, görüş, bilgi paylaşım platformu olduğunu göstermektedir. Türkiye'de Twitter kullanıcılarının büyük bölümünü bireyler oluşturmakta ve geleneksel siyasal elitler ile vatandaşlar arasındaki etkileşim düzeyinin düşük olduğu görülmektedir. İletişim sürecinde etkinin özellikle siyasetçilerde yoğunlaşması Türkiye'ye özgü bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Farklı ülke örneklerinde Twitter iletişiminde medya elitlerinin daha belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç Türkiye'de medyanın rolünden, siyasal kültüre kadar farklı bağlamlarda oluşturulan araştırma soruları çerçevesinde analiz edilmeye açıktır. Ayrıca Türkiye'ye özgü olan retweet oranlarının yüksek oluşu da

Türkiye'deki Twitter kullanıcılarının Twitter kullanım amaçlarına ilişkin yapılabilecek araştırmalar için bir temel oluşturabilir. Türkiye'de siyasal iletişimde Twitter'da üslup bakımından elde edilen olumlu sonuçlar da kitle medyasındaki siyasal tartışmalarla ya da farklı sosyal medya platformlarındaki tartışmalarla karşılaştırmalı olarak yapılacak araştırmalar için bir çıkış noktası olmaya açıktır. Siyasal süreçlerde iletişim amacıyla Twitter'dan yoğun olarak yararlanılması Twitter iletişiminin siyasal açıdan önemini arttırmaktadır. Türkiye için bu iletişim sürecinde katılım ve özgürlüklerin sağlanmasının öncelikli öneme sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu çalışmanın sonuçları Türkiye'de belirli bir siyasal olaya odaklanmakla birlikte, sonuçlar farklı ülke deneyimlerine ilişkin alanyazındaki sonuçlarla ve Türkiye'de Twitter kullanımına ilişkin alanyazın ile desteklenmiştir. Bu çalışmanın Türkiye bağlamındaki sonuçları, Türkiye'de Twitter kullanımına odaklanan çalışmalar kapsamında yeni değerlendirmelere açıktır ve bu bağlamda alanyazına katkı sağlaması beklenmektedir.

Twitter'da alternatif bir siyasal alan yaratma olanağının gerçekleşmesi durumunun bu alanda iletişim kurma, iletişimin belirli bir bilinç düzeyinde gerçekleşmesi, ortak bir siyasal alan algısına sahip olma ve sosyal medyanın olanaklarından yararlanma sayesinde mümkün olacağını söylemek mümkündür. Aksi durumda sosyal medyanın geleneksel siyasal elitlerin ve geleneksel medyanın etkisi altında kalmaya devam edeceği düşünülmektedir. Sosyal medyanın tabandan gelen demokratik taleplerin seslerini duyurduğu ve farklı söylemlerin üretildiği, yayıldığı ve eyleme dönüştüğü bir alan olmaktan ziyade siyasal elitlerin, medya profesyonellerinin ve teknokratların iletişimsel gücü elinde tuttuğu ve söylemsel açıdan işgal ettiği bir alan olarak temsili demokratik sistemin bir parçası haline dönüşme eğiliminde olduğu görülmektedir. Sosyal medyanın bu bağlamla sınırlı kaldığı takdirde yeni bir medya olarak siyasal reklamcılık ve pazarlama amacıyla kullanılmanın ötesine geçemeyeceğini söylemek mümkündür.

Son olarak Twitter'ın erişim, kullanım, çoğulculuk ve aktif kullanım bakımından sınırlarının bulunduğu görülmektedir. Bu alandaki eşitsizliklerin azaltılması, eleştirel bir kamunun oluşumu ve demokratik söylemlerin gelişimi için bu alanda siyasal iletişim sürecine katılım gereklidir ve paylaşımların hem medya aygıtı hem de iletişim sürecine dair belirli bir farkındalık içerisinde gerçekleştirilmesi önem taşımaktadır. Sosyal medya ve demokrasi ilişkisi bağlamında gelecek çalışmalarda Twitter iletişim sürecinde anonim kullanıcılar, anonimliğin iletişim sürecindeki etkileri ve Twitter'da belirli bir siyasal kuruluş ya da kamu kuruluşu adına içerik üreten ve iletişim sürecini manipüle eden trollerin faaliyetleri üzerinde durmaya açık olan konulardır. Bu çalışmada yalnızca

anonim kullanıcılara ya da belirli bir aktör grubuna özel olarak odaklanılmamaktadır. Genel olarak incelenen iletişim sürecinde temsil edildikleri oranda bu unsurlar üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla her aktör grubunun paylaştığı mesajlar gelecek çalışmalarda ayrı ayrı incelenmeye açıktır. Ayrıca bu alanda yapılabilecek sosyal ağ analizleri de farklı aktörler arasındaki ilişki yoğunlukları hakkında bilgi verebilir. Bunlara ek olarak bu alanın kişisel veri gizliliği, gözetleme, ticarileşme, iletişimi engelleme gibi sorunlarla da karşı karşıya olduğu görülmektedir. Gelecek çalışmalarda bu alandaki eşitsizlikler, gözetleme ve kontrolün farklı biçimleri, veri gizliliği ve katılımcıların farkındalığı konuları incelenebilir. Ayrıca sosyal medyadaki veri üretim ve paylaşımına dayanan ticari ve ekonomik ilişkileri analize yönelik çalışmaların da sosyal medyanın demokratik açıdan sınırlarını ve olanaklarını değerlendirmek bakımından önemli imkânlar sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abbott, J. P. (2001). Democracy @internet.asia? The Challenges to the emancipatory potential of the net: lessons from China and Malaysia. *Third World Quarterly*, 22 (1), 99-114.
- Agresti, A. (2013). *Categorical Data Analysis*. USA: Wiley.
- Ainsworth S. A., Hardy C., Harley B. (2005). On-Line Consultation: E-Democracy and E-Resistance in the Case of the Development Gateway. *Management Communication Quarterly*, 19 (1), 120-145.
- Albrecht, S. (2006). Whose voice is heard in online deliberation? A study of participation and representation in political debates on the internet. *Information, Communication & Society*, 9 (1), 62-82.
- Ampofo, L., Anstead, N., O'Loughlin, B. (2012). Trust, confidence, credibility. Brian Loader ve Dan Mercea (Ed.). *Social Media and Democracy*. Oxon: Routledge.
- Anduiza, E., Cantijocha M. ve Gallegoa, A. (2009). Political Participation and The Internet. *Information, Communication & Society*, 12 (6).
- Assange, J., Appelbaum, J., Müller-Maguhn, A. ve Zimmermann, J. (2012). *Şifrepunk*. (Ayşe D. Temiz, Çev.). İstanbul: Metis. (2012).
- Atton, C. (2002). *Alternative Media*. UK: Sage.
- Ausserhofer, J., Maireder, A. (2013). National Politics on Twitter. *Information, Communication & Society*, 16 (3), 291-314.
- Axford, B. (2011). Talk About a Revolution: Social Media and the MENA Uprisings. *Globalizations*, 8(5), 681-686.
- Bachrach, J. (2011). WikiHistory: Did the Leaks Inspire the Arab Spring? *World Affairs Journal*. Erişim: 14.05.2015, <http://www.worldaffairsjournal.org/article/wikihistory-did-leaks-inspire-arab-spring>
- Banhabib, S. (1999a). Demokratik Moment ve Farklılık Sorunu. Seyla Benhabib (Ed.). *Demokrasi ve Farklılık* (11-33). (Zeynep Gürata ve Cem Gürsel, Çev.). İstanbul: Demokrasi Kitaplığı. (1996).
- Barber, B. R. (1995). *Güçlü Demokrasi Yeni Bir Çağ İçin Katılımcı Siyaset*. Mehmet Beşikçi (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (1984).

- Barnett, S. (1997). New media old problems: New technology and the political processes. *European Journal of Communication*, 12 (2), 193-218.
- Basen, I. (2015). Online partisan trolls a new fact of elections, international politics. *CBCNews*. Erişim: 06.06.2015, <http://www.cbc.ca/news/politics/online-partisan-trolls-a-new-fact-of-elections-international-politics-1.3046199>
- Bayraktutan, G., Binark, M., Çomu, T., Doğu, B., İslamoğlu, G. ve Aydemir, A. T. (2014). Siyasal İletişim Sürecinde Sosyal Medya ve Türkiye'de 2011 Genel Seçimlerinde Twitter Kullanımı. *Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 68, 59-96.
- Beaumont, C. (2009). G20: Protesters use Twitter, Facebook and social media tools to organise demonstrations. *Telegraph*. Erişim: 30.08.2014, <http://www.telegraph.co.uk/finance/g20-summit/5090003/G20-summit-Protesters-use-Twitter-Facebook-and-social-media-tools-to-organise-demonstrations.html>
- Beetham, D. (2005). *Democracy*. Oxford: Oneworld.
- Benhabib, S. (1999b). Müzakereci Demokratik Meşruiyet Modeline Doğru. Seyla Benhabib (Ed.). *Demokrasi ve Farklılık* (s. 101-139). (Zeynep Gürata ve Cem Gürsel, Çev.) İstanbul: Demokrasi Kitaplığı. (1996).
- Bennett W. L. ve Segerberg, A. (2012). Digital media and the personalization of collective action. B. D. Loader ve D. Marcea (Ed.). *Social Media and Democracy* (s. 13-38). Routledge: New York.
- Bennett W. L. ve Segerberg, A. (2012). The Logic Of Connective Action, *Information, Communication & Society* 15 (5), 739-768.
- Bennett, W. L. (2012). The Personalization of Politics: Political Identity, Social Media, and Changing Patterns of Participation *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 644 (20).
- Bennett, W. L. ve Entman, R. M. (2001). Mediated Politics: An Introduction. W. Lance Bennett ve Robert M. Entman (Ed.). *Mediated Politics* (s. 1-33). New York: Cambridge University Press.
- Berg, B. L. (2001). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. Boston: Allyn and Bacon.

- Berktaş, F. (2009). Liberalizm: Tek bir Teorik Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız bir ideoloji. H. Birsen Örs (Ed.). *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* (s. 47-106). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bessette, J. (1980). Deliberative Democracy: The Majority Principle in Republican Government. R. A. Goldwin ve W. A. Schambra (Ed.). *How Democratic is the Constitution?* Washington: American Enterprise Institute.
- Bimber, B. (2000). Measuring the Gender Gap on the Internet. *Social Science Quarterly*, 81 (3).
- Bohman, J. (1997). Deliberative Democracy and Effective Social Freedom: Capabilities, Resources and Opportunities. James Bohman ve William Rehg (Ed.). *Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics* (s. 321-348). USA: Massachusetts Institute of Technology.
- Bohman, J. (2004). Discourse Theory. Gerald F.Gaus ve Chandran Kukathas (Ed.). *Handbook of Political Theory* (s. 155-166). London: Sage.
- Bonetta, L. (2009). Should you be tweeting?. *Cell* 139.
- boyd, d. m., Golder, S. ve Lotan, G. (2010). Tweet, tweet, retweet: conversational aspects of retweeting on Twitter. *43rd Hawaii International Conference on System Science*. Erişim: 10.10.2014, <http://www.danah.org/papers/TweetTweetRetweet.pdf>
- Brundidge, J. ve Rice, R. E. (2009). Political engagement online: do the information rich get richer and the like-minded more similar? A. Chadwick, ve P. N. Howard, (Ed.). *Routledge Handbook of Internet Politics* (s. 144-157). USA: Routledge.
- Bruns, A. ve Burgess, J. E. (2011). '#Ausvotes: how Twitter covered the 2010 Australian Federal Election. *Communication, Politics and Culture*, 44 (2), 37–56.
- Brügger, N. (2002). Theoretical Reflections on Media and Media History. Niels Brügger, Søren Kolstrup (Ed.). *Media History. Theories, Methods, Analysis*. Denmark: Aarhus University Press.
- Buchanan, M. (2013). WikiLeaks: News in the Networked Era. *Information, Communication & Society* 16(8), 1369-1371.
- Buckler, S. ve Dolowitz, D. (2005). *Politics on the Internet*. USA: Routledge.

- Burkell, J., Fortier, A., Wong, L. Y. C. ve Simpson, J. L. (2014). Facebook: public space, or private space? *Information, Communication & Society*, 17(8), 974-985.
- Burnett, R., Marshall, P. D. (2003). *Web Theory: An Introduction*. Routledge: London & New York.
- Cammaerts, B. (2013) Networked Resistance: The Case of WikiLeaks, *Journal of Computer-Mediated Communication*, 18, 420–436.
- Castells, M. (2013). Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür – Ağ Toplumunun Yükselişi, (Ebru Kılıç, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (2000).
- Castells, M. (2008a). The New Public Sphere: Global Civil Society, Communication Networks, and Global Governance. *ANNALS, AAPSS*, 616.
- Castells, M. (2008b). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür – Kimliğin Gücü* (Ebru Kılıç, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (2004).
- Chadwick, A. ve Howard, P. N. (2009). Introduction: New directions in Internet politics research. A. Chadwick ve P. N. Howard (Ed). *Routledge Handbook of Internet Politics* (s. 1-11). USA: Routledge.
- Christensen, C. (2011) Twitter revolutions? Adressing social media and dissent. *The Communication Review* 14(3), 155-7.
- Christiano, T. (1997). The Significance of Public Deliberation. James Bohman ve William Rehg (Ed.). *Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics* (s. 243-278). USA: Massachusetts Institute of Technology.
- Christensen, C. (2009). Iran: Networked dissent? *Le Monde Diplomatique*. Erişim: 21.08.2014, <http://mondediplo.com/blogs/iran-networked-dissent>
- Christiano, T. (1997). The Significanfe of Public Deliberation, James Bohman ve William Rehg (Ed.). *Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics* (s. 243-278). USA: Massachusetts Institute of Technology.
- Cohen, J. (1997). Delibration and Democratic Legitimacy. James Bohman ve William Rehg (Ed.). *Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics* (s. 67-92). USA: Massachusetts Institute of Technology.
- Cohen, J. (1999). Müzakereci Demokraside Usül ve Esas. Seyla Benhabib (Ed.). *Demokrasi ve Farklılık* (s. 140-173). (Zeynep Gürata ve Cem Gürsel, Çev.). İstanbul: Demokrasi Kitaplığı. (1996).

- Croteau D. ve Hoynes W. (2003). *Media/Society: Industries, Images and Audiences*. London: Sage.
- Çağlar, N. (2011). Kadının Siyasal Yağama Katılımı ve Kota Uygulamaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi* 3(4), 56-79.
- D'heer, E. ve Verdegem, P. (2014). An Intermedia Understanding of the Networked Twitter Ecology. Bogdan Pătruț ve Monica Pătruț (Ed.). *Social Media in Politics: Case Studies on the Political Power of Social Media* (s. 81-96). Switzerland: Springer.
- Dahlberg L., ve Siapera, E. (2007). Tracing Radical Democracy and the Internet. L. Dahlberg ve E. Siapera (Ed.) *Radical Democracy and the Internet* (s. 1-16). New York: Palgrave Macmillan.
- Dahlberg, L. (2001a). The Internet and Democractic Discourse: Exploring the prospects of online deliberative forums extending the public sphere. *Information, Communication & Society*, 4(4).
- Dahlberg, L. (2001b). Computer-mediated communication and the public sphere: a critical analysis. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 7.
- Dahlberg, L. (2007). The Internet and Discursive Exclusion: From Deliberative to Agonistic Public Sphere Theory. L. Dahlberg ve E. Siapera (Ed.) *Radical Democracy and the Internet* (s. 128-147). New York: Palgrave Macmillan.
- Dahlgren, P. (2001). The Public Sphere and the Net: Structure, Space and Communication. W. Lance Bennett ve R. M. Entman (Ed.). *Mediated Politics: Communication in the Future of Democracy* (s. 33-55). New York: Cambridge University Press.
- Demirhan, H. ve Hamurkaroglu, C. (2011). *İstatistiksel Yöntemlere Giriş*, Ankara. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Demirhan, K. (2014). Relationship between Social Media and Political Parties: The Case of Turkey. A. M. G. Solo (Ed.). *Political Campaigning in the Information Age* (s. 1-31). USA: IGI Global.
- Demirhan, K. (2014). Social Media Effects on the Gezi Park Movement in Turkey: Politics Under Hashtags. Bogdan Pătruț ve Monica Pătruț (Ed.). *Social Media in Politics* (s. 281-314). Switzerland: Springer.

- Digital Insights (2015). Social Media 2014 Statistics. Erişim: 14.05.2015, <http://blog.digitalinsights.in/social-media-users-2014-stats-numbers/05205287.html>
- Dixon, L. J., Correa, T., Straubhaar, J., Covarrubias, L., Graber, D., Spence, J. ve Rojas, V. (2014). Gendered Space: The Digital Divide between Male and Female Users in Internet Public Access Sites. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 19, 991–1009.
- Doğu, B., Özçetin, B., Bayraktutan, G., Binark, M., Çomu, T. Aydemir, A. T. ve İslamoğlu, G. (2014). *Siyasetin Yeni Hali: Vaka-i Sosyal Medya*. İstanbul: Kalkedon.
- Downing, J., Ford, T.V., Geneve, G. ve Stein, L. (2001). *Radical media: Rebellious communication and social movemets*. London: Sage Publication.
- Dryzek J. (2004). Democratic Political Theory. Gerald F. Gaus ve Chandran Kukathas (Ed.). *Handbook of Political Theory* (s. 143-154). London: Sage.
- Dryzek, J. (1990). *Discursive Democracy: Politics, Policy and Science*. Cambridge: Cnabridge Univrsity Press.
- Dyer-Witheford, N. (2007). Hegemony or Multitude? Two Versions of Radical Democracy for the Net. L. Dahlberg ve E. Siapera (Ed.). *Radical Democracy and the Internet* (s. 191-206). Palgrave Macmillan: New York.
- Edwards, A. (2002). The Moderator as an Emerging Democratic Intermediary: The Role of the Moderator in Internet Discussions about Public Issues. *Information Polity*, 7(1), 3–20.
- Ellison, N. B., Steinfield, C. ve Lampe, C. (2007). The Benefits of Facebook “Friends:” Social Capital and College Students Use of Online Social Network Sites. *Journal of Computer-Mediated Communication* 12, 1143–1168.
- Elster, J. (1997). The Market and the Forum: Three Varieties of Political Theory. J. Bohman ve W. Rehg (Ed.). *Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics* (s. 3-34). USA: Massachusetta Institute of Technology.
- Enli, G. S. ve Skogerbø, E. (2013). Personalized Campaigns in Party-Centred Politics, *Information, Communication & Society*, 16(5), 757-774.

- Ensonhaber (2014). Twitter Yasağı. Erişim: 14.04.2015, <http://www.ensonhaber.com/abdullah-gul-de-twitter-yasagini-deldi-2014-03-21.html>
- Eurostat (2014). Information Society Statistics. Erişim: 14.04.2015, <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- Fakhraie, F. (2009). #Iranrevolution: Iran's Twitter Revolution. *Religion Dispatches*. Erişim: 14.04.2015, <http://religiondispatches.org/iranrevolution-irans-twitter-revolution/>
- Fenton, N. ve Barassi, V. (2011). Alternative Media and Social Networking Sites: The Politics of Individuation and Political Participation. *The Communication Review*, 14(3),179-196.
- Ferber, P., Foltz, F. ve Pugliese, R. (2006). Community networks and public participation: a forum for civic engagement or platform for ranting irate malcontents?. *Bulletin of Science, Technology & Society*, 26(5), 388–397.
- Finlayson, A. (2009). Rhetoric and Radical Democratic Political Theory. A. Little ve M. Lloyd (Ed.). *The Politics of Radical Democracy* (s. 13-32). UK: Edinburgh University Press.
- Fishkin, J. S. (1995). *The Voice of the People*. New Haven: Yale University Press.
- Fishkin, J. S. (1991). *Democracy and Deliberation: New Directions for Democratic Reform*. New Haven: Yale University Press.
- Fraia, G. D. ve Missaglia, C. (2014). The Use of Twitter in 2013 Italian Political Election. Bogdan Pătrut ve Monica Pătruț (Ed.). *Social Media in Politics: Case Studies on the Political Power of Social Media* (s. 63-80). Switzerland: Springer.
- Fraser, N. (1990). Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy, *Social Text* 25(26), 56-80.
- Fraser, N. (1992). Rethinking the public Sphere: A Contribution to the Critique of actually Existing Democracy. Craig Calhoun (Ed.) *Habermas and the Public Sphere* (s. 109-42). London: MIT.
- Fraser, N. (2004). Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek: Gerçekte Varolan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı. Meral Özbek (Ed.). *Kamusal Alan* (s. 103-132). İstanbul: Hil Yayın.

- Fuchs, C. (2010). Alternative Media as Critical Media. *European Journal of Social Theory* 13(2), 173-192.
- Fuchs, C. (2013). Class and Exploitation on the internet. Trebor Scholz (Ed.) *Digital Labor* (211-224). New York: Routledge
- Fuchs, C., Boersma, K., Albrechtslund, A ve Sondoval, M. (2012). Introduction: İnternet and Surveillance. C. Fuchs, K. Boersma, A. Albrechtslund ve M. Sondoval (Ed.). *Internet and Surveillance The Challenges of Web 2.0 and Social Media* (1-28). New York: Routledge.
- Gaby, S. ve Caren, N. (2012). Occupy Online: How cute old men and Malcolm X Recruited 400,000 U.S. Users to OWS on Facebook. *Social Movement Studies* 11(3-4), 367-374.
- Gaus, G. F. (1997). Reason, Justification, and Consensus: Why Democracy Can't Have It All. James Bohman ve William Rehg (Ed.). *Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics* (s. 205-242). USA: Massachusetta Institute of Technology.
- Gerbaudo, R. (2014). *Twitter ve Sokaklar: Sosyal Medya ve Günümüz Eylemciliği* (Osman Akınhay, Çev.). Londra: agorakitaplığı. (2012).
- Gerring J. (2004). What Is a Case Study and What Is It Good for? *American Political Science Review* 98 (2), 341-354.
- Ghannam, J. (2011). *Social Media in the Arab World: Leading up to the Uprisings of 2011*. USA: The Center for International Media Assistance.
- Gimmler, A. (2001). Deliberative democracy, the public sphere and the Internet. *Philosophy Social Criticism* (27) 4, 21-39.
- Gladwell, M., (2010). Small change: Why the revolution will not be tweeted. Twitter, Facebook, and Social activism. *The New Yorker* 86(30), 42-9.
- Goldberg, G. (2010). Rethinking the public/virtual sphere: the problem with participation. *New Media & Society* (13), 739-754.
- Gould, C. C. (1999). Çeşitlilik ve Demokrasi: Farklılıkların Temsili. Seyla Benhabib (Ed.). *Demokrasi ve Farklılık* (s. 244-267). (Zeynep Gürata ve Cem Gürsel, Çev.) İstanbul: Demokrasi Kitaplığı. (1996).

- Grossman, L. (2009). Iran Protests: Twitter, the Medium of the Movement. *Time*. Erişim:14.04.2015,<http://content.time.com/time/world/article/0,8599,1905125,00.html>
- Gutmann, A. ve Thompson, D. (1996). *Democracy and Disagreement*. USA: Harvard.
- Gutmann, A. ve Thompson, D. (2004). *Why Deliberative Democracy?* UK: Princeton University Press.
- Habermas, J. (1990). *Moral Consciousness and Communicative Action*. USA: Massachusetts Institute of Technology.
- Habermas, J. (1996). *Between Facts and Norms Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: MIT.
- Habermas, J. (1997). Popular Sovereignty as Procedure, J. Bohman ve W. Rehg (Ed.). *Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics* (s. 35-66). USA: Massachusetts Institute of Technology.
- Habermas, J. (1999). Demokrasinin Üç Normatif Modeli. Seyla Benhabib (Ed.). *Demokrasi ve Farklılık* (s. 37-50). (Zeynep Gürata ve Cem Gürsel, Çev.). İstanbul: Demokrasi Kitaplığı. (1996).
- Habermas, J. (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı*. (Mustafa Tüzel, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi. (1981).
- Habermas, J. (2004). Kamusal Alan. Meral Özbek (Ed.). *Kamusal Alan* (s.95-103). İstanbul: Hil Yayınları.
- Habermas, J. (2005). Concluding Comments on Empirical Approaches to Deliberative Politics. *Acta Politica*, 40, 384–392.
- Habermas, J. (2010). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*. (Tanıl Bora ve Mithat Sancar, Çev.). İstanbul: İletişim. (1962).
- Hall, S. (1980). Encoding/Decoding. Stuart Hall, Dorothy Hobson, Andrew Lowe ve Paul Willis (Ed.). *Culture, Media, Language* (s. 128-38). London: Hutchinson.
- Hall, W. (2011). The Ever Evolving Web: The Power of Networks. *International Journal of Communication*, 5, 651-664.
- Halpern, D., ve Gibbs, J. L. (2013). Social media as a catalyst for online deliberation? Exploring the affordances of Facebook and YouTube for political expression. *Computers in Human Behavior*, 29, 1159-1168.

- Hardt, M. ve Negri, A. (2008). *İmparatorluk*. (Abdullah Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (2000).
- Hargittai, E. ve Walejko, G. (2008). The Participation divide: Content creation and sharing in the digital age. *Information, Communication & Society*, 11 (2), 239-256.
- Harlow, S. ve Harp, D. (2012). Collective Action on The Web. *Information, Communication & Society*, 15 (2), 196-216.
- Held, D. (2006). *Models of Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Herman, E. S. ve McChesney, R. W. (1997). *The Global Media*. London: Continuum.
- Himmelboim, I., McCreery, S. ve Smith, M. (2013). Birds of a Feather Tweet Together: Integrating Network and Content Analyses to Examine Cross-Ideology Exposure on Twitter. *Journal of Computer-Mediated Communication* 18, 154–174.
- Hindmann, M. (2008). *The Myth of Digital Democracy*. Princeton: Princeton University Press.
- Hong, S. ve Nadler, D. (2012). Which candidates do the public discuss online in an election campaign? The use of social media by 2012 presidential candidates and its impact on candidate salience. *Government Information Quarterly*, 29 (4), 455–461.
- Horkheimer, M. ve Adorno, T. W. (1995). *Aydınlanmanın Diyalektiği* (Oğuz Özügül, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi. (1969).
- Hsu, C. ve Park, H. W. (2012). Mapping online social networks of Korean politicians. *Government Information Quarterly* 29, 169–181.
- Ito, M. (2008). Introduction. Kazys Varnelis (Ed.). *Networked Publics* (s. 1-14). Cambridge: MIT.
- Jaeger, P. T. (2005). Deliberative democracy and the conceptual foundations of electronic government. *Government Information Quarterly* 22 (4), 702–719.
- Jansen, B. J., Zhang, M., Sobel K. ve Chowdury, A. (2009). Twitter power: Tweets as Electronic Word of Mouth. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 60 (11), 2169–2188.
- Jensen, J. L. (2006). The Minnesota edemocracy Project Mobilising the Mobilised. S. Oates, D. Owen ve R. K Gibson (Ed.). *The Internet and Politics* (s. 34-51). London & New York: Routledge.

- Jensen, J. L. (2003a). Public Spheres on the Internet: Anarchic or Government-Sponsored – A Comparison. *Scandinavian Political Studies*, 26 (4), 349-74.
- Jensen, J. L. (2003b). Virtual democratic dialogue? Bringing together citizens and politicians, *Information Polity* 8, 29–47.
- Jensen, J. L. (2014). Online deliberation and beyond? A time-based and comparative study of Danish political debates online. *MedieKultur* 56, 23-43.
- Jue, A. L., Marr, J. A. ve Kassotakis, M, E. (2010). *Social Media at Work*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Kaiman, J. (2014). Hong Kong's umbrella revolution. *The Guardian briefing*. Erişim: 04.04.2015, <http://www.theguardian.com/world/2014/sep/30/-sp-hong-kong-umbrella-revolution-pro-democracy-protests>
- Karkin, N., Yavuz, N., Parlak, İ, İkiz, Ö. Ö. (2015). Twitter use by politicians during social uprisings: an analysis of Gezi park protests in Turkey. *Proceedings of the 16th Annual International Conference on Digital Government Research*, 20-28.
- Katz, J. E. Barris, M. ve Jain, A. (2010). *The Social Media President Barack Obama and the Politics of Digital Engagement*. New York: Palgrave Macmillan.
- Kelle, U. (1998). Introduction: An Overview of Computer-Aided Methods in Qualitative Research. Udo Kelle (Ed.). *Computer-Aided Qualitative Data Analysis* (s. 19-29). London: Sage.
- Kemp, S. (2015). Digital, Social & Mobile Worldwide in 2015. *We Are Social*. Erişim: 05.06.2015, <http://wearesocial.net/blog/2015/01/digital-social-mobile-worldwide-2015/>
- Kiesler, S., Zdaniuk, B., Lundmark, V. ve Robert, K. (2000). Troubles With the Internet: The Dynamics of Help at Home. *Human Computer Interaction*, 15, 323-351.
- Knight, J. ve Johnson, J. (1997). What Sort of Equality Does Deliberative Democracy Require?, James Bohman ve William Rehg (Ed.). *Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics* (s. 279-320). USA: Massachusetts Institute of Technology.
- Knowles, D. (2015). The Rise of Trolling in Politics. *Bloomberg Politics*. Erişim: 06.06.2015, <http://www.bloomberg.com/politics/articles/2015-02-03/the-rise-of-trolling-in-politics>

- Köker, L. (2004). Demokratik Meşruluk, Kamusal Alan ve Çok-Kültürlülük Sorunu. Meral Özbek (Ed.). *Kamusal Alan* (s. 309-320). İstanbul: Hil Yayınları.
- Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Kwak, H., Lee, C., Park, H. ve Moon, S. (2010). What is Twitter, A social Network or a news media? *Proceedings of the 19th international conference on World Wide Web*. Erişim: 05.04.2015, <http://www.eecs.wsu.edu/~assefaw/CptS580-06/papers/2010-www-twitter.pdf>
- Laclau, E. ve Mouffe C. (2012). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji*. (Ahmet Kardam, Çev.). İstanbul. İletişim. (1985).
- Lee, J., Ryu H., Mon, L., Park, S. J. (2013). Citizens' use of Twitter in political information sharing in South Korea. *iConference 2013 Proceedings*, 351-365.
- Lloyd, M. ve Little A. (2009). Introduction. Adrian Little ve Moya Lloyd (Ed.). *The Politics of Radical Democracy* (s. 1-12). UK: Edinburgh University Press.
- Loader, B. D., Marcea, D. (2012). Networking Democracy? Social Media Innovations in Participatory Politics. Brian D. Loader ve Dan Mercea (Ed.). *Social Media and Democracy* (s. 1-10). Routledge: USA.
- Losifidis, P. (2011). The Public Sphere, Social Networks and Public Service Media. *Information, Communication & Society*, 14 (5), 619-637.
- Lotan, G., Graeff, E., Ananny, M., Gaffney, D., Pearce, I. ve boyd, d. (2011). The Revolutions Were Tweeted: Information Flows During the 2011 Tunisian and Egyptian Revolutions. *International Journal of Communication* 5.
- Loveland, M. T. ve Popescu D. (2011). Democracy On the Web. *Information, Communication & Society*, 14 (5), 684-703.
- Lovink, G (2011). *Networks Without a Cause*, UK: Polity Press.
- Lusoli, W., Ward, S. ve Gibson, R. (2006). (Re)connecting Politics? Parliament, the Public and the Internet. *Parliamentary Affairs*, 59(1), 24-42.
- Maigret, E. (2014). *Medya ve İletişim Sosyolojisi*. (Halime Yücel Çev.). İstanbul: İletişim. (2004).
- Maireder, A. ve Schwarzenegger, C. (2012). A Movement Of Connected Individuals, *Information, Communication & Society*, 15 (2), 171-195.

- Martin, J. (2009). Post-structuralism, Civil Society and Radical Democracy. Adrian Little ve Moya Lloyd (Ed). *The Politics of Radical Democracy* (s. 92-111). UK: Edinburgh University Press.
- Maxqda. (2014) Erişim: 10.10.2014, <http://www.maxqda.com/products/maxqda>
- McKelvey K., DiGrazia, J. ve Rojas, F. (2014). Twitter publics: How online political communities signaled electoral outcomes in the 2010 US house election. *Information, Communication & Society*, 17(4), 436-450.
- Mcluhan, M. (2001). *Understanding Media*. New York: Routledge.
- Michelman, F. I. (1997). How Can the People Ever Make the Laws? A Critique of Deliberative Democracy. James Bohman ve William Rehg (Ed.). *Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics* (s. 145-172). USA: Massachusetts Institute of Technology.
- Morison, J. ve D. Newman (2001). Online Citizenship: Consultation and Participation in New Labour's Britain and Beyond. *International Review of Law, Computers and Technology*, 15 (2), 171–94.
- Morozov, E. (2009a). Iran: Downside to the Twitter Revolution. *DISSENT* Erişim: 23.10.2014, http://www.evgenymorozov.com/morozov_twitter_dissent.pdf
- Morozov, E. (2009b). Think Again: Twitter. *Foreignpolicy*. Erişim: 23.10.2014, http://www.foreignpolicy.com/articles/2009/08/06/think_again_twitter
- Morrell, M. E. (2005). Deliberation, democratic decision-making and internal political efficacy. *Political Behavior*, 27(1), 49–69.
- Mouffe C. (2001). *Demokratik Paradoks* (A. Cevdet Aşkın, Çev.) Epos: Ankara. (2000)
- Mouffe C. (2005). For an agonistic public sphere. Lars Tonder ve Lasse Thomassen (Ed.). *Radical Democracy* (s. 123-132). Manchester: Manchester University.
- Mouffe, C. (1998). Demokrasi İktidar ve Siyasal Düzen. Seyla Benhabib (Ed.). *Demokrasi ve Farklılık* (s. 347-363). (Zeynep Gürata ve Cem Gürsel, Çev.). İstanbul: Demokrasi Kitaplığı. (1996).
- Mouffe, C. (2010). *Siyasal Üzerine* (Mehmet Ratip, Çev.). İstanbul: İletişim. (2005).
- Mungiu-Pippidi, A. ve Munteanu, I. (2009). Moldova's "twitter revolution". *Journal of Democracy* 20 (3).

- Murru, M. F. (2009). 'New media – new public spheres? An analysis of online shared spaces becoming public agoras'. N. Carpentier, T. Olsson ve E. Sundin (Ed.). *Communicative Approaches to Politics and Ethics in Europe* (s. 141–153). Estonia: Tartu University Press.
- Murthy, D. (2011). Twitter: Microphone for the masses? *Media, Culture & Society* 33, 779-789,
- Murthy, D. (2013). *Twitter: Social Communication in the Twitter Age*. UK: Polity.
- Negt, O. ve Kluge, A. (1993). *The Public Sphere and Experience*. Minnesota Press.
- Newsweek. (2009). A Twitter Timeline of the Iran Election. *Newsweek*. Erişim: 23.10.2014, <http://www.newsweek.com/twitter-timeline-iran-election-80867>
- Norris, P. (2001). *Digital Divide: Civic Engagement, Information Poverty, and the Internet Worldwide*. ABD: Cambridge.
- Ntv. (2014). Ve Twitter kapatıldı!. Erişim:14.05.2015 <http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25505464>
- O'Reilly, T. (2012). What is beb 2.0? Michael Mandiberg (Ed.). *The Social Media Reader* (s. 32-52). New York: New York University Press.
- Oates, S. ve Gibson, R. K. (2006). The Internet, Civil Society and Democracy. S. Oates, D. Owen ve R. K Gibson (Ed.). *The Internet and Politics* (s. 1-17). New York: Routledge.
- Odell, J. (2011). How Egyptians used twitter during the January crisis. *Mashable*. Erişim:14.05.2015, <http://mashable.com/2011/01/31/egypt-twitter-infographic/>
- Odtü (2009). Sosyal Ağ Siteleri. Erişim:14.04.2015, <http://www.cisn.odtu.edu.tr/2009-17/sosyal.php>
- Özbek, M. (2004). Giriş: Kamusal Alanın Sınırları. Meral Özbek (Ed.). *Kamusal Alan* (s. 19-89). İstanbul: Hil Yayın.
- Papacharissi, Z. (2004). Democracy online: civility, politeness, and the democratic potential of online political discussion groups. *New Media and Society*, 6 (2), 259–283.
- Papacharissi, Z. ve Oliveira, M. D. F. (2012). Affective news and networked publics: the rhythms of news storytelling on #Egypt. *Journal of Communiation*, 62 (2), 66-82.

- Park, C. S. (2013). Does Twitter motivate involvement in politics? *Computers in Human Behavior* 29, 1641–1648.
- Parmelee, J. H. ve Bichard, S.L. (2012). *Politics and the Twitter Revolution*. UK: Lexington Books.
- Pérez-Latre, F. J., Portilla, I. ve Blanco, C. S. (2011). Social Networks, Media and Audiences: A Literature Review. *Comunicación Y Sociedad* 24 (1), 63-74.
- Polat, R. K. (2012). Digital exclusion in Turkey: A policy perspective. *Government Information Quarterly* 29, 589–596.
- Price V. ve Capella J. N (2003). Online Deliberation and Its Influence: The Electronic Dialogue Project in Campaign 2000. *IT & Society* (1), 303-328.
- Price, V., Cappella, J. N. ve Nir, L. (2002). Does more disagreement contribute to more deliberative opinion? *Political Communication*, 19 (1), 95–112.
- Putnam R. D. (2001). Social Capital: Measurement and Consequences. *Canadian Journal of Policy Research* 2, 41-51.
- Rahimi, B. (2011). The Agonistic Social Media: Cyberspace in the Formation of Dissent and Consolidation of State Power in Postelection Iran. *The Communication Review*, 14 (3), 158-178.
- Romano, M. K. (2010). Deliberation, Participation, and “Pockets” of E-Democracy. Christopher G. Reddick (Ed.), *Politics, Democracy, and E-Government: Participation and Service Delivery* (199-215). USA: IGI Global.
- Sack, W. (2005). Discourse Architecture and Very Large-scale Conversation. R. Latham ve S. Sassen (Ed.). *Digital Formations: IT and New Architectures in the Global Realm* (s. 242–82). Princeton: Princeton University Press.
- Schaap, A. (2009). Aboriginal Sovereignty and the Democratic Paradox. Adrian Little ve Moya Lloyd (Ed.). *The Politics of Radical Democracy* (s. 52-72). UK: Edinburgh University Press.
- Schejter, A. M. ve Tirosh, N. (2012). Social Media New and Old in the Al-'Arakeeb Conflict: A Case Study, *The Information Society* 28 (5), 304-315.
- Seidel, J., Kelle, U. (1998). Different Functions of Coding in the Analysis of Textual Data. Udo Kelle (Ed.). *Computer-Aided Qualitative Data Analysis* (s. 52-62). London: Sage.

- Shirazi, F. (2008). The Contribution of ICT to Freedom and Democracy: An Empirical Analysis of Archival Data On The Middle East, *The Electronic Journal on Information Systems in Developing Countries* 35.
- Simons, J. (2005). The radical democratic possibilities of popular culture. Lars Tonder ve Lasse Thomassen (Ed.). *Radical Democracy* (s. 149-166). Manchester: Manchester University.
- Skovsgaard, M. ve Dalen, A. V. (2013). Dodging the Gatekeepers? *Information, Communication & Society*, 16(5), 737-756.
- Small, T. A. (2012). What the Hashtag? A Content Analysis of Canadian Politics on Twitter. Brian D. Loader ve Dan Mercea (Ed.). *Social Media and Democracy* (s. 109-128). New York: Routledge.
- Smith, A. M. (1998). *Laclau and Mouffe the Radical Demeocratic Imaginary*. London: Routledge.
- Stalker, G. J. ve Wood, L. J. (2013). Reaching Beyond the Net: Political Circuits and Participation in Toronto's G20 Protests. *Social Movement Studies: Journal of Social, Cultural and Political Protest*, 12(2), 178-198.
- Swartz, A (2013). Sopa Yasasını Nasıl Durdurduk. J. Assange (Ed.). *ŞifrePunk* (135-148). İstanbul: Metis. (2012).
- Şaylan, G. (2008). *Temsili Liberal Demokrasinin Önlenebilir Krizi*. İstanbul. İmge Yayınları.
- T24.com (2013). Türkiye Twitter'da dünya şampiyonu oldu. Erişim: 04.01.2014, <http://t24.com.tr/haber/turkiye-twitterda-dunya-sampiyonu-oldu,241294>
- Theocharisa, Y., Loweb, W., van Dethc, J. W. ve García-Albaceted, G. (2014). Using Twitter to mobilize protest action: online mobilization patterns and action repertoires in the Occupy Wall Street, Indignados, and Aganaktismenoi movements. *Information, Communication & Society*, 18(2), 202-220.
- Thompson, J. B. (1995). *The Media and Moderniy: A Social Theory of the Media*. California: Stanford University Press.
- Tonder, L. ve Thomassen L. (2005). Rethinking Radical Democracy between Abundance and Lack. Lars Tonder ve Lasse Thomassen (Ed.). *Radical Democracy* (s. 1-17). Manchester: Manchester University.

- Transparency.twitter (2014). Twitter Şeffaflık Raporu. Erişim: 05.06.2015, <https://transparency.twitter.com/tr/removal-requests/2014/jul-dec>
- Tremayne, M. (2007). *Bloggıng, citizenship, and the future of media*. London: Routledge.
- Tüik (2014a). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması. Erişim: 11.01.2015, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1028
- Tüik (2014b). Basın Odası Haberleri. Erişim: 11.01.2015, http://www.tuik.gov.tr/basinOdasi/haberler/2014_54_20140916.pdf
- Tüik (2014c). Temel İstatistikler. Erişim: 11.01.2015, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>
- Twitter (2015a). Erişim: 11.01.2015, <https://about.twitter.com/tr/company>
- Twitter (2015b). Erişim: 11.01.2015, <https://about.twitter.com/tr/what-is-twitter/story-of-a-tweet>
- Twitter (2015c). Erişim: 11.01.2015, <https://support.twitter.com/groups/50-welcome-to-twitter/topics/204-the-basics/articles/20169579-twitter-sozlugu>
- Uluslararası Sosyal Medya Derneği (USMED) (2013). TBMM Milletvekillerinin Twitter Kullanımı Raporu. Erişim: 06.06.2015, <http://usmed.org.tr/proje/tbmm-milletvekillerinin-twitter-kullanimi-raporu/>
- van Dijk, J. (1999). *The Network Society*. London: Sage.
- van Dijk, J. (2006). *The Network Society: Social Aspects of New Media*. London: Sage.
- van Dijk, J. (2012). The Evolution of the Digital Divide. *Digital Enlightenment Yearbook*, 57-75.
- Varnelis, K. ve Friedberg, A. (2008). Place: The Networking of public Space. Kazys Varnelis (Ed.). *Networked Publics* (s. 15-42). Cambridge: MIT.
- Varol, O., Ferrara, E., Ogan, C. L., Menczer, F. ve Flammini (2014). Evolution of Online User Behaviour During a Social Upheaval. *Proceedings of the 2014 ACM conference on Web science*, 81-90.
- Vergeer, M ve Hermans, L. (2013). Campaigning on Twitter: Microblogging and Online Social Networking as Campaign Tools in the 2010 General Elections in the Netherlands. *Journal of Computer-Mediated Communication* 18, 399–419.

- Vesnic-Alujevic, L. (2012). Political participation and web 2.0 in Europe: A case study of Facebook. *Public Relations Review* 38, 466-470.
- Wallsten, K. (2014). Microblogging and the news: Political Elites and the Ultimate Retweet. Ashu M. G. Solo (Ed.) *Political Campaigning in the Information Age* (s. 128-147). USA: IGI Global.
- Ward, M. (2009). Twitter on the front line. *BBC*. Erişim: 14.04.2015, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/technology/7979378.stm>
- Ward, S ve Gibson, R. (2009). European political organizations and the internet. A. Chadwick ve P. N. Howard (Ed.). *Routledge Handbook of Internet Politics* (s. 25-40). USA: Routledge.
- Warf, B. (2011). Myths, realities and lessons of the Arab Spring. *The Arab World Geographer* 14(2), 166-8.
- Whiteley, P. (2012). *Political participation in Britain – The Decline and Revival of Civic Culture*. UK: Palgrave Macmillan.
- Wikipedia (2014b). Timeline of Twitter. Erişim: 02.09.2014, http://en.wikipedia.org/wiki/Timeline_of_Twitter
- Wikipedia (2014a). List of social networking websites. Erişim: 02.09.2014, http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_social_networking_websites
- Wilhelm, A. (2000). *Democracy in the Digital Age: Challenges to Political Life in Cyberspace*. London: Routledge.
- Wolin, S. (1999). Elle Tutulmaz Demokrasi. Seyla Benhabib (Ed.). *Demokrasi ve Farklılık* (s. 51-71). (Zeynep Gürata ve Cem Gürsel, Çev.). İstanbul: Demokrasi Kitaplığı. (1996).
- Woo-Young, C. (2005). Online civic participation, and political empowerment: online media and public opinion formation in Korea. *Media, Culture & Society*, 27, 925-935.
- Worldstats (2014). Internet usage Statistics. Erişim: 14.05.2014. <http://www.internetworldstats.com/stats.htm>
- Wright, S. (2006b). Government-run Online Discussion Forums: Moderation, Censorship and the Shadow of Control. *British Journal of Politics and International Relations*, 8 (4), 550–68.

- Wright, S. ve Street, J. (2007). Democracy, deliberation and design: the case of online discussion forums. *New Media Society* 9.
- Yıldız, M. (2010). Digital Divide in Turkey: A General Assessment. Enrico Ferro, Yogesh K. Dwivedi, J. Ramon Gil-Garcia ve Michael D. Williams (Ed.). *Handbook of Research on Overcoming Digital Divides: Constructing an Equitable and Competitive Information Society*. New York: Information Science Reference.
- Young, I. M. (1999). İletişim ve Öteki: Müzakereci Demokrasinin Ötesinde. Seyla Benhabib (Ed.). *Demokrasi ve Farklılık* (s. 174 - 196). (Zeynep Gürata ve Cem Gürsel, Çev.). İstanbul: Demokrasi Kitaplığı. (1996).
- YSK (2014). Onikinci Cumhurbaşkanı Seçimi. Erişim: 15.04.2015, http://www.ysk.gov.tr/ysk/faces/CumhurbaskaniSecimi?_afLoop=1228518534377303&_afWindowMode=0&_afWindowId=pkve68o5d_28#%40%3F_afWindowId%3Dpkve68o5d_28%26_afLoop%3D1228518534377303%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Dpkve68o5d_102
- Yükselbaba, Ü. (2012). *Habermas ve Kamusal Alan: Burjuva Kamusalılık İlkesinden, İletişimsel Kamusalılığa Geçiş*. İstanbul: Onikilevha Yayınları.
- Zissis, D., Lekkas, D. ve Papadopoulou, A. E. (2009). Competent Electronic Participation Channels in Electronic Democracy. *Electronic Journal of e-Government*, 7 (2), 195 – 208.

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SIYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 04/06/2015

Tez Başlığı / Konusu: Sosyal Medya ve Siyaset İlişkisinin Müzakereci ve Agonistik Demokrasi Yaklaşımları Çerçevesinde Analizi: Türkiye'de 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Sürecinde Twitter Kullanımı

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

04/06/2015
[Handwritten Signature]
Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Kamil Demirhan
Öğrenci No: H08141086
Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Programı: Siyaset Bilimi
Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Tez çalışması tarafımda incelenmiş ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından istenilen gerekliliklere uygun olarak hazırlandığı tespit edilmiştir.

Doç. Dr. Hilal Oras İnce
[Handwritten Signature]

(Unvan, Ad Soyad, İmza)

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Telefon: 0-312-2976860

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SIYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 08/06/2015

Tez Başlığı / Konusu: Sosyal Medya ve Siyaset İlişkinin Müzakereci ve Agonistik Demokrasi Yaklaşımları Çerçevesinde Analizi: Türkiye'de 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Sürecinde Twitter Kullanımı

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 295 sayfalık kısmına ilişkin, 08/06/2015 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 0. 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

08/06/2015
[Signature]
Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Kamil Demirhan
Öğrenci No: H08141086
Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Programı: Siyaset Bilimi
Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

[Signature]
[Signature]
(Unvan, Ad Soyad, İmza)